

TÜRK MITOLOJİSİ

<http://www.megadyn.cjb.net>

Contents

TÜRK MİTOLOJİSİ

Mete Efsanesi

Oğuz-Kaan Destanı

Uygurların Türeyiş Destanı

Altay Yaratılış Destanı

Manas Destanı

Manas'ın Çocukluğu (I. Bölüm)

Manas'ın Çocukluğu (II. Bölüm)

Manas'ın Zaferleri

Ataların Yurdunda (I. Bölüm)

Ataların Yurdunda (II. Bölüm)

Kökötöy Han'ın Aşı

Büyük Gaza (I. Bölüm)

Büyük Gaza (II. Bölüm)

Yas

Türklere Göre İnsan

Türklere Göre Uzay ve İnsan

Gök ve Türkler

Göğün Direği

Güneş, Ay ve Yıldızlar

Ebe Kuşığı

Serap ve Türkler

Acun ve Dünya

Dünyanın Şekli

Dünyanın Göbeği

Dünyanın Orta Dağı

Kutsal Irmaklar

Yer ve Yer Altı

Ülkemizde Derlenen Efsaneler

Kanlı Mağara

Baho Gölü

Gudret Köprüsü

Taş Mercimek Tarlası

Fatmacık Kayası

Sis Dağı-Gelinkaya

Piri Baba ve Eski Hamam

Dede Balıkları

Şehir Efsaneleri

Ankara

İstanbul

İzmir

1 Mete Efsanesi

2 Oğuz-Kaan Destanı

3 Uygurların Türeyiş Destanı

4 Altay Yaratılış Destanı

5 Manas Destanı

5.1 Manas'ın Çocukluğu (I. Bölüm)

5.2 Manas'ın Çocukluğu (II. Bölüm)

5.3 Manas'ın Zaferleri

5.4 Ataların Yurdunda (I. Bölüm)

5.5 Ataların Yurdunda (II. Bölüm)

5.6 Kökötöy Han'ın Aşı

5.7 Büyük Gaza (I. Bölüm)

5.8 Büyük Gaza (II. Bölüm)

5

5.9 Yas

6 Türklere Göre İnsan

7 Türklere Göre Uzay ve İnsan

7.1 Gök ve Türkler

7.2 Göğün Direği

7.3 Güneş, Ay ve Yıldızlar

7.4 Ebe Kuşığı

7.5 Serap ve Türkler

7.6 Acun ve Dünya

7.7 Dünyanın Şekli

7.8 Dünyanın Göbeği

7.9 Dünyanın Orta Dağı

7.10 Kutsal Irmaklar

7.11 Yer ve Yer Altı

8 Ülkemizin Dört Bir Yanından Derlenen Efsaneler

8.1 Kanlı Mağara

8.2 Baho Gölü

8.3 Gudret Köprüsü

8.4 Taş Mercimek Tarlası

8.5 Fatmacık Kayası

8.6 Sis Dağı-Gelinkaya

8.7 Piri Baba ve Eski Hamam

8.9Dede Balıkları

9 Şehirden Şehire (Efsaneler, Destanlar, Hikayeler)

9.1 Ankara

9.2 İstanbul

9.3 İzmir

METE EFSANESİ

"Eşimi, atımı verdim, çünkü benimdir!"

"Toprak verilemez, çünkü devletindir!"

METE

1. METE'NİN GENÇLİĞİ OĞUZ-HAN'INKİNE BENZİYORDU

"Büyük Hun İmparatoru Mete'nin bir efsane halinde anlatılan gençliği, Oğuz-Han'ın

hayatına benzetilmişti" :

Mitoloji, tarih değildir. Zaten tarihte olmuş olaylar mitolojinin konusu içine

giremezler. Bunlar daha çok, destan sayılırlar. Bir hadisenin mitoloji olabilmesi

için, herşeyden önce kahramanının, tarihteki yerinin silinmiş ve unutulmuş olması

gerekir. Oğuz Kağan, müslüman olan Türklere göre, babası Kara Han'ı öldürmüştü ve

onun yerine geçmişti. Zamanımızdan 200 sene önce büyük bir Türk Tarihi yazmış olan

bir Fransız bilgini, Oğuz Han'ın Mete olabileceğini söylemiş ve ikisi arasında da

bir bağ görmüştü. Bu Fransız bilgininin görüşü, büsbütün de yanlış değildi." Çünkü

Mete de, Oğuz-Han gibi babasını öldürmüştü ve onun yerine, hükümdar olmuştu."Çin

Tarihleri, Mete ile babası arasındaki savaşlar, bir tarih olayı hadisesi gibi

anlatıyorlardı. Ama önemli olan nokta, Mete'nin hayatının gençlik çağlarının da,

bir efsane olup olmadığı idi. Mete'nin daha sonraki hayatı ve savaşları hakkında,

epey şeyler biliyoruz. Tarih kaynaklarından kronolojik olarak kesin bir şekilde

verilen bu bilgiler, tarihin ve gerçeğin ta kendileri idiler. Ama bütün tarih

boyunca, büyük hükümdarlarla olduğu gibi, Mete'nin hayatının da gençlik çağları,

karanlık kalmakta ve bir nevi mitolojiye bürünmüş olarak anlatılmaktadır. Büyük

hükümdarların, hemen hemen hepsinin de gençlik çağları, bir mitoloji perdesi

arkasında gizlenmiş ve bu devreler, romantik bir şekilde anlatılmıştı. Çinliler,

Mete'den sonra Hun'ları ve Ortaasya halklarını, birçok savaş ve temaslar sonunda,

çok iyi bir şekilde tanıyabilmişlerdi. Fakat Mete'den önce, Çin kaynaklarında

Ortaasya hakkında anlatılan bilgiler, çok karanlıktı. Çinliler bu çağda öyle ki,

kendi sınırlarının dışındaki bölgelerden bile haberleri yoktu. Zaten Mete'nin

hayatını anlatmağa başlayan Çin tarihleri, üslûp bakımından da mitolojik ve

hikâyemsi bir dille konuşuyorlardı. Çin tarihinin üslûbu çok kuru, fakat kronolojik

ve kesindi. Zaten bu bilgilerin çoğu, imparatora gelen raporlarla, Çin sarayından

çıkan fermanların, kopyalarından başka bir şey değil idiler. Halbuki Mete'nin

hayatından Çin tarihleri, âdeta bir Çin romanı gibi söz açıyorlardı.

"Çin tarihlerinin verdikleri yarım mitolojik bilgilere göre Mete, Oğuz-Han gibi

kendi babasını öldürmüştü":

Ortaasya'da Tuman adlı bir Hun reisi varmış. Bu reisin de Mete adlı büyük bir oğlu

bulunuyormuş. Gerek babasının ve gerekse oğlunun adları, Çin tarihlerinde, zaten,

Çin işaretleri ile yazılıyordu. İkiyüz sene önce bu işaretler, Mete şeklinde

okunmuş ve bizim tarihçilerimiz de bu adı; Mete olarak yazmışlar ve Türkiye'ye

yaymışlardı. Bugün Türkiye'mizde, bu büyük Hun İmparatorunu, "Mete" adı ile

tanıyoruz. Birçok kimseler de bu adı, maalesef 200 sene önce okunan, böyle yanlış

bir okunuşla, kendi adları olarak tanımaktadırlar. Aslında ise bu Çince işaretleri,

"Mao-dun" şeklinde okumak gerekiyordu. Kendi hususî metodlarımıza göre, Mete'nin

Türkçe adının herhalde "Bahadır" dan başka bir şey olmaması gerekiyordu. Ama ne

yapalım ki, bugün Türkiye'miz de bu büyük Hun hükümdarı, Mete adı ile tanınmış ve

öyle yayılmıştır. Mete hakkındaki Çin kaynaklarında okuduğumuz bu efsanemsi olaylar

özet olarak şöyledir:

METE'NİN GENÇLİK EFSANESİ

Üçüncü yüzyıldı tam, çok önceydi İsa'dan,

Bir fırtına kopmuştu, taşmıştı İç Asya'dan!

Sonsuz at sürüleri, yerleri inletmişti.

Kurdumsu türküleri, gökleri çınlatmıştı!

Atlılar gelmişlerdi, ordular biçmişlerdi,

V

Molga, Sarı nehirden, kanıp, su içmişlerdi!

Tarihten uğultular, bir millet var diyordu!
Yazılı doğrultular, bir devlet var, diyordu!
Hunların ilindeydi, İç Asya ilindeydi,
Hun reisi Tuman-Han, herkesin dilindeydi!
Bayrağı direkteydi, büyük oğlu Mete'ydi,
Diğer bütün komşular, henüz birer eteydi.
Tuman-Han da kanarmış, insanoğluymuy bu ya!
Bir cariyeye hep dermiş: "Bu Mete lsn!" Diye.
Tuman fakat korkarmış, kadına da tapırmış,
Bir bahane ararmış, çünkü bir "Tre" varmış!
Soyuna bakarlarmış, tek kadın alırlarmış,
Sonraki hatunlarsa, mirssız kalırlarmış.
Tuman oğlunu vermiş rehin Yei'lere
Sonra da hücum etmiş, sormamış elçileri.
Ye-i'ler varmışlar, Mete'yi aramışlar,
Mete çoktan kamışmış, yolları taramışlar.
Tuman oğlunu görmüş, aklı başına dönmüş,
şenlik düğün yaptırmış, güya çok mes'ut gnmş.
Mete'ye tmen vermiş, eline ferman vermiş,
Mete'nin disiplini, Dünyaya hep şan vermiş!

Asker Tanrı sanırmış, hep Mete'ye taparmış,
Ondan ne buyruk gelse, düşünmeden yaparmış.
Orduyu toplamışmış, atını oklamışmış,
Tümen disiplinini, böylece yoklamışmış.
Askerler ok atmışmış, atlar yere yatmışmış,
Atına kıymayanın, kanı yere akmışmış!
Bir defa şenlik yapmış, aileler toplanmış,
Ok atmış karısına, bütün eşler oklanmış!
Biraz nefes alanlar, azıcık geç kalanlar,
Kılıçtan geçirilmiş, görülmemiş kaçanlar!
Avlara gidilirmiş, şenlikler düzülürmüş,
Gelen ordular ile, hayvanlar sürülürmüş.
Tuman-Han ava gitmiş, Mete'ye de gel demiş,
Kurdu Mete avlamış, Tuman'sa keklik yemiş!
Avda bir ok uçmuşmuş, Tuman-Han'a gelmişmiş!
Gerçi derler ilk oku, Mete atmıştı, çoğu,
Mete'nin tümeni de, bu hedefi delmişmiş!
Oğuz'un babasıysa, yemişti "Tanrı oku"!
Bu bir efsane idi, ok bir bahane idi,
Töre'yi bozan Tuman, tam bir divane idi!

Çin tarihlerinde, Mete'nin babasını öldürüşü ile ilgili olay, böyle anlatılıyordu.

"Zaten olayların anlatılışından da, bunun bir mitoloji olduğu, açık olarak

görülüyordu." Öyle anlaşıyor ki bu çağda, Hunlar arasında da, buna benzer

efsaneler yok değildi. Mete gibi büyük bir hükümdarın ortaya çıkışı, bütün

Ortaasya'yı hakimiyeti altına alışı ve ayrıca komşularını da büyük bir dehşet

saçısı sebebi ile, Ortaasya'nın eski mitoloji kahramanlarının hususiyetleri,

Mete'ye yakıştırılmış ve onun faaliyetlerine uydurulmuştu.

2. "TÖRE"Yİ BABA BİLE BOZSA, ÖLMELİYDİ

"Dünya mitolojilerinde "Baba öldürme" olayı, erkek çocukların şuur altlarında saklı

hislerin, masallardaki birer görüntüleri halinde kabul ediliyorlardı":

Aslında ise, "Babalarını öldüren çocuk efsaneleri", insanlığın hayalinde yaşamış,

çok eski şuuraltı âkisleri idiler. Yunanistan'da da "Kral Ödip", babasını

öldürmüştü. Tabîî olarak, Türk efsanelerinden haberleri olmayan, Sigmond Freud gibi

büyük ruh doktorları, kral Ödip'le ilgili efsaneyi de açıklamaktan geri kalmamışlar

ve hatta şuuraltı görüntülerine göre, birçok tedavi şekilleri bile bulmuşlardı.

Bizim eski "Rüya Tabirnâmeleri" mizde de, bu gibi hislerin açıklanmasına yer

verilmiştir. Çünkü onlara göre, erkek çocuğun rüyasında, yeni cemiyetin yasak

ettiği bir işe şuuraltında girişmiş olması anormal değildi. Tabîî olarak bu

konuları Freud, birazda mubalâğa etmiş ve büyötmüştü. Ama kendisi, büyük bir ruh

doktoru idi. Bu teşhis yolu ile, birçok erkek çocuklarını da tedavi edip,

iyileştirmişti. İşte, böyle, cemiyetin yasak ettiği; fakat şuurlatında toplanan

istekler ile hisler, kendilerine masallarda gösteriyorlar ve bir mitoloji motifi

haline giriyorlardı. Zaten, insaların ulaşamayacakları şeylerin pek çoğu,

masallarda olmuş gibi anlatılıyorlardı. Türklerin, Mete ve Oğuz Han efsanelerinin,

ne zaman meydana geldiklerini söylemenin, elbetteki imkânı yoktur. Ama öyle

anlaşıyor ki bunlar, tarihten çok önceki çağlarda, belki de insanlığın, henüz

daha insanlıklarını bilmediği devirlerde, hissedilmiş ve duyulmuş hayallerden başka

bir şey değil idiler. Yukarıdaki açıklamaları yapmakla, "Oğuz Kağan Destanı" nın,

kesin olarak Freud'un nazariyesine göre düzenlenmiş olduğunu, söylemek istemiyoruz.

Ama Türk Mitolojisine benzer, daha başka mitolojiler de vardır. Bu motifler,

Avrupalı'lar tarafından yüzyıllar boyunca işlenmiş ve bir açıklanma yoluna doğru

gidilmiştir. Türk Mitolojisi ise, hiç el atılmamış, üzerinde düşünülmemiş ve hatta

birçoklarımızın, varlığına bile inanmadığımız bir konudur. Bunun içindir ki, bizden

önce söylenmiş ve görülmüş gerçekleri de gözönünde tutarak, kendimize bir metod ve

ışık aramak zorundayız.", insanlığın hayalinde yaşamış, çok eski şuuraltı âkisi

idiler. Yunanistan'da da "Kral Ödip", babasını öldürmüştü. Tabiî olarak, Türk

efsanelerinden haberleri olmayan, Sigmond Freud gibi büyük ruh doktorları, kral

Ödip'le ilgili efsaneyi de açıklamaktan geri kalmamışlar ve hatta şuuraltı

görüntülerine göre, birçok tedavi şekilleri bile bulmuşlardı. Bizim eski "Rüya

Tabirnâmeleri" mizde de, bu gibi hislerin açıklanmasına yer verilmiştir. Çünkü

onlara göre, erkek çocuğun rüyasında, yeni cemiyetin yasak ettiği bir işe

şuuraltında girişmiş olması anormal değildi. Tabiî olarak bu konuları Freud,

birazda mubalâğa etmiş ve büyötmüştü. Ama kendisi, büyük bir ruh doktoru idi. Bu

teşhis yolu ile, birçok erkek çocuklarını da tedavi edip, iyileştirmişti. İşte,

böyle, cemiyetin yasak ettiği; fakat şuurlatında toplanan istekler ile hisler,

kendilerine masallarda gösteriyorlar ve bir mitoloji motifi haline giriyorlardı.

Zaten, insanların ulaşamayacakları şeylerin pek çoğu, masallarda olmuş gibi

anlatılıyorlardı. Türklerin, Mete ve Oğuz Han efsanelerinin, ne zaman meydana

geldiklerini söylemenin, elbetteki imkânı yoktur. Ama öyle anlaşılıyor ki bunlar,

tarihten çok önceki çağlarda, belki de insanlığın, henüz daha insanlıklarını

bilmediği devirlerde, hissedilmiş ve duyulmuş hayallerden başka bir şey değil

idiler. Yukarıdaki açıklamaları yapmakla, "Oğuz Kağan Destanı"nın, kesin olarak

Freud'un nazariyesine göre düzenlenmiş olduğunu, söylemek istemiyoruz. Ama Türk

Mitolojisine benzer, daha başka mitolojiler de vardır. Bu motifler, Avrupalı'lar

tarafından yüzyıllar boyunca işlenmiş ve bir açıklanma yoluna doğru gidilmiştir.

Türk Mitolojisi ise, hiç el atılmamış, üzerinde düşünülmemiş ve hatta

birçoklarımızın, varlığına bile inanmadığımız bir konudur.
Bunun içindir ki, bizden
önce söylenmiş ve görülmüş gerçekleri de gözönünde tutarak,
kendimize bir metod ve
ışık aramak zorundayız.

Türk mitolojisinde, "Türk töresi" ne uymadığı gerekçesi ile,
baba öldürme olayları
yer alıyorlardı":

Ortaasya'da söylene gelen efsanelerde büyük kahramanlara,
insan üstü hususiyetler
verilmek istenmişti. Oğuz Kağan Destanında da, bunun
örneklerini pek çok görüyoruz.

"Oğuz'un ayağı, ayı ayağı gibi; bileği ise, kurt bileğine
benziyordu. Vucûdu,

baştan aşağıya tüylerle örtülü idi. Annesinden doğar doğmaz,
memeyi ağzına bir defa

almış ve sütten bir yudum içtikten sonra da, annesine bir
daha yanaşmamıştı. "Çiğ

et yiyip, şarap istemeğe başlamıştı". Aşağıda da
söyleyeceğimiz gibi, "Türkler çiğ

et yemezlerdi". Ama korkunç bir kahraman, onlara göre, çiğ et
de yiyebilirdi. Çünkü

O, o kadar korkunç ve o kadar bahadır, bir kimse idi:

"Korkunç bir hakan olsun, çok büyük bir han olsun,

"Babasını öldürsün, Türk Töresi korunsun".

Ortaasya efsanelerinde, "Manas Han'ın oğlu Semetey doğmuş ve epeyde büyümüştü. Ama

ona hiç kimse bir ad bulamamıştı. Günün birinde yurttan, ansızın "Gök sakallı " bir

ihthiyar peyda olmuş ve Semetey-Han'ı kucağına alarak, O'na Semetey adını vermişti.

Bundan sonra da bir şiir okumağa başlamıştı. Bu şiirin başında, "Semetey öyle

büyük, öyle korkunç bir bahadır olacak ki, babasını bile öldürecek" diye söze

başlanıyordu. Bu da, büyük bahadırılığın, bir hususiyeti idi. Çünkü, büyük bir

kahraman gerekirse, babasına bile acımazdı ve öyle olması lâzımdı. Ama, Türk

Mitolojisinde çok önemli bir nokta vardır. Bunu da, hiçbir zaman unutmamamız

lâzımdır: "Ne Oğuz Kağan ve nede Mete, kendi öz ihtirasları için babalarını

öldürmemişlerdi". Babalarının öldürüşlerinin tek sebebi, onların "Türk töresine

uymamış ve riayet etmemiş olmaları" idi. Çünkü Türk töresine göre taht, Mete'nin

hakkı idi. Kendisi Baş-Hatun'dan, yani hükümdarın en asil hatunundan doğmuştu. Eski

Türk töresine göre hükümdarlık, ancak onun hakkı olabilirdi. Halbuki, Mete'nin

babasının yeni bir cariyesi araya girmişti. Babası zayıftı. Kadının tesirinde

kalıyordu, "Töreyi unutuyor" ve asil olmayan bir çocuğu, onun yerine geçirmek

istiyordu. Göktürk tarihinde, bunun örnekleri çoktur: Üçüncü Göktürk Kağanı Mohan

Kağan'ın, çok değerli bir oğlu vardı. Savaşçılığı ve idaresi ile, Türkler arasında

büyük bir ün yapmıştı. Ama annesi, birinci hatun değildi. Onun annesi de asil idi

ama; asillik derecesi bir kağan doğurmak için yeterli görülüyordu. Bu sebeple,

Mohan Kağan'ın vasiyeti üzerine, kendi oğlu hükümdar olamamış ve yerine küçük

kardeşi geçmişti. Hatta Mohan Kağan: Bir evlâtla baba arasındaki bağ, hiçbir şeyle

mukayese edilemez. Ama ne yapayım ki aramızda bir de töre var", şeklinde konuşmak

zorunda kalmıştı.

"Oğul ile babanın, arasına girilmez,

"

"Mayasıdır Hakanın, Türk Töresi geçilmez!"

Oğuz-Han'da babasını öldürmüştü. Türk cemiyeti, Oğuz-Han'ın babasını öldürmesini,

doğru ve töreye uygun bir hareket olarak görüyordu. Çünkü babası, Hak dinini kabul

etmemiş ve Tanrı yoluna girmemişti. Hatta Oğuz-Kağan destanları, Kara-Han'ın kendi

oğlu Oğuz-Kağan tarafından öldürüldüğünü de söylemiyorlardı. Kara-Han, bilinmeyen

bir yerden gelen, bir kılıç darbesi ile ölmüştü. Bazıları da, "Kimin attığı

bilinmeyen bir ok Kara-Han'ın hayatına son vermiştir", diyorlardı. Bütün bu sözleri

altında yatan, bir istek ve bir eğilim görülüyordu. "Kara-Han'ı, oğlu Oğuz Kağan

değil; yine Tanrı öldürmüştü". Kimden geldiği bilinmeyen bu kılıç darbesi veya ok,

Tanrı tarafından atılmış ve Kara-Han da, bu yolla cezalandırılmıştı. Türk

destanlarının hiçbirini, Oğuz Han'ın elini, baba kanına bulandırmıyorlardı. Mete'de

öyle idi. Mete'nin bizzat kendisi, babasını öldürmemişti. Türklerde ordu, bir

milletin sembolü ve gerçek varlığı idi. Mete'nin babasını öldüren oklar, ordu

tarafından atılmıştı. Tuman-Han, binlerce ve hatta onbinlerce ok ile ölmüştü.

Mete'nin babası, bütün bir milletin okları ile cezalandırılmış ve bu yolla da töre,

yerine getirilmişti.

"Mete ile Oğuz'un, babaları yanılmış,

"Tanrı vermiş cezayı, oğul yaptı sanılmış!"

Bu sayfadaki bilgiler, Bahaeddin ÖGEL tarafından hazırlanan Mili Eğitim Bakanlığı -

Eğitim Dizisi, "Türk Mitolojisi - I" adlı kitaptan alınmıştır.

OĞUZ - KAĞAN DESTANI

1. OĞUZ DESTANININ ÖZELLİKLERİ

"

Eski Türk tarihinde hükümdarların doğuşu, efsanelere büründürülmüş ve kutsal bir

olay gibi anlatılmışlardı. Hükümdarlar böyle kutsallaştırılıp, gökten indirilir

iken; elbetteki Oğuz-Kağan gibi, bütün Türk kaviminin atası olan kutsal bir kişinin

menşeleri de, Tanrıya ve göğe bağlanacaktı. Eski Türklere göre herşeyi yaratan ve

her varlığın sahibi olan tek kutsal şey, gökteki biricik Tanrı idi. Aslında göğün

kendisi olan Tanrı değildi. Çünkü gök de, yer gibi, maddî birer varlık ve yüce

Tanrı tarafından yaratılmış, dünyanın birer parçası idiler. Gök, bir tane idi ve

dünyamızın üstünü, bir kubbe şeklinde kaplıyordu. Fakat bu kubbenin üstünde, daha

bir çok gökler vardı. Ayın güneşin ve türlü yıldızlar ile burçların dolaştıkları,

ayrı ayrı gökler, uzayın sonsuzluklarını kendi aralarında paylaşıyorlardı. Bütün

bunların üstünde, bir gök daha vardı ki, bu gökte yaratıcı,
büyük ve tek Tanrı

oturuyordu. Eski Türkler, göğün katlarını üst üste koyma yolu
ile saymamışlardı.

Fakat sonradan, biraz da dış tesirler sebebi ile gökleri, yedi
veya dokuz kat

olarak tarif etmeğe başladılar.

"

"Oğuz-Kağan destanına, Uygur çağından sonra, hafif dış
tesirler girmeye başladı":

Göktürk çağında, eski Türk dini ile inançları, bozulmadan
devam etmekte ve gittikçe

de gelişmekte idi. Uygur devleti kurulup da, yeni bir çok dinler
Türkler arasına

girmeye başlayınca, durum biraz daha değişti. Çünkü
Uygurlar, çok daha önceleri

Çin'in ortalarında gezmişler, ticaret yapmışlar ve birçok
insanlarla karşılaşarak,

konuşmuşlardı. "Bu dış ilişkiler, Uygurlara birçok yeni görüşler
getirmiş ve

onlarda, büyük dinlere inanmak ihtiyacını doğurmuştur."
Ticaret, eski Türk

savaşçılarının dini ile, pek bağdaşan bir meslek değildi. Eski Türk dini, disiplin, otorite ve savaşçılığı, herşeyden üstün tutuyordu. Halbuki tüccarlar, daha geniş ve rahat bir hayata sahip olmak zorunda idiler. İşte bunun içindir ki, bu zamana kadar

Türkler göğe ve gökten gelen kutsallıklara inanırlar iken, Uygur çağında durum birdenbire değişiyordu. Uygurlar, köklerini Suriye'den alıp, İran'da gelişen Mani dinini aldıktan sonra, aya daha çok önem vermeye başladılar. Aslında ise Türklerde, kutsal olan en önemli şey, gökten sonra dünyamızı ısıtan güneş idi. "Uygurların, güneşten aya geçmiş olmaları, yeni bir düşüncenin başlangıcı gibi sayılabilirdi".

Bu sebeple, Uygurlar çağında yazılmış Oğuz-Kağan destanlarında, eski Türklerin dedikleri gibi kutsal kişiler, artık "Göğün oğlu" değil; "Ayın oğulları" oluyorlardı. Oğuz-Kağan da "Ay Tanrı" nın bir oğlu idi. Destan, daha başlangıçta, şöyle başlıyordu:

"Aydın oldu gözleri, renklendi ışık doldu,

"Ay-Kağan'ın o gündü, bir erkek oğlu oldu!"

Eski Türkler de iyi ve güzel olayları, aydınlık ve ışıkla anlatırlardı. Biz, nasıl

yeni bir oğlu olan dostumuza, "Gözlerin aydın olsun" diyor isek, onlar da Oğuz-

Kağan'ın doğuşu dolayısı ile, "Ay Kağan'ın gözleri aydın oldu, renklendi",

diyorlardı.

"Müslüman olmuş Oğuz Türklerinin destanları da, Türk mitolojisinin en eski

motifleri ile dolu idiler":

Fakat Türkler, çoktan müslüman olmuş ve İslâmiyetin ana prensiplerine gönülden

bağlanmışlardı. Aslında ise, İslâmiyet ile eski Türk dini arasında büyük ayrılıklar

da yoktu. Buna rağmen, eski Oğuz-Kağan destanları, elbetteki İslâmiyetin birçok

inançları ile uygunluk gösteremeyecekti. Bunun içindir ki, İslâmiyetten sonra

yazılan Oğuz-Kağan destanlarında, biraz daha değişiklik yapılmış ve İslâmiyete

uydurulmuştu. İslâmiyeti kabul eden Türkler bizce Uygurlara nazaran, eski Türk

an'anesini ve töresini daha çok korumuşlardı. Tabîî olarak biz Oğuz Türkleri

üzerine, daha büyük bir önem veriyoruz. "Çünkü Oğuzlar, bütün Ortaasya ve Türk

âleminin, en soylu ve en gelişmiş zümreleri idiler". Şehir hayatına çoktan başlamış

olmalarına rağmen, eski Türk devlet teşkilâtı ile disiplini, onların ruhlarından

henüz daha silinmemişlerdi. Bu sebeple Oğuz Türklerinin destanlarında,

Uygurlarinkine nazaran, daha eski ve daha köklü motifler görüyoruz. İslâmiyetten

sonraki Türk destanlarına göre, "Oğuz-Han'ın babası Kara-Han" idi. Oğuz Han'ın

babasının, "Kara-Han" adını alması da boş değildi. Eski Türklerde, "Ak ve kara

soylular ile halkı birbirinden ayıran, sembolik renkler" idi. "Ak-Kemik", Kağanlar

ile, onların oğulları idiler. "Kara-Kemik" ise, halk tabakasından başka bir şey

değildi. Diğer kitaplarımızda da her zaman söylediğimiz gibi, Türk halklarının "ak"

ve "kara" şeklinde ayrılmış olmalarına rağmen, aralarında bir sınıf mücadelesi

yoktu. Müslüman Türkler, Oğuz-Han'ın babasına "Kara-Han" diyorlardı. Çünkü kendisi

Müslüman değildi. Müslüman olmak isteyen oğlu Oğuz-Han'a da engel olmak istemişti.

Tabîî olarak bu fikirlerimiz tam ve kesin değildir. Fakat Türk tarihi ve an'aneleri

hakkındaki bilgilerimiz, bizi bu sonuca doğru sürüklemektedirler. Oğuz Han Müslüman

Türklere göre, babasından çok, an'anesine bağlıdır. Bu sebeple Oğuz destanını

anlatmağa başlarlar iken, hemen şöyle derler:

Üç gün üç gece geçti, annesine gelmedi,

Annenin memesinden, bir damla süt emmedi.

Bana gelmedi diye, annesi ağlıyordu,

Sütümü emmedi diye, kalbini dağlıyordu.

Ağlayıp sızlıyordu, beşiğe dolanarak,

Sütümü, az em diye, çocuğa yalvararak!

2. TÜRK MİTOLOJİSİ VE KUTSAL ÇOCUKLAR

Oğuz Han diğer Türk destanlarında olduğu gibi doğar doğmaz, bir olgunluk ve

erginlik gösteriyordu. Annesi, henüz daha Müslüman olmamıştı. Annesine karşı, bu

kırgınlığın sebebi de, bundan başka birşey olmamalıydı. Nitekim az sonra Oğuz Han

annesi ile konuşmağa başlar ve ona şöyle der:

Ey, benim güzel annem, öğüdümü alırsan!

Yüce Tanrı'ya tapıp, eğer hakkı tanırsan!

O zaman memen alır, ak sütünü emerim!

Bana lââyık olursan, adına anne derim!

Oğuz-Kağan'ın annesi, henüz daha üç günlük beşikte yatan çocuğunun, böyle konuşup

söyleşmeye başladığını görünce, ona kalpten bağlanır ve Tanrıya inandığını oğluna

söyler. Müslüman Türklerin söyledikleri bu Tanrı, İslâmiyetin Allah'ından başka

birşey değildi. Fakat aynı zamanda destanlar, zaman zaman bir "Gök Tanrısı" ndan da

söz açıyorlar ve eski Türklerin, gerçek inançlarını açığa vurmaktan geri

kalmıyorlardı. Eski Türklerde de "üç sayısı" ve "üç yaşında" olma önemli idi. Fakat

Türk mitolojisinin en önemli sayısı "yedi" ile "dokuz" sayılarıdır. Müslüman

Türklerin Oğuz destanlarında: "Oğuz-Kağan, üç gün içinde olgunlaşmıştı". Halbuki

eski Altay destanlarında: "Çocuğun olgunlaşması için, yedi günün geçmiş olması

gerekiyordu". Hatta çok güzel, şöyle bir Altay efsanesi de vardır:

- * Altay'da olmuş idi, bir çocuk doğmuş idi,
- * Dünyaya gelir iken, nurlara boğmuş idi.
- * Yedi kurtlar uçmuşlar, koku alıp koşmuşlar,
- * "Çocuğu ver", demişler, uluyarak coşmuşlar.
- * Annesi çok ağlamış, yüreğini dağlamış,
- * Çocuk da dile gelmiş, yarasını bağlamış.
- * Demiş: "Anne, sızlama! Oyala da, ağlama!
- * "Yedi gün mühlet iste, işi bağla sağlama!"
- * Yedi gün mühlet dolmuş, annenin benzi solmuş,
- * Oğlan beşiği kırmış, bir civan yiğit olmuş.

Bu Altay efsanesi mitolojinin ta kendisidir. Gerçi Oğuz-Kağan destanı da, bir

mitolojidir. Fakat büyük devletler kurup gelişen Türk toplumları, onun içindeki

akla uymayan motifleri ayıklamış ve gerçekçi bir şekle sokmuşlardı. Oğuz-Kağan

destanında, göklerde dolaşıp, göğün çeşitli katlarını zapteme ve türlü ruhlarla

çarpışma, kutsal bir Hakandı. Fakat O, daha çok, bir insandı. İnsanlık

özelliklerini taşımış ve insanların yaşadığı yeryüzünü zaptederek, Tanrı adına,

idare etmeğe memur edilmişti. Az önce özetini yaptığımız Altay efsanesi dikkatle

incelenince, daha birçok mitolojik motifler de ortaya çıkacaktır. Meselâ "Yedi

kurt"."Büyük ayı burcu" nun, yedi yıldızında başka bir şey değildi. Çünkü Türklere

göre: "(Büyükeyi burcu'nun yedi yıldızı, kalın ve demir zincirlerle Kutup

yıldızı'na bağlanmış, yedi azgın kurt idiler). Bir ara bu kurtlar, çocuğun atı ile

tayını da alıp götürmek isterler. Bu savaşlar sırasında çocuk sıkışınca, akıllı ve

kutsal buzağısı da ona yol gösterir ve başarı sağlamasına imkân verir. (Türklere

göre 'Küçükayı burcu', iki at tarafından çekilen, bir arabadan başka birşey

değildi.) Bu burcun etrafından dönen Büyükayı burcunun yedi kurdu, bu iki atı

yakalayıp yemek isterler ve bunun için de gökyüzünde, durmadan onların etrafında

dönerlerdi. (Altay efsanesi göre). Küçükayı burcu, çocuğun dostu ve yakını idi.

Boğa burcu da, herhalde yine bu kahramanın buzağısından başka birşey olmamalıydı".

Görülüyor ki, Oğuz-Kağan destanı birdenbire uydurulmuş ve yazılmış bir hikâyeye

değildi. Onun kökleri, yüzyıllar önce inanılmış ve söylenmiş, Türk efsaneleri ile

inançlarına dayanıyordu. Süzüle, süzüle, akla mantığa uymayan bölümlerin, gerçeğe

uydurulması ile, bütün Türklerin malı olan Oğuz-Kağan destanı meydana gelmişti.

3. OĞUZ - KAĞAN'IN DOĞUŞU

"

"Oğuz-Kağan, kutsal bir şekilde doğmuştu":

Az önce, büyük Türk kahramanlarının, genel olarak kutsal bir şekilde doğduklarını

söylemiştik. Elbette ki Oğuz-Kağan'ın da doğuşu da, kutsal ve fevkalâde bir şekilde

olmalıydı. Nitekim Uygurların Oğuz-Kağan destanı, O'nun doğuşunu şöyle anlatıyordu:

Gök mavisiydi sanki, benzi bu oğlancığın!

Ağzı kıpkızıl ateş, rengi bu oğlancığın!

Al, al idi gözleri, saçları da kapkara,

Perilerden de güzel, kaşları var ne kara!

Oğuz-Kağan doğarken, benzinin rengi tıpkı gök mavisî gibi idi. Yüz, eski Türklere

göre, insanın en önemli bir yeri idi. Utanç, kötülük ve hatta kutsallık bile,

insanın yüzüne akseden özellikleri idiler. Kötü bir insanın yüzü, elbette kara idi.

İyilerin de yüzleri, aktı. Ama kutsal insanların yüz rengi, gök mavisinden başka

birşey olamazdı. Çünkü gök, Tanrı'nın oturduğu ve hatta bazan, Tanrı'nın

kendisinden başka birşey değildi. "Oğuz-Kağan doğarken, yüzünün gök renkten olması,

onun gökten geldiğini ve Tanrı'nın rengini taşıdığını gösteren bir belirti idi."

Biz yanlış olarak Türklerin, "Gök Börü", yani gök kurt dedikleri kutsal kurda,

bozkurt adını veregelmişiz. Aslında ise gök ile boz arasında büyük ayrılıklar

vardır. Türklerin kutsal kurtlarının rengi de gök idi. Çünkü o Tanrı tarafından

gönderilmiş bir elçiden başka bir şey değildi. Belki de Tanrı'nın ta kendisi idi.

Tanrı, kurt şekline girerek Türklere görünüyor ve onlara başarı yolu açıyordu. Onun

için de, kurdun rengi gömgök idi. Daha sonraları Türkler, gök rengini olgunluk,

erginlik ve tecrübenin bir sembolü olarak görmüşlerdir.

O

Oğuz-Kağan'ın ağzı ateşe niçin benzetilmişti":

Bugün Anadolu'da söylenen, "Gözleri Kanlı" deyiimi de, bize çok şeyler ifade eder.

O'nun gözlerinin al oluşu, daha doğrusu kan rengine benzemesi, Oğuz-Kağan'ın büyük bahadarlığının, bir özelliğinden başka bir şey değildi. Cengiz-Han da doğarken "avucunun içinde bir kan pıhtısı" tutuyordu. Bunu gören annesi ile babası şaşırılmış ve hemen Şamanlara koşmuşlardı. Şamanlar ise, O'nun dünyayı zaptedeceğini ve büyük bir bahadır olacağını söylemişlerdi. Fakat Cengiz-Han çağı ile ilgili efsaneler, en eski Türk ve Ortaasya özelliklerini göstermiyorlardı. Elbetteki onları kökleri de, Türk mitolojisine dayanıyordu. Fakat Çin yolu ile, Moğollara birçok yabancı tesirler girmişti. Türklerde yeni doğan kahramanlar, avuçlarında bir kan pıhtısı tutmazlardı. Çünkü biraz da, eski Hint mitolojisinin motiflerinden biri idi.

"Türklerin kahramanlarının gözleri, kırmızı ve kızıldır." Çinde de, bu vardır.

Fakat çin kahramanlarının gözleri yalnız kırmızı olmakla kalmazlar, aynı zamandan

cam gibi de parlarlardı. Çinliler, "Büyük bir Göktürk Kağanı
Mohan Kağan'dan söz

açarken, onun da yüzünün kıpkırmızı ve gözlerinin cam gibi
parladığını"

söylüyorlardı. Herhalde Mohan-Kağan, acayip bir fizyonomiye
sahip değildi. Fakat 20

sene müddetle, bütün Çin'i korkutmuş ve diz çöktürmüş bir
hükümdardı. Eski Türkler,

kırmızı renk için genel olarak "al" sözünü kullanırlardı. Fakat
bu söz sonradan,

biraz da manevi bir anlam almıştı. Nitekim loğusaları basan ve
kötülük yapan,

"Albastı" da, yine bu rengi taşıyordu. Altay Türkleri, büyük
kurt sürülerini idare

edip, köylere korkunç zararlar veren kurtlara da, zaman,
zaman, "al-börü" derlerdi.

Bu allık, kurdun veya albastı gibi ruhların renginden dolayı
değil; daha çok,

onların korkunç zararlar vermesinden ileri geliyordu. Çünkü
onlar güçlü ve kudretli

idiler. Tıpkı yeryüzünü zapteden ve kendi egemenliği altında
toplayan Oğuz-Kağan

gibi.

"

"Oğuz-Kağan'ın yüzünün rengi gök mavisi, gözleri de al, yani kırmızı idi".

Bazıları al sözünü, "ela" şeklinde anlamak istemişlerdi. Fakat tabî olarak, bunun

aslı yoktur. Çünkü, "Oğuz-Kağan'ın saçları da kara" idi. Sarı değil. Bu sebeple

gözlerinin elâ olmasına da, hiçbir sebep yoktu.

4

4. OĞUZ - KAĞAN'IN ÇOCUKLUĞU

"

"Türk mitolojisinde kahramanlar, 'üç' veya 'yedi' günde konuşurlardı":

Az önce, Müslüman olmuş Türklerin Oğuz-Kağan destanlarından söz açarken, Oğuz-

Kağan'ın üç günde konuşmağa başladığını belirtmiştik.

İslâmiyetin tesirleri

görölmeyen, Uygurca Oğuz Kağan destanında da, aynı şeyleri görüyoruz. Ama, yukarıda

da dediğimiz gibi, eski Türk efsanelerinde büyük kahramanlar çoğu zaman "Yedi günde

kendilerine gelir ve kırk gün sonra da bir delikanlı gibi hayata başlarıydı".

Nitekim Uygurların Oğuz Destanı, Oğuz'un küçüklüğünü şöyle anlatıyordu:

- * Geldi ana göğsünü, aldı emdi sütünü,
- * İstemedi bir daha, içmek kendi sütünü.
- * Pişmemiş etler ister, aş yemek ister oldu,
- * Etraftan şarap ister, eğlenmek ister oldu.
- * Ansızın dile geldi, şiirler düzer oldu,
- * Aradan kırk gün geçti, oynaşır, gezer oldu.
- * Geldi ana göğsünü, aldı emdi sütünü,
- * İstemedi bir daha, içmek kendi sütünü.
- * Pişmemiş etler ister, aş yemek ister oldu,
- * Etraftan şarap ister, eğlenmek ister oldu.
- * Ansızın dile geldi, şiirler düzer oldu,
- * Aradan kırk gün geçti, oynaşır, gezer oldu.

"Türkler yemeklerini, ilk çağlardan beri pişirerek yerlerdi":

Türkler herhalde, tarihten çok önceki çağlarda bile, yemeklerini pişirerek yemeğe

başlamışlardı. Nitekim, Göktürklerin Çin kaynaklarında bulunan ilk efsaneleri de,

"İlk Türk Atasının, ateşi icât ettiğini ve yemekleri pişirmeği öğrettiğini,"

söylüyordu. Sibiry'a'nın tundralarında yaşayan geri halklar, Türklere nazaran çok

daha sonraki çağlarda yemeklerini pişirip, yemeği öğrendiler. Nitekim, Fin'lerle

Macar'ların ataları olan Batı Sibiryalıları, kendi atalarının çiğ et yediklerini

söylerler ve bununla öğünürlerdi. Onlar, daha güneylerindeki Ortaasya Türk

halklarına, "yemeklerini pişirenler" derler ve kendilerini, onlardan ayırırlardı.

Gerçi bu Sibiry halkların da, sonradan yemeklerini pişirmeğe başlamışlardı. Ama,

zaman zaman bu eski hatıraları yad etmek için "çiğ et yeme törenleri" yapmağı da,

ihmal etmezlerdi. Türk mitolojisinde, Türk çiğ et yediğine dair, elimizde hiçbir

delil yoktur. Ama büyük kahramanlar, o kadar korkunç idiler ki, zaman zaman çiğ et

bile yerlerdi. Onun için Oğuz-Kağan'ın, çiğ et istemesinin sebebi de, bundan ileri geliyordu.

"

"Oğuz-Han'ın vücudu, güçlü ve korkunç hayvanlara benzetilirdi":

Dede Korkut masallarında da büyük kahramanların yürüyüşü, arslanlara benzetilmiş ve

vücut yapıları da, korkunç hayvanlar gibi anlatılmışlardı. Oğuz-Kağan destanında

da, az da olsa bunları görmüyor değiliz. Uygurların Oğuz destanı, Oğuz-Kağan'ın

şeklini, şöyle anlatıyordu:

Öküz ayağı gibi, idi sanki ayağı,

Kurdun bileği gibi, idi sanki bileği.

Benzer idi omuzu, ala samurunkine,

Göğsü de yakın idi, koca ayıninkine!

Destana göre, Oğuz'un elleri ve pençesi, ayının büyük ve güçlü pençesini

andırıyordu. Ama kurdun bileği başka idi. Kurt, yeryüzündeki hayvanlar içinde,

koşma bakımından, en dayanıklı hayvandı. Bir türlü yorulma bilmezdi. Bileği ince

idi. Fakat o ince bilekli kurdun pençesi korkunçtu. Bir samur büyüklüğündeki, kıllı

omuzlar ve ayının göğsü gibi, gergin ve şişkin göğüsler, Oğuz-Kağan'ın bir insan

olarak ne derece güçlü olduğunu anlatmağa yarayan sözlerdi.

"

"Oğuz-Kağan'ın vücudu niçin "tüylü" idi":

Eski Türkler, "ilk insanın, tüylü olduğuna inanırlardı."

Altaylarda yaşayan birçok

efsanelerde, bu konu ile ilgili, sayısız örneklerle rastlıyoruz:

"Tüylere kaplı olan

ilk insan, Tanrı'ya karşı günah işlemiş ve bundan dolayı da tüyleri dökülmüştü.

Tüyleri dökülünce de insanoğlu, bir türlü hastalıktan kurtulamamış ve ölümsüzlüğü

elinden kaçırmıştı. (Bir söylenişe göre) Tanrı, insanı yaratırken şeytan gelmiş ve

insanın üzerine tükürerek, her tarafına pislik içinde bırakmıştı. Tanrı da, insanın

dışını içine, içini de dışına çevirmek zorunda kalmıştı. Bu suretle insanın içinde

kalan şeytanın pisliği ve tüyler, insanoğlunun ruhunu ve ahlâkını kötü yapmıştı.

İnsanın gerçi dışı, Tanrı yapısı idi ve güzeldi ama; içi şeytan tarafından

kirletilmiş ve şeytana benzer, bir özelliğe bürünmüştü". Bu sebeple Oğus

destanında, bu çok eski Türk inançlarının izlerini de buluyoruz. Çünkü Oğuz-Kağan,

bizim gibi tüysüz değil; her tarafı kıllarla dolu ve fevkalâde bir yaratıktı:

Bir insan idi fakat, tüyleri dolu idi,

Vücudu kıllı idi, çok uzun boylu idi.

Güder at sürüleri, tutar, atlara biner,

Daha bu yaşta iken, çıkar, avlara gider.

Geceler günler geçti, nice seneler doldu.

Oğuz da büyüyerek, bir yahşi yiğit oldu!

5

5. OĞUZ - KAĞAN'IN GENÇLİĞİ

Türk mitolojisinde büyük kahramanların, çocukluk ile gençliğini birbirinden ayıran,

bazı önemli, çağlar vardı. Altay efsanelerinde bu çağ, daha çok "Ad koyma" töreni

ile başlardı. Adı olmayan bir çocuk, henüz daha yetişkin bir genç ve kahraman

sayılmazdı. Bir gencin ad alabilmesi de, kolay bir iş değildi. Elbette adsız bir

insan olamazdı. Her çocuğa Türkler, doğuşundan itibaren bir ad verirlerdi. Fakat bu

ad, onun gerçek adı ve ünvanı sayılmazdı. Hatta Türkler kahramanlarına, her yeni

bir başarı üzerine, yeni bir ad daha verirlerdi. Daha yüksek bir rütbeye terfi eden

kimseler bile, yeni memuriyet unvanı ile beraber, ayrıca bir ad da alırlardı. Bu

sebeple Çin kaynakları, bu bakımdan bize bir çok güçlükler çıkarmışlardır. Meselâ,

büyük bir komutan veya Kağan'ın, bir gençlik adı vardır. Geçliğinde büyük şöhret

elde eden bu komutanlar, Çin kaynaklarında çoğu zaman, gençlik adları ile

adlandırılırlardı. Zaman zaman bunlar, bazı savaşlar dolayısı ile yeni ünvanlar

alırlardı. Fakat Çin kaynaklarında bu Türkler, gençlik ve olgunluk adları ile

geçince, tarihçeler için, kimin kim olduğunu anlamak, adetâ çok güç bir hale girer.

Bu sebeple Oğuz Han'ında, gerçek bir ad ve unvan alabilmesi için, büyük bir

kahramanlık ve başarı göstermesi lâzımdı. Eski Türk tarihinde de, "Baş kesmeyen ve

kan dökmeyen" şehzadelere, gerçek adları verilmezdi.

6

6. OĞUZ'UN BİR GERGEDAN ÖLDÜRMESİ

"

"Oğuz korkunç bir gergedan öldürerek, erginliğini ispat etmişti":

Bunun içindir ki, Oğuz-Kağan, insanları ve sürüleri yiyen bir gergedanı öldürür ve

milletini, büyük bir belâdan kurtarır. Eski Türkler, karanlık ve sık ormanlara da

saygı gösterir ve hatta onlara tapılanırlardı. Türk tarihinde, yeni tahta çıkan

hükümdarların, bir orman dikerek, kendi adlarına yetiştirdikleri de görülmemiş

değildir. Nitekim Oğu-Kağan destanında da, Oğuz'un yurdunun yanında büyük bir orman ve içinde de bir "gergedan" yaşırdı. Destan bu olayı şöyle anlatıyordu:

Bir büyük orman vardı, Oğuz yurdundan içre,
Ne nehir ırmaklar, akardı bu orman içre.
Ne çok av hayvanları, ormanda yaşar idi,
Ne çok av kuşları da, üstünde uçar idi.
Ormanda yaşar idi, çok büyük bir gergedan,
Yer idi yaşatmazdı, ne hayvan ne de insan!
Başardı sürüleri, yer idi hep atları,
Yokluk verir insana, alırdı hayatları!
Vermedi hiçbir zaman, insanoğluna aman!
Hepimiz biliyoruz ki, Ortaasya'da "gergedan" yoktu. Türklerin gergedan görmüş olmaları da, pek ihtimal dahilinde değildi. Ama gergedanın, çok korkunç bir hayvan olduğu kulaktan kulağa, Ortaasya'ya kadar gelmiş ve Türk mitolojisinde de gerekli

yerini almıştı. Gergedanın yaşadığı bölgeler, Çin'e yakın olan bölgelerdi. Fakat

Çinliler de gergedanın esas şeklini bilmiyorlardı. Çinlilere göre, "Gergedan,

burnunun ucunda sivri boynuzu bulunan, bir geyikten başka birşey değildi". Ama

gergedan, Çin'de büyük bir öneme sahipti. Çünkü Çin İmparatorları ile büyük

komutanlar, zırhlarını gergedan derisinden yaparlardı. Bu bakımdan onlar gergedanın

derisini ve dolayısı ile, bu hayvanın büyüklüğünü de tasavvur edebiliyorlardı.

Gergedan motifi bakımından Türk mitolojisine, Çin tesirleri de olabilirdi. Fakat

gergedanla ilgili bilgiler Türklere daha çok Batı Türkistan ve Hindistan yolu ile

gelmişti. Türkler gergedana "kıyant" derlerdi. Bu söz de, Hindistan ile Batı

Türkistan'da yayılmış bir deyimdi. Oğuz-Kağan, kendi milletine bu kadar zarar veren

gergedanı duyunca, onu avlamak ister ve yola çıkar. Destan Oğuz'un yıla çıkışını

şöyle anlatıyordu:

Oğuz-Kağan derlerdi, çok alp bir kişi vardı,
Avlarım gergedan: diye o yere vardı.
Kargı, kılıç aldı, kalkan ile ok ile,
Dedi: "Gergedan artık, kendisini yok bile!
Ormanda avlanarak bir geyiği avladı,
Bir söğüt dalı alıp, bir ağaca bağladı.
Döndü gitti evine, sabah olmadan önce,
Tam tan ağarıyordu, geyiğine dönünce,
Anladı ki gergedan, geyiği çoktan yuttu,
Geyiğin yerine de, büyük bir ayı tuttu.
Belinden çıkararak, altın bakma kuşağı,
Ayıyı astı yine, o ağaçtan aşağı,
Tabîî olarak efsaneye göre, gergedan ayıyı da yutmuştu. Çok
iyi biliyoruz ki
gergedan, otların geçinen bir hayvandır. Halbuki gergedanı
yakından tanımayan Türkler,
onun et yediğini zannediyorlardı. Çünkü onlara göre, bütün
korkunç hayvanlar et
yerler ve etle beslenirlerdi. Oğuz'un belindeki kuşağı altındı.
"Kuşak, Türkler

için çok önemli bir hükümdar sembolüdür". nk her hükümdarın belindeki kemerin altın olması, onun hükümdarlığını gösteren bir sembol ve belirti idi. Oğuz-Kağan, daha gençliğinde bu kuşağı kuşanmış ve hükümdarlığa hazırlanmıştı. Öyle yle anlaşılıyor ki Oğuz-Kağan gergedana büyük bir tuzak kurmuş ve onu, bu yolla avlamak istemişti. Fakat gergedan, her defasında bu tuzağa düşmeden, gelip, avını almasını bilmişti. Bunun için Oğuz, başka yol görmemiş ve bizzat kendisi, gergedanın karşısına çıkararak, onu öldürmek zorunda kalmıştı. Destan bu korkunç vuruşmayı da, şöyle anlatıyordu:

Yine sabah olmuştu, ağarmıştı çoktan tan,
Oğuz baktı ki almış ayısını gergedan.
Artık bu durum onu, can evinden vurmuştu,
Ağaca kendi gidip, tam altında durmuştu!
Gergedan geldiğinde, Oğuz'u görüp durdu,
Oğuz'un kalkanına, gerilip bir baş vurdu!

Kargıyla gergedanın, başına vurdu Oğuz!

Öldürüp gergedanı, kurtardı yurdu Oğuz!

Keserek kılıcıyla, hemen başını aldı,

Döndü gitti evine, iline haber saldı!

"

"Altay Türk efsanelerindeki kahramanlar da, boynuzlu"
canavarlar öldürürlerdi":

Oğuz-Kağan'ın korkunç bir canavar öldürerek, kendi yurdunu
kurtarması, Türk

mitolojisinin ilk ve son motifi değildir. Bu motif, dışarıdan
gelmiş bir tesire de

bağlanamaz. Gerçi Türkler gelişip yayıldıktan sonra,
"gergedan" gibi korkunç

hayvanların bulunduğunu da duymuşlar ve efsanelerini bu
yeni bilgilere göre anlata

gelmişlerdi. Fakat bu olayın kökleri, çok eski Türk
inançlarından ve efsanelerinden

geliyordu. Nitekim, Altay efsanelerinde de, buna benzer
olaylar görüyoruz. Bu

efsanelerdeki kahramanların, öldürdükleri canavarlar da,
"boynuzlu" idiler. Bu

efsanelerden birini, çok kısa olarak özetleyip, aşağıda verelim:

Yedi gün geçmişti ki, oğlan başladı işe,
Demir beşiği kırdı, kendini attı dışa.
Yedi dağı dolaştı, yedi geyik avladı,
Boynuzlarını yonttu, birbirine bağladı.
Öyle bir yay yaptı ki, kirişsiz olmaz idi,
Böyle büyük yaya da, her kiriş uymaz idi.
Duydu bir hayvan varmış, çok büyük bir canavar!
"Bari gideyim", dedi, "Belki derisi uyar!"
Oğlan göklere gider, devlerle de savaşır,
Büyük bir dağa çıkar, canavara ulaşır,
Bu ne müthiş hayvandı, bir dağa yaslanmıştı,
Bir dağa da yatmıştı, upuzun uzanmıştı.
Oğlana bakarak, sanki göz kırpiyordu,
Uzun boynuzlarıyla, gökleri yırtıyordu!...
Bu Altay efsanesi, tam bir mitolojidir. Çünkü efsanenin
kahramanı, atı ile göklerde
uçar ve göğün katlarını gezerek, canavarı aramağa koyulur.
Oğuz-Kağan destanındaki
canavar, Oğuz yurdunun hemen yanındaki bir ormanda
yaşamaktadır. Altay

efsanesindeki canavar ise, göklerin derinliğindeki, efsanevî dağların ve göllerin

içinde yaşar.

"Müslüman Türkler, Oğuz-Kağan'ın gençliğini mitolojiden kurtarmak istemişlerdi":

Müslüman Türkler, Oğuz-Han'ın ad alması için, böyle bir kahramanlık yapmasını

gerekli görmemişlerdi. Oğuz-Han, kendi adını kendi vermiş ve bütün Oğuz milleti de,

onun bu arzusuna uymuşlardı. Efsaneler, onun ad alışını şöyle anlatıyorlardı:

Büyük toy yapıldı, eski Türk âdetince,

Böyle ad seçilirdi, çocuğun kudretince,

Kara-Han atlar kesti, Oğuz ad bulsun diye,

Çağırdı hep Türkleri, yurdu şen olsun diye.

Oğuz-Han birden bire, adım Oğuz'dur dedi,

Beklemedi kimseyi kendi adını verdi,

Ne kadar Türk var ise, hepsi şaşsa kaldılar,

Bu Tanrı sözü deyip, buyruğa katıldılar.

Bundan da anlaşılıyor ki Oğuz-Han'ın daha çok küçük yaşta iken kendi adını koyması, milletince bir Tanrı buyruğu gibi kabul edilmişti. Daha sonraki Türk efsanelerinde olduğu gibi burada, gök sakallı bir ihtiyar görülmüyordu. Oğuz-Han, Tanrının gönderdiği gök sakallı elçilerin yerine bizzat geçmiş ve kendi adını, kendisi vermişti. Daha sonraki Oğuz destanının parçaları sayılan "Dede Korkut" hikâyelerinde, çocukların adları, genel olarak "Dede Korkut" un kendisi tarafından verilirdi. Anadolu Masallarında ise gök sakallı ihtiyarlar ile "Hızır" ın ve hatta "Dede Korkut" yerine, ihtiyar dervişler geçmişlerdi.

7. OĞUZ KAĞAN'IN EVLENMESİ

Müslüman Türkler Oğuz Kağan'ı, normal bir insan gibi kabul etmişler ve onu, öylece evlendirerek, bir yuva kurdurmuşlardı. Halbuki İslâmiyetin tesirleri görülmeyen Oğuz destanlarında, durum daha başkadır. Uygurların Oğuz destanına göre Oğuz Kağan,

"Gökten inen göğün kızı ve yerdeki bir ağaç koğuşundan çıkan, yerin kızları ile evlenmiş" ve bu yolla soyunu meydana getirmişti. Burada artık Oğuz-Kağan destanı, bir destan değil; daha çok, gerçek bir mitoloji halinde idi. Öyle bir mitoloji ki, Türklerin dünya görüşlerini, uzay anlayışlarını ve dolayısı ile, Cihân hakimiyeti hakkındaki düşünce ve isteklerini, hep kendisinde topluyordu. Oğuz-Kağan, mitolojik bir Türk hükümdarı idi. Yeryüzünü zaptetmiş ve büyük bir devlet kurmuştu. Bu olay, tıpkı bir tarih gibi anlatılıyordu. Aynı zamanda destanda, bir hikâye çeşnisi de vardı. Ama Oğuz destanı, Binbir Gece Masalları gibi, hayal mahsülü ve uydurulmuş, bir masal değildi. Oğuz-Kağan destanı, Türklerin düşünüş, inanış ve binlerce seneden beri gelişerek, olgunluğa erişmiş fikirlerinin, bir özeti gibi idi. Fikirler, düşünceler ve semboller, tarih olayları ile anlatılmışlardı. Oğuz-Kağan

da, hatunları da, çocukları ve akınları da, hepsi birer
sembolden başka şeyler

değil idiler. Oğuz-Kağan'ın gökten inen kızla evlenişini,
Uygurların destanı şöyle

anlatıyordu:

O

OĞUZ'UN, GÖĞÜN KIZI İLE EVLENMESİ

Oğuz-Kağan bir yerde, Tanrıya yalvarırken,
Karanlık bastı birden, bir ışık düştü gökten,
Öyle bir ışıktı ki, parlak aydan, güneşten.

Oğuz-Kağan yürüdü, yakınına ışığın,

Gördü, oturduğunu ortasında bir kızın.

Bir ben vardı başında, ateş gibi ışığı,

Çok güzel bir kızdı bu, sanki Kutup yıldızı!.

Öyle güzel bir kız ki, gülse, gök güle durur!

Kız ağlamak istese, gök de ağlaya durur!

Oğuz kızı görünce, gitti aklı beyninden,

Kıza vuruldu birden, sevdi kızı gönülden.

Kızla gerdeğe girdi, aldı dilediğinden!

i

Eski Türklere göre, hem gök ve hem de yer, kutsal idiler.
İran'da ve Avrupa

mitolojisinde olduğu gibi, yer kötülüğün ve fenalığın bir
sembolü değildi. Ama gök,

yerden daha önemli idi. Bu sebeple Oğuz-Kağan ilk önce,
gökten inen kutsal kızla

evlenmişti. Daha sonraki Altay efsanelerinde de, buna benzer
motifler görüyoruz.

"Altay dağlarının vadilerine sıkışmış kalmış olan bu Türkler,
büyük devlet

kuramamışlardı. Onların, ne Kağanları ve ne de hükümdarları
vardı. Bu Türkler

arasında, kağanların yerlerini, Şamanlar alıyorlardı". Çünkü,
cemiyet içinde söz ve

güç sahibi olanlar, Şamanlar idiler. Bu sebeple Şamanların
soyları da, eski Türk

Kağanları gibi kutsal ve gökten geliyorlardı. Bu efsaneye göre:
"Şamanların atası

olan büyük bir Şaman, gökle yerin kızı ile evlenmiş ve
onlardan, Altay Şamanları

türemişti. (Bazıları da), gökle suların kızları ile evlenmişlerdi".
Bütün bunlar

bize gösteriyor ki, belirli mitoloji motifleri, her bölgeye ve çağa göre

değişiyorlar; fakat ana özelliklerini kaybetmiyorlardı. Bundan sonra da Oğuz-Kağan,

yerin kızı ile evlenir. Destanlar, Oğuz-Han'ın bu ikinci hatunu buluşunu da, şöyle

anlatırlar:

OĞUZ'UN, YERİN KIZI İLE EVLENMESİ

Ava gitmişti birgün, ormanda Oğuz-Kağan:

Gölün tam ortasında, bir ağaç gördü yalnız,

Ağacın koğuğunda, oturuyordu bir kız.

Gözü gökten daha gök, sanki Tanrı kızıydı,

İrmak dalgası gibi, saçları dalgalıydı.

Bir inci idi dişi, ağzında hep parlayan,

Kim olsa şöyle derdi, yeryüzünde yaşayan:

"Ah! Ah! Biz ölüyoruz! Eyvah, biz ölüyoruz!"

Der, bağırp dururdu! Tıpkı tatlı süt gibi, acı kımız olurdu!

Oğuz kızı görünce, başından aklı gitti,

Nedense yüreğine, kordan bir ateş girdi.

Gönülden sevdi kızı, tuttu aldı elinden,

Kızla gerdeği girdi, aldı dilediğinden.

"Bir gölün ortasında bulunan adalar", Türk mitolojisinin en önemli motiflerinden

biridir. Uygurların Türeyiş efsanelerinde ise bu kutsal adacık, iki nehrin

kavuştuğu bir yerde bulunuyordu. Oğuz-Han destanındaki Kıpçak Bey'de, "Göl

ortasında bulunan bir adacıkta ağaç kovuğunda doğmuştu". Ağaç, köklerini yerden

alıyor ve kimbilir yerin ne kadar derinliklerine kadar inebiliyordu. Bu sebeple

bereketin sembolü olan ağaç, yerin soylarını da temsil edeyordu. Destan, "Göğün

kızını Kutup yıldızına benzetirken, yerden gelen kızın saçlarını ise, ırmak

dalgaları gibi" gösteriyordu. Göğün kızı göğ, yerin kızı da yere benziyordu.

"

"Müslüman Türkler, Oğuz-Kağan'ı normal bir insanmış gibi evlendiriyorlardı":

İslâmiyeti kabul etmiş olan Türkler ise, daha başka türlü düşünüyorlardı. Onlar

Oğuz-Han'ı, normal bir insan olarak kabul ediyorlar ve kendi fikrine uygun, bir kız

alıyor gibi gösteriyorlardı. Oğuz-Han, iki amcasının da kızını almış; fakat onları

yola getirip, müslüman edememişti. Bunun üzerine, her iki karısının da yüzüne

bakmamış ve onlara elini bile değdirmemişti. Üçüncü amcasının kızı, diğerlerine

nazaran daha çirkindi. Fakat küçüklüğünden beri, Oğuz-Han'ı bütün kalbi ile

seviyordu. Oğuz, en sonunda bu kıza getmiş, içini açmış ve müslüman olduğu

takdirde, kendisi ile evleneceğini söylemişti. Bu teklifi çoktan beri bekleyen kız,

ağlayarak Oğuz'a bakmış ve şöyle demişti:

Ben ne Allah tanırım, ne de Tanrı bilirim!

Senin sözün buyruktur, hep peşinden gelirim!

Sen ne dersen o olur, fermanından çıkamam!

Sen var iken başımda, başkasına bakamam!

Oğuz bunu duyunca, çok sevinmiş ve artık kaygısı dinmişti. Bunun üzerine kıza,

Tanrıya inanmasını söyleyerek, şöyle demişti:

Ey, sevgili hatunum! Benim ey eşsiz eşim!

Gönlümde ebediyen, yanacak ey ateşim!

Tanrının birliğinde, bir defa iman getir,

Sev onu! Varlığıma, seninle bir can getir.

Kız Oğuz Han'ın bu sözü üzerine Tanrıya inandığını söyleyerek
artık müslüman

olmuştu:

Sözünü kabul ettim, senin yoluna geldim!

Tanrının birliğiyle, canımı sana verdim!

Müslüman olan Türklerin, eski Oğuz-Kağanlarından ve onun
destanlarından

vazgeçemeyerek, yeni olarak düzdükleri bu hikâyeler, aslında
en eski Türk

mitolojisinin ana çizgileriyle bir benzerlik göstermiyorlardı.

Fakat ne yapsınlar

ki, onlar da müslüman olmuşlardı ve müslümanlığı, yalnızca X.
yüzyılda değil; ta

Oğuz Han zamanından beri tanıdıklarını ve bildiklerini göstermek istiyorlardı.

Müslüman tarihçiler, Oğuz-Han'ın yaşadığı çağlar hakkında da, bize bazı bilgiler

verirler. Meselâ Hiveli meşhur Ebul Gazi Bahadır Han'a göre Oğuz-Han, zamanımızdan

5000 sene önce yaşamıştı. "En önemli nokta da şu idi ki, Ebul Gazi Bahadır Han

Oğuz-Han'ı, İran'ın en eski atalarından daha önceye koyuyor ve Türkleri, bir millet

olarak İran'lılardan daha eski tutuyordu. Bu efsaneler Türklerin, İslâmiyeti ve

Allah'ı, 5000 sene önceleri ve hatta insanlığın ilk yaratılış sıralarında

tanındıklarını, söylemek istiyorlardı". Henüz daha müslümanlığın ne demek olduğunu

bilmeyen Türkler "Allah" sözünden habersiz idi. Eski Türk tarihçilerine göre,

"Allah" sözünün manasını anlamayan Türkler, Oğuz-Han'ın şiir okuduğunu veyahut da

şarkı söylediğini zannederlermiş. Bunlar da, Müslüman Türkler tarafından, bir Türk

olarak uydurulmuş, düzenlenmiş ve geniş halk kitleleri arasında yayılmış

hikâyelerdi.

Öyle anlaşıyor ki Türkler, İslâmiyetin öncülüğünü, Araplara ve hatta Peygambere

bile vermek istemiyorlardı. Bu duruma göre, "Oğuz-Han Türklerin ilk ve en eski

peygamberleri oluyordu. Gerçi bu da, İslâmiyetin esaslarına aykırı idi. Fakat Türk

kitlelerinin, milliyet ve üstünlük hislerini göstermesi bakımından bizler için bir

önem taşıyordu".

8

8. YER VE GÖK VARLIKLARININ OĞUZ'UN OĞLU OLMALARI

"

"Gök ve yerin türlü varlıkları, Oğuz-Han'ın oğulları oluyorlardı":

Oğuz-Han, "gökten bir ateş gibi, ışık hâlesi içinde inen göğün kızı" ile

evlendikten sonra, üç oğlu olmuştu. Bu oğullarının adları, "Gün-Han", "Ay-Han" ve

"Yıldız-Han" koyması, bize çok şey ifade eder. Zaten göğün belli başlı varlıkları,

güneş, ay ile yıldızlar idiler. Ağaç koğuğunda bulduğu yerin kızından da, yine üç

oğlu oluyordu. Bunların adını da "Gök-Han", "Dağ-Han" ve "Deniz-Han" koyuyordu.

Burada Türk mitolojisi ile Türk düşünce düzeninin, çok önemli bir meselesi ile

karşılaşıyoruz. Yerin kızından doğan çocuklardan birinin adı "Gök-Han" idi. Ayrıca

"Gök-Han" yerin kızının çocuklarının, en büyüğü idi. Yerin kızından, "Gök-Han" ın

doğmuş olması, ilk bakışta bizi şaşırtıyordu. Halbuki bu kitapta sık sık

söylediğimiz gibi gök kubbesi, aslında Türklerce, maddî bir varlık gibi

düşünülüyordu. Türkler gök kubbesini uzaydan ayrı düşünüyorlardı. Asıl gök, güneş

ve ay ile yıldızların dolaştıkları, uzay idi. Eski Göktürk kitabelerinde de

söylendiği gibi: Tanrı, gök ile yeri yarattıktan sonra, ikisi arasında da,

i

Snsanoğlunu yaratmıştı. Yer ile göğü yaratan Tanrı, gök kubbesinin üstünde ve sonsuz feza içinde bulunuyordu. Eski Türkler göğe, "Tengri" derlerdi. "Tengri", hem "gök" ve hem de "Yüce-Tanrı" anlamına geliyordu. Ama onlar, gök kubbesini anlatmak isterlerken, "Kök Tengri" derler ve böylece, gök kubbesini, esas büyük Tanrıdan ayırırlardı. Bu çok eski Türk düşüncesinin izlerini, Oğuz destanında da, bulmamız bizi sevindirmektedir. "Çünkü, Türk düşünce düzeni, yüzyıllar boyunca değişmemiş ve ana çizgileriyle üç kıt'a üzerinde yaşamıştı". Burada önümüze çok önemli bir mesele de çıkmaktadır: bazılarına göre, "Gün-Han", güneşin hanı; "AY-Han" ise, ayın hanı şeklinde açıklanmıştır. Onlara göre Türkler, güneşte de bir dünyanın olduğunu düşünmüş olmalı idiler. Oğuz-Han, en büyük oğlunu da güneşe bir Han olarak tayin etmiş olmalıydı. Bu düşünce tarzı, oldukça sakat ve yanlıştır. "Oğuz-Han'ın oğulları güneşin, ayın ve yıldızların hanları değil;

bilâkis güneş, ay ve yıldızların ta kendileri idiler. Gerçi Oğuz-Han, yine

insanoğlu sayılan Türk milletinin, bir atası idi. Fakat Oğuz destanında Oğuz-Han,

yanlnızca Türk milletini temsil etmiyor; aynı zamanda göğün ve yerin bütün

varlıklarını da, kendi adı ve soyları altında topluyordu.

Görülüyor ki, bir efsane

gibi ve Türk milletinin türeyişi şeklinde karşımıza çıkan Oğuz-Kağan destanı, bütün

kâinatın kendileri idiler. Gerçi Oğuz-Han, yine insanoğlu sayılan Türk milletinin,

bir atası idi. Fakat Oğuz destanında Oğuz-Han, yanlnızca Türk milletini temsil

etmiyor; aynı zamanda göğün ve yerin bütün varlıklarını da, kendi adı ve soyları

altında topluyordu. Görülüyor ki, bir efsane gibi ve Türk milletinin türeyişi

şeklinde karşımıza çıkan Oğuz-Kağan destanı, bütün kâinatın oluş ve türeyiş

mitolojisi halinde görünüyordu. İşte Oğuz-Han destanının, bizce en önemli olan

özelliği bu idi. Sonradan bu altı oğullar dörder oğul daha türeyerek, 24 Oğuz

boyalarını meydana getireceklerdi".

9

9. OĞUZ DESTANINDA "AİLE DÜZENİ"

"

"Oğuz efsanesinde görülen aile düzeni, daha çok 'Baba ailesi' ile ilgili idi":

Şimdiye kadar sosyologlar aileleri, başlıca iki bölüm içinde incelemişlerdir. İlkel

kavimlerde daha çok "Ana ailesi" görülüyordu. Fakat cemiyet ilerledikçe ve içtimaî

seviye yükseldikçe "Baba ailesi" ne doğru bir gidiş vardı. Daha doğrusu Ana ailesi

geriliği, Baba ailesi ise, bir toplumun olgunluğunu gösteriyordu. Bazı Moğol

efsanelerinde, ana ailesinin izlerini görmüyor değiliz. Meselâ Cengiz-Han'ın atası

kocasız bir kadın idi. Gökten inen sarı bir köpek şeklindeki hayvandan hâmile

kalmış ve Moğol ulusunu meydana getirmişti. Türklerde ve Türk mitolojisinde, böyle

bir "Ana-Ata" ya rastlamıyoruz. Türk mitolojisinin bütün ataları, - hatta

istisnasız olarak - hep erkek ve büyük bahadır idiler. Burada da, Oğuz-Han'ın

çocuklarının hepsi, erkek olarak doğmuşlar ve Türk milletine birer baba olarak

meydana getirmişlerdi. Şunu da söylemekte fayda vardır: Eski Roma'da "Baba ailesi",

kayıtsız ve şartsız olarak, babanın hakimiyeti altında idi. Baba oğlunu satabilir

ve öldürebilirdi. Ama Türklerde, böyle bir baba ailesi görmüyoruz. Oğuz-Han

babasını bile, müslüman olmadı diye öldürmüş ve ona karşı gelebilmişti.

1

10. OĞUZ'UN TOPLUM DÜZENİ "ZAMAN BİRİMLERİNE" GÖRE "

"Oğuz-Han'ın oğulları ile boylarının sayıları birer takvim rakamları idiler":

Oğuz destanı, eski Türk düşünce ve toplumunun, mantık üzerine kurulmuş düzenlerini

göstermesi bakımından, büyük bir öneme sahiptir. Eski Türkler, İranlılar veya

Hintliler gibi, hesapsız ve düzensiz düşünmüyorlardı. "Türk düşüncesinin her yönü, matematik bir mantık üzerine kurulmuş ve bu, topluma da sıkı bir disiplin ile benimsetilmişti". Oğuz Han'ın altı oğlu vardı. Göğün kızından doğan çocuklar Boz-Ok bölümünü; yerin kızından doğanlar da, Üç-Ok bölümlerini meydana getiriyorlardı. Bu yolla altı çocuk, ikiye bölünmüş ve üçlü bir düzen meydana getirilmişti. Yani 12 saatin, 12 ayın ve hatta 12 burcun yarısı olan çocuklar, yine bölümlere ayrılıyorlar ve takvim biriminin bir çeyreğini meydana getiriyorlardı. Bütün rakamlar 12 ile 24 sayılarını bölen, birimler idiler. Aslında eski Türklerde çoğu zaman bir sene 12 ay değil; 24 ay idi. Bu da ayın, onbeş günlük devrelerine göre hesaplanıyordu. Nitekim Oğuz Han'ın da 24 torunu vardı. Eski Çin takviminde üç, altı, on iki ve yirmi dört rakamları yalnız bir zaman birimi olarak değil; aynı

zamanda kutsal sayılar olarak da, büyük bir öneme sahip idiler. Eski Çin'de, "zaman ve mekân birimleri", birbirine uyduruluyor ve zamanla mekân arasında, bir birlik meydana getiriliyordu. 12 ay ve 24 saat, Çin imparatorluğu içinde de, 12 eyâlet ile 24 vilâyetin meydana gelmesini gerektiriyordu. Bunları söylemekle Türkler, Oğuz Kağan destanını, Çin düşüncesine göre düzenlemişlerdir, demek istemiyoruz.

Türklerin de kendilerine göre bir takvimi vardı; Çinlilerin de. Aslında Türk takvimi, zaman zaman Çin'e tesir etmiş ve Çin kültüründe de büyük bir önem kazanmıştı. Fakat mitoloji tetkiklerinde, başlıca problemlerin daha iyi anlaşılabilmesi için, mukayeseli araştırmalar yapmak ve örnekler vermek, çok faydaladır.

"Oğuz Han destanındaki 'takvim rakamları', Türk devlet teşkilâtı ile ordu düzeninde de görülüyordu":

Oğuz destanı, yüzyıllar ve hatta binyıllar boyunca, Türk halkları tarafından

söylenmiş ve anlatılmış, uydurma bir masal değildi: "Onu meydana getiren düşünce

düzeni, yalnızca Türklerin gönüllerinde ve kalplerinde yaşamamış; aynı zamanda,

topluma düzen ve disiplin veren bir ilham kaynağı halinde devam etmişti". Meselâ

Büyük Hun imparatoru Mete'nin ordusu, 24 tûmenden meydana geliyordu. Bu 24 tûmen, 6

köşeye bağılı idi. Tıpkı Oğuz Han'ın 6 oğlu gibi. Bu 6 köşe de, ikiye

ayrılıyorlardı. "Sağ" ve "Sol" adlar ile, imparatorluğun "Doğu" ile "Batı"

yönlerini, aralarında bölmüş bulunuyorlardı. Atilla'nın Macaristanda büyük bir

imparatorluk kurması, düzenli ve disiplinli orduları ile dehşet vermesi,

Avrupalıların toplum düzenlerinde de, yeni yeni değişiklikler meydana getirmişti.

Birçok Cermenler, Atilla'nın emrinde çalışmışlar ve Atilla Hunlarından, pek çok şey

öğrenmişlerdi. Atilla, M.S. 450 de ölüp gitmişti. Fakat O'nun adı, Cermen ve

İskandinav efsanelerinden, yüzyıllar boyunca silinmemişti. Hep, Atilla'nın

harplerinden ve ordu düzeninden, bahsedilir olmuştu. Bu zaman kadar "yüzlük",

"binlik" ve "Onbinlik", ordu birimlerini bilmeyen Cermen'ler, Atilla'nın ölümünden

sonra, yalnız kendi ordularını değil; köy ve şehirlerini bile, bu prensiplere göre

düzenlediler. Atilla'nın ordularından bahseden İskandinav efsaneleri, O'nun 24

tümeninden ve 6 ordusundan söz açıyorlardı. Tıpkı Oğuz Han'ın 6 oğlu ve 24 torunu

gibi, bütün bunlar bize gösteriyor ki, "Oğuz Kağan destanı zihinlerde ve hayallerde

yaratılmış bir hikâye değil; Türk toplumunu anlatan ve yansıtan bilgiler idiler".

1

11. TÜRK DEVLETİ DÜNYA DEVLETİ İDİ

"Eski Türkler yeryüzünü bir Türk devleti, Oğuz Kağanı da bütün insanlığın bir

hükümdarı olarak düşünüyorlardı":

Oğuz Han, 6 oğlunu toplamış ve onlara, birçok öğütler vermişti. Bundan sonra

beyleri ile, milletini de biraraya getirerek, büyük şölenler ile ziyaretler

verdiğini de görüyoruz. Eski Türk Kağanları, savaşlardan önce ve sonra bütün

milleti toplar ve onlara, büyük ziyaretler verirlerdi. Bu toplantılar aynı zamanda,

birer "kurultay" ve "danışma" toplantıları idiler. Uygurların Oğuz destanına göre,

Oğuz-Han konuşmağa başlamış ve kendi devletini tarif etmişti. O'na göre:

"Yukarıda gök, kendi devletinin bir çadırı gibi idi. Güneş de Oğuz-Kağan devletinin

bir bayrağı olacaktı". Zaten eski Göktürk yazıtları da öyle diyorlardı: "Yukarıdaki

mavi gök, aşağıdaki yağız yer yaratıldığında ikisi arasında da insanoğlu yaratılmış

insanoğlunun üzerine de, atalarımız Bumın-Kağan ile İstemi-Kağan, Han olarak

oturmuşlar". Göktürk devletini kuran Bumın ve İstemi-Kağan, yalnızca Türk

milletinin değil; gök ile yer arasında yaşıyan, bütün insanlığın hükümdarları

idiler. Onlar, bu tahta Tanrı tarafından oturtulmuş ve bütün yeryüzünü idare etme

yarlığı da, yine Tanrı tarafından onlara verilmişti. Bu fikir, Türklerin yalnızca

devlet idare etme düşüncelerinde değil; Türk dininin çok eski prensipleri içinde de

bulunuyordu. Büyük Hun Devleti ile, daha sonraki Türk devletlerinde, bu düşüncenin

türlü ve sayısız örneklerini bulabiliyoruz.

"Oğuz-Kağan'ın akınları, sonraki Türkler tarafından, kendi bilgilerine göre, ilâve

edilmiş blmlerdi":

şimdiye kadar sözünü ettiğimiz konular, Oğuz-Kağan destanının esasını meydana

getiren blmlerdi. Artık bundan sonra, Oğuz Han'ın akınlarından söz açılır ve

nereleri zaptettiği, geniş olarak anlatılmağa çalışılır. Uygurlar, Oğuz-Kağan'a,

kendi bildikleri memleketleri akınlar yaptırırlar ve oraları aldırırlardı.

Uygurlar, İran ve Hindistan bölgelerini çok iyi tanımıyorlardı.
Güney Rusya

Türkleri hakkında da pek fazla bilgileri yoktu. Cengiz-Han
imparatorluğu kurulunca,

âdeta bütün imparatorluk içinde, Oğuz-Kağan destanını
yazmak ve söylemek bir moda

haline gelmişti. Bu sebeple, çok daha geniş ve büyük Oğuz-
Kağan destanlarının

yazılmaya başlandıklarını görüyoruz. Cengiz-Han
İmparatorluğu, Anadolu dahil,

Macaristan ovalarından Japonya'ya ve daha güneyde de,
Endenozya'ya kadar

uzanıyordu. Bu sebeple, aynı çağda yaşayan Türkler ve İranlı
yazarlar, bu bölgeler

hakkında, gayet geniş bilgilere sahip idiler. Bu çağda Oğuz-
Han, artık Cengiz-

Han'ın yerine konmuştu. Cengiz-Han nerelere gidip, zaptetmiş
ise, Oğuz-Han'a da,

O'nun gibi akınlar yaptırılmıştı. Cengiz-Han gençliğinde akıllı
bir eşkiyadan başka

bir kimse değildi. Yol kesmek, haraç almak ve para toplamak,
O'nun en ileri gelen

özelliklerinden biri idi. Bu sebeple geniş bölgeler elde edip, büyük bir devlet

kurduktan sonra, gençliğindeki haraç sistemini, yeni imparatorluğuna da uygulamış

ve buna göre, bir idare düzeni meydana getirmişti. Cengiz-Han herşeyden önce, bir

memleketin vergilerinin toplanmasına önem verir ve memurlarını, bu amaca uygun

olarak tayin ederdi. Cengiz-Han çağındaki Oğuz-Kağan destanlarında artık Oğuz Kağan

değişmişti. Zaptettiği yerlere vergi memurları gönderiyor ve alınan vergileri de,

tıpkı Cengiz-Han gibi, gözden geçiriyordu. Aslında ise, eski Türk devletlerinin

teşkilâtı ile, Cengiz-Han'ın kurduğu bu yeni düzen arasında, büyük ayrılıklar

vardı. Hiç şüphe yok ki, eski Türk Kağanları da, zaptettikleri yeni memleketlerden

gelecek vergilere, büyük önem veriyorlardı. Fakat devletin idaresinde, hakim olan

tek ve en önemli prensip, vergi toplamak değildi. Nitekim Uygurların Oğuz-Kağan

destanı daha çok eski Türk devlet teşkilâtını andıran bir şekilde konuşuyor ve eski

Türk kağanlarının, gerçek düşüncelerini yansıtıyordu.

1

12. OĞUZ KAĞAN DESTANININ EN ESKİ BÖLÜMLERİ

"

"Arabanın icâdı":

Göktürklerin türeyişleri ile ilgili efsanelerde, ateş gibi insanlığa faydalı olan

şeyleri icâd eden atalardan, söz açılıyor ve bunlara büyük bir önem veriliyordu.

Zaten ateş, tuz, araba v.s. gibi, insanlığın gelişmesine yardım etmiş unsurlarla

aletlerin icadları, bütün dünya mitolojilerinde, en eski ve öz kalıntılar olarak

kabul edilmişlerdir. Türklerin Kanglı boyu, tarih boyunca büyük bir şöhret yapmış

ve Türk kavimleri arasında, önemli bir yer tutmuştu. İlk bakışta Kanglı sözü, bir

nevi bizim kağrı, yani "kağrı arabası" deyimini andırıyordu. Bütün mitolojilerde

olduğu gibi, Türk Mitolojisinde de, sözlerin dış görünüşlerine göre, bazı

benzeştirmeler yapılmıştır. Bu sebeple Oğuz Kağan destanında, kağrı arabasının

icâdından söz açılırken, Kanglı boyu ile bir ilgi kurulmuştu. Uygur Türkçesi ile

yazılan Oğuz destanında, Kağrı'nın icâd edilişı, şöyle anlatılıyordu:

Çürced Kağan'ı aldı, halkıyla ulusunu,

Yoketmek için geldi, Oğuz-Han ulusunu.

Başgeldi Oğuz-Kağan, basdı Çürced Hanı'nı,

Ok ile kılıç ile, döktü düşman kanını.

Oğuz öldürdü onu, kesti hemen başını,

Böldü ganimetleri, tâbi kıldı halkını.

Oğuz'un askerleri, beyleri bütün halkı,

Düşmanda ne bulursa, toplayıp hep tüm aldı.

Atlar ile öküzler, katırlar az gelmişti.

Yığılmış yükler ise, ta dağları geçmişti.

Oğuz'un bir eri vardı, akıllı tecrübeli,

Barmaklığı-Çosun-Billig, yatkındı işe eli.

Bir kağrı arabası, yapıp koydu içine,

Oğuz'un bu ustası, devam etti işine.

Kağnıyı çekmek için, canlı öne koşuldu,

Cansız alıntılar da, üzerine konuldu.

Oğuz'un beyleriyle, halkı şaşıtlar buna,

Onlar da kağrı yaptı, özenmişlerdi ona.

Kağnılar yürür iken, derlerdi: "Kağ! Kağ!"

Bunun için de dendi, artık bu halka "Kağ".

Oğuz bunu görünce, güldü kahkaha ile,

Dedi: "- Cansızı çeksin, canlılar Kağ ile!"

"Adınız Kağaluğ olsun, belğeniz de araba!"

Biraktı onları da, gitti başka tarafa.

Oğuz-Kağ, Mançurya Bölgesindeki kavimlere akın
yaptığında, çok mal elde etmiş;

fakat bunları, atlarla taşıyamamıştı. Bunun üzerine, Oğuz-
Kağ'ın akıllı

beylerinden birisi, bir araba yaparak, malların hepsini
arabalara doldurmuş ve

Oğuz-Kağ'ın yurduna kadar taşımıştı. Oğuz-Kağ, böyle
yeni bir icâdı görünce,

çok sevinmiş ve bu beyinin soyundan gelen boylara da
"Kangalı" yani "Kağnılı" adını

vermişti. Tabîî olarak bu, nihayet bir efsane ile sözlerin benzeştirilmesinden

başka bir şey değildi. Türkler çok eski çağlarda, tekerlek ile arabayı icâd ederek

kullanmışlardı. Çok eski çağlarda herhalde, "Kanglı" kavim adı da vardı. Fakat

kendileri, henüz daha ortada yok idiler. Çünkü Türk boyları, zaman zaman çoğaldıkça

bölünüyorlar ve eski adlar alarak, yeniden ortaya çıkıyorlardı. M.S.V. yüzyılda,

Ortaasya tarihinde önemli bir rol oynayan bazı Türk kavimlerine Çinliler, "Yüksek

arabalı kavimler" adını veriyorlardı. Çinlilerin bunlara, Yüksek arabalı"

demelerinin sebebi, herhalde onların arabalarının yüksek, yani tekerleklerinin

büyük olmasından ileri geliyordu. Çin tarihleri, kendilerine benzeyen kavimlerden

ve eşyalardan söz açmazlardı. Öyle anlaşıyor ki, Türklerin bu arabaları, Çin'de

kullanılan arabalara nazaran, çok daha büyük ve yüksek idiler. "Büyük tekerlekli

arabalar birçok bakımlardan faydalı ve elverişli idiler".

Çamurlu bölgelerde ve

engebeli arazilerde, büyük tekerlekli arabaları kullanmak, daha kolay oluyordu.

Eski Türkler çadırlarını yalnızca yere kurmaz, aynı zamanda arabalar üzerine de

oturturlardı. Bu arabalar, akınlarda da orduların peşinden ayrılmazlardı. Oğuz-

Kağan destanında da görüldüğü gibi, harbe giden Türk ordularının arkasından,

aileleri taşıyan arabalar ve kervanlar da yürürlerdi. Oğuz-Kağan destanına göre

böyle ordu düzenleri, yalnızca çok eski çağlarda görölüyordu. Bununla beraber, daha

sonraki çağlarda, meselâ Göktürk ve hatta Cengiz-Han akınlarında bile hatunlar,

Hakanlar ile beylerin arkalarından gelirlerdi.

"

"Türkler ilk geminin yapılışı":

Oğuz-Han'ın bir beyi, İtil, yani Volga nehrini geçerken kendisine bir kayık

yapmıştı. Bu kayık veya gemi sayesinde, Oğuz-Han'ın orduları nehrin karşı kıyısına

geçerek, düşmanı mağlûp etmişlerdi. Kayığı icâd etme motifi de, her halde Türk

mitolojisinin, en eski kalınitılarından biri olsa gerektir. Eski Türkler, denizci

bir millet değillerdi. Bununla beraber kendi ülkelerinde de, birçok geniş nehirler

ile göller bulunuyordu. Uygur türkçesi ile yazılmış Oğuz Kağan destanı, Türklerin

gemi veya salı icâd etmelerini şöyle anlatıyordu:

İdil adlı bu ırmak, çok çok büyük bir suyu,

Oğuz baktı bir suya, bir de beylere sordu: "-

Bu İdil sularını, nasıl geçeceğiz, biz?"

Orduda bir bey vardı, Oğuz Han'a çöktü diz.

Uluğ-Ordu-Beg derler, çok akıllı bir erdi,

Bu yönde Oğuz Han'a yerince akıl verdi.

Baktı ki yerde bu beg, çok ağaç var çok da dal,

Kesti biçti dalları, kendine yaptı bir Sal.

Ağaç sala yatarak, geçti İdil nehrini,

Çok sevindi Oğuz-Han, buyurdu şu emrini:

"- Kalıver sen burada, halkına oluver bey!

"Ben dedim öyle olsun, densin sana Kıpçak-Beğ!"

Tabiî olarak diğer Oğuz destanlarında, Kıpçak-Beğ'in doğuşu ve bey oluşu daha başka

türlü anlatılmaktadır.

"Dünyamıza soğuk rüzgârlar gönderen 'Buz-Dağı' motifi, Oğuz destanında da

görülüyordu":

Karluk Türklerinin meydana gelişleri ile ilgili bölüm de, bazı önemli meselelerle

karşılaşıyoruz. Uygur türkçesi ile yazılmış Oğuz destanında, Karluk Türklerinin

ortaya çıkışları şöyle anlatılıyordu:

Oğuz-Kağan baktı ki, erkek kurt önler gider,

Ordunun öncüleri, Gökkurt'u gözler gider,

Görünce Oğuz bunu, ne çok sevinmiş idi,

Alaca aygırını, çabucak binmiş idi.

Apalaca aygırı, Oğuz severdi özden,

Ama at dağa kaçtı, kaybolup gitti gözden,

Bu dağ buzlarla kaplı, çok büyük bir dağ idi,

Soğuğun şiddetinden, başı da ap ağ idi.

Çok cesur çok alp bir bey, ordu içinde vardı,

Ne Tanrı ne Şeytandan, korku içinde vardı.

Ne yorgunluk ne soğuk, erişmez idi ona,

Bu bey dağlara girdi, dokuz gün erdi sona.

Aygırı yakaladı, memnun etti Oğuz'u,

Atamadı üstünden, dağlardaki soğuğu.

Olmuştu kardan adam, kar ile sarılmıştı,

Oğuz onu görünce, gülerek katılmıştı.

Dedi: "Baş ol beylere, artık sende burda kal!

"Sana Karluk diyeyim, ölümsüz adını al!

Çok mücevher, çok altın, hediye etti ona,

Bir bey yaptı Karluk'u, devam etti yoluna.

Eski Türk Kağanlarının atları, büyük bir önem taşırlardı. Türk tarihinde, 60 veya

100 kilometre koşan, Mete'nin atı gibi efsanelemiş birçok atlara da rastlıyoruz.

Elbette ki Oğuz-Kağan, kaçak atını orada bırakıp gidemezdi.

Ama, o nasıl bir attı

ki, buzlarla örtülü büyük bir dağ içine kaçmış ve peşindekileri de günlerce

uğraştırmıştı. Onu yakalayıp getiren insanlar bile, baştan aşağıya kadar kardan bir

adama dönmüşlerdi. Oğuz-Kağan destanlarında bu dağa, "Muz-Tak", yani "Buz-Dağı" adı

veriliyordu. Atı dağda bulup getiren bey de, kardan bir adam şekline girdiği için,

Oğuz Kağan tarafından "Karluk yani Karlık" adı ile adlandırılmıştı. Sonraki güçlü

ve şöhretli Karluk kabileleri, bu adamın soyundan geleceklerdi. Eski Altay

efsanelerine bir göz attığımız zaman da, böyle Buz dağlarını Türk Mitolojisi içinde

görebiliyoruz. Altay Türklerine göre, Kuzeyden esen soğuk ve buzlu rüzgârlarının

geldikleri bir dağ vardı. Altay Türkleri, soğuk kuzey rüzgârlarının, "Muz-Tak"adlı

buzlarla kaplı bir "Buz-Dağı" ndan geldiğine inanıyorlardı. Bu Buz Dağı dünyanın

kuzeyini baştan başa kaplamıştı. Buz dağının üzerinde de, yine "Buz" adı ile

adlandırılan, büyük devler yaşıyorlardı. İlk bakışta, Altay efsanelerindeki Buz

Dağı motifleri, Himalaya dağları ile kar adamları efsaneleri hatırlatır gibi

idiler. Ama Türk Mitolojisindeki Buz Dağları herhalde yerli olarak, Türklerin

zihinlerinden doğmuş ve nihayet insan düşüncesinin, bir gereği gibi oluşmuş ve

gelişmiş olmalıydılar. Bunları söylemekle, Oğuz-Kağan destanındaki, "Buz-Dağ" ın

Altay efsanelerindeki Buz-Dağı ile aynı olduğunu ifade etmek istemiyoruz. Gerçi

daha sonraki "Boz-Ok" Oğuzlarının yurtlarında da, "Buz-Dağ" adını taşıyan bazı

dağlar vardı. Ama mitoloji incelemeleri yapan bir kimsenin, diğer efsaneleri de

gözönünde tutarak, karşılaştırmalar yapması, zorunlu görünmelidir. Eski Oğuz

yurdunda da Buz-Dağları olabilirdi. Fakat bu dağlar, ne de olsa insanların

zihinlerinde, efsaneleşmiş ve gerçek mahiyetlerini kaybetmişlerdi.

Oğuz Kağan destanlarının önemli bir bölümü de, "Köpek başlı insanlar"ın ülkelerine

yapılan akınlardı. Türkler bu kavimlere, "İt-Barak" adı veriyorlardı. "İt" sözü,

eski Türklerde de, köpek anlamına geliyordu. "Barak da, bir nevi köpekdi".

Bazılarına göre, "Siyah ve tüylü bir köpek cinsi" idi. Fakat bu köpek de, herhalde

başlangıçlarda, efsanevi bir köpek olmalı idi. Oğuz Kağan destanlarına göre, "İt

Barak'ların memleketi, kuzey-batıya doğru uzanan, karanlık ülkeleri içindeydi.

Oğuz-Han, 'İt-Barak' lara karşı bir akın yapmış; fakat mağlûp olarak, dağlar

arasındaki bir nehrin ortasında bulunan, küçük bir adacığa sığınmak zorunda

kalmıştı. Bu adacıkta, savaşta ölen askerlerinden birinin karısı da, bir çocuk

doğurmak zorunda kalmıştı. Fakat buraya sığınan Oğuz Han'ın, ne bir çadırı ve ne de

bir evi vardı. Kadın, ağaç koğuşuna girmiş ve orada çocuğunu doğurmak zorunda

kalmıştı. Oğuz-Kağan, kadının esenlikle doğum yapmasına sevinmiş ve çocuğa da,

Kıpçak adını vermişti". Eski Türk efsanelerine göre "Kıpçak" sözü, "ağaç koğuğu"

anlamına geliyordu. Bildiğimiz üzere "Kıpçak" lar, Altay dağlarının batısından, ta

Güney Rusya içlerine kadar uzanan, büyük Türk kitleleri idiler. Herhalde Kıpçak

sözü de, çok eski çağlardan beri meydana gelmiş, bir kavim adı olmalıydı. Fakat

Türk destanlarını yazanlar, Kıpçak'la "ağaç koğuğu" arasında bir benzerlik

bulmuşlar ve bu yolla, Kıpçak Türklerinin türeyişlerini anlatmak istemişlerdi. Az

önce de söylediğimiz gibi, "Oğuz-Kağan, ikinci karısını bir göl ortasında bulunan

küçük bir adacıktaki ağaç koğuğunda bulmuştu". Uygurların türeyiş efsanesinde de,

"Eski Uygur ataları, iki nehir ortasında bulunan bir odacıktaki, kayın ağacından"

doğmuşlardı. Bu örneklerden de kolayca anlaşılıyor ki, bir tarih olayı gibi

gösterilen bu akınlarda, Türk mitolojisinin çok eski ve müşterek motifleri, sık sık

görülebiliyorlardı:

Türkler "Barak" derlerdi, Kara tüylü köpeğe,

Böyle ad verirlerdi, büyük soylu köpeğe.

,Aslında efsaneler, bir köpek anarlardı.

Onu da köpeklerin, atası sayarlardı.

Bu köpek soylu idi, çok büyük boylu idi,

Av çoban köpekleri, hep onun oğlu idi.

Kuzey-batı Asya'da güya "İt-Barak" vardı,

Türklerse İç Asya'da, onlara uzaklardı.

Başları köpek imiş, vücutları insanmış,

Renkleriye karaymış, sanki Kara Şeytanmış.

Kadınları güzelmiş, Türklerden kaçmaz imiş,

İlâç sürünürlermiş, ok mızrak batmaz imiş.

Destanda denilmiş ki, Oğuz-Han yenilmişti,

Bir adaya sığınıp toplanıp derilmişti.

On yedi sene sonra, Oğuz onları yendi.

Kadınlar yardım etti, orada savaş dindi.

Oğuz bu bölgeleri, "Kıpçak-Beg" e il verdi,

Bunun için Türkler de, oraya "Kıpçak" derdi.

Gerçi, bu efsane idi. Fakat içinde tarih olayları da yatmaktaydı. Öyle anlaşıyor

ki, bu bölgedeki güzel kadınları Türkler almışlar ve onlardan da, yeni bir nesil

meydana getirmişlerdi. Belik Kıpçağın annesi de, güzel bir İt-Barak kadınından

başka bir kimse değildi. Sonradan Kıpçak, Oğuz-Kağan tarafından bu bölgelere tayin

edilmiş ve kuzey ülkeleri, hep onun soyları tarafında idare edilmişti. "Kıpçak'lar

da türkçe konuşuyorlar ve Türk kültürüne sahip idiler". Fakat Oğuz destanı, Kıpçağı

Oğuz-Han'ın soyundan değil, nihayet askerlerinden birisinin neslinden getiriyordu.

Kıpçak kuzeylere gitmiş, orada soyları türemiş ve yerlilerle karışarak, yeni

akraba. Bir Türk kavmi meydana getirmişti.

"Köpekbaşı insanlara Avrupa ve Hint mitolojilerinde de rastlanıyordu". Eski Yunan

mitolojisinde de, köpek başlı insanlarla ilgili, birçok efsanelere rastlıyoruz.

Daha sonraki Avrupa mitoloji de, köpek başlı insanlara, zaman zaman yer vermişti.

Avrupalılar, bu köpek başlı kavme, "Borus" adını veriyor ve onların, bugünkü

Finlandiya ile Rusya'nın kuzey kısımlarında yaşadıklarını söylüyorlardı. Oğuz-Kağan

destanındaki "İt-Barak" lar da aşağı yukarı, aynı bölgelerde idiler. Bu bakımdan,

Avrupa ve Yunan Mitolojisi ile Türk Mitolojisi arasında, bir benzerlik ve bir bağ

meydana gelmektedir. Köpek başlı insanlar motifi, herhalde Türkler arasına,

dışarıdan gelmiş bir efsane olmalı idi. Fakat Türkler, köpeğe önem vermezlerdi.

Köpek, Türklere göre, aşağı bir hayvandı, bunun için de Türk Mitolojisi, köpek

başlı insanları daima küçük görmüştü. Köpek başlı insanlarla ilgili efsaneleri,

Hindistan'da ve güney bölgelerinde de görüyoruz. Hint Mitolojisi zaman zaman,

köpeğe daha fazla önem vermişti. Bu sebeple Hindistan'daki köpek başlı insanlar,

aşağı bir sınıfı değil; soylu Hintlileri temsil ediyorlardı. Motifin, eski Yunan'da

ve Avrupa'da görülmüş olmasına rağmen, Türklerde de bunların benzer şekillerini

görmüyor değiliz. Meselâ Doğu Göktürk devletinin önemli bir bölümünü meydana

getiren. Tarduş Türklerinin ataları da, "Başı kurt ve vücudu insan olan" bir kimse

idi. " Köpek başlı insanlara, Çin efsanelerinde de büyük bir yer verilmişti. Çin'in

kuzeyinde ve Mançurya'da oturan bazı kavimler Çinlilere göre köpek başlı idiler. Bu

efsaneler Çin'de, çok daha eski çağlarda başlamıştı. Hatta diyebiliriz ki, Çin'in

köpek bağı efsaneleri, Yunanistan'daki efsanelere nazaran daha eski idiler".

Mançurya'nın kuzeyinde oturan iptidaî Moğollar, köpeğe büyük bir önem verirlerdi.

Onlarca köpek, hem kutsal ve hem de kendi milletlerinin atası idi. Bu sebeple Oğuz-

Kağan destanına köpek başlı insanlar motifinin, Çin'den mi, yoksa Avrupa'dan mı

geldiğini, kolayca kestirmek mümkün olamamaktadır. Cengiz-Han devrinde yazılmış

olan Oğuz destanları, daha çok Batı ile ilgileri olan yazarlar tarafından kaleme

alınmışlardı. Bu sebeple Oğuz destanlarında köpek başlı insanlar, Kuzey Rusya ile

Finlandiya'da gösteriliyorlardı. Elimizde bu konu ile ilgili, daha eski

kaynaklarımız maalesef yoktur. Buna rağmen, eski Türk destanlarında, güya Kuzey

Mançurya'da yaşayan "Köpek başlı" insanlardan da söz açılıyordu.

1

14. "ALTIN YAY" VE "ÜÇ GÜMÜŞ OK"

"Oğuz-Kağan'ın altı oğlu hükümdarlık sembolü olan, 'altın bir yay' ile 'üç gümüş

ok'u, avda bulup getirmişlerdi":

Altından yapılmış bir yay ile üç gümüş okun, Oğuz'un oğulları tarafından bulunuşu,

hemen hemen bütün Oğuz destanlarında yer almaktadır. Tabii olarak, ayrı yer ve

zamanlarda yazılmış olan Oğuz destanlarında, bu konuda da ufak değişiklikler

görmüyor değiliz. Uygur türkçesi ile yazılmış Oğuz destanı,
yayla okların daha

önce, rüyada görüldüklerini yazıyordu. Bu çok güzel olay,
şöyle olmuştu:

Söz dışında kalmasın, bilsin herkes bu işi,

Oğuz-Kağan yanında, vardı bir koca kişi,

Sakalı ak, saçı boz, çok uzun tecrübeli.

Soylu bir insan idi, akıllı düşünceli.

Ünvanı Tüşimeldi, yani Kağan veziri,

"Uluğ Türük" dü adı, Oğuz'un seçme eri.

Altından bir yay gördü, uyur iken uykuda,

Yayın bulunuyordu, üç gümüşten oku da.

Ta doğudan batıya, altın yay uzanmıştı,

Üç gümüş ok kuzeye, sanki kanatlanmıştı.

Anlattı Oğuz-Han'a, uyanınca uykudan,

Rüyayı tabir etti, içindeki duygudan,

Dedi: "Bu düşüm sana, dirlik düzenlik versin!

"Hakanıma inşallah, birlik güvenlik versin!

"Rüyada ne gördüysem, Gök Tanrı'nın sözüyle,

"Seni de öyle yapsın, Tanrı kutsal özüyle!

"Yeryüzü hep insanla, dolup taşar boyuna,

"Tanrım! Bağışlayıver! Oğuz-Kağan soyuna!"

Eski tarih kaynaklarına göre ise olay şöyle olmuştu: "Oğuz-Han'ın altı oğlu

bozkırlarda avlanırlarken, tesadüfen bir altın yay ile üç gümüş ok bulmuşlar ve

bunları babalarına getirmişlerdi".

Oğuz destanlarının en son metinlerinden biri sayılan, Hive'nin meşhur Türk hanı

Ebülgazi Bahadır Han'ın eserinde ise durum şöyle anlatılıyordu:

"Oğuz-Kağan bir vezirine, altın bir yay ile üç gümüş ok vermiş ve bunların ayrı

ayrı yerlerde, bozkırlar içine, yarıya kadar gömülmesini emretmişti. Bey, Oğuz-

Kağan'ın emrini yerine getirerek yayı, batıdaki bir bölgeye ve üç gümüş oku da

doğuda yarı yerlerine kadar gömerek, gelmişti. Bundan sonra Oğuz-Kağan göğün

kızından doğan üç oğlunu, yani Gün-Han, Ay-Han ve Yıldız-Han'ı batıya göndermişti.

Yerin kızından doğan üç oğlunu, yani Gök Dağ ve Deniz Hanları da, avlanmak için, doğuya göndermişti. Batıda ve doğuda avlanan çocuklar, yay ile okları bularak sevinmişler ve hemen onları babalarına götürmüşlerdi. Oğuz-Han, altın yayı bulan çocuklarını, Batı ülkelerine tayin etmiş ve gümüş okları bulanları da Doğu bölgelerine vermişti". Oğuz-Han'ın beyini göndererek, yay ile okları yarı yerlerine kadar toprağa gömdermesi, başka hiçbir kaynakta görülmemektedir. Bu bakımdan böyle bir olayın, sonradan uydurulmuş olması, ilk bakışta akla çok uygun gelmektedir.

Fakat Türk mitolojisinin diğer motiflerini de hatırlayınca, bu olay üzerine önem vermeden geçmek, mümkün olmamaktadır. Çok eski bir efsanedir: "Atilla'nın çobanlarından birisi, günün birinde bir sığırın, ayağının kanadığını hayretle görmüş. Acaba sığırın ayağını böyle ne kesti diye araştırırken, yere saplanmış bir

kılıç bulmuş. Sapından yere saplanmış olan bu kılıcı topraktan çıkararak, Atilla'ya

getirmiş. Atilla'nın etrafındakiler bunu görünce çok sevinmişler ve bu kılıcın,

Tanrının kılıcı olduğunu söylemişler. Ayrıca, bu kılıcı elde eden hükümdarın da,

yaryüzüne hâkim olacağını ifade etmişler". Gerçi bu hikâye, İskitler çağında da

görülen bir efsane motifidir. Fakat Batı bölgelerini ellerinde tutacak olan Oğuz-

Han'ın oğullarının, yere gömülü altın bir yay bulmaları, da, herhalde Ebül Gazi

Bahadır Han tarafından uydurulmuş bir efsane motifi olmasa gerekti.

"Atilla'nın kılıcı" gibi, Oğuz-Kağan'ın oğullarının buldukları "Altın Yay" ile "Üç

gümüş ok" da, Tanrı tarafından gönderilmiş bir hakanlık sembolü gibi düşünülüyordu.

Oğuz-Kağan'ın vezirinin, az önce bu konu ile ilgili olarak nasıl bir rüya gördüğünü

okumuştuk. Şimdi yine Uygur türkçesi ile yazılmış Oğuz destanından, bu yay ile

okların nasıl bulunduklarını okuyalım:

Sabah olunca gördü, kendinden büyükleri, Çağırarak getirtti,
kendinden küçükleri,

Dedi: "- Hey! Gönlüm benim" Avlansana haydı der! "İhtiyarlık
başa geldi, cesaretin

hani der! "Gün, Ay, ve Yıldız sizler, gidin gündoğusuna, "Gök,
Dağ ve Deniz siz de,

gidin günbatısına!" "Oğuz-Han oğulları, bunu hemen duyunca,
Gitti üçü doğuya, üçü

batı boyunca. Av avlayıp, kuş kuşlayan, Gün ile Yıldız ve Ay,
Buldular yolda

birden, som altından tam bir yay. Sundular Oğuz-Han'a, Han
sevindi hem güldü, Aldı

bu altın yayı, kırarak üçe böldü. Dedi: "-Ey, oğullarım! Kullanın
bir yay gibi!

"Oklarımız erişsin, göğre değ bu yay gibi!" Av avlayıp kuş
kuşlayan, Dağ ile Deniz

ve Gök, Buldular yolda birden, som gümüşten tam üç ok,
Sundular Oğuz-Han'a, Han

sevindi hem güldü. Aldı üç gümüş oku, oğullarına böldü. Dedi:
"- Ey, oğullarım!

Sizlerin olsun bu ok, "Yay atmıştı onları, olun siz de birer ok!"

Yay Türklerde bir hakimiyet sembolü idi. Hatta Büyük Selçuklu
devletinin sembolü

de, bir yaydan başka bir şey değildi. Fakat Oğuz Kağan destanındaki altın yay, gökyüzünü baştan başa kaplıyordu. Burada yay, bir devletin değil; daha çok gökyüzünün bir sembolü halinde idi. Gerçekten de Türkler, zaman zaman yayı gökyüzünün bir sembolü olarak görmüşlerdi. Onlara göre "ebe kuşağı" da, Tanrının bir yayı gibi idi. Türlü renklerle bezenmiş olan "ebe kuşağı", gerçekten de altın bir yayı andırıyordu. Daha sonraki motifleri de, kesin olmamakla beraber bir açıklama dönemesine tabî tutmak, henüz daha hiçbir şey bilmediğimiz bu konular için faydalı olacaktır. Daha gerçekçi Oğuz destanlarına göre: "Oğuz Kağan altın yayı, üç büyük oğluna vermiş ve onlara, yayın bir hükümdarlık sembolü olduğunu hatırlatmıştı. Bu sebeple hükümdarlık, devamlı olarak batıda oturan ve Oğuzların Boz-Ok Türklerini meydana getiren, üç büyük çocuğun hakkı olacaktı". Gerçekten de

Türklerde yay, bir hükümdarlık sembolü idi. Efsane yazarı, buna kendinden fazla bir

şey ilâve etmemişti: "Oğuz-Han doğuda oturan üç küçük oğluna, yani Üç-Ok'ların

atalarına ise, üç gümüş ok vermişti. Bu okları verirken de oğullarına, okun bir

elçilik sembolü olduğunu hatırlatmadan geri kalmamıştı". Gerçi Türklerde ok, bir

elçilik sembolü idi. Bir yere giden elçiler sembol olarak ellerinde, kendi

hükümdarlarının oklarını taşırlardı. Fakat Oğuz-Kağan'ın küçük oğullarının, elçi

mertebesinde oldukları düşünülemezdi. Göktürk devletinde Bumın-Kağan, doğuda oturur

ve Büyük Kağan ünvanını taşırdı. Batıdaki küçük kardeşi ise, onun emrinde olarak

Yabgu idi. Kendisi gerçi Büyük Kağan değildi ama; devlet içinde Bumın-Kağan'dan

sonra geliyor ve bölgesinin idaresini de, tam selâhiyetle elinde tutuyordu. Üç-

Ok'ların devlet içindeki vazife ve selâhiyetleri de, İstemi-Kağan'inkine

benzetilebilirdi.

15. OĞUZ DESTANINDA "VERASET DÜZENİ"

"

"Oğuz Kağan destanlarında, Hükümdarlık büyük oğullara geçiyordu":

Az önce Türk mitolojisinde, yalnızca "Baba ailesi" nin görüldüğünü söylemiştik.

İptidaî kavimlerde görülen "Ana ailesi" nin izleri, Türk mitolojisinde tamamen

kalkmış ve silinmişti. Ana ailesinin izlerinin bulunduğu kavimlerde verâset daha

çok küçük oğullara düşerdi. Meselâ Cengiz İmparatorluğunda bile, bunun çeşitli

kavgalarını görebiliyoruz. Türk mitolojisinde ise hükümdarlık hakkı, doğrudan

doğruya büyük çocuğun hakkı idi. Bu sebeple Oğuz-Han'ın büyük oğlu "Gün-Han",

münakaşasız olarak, babasının yerine geçmişti. Ayrıca ana ailelerinde, dayı

tarafının adları ve nüfusları çok geçerdi. Türk mitolojisinin hemen hemen tümünde

ise, dayı ailesinin en ufak bir izine bile rastlamıyoruz: "Türkler, eski ve geri

çağları çoktan geride bırakmış ve yüksek içtimaî bir seviyeye erişmişlerdi".

1

16. OĞUZ - KAĞAN DESTANININ ORTA ASYADAKİ KALINTILARI

Selçuklu ve Osmanlı devletlerini meydana getiren "Oğuz Türkleri", Türklüğün en

gelişmiş ve soylu bölümleri idiler". Birçok defalar büyük devletler kurmuşlar ve

tecrübe ile görgülerini, iyice geliştirmişlerdi. Oğuz Türklerinden başka,

Ortaasya'da yaşayan, daha pek çok Türk vardı. Bunların pekçokları, ne büyük bir

devlet kurabilmiş ve ne de toplum hayatlarını geliştirebilme ortamını

bulabilmişlerdi. Ama bunlar da, yine Türk idiler. Onların kültürleri de, Oğuz

Türkleri ile birçok bağlar taşıyorlar ve menşe birliği gösteriyorlardı. Meselâ,

Tanrı dağları ile Doğu Türkistan'ın batısında yaşayan Kırgız'lar, tarih boyunca

büyük devlet hayatı yaşayamamışlardı. Tanrı dağlarının derin vadilerinde,

hayvanlarını otlatmakla geçinen bu Türkler, zaman zaman kurulan büyük Türk

devletlerine tabî olmuş ve öylece yaşayıp, gitmişlerdi.

Bununla beraber, onların da

elbette ki, Oğuz-Kağın'dan veya onunla ilgili Türk efsanelerinden haberleri vardı.

"Oğuz-Kağın destanı, Oğuz Türklerinin bir devlet mitolojisi halini almıştı. Kurulan

bütün devletler, kendilerini Oğuz-Han'a bağlıyorlar ve O'nun düzeni ile yetiniyor

ve ğnyorlardı" Kırğız'ların ise, böyle bir iddiaları yoktu.

Ama onlar arasında

da, Oğuz Kağın babasını öldüren kahramanların bulunduğunu, sık sık görebiliyoruz.

Kırğız'lar, aslen Moğol olan Oyrat'lardan çok korkarlardı.

Oyrat'lar henüz daha

müslüman değil idiler. Kırğız'lar ise, Müslüman olmuşlardı.

Fakat İslâmiyete henüz

daha, iyi olarak ısınmamışlardı. Kırğızlar efsanelerine göre:

"Oyrat Hanı'nın,

Alman-Bet adlı bir oğlu olur ve büyüyerek müslüman olma ihtiyacını, belki de

Tanrının ilhamı ile, hissetmeğe başlar. Bunun için Kırgızlar'ın yurduna kaçıp,

İslâmiyeti öğrenmek ve nasıl ibadet edildiğini görmek ister".
Öyle anlaşıyor ki

Kırgız'lar, bu sırada İslâmiyetin en önemli şartı olarak, sakal bırakma ile sarık

giymeği biliyorlardı. Bu sebeple kendilerine kaçan Oyrat Han'nının oğluna şöyle

diyorlardı:

Bıyığını tıraş et, sakalını koyuver,

Saçların olmaz böyle, kâkülünü kırkiver;

Başındaki şapkanın, düğmelerini kesiver,

Her Cumadan Cumaya, mescitlere geliver!

Eski Türkler "sakal" bırakmazlardı. Fakat bıyığa, büyük önem verirlerdi. "Uzun saç"

bırakma da, Türklerin çok sevdikleri, bir an'aneleri idi. Bu sebeple Oyrat Han'nın

oğlunun bıyıkları, "şapkası" ile "saçları" , Kırgız Hocalarının gariplerine gitmiş

ve kendilerine uyması istenmişti. Türk mitolojisi adlı büyük eserimizde, bu konu

ile ilgili efsanenin, hemen hemen tümünü bulabilirsiniz.

"Müslüman olan Alman-Bet, babasına gider ve onun da müslüman olmasını ister.

Babası, oğlunun bu isteğini duyunca, kızar ve Alman-Bet'i yanından kovar, (Önemli

olan nokta, Alman-Bet'in babasının da Oğuz-Han'ın babası gibi, Kara-Han adı

taşımasıdır). Alman-Bet babasını razı edemeyince, yeniden Kırgız'lara kaçar ve

Kırgız'larla beraber olup, babasına hücum eder. Büyük bir savaştan sonra Alamn-Bet,

babası Kara Han'ı öldürür ve bu suretle intikamını almış olur".

"Kırgız'ların bu efsanesi, gerek din ve gerekse konu bakımından, Oğuz destanı ile

karşılaştırılamayacak kadar geridir":

Alman-Bet, Oğuz-Han gibi büyük bir kahraman olarak gösterilmiştir. Fakat Alma-

Bet'in kendisi, bir kağan değil; nihayet Kırgız Hanlarının emrinde bulunan, bir

komutan gibidir. Savaşır, yaralanır, mağlûp olur, basit insanlar tarafından

zehirlenir ve her türlü şeyler başına gelir. Kara Han'ı öldürmekle, babası onun

yurdunu da, eline geçirmiş değildir. Öğündüğü şeyler de, birkaç sığır sürüsü elde etmek, bol miktarda yağ ve süt yağmalamak ve nihayet, şapka ile elbiseleri, ölülerin üzerinden çıkararak toplamak gibi, basit şeylerdi. Gerçi Kırgız'ların efsaneleri de çok güzeldir. Bir cemiyetin isteklerini, ızdıraplarını anlatır. Kendileri müslüman olmuşlardır. Fakat etraflarındaki halklar ise, müslüman değillerdir. Onlar da, eski büyük Türk devletleri gibi, bu bölgeleri alıp, düşmanlarını müslüman etmek isterler. Bu sebeple kahramanlarına, türlü savaşlar yaptırırlar. Fakat savaşlar küçüktür. Akınlar uzun sürer ama; elde edilen yeni bir toprak parçasından, hiç söz açılmaz. Kahramanlar, döner, dolaşır, savaşır ve yine, kendi küçük yaylalarına gelirler.

Bu sayfadaki bilgiler, Bahaeddin ÖGEL tarafından hazırlanan Mili Eğitim Bakanlığı -

Eğitim Dizisi, "Türk Mitolojisi - I" adlı kitaptan alınmıştır.

UYGURLARIN TÜREYİŞLERİ

1

1. GÖKTEN İNEN IŞIKLA KAYIN AĞACININ BEŞ ÇOCUK DOĞURMASI

Uygurlar, 300 senelik bir süre içinde, Göktürklerin hakimiyeti altında kaldıktan

sonra. M.S. 744 de büyük bir imparatorluk kurmağı başarmışlardı. Uygur boylarının

birçokları daha önceleri, Çin sınırlarında gezmişler ve ticaret hayatı ile meşgul

olmuşlardı. Bu sebeple, büyük dinleri öğrenmişler ve yabancı kültürlerle, oldukça

ısınmışlardı. M.S. 763 senesinden sonra Uygurların, Mani dinini, resmi din olarak

aldıklarını görüyoruz. Mani adlı bir Hristiyan papazının temsil ettiği bu din, kök

itibarı ile, Suriye'den geliyordu. Hristiyanlık ile Museviliğin bir nevi

karişimından doğmuştu. Suriye'den kovulan Mani, İran'a gelmiş ve orada birçok mürit

edinerek, ölmüştü. Bu mezhep, Mani'nin ölümünden sonra, İran'da epey süre yaşamış

ve eski İran dinlerinden de, birçok unsurlar almıştı.

Ortaasya'da ve Çin'de gezen

Mani rahipleri, Uygurların Büyük Kağanı Böğü-Kağan'ı ziyaret etmişler ve bu yolla,

Türkler arasına Mani dinini sokmağı da başarmışlardı: "Bu sebeple Uygur çağındaki

mitolojilerde, özellikle Önasya tesirlerini görmek mümkündür". Uygurların da

kendilerine göre, bir türeyiş efsaneleri vardır. Fakat Uygur türeyiş efsanesi, dış

tesirler ne kadar kuvvetli olursa olsunlar, yine de eski Türk özelliklerini

muhafaza edebiliyorlardı. Bu efsanenin metin ve açıklamaları "Türk mitolojisi" adlı

eserimizde geniş olarak belirtilmiştir.

UYGURLARIN TÜREYİŞLERİ

Tola ile Şelenga, birleşir dökülürmüş,

Suların kavşağında, bir ada görülürmüş.

Adanın ortasında, bir tepe göğe ermiş,

Tepenin tam üstünde, bir de kayın göğermiş.
Gün olmuş zaman olmuş, bir ılık peyda olmuş,
ılık gökten inince, kayın da nurla dolmuş,
Ne zaman ki, gün batar, ılık gökten inermiş,
Kayından sesler çıkar, herkes müzik dinlermiş.
Bunu duyan Uygurlar, hep birden şaşırmışlar,
Bu durumu görenler, aklını kaçırmışlar.
On ay on gece kayın, ılık ile sarılmış,
Bir gün tam şafakleyin, kayın birden yarılmış.
Beş güzel çocuk çıkmış, kayının ortasından,
Gözleri kamaştırmış, bakmışlar arkasından.
Gün olmuş zaman olmuş, hepsi kocaman olmuş,
K

Küçükleri "Böğü-Han", Uygurlara Han olmuş.
Türklere göre cennette, "Kutsal ağaç" ile bu ağacın kökünde
bir "Ana-Tanrı" vardı.
Efsanede bazı dış tesirler vardır. Fakat ana motifler, en eski
Türk mitolojisinin
özelliklerini taşırlar. Türklere nehirlerin kavuştukları yerler,
kutsal idiler.

Tıpkı Oğuz destanında olduğu gibi burada da, "nehirlerin arasında kutsal bir

adacık" görülmektedir. "Kayın ağacı", Türklerin kutsal ağaçlarından biri idi.

Tanrı, kendi haberlerini, kayın ağacı yolu ile gönderirdi. Bu ağaç aynı zamanda,

bütün insanlığın atası olan, bir "Kadın-Ana" yı da içinde saklardı. Dede Korkut

kitabında da, şöyle deniyordu: "Başun ala bakar olsam, başsuz ağaç! Dibün ala bakar

olsam, dipsüz ağaç!"

2

2. KUTSAL AĞAÇLAR VE "ANA-TANRI"

Eski Türklere göre, ağacın yalnız gövdesi ve yapraklar değil; kökleri de önemli

idi. Çünkü "Dede Korkut" kitabında da dendiği gibi, onun kökleri dipsiz, yani, yer

altı âleminin en derin noktalarına kadar gidiyor ve oralardan da haber getiriyordu.

Gerçi Türklerin bu kutsal ağacı ile, Önasya mitolojisindeki "Tuba ağacı" arasında,

bir ilgi de yok değildi. Ama, aralarındaki fark, çok büyüktü. Sibirya'da yaşayan

Yakut Türklerinin efsanelerinde, böyle bir ağaç için, şöyle deniyordu:

Gitmiş sormuş ağaca, benim anam, kim diye!

Elbet bir atam vardır, benim babam, kim diye!

Ağaç da dile gelmiş, soyunu sayıp dökmüş,

Er-Sogotoh adlı er, saygı ile diz çökmüş.

Gök tanrısı Er-Toyon, onun babası imiş,

Karısı Kübey Hatun, onun anası imiş.

Türk mitolojisindeki bu ağaç da, tıpkı İslâmiyetteki "Tuba ağacı" gibi, gökyüzünde

ve cennette bulunuyordu. Fakat Türklerin bu ağacının, bir de sahibi vardı. Yakut

efsanesi, ağacın bu sahibini de şöyle anlatıyordu:

Bu kutsal ağacın da, var idi bir sahibi,

Bir dişi Tanrı idi saçları da kar gibi!

Kendisi ihtiyardı, göğsü de ap alaca!

Görenler sanır idi, bir keklik gibi kırca!

Memeleri büyüktü, aşağıya sarkardı!

Uzaktan bakan kimse, iki tulum sanardı!

Aslında ise ağaç, normal boydan küçüktü!

Ana Tanrı gelince, ona göre büyürdü!

Büyürken sesler çıkar, gürültüyle esnerdi,

Bu sesler yavaş yavaş, gittikçe genişlerdi.

Sibirya'nın en kuzeylerinde yaşayan ve yüzyıllar boyunca,
hiçbir yabancı görmeyen

Yakut Türklerinin bu efsanesinde de, ağacın sesler çıkardığı ve
içinde de, bir

"Ana-Tanrı" nını bulunduğu, açık olarak görülmektedir. Bazı
Türk efsanelerine göre

ise, bu "Ana-Tanrı" zaman zaman ağaçtan çıkıyor ve göklerde
geziniyordu. Bazı

efsanelerde ise, bu Ana-Tanrı, denizin diplerinde yaşardı.
Altay Türkleri bu Ana-

Tanrı'ya "Ak-Ana" adını veriyorlardı. O'da bir yaratıcı idi. Yeri,
göğü ve

insanları yaratan Tanrı Ülgen'e, yaratma gücüne de o vermişti.

"Türk mitolojisindeki Ana-Tanrı, kutsal kayınlar" ve buna
benzer daha birçok

motifler, çok geniş olarak üzerinde durulması gereken
konulardı. Bu meselelerin

hepsi, Türk mitolojisi adlı eserimizde ele alınmış ve incelenmiştir.

Bu sayfadaki bilgiler, Bahaeddin ÖGEL tarafından hazırlanan Mili Eğitim Bakanlığı -

Eğitim Dizisi, "Türk Mitolojisi - I" adlı kitaptan alınmıştır.

ALTAY YARATILIŞ DESTANLARI

X. yüzyıldan sonra Altay dağları bölgelerinde, artık büyük Türk devletleri kurulmaz

olmuştu. Ama bu bölgelerdeki halk, bir Türk olarak binlerce yıl yaşamış, gelişmiş

ve nihayet, soylu Türkler batıya gittikten sonra da dağlar ve vadiler arasında

kaybolup, kalmış kimseler idiler. Bu sebeple eski Türk mitolojisinin, en ilksel

izlerini, Altay dağları bölgesinde bulmak mümkündür. Fakat zamanla, onlara da

dışarıdan birçok tesirler gelmiş ve yeni, yeni efsaneler meydana çıkmıştı. Biz

Altay dağlarındaki efsaneleri incelerken, bu tarihi gelişimi, hiçbir zaman gözden

uzak tutmadık. Etnoğrafıar, tarih ve tarih olaylarını bilmedikleri için, Altay

dağlarındaki Türklerin efsanelerini sanki birden bire ortaya çıkmış gibi görürler.

Bazıları da bunları, binlerce yıldan beri hiç değişmeden zamanımıza kadar gelmiş,

eserler olarak kabul ederler. Biz ise, "Altay dağlarındaki efsaneleri incelerken

bütün çabamızı, eski Türklerden kalan motifler ile, bu bölgelere sonradan girmiş

yabancı tesirleri, birbirinden ayırmağa verdik".

1

1. DÜNYAYI KAPLAYAN İLK "OKYANUS"

Altay dağlarında söylenen yaratılış ve türeyiş destanları, değil yalnız Türklerin;

bütün Ortaasya ile Sibirya'nın bile, en gelişmiş ve üzerinde ilgi ile durulan

mitoloji verileridir. En eski Türklerin ne düşündüklerini bilmiyoruz. Fakat

sonradan, Ortaasya'dan toplanan bütün yaratılış destanlarına göre, yeryüzü

başlangıçta, büyük bir okyanus ile kaplı idi. Bir Altay efsanesi, bunun için şöyle

diyordu:

Yerin yer olduğunda, sular yeri sarardı,

Ne gök, ne ay, ne güneş, ne de bir dünya vardı.

Tanrı uçar dururdu, insan oğluysa tekti,

O'da uçar, uçardı, sanki Tanrıyla eşti.

Uçar, hep uçarlardı, yer yoktu konmazlardı,

Tanrı idiler çünkü, ondan yorulmazlardı.

Yoktu Tanrının hiçbir, başında düşüncesi,

i

İnsan oğlunun ise, durmadı hiç hilesi.

Altay Türklerinin bu efsanede adı geçen Tanrıları "Bay-Ülgen"
, yaratıcı bir Tanrı

idi. Kendisi yerle gök arasında, yüce Tanrının bir elçisi olarak bulunuyordu. Bu

sebeple dünyayı yaratmadan önce, Büyük Tanrının kutsal bir ilhamı, "Bay-Ülgen" in

bütün varlığını sarmıştı. Çünkü o, dünyayı yaratmak için, Tanrı tarafından

yeryüzüne gönderilmişti. Bu durumu, başka bir Altay yaratılış efsanesi, daha güzel

anlatıyordu:

Dünya bir deniz idi, ne gök vardı, ne bir yer,

Uçsuz bucaksız, sonsuz, sular içreydi her yer.

Tanrı Ülgen uçuyor, yoktu bir yer konacak,

Uçuyor, arıyordu, bir katı yer, bir bucak.

Kutsal bir ilham ile nasılsa gönlü doldu,

Kayıptan gelen bir ses, ona bir çare buldu.

Bu iki efsane, birbirlerini tamamlıyorlardı. Bu sırada dünya, büyük bir okyanusla

kaplı idi. Öyle anlaşıyor ki bu okyanusun üzeri de, ruhlar âlemi ile doluydu.

Tıpkı tasavvuftaki "Vücûd-u mutlak" gibi. Altay efsanesindeki bu hali, bir Bektaşî

şairi şu nefesinde, ne kadar güzel anlatmıştır:

"Ârif sundu, aldı Cihânı biçti,

"Cebrail çok vakit deryada uçtu,

"Hak bir avuç toprak deryaya saçtı,

"Derya süzölüp de, yer olmadı mı?"

Bu Bektaşî nefeslerinin çoğu, konularını peygamberlerin tarihlerinden almışlardır.

Bununla beraber, İslâmiyetle uyuşmayan pekçok Bektaşî şiirlerine de, rastlamıyor

değiliz. Tasavvuf edebiyatında "Vahdet", bir okyanusa benzetilmişti. Seyyit Nesimi

ise, bu vahdet okyanusuna, "Mûhit" adını veriyordu. Zaten muhit de tasavvuf da,

okyanus anlamına geliyordu. Seyyit Nesimi'ye göre önceleri bu okyanus çok durgun ve

sakin idi. Fakat yaratılış, yani "tecelli" sırasında okyanus coşmuş, kendi deyimi

ile, "cûşâ ve hurûşa" gelmişti. Varlık âleminin meydana gelişi de, yine bu

coşkunluk ve dalgalanma sırasında oluyordu.

2

2. İNSAN "BALÇIK" TAN YARATILMIŞTI

Eski Altay efsanelerinde, büyük bir okyanusun ve suyun esas olmasına rağmen, onlara

göre insanoğlu, sudan yaratılmamıştı: "İnsanoğlu aslı yine topraktı". Altay

efsanelerinde bu olay, şöyle anlatılıyordu:

Yine günlerden birgün, Tanrı Ülgen denize,

Bakarak duruyordu, şaşırdı birdenbire.

Bir toprak parçacığı, sulara yüzüyordu,

Toprağın üzerinde, bir kil görünüyordu

Toprak üzerinde, bir kil görünüyordu.

İnsanoğlu bu olsun, insana olsun baba".

Görünmeye başladı, insan gibi bir şekil,

Birden insan olmuştu, toprak üstündeki kil.

"İnsanoğlu bu olsun, insana olsun baba".

Bu iki insanın ise, adı olmuştu Erlik.

Bu Altay yaratılış efsanesinde de açık olarak görülüyor ki
insanoğlunun aslı, su

değil; toprak idi. Bununla beraber tasavvuf edebiyatında,
kendilerini sudan getiren

şairler de yok değildi. Özellikle İslâmiyetin henüz daha çok iyi
anlaşılmadığı

çağlarda Bektaşi şairleri, kendilerinin sudan geldiklerini ileri
sürüyorlardı.

"Kim bilür bizi, nice soydanız,

"Ne zerrece oddan, ne de sudanuz,

"Bize meftun olan marifet söyler,

"Biz Horasan ellerinde, baydanuz!

"Bizim zahmumuza merhem bulunmaz!

"

"Biz kudret okından, gizlü yaydanuz!.."

En eski Bektaşî şairlerinden birisi sayılan Abdal Musa'nın söylediği bu nefesi,

Altay yaratılış destanları ile bir ilgisi vardır diye, buraya almadık. Böyle bir

iddiada bulunmak, elbette ki büyük bir ihtiyatsızlık olur. Ama ne yapalım ki, her

iki inanışın temellerinde yatan düşünce düzenleri arasında, büyük benzerlikler

bulunuyordu. İran mitolojisinde de ilk insan, "kil" dediğimiz yapışkan topraktan

yapılmıştı. Onun için İran'lılar ilk insana "Kil Şah" adını veriyorlardı. Türkler

ise daha çok, "balçık" üzerinde durmuşlardı. Bektaşî şairi Dehlûl Danâ şöyle

diyordu:

"Âdemi balçıktan yoğurdun yaptın!

"Yapıp da neylersin, bundan sana ne?

"Halkettin insanı, saldın Cihana!

"Salıp da neylersin, bundan sana ne?.."

Şüphesiz ki, Bektaşî şairinin söylediği bu şiirde, İran mitolojisinin de tesirleri

vardı. Artık Şah İsmail devrinde, balçıktan çok, toprağa önem veriliyor ve

topraktan geldiğimiz söyleniyordu:

"Hataî ümidüm kesmezem Hak'tan,

"Bizi var eyledi, o demde yoktan,

"Balçığımız yağurmuştu topraktan,

"Türâbiyem, yerden bittüm ezelden!.."

Öyle anlaşılıyor ki, "toprak ve balçıktan türeme" inancı, Türkler arasında çok

yayılmıştı. Mısır'daki Türklerin yazdıkları eski Türk efsanelerinde de, bu anlayış

ve düşünce, zaman zaman kendi kendini gösteriyordu.

Mısır'daki Türkler, İran ve eski

Samî mitolojilerinden de bir çok şeyler almışlar ve kendilerine göre, yeni bir

efsane yaratmışlardı:

Yılları sayılmaz, çok çok eski bir çağmış,

Gökler delinmiş gibi pekçok yağmur yağmış.

Dünya sele boğulmuş, bu şiddetli yağmurla.

Yeryüzü hep kaplanmış, sürüklenen çamurla.

Sellerin önündeki, çamurlar bir yol bulmuş,

Kara-Dağcı dağında, bir mağaraya dolmuş.

Mağaranın içinde, kayalar yarılmışmış,

Yarıkların bazısı, insanı andırırmış.

Kayaların yarığı, insan kalıbı olmuş,

Kalıpların içine, killer, çamurlar dolmuş.

Aradan zaman geçmiş, yıllar asırlar dolmuş,

Bu yarıklarda toprak, sular ile hâlolmuş.

Bütün bu efsanelerin tam metinleri, "Türk mitolojisi" adlı büyük eserimizde

toplanmıştır. Bu eserde, metinler en orijinal kaynaklardan tercüme edildikten sonra

birer birer açıklanmış ve bir aydınlığa kavuşturulmak istenmiştir. Biz burada

yalnızca kısa örnekler ile, okuyucularımıza bir fikir vermek istiyoruz.

İran ve Sâmi mitolojilerindeki, "Dört unsur" nazariyesi de Türkler arasına girmiş

ve Alimcan İNAYET tarafından Türkiye Türkçesine aktarılan,
Atatürk Kültür, Dil, ve

Tarih Yüksek Kurumu - Atatürk Kültür Merkezi Yayınlarından
"MANAS DESTANI" adlı

kitaptan alınmıştır.

- * Manas'ın Çocukluğu (I. Bölüm)
- * Manas'ın Çocukluğu (II. Bölüm)
- * Manas'ın Zaferleri
- * Ataların Yurdunda (I. Bölüm)
- * Ataların Yurdunda (II. Bölüm)
- * Kökötöy Han'ın Aşı
- * Büyük Gaza (I. Bölüm)
- * Büyük Gaza (II. Bölüm)
- * Yas

M

MANAS'IN ÇOCUKLUĞU (I. Bölüm)

Çok eski zamanlarda, Kervan devrinde, gün ışığında tulpar
eşinirken, ay ışığında

kemerini çıkartamadan at üstünde kuş uykusu uyuyan erler
zamanında, aç arslana

benzeyen suratıyla, düşmana saldıran, bayrağı gökyüzünde dalgalanan, şanı âleme

yayılan, başından ak kalpağı çıkmayan, binere tulpar dayanmayan, kükreyerek

yaşayan, Kırgız denen çok eski bir millet yaşardı. Onların bayrağı gökmavisi idi.

Dostlarından çok düşmanları vardı.

Bir zaman Tanrı Dağı'ndaki eski Kırgızları yöneten, halkının şanını uzaklara

duyuran Karahan adlı Han, tahta geçti. Onun kahramanlığı söz ile anlatılamaz;

zenginliği de tarif edilemezdi. Şöhreti gökyüzündeki yıldızlara ulaşmıştı.

Tanrım hiçbir şeyi ebedî yaratmamıştır. Tanrı bu korkunç dünyada geleni gideni,

büyüğü küçüğü dengelemiştir. Bir gün kara yeri titreten Karahan da öbür dünyaya göç

etti. Onun tahtına oğlu Oğuz Han oturdu. Oğuz Han da adil ve heybetli idi, askeri

de çoktu, Türk eline, Kırgızlara baş olup, kükreyip doğudan ovalarını, düzlüklerini

dağ ve ormanlarını arslan gibi dolaştı. O da dönüşü olmaya yere gitti. Oğuz Han'dan

sonra Babir Han, ondan sonra Tüböy han, ondan sonra Kögöy han başa geçtiler, Kögöy

Han'dan sonra Nogoy Han geldi.

Yıllardan sonra, karanlık bir gecede, saksağan, Nogoy Han'a uğursuz bir işaret

verdi, uzun zamandır ona kin besleyen, onun malına, mülküne ve yerine göz koyan

kurnaz Kara-Hitay Hanı Esenhan savaş açtı. Nogay Han'ın beli kırıldı, geniş dünyası

daraldı. Ala-Dağ'daki Kırgızların Ak otağı yağmalandı, ocağı söndü, Türk kabileleri

darma dağın oldular.

Nogay Han'ın Orozdu, Üsön, Bay, Cakıp (Yakup) adında dört oğlu vardı. Şimdi onlar

kırılan kılıç gibi, kervan göçüne başladılar. Biri Altay'a biri Opal'a, biri

Kâşgar'a, biri Tibet'e sürüldü.

Kırk aile Kırgız ile Cakıp iki eli bağlı olarak Kalmuk'ta, Çin'de dolaşıp Altay'a

geldi. Sürgün edilen bu kırk Kırgız ailesini yerleştiren, bölünmüş, dağılmış halkı

bir araya getiren Akbalta oldu. Kırgızlar Akbalta Batır'ın himayesine sığındılar.

"Akıllıyı dinlersek millet oluruz, Akbalta'nın sözünü dinlemezsek atalarımızın

(ruhunun) gazabına uğrarız" diyerek bir araya gelip and içtiler. Akbalta Batır'ın

bir dediğini iki etmediler.

Akbalta aksakal ve kutsaldı. Onu her zaman destekleyen, ona yol gösteren bir meleği

vardı.

Kırk Kırgız ailesi Altay'a geldiler. Ama barınmaya delik, yemeye kavut, giymeye

elbise bulamadılar. Şimdi nasıl geçineceğiz diye düşünürken nerden aklına geldiyse,

Akbalta boz boğayı seçip, kurban ederek halka şöyle dedi:

Halkın huzuru ahlâksızlar bozar. Milletlerin kötüsü olmaz. Kalmuklar da, Mançular

da iyi millettir. Dünya, Kalmuk'un tatlı tebessümüne, kibarlığına aldanır, ancak o

herkesi yumuşakça ele geçirir. Eline düşersen çırpınan kuş olursun. Malın, mülkün

yoksa eksiksin, varsa rahat yaşarsın. Kalmuklarla çatışmayalım. Hayvan

yetiştirelim, çiftçilikle uğraşalım. Altay'ın toprağı altındır. Ekersen meyvası,

kazarsan altını vardır. Çalışsan toprak verir, dua etsen Tanrı verir. Çalış Kırgız,
belini bağlayıp başını kaldır.

Yurtsuz Kırgızlar, Akbalta'nın sözünü haklı bularak Kalmukların Hanına Ala Dağ'dan

getirilen gümüşlerle süslenmiş tulpar (kırat)ı hediye ettiler. Altay'da yaz için

yeşil yayla, kış için düzlükten yer seçtiler ve orada yerleştiler.

Günler geçti, yıllar geçti. Altay'daki Kırgızlar Kalmuk ile Mançuların arasında

kalmasına rağmen tekrar canlandılar. Türk soydaşlarını bulup ilgi kurdular. Malları

çoğalıp, kırk aile yetmiş aile oldu, ordu kurup hilâl işaretli bayrağını

dalgalandırdılar ve düşmanı ürküttüler.

Cakıp Bay'ın yurdunda nesilden nesile geçen bir çift ak otak, tam ortaya, onun

etrafında da kırk beyaz çadır kuruldu. Çocuklar oynamakta, ağılarda mallar dolu,

dağlarda yıklar otluyorlar. Evlerin bacalarından sızarak çıkan duman yurdun huzur

ve bereket içinde olduğunu gösteriyordu.

Cakıp tündükten giren güneş ışığı yüzüne geldiğinde, kalkarak siyah tulumdaki iyi

kariştirilmiş bal gibi kırmızıdan bir kase yudumlayıp, kır atına binerek yurttan

ayrıldı. Atını kamçılarlamak maksadıyla ellerini sıvazlayarak gümüş saplı kamçısını

şöyle kaldırır kaldırmaz kır atı uçar gibi yurttan uzaklaştı.

Kırk ocaklı Kırgız, Altay'a yorgun bir halde geldiğinde, Cakıp sanki halâ

şımarıklığı bırakmayan bir çocuktı. Daha kimsenin dikkatini çekmemiştir.

Çocukluğunda Kalmuk, Moğol ve Çinlilerin insanlık dışı muamelesini gören bir köle

idi. Dünyadan nasibi kesilmemiş olmalı ki o eziyetlere, açlıklara, âzâp ve

ıztıraplara direnebilmiştir. Çinlilerin ve Kalmukların dilini öğrenmeye mecbur oldu.

Aklı erdi, bıyığı çıkmaya başladı. Boylu poslu yiğit oldu. Önceki şımarık Cakıp

a

Hrtık değişti, kibar oldu. Kalmukların içine girdi, kendini beğendirdi, onlarla

alış veriş yaptı. Sonunda Çıyırdı adlı Hanımının üzerine
Kalmuklardan Bakdöölöt

isimli bir kızla da evlendi.

Cakıp, sekiz yıl sonra Altay'da kendi evini kurdu. Aşağı yukarı
on aileyi bir araya

getirip bir odaya yerleştirdi. Meyvalı ormanları olan geniş
yerlerde, çiftçilikle

uğraştılar. Ürettiği mahsûlü, yaptığı kırmızı, ceylanın ödünü,
boynuzunu,

yakaladığı kunduzun, su samurunun kürklerini, bulduğu altın
ve gümüşleri, zırh

gömleğini, hançerlerini, derilerini komşu ülkelerini ipek,
porselen, çay ve

parfümleriyle değiştirdi. İyi para kazanarak işi gittikçe
büyüttüler.

Altay'da 30 yıl Çinliler ve Kalmuklardan eziyet gören Cakıp Bay
artık onlara "Han"

seçilmişti. Kışın su samurundan şapka, yazın altında süslenmiş
ak kalpak

giyebilecek, sırtına kürk giyip beline hançer asıp, altın eğerli
bir kızıl cins ata

binebilecek hale gelmişti. Beş yüz beyaz devesi, bir baş ala
sığırı, hadsiz

hesapsız koyunları vardı. Ağılı hayvanla, heybesi yemekle,
hazinesi altınla dolmuş

olmasına rağmen, Cakıp Bay'ın yüreğinde bir acı vardı.

Onun derdi şuydu: Hesapsız sığırı ve devleti vardı. Yalancı
dünyada gözü doymuştu.

Her gün yağla, etle besleniyordu. Ancak kara günlerde onu
koruyacak, ocağını devam

ettirecek, tahtına varis olacak bir çocuğu yoktu. Çocuğu
olmayanın dünyası

kururmuş. Cakıp Bay'la obada "ihtiyar", "çocuksuz ihtiyar"
denilerek alay

ediliyordu.

Cakıp, çocuğum yok diye gezmeye başladığı bir gün, kutsal
dağdaki bir süt pınarına

gelerek dua etti. Göz yaşlarını yağmur gibi döktü. Sonra, Azoo
Bel'in kenarındaki

Calgız Arça (Yalnız Ardıç)'ya varıp Tanrısı Ak Taylak'ı çağırıp,
çocuğum yok diye

ağlayarak, derdine derman istedi. Hanımı Çıyırdı'yı, kendini
günahkar hisseden

miskin eşini, beraberinde götürüp, atalarının mezarında
konakladı, dua edip

Tanrı'ya yalvardı.

T

Tanrı onu duymadı.

Cakıp Bay, hayvan saymayı bahane ederek her gün erken obadan uzaklaşırdı. Bir gün

dağda çobana uğramadan dertle telaşla, cin çarpmış gibi, değişik kıyafetle dağlarda

dolaşıyor, saçını başını yolarak "Tanrım benden bir çocuğu niçin esirgiyorsun?"

diye sorarak şaşkın şaşkın yüzüyordu.

Cakıp, akşama doğru, Ulu Dağ'a gölge düştüğünde kendine gelip derhal atının başını

yurda çevirdi. Tanrı böyle istemişse başka çare yoktur.

Çocuksuz dünya kuşsuz

yuvaya, kuşları yok çınara, bakımsız küçük göle, otsuz çöle benzer.

Yanında Cakıp Bay dağdan inerken dağderesindeki Kara Önkür (Mağara) yolunda, yaşı

yetmiş civarında, sakalı göğsüne kadar uzayan bir dervişe rastladı. Derviş, Kara

Önkür'e arasıra gelirdi. Kıpçak neslindendi. Dünyayı dolaşıp dururdu. Evi ocağı,

çoluk çocuğu yoktu. Sık sık Kırgızların yurduna gelirdi, çoğu zaman Kalmuk, Çinli,

Mançu ve Uygurdaki Türk soydaşlarını, Andican'a İran'a kadar giderdi, kuş gibi

özgür yaşırdı. Dünyaya zenginliğe doymuş bir adamdı. Bu dervişle konuşmak isteyen

Cakıp, atından indi. Elindeki tulumdan kırmızı, heybesinden kurut alıp ona vererek:

"

"Derviş, malın canın esen mi?" dedi. Derviş;

"Ey Cakıp Bay, bana malımı sorma", dedi. "Benim malım yoktur. Dünyaya doymuş

insanım. Göğün altındaki dünya benimdir. Senin dünyanın da benimdir. Ben malı sizin

gibi biriktirmem." Cakıp;

"

"A evliyam, bunu bilmemişim, kızmayın!" dedi.

"Tanrımın yarattığı insanlara kızmam" dedi. Derviş. "Ya sen neye küsüp duruyorsun

Cakıp? Senin malın mülkün bol değil mi?"

"Yaşım kırk sekize ulaştı, gençliğimde mal biriktirdim. Gördüm ki mala mülke sahip

çıkacak olan çocuk imiş, çocuğu olmayanın malı mülkü kurusun çocuğu olmayanın

yuvası, yıkılmış şehre benziyormuş". Cakıp, Dervişe derdini anlattı.

D

Derviş düşündü.

"Bir yerden duymuştum. Tibet'e gidersem bir çeşit ottan yapılmış bir ilacı

getireceğim. Geçmişte atalar, hanımı doğurmazsa onu küçümser, hakir görürlermiş.

Eskiler böyle anlatırdı" dedi derviş.

"Evliyam, sözüne, aklına sağlık" Cakıp dervişin eline altın vererek yolcu etti.

iren bir dağlar zinciri idi. Görülüyor ki bu karşılaştırmalar uzadıkça, yeni yeni

meseleler çıkıyor ve bir bölgede kalamaz oluyoruz.

Ondan beri Cakıp Bay hanımını, yani ömür boyu gönlünü incitmeden saygı gösterdiği

hanımını, nasıl utandırabileceğini düşünüyordu.

Çocuk arzusuyla yanan Cakıp Bay, hasret şiirleri söyleyerek Altay'ın dağ ve

düzlüklerinde hüznü ağılıyordu.

Kırmızı saplı aybaltayı

Kırmadan kim yapabilir?

Darma dağın olan halkı

Kırmadan kim toplayabilir?

Sapasağlam aybaltayı

Kırmadan kim yapabilir?

Tutsak olan bu millete?

K

Kim adil han olabilir?

Zavallı Cakıp yurduna yaklaştığında boğuk sesini kesti. Önüne
Akimbeğ'in Mendibay

adlı şımarık çocuğu çıkıp selamladı.

"

"Babacığım, niye bunca ağlıyorsunuz?" dedi çırak oğlan, Cakıp
Bay'a acıyarak.

Cakıp ancak o zaman kendine gelerek göz yaşlarını sildi.

Çocuğun sorusuna cevap

vermeden, Atı Tuuçunak; direğe bağlanmadan, sağa sola
bakmadan evine girdi. Bu

esnada dışarıya kaçtı, "Cakıp Bay'ın atını yakalayın" diye bir
gürültü koptu. Cakıp

buna aldırış etmedi.

Çıyırdı, ihtiyarın elbisesini çıkarmadan rastgele uzandığını
görüp korkudan rengi

uçtu, hemen ipek döşek serip etrafında pervane oldu. Hatun,
Cakıp'ın son

zamanlardaki derdini bildiği için nezaketsizlik etmedi. Kibar
davrandı, arzusunu

sormaya cesaret edemedi, bilmezlikten geldi. Çocuk
doğurmadığı için yüzü safran

gibi sarardı. Sonunda Çıyırdı:

"

"İhtiyar, ne oldu sana, ne derdin var?" diye bağırdı.

C

Cakıp yere, delercesine, bakarak suskun oturuyordu. Bir
zaman sonra konuştu.

"Kocadığında mı bana çocuk doğurup neslimi devam
ettireceksin. Bunu anlamıyor

musun? Beni çocuksuz bırakıp çocuk gibi bağıırıyorsun. Benim
çocuksuz ihtiyar;

senin, kısır kadın diye adımız çıktı. Çocuğumu koklayıp
öpseydim hasretim kalmazdı.

Ne kardeşimin yüzünü gördüm, ne de çocuk yüzü gördüm.
Çocuk doğurmayan senin gibi

kariyi, çalılığa mı bıraksam, çöle mi bıraksam diye düşünüyorum. Çocuksuz kadından

ve balı keçi yeğdir."

İpek elbise giyen Çıyırdı'nın yüreği tuz serpilmiş gibi sızladı, öleyim dedi. Yer

C

kabul etmedi. Gönlü sökölüp, gözlerinden yaş dökölüp üzüntüden kıvrandı.

Akşama doğru yorgun bir halde gelen Cakıp, yattığı yerde horlayıp tanyeri

ağarınca kadar kımıldamadan uyudu.

"Bayım, gece kaçan Tuuçunak'ın peşinden giden çocuktan haber yok. Annesi çok merak

ediyor. Kalkıp onun çocuğunu bul, niye böyle hiçbir şey olmamış gibi uyuyorsun?" Ak

maral gibi gerilen, rengi uçan zavallı Çıyırdı, Cakıp'ı uyandırdı.

"E, hanım, artık üzölme. Şu ana kadar ömrümüz hasret ile geçirdik. Bana bak, uğurlu

bir rüya gördüm. Anka kuşu gibi heybetli bir kuşu yakalamışım. Yer yüzündeki

hayvanlar bu kuşun heybetimden çekiniyordu. Ona uzun ipek bağ taktım. Bu talihe

işarettir. Tanrım bize lütfedecek gibi" diye Cakıp, Tündüke bakarak Tanrıya

sığındı. .

"Ağzına yağ vereyim ihtiyar, dediğin olsun! Tanrım versin! Başına talih kuşu

konacakmış" dedi. Çıyırdı, sevinip "Ben de uğurlu bir rüya gördüm. Elma yemiştım,

içinden altmış kulaç ejderha ısıık çalarak çıkıp ata dönüşerek, uzandı."

"Bunu başkalarına söyliyelim mi, ya da kimseye söylemeyelim mi" diye birbirine

danışıp dururken, dışarıda yüksek sesle konuşan bir kadının sesi duyuldu.

Kapıdan Mengdibay adlı çocuğun annesi, Kanımcın, yüksek sesle hakarete başladı.

Avulda bunun gibi şirret kadın yoktu.

"Yâ Cakıp! Dünden beri senin atının peşinden giden çocuğumdan haber yok, ya al

senin kölen olsun. A... sen bu evde çocuk bakacağına dünyayı umursamadan karının

yanında eğlenip oturursun ha. Çocuğu olmayan insan çocuğun kıymetini bilmez tabî.

Sizinki gibi Dünyanın bizim için anlamı yoktur, çocuk kıymetlidir, çocuğumu bul."

Cakkıp Bay terbiyesiz kadınla muhatap olmadı ama, bu alayda da yanmadık yeri

kalmadı. Huzuru kaçıp kapıya çıktı ve her tarafa adam gönderdi. Kendisi koyun

çobanının bindiği kumral al renkli atla, Tuuçunak'ın ardından giden Mengdibay'ı

aramak için Kara su nehri boyunca at sürdü.

Cakıp, çaresiz büyük bir ümitsizlikle giderken bir adacıkta deminki kahrolası

Mengdibay hiçbir şey olmamış gibi oturuyordu. Tuuçunak'ın üzerine Akparsın derisi

örtülmüştü.

Hiçbir şeyden korkmayan Mengdibay, Cakıp Bay'a akla gelmedik hadiseleri anlattı:

Mengdibay, Tuuçunak'ı takibederek gelirken, kırdan çıkan kırk çocuk atı yakalamış

eğleniyorlarmış. Ormandan çıkıp saldıran parısı, gürzle öldürüp derisini Tuuçunak'ın

üzerine örtmüşler ve biz Cakıp Bay'ın çocuklarıyız demişler.

H

Hayrete düşen Cakıp, avula gelip çocuktan duyduklarını
sadece hanımına anlattı.

Ertesi gün Cakıp, hanımları, avuldaki büyükleri ve yakınları ile
danışarak gece

gördüğü rüyası lâıyıkıyla büyük bir ziyafet vermeye hazırlandı.

Cakıp ziyafete Altay'daki on iki kabile ile birlikte, Kırgız'ı,
Kazak'ı, Noygut'u,

Nogoy'u Türk soydaşlarını, bunlardan başka yine Kalmuk, ve
Tırgoot Moğolları da

alınmasınlar diye davet etti. Servete düşkün Cakıp bu kez
cimrilik etmedi.

Sevincinden, topladığını, biriktirdiğini tamamiyle harcadı. İki
altın hazinesinin

ağzını açtı. Sayısız atlarından dokuz kara kısarak, tulumluk altı
malı ile doksan

kara koyun, ak baş dişi deve, yedi inek kesti.

Cakıp'ın ziyafetine çağrılanlar, birilerinden haber alanlar
koşarak geldiler.

Ziyafeti Akbalta idare etti. Yetmiş Kırgız ailesi, iki gün misafir
edildi. Cakıp

Bay yağma gören Kırgız'a unuttuğu hayır duayı hatırlatmak
için, at kestirdi. Aç

halkı doyurdu, giydirip kuşattı. Eline para verdi, uzaktan gelenlere, çapan

giydirdi, değerli misafirlere at hediye etti.

Ziyafete gelenler Cakıp'ın bu cömertliği hakkında kendilerine göre yorum yaptılar.

Bazıları ziyafetin Mengdibay sağ-salim bulunduğu için yapıldığını söylediler.

Fakirler ve garipler ise "sahipsiz kalan malını Cakıp Bay koyacak yer bulamadığı

için savuruyor" dediler. Kalmuklar, Moğollar basiretli halk olduğu için hemen

şüphelendiler, kusur bularak "Kırgız'ın malı var ama devleti yok. Cakıp'ın bize

yaltaklanması bize tabi olmasındandır" diye düşündüler. Cakıp Bay ise "Allah ü

Teâlâ bize rüyayı boşuna göstermemiştir, bu bir hayırlı işarettir, rüyam gerçek

olur mu, yüreğimdiki buzları eritir mi" diye dua edip iyi dilekler diledi.

Cakıp Bay ziyafetten sonra Kıpçak, Noygut, Nogay ve Türk kabilelerinin liderlerini

ve yakınlarını rüyayı yorumlamak için alıkoydu. Onları ziyafet obasına davet etti,

onlara birer elbise giydirdi.

Bilgiçlar, akıllılar, rehberler başlarını eğip, sarkmış uzun ak sakallarını

sıvazlayıp, Cakıp'ın gördüğü rüyayı zevkle dinleyip oturdular.

O zaman Cakıp şöyle dedi:

"Halkım! Bir acayip rüya gördüm, rüyamda böyle bir iş gördüm. Ala dağ'da

dolaşıyordum. Bir kuş yakaladım. Kuşun ötmesi çok değişikti. Kuyruğu ve başı

parlıyordu, gagası çelik, ayağı hançer idi. Uçurduğum zaman göğün altını, kara

yerin üstünü karıştırdı, gökteki kanatlılar, yerdeki ayaklılar ona karşı

gelemediler, hiçbiri kurtulamadı. Halkın rüyamı yorunuz. Bunun tabiri nedir?

Oturanların hiçbirinden ses çıkmazken, aksakallı, görmüş geçirmiş Bay Cigit,

Cakıp'ın rüyasını iyiliğe yordu:

"Ey Cakıpım, hanımının ve senin gördüğün rüya çok güzel rüyadır. Millete

hayırlıdır. Başına talih kuşu konmuştur. Arzuladığın erkek çocuk dünyaya

gelecektir. O arslan gibi heybetli bir yiğit olacaktır, dünyaya hakim olacaktır.

Başına devlet kuşu konacaktır. Rüyalarınız gerçek olsun!
Niyetiniz makbul olsun!

Tanrı yardımcınız olsun!" Dağılan halk Tanrıya sığınıp
sevincinden hıçkıran Cakıp'a

hayır dualar ettiler.

Ziyafet yapıldı ve geçti. Ertesi gün, Cakıp'ın avulundakiler
gökte insan vücuduna

benzeyen bir soğuk kara bulutun yer yüzünü kapladığını
gördüler. Kadın Şaman, bahşı

ve gözü açıkların tarifine göre, bu kötü haberin işareti idi.
Nihayet söylenenler

doğru çıktı, kötülük avula çabucak geldi.

Cakıp Bay'ın yaptığı ziyafetin haberi Kalmuk ve Hitay hanlarına
çabuk ulaşmıştı. Bu

haberi aldığı anda korkunç suratlı, ırmaklar dolusu kan akıtan
Esen Han yerinde

duramadı.

Hitayların ve Kalmukların, Kırgızlarda ezile öcü, bitmez
tükenmez intikamı vardı.

Esen Han "Kırgız hanları, bizim batı ve kuzey tarafa yaptığımız
yağmaları hep

engellediler. Birkaç defa ipek, kumaş, çay ve türlü eşyalarımızı, kervanlarımızı

yağma ettiler. Bugün öldürsen, ertesi gün tekrar kalkan böyle inatçı halk

görmedim." dedi.

Esen Han sarayına durumu önceden sezer, acayip sihirleri bilen gözü açıklara kürek

kemiğiyle fal açan falcılara, İlim-i Biçik (kalmukların mukaddes kitabı) okumuş

sihirbazları çağırttırarak:

"Kahrolası Kırgızlar nasıl bu kadar canlandılar? Bunların haberini, sırrını bana

söyleyin" dedi.

Bilgiçler, uzmanlar, kâhinler üç gün evden çıkmadılar.

Sonunda Esen han'a diz

çökerek şöyle dediler:

"Esen Han Hazretleri, biz söylesek yanılırız, sizin gazabınıza uğrarız. Bunun doğru

cevabı Çong-Beecin'deki Kara Han'ın sarayında açık asman (Gök) önündeki taş

sandıkta özenle saklanan eski kutsal kitapta yazılıdır. Oraya adam gönderip

öğrenelim!"

Esen han buna inandı. Kardeşi Kara Han'a mektup yazıp
mühürünü bastı. Kırgızlardan,

Türklerden, Kazaklardan yağmaladıkları kumaşı, pars kürkünü,
bir kutu altını hediye

koydu. Bunlara dört beş kâhin de gönderdi.

Esen Han'ın dayandığı akrabaları idi. O zamanlar Kırk Hanlı
Hitay padişahlığının

ordugâhı, Kara Han, Alevke, Esen Han, Aziz Han adlı dört
kardeş tarafından

yönetilirdi. Onlar eski atalarından kalan küçüğün büyüğe,
çocuğun babaya saygı

göstermek gibi adetlerini bozmadan yaşatan, yurttan ünü
yayılmış cesur Hanlar idi.

Kara Han kırk hanlığın sarayını yönetirdi. Aziz Han, Esen Han,
Alevke, Pekin'in

Orta ve Çet-Beecin Hanları olarak atanıp obaları yönettiler.
On bin kişilik orduya

komutan olup kuzey ile batı taraftaki Hanlıkları padişaha tabi
olan yurtların

hanlarıydılar.

G

Gönderilen kâhinler üç ayda geldiler.

K

Kutsal kitapta şöyle yazılmıştı:

"Kuzeydeki Kırgızlardan Manas adında bir alp doğacaktır.

Onun arkasında kara mavi

yelesi, omuzu üzerinde tahta gibi kızıl beni olacaktır. Manas,
Kalmuk ve Hitay'ı

kariştirecektir. Gök ile yerin güzelliği olan ulu şehir Pekin'i
harap edecektir.

Altı ay Han olacaktır. Hitay kahramanları tutsak olup
ölecektir."

Bunu öğrenen zalim Esen Han vurulmuş ayı gibi titredi.

Kendini kaybetti, feryat

etti ve kana susamış gibi bağırmaya başladı.

"Vahşi Kırgızların hamile kadınların tümünü cezalandırın!

Çocuklarını Köle edin

Manas'ı bulup getirmezseniz hiçbirinizi canlı
bırakmayacağım."

Böyle müşkül durumda, altın karşılığında kiralanan casus
Kalmuk rahibi, Cakıp Bay'a

yedi gece yaya yürüyerek ulaştı. Bu haberi ona söyledi.

Kırgızlar kaçamadılar.

Ertesi sabah Kalmuk askerleri boynuzlar çalarak Cakıp'ın avlunu çembere aldılar.

Ne yapacağını şaşıran Cakıp Bay, Kalmuklara boyun eğerek, at kesip, kımızdan

yaptığı içkileri ikram etti. Torbada biriktirdiğı altınları hediye verdi. Çok göz

yaşı döktü. İçlerindeki müzevir Hitay temsilcisinden korkan, Kalmuk askerleri,

Cakıp Bay'ın sözünü dinlemeden Esen Han'ın emrini iletiler.

"

"Hamile kadın kalmasın!" Askerler kamların, kırgızların evlerini arayıp taradılar.

Kalmuk askerleri yetmiş Kırgız ailesinin hamile kalan kadınlarını topladılar.

Onlara hiç acımadan, kılıçlarıyla karınlarını yararak bebeklerini çekip çıkardılar,

kemiklerini köpeklere verdiler.

"

"Kırgızların tohumunu kurtaracağız. Esen Han'ın emri böyledir!".

Askerler avuldaki süttten kesilmemiş bebeklerden, yaşı on yediye kadar olan

çocukların hiçbirini bırakmadan at gibi dizip, adını sorarak
saydılar. Manas adlı

çocuğu bulamayınca kaçamayanları öldürüp kalanları dönüşü
olmayan Pekin'e

götürdüler. Han avlunu yağma ettiler.

s

Kırgızlarda doğan çocukların sayısını kontrol etmek için her
beş aileye birer

Kalmuk gözcü koydular. Kalmuk gözcüleri, çocuk buldukları ya
da hamile kadın

gördükleri evin üstüne siyah bağ bağlardı. Bu işaretlere
dokunan adamın başı

kesilirdi. Kırgızlar kara giyinip, kadınları kara sarık sardılar,
köpekleri her

yerde uludular. Ölmek isteyip de ölemeden, kendi canlarına
kıyamadan acılar içinde

kıvrandılar.

Halkın inleyişinden ürkmüş kuşlar uçmadılar, ağaçlarda
bülbüller ötmediler.

Köpekler her yerde havlayıp durdular.

Alevke'nin gönderdiği askerler, Kırgızlardan Manas adlı
çocuğu bulamayınca her yeri
cehenneme çevirerek onu başka Türklerde aradılar. Oralarda
da bulamayınca
Buhara'ya, Semerkant'a girdiler. Sonunda Semerkant'ta
kamburu çıkmış, geniş omuzlu
Car Manas adlı Çon Eşen'in çocuğunu bulup, gözlerini
bağlayıp, ayaklarına demir
bukağı takıp, sevinerek Pekin'e götürdüler. Kalmuk gözcülerin,
kervanların
ulaştırdığı habere göre Çon Eşen'in Manas adlı çocuğunu
Hitay, kırk ip boyundaki
büyük zindana koyup bir belâdan kurtulduklarını düşünerek
huzura kavuştular.

Bu haberi öğrenen Cakıp, belini sıkıca bağladı.

O gün üzerinden çok geçmeden çocuk gülüşü ve ağlaması
duyulmayan avulu bir araya
toplayan Akbalta, halkın gönlünü avutup şöyle dedi.
"Sonunda göreceğ günlerimiz iyi olur. Tanrım dileklerimizi
verir. Başınızı

kaldırın! Kara başı yalnız kendimiz koruruz! Yatarak
ölmektense savaşarak ölelim!

Her erkek düşmanın silahına baksın. Gizlice silah yapalım!".

Taşa damga basan, demiri toprak gibi yoğuran Döğür Usta
başta olmak üzere gözcülere

sezdirmeden ormandan kömür hazırlayıp, dağdan demir
kazdırıp, örtülü kara keçe

evini ustahane (atölye) yaparak Davut ata mesleği diye pulat
kılıç ve mızrak

yaptılar. Her erkek için birer kılıç ve mızrak yapıldı.

Akbalta, bunların çoğunu deriye sararak kuru toprağa
gömdürüp üzerine işaret koydu.

Bir yıl geçti. İki yıl geçti.

Yorgun düşen Cakıp Bay, Akbalta'nın sözünü dinleyerek
Kalmuk'a Tirtot'a altın ve

hayvan verip otlağını yeniledi.

Cakıp, sonraki zamanlarda evvelkinden daha kuvvetlendi,
yüzüne renk geldi, gönlü

açıldı, hayvanlarının hesabını tutup hayatını daha düzenli hale getirdi. Cakıp'ın

bunu canlanmasında bir sebep vardı. Tatlı Hanımı Çıyırdı, hamile kalalı üç aya

olmuştu. Cakıp, bunu Hanımının yemek yememesi ve bulantısının şiddetlenmesinden

öğrendi. Çıyırdı, Kırgız'ın da, Kalmukların da, Hitayların da yemeklerini

istemediği için sabahtan akşama kadar üzülüp ağlayarak, istediği şeyin arslan

yüreği olduğunu söyledi.

Kırgızlarda arslan avlayacak avcı kalmamıştı. Akbalta'nın tavsiyesiyle Kalmuk,

Tırgot, Kazak, Türk kabilelerine adam gönderip şehirlerini aradılar, taradılar.

Sonunda Kangay'ın kara avcısı, arslan avlamış diye bir haber duydular. Çıyırdı at

bakıcısına para ve altın vererek arslan yüreğini aldırıp getirtti.

Bıldırcın gibi büzüler Çıyırdı Hanım, arslanın yüreğiyle ciğerini birlikte kazanda

hafifçe kaynatıp çorbasıyla beraber tamamen yedi.

"Bayım, Şimdi bana can geldi!" dedi. ıyırdı yedi gün yedi gece terleyerek hiçbir

Şey yemeden rahat uyudu.

Dokuz ay geçti. ıyırdı'nın karnı büyüyüp doğum günü yaklaştı. "Kalmuk rahibi

askerbaŐıyla geliyor!" Şeklindeki haber Kırgızlara ulaştı. Cakıp bay kendini

kaybetti; sanki uyuŐmuŐ gibi Őuursuz dolanıp ne yapacağını Şaşırdı.

Akıllı Akbalta ormanda bir kulübe yaptırıp yedi delikanlıyı korumakla görevlendirip

ıyırdı'yı her yanından örtüp gizledi:

Askerbaşı avulu toplayıp emiri okudu: "Yer yüzündeki güneş gören halkların

hkmdarı olan Çin Maçin Hanı Esen Han'ın doğum günü için Kırgızlar değerli

hediyeler hazırlasınlar!" Kırgızlar "Doymayan kafirlere ses çıkarmadan hediyesini

verelim de bir an önce defolsunlar. ocuk görmek üzereyiz. O ocuğa gelecek belâ

askerlerle beraber gitsin" dediler.

Kırgızlar bu kez karşılık göstermeden gle oynaya altın ve gümüş toplayıp

süsledikleri ata güzel kızı bindirdiler. Heybeyi altın mücevher
ile doldurdular,
hayvanları dokuzar dokuzar sürüp çıkardılar.

Askerbaşı sarayına döndü.

Kırgızlar, Çıyırdı'yı sakladıkları için çok sevindiler.

B

Beklenen gün de yaklaştı. Çıyırdı'nın doğum anı geldi. Hanımın
sancısı başladı.

Sancı başladığında Cakıp'ın evine bahşılar ve kadın şamanlar
toplandılar. Tünek'i

dayamak için altın sırık diktiler. Kadınlar telaşlanıp beyaz evde
(Akotağda)

gürültü kopardılar.

Cakıp efsun okuyup, akbozdan kısrak, baykuş başlı koyun, ay
boynuzlu inek, enenmiş

deve kurban kesti.

Avulda Çıyırdı'nın şiddetle bağırmaları, çığlık atışları yedi gün
sekiz gece

kesilmedi.

"Şefkatli kayıp kuş (dağlı geviş getiren hayvanların hamisi),
Umay Ana, kuş ana,

şefkatini esirgeme, yardım et!" kadın şamanlar bahşılar
sıçrayıp, davul çalıp Umay

Ana'yı yardıma çağırdılar. Ateş Ana'ya sığınıp ateş yaktılar, süt
ve yağ saçarak,

ardıç ağacı yaktılar.

Yetmiş Kırgız ailesinin erkekleri Çıyırdı'nın doğum sancıları
geçirmekte olduğunu

öğrenince sevinip Cakıp Bay'ın evine gittiler, yavaşça gelip
olup bitenleri

dikkatlice seyrettiler. Tanrım bize ne verecek, görelim diye
küçükten büyüğe herkes

dağa taşa sığındı.

Dokuzuncu gece Çıyırdı'nın sancısı bitti diye kadınlar
heyacanla bağırıştılar.

"Cakıp Bay, Hanımın şimdi doğuracak" sözünü işitince Cakıp
yüksek sesle ağlayıp,

çocuğun sesini duyduğumda kalbim parçalanmasın, gene alay etmesin, avulda

duymayayım diye tepelere gitti.

Cakıp Bay, Hanımı erkek çocuk doğurursa muştuluk vermek için kerme (atları bağlamak

için iki çadır arasına gerilen urgan) ye kırk kara boz at yavrusu (dört yaşına

basan at) bağlattı.

Böylesini hiçbir insan görmemişti. İnsanlar sevinerek göğe baktılar, etraf sesiz ve

sakindi, hayat adetâ durmuştu, kanatlı kuşlar uçmadılar, akan sular akmadılar.

Avuldaki köpekler havlamadılar, otların başı sallanmadı.

Bu bir iyilik işaretiydi. Bu çocuktan, kimse ürkmedi, korkmadı. Hepsi merak

ettikleri sırrın açıklanmasına beklediler. Hepsi kulaklarını kabarttılar.

Altay'ı sarstı "Baa" diye ağlayan çocuğun sesi, kara yer sallandı. Alemi sarsan bir

gök gürültüsü duyuldu. Ak Otağ'a kut düştü. Gökkuşağı gibi, eğilen parlak bir ışık

Cakıp'ın avulunun üzerini kapladı.

Şimdi dağ başında Kayberen (dağlı geviş getiren hayvanların hamisi) böğürdü,

bahçedeki kuşlar öttü, yerdeki yılanlar ısıklık çalıp, avuldaki köpekler havlamaya,

atlar kışnemeye başladılar.

Bebek iki elinde kan pıhtısı olduğu halde doğdu, bebeğin on beş yaşındaki çocuk

kadar ağırlığı vardı. Çırpınışları otuz yaşındaki insanın kuvveti kadardı. Bebeğin

iki omuzunda kara yele görüldü. Ağzına yiyecek verildiğinde üç tulum yağı bir

defeda yedi. Soylu kadın Çıyırdı bebeğe memesini verdiği zaman memesinden önce süt

sonra kan çıktı, Hanım buna dayanamadı.

Yetmiş Kırgız ailesinin mutlu günleri gelmişti, nice aylardan, nice yıllardan beri

çocuk ağlamasını işitmeyen Kırgızlar çok sevindiler.

Avulun erkekleri o anda çocuğun babası olan Cakıp'ı hatırladılar. Ona bu haberi

ulaştırıp hediye almak için kermedeki kırk at yavrusuna binerek her tarafı

aradılar. At bulamayanlar da çoktu, kimisi yaya, kimisi atlı gitti.

Avulda erkekler yalnız Akbalta tedirgin bir halde evinde kalmıştı. Sulayka bunu

görüp saşırdı, "İhtiyar müjdeden boş kalma, koşan almaz, nasibi olan alır. Cakıp'ın

sevincini paylaş" diye yalvardıktan sonra yola koyuldu.

Akbalta, Kökolok atını döverek avdan kalan köpek gibi seğirtti. Cakıp Bay dağ

eteğindeki gök çukurun yüzünde, ırmak kenarında, kanatlı at veya gök kır tay gibi,

kara yeleli kula kısağa yürümeyi öğretmek için tek başına uğraşıyordu.

O zavallı Cakıp'ın Akbalta'nın getirdiği sevinçli haber ile bütün vücudu titreyip

bayıldı. Sonra ayılıp şükrederek avula geldiler.

Akbalta, Cakıp'a ulaştırdığı sevinçli haberin karşılığında dokuz hayvan aldı.

Cakıp Bay, hiç şaşırmadan boz evine Çıyırdı'yı kutlamaya sakinci girdi.

"Var ol Hanım! Evladının beşik bağı sıkı olsun! Beşik bağı kutlu olsun! Çocuğunu

tanrı korusun!"

"Var ol bayım, dediğin olsun!" diyerek rahatlayan Çıyırdı, beyaz memelerini uzatıp,

beyaz gerdanını çıkarıp ihtiyar kocasına çocuğunu uzattı.

Cakıp, bağırarak ağlayan bebeğin göbeğini kokladı.

"İhtiyarlıkta sahip olduğum

oğlan bu mudur" diye bebeği Tünek'e yaklaştıırıp dikkatlice baktı. Tanrının verdiği

bu çocuk ağırbaşlı, arslan boyunlu, gözü açık, kaşları çatık, sert, kaplan gibi

heybetli, kuvvet fışkıran bir oğlan idi. Cakıp, çocuğun arkasında kara mavi yeleyi

gördü. İki omuzunda koruyucu melek kükreyip duruyordu.

Mutsuz Çıyırdı "İşte sen, vücudumun bir parçası olan gözbebeğim, seni dokuz ay,

dokuz gün karnımda taşıyıp, bin bir zorlukla doğurdum. Artık
ak sütümün hakkını

verirsin" diye içinden üzülerək Umay Ana'ya derdini anlattı.
Çıyırdı, çocuğu

doğururken gözüne görünen bir ikaz işareti hakkında Cakıp'a
da, yakınlarına da bir

şey söylemedi. Bu annenin kalbinde bir sır olarak kaldı.

Bir ak sakallı derviş, tünekten inerek "Oğlunun adı Evliya'dır.
Büyüdükten sonra

savaşçı bahadır olacaktır. Bir çelik ok tahsis ettim, onu
çocuğuna emdir. Asıl

lazım olanını yakasına tak. On ikiye girdiğinde bir ustaya yay
yaptıracaksın.

Olgunlaştığında altı yiğide verilmesi için gökten altı kılıç
inecektir" dedi.

İhtiyar evliya çocuğun alnını üç kez sıvazlayarak oku verdikten
sonra gözden

kayboldu. Çıyırdı dervişin söylediklerini kimseye anlatmadı.
Çelik oku çocuğa

emdirdi, gömleğinin yakasına ipek ipele dikip taktı.

Cakıp: "Rüyada gördüğüm oldu. Allah'ım çocuğumun bahtını
ver, ömrünü ziyade eyle,

düşmandan intikamımı alsın, kaybettiklerimi bulsun" diye dilekte bulundu.

Kederli halk ise: "Zorluklarla pençeleşirken hepimiz bir çocuk istedik. Dileğimizi

makbul gördün, şu çocuğumuz dünyaya kement atan oğul olsun, ızdıraplarımızı

gidersin, başımızı kurtarsın! Ayaklar altında kalan bayrağımızı kaldırsın,

kılıcımızı keskin eylesin! Kaybettiğimiz toprakları geri alsın! Yolu, kolu, gözü

açık olsun," diye hep birlikte Tanrı'ya yalvardı.

Kırgızların ahı herhalde Tanrı'ya ulaşmıştır, ya da Tanrı bu zavallı halka

acımıştır, yahut da Kırgızların bedduası tutmuştur, belki de Tanrı kahretmiştir

ki , son zamanlarda Kalmuk ve Çinliler'in Kırgız, Kazak ve Türk kabilelerine

yaptığı baskı hafifledi. Çon Beecin'deki Hanlar arasında iç çekişmeler, Kırk Han'ın

hakimiyet ve dünyalık kapma kavgası sebebiyle, göçmen halka baskı yapacak ve zulüm

edecek hali kalmamıştı. Halk arasındaki Kalmuk serdarları
casus ve muhabirleri yer
yer eriyen kar gibi gizlice kaybolmaya başladılar.

Bunun farkına varan Cakıp, avulun ileri gelenlerini, yakınlarını
toplayıp danıştı.

"İhtiyarlığımda oğul sahibi oldum, hayvanlarım yok olmadı.
Otlar yetiştiğinde,
hayvanlar doyduğunda, Uç-Aral'da bir ziyafet vereceğim"
dedi.

Yurdun ileri gelenleri Cakıp'a katıldılar. Kalmuk, Tırgot,
Çinliler'den sır

saklayıp, Cakıp'ın, on iki direkli, ak şanlı üç kardeşini bulsa da
onları çağırıp

köşeye oturtsa, sevincini onlarla paylaşırsa, ziyafetin tadını
çıkarsa. Ama onlardan

şu ana kadar hiç bir haber alamadı. Bunu düşündükçe yüreği
sızlıyordu. Oruz'u

Opal'da, Bay'ı Kaşgar'da, Usön'ü Tibet'te biliyordu.

Cakıp her şeyden evvel, Kazak'a Noygut'a, Katagan'a, Türk
kabilelerine, Alçın'a,

Uyşun'a, Nayman'a, Kıpçak'a, Abak'a, Tarak'a, Argın'a dört beş
ay önce çocuğunun

düğününe davet etmek için haber gönderdi.

Uzun zamandır ziyafeti özleyen kırgızlar yurdu yenilediler,
evlerini düzeltip

kurdular. Kadınlar süslenip, kara başörtüsü yerine beyaz sarık
ve beyaz başörtüsü

kullandılar. Kızlar saçlarını çeşitli şekilde örüp, baykuş
tüyleriyle süslenen

kalpaklarını giydiler. Erkekler kesmek için hayvan hazırladılar,
ocak yaptılar,

odun hazırladılar, yarış atı hazırladılar, misafirleri ağırlama
işini görüştüler.

Cakıp Bay, bir gün Ala-Dağdaki Nogoyun evine benzeterek,
Altay'da altı direkli bir

otağ kurup süsledi. Ardiç dumanıyla evi tütsüledi, davul
çaldırıp bahşıya evdeki

belayı kovdurdu, kılılı mızrağa kızıl tuğ takıp tünekten çıkardı.

Akbalta, önce Cakıp'ın fikrini beğenmemişti, sonra halkın
ziyafete hasret kaldığını

görüp zavallıların "gönlü neşelensin, başları bir araya gelsin"
diye kabul etti ve

ziyafet işlerini üzerine aldı. O yüzden, o ne uyuyabildi, ne de rahat soluk

alabildi. Hep koşturup durdu. Ziyafet yedi gün sürdü. "Cakıp'ın çocuğunun ziyafeti

bizim de ziyafetimiz, şimdi hizmetini etmiyelim de ne zaman edelim" diyerek

Argın'ı, Kalmuk'u, Nogoy'u, Kıpçak'ı hep beraber misafirleri ağırladılar. Oyun,

güreş, mızrak müsabakası, at yarışı düzenlendi.

Cakıp'ın ziyafeti Altay'da çabuk duyuldu.

Kalmuk Tırgot, Çinliler ve Moğollar "Bu Kırgız Ak Otağ kurduğu için mi böyle

şımarıyor? Onun bizim bilmediğimiz bir çocuğu var. Alevke'ye söyleyelim" diyerek

kötü niyetle avullarına döndüler.

Cakıp, her kabilenin başta gelenlerini, yakınlarını, bilgili aksakalları, özellikle

ziyafet sonrasında alıkoyup, her birine elbise giydirdi.

Aksakalları özellikle

ziyafet sonrasına alıkoyup her birine elbise giydirdi, çocuğunu sağ eteğine

koyarak, Hanımını peşine takıp ortaya çıktı.

"Sevgili kardeşlerim! Tanrımın verdiği oğluma ad veriniz."
Çakıp diz üzerine oturup
dileği için dua etti.

Ç

Çocuktan çıkan ışığa bakıp ona layık bir ad bulamayan halk
şaşırp kaldı.

Ah, Tanrım! Tam bu sırada beyaz çadıra yırtık deri elbise
giyen, elinde beyaz âsâ

tutan, beline çakmak taşı bağlayan, ayağına çarık saran
bembeyaz sakallı, ak

külahlı derviş birden içeri girdi.

"Millet" dedi yüzü ışıldayan derviş, şaşkın oturanlara bakarak,
"müsaade ederseniz

nur yüzlü çocuğun adını ben vereyim."

Onlar da; "Olsun! Ağzından çıkan kutlu olsun, çocuğun adını
sen ver ihtiyar"

dediler.

"Söylemek benden, söz Tanrı'dan. Çocuğun adı Manas olsun!
Ulu adına layık bahadır

olsun! Belalârdan uzak dursun" dedi gözlerinde ateşi olan
evliya derviş elindeki

âsâsını çocuğun üzerine silkerek "Manas ok geçirmeyen
kürklü ol ! Ok yetişemeyen

atlı ol! Sana dokunanları kılıçtan geçir, karşına düşman çıkarsa
belini büküp öcünü

al! Seninle tutuşan yenemesin, sana dokunana aman verme!
Yalnız başına bozkurt ol,

kırk kişiye bedel ol! Adını şimdilik sakla." dedi.

Oradakiler "Dediğin olsun. Tanrım versin!" diye uğultuyla
güney ışığının girdiği

tüneke bakarak Gök Tanrı'yı sığındılar.

Çıyırdı Hanım, çocuğuna ad veren adama elindeki ipek
kumaşla altını vereyim diye

düşünürken beyaz sakallı derviş bir anda gözden
kayboluverdi. Onu dışarda olanlar

da görmemişlerdi.

M

Manas Manas olunca, adı sanı duyulunca, yurтта ona
muhatap çıkmadı.

Küçücük Manas, bağırınca dağdaki kayberen ürkerdi,
ormandaki kaplanlar kaçardı.

Manas bebekliğinde ağlamayı bilmiyordu, yaramazlık yapardı,
istese obanın

ocağındaki ateşten yalın ayak geçerdi. İçinden geçilmez çam
ormanında tek başına

dolaşırdı. Ev kadar taşları dağdan yuvarlardı. Onbeş yaşındaki
çocuğun elini sıkıp

ağlatıyordu.

Çocukcağız üç yaşına geldiğinde Çong Cindi diye biliniyordu.
Delikanlılarla eşit

oldu, devenin kuyruk sokumu kemiğini tek eliyle birleştirir,
Gök öküzün boynuzunu

kırmazdı. Onunla görüşmeye kimse çıkamazdı.

Çong Cindi henüz dört yaşına geldiğinde sık sık dövüşmeye
başladı. Kara ağacı

yerden köküyle beraber kopardı. Canıyla yarışıp, gücüyle
kayıp, suya bassa

dalmadı, ateşe bassa yanmadı. Arslan gibi heybetli oldu, belalı
Cindi diye

adlandırıldı.

Çong Cindi beş yaşına geldiği zaman, henüz küçükken
marifetini millete gösterdi,

öküz kadar taşları kaldırdı, yılanın başını ısırды, bir tulum kımızı
bir seferde

içti.

Genç Manas altı yaşına geldiğinde uzun boylu delikanlı oldu,
yiğitlerle denk oldu.

Çong Cindi adını bıraktı, kendi adıyla çağrılmasını istedi.

Manas, yedi yaşında kırıp dökmeye başladı. Can dostları
ondan bezerek kaçtılar.

Deliliği arttı, bir kuzunun eti ile doymada, onunla güreşecek
yiğit kalmadı.

Manas sekiz yaşına girip erkeklik çağına erince, her gün
kırlarda dolaştı. Ev

yüzünü görmedi, kervan yolunda gelip geçen tüccar ve
kervancıları soyup malını

mülkünü çocuklara dağıttı. Avuldakiler "Cakıp Bay'ın bir tanesi
laf dinlemez

şımarık" diye dedikodu yaptığı halde hiç kimse karşısına
çıkamazdı.

Bir keresinde Manas, avuldan kırk çocuğu toplayıp, geniş
Altay'ın tepeli

alanlarında karargâh kurup eğlence düzenledi. Eğlence kıvamına geldiğinde

yukarıdaki dağ tepesinde Kalmuk, Tırgot, Moğol'un kudurmuş seksen çocuğu sallana

sallana gelip avulun çocuklarına büyüklük tasladı.

"Serseri Kırgızların çocukları eğlence düzenlemişler. Onlara eğlenmeyi gösterelim!

Esen Han atamız bunların derisini yüzüp gözünü oyacak! Diye şımardılar. Onlar

birine "Erkek isen yap" dedi. Manas. Kalmuk'un, Moğol'un , genç çocukları savaş

parolasını söyleyip Kırgızları her yandan kuşattılar, bağırıp çağırarak, kavga

çıkardılar. Kaçan Kırgız çocuklarını küçük büyük demeden ölesiye dövdüler, epeydir

bir kenarda duran Manas artık "yeter" diye araya girdi.

"Bu hakeme bak, kötü Kırgız!" diye Kalmuk çocuklarının başı Manas'a değnekle vurdu.

Manas dayak yedikten sonra yerinde duramadı. Yerdeki değneği alıp Kalmuk'lara öyle

bir hareket yaptı ki, değneğin dokunduğu on iki çocuk öldü.
Manas'ın heybetini

gören Kalmuk çocukları köşe bucak kaçmaya başladılar. Kırgız
diye savaş parolasını

söyleyen kırk çocuk Kalmukları kovaladılar.

Manas, Kalmuklara yetişip tam onların cezasını vermek
üzereyken karşısında Cakıp

Bay Peyda oldu.

"Hey yaramaz!" diye Cakıp, Manas'a bağırdı, "Kalmuklara
bunu nasıl ödeyebilirim!

Başımızı yiyeceksin bu hareketinle, dur!" dedi.

M

Manas kırk çocuğu peşine takarak hiçbir şey olmamış gibi
avula geldi.

Ertesi gün Kalmuklara dokuzarlı gruplar halinde hayvan
götüren Akbalta şöyle dedi:

"Avulumuzdaki Çong Cindi denen çocuk kavga çıkarmış, onu
cezasını biz verelim,

ayağına geldik, çocukların işi yüzünden birbirimize düşman
olmayalım" diyerek

Kalmukların ayağına kapandı.

Onun malını mülkünü alan, içkisini içen Kalmuklar şöyle dediler:

"Kırgızlar, sizin af dilemelerinize alıştık artık.Çong Cindi'nize sahip çıkın!"

"

"Tamam" dedi sırrı içinde saklayan Akbalta.

O olaydan beri Cakıp oğlundan kaygılanıyordu.

Cakıp sonunda Hanımına danışarak Manas'ı Oşpur'a bir an önce vermek istedi. "Çocuğu

uşak mı yapacak, Hanzade mi yapacak, budala mı yapacak kendisi bilsin. Onun eline

verelim, hem Kalmukların gözünden uzak dursun" diye atına binerek yola koyuldu.

Cakıp'ın bildiği kadarıyla Oşpur çobanların başı Tengir Bay'a tabi olan, töreleri

iyi bilen, sözü bir özü bir insandı. Oşpur, gençliğinde dünyadan bıktığı için

halkına geç katılmıştı. O dağın tepesinde düşüncelere dalmış bir halde akşama kadar

otururdu. Gece boyu uyumasa bile gündüz yine halinden hiç bir şey eksilmiyordu.

Kolay kolay sırrını söylemezdi. Birçok dili biliyordu, Kara kuş gibi ihtiyar

gözükmesine rağmen tekmeyle taş yaran, eliyle herşeyi kırabilen kişiydi. Yedi

gecede Kalmuk ve Çin'e yaya olarak gidip gelirdi. Oşpur, dağdan seyrek olarak

inerdi. Ömrünün büyük bir bölümünü ak karlı, mavi buzlu yükseklerde kuzuların

otladığı, kayberenlerin yayıldığı yerlerde, koyunlar arasında geçirirdi.

"Oşpur Bay nerdesin?" dedi Cakıp yüksek sesle, "Sana bir kul getirdim."

"Buradayım Cakıp Bay." Oşpur Ak çadırından çıktı, "A, oğulunuzu ağılıma alıp gelmişsiniz..."

O

Oşpur, Manas'a dikkatlice bakarak ona bir sarı keçi yavrusunu kurban kesti.

"Oşpurcuğum, sen çok şey bilirsin, söylemesem de bunu farkedebiliyorum.Bunu adam

et. Seni Tanrı'ya, oğlumu sana emanet ediyorum."

Çoban başı, Bay'ın sözünü dinledikten sonra cesaret bularak:

"Bayım, peki. Avuldaki Çege Bay ile oynasın!"

"Oğlumun gözünün yaşına bakma!" Vur, döv! Yattığı yer kara kulübe olsun, önü taar

(kaba yünlü kumaş), keçe olsun! Şımartma" diyerek Cakıp evine döndü.

M

Manas Oşpur'un yanında kaldı.

Ertesi günü kara kulübede horlayıp uyumakta olan Manas'ı Oşpur tan atmadan

B

uyandırdı.

"Hey, Manas! Sen buraya uyumaya gelmedin. Çobansın. Dediğimi yapacaksın, kalk!

Normalde öğlene kadar uyuyan uykusever Manas bugün hiç ses çıkarmadan gözünü açtı.

"Söyle bana, nasıl insan olmak istersin?" dedi Oşpur onu sorguya çekerek.

"Bahadır olmak istiyorum" dedi Manas rahatça.

"Peki. Bahadır olunca ne yapacaksın?"

"

"Bahadır olursam düşmanlarımı param parça edeceğim."

"

"Öyle mi! Niçin düşmanlarını öldüreceksin?"

Manas buna cevap veremedi. "Halkımı yağmalayıp soyduğu, öldürdüğü için desene" dedi

Oşpur

"

"Kan dökerek mi bahadır olacaksın?"

"

"Bilmiyorum". "Şimdi sözümü dinlersen bahadır olacaksın" dedi Oşpur.

M

Manas çobana "evet" işareti yaparak başını salladı.

O

Oşpur, Manas'ı büyük nehirin aktığı geniş dereye götürdü.

"

"Şimdi buradan öteki kıyıya geçeceğiz, yol bu" dedi Oşpur.

"

"At ile geçemez miyiz?" dedi Manas.

"Bahadırlar pek çok zorlukları yaşarlar. Bahadır olmak istersen yaya geç" dedi,

Oşpur, Manas'a bakıp.

Gerçekten Manas nehre elbiseleriyle girdi. Beş adım gittikten sonra Manas bir taşa

takılıp kayarak düştü. Suda sürüklenmeye başladı, suda boğulmak üzereydi, iki gözü

Oşpur'da idi.

Oşpur, suda akıp gitmekte olan Manas'ı takibederek, şaşmadan nehir kıyısı boyunca

gelmekte idi. Manas çaresizdi, nehir onu almış götürüyordu.

Nehirin kıvrımına geldiğinde, Manas'ın gücü kalmamıştı.

Oşpur, kıyıda elini uzatıp

onu nehirden çıkardı.

"Bahadır olmak kolay mıymış" dedi Oşpur gülümseyerek.

"Bahadır savaşta dövüşür, düşmanla savaşır. Suda akmaz"
dedi Manas kızgın halde.

"Suda dövüşmek, yaya olarak nehir geçmek her an
bahadırların başına gelebilir" dedi

Oşpur. "Uykudan kalkıp, bir anda kara gücünle olman lazım."

O

Oşpur, Manas'ı öteki kıyıya geçirip taşlı dereyi gösterdi.

"

"Bu deredeki taşları iki günde bir yere toplayacaksın."

Manas daha da sinirlendi.

"Onunla sur mu yapacağız?" dedi Manas tersleyerek.

" Hayır. Senin gücünü deneyeceğiz" dedi Oşpur. "Bunları
topladıktan sonra eve
gidebilirsin."

O

Oşpur atına binip Manas'ı dereye bırakarak gitti.

Manas, burada iki gece kaldı, bin bir zorlukla ev kadar taşları
bir yere topladı.

Üçüncü gün Oşpur geldi, toplanan taşları görüp Manas'ın
omuzunu tuttu.

"

"Şimdi, senin gelecekte bahadır olacağın belli oldu, Manas".

Oşpur o zamandan beri Manas'ı rahat bırakmadı. Onu yayladaki Süt-köl denen suyu çok

soğuk olan derin göle; etrafında Kamçatka ördeklerinin bulunduğu yere götürdü.

Beline ip bağlayıp suya daldırdı. Böylece Manas yüzmeyi öğrendi.

Bu Oşpur'un eziyetlerinin başlangıcı idi. Ne olursa olsun, Oşpur'un eziyetleri,

Manas'ın hoşuna gidiyordu. Dikkatlice canla başla Oşpur'un söylediklerini, itiraz

etmeden hemen yerine getiriyordu. Bahadır olmanın kolay olmadığını artık anlamıştı

Manas.

Bir ayda Manas yayın nasıl yapılacağını, nasıl çekileceğini öğrendi. İki ay sonra

dayanıklı mızrak yapmanın sırrını öğrendi. Üç ayda kılıç yapmayı ve kullanmayı

öğrendi. Dört ayda erkek yarışları (at üzerinde yapılan bir birini eyerden düşürme

yarışı) na alıştı. Beş ayda Oşpur ile tutuştu, kara gücü geldiğinde Manas onu bir

eliyle kaldırdı, bunu fırsat bilen Oşpur ayak çalmak suretiyle çocuğu yere serdi.

Oşpurun bilmediği şey yoktu. Tibet ve Çin'den öğrenip geldiği sırrı, ineğin

derisini asıp eliyle saplayarak delmeyi, bir değnekte otuz kişiyle tutuşmayı, tekme

atmayı Manas'a öğretti.

Altı ay sonra o etine dolgun çocuk zayıflamıştı, boyu uzayıp yaramazlığı

kalmamıştı. Vücudu kuvvetlenmiş boz bir oğlan olmuştu.

Ondan sonra Oşpur, Manas'a

güvenerek onu Çege Bay'la beraber koyun gütmeye gönderdi.

"Üzerine Kalmuk'un taşına tak!" dedi Oşpur, "Yoksa Kalmuklar senin ayaklarını ve

kollarını keser."

"Oşpur Ağa! Kalmuk'un taşına takıp yaşamaktansa ölürüm daha iyi" Manas buna

gücenerек beyaz kalpağını, üstüne kementay (keçeden üst giyim=çapan) giydi ve

yanına kılıcını aldı.

Manas on yaşına geldiğinde tırmanmak için dağ, savaşmak için düşman bulamadı. O

dağıdaki çobanlardan kırk çocuk bulup almak istedi.

Bir sıcak yaz gününde, Manas ile Çege Bay dağa koyunları otlatmaya çıkmışlardı.

Tam karşıdaki kaya taşında bir kurt, koyunları arasında aksak beyaz kuzuyu

yakalayıp güpegündüz parçaladı. Bunu gören Çege Bay'ın ödü koptu; bağlamak için

sesi dahi çıkmadı, ardıc ağacına çıkararak saklandı.

"Hey, bu hangi köpek" dedi Manas.

"Köpek değil, kurt" dedi yaşça büyük olan Çege Bay. "Bizi de yiyecek. Saklan

buraya."

"Kurtsa ne varmış. Bunun ciğerini söküp alacağım" diye on yaşındaki Manas kurda

saldırdı. Kuyruğundan yakalayacaktı ama yetişemedi.

Kurt kaçıp gitmekte idi. Manas akan kanı izinden onu takibetti. Kurt kayanın

önündeki kara mağaraya girip saklandı. Manas da onun izinde mağaraya girdi.

Manas mağaraya girince gördüklerine inanamadı, köşede iri yarı, şık elbise giyen

kırk kişi sırayla oturmuştu. Kanatlı atları vardı; gönülleri açık, yüzleri

nurluydu. Onların yanında Oşpur'un aksak kuzusu meleyip duruyordu.

B

Büyüklerden çekinen Manas onlara selam verdi:

"

"Ağalar, Kuzuyu kapan kurdu gördünüz mü?" dedi.

"Gördük" dediler. Oturanlar birbirlerine bakarak gülümsediler. "O kurt işte biziz.

Biz kırklarız.

" Manas'ın onlara pek inanmadığını gören kırklardan biri bir anda kurt şekline

girdi. Manas da böylece inandı.

"Biz kırklar senin yoldaşlarıdır" dedi oturanların büyüğü, "Ne zaman zorda kalırsan

biz hemen yardımına koşarız. Sana söz.

" Kırklar Manas ile göğüslerini birbirine değdirerek sözleştiler.
O esnada mağaraya Çeğ Bay girdi.

"Onun adı ne?" Kırkların büyüğü.

"Kadoo Bay'ın oğlu Çeğ Bay, çobanımız."

"Bu çocuk sonra sana can yoldaş olacaktır, adı Kütübi olsun"
dediler ve kırklar
gözden kayboldular.

Manas ile Çeğ Bay geri dönüp koyun kuzularını saydılar,
eksik çıkmadı. Manas bu
gördüklerini iyiliğe yordu. Deminki beyaz kuzuyu Çeğ Bay'la
kesip kızartarak
yediler. Gündüz dağdaki koyunlara saldıran kurtları gören
çobanlar, akşam üstü
deredeki koyunlarını sayıp kontrol ettiler. Ağıldaki koyunların
ve otlaktaki

atların hiçbirisi eksilmemişti. Oşpur'un koyunlarına da bir şey olmamıştı. Ağılda

deminki aksak ak kuzu da vardı.

Oşpur, koyunlarını güderek tepe boyunca gelirken deredeki çukurda Manas başta olmak

üzere kırk çocuğun eğlenmekte olduğunu gördü. Çocukların eğlenmesini seyretmek için

attan inerek bir söğüdün altında oturdu.

Çocuklar artık büyümüşlerdi. Onlar durmadan ordo (Hanı karargahını ele geçirmek

için savaşı temsil eder) oyunu oynuyorlardı. Sonra kazandaki etleri alıp yediler.

Çocukların arasında Manas Opol dağı gibi gözükiyordu, o bu görünüşüyle

diğerlerinden farklı idi.

"Bahadıra itaat edelim!" Kırk çocuk Manas'ın etrafında dönerek ona saygı gösterdi.

Manas bununla yetinmeyerek, adetlerde olduğu gibi somurtkan davrandı. Çocukların

kendisine beğim demelerini sağladı.

Eti yedikten sonra Manas söğüdün gölgesinde uykuya daldı.
Bir zaman sonra üst

tarafından Kara Malmuk'un seyisi Kancarkol, yolundan şaşmış
köpek gibi bastırıp

geliyordu. Bu kafirin işini Oşpur biliyordu. Bu adam Kalmuk ve
Çin'de, Sibiryâ

parsı gibi emir dinleyen, insanın başını eliyle kesebilen, elini
göğüse saplasa

hançer gibi giren, bu yüzden Kancarkol diye adlandırılan belâlı
biriydi. Oşpur,

içinden fırsat bulsam da Kancarkol ile yerde teketek
dövüşsem diye düşünüyordu.

Kancarkol, yol boyundaki çocukları görünce köpek gibi fırlayıp
gelerek kamçısıyla

onları kamçılamağa başladı. Çocuklar Tarançı gibi sağa sola
dağıldılar, bazıları

korktu. At üzerinde dövüşemeyen Kalmuk attan inip kuşattığı
çocuklardan dördünü

eliyle vurarak öldürdü. Sonra onları toplayıp üzerlerine
oturdu.

Manas, çocukların gürültüsünden uyandı. O Kancarkol'a doğru heybetle, arslan gibi

kükreyerek geldi. Onun gücünü farkedен Kancarkol da önceden tedbirini aldı. Oşpur;

"Ne yazık ki, Manas belki o tecrübeli kafiye yenik düşebilir, keşke onun yerine ben

olsam! Kancarkol, Manas'ı parçalarsa, Cakıp'a ne söyleyeceğim." diye düşündü.

Manas ile Kancarkol meydana dönerek birbirini korkutmaya çalıştılar. Bir ara,

Kancarkol eliyle Manas'a göz açıp kapayıncaya kadar vurmak istedi. Yiğit Manas,

kendini bir yana attığından, Kalmuk'ın eli söğüde saplanmıştı. Bir anda Manas

ayağıyla onun böbreğine vurup, kaldırdı ve kucaklayarak yere fırlattı. Kancarkol

yere serildi.

Oşpur, Manas'tan emin olarak, çocuk, göreceğini görmüş, öğreneceğini öğrenmiş,

olgunlaşmıştır, sağ salimken Cakıp'ın eline teslim edeyim diye yola koyuldu.

Oşpur'u gören Çıyırdı, sevincinden bağırdı. Heyacandan
Oşpur'a verebilecek hediye,
giydirebilecek elbise bulamadı.

"Sana kurban olayım Oşpurcuğum! Manas kuzum amam mı?
İki yıldır onu görmedim. On

çocuğu varmış gibi ihtiyar onu görmeye gitmedi. Manas
adından Kalmukların,

Çinlilerin haberi var mı? Almak istersen işte hayvan! Para
istiyorsan onu da senden

esirgemem. Beslediğim oğul adam olacak mı?"

Sözde hasis, derin düşünceli olan Oşpur şöyle dedi:

"Oğlumuz amandır, kimseye yenilmez, güreşte, kimseye
boyun eğmez biri oldu,

kıvamına geldi. Söyleyeceğimi söyledim, vereceğimi verdim.
Artık Kalmuklardan,

Çinlilerden korkmaz oldu. Çocuğa ihtiyacınız varsa
alabilirsiniz."

Ertesi gün Cakıp Bay, Manas'ı alıp gelmek için Oşpur'la
beraber gitti. Cakıp

oğlunun olgunlaştığını görüp sevindi. "Ya kurban olayım kuzum, beri gel, konuşalım.

İhtiyar Kalmuk'u dövmüşsün. Çakmağıyla bıçağını almışsın. Şimdi Kalmuklar bize

felaket yağdırmaz mı? Başınıza belâ olmayacaklar mı? Diye Cakıp ağladı.

"Ben onu ganimet aldım. Ganimeti vermeyeceğim." dedi. Manas dudaklarını bükerek.

"Ey baba! Ne zamana kadar böyle saklanıp yaşayacağız? Artık kaçmayacağım

Kalmuk'tan, ölümden öte yok !" dedi.

"Ya, yavrum, arkadaşlarına hayvan kesip yedirip israf etmişsin." dedi Cakıp.

"Ey baba kızma. İnsana, dünya ile hayvan bulunur. Bunca sahipsiz hayvanı güdüp ne

bulacaksınız. İnsana birazcık servet yetmiyor mu?"

Cakıp, çocuğunun söylediklerine karşılık bulamadı. Manas'ın akıl bulduğunu,

büyüdüğünü gören Cakıp, içten memnun oldu.

O

Oşpur, elini Manas'ın omzuna koyup vedalaşırken sordu:

"Manas, olgunluk çağına geldin. Şimdi seni babana teslim ediyorum. Söyle bakayım,

benden ne öğrendin?" dedi Oşpur.

"

"Nasıl bahadır olunacağını, nasıl savaşılacağını" dedi Manas.

"Hoşlanmadığın herkesle savaşır mısın?" dedi Manas.

"Saldırırsa, evet!"

"Manas sağ kulağınla da, sol kulağınla da dinle. Sadece halkına saldıran düşmanla

savaşacaksın. Her zaman halkını düşüneceksin, sonra kendini.

Bu, her yiğidin

parolasıdır. Benim sana verecek vasiyetim budur."

M

Manas nasihatini bitiren Oşpur'un önünde diz çöktü.

Cakıp Bay'la Manas sabahın köründe yola koyuldular. Doğuda güneş ışınları bulutlara

aksederken Batıda ay henüz kaybolmamıştı. Tepeleri beyaz karla örtülen dağlar, kül

rengine bürünmüştü. Kuş sürüleri dizi halinde göç etmeye başlamış, yerde otlar sararmış, şafak süzölmüştü.

Çakıp Bay da gök yavrularını yetiştiren kuş gibi, boyu uzayan, at üzerinde mağrur oturan yiğit oğlunu, dikkatle süzö, daha önce "Keşke yanımda bir oğlum olsaydı, hasretim kalmazdı." şeklindeki dileğinin sonunda gerçekleştiğine şükrederek, Hanımına çabuk ulaşmak için atın dizginini silkti.

Tör-Su nehrini geçip Ak-Ötek'e geldiğinde uzaktan buram buram yükselen toz duman içinde, ürkmüş at sürüsü göröndü. Çakıp ürkmüş atların önünü kesip, damgalarına bakarak onları kendi atları olduğunu gördü.

Çakıp bu sıcakta temiz atları korkutarak süregelen yabancı Kalmuk'a sordu:

"

"Hey, atları nereye götüröyorsunuz?"

Y

Yer kapan Kalmuk, Cakıp'ın sözünü anlamadan atları, sövüp sayarak sürüp gitti.

A

Atların ardından koşan İyman adlı at çobanı, Cakıp'ı görüp acı acı ağladı.

"

"Kalmuklar bizi dövüp, yurdumuzu alarak, atları sürüp götürüyorlar, bayım."

O sırada Manas yetişip geldi, ağlayan at çobanını görüp babasına sordu:

"Bu at çobanın kim dövmüş, baba?"

C

Cakıp doğruyu söyledi.

"Deminki Kalmukların işi yavrum. Altı grup Kalmuk yer değiştirmiş. Kısa zaman önce

otuz kısrakla, beş atı otlak ücreti olarak vermiştin. Bunu az görüp atları otlaktan

kovmuşlar."

Atların ardındaki al donlu ata binen Kalmuk reisi Kortuk, Cakıp'ı tanıyıp kaba

sesle bağırdı:

"Pis, vahşı Kırgız! Otlığın sahibini bilmiyor musun?"

Hayvanlarına bir yer

bulsaydın? Şimdi sana göstereceğim! Tohumunu
göstereceğim." diye Kalmukça sövüp,

Cakıp'ı atından indirip, kovaladı.

"

"Ya baba, bunlar ne diyorlar?" diyen Manas halâ hiçbir şey
anlayamamıştı.

"

"Ey yavrum, çocuklar böyle sözleri anlamaz" dedi. Cakıp
telaşlanarak.

Bu sırada kenarda duran Kalmuk, Cakıp'ı kamçıladi. Bayın
sardava kalpağı yere düşüp

çenesinden kan aktı. On Kalmuk Cakıp'a saldırdı onu fena
dövdüler.

Bunu gören Manas tahammül edemedi. At çobanı İlyman'ın
elindeki huş ağacından

yapılmış sırığı (kement) kapıp kükreyen Kortuk'un üzerine
fırlattı. Kalmuk'un başı

parçalanarak beyni sırığa takılı kaldı. Bunu gören Kalmuklar
atlarının dizginlerini

çektiler, şaşırdılar. Atlarının üzerine yerleşerek Manas'ı yakalamaya yeltendiler.

Mızrak ve kılıçla saldıran Kalmuklar, Manas'ı her taraftan kuşattılar. Manas atıyla

bir yana kaçarak sıırıyla onları birer birer yere düşürdü. Kalmukların yedisi yere

düştü. Manas gök kır atının yorgun düşmesine rağmen ayaklarıyla onun böğürlerine

vurarak kaçan Kalmukları inatla takibetti.

Cakıp Manas'ın arkasından bağırarak gök kır atın dizginini tutmaya çalışsa da

ulaşamıyordu.

"Hey, yapma yavrum, dur!" diye ağlıyordu Cakıp, "Kendine gel! Arkana bak, vay-vay!

Bu yaptığın nedir? Köklü kabilen mi ver senin? Keşke kırk yoldaşını bekleseydin?

Tek başına Kalmukları öldürüp bitirebilir misin? Bırak yavrum dur!..."

M

Manas babasına acıyıp gök kır atının dizginin çekti.

"Kurban olayım sana yavrum. Bu Kalmuklar bundan sonra seni boş bırakmazlar.

Bakarsın yarın Kortuk'u öldürdün diye, intikam almak isterler. Onlar "Kun"

isterler. Manas atın dizginini sıkı tutup uslu duruyordu.

"Kun ne demek baba?"

"Oğlum birisini öldürdüğün zaman, zarar gören taraf kun ister. Kunga bakarak (at,

koyun, deve, inek) altın ve benzeri dünya kıymetlerini alır. Onu ödemezsek baş alır

veya ailemizden birisinin öldürülmesini isterler." "Kalmuklar Kortuğun Kun'u için

bizi esir alıp malımızı yağma ederler mi?" Avula ulaşmaya az kaldığında, Manas

düşünceye dalmıştı, sonra Cakıp'ın yanına yaklaşarak:

Y

Ya baba sen beni çocuk mu sanıyorsun?

B

Büyüdün , akıllandın.

Daha nereye büyüyeceksin? Dev gibi boyun var.

B

Bana güveniyor musun?

G

Güveniyorum.

B

Ben senden bir şey soracağım, saklamadan doğruyu söyler misin?

O soracağın soruya bağlı, yavrum. Soru oğlunun babasına sorabileceği bir sorudur.

Cevap ise akıllı bir babanın büyümüş oğluna vermesi gereken doğrulukta olmalıdır,

baba.

O zaman sor oğlum. Bundan sonra sana gerçekleri söyleyeceğim, senden hiçbir şey gizlemeyeceğim.

Baba soyunu sopunu bilmeyen adam olmaz. Benim yedi göbek soyumu anlat. Ala-Too'dan

Altay'a gelişimizden başlayarak hepsini anlat.

Oo, oğlum sen sormaz olsaydın; ben de söz vermiş olmasaydım. Babanın da çocuğuna

söyleyebileceği söz var, söyleyemeyeceği söz var. Ama sen atalarının geçmişini

bilmek zorundasın. Bunları sen biraz daha büyüğünce söylemeyi düşünüyordum. Sorman, büyüdüğünün işaretidir. Atalarımızın geçmişi nesilden nesile emanettir. Senin övünebileceğin, gurur duyabileceğin bir halkın var. Soyun Kırgız, sözünden dönmeyen, savaş denince durmayan, cesur, akıllı ve inatçıdır. Dostunu düşmanını bilen, namuslu, cesur, savaşçı ve kırk kabileli, cennetlik bir halkın vardı. Cakıp Bay, oğluna, yedi göbek atasını onların kahramanlıklarını masal gibi anlatarak büyük dedesi Nogoy Han'ın tarihine geldi. Büyük deden Nogoy'un yedi göbek atası hep handı. Onların hepsi arslan gibi güçlüydüler. Nogoy Han da onlardan eksik değildi. Rızkını hiç kimse paylaşmadı. Tacını kimseye giydirmede. Komşularıyla iyi geçindi. Düşmana hakkını yedirmede. Nogoy, Han, ilkbaharda babalarının eskiden izlediği büyük yolu takip ederek Ala-Too'dan göç etti. Otlak arayıp Enesay, Altay, Ming-Suu (nehir) ya kadar giderek

serinledi. Oraya eskiden yerleşmiş bulunan kırk Kırgız
kabilesiyle, oniki Türk
soylu kabilelerle yaylayı paylaştılar, hayvan alış verişinde
bulundular,
dünürleştiler, adetleri beraber muhafaza ettiler, düşmana
karşı beraber savaştılar,
güz gelince yüklerini, hayvanlarını alıp göç ettiler. Ancak altı
ay sonra Ala Too
(Aladağ), Andican, Alay gibi ılık yerlere gelip kışladılar. Dürüst
deden Nogoy,
Esen Han'la yapılan savaşta yüreğine mızrak saplandığı için
can çekişirken,
oğullarına, halkına acı acı ağlayarak şöyle vasiyette
bulunmuştu: "İyi niyetli
yiğitlerim, köklü halkım, bizim düşmana yenik düşmemizin
sebebini şimdi anladınız
mı? Düşmana askerimiz az olduğu için boyun eğmedik. Halk
birleşmedi. İçimizden
çürüdük. Birlik ve beraberliğimiz bozuldu. Töreden uzaklaştık.
Arzu ve hevesimiz
kalmadı, bilgelerin sözünü ciddiye almadık. Töreleri bıraktık,
kötülere kandık,

küçükler büyüklere hürmet etmediler, çocuklar atalarını bilmediler, kadınlar

kocalarını düşünmediler. Tanrıyı tanımadık. Böylece yurdumuzdan gayret, iman,

haysiyet kuvvet gitti. Akıllı önderlerinize ve memleketinize gerçekte karşı olan

sizsiniz, Düşmana kucak açan sizsiniz. Bundan ibret alınız! Bunu sonraki nesillere,

çocuklarınıza anlatınız..."

Oğlum, Nogoy deden vefat ettiği zaman hansız kalan halk şaşırıldı, han hazinesi

tüketildi, sayısız hayvanları talan edildi, yiğit erkekler köle oldular, nârin

belli, nazlı gelinler, küçük kızlar, cariye oldular. Böyle zilleti Tanrım kimseye

göstermesin, zamanında güçlü olan göçmen halkın başına felaket ve dert geldi. Ay

batmış gibi ocağı söndü, başı derde girdi. Pis Esen Han "Bu Kırğızlara yardım

edenin kim olduğunu anlayamadım. Pek çok kez onları soyup soğana çevirdiysem de

yine başını kaldırıyor. Başları bir araya gelirse tekrar dirilip kavga çıkaracak"

diye danışmanın sözünü dinleyerek, yok edemediklerini dağ
derelerine, kuru

yataklara kum gibi dağıttı. Kırgız çocuklarını Çinlilerin,
Kalmukların atlarına

bakıcı yaptı. Karşılık gösteren Kırgızların dilini kestiler, eline
çivi çaktılar.

Usta okçuların gözlerini oydular, söz dinlemeyenin kulağına
kurşun döktüler. Ata

binip kuş gibi dolaşan halk şimdi güneşin doğuşunu batışını
görememekte. Onlar

tutsak oldular, dertlerini kimseye söyleyemediler, kuma akan
su gibi tutunacak yer

bulamadan, şaşırdılar. Çin Hanı Esen Han eline geçirdiği
göçmen Türk ve Kırgız

yiğitleriyle "vahşiler" diye alay etti. Kalmuk, Moğol ve
Tırgotlardan muhafız koyup

dağa ve ata alışmış halkı, gasbettikleri hayvanlara bakıcı
yaptılar, onları huduta

yakın yerleştirip, Çin Seddi'nin önünde saldıran düşmanına
karşı mızrak kalkanı

olarak kullandılar. Zavallı halk bir deri bir kemik kalmıştı.
Kabahat

halkımızdaydı. Onlar, yıllar sonra Altay'da ancak birleşebildiler. İşte şimdi sen

doğdun. Demin de söylediğim gibi aklını buldun, kuvvetle doldun. Yavrum, ataların,

halkı gözbebeği gibi koruyup, onlara tünek olup, muska gibi saklayıp korudular.

Atalığın gereğini yerine getirdiler. Ben onlar kadar olamadın. Ahvalim iyi gitmedi.

Aklım, kuvvetim kafi gelmedi. Şimdi senin zamanın, senin yerine getirmen gereken

şeyler var. Umudum sendedir. Halkın senden beklediklerini gerçekleştir. Şerefini

koru. Korktuğum şey şudur; artık sırtını dayayabileceğin ataların, o kuvvetli

Kırğızlar yok. Etrafında toplanın arkadaşların yok. Yalnızsın, yavru..."

Gönlündekini söylediği için rahatlayan Cakıp, derin bir iç çekti. Manas düşündü.

Manas aklına sözleştiği kırklar geldi. O anda karşısında hoş bir ata binen, kara

bir elbise giyen, görünüşü muazzam, gök bayraklı, gaza için var olan Kırklar peyda

oldu. Onlar Manas'tan başka kimseye görünmeden, sözleri duyulmadan değişik bir

kılıkla çıkageldiler. Manas onlarla şakalaşarak onlara Kortuk'u öldürdüğünü

söyledi.

Cakıp Bay, oğlu sapasağlam iken birdenbire hiçbir şey yokken onun ileri geri

konuştuğunu, boşuboşuna kahkaha atıp çırpındığını görünce, çok korktu. Oğluma cin

çarptı diye ne yapacağını şaşırdı. O bu korkulu anda Hanımı Çıyırdı'yı hatırladı.

"Hanıma çabuk ulaşayım, ıssız yerlerde dolaştığı için Manas'ın delirdiğini

anlatayım. Baksın, yüreği sızlasın." diye atını kamçıladı.

Cakıp Bay, atını bağlamadan, kimseye bakmadan, kamçısını sallayarak yürüdü.

Gözlerinden yaş dökülüyordu. Başını eğdi. Dalgın dalgın yürüyordu. Çıyırdı'nın

çadırına felaket haberi getirdi.

"Ey Hanım, bunu kimse bilmesin, tamam mı? Bizim ışığımız söndü. Gözümüz oyuldu.

Hayatımızı karanlık bastı. Felâket geldi." Diye Cakıp dizlerine vurdu.

"Ne diyorsun, dilin yansın senin ihtiyar! Ağzındaki sözlerini köpeğe söyle.

Yavrumun hâlini çabuk anlat! Ölüyorum, çabuk söyle..."

C

Cakıp Manas'ın sararmış sahrada dolaşp delirdiğini anlattı.

"Gözbebeğim, bir tanemi sahrada niye yalnız bıraktın? Hey deli ihtiyar, ben Baykuş

Ana oldum, çocuğa doyan sen oldun. Senin Manas'tan başka kimin var? Atalarınla

beraber soyun kurusun, onları niye böyle esirgiyorsun? Bana yavrumu göster. Yavrum,

kuzum ne olursa olsun, atını yedekleyerek onu eve getir, hadi! Oğlum sahraya

bırakılır mı, baş belası, ihtiyar!" diye bağırdı Çıyırdı gözlerinde yaş dökerek.

Çıyırdı'nın dünyası karardı, o sanki ateşe düşen sinek gibi kıvranıyordu. Bu âciz

kullar arasında Çıyırdı gibi yaşlandığında sahip olduğu biricik oğlundan kötü haber

alıp da üzülmeyen kadın var mıdır? Bu kadınlar dünyasında, yavrusuna yardım elini

uzatmadan yuvasını yılan basan turgay gibi kıvranan bir başka zavallı var mıdır?

Cakıp, avuluna gelirken bir kötü haber daha ulaşmıştı.

Kalmuklar Kortuk'un kan

bedeli olarak yarın Cakıp'ın avulunu herkesin gözü önünde yok etmek istiyormuş.

Herşey üstüste gelip Cakıp'ı sıkıştırdı. O, Akbalta'yı çağırıp onu dinledikten

sonra kendine geldi. Cesaret bulup, sırdaş ve komşu Kazak, Nayman, Konguratlardan

yardım istemeye adam gönderdi.

Zavallı Çıyırdı, Kalmuklar gelmeden önce Manas'ı görmek istiyordu. Ne yapacağını

şaşırmıştı.

Çıyırdı başındaki büyük beyaz sarığını alıp, yerine kara başörtüsünü örttü. Belini

sıkı bağladı, ılık saçan yüzü sarardı. Her zaman nazik idi, bu kez kocasının hiç

binmediği Boztaylak'ına binip, kocasının engellemesine rağmen "ölmüşse ben de

öleyim, yaşıyorsa beraber geliriz" diye çöle doğru yola
koyuldu.

Biricik oğlum Manas'la birlikte ben de ıssız çölde delireyim,
terk-i dünya edip

dolaşayım. Biricik oğlumdan ayrılıp yaşamamanın bir anlamı
yoktur diye ağlıyordu

Çıyırdı.

İssız çölde Çıyırdı'nın eteği rüzgarla savruluyor, atının kuyruğu
ve yelesi

dalgalanıyordu. O bir tepenin eteğinde Manas'ı arıyordu.

Atları otlatmakta olan Manas, annesi Çıyırdı'yı görünce
karşısına çıktı.

"Anne, sana ne oldu?"

Çıyırdı bir söz söylemeden atın üzerinde Manas'a sarılarak
gözlerini boşalttı,

yalvardı, ağladı.

"

"Kurban olayım bir tanem! Gökteki güneşim! Sağ mısın? Var
Mısın? "Başın sağ mı?"

Çıyırdı oğlunun sağ salim olduğunu görünce, kalbi rahatladı,
esenlik buldu,

ağlaması kesildi, dünyaya yeniden gelmiş gibi sevinerek yola çıkmak için

hazırlandı. Babasının söylediklerini öğrenen Manas "Allah iyiliğini versin senin

baba" diye kahkaha ile güldü, ona itibar etmedi.

Manas ile Çıyırdı'nın önüne birden bire atlarını yedeğe alan yedi Kalmuk çıkıverdi.

Onların birisi Manas'ı tanıdı, "Kortuk'u öldüren işte o" diye bağırmaya başladı.

Biri atlarına baktı, altısı Manas'a vurmak için ellerini kaldırarak yaklaştılar.

"Ne olur, biricik oğluma dokunmayın! Beni üzmeyin!" diye Manas'ın önüne geçerek

bağırdı, Çıyırdı.

"Anneciğim, ne yapıyorsun?" dedi Manas önüne çıkarak. "Ee, bunlar altı kişi değil

mi. Altmışı gelse de bir şey yapamaz, anneciğim."

B

Bu sırada Kalmuklar Çıyırdı'nın atını dizginden tutarak götürdüler.

"

"Hey çek elini dizginden! Gebereceksin!" dedi Manas hiddetlenerek.

K

Kalmuklar söz dinlemeden atı yedeğe aldılar.

Manas iki Kalmuk'u omuzlarından tutup birbirine öyle bir çarptı ki, onlar o anda

can verdiler. Buna gören Kalmuklar atlarını bırakıp kaçtılar.

Manas ile Çıyırdı avula geldiğinde Cakıp'ın bıyığı diken diken olmuş neredeyse

korkudan ödü patlamıştı. Oğlunun sağ salim olduğunu görünce kalbi rahatladı,

şükrederek beyaz tekeyi kesti, keyfi yerine geldi.

"Tanrının yazdığını görelim. Artık Kırgızlar epey güçlendiler. Kalmuklar mahvolsun.

Oğlum Manas varken bir savaşıp görelim!..."

Manas, Kalmukların saldıracağı gün hiçbir şeye aldırmadan, güneş doğuncaya kadar

uyudu.

"Kırgızlar yiğitlerimizi öldürdü, kardeşimiz iseniz yardıma gelin, Kırgızları

keselim." Diye haber gönderdi Mançular, Altay Kalmuklarına.

Mançular ile Altay Kalmukları kardeş gözüktüğü halde
birbirlerini çekemiyor,
kıskanıyorlardı. Davet üzerine ancak dört yüz asker toplandı.
Altay ve Mançu
Kalmuklarından oluşan yedi yüz asker Kırgızlara saldırıp
intikam almak için
ellerine bayrak alarak yola çıkmıştı. Aç gözlü Altaylı Kalmuklar
Cakıp'ın yolda
otlamakta olan sekiz bin atını görünce "suç işleyenin, kan
güdenin" diye sevinerek
hiçbir şeyi umursamadan atları alıp götürdüler.
Yolun yarısında Mançu askerleriyle Kalmuk askerleri atları
paylaşmak için dövüşmeye
başladılar. Sayıca üstün olan Altaylılar "Mançuları keseceğiz,
kadın ve kızlarını
ganimet alacağız" diye onların avullarına saldırdılar. Mançular
kanımızın son
damlasına kadar dövüşeceğiz diye çoluk çocuk, kadın kız
ellerine hançer alıp üç yüz
askere yardım ettiler, evlerini kale yaparak onların canını
kurtardılar. Mançuların
içinden genç olsa da akıllı olan, Manas'ın öldürdüğü kortuk'un
oğlu kurnaz Şakul

bir çare buldu:

"Kendi horluğumu görmektense düşmanın horluğunu göreyim, boşuboşuna ölmektense bir şeyler yaparak öleyim" diye Kırgızların üzerine yürüdü.

Kalmukların atlarını götürdüğünü öğrenip sabırsızlanan Cakıp altmış kişiyle

birlikte yola çıkmıştı. Karşısına Şakum çıkıp ağladı ve derdini anlatıp Cakıp'ın ayağına kapandı.

"Kurban olayım Bahadır Cakıp, Altaylılar avlumu yağmalıyor. Otlaktaki hayvanlarını

almasına engel olmuştu, Kırgızlara acıdın diye benim avlumu yok etmek istiyorlar.

Bizi kurtarın. Ağılından kalayım, komşun, akraban olayım, ölen babamın kan

bedelinden vazgeçtim!"

Bu sırada arkasından Kırgızların yardımına gelen Kızık, Nayman, Uyşun, Alçın, Argın

ve Türklerden oluşan askerler:

"Babası ölen oğlanın avulunu yağmalatmayalım!; kurtaralım!
Diye savaşa giriştiler.

Birinci kez her kabileden oluşan yedi yüz seksen asker göğü
sarsarcasına

"Manas"şeklindeki savaş parolasını haykırarak hücumu
geçtiler.

Olgunlaşan Manas gök mızrağını eline alıp gök kır atına binip,
mızrak vurup bağırıp

düşmanın canını okudu, kırkların koruduğu Manas
yolundakileri temizleyip

ilerliyordu. Altaylı Kalmuklar Manas'ın heybetine
dayanamadılar. Altaylıların reisi

ok ile gebertildikten sonra, atlarına kamçı vurarak kaçtılar.

Cakıp'ın iki gözü hep Manas'ta idi. Manas gazaba gelmiş nara
atarak Kalmukların

peşinden alana çıkmıştı. Cakıp, elindeki gök bayrağı Akbalta'ya
verdi. Manas'ın

arkasından yetişerek atının dizginini tuttu.

"

"Kurban olayım kuzum, yeter dur! Kalmukların bayrağı
indirildi."

Zaferden sonra Cakıp ve Akbalta, baş belası Mançuların
dediğini yapıp istediğimizi

versinler diyerek avula geldiler.

Mançulu Kalmukların reisi Dögön isimli aksakal, itaatini bildirerek Cakıp ile

O

Akbalta'nın önünde diz çöktü:

Mançulu Kalmukların reisi Dögön isimli aksakal, itaatini bildirerek Cakıp ile

Akbalta'nın önünde diz çöktü:

"Kırgız kardeşler, önce birbirimize düşman olmuştuk. Şimdi huyunuzu, savaşçı

olduğunuzu, kahramanlığınızı gördük. Sizinle bir millet olalım. Bizi akrabalığa

kabul ettiniz."

"İyi ise, uzaktaki akrabadan yakındaki komşu iyidir. Artık kimin kim olduğunu

öğrendik." Dedi Cakıp. Akbalta:

"Aksakal haklıdır." Diyerek kabile reislerini, ileri gelenleri ak otağa davet

ederek "Şimdi Mançular ve Kalmuklarla akraba olduk. Yurdumuz bir, ocağımız bir,

yaylamız bir, törelerimiz bir, takdirimiz bir oldu." dedi.

S

Savaşta ölen yüz kadar kişinin çoğu Mançulardan ve Kalmuklardan idi.

Dögön reis:

"Bu ölenleri nasıl gömelim?" diye Akbalta'nın getirdiği yaşlılara sordu.

K

Kimseden ses çıkmayınca Manas aklı verdi.

"Eğer uygun görürseniz, dediklerimi yaparsanız, şöyle bilin kardeşlerim. Altaylı

Kalmuklarla olan savaşta her halktan yiğitler öldüler. Onların hepsini, yeni

âdetlere göre, birlikte gömelim."

"Akıl yaşta değil, baştatır, Manas doğru söyledi." dedi ihtiyarlar.

Alanda büyük bir çukur kazıp yiğitleri atı ve eyerleriyle birlikte gömdüler.

Uzaktan büyük taşları öküze çektirerek getirdiler, bunları kaldıracak diktiler.

Kara taşın yüzüne: "Altay'ın şahinleri, uçup gelip, bu ışıklı alana beraber kondular." Diye yazdırdılar.

Kırgız, Kazak, Noygut, Kıpçak, Türk, Arğın, Mançu ve Kalmuk reisleri toplandılar.

Cakıp'ın kambarbozlarından ak boz kısırağını getirip kurban kestiler, sonra

yaşayacaksa bir tepede yaşayalım, öleceksek bir çukura gömülelim diyerek and içtiler.

Akbalta'nın rehberlik ettiği kabile reisleri, bilgiçler cenazenin çıktığı evlere girip taziyelerini bildirip çıktılar.

Cakıp Bay cömert davrandı. Para vererek kurtardığı atlarından dört yüzünü

Mançulardan babası ölen yetimlere ve cenaze çıkan elere bölüştürüp verdi.

O yerde babası ölen Macik, Mançu Kalmuklarının beyi
seçilerek babasının yerini
aldı.

Düşmana karşı beraber savaşıyor, bayrağı beraber tutan
halkları Cakıp, avuluna
getirip ağırladı, bir gece misafir ettikten sonra ertesi gün,
âdete göre at hediye

etti, üzerlerine güzel elbise giydirdi, "Yeni akraba bulduk,
yetmiş aile idik, yedi
yüz aile olduk, gerisini Tanrıdan dileyeyim." Dedi.

Cakıp'ın avulu kısa sürede şehire dönüştü. Mançu Kalmukları
toprakla uğraşırdı.

Çadırlara alışamadılar, toprağı hamur gibi yoğurup kerpiç
yaptılar. Taş topladılar,

otları kurutup duvar yaptılar ve oraya kara şehir diye ad
verdiler. Dört bir yandan

gelen kervanlar, bu şehirden eksilmiyordu. Yavaş yavaş halk
ticarete alıştı.

Manas, henüz hayattayken kara toprağın altına girmeyeyim,
babalarım gibi özgür

yaşayayım diye kara şehirden bir parça uzakta dağa çıkarak
Kırgızlarla çadırdaki

yaşadı.

On bir yaşını doldurduğu zaman Manas, artık çocuklarla oynamayı bıraktı; bozkurt

oyunu da oynamadı, önceki yaramazlığını bırakıp büyüklerle ordo atışarak dokuz

korgol oyununa (bir çeşit oyundur) başladı. Ondan beri dokuz korgol oyunu Manas'tan

kalmıştır denilmektedir.

Çinlilerin, Kalmukların, Tırgotların arasına gözcü gönderip onların sırrını

öğrenmeyi, orduyu nasıl kurmak gerektiğini, saklanmayı, avul içine bekçi koyup

düşmana karşı silah yapmayı, silahları gizleyip saklamayı, Manas'a akıllı Akbalta

öğretti.

Bir defasında Manas, canı sıkıldığı için yatıyordu; atların doğum zamanı gelmişti.

Manas atlara bir bakayım diye Aymanboz atına binerek dağ yolunu tuttu. Dev gibi

muhteşem Aymanboz, daha sekizinci yaşında olmasına rağmen Manas bindiğinde dimdik

duruyordu. Dağda, taşkınlık etmekte olan çobanlara gidip doğurmamış kısrağı kesdi.

Azemil suyunun kenarına, dokuz yolun kavşağına karargâh
kurup can sıkıntılarını
gidermek istedi.

Manas, karargahta aşık oynuyordu; o sırada kalabalık bir
kervan geldi. Kervanın
mahiyetinde Çinli, Kalmuk, Tırgot ve Sart vardı. Kervanbaşı
olan Çinli ile Kalmuk,
Sart ile Tırgot Manas'ı hiç umursamadan karargaha girdiler.
"Hey, çek deveni" dediler kenarda duranlar, bağırarak.
Eğlenmekte olanlar da
bağırdılar.

Altı Çin muhafızı, boynuna ipek sarılı, altın takılı devesini
yedeğe almışlardı.

Hanın devesini sadece Kalmuk ve Çinliler değil herkes
biliyordu. Onun olduğu yerde
kimse ona çıt diyemezdi. Han'ın adamı ile Han'ın devesine
karşı gelenler ölümle
cezalandırılırdı.

Arada Hanın adamları yoktu, onlar develerinin dizginini tutup,
söz dinlemeden Çince
birşeyler söyleyerek karargâhı geçtiler.

Bu esnada arslan Manas elindeki aşıkla bir kenardaki aşığa
vurdu. Aşık sıçrayıp
uçararak, önündeki devenin ayağına ok gibi isabet etti, deve
olduğu yerde düştü.

İkinci aşık öndeki eşeğin ayağına saplandı ve o da yıkıldı.

"Hanın devesini yıktı. Bu Kırgızı yakalayın." Diye bağırdı
kervanbaşı. Altı kişi

Manas'a yapıştı.

Onlara Manas'ın yiğitleri engel oldular. İki taraf dövüşmeye
başladı.

Er Manas, Çinlilerin küstah kervanbaşını altın kemerinden
tutarak kaldırıp yere

attı; göğsüne basarak başını kopardı. Efendisinin öldüğünü
gören Çinli, Kalmuk ve

Sartlar uslu bakıp durdular.

"Bize dokunan bu muhafızların cezası ölüm olsun, öldürün!"
dedi Manas. Bunu duyan

otuz çocuk, Çinli Kalmukları öldürdüler. Kervandan on Sart sağ kaldı.

"Bize kıymayın!" Biz Türk soyundan, üçümüz Uygurdan.
Malımızı alın! Bizde kabahat

yok. Canımızı bağışlayın..." dediler. Sartlar yalvararak
ağızlarından bal
akıttılar.

"Eğer Türk soyundan iseniz, sırrınızı söyleyin. Yoksa Çinli ve
Kalmuklar gibi
başınızı koparırım." Dedi manas kılıcını kınından çıkarıp.

Deveciye hizmet eden Sartlar ellerini kavuşturarak sırlarını
söylediler. Çinliler

ticaret yapmak için Türk illerinin dilini bilen pekçok Uyguru
Kaşgâr'dan Terez'e

mahsus getirmişlerdi. Onlara yıllardır Türk, Kırgız, Kazak ve
Nogoy ülkesine giden

kervanların develerini güttürmüşler, tercümana ihtiyaçları
olduğu zaman tercüman

olarak kullanmışlardı.

Altı ay önce Kalmuk Hanı Alevke "Altay'daki Kırgızlardan
Manas adında bir belâ

çıktı. Altı ayda dört yüz Kalmuk askerinin başını yedi. İhmal
edersek, Çin

Hakanlığına saldırıp bizi ejder gibi yutabilir. Asker toplayıp onu
küçükken yok

edelim. Asker ver." Diyerek Çin Hanından talepte bulundu.

Esen Han, Alevke'ye: "Bu kurnaz Kalmuk'un, komşusu olan bir
avuç Kırgız'a gücü

yetmiyor, yahut bize durumu tam olarak anlatmıyor,
Kırgızların malına, altınına

kondur herhalde. Alevke'ye güven olmaz." diyerek kızdı.

"Pis Kırgızlardan manas diye başka bir oğlanı getirdiniz. Beni
kandırdınız." Diyen

Esen Han titreyerek, Çong Eşen'in Car Manas denen oğlunu
yakalayıp getiren açık

gözleri, sihirbazları ve komutanları öldürdü. Bağırmasından
gök inledi. Alevke,

mahsus bir kervan kurup dünyayı gezen tüccarlar gibi giyinen
muhafızlarını

Kırgızların durumunu, gücünü öğrenmeye gönderdi. Onlara
eğer gücünüz yeterse

Manas'ı öldürün diye emretti. Kervan, yol bilen Sartların kılavuzluğunda hiç

durmadan beş ay yürüyüp Altay'a varınca, tam da Manas'ın kendisine rastladı.

Manas, ölen Çinli ve Kalmukların silahlarını ganimet alıp yiğitlerine verdi. "Kırk

beş deveye yüklenen malı babam Cakıp, bilgiç Akbalta gelip hemen kırgızlara katılan

Mançu Kalmuklarına eşit derecede paylaştırıp versin." Diye her tarafa sekiz haberci

gönderdi. Ertesi sabah halk gelmeye başladı. Öğlenden hemen sonra Cakıp ve Akbalta geldi.

B

Bu olup bitenler Cakıp'ı korkutmuştu.

"Eyvah, Manas yine mi kötü bir iş yaptı. Bu çocuk beni yaşatmayacak!, Çocuğun

sesini duyduktan sonra ölseydim keşke. Dertli başım gene dertten kurtulamadı. Şimdi

başımı yedin, Çin Hakanının hazinesini gasbeden sağ kalmayacaktır. Han'a dokunan

iyilik görmez. Başımız derde girdi. Otuz yıl önce Esen Han'ın kılıcıyla Altay'a

sürüldüğümüzü nasıl böyle çabuk unuttuk. Beni dinlersen
oğlum, Sartları yükleriyle
birlikte yoluna bırak."

B

Bunu işiten Akbalta şöyle dedi:

"Oğul olsa er olsun! Er olmasa yok olsun! Olan oldu. Öleni
hayata döndüremezsin,

Cakıp. Pekin denen beş aylık yol. Çinliler gelinceye kadar bir
çaresini görürüz.

Öfkelenme, Cakıp'ın ganimeti yoksul halka paylaşır." İhtiyar
Akbalta cesaret

verdikten sonra, Manas babasına ilk defa karşı geldi.

"Yazıklar olsun babacığım, aklınız nerede kaldı! Seni ecelden
servet kurtarmaz.

Servetin kurusun senin. Üzülme. Boşuna korkma! Korktuğun
için hor olmuşsun. Esen

Han sıkıştırırsa beni tutup ver. Çinli ile Kalmuk'tan korkup
titreyerek

yaşamaktansa at üzerinde ölürüm daha iyi."

Manas'ın sözünü işiten Cakıp, kan çekilmiş gibi birdenbire
durdu.

"Akbalta ağa, develeri herkese eşit paylaştıriver" dedi Manas.

Akbalta kırk beş deveyi kırk baba oğullu Kırgız'a Türklere, yeni akraba olmuş iki

yüz doksan haneli Mançu Kalmuğuna eşit olarak paylaştırdı.

En sonra kemiği kırılan

deve Cakıp'a düştü. Cakıp deveyi kesti, yüklerini çözdü, gördü ki, içinde zümrüt,

mücevher, beyaz inci ve ipek var. Diğer kırk devede çelik kılıç, lamba, buulum

kumaşı, ipek, Çin ipeği, patiska vardı, bunları paylaştıran halk evlerine uyumaya

gittiler.

Manas kimsenin üzerine gitmedi, bir kuruş bile almadı.

" Bize katılmak isterseniz, biz yadırgamayız. Suçunuzu affettik" dedi. Akbalta on

tüccara ev yaptırdı, binmesi için at verdi, onları evlendirip yerleştirdiler.

Ay dolmadan tüccarlardan hastalıkla olan biri gece bir at çalarak Kalmuklara kaçtı.

Çin Hanı esen Han tarafında öldürülen Nogoy han'ın Orozdu ve Bay adlı iki oğlu,

opal dağına yerleşip günlerini gün ettiler.

Orozdu'nun on çocuğu arasında birlik yoktu. Birbirlerine düşman kesilmiş,

birbirleriyle çekişiyorlardı. Hayvanları yağmalama kavgası bitmemişti. Yeni acılı

araları bozuktu. Seksen yaşındaki Orozdu çocuklarının kavgasından dolayı çok

üzgündü.

Bay'ın Bakay ve Taylak adında iki çocuğu vardı. İki kardeş birbirleriyle iyi

geçindikleri akıllı davrandıkları için servete gark olmuşlardı. Orozdu'nun oğlu

onların hayvanlarını ellerinden aldı. Onlara hakaret etti, fakat geri vermediğinden

dolayı, Bay çocuklarıyla beraber Kaşgârdan kaçıp, Yarkend'in ortasındaki şehire

geldi.

Bir gün Bay, Bakay adındaki akıllı oğluna danıştı:

"Oğlum dinle. Akrabalarının hali budur. Atlanıp baltayı belime takıp Altay'ı

aramaya çıkacağım. Cakıp adlı akrabamızdan, o tarafa sürülen Kırgızların yaşayıp

yaşamadığını öğreneceğim, kendisi ulaşmasa, sözü ulaşır, ya öyle ya böyle haberi

gelir. Kırgızlar haysiyetli halktır. Tanrı yardım etmişse bir araya gelmişlerdir,

yurt kurmuşlardır diye düşünüyorum. Gidip dolaşayım, yalnız olsam da gideceğim."

On sekiz yaşında olmasına rağmen akılda olgunlaşan Bakay, babasının sözünü doğru

buldu.

"Yakında bir rüya gördüm, baba. Aksakallı derviş koşarak gelip bana: Sana yoldaş

olacak Manas arslanım var. Arkadaşını bul, senin dayanacağın adam odur" diye gözden

kayboldu."

"Rüya düzelmeden, işler yürümez. Rüyan rüya olarak kalmasın, gerçekleşsin" diye

Bakay Tanrıya sığındı.

"Altaydan birini bulursan, haber gönderirsin baba. Ölmezsem arkandan gelirim!"

Bakay, babasının sözünü doğru buldu, yetmiş yaşına dayanan Bay, hanımı vefat

ettikten sonra evlenmişti. Gençliğim geride kaldı, artık beni ölüm bekliyor, sinek

kadar kalan canın neyini esirgeyeyim ki, kara başım eğerin terkisindedir diye

belini bağlayıp yola koyundu. Üç günde vahşi çölde ark kazıp, köprü yapmakta olan,

kanınca gibi kaynaşan altın bir kişiye rastladı: yağmaya çıkan askerler gibiydiler.

Nehiri başka yöne çevirip, ark, köprü yaparak yolu ele geçirmişlerdi. Neskara adlı

dev onların reisi idi.

Zavallı Bay, arkın yapımını yöneten Basankul adlı adamın yanına gitti. Basankul

onun atını kesti, eline kazma verip ark kazdırdı. İki gün hiçbir şey yemeden

çalıştığı için bayılıp düştü. Adamlar ihtiyarı öldü sanarak onu arkın kenarındaki

söğütün altına çekip toprakla üzerini gelişi güzel örttüler.

Bay'ın şansı varmış,

çukurda yarım gün kaldıktan sonra kendine geldi, etrafına bakıp küçücük delikten

dışarıdakileri gördü.

Müthiş yayını kuşanan Neskara dev, kimseye gözükmeden, kimseye kuşkulandırmadan ark

kenarına Bay'ın yattığı yere gelip Çabdar atıyla konuştu. Çabdar atın insan gibi

konuşan, sahibine akıl öğreten sihirli hayvan olduğunu gördü.

B

Bu konuşmadan Çabdarın insanın bilmediği bir hileden de bahsettiğini Bay duydu:

"Bu yarı yolda padişahın köprüsünü boş boşuna ele geçirdin. Şimdi Esen Han'ın

emrini yerine getirmeye bak. Senin yakalayıp geleceğin Manas adlı çocuk gün

geçtikçe güçlenmektedir. Seni yok edecek olan odur. Onu küçükken yakalayıp yok et.

Arkı kazmakta olan altı bin kişiyi doyurup, onları altı bin ata bindir. Ellerine

silah ver. Senin altı bin atlı, güçlü askerin olur. Sana kimse karşı koyamaz. Oraya

gecikmeden var!" Neskara dev altı bin kişiyi sürüp Altay'daki Cakıp Bay'ın atlarını

ele geçirmek, oğlunu yakalamak için harekete geçti. Çölde tozu dumana katarak yola koyuldu.

Bay topraktan sıyrılıp çıktı. Örtüdeki katırı yakalayıp binerek gidenleri peşlerinden takip etti.

Bay altı gün yol gitti, insan yüzü görür müyüm, ya da açlıktan ıssız dağ geçidinde,

ıssız dağlarda ölür müyüm diye yürürken Uludağın kenarına geldiğinde beklenmedik

bir yerden kıratını çekerek bir kişi çıka geldi. Yaşlı Bay atlının selamına

Kalmukça cevap verdi.

A

Aksakallıyı gören Cakıp, atını çekerek bu yabancıya tek gözüyle baktı.

"

"Var ol bahadır" dedi aksakal katırını çekerek.

"

"Var olan aksakal" dedi. Cakıp sakalını sıvazlayarak.

"

"Oğlum! Adın sanın kimdir?" dedi ihtiyar.

"Adımı sanımı sordunuz:İlk atam Buygur, devlet yöneten kişidir. İkincisi Babir Han,

üçüncüsü Tüböy, dördüncüsü Kögöy. Kögöy'den Nogoy, Nogoy'dan ben oldum... Otuz

yıldan bire Altay'ın dağlarında yaşadım. Adım Cakıp...

"Ah, aman Tanrım! Cakıp'ım sen misin? Ciğerim sağ mısın?" diye Bay çığlık attı.

"Ben Bay, ağabeyimim."

"Cakap attan kendini atarak katır üzerindeki ihtiyarı kucaklayıp indirdi,

gözlerinden yaş döktü, ağladı, ağladı. Yıllardır birbirinden ayrı olan iki kardeş

çölde ağlayıp dertleştiler. Birbirine kavuştuklarına sevinen zavallılar gözlerinden

yaş akıtıp bir süre oturdular.

"Cakıpım, seni araya araya atım kuş kirazı gibi, bitim Torgay gibi oldu" dedi Bay.

"Ah tövbe" diye Cakıp Tanrı'ya sığındı "O günleri Tanrı haber verdiği ya da

ruhlardan işaret geldiği zaman uyku kaçıp, oturacak yer bulamadım, kalbim yerinden

oyladı, perişan oldum, ağabey hep seni düşündüm, rüyama girdin. Beklediğime değdi,

şimdi işte rüyam gerçekleşti.

Güngörmüş iki ihtiyar birbirine sarılıp başlarından geçenleri anlattılar.

Sevindiler, bezdiğimizde dağılsak da, ölmediğimiz sürece görüşecekmişiz diye

Tanrının takdirine şaşırıp, söylemeye söz bulamadılar.

"

"Kaç çocuğun var Cakıbım?" diye sordu Bay.

"Bir tane."

"Çocuğunun adı nedir?" dedi Bay.

"

"Adı Manas. On üç yaşında".

"Ad veren bilerek vermiş, adı kutsal bir addır. Atalarımızın ruhu yardımcısı

olsun!" diye Bay Tanrıya sığındı. "Şimdi aklımdayken söyleyeyim. Manas'ı yakalayıp

getirin diye Esen Han'ın gönderdiği Neskara adlı dev altı bin askerle geliyor. Bunu

gözümle gördüm, kulağımla duydum."

"O zaman yola çıkalım, Bay ağabey." Cakıp'ın kalbi sızlayıp kayası titredi, çabuk

avul yolunu tuttu.

Cakıp avula haber verdi. Neskara'nın askerlerinin binlerce olduğundan korkmaya

başladı.

MANAS'IN ÇOCUKLUĞU (II. Bölüm)

"Bu Çinli ve Kalmukların askeri çokmuş. Bunlar bize saldıracaklarmış. Neskara

gördüğünü diri yutan dev imiş. Bunlara at, kız hediye edelim, hayvan ve altın

hazırlayalım" dedi Cakıp.

"Ey baba, düşmanı gördüğüm zaman böyle korkup duruyorsun. Yüreğin sökülüp alınmış

gibi. Artık korkma! Canını sıkma. Yaşadığım halde halkımı nasıl onlara tutup

vereyim. Kaderimde varsa oktan öleyim. Kara canı esirgemedен mücadele edeyim. Bu

kudurmuş Kalmukların yiğitliğini deneyeyim. Cezasını vereyim" dedi manas.

Manas'ın fikrini Akbalta destekledi, komşu Türk kabilelerine, altı günlük

mesafedeki Kazaklara haber gönderdi.

Neskara'nın aç kalan altı bin askeri yolunu şaşırp Cakıp'ın kışlağı olan Keng-

Aral'a geçerek yoldaki Moğolların yurdunu basıp, on bin at ele geçirmişlerdi.

Sayıları beş yüze varmayan Moğollar "nereden çıktı bu haydutlar, ya savaşmanın

yolunu bilmiyorlar, ya da küstahlık ediyorlar" diye onların peşine düştüler.

"Hey, siz kimsiniz? Düşmanınız olan kim?" diyerek hayvanlarını çaldıran Moğol beyi

Caysangbay at üzerinden bağırdı.

D

Dil bilen Sart Basangkul seslendi:

"

"Hey, Cakıp Bay'ın avulu nerede? Onu arıyoruz"

"Hey, o Kulan yaylasında. Onlar için mi bizim hayvanlarımızı soyup götürüyorsunuz?"

Onlar çöpünü yedirtmeyen kötü insanlardır. Öç alacaksanız onlardan alınız,

hayvanlarımızı geri verin."

Atları çok olan kurnaz ihtiyar Cakıp, oğlunu saklayıp, yolumuzu sapıttı, hile

yaptı, bunun atlarını geri verip, Cakıp'ı yakalayalım diye Neskara bir çare

düşündü.

"Hey, hayvanlarına dokunmayacağız. Buraya gel. Bize Cakıp'ın oğlu Manas'ı bul,"

diye Basangkul, Caysang'ı çağırdı.

"Bunca insan arasında yol bilen biri yok muydu? Yol bilmeden orda yönetilir mi?"

Hey, at ve avulumu yağmalamasan bile Manas bahadıra dokunmam."

Basangkul, Caysang'ı yakalamak için onu kovalamıştı. Moğol'un okçusu yay ile Sart'ı

düşürdü. Sanagkul'un öldüğünü gören Neskara, Moğollara saldırdı. Çinlilerin askeri

kalabalık olduğu için Caysang dayanamadan avuldan çıkıp kaçtı.

Neskara Moğolların avulunu yağmaladı. Erkeklerin başlarını kesti, on beş yaşındaki

kızlardan yüz otuzunu, kara kaşlı güzel gelinlerden iki yüzünü seçip, ganimet

olarak alıp develerini bağirtarak, eşeklerini anırtarak yola koyuldular.

Cakıp haber verdikten sonra, davul çalındı, Kırgızlar toplu olarak ayağa kalktı.

Cakıp'ın avuluna sığınan Altaylı Türklerden, katılan her kabileden ordu kuruldu,

Akbalta askerbaşı oldu.

Manas'ın yönettiği altı yüz kişilik ordu dağ geçidinin ağzında Neskara'nın önünü

kesti. Birden bire çıkan toplu haldeki ordu, Neskara'nın altı bin dörtyüz askerini

şaşkına çevirdi, onlar arkalarına bile dönemedi kuşatıldı.

Manas'ın ordusu Kalmuk için Çin'in arasındaki hudutta Neskara'yı yarım gün tuttu,

sonra Altaylı Türkler, Kazak, Nayman, Moğol, Uyşunlardan
oluşan büyük bir ordu ile

Manas'a yardım etmek için geldiler. "Ya ölürüm, ya görürüm...
Manas'ın başını Esen

Han'a ulaştırayım" diyen Neskara sinirlendi.

"Ey, Neskara dev! Kanlı gazanın laneti, andı vardır. Oyunu
kuralına göre oynayalım.

Teke tek çıkalım!" dedi. Kök Çologunu mahmuzlayıp ortaya
çıkan beyaz sakallı

Akbalta.

Çinlilerden Dang-Dang adlı pehlivan Ularboz atını oynatıp, ucu
pulat mızrağını

uzatıp, kazan kadar olan gürzünü eline alıp ortaya çıktı.

Kırgız tarafından Moğol'un yaman bahadırı olan Künös
pehlivan gürzünü sürükleyip

böğürerek ortaya çıktı. İki bahadır mızrak oynatıp birbirlerine
uçaktan

saldırdılar. Taraflar birbirlerine üstün geleden dayanıştılar,
mızraklardan

kendilerini çekemediler. Gürzlerini düzelterip kükreşek
vuruştular. Gürzleri

ellerinden çıktıktan sonra onu almak için eğildiler. Dang-Dang pehlivan atının

ayağı yere saplanan zavallı Künös'ü kuşatıp yere vurup düşürdü. Künös öldü.

"Kuvvetli devinizi öldürdüm. Şimdi eceli gelen çıksın" diye Dang-Dang ensesindeki

saçları düğümleyip atını ortada oynattı.

Bunu gören yiğit oğlan Kökçö Bahadır bağırarak meydana doğru fırladı:

"Hay, hay, oğlum bir dakika, dur!" diye Aydar Han oğlunun atının dizginini tuttu,

"sen daha küçüksün, pehlivan gücüne ermedin, on altı yaşındasın vazgeç oğlum bu

işten! Onu bana bırak, kafiye ben saldırayım."

Kökçö babasının sözünü kıramadı, atının başını çevirip üzüntülü halde yerine döndü.

Soylu Aydarhan, Altay Kazak halkının hakiki bahadırı idi. Eline mızrağını alıp

atını kamçılıyarak Dang-Dang'a bütün gücüyle saldırdı.

Aydarhan, Dang-Dang'ın

uzattığı mızrağına vurarak bu Çinli deve mızrağını sapladı.

Bu esnada Çinlilerden Küdöng adlı pehlivan Aydar Han'a saldırdı. Baktı ki, o canını

avucuna almış, hırsa kapılmış, Aydarhan, Küdöng pehlivandan kaçtı.

Bunu gören Manas, tahammül edemedi, elindeki bayrağı Akbalta'ya verip Akkula atını

dolu dizgin koşturarak Küdöng'e yöneldi. Yetiştığı yerde Küdöng'ü kalpak gibi

uçurup ezerek geçti.

Onların Irangsoo adlı pehlivanı Manas'a doğru mızrak fırlattı. Manas onu bir vuruşa

devirdi. Yere düşen, uçuruma başı saplanan Irangsoo'ya mızrağıyla vurduğunda, onun

kanları fışkırdı. Çinlilerin attığının vuran nişancısı Manas'a ok attı. Bunu gören

Er Manas ikinci yayı çekinceye kadar kılıçla Şangmusar'ın kellesini uçurdu.

Yaralanan atını bir kenara çekerek amcası Bay'a verdi. Bay dua etti.

Manas Manas olduktan, Manas adını aldıktan beri yaşı on üçe gelinceye kadar bunca

düşmanı yenmemişti. Bu kadar kan dökmemiş, bu kadar
öfkelenmemişti, bu kadar

düşmanın hakkından gelmemişti.

Geleceğim yere geldim, beklemediğim şeylere ulaştım diyerek
şimdi Er manas

gelmesini arz ettiği Neskara'yı bekledi.

O zaman karşısına çıkanı sağ bırakmayan, yaşı on dokuzda
olan Neskara, Türk oğluna

düşman idi. Saçları dağınık, çakır gözlü, yassı burunluydu,
burnun her deliği on

iki Şibe, Kırk Moğol girip oba kurabilecek kadar büyüktü. Dev
Neskara, Çabdar'ı

kamçıladi.

"Sen Kırgız oğlu isen, bende Çinli oğluyum, benim neyim
eksikmiş, canına okurum,

kanını içerim" diye Neskara dağ geçidini sarsacak şekilde
bağırıp hakaret

yağdırarak hücum etti "sen önce Maceslerle savaşıp
şırmamışsın. Şimdi Neskara'nın

yiğitliğini bir gör."

"Piç kafir. Seni cehenneme göndereceğim, Kırgızları yok etmek mi istiyorsun yok

edecek bahadır sen misin! Oyacağım gözünü, sökeceğim ödünü", diye Er manas Ak-

kulasını kamçıladi. Manas'ı gizli kötülüklerden koruyan gökte bulutları açarak uçan

Alp Kara Kuş idi. Ejder gibi, büyüyen, arslan gibi heybetli Er Manas dövüşmeyi

öğrenmişti, gittikçe kuvvetleniyordu. Manas'ın heybetinden korkan elli dev kaçıp

çıkarken, Neskara sinek kadar canından umudunu kesip, atını kamçılayarak

askerlerinin etrafında dolaştıktan sonra kaçtı.

Gökyeleli Manas "kaçanı kadınlar bile yener, halin bu muydu Neskara, sana dünyanın

kaç bucak olduğunu göstereyim" diyerek beyaz mızrağını sıkıca tutup ardından

fırlattı.

Çabdar şeytan gibi uçan hayvan idi, altı bir askerli altı defa dolaştıktan sonra

kaçtı.

Manas, Ak-kula'yı seke seke koşturup kaçan Neskara'yı yakalamak için peşinden gitti.

Kaçan Neskara, kendi kendine söylüyordu:

"Dünya kurusun. Esen Han'ın beni kandırıp ölüme gönderdiğini niye anlamadım?

Çinlilerin kutsal kitabındaki "Manas hiçbir düşmana yenilmez" sözüne niye

inanmadım? Muhatabımla dövüşmedim, yediğim aş oldu mu?"

Neskara askerlerinden uzaklaşarak kara yola girdi, o Pekin'e doğru kaçarken gözleri

ateş gibi kızardı, tüyleri ördek gibi uzadı. Ak-kula ile koşmakta olan Manas adıl

er yiğit arkasından yetişip altın kemerin kenarına, omuzuna sırlı mızrağını vurdu.

Sırlı mızrak devin omuzuna saplanmış olduğı halde sallana gidiyordu.

Neskara atını yukarı çekti, yorgun düşen ak-kula yokuşta Manas'ı üzerinde uçuyordu.

Çok değişik olan yürük Çabdar ak bulutlu göğün altında biten
otların üzerinde

uçuyordu.

Yeri dibine girsen de sonunda sana ulaşacağım diye Manas
inatla kovalayarak

gidiyordu. Manas dağ sırtına geldiğinde, babası Cakıp
Tuuçunak'ı koşturup, uçan kuş

gibi hızla ona yetişti.

Dur oğlum, dur! - diye Cakıp yalvararak arkasından koştı. Çin
askeri Neskara

kaçtıktan sonra, önderleri öldükten sonra yenildiklerini kabul
ettiler. Boşuna

çabalama, Manas nefes aldı ve ordusunun yanına döndü
Neskara'nın ordusu, Manasın

hükmü altına girdi, bayrakları indirildi. Moğolların Neskara'nın
askerinin içindeki

400 civarındaki Sart'ın malını mülkünü zaptettiklerini duyan
Manas çok kızdı.

Ey Moğollar! Sizi teke mi çarptı? Ya da aklınızı mı kaybettiniz?
Para göz mü

oldunuz? Esirlerin malını alarak durumunuzun düzeleceğini mi sanıyorsunuz? Bunu

görenler ne diyecekler? Mallarını mülklerini geri veriniz.

Biz almıştık! - diye suçlanarak utandı yiğit Umöt.

Kinin varsa, mertçe, yiğitçe savaşıp yenin, mala mülke aldanmayın, dünya perest

olmayın. Mal toplamak er işi değil! Kızgınlığı yatışmamış manas bağırdı. Mal

lazımsa benden alın. İstedığınız kadar alabilirsiniz.

M

Moğol önderleri görüşükten sonra Cakıp'ın yanına geldiler.

Manas, mertlik edip, bizi ölümden kurtardı. Ona tabi oluyoruz ve bizi akıyla

yendi. Doğru söz söyledi ve hatamızı yüzümüze vurdu. Moğol yiğitleri ak gönüllüdür.

Düşmanlardan çok çektik. Dost kim, düşman kim, akraba kimmiş öğrendik, gözümüz

açıldı. Siz atalarınızda töresi, geleneği olan milletsiniz. Altay'da yolunu şaşıran

bir avuç Moğolu, kanatlarınızın altına alınız. Elinizin altında, hizmetinizde

olalım.

"Kendiniz iyi niyetle isteyerek gelerseniz sizi yadırgamayız.

Akraba olmaktan

kaçmayız" dedi Manas liyakatıyla, "yediğimiz tuğ aynı,
içtiğimiz su aynı olacaktır.

Göğün altındaki toprakları dağıtmayalım, genişletelim. Bir
halk olalım."

C

Cakıp, Tanrı'ya sığınıp, ak bozkısrığı kestirdi. .

Neskarad'dan kalan ganimeti Manas ne yapacak diye kalabalık
halk akşama kadar

merakla beklediler.

Manas, Neskara'nın askerleri arasındaki kızlara, kadınlara,
ihtiyar ve koca

karılara, çoluk çocuğu dokunan, mal mülkü yağmalayanları
kalabalık halkın önünde

idam ettirdi. Onların atlarını, eşyalarının yağma edilen halka
eşit olarak

bölüştürüp verdi. Altı bin üç yüz Çinli askerin silahlarını,
atlarını ganimet

olarak alıp onları serbest bıraktı.

"Hanınız başını alıp kaçtı. Sizin canınıza zarar gelmeyecektir, gideceğim dersiniz

işte yol, kalacağım dersiniz işte yurt. Sizi dövmeyiz, size sövmeyiz. Bize katılıp tebaamız olursunuz."

A

Askerlerin yarısı "kendi yerimize döneceğiz" dediler.

M

Manas onlara şöyle dedi:

"Esen Han'a söyleyin. Göğün altında yaşıyorsak bir gün görüşürüz. O zaman bahadırlar gibi konuşuruz."

Üç bin altı yüz Çinli asker diz çökerek yalvardı:

"Manas bahadır, sen Alevke ile Esen Han'ın korktuğu kadar bir yiğitmişsin. Biz seni takdir ettik. Bizi kabilene al, kabilene girelim."

Avul reisi Akbalta Kırgızlara katılan Çinlilere başını sokabileceği yer, binebileceği at, yiyebileceği yemek verdi.

Moğollar başlarından pek çok kötülük geçmiş görmüş geçirmiş
ama ruhunu kaybetmemiş,

çileli bir halk idi. Onların Kuldur adlı reisi Manas'ın önüne
geldi.

"Bundan sonra kökümüz bir parolamız aynı oldu Manas. Genç
olsan da kahramanlığına

diyeceğimiz yok, yetişmişsin. Sen yalnız Cakıp'a ya da
Kırgızlara değil, Altay'daki

bizim gibi ufak, dağınık halklara da gereklisin. Erkeğin yanında
disiplinli bir

ordunun bulunması lazım. Yalnız ağaç, göze çarpmaz. Uygun
görürsen her kabile reisi

kırk aileden kırk oğlu çıkarıp sana can yoldaşı olarak verelim.
Sen kendine

yakışan uşakları hizmetine al. Onlar her işte senin yanında
olsun, ölümden beraber

iman bir olsun, onlar senin kölelerindir. Onlar kuvvetli olursa
sen çınar gibi

olursun! Ağabeyim Künös pehlivanın intikamını Neskara'dan
aldın. Sadece Çegambay

adında bir şımarık oğlum var. O senin yoldaşlarından,
uşaklarından biri olsun.

Yanına al!"

Cakıp avuluna katılan Altay Türkleri, Kangaylıklar, Moğol,
Alçın, Uyşun Argın,

Kazark Noygut kabilelerinin reisleri Kuldur'un sözünü haklı
bulup, Manas'a can

yoldaşı vermek istediler. Büyük küçük bir araya gelip
antlaştılar.

Manas olgunlaşıp yaşı on dörde ulaştığında, köpeğini
koyuverdi, kuşunu salıverdi,

sabahtan akşama kadar Altay'ı dolaştı, öte tarafta Opol dağı,
Kangay'a kadar

tepeleri aşıp, nehirlerden geçip, ormanları dolaştı, avcılığa
kendini verip

yoldaşlarıyla on onbeş gün kaybolurdu.

Bir keresinde Manas'ın yedi yoldaşıyla beraber kayboluşunun
üzerinden onbir gün

geçmişken Cakıp'ın gönlü dayanamayarak "onların haberini
duyan kimse yok, bu oğula

ne oldu, yaramazlık edip Kalmuklarla tutuşup başı derde mi
girdi acaba? Niye böyle

gecikti?" diye yollara baktı.

Kuru geçide geldiğinde karşısına gökdemirden zırh giyinmiş
elinde mızrak tutan,
beline kılıç kuşanmış, omuzuna tüfek asmış bir sürü asker
çıkıp Cakıp'ı ortaya
aldılar.

"Babasının adı Cakıp, onun oğlu Manas'ı biliyormusun? Bize
kılavuzluk edip onun
avlunu götür" dediler.

B

Bunların dost olmadığını sezen Cakıp şaşalamadan onlara
sordu:

"Adetimize göre büyüklere selam verilir, adı, sanı söylenir. Bu
adeti
bilmiyorsunuz, nerelisiniz?"

"Konuşma, ihtiyar. Önce sen kendini anlat?" diye askerler onu
kuşattılar "

Adım Berdike. Babam Türktür. Atalarımızdan beri Altaylıyız.
Cakıp'la düşmanınız. O

Manas'ı yakalayıp götürseniz bizim için de iyi olurdu. O bize
gün göstermiyor,"

dedi Cakıp "kendiniz hangi tebaadansınız?"

Anladık ki, Esen Han on bir askeri seçerek göndermişti.

Kalmuklar, Çinliler bu

Kırgızlarla dövüşsek dağa, bir de çöle kaçıp gidiyorlar, bir şey yapamıyoruz, başka

çare bulalım demişler. Hakan Çin'in, Çin-Maçin'in her yerinden becerikli

pehlivanlardan on bir yiğidi deneyip seçmişler. Esen Han şöyle demiş:

Manas'ı bile bile zehirleyip öldürün! Ya da bağlayarak canlı getirin! Aksi halde

geri gelmeyin!".

A

Askerler efendimizin gönderdiği adamlarız, elçiyiz diye yola çıkmışlardı.

Cakıp, askerleri başka bir yola gönderip, kendi avuluna koştu.

Cakıp gördüklerini

anlattı, danışmanı Berdike, avul reisi Akbalta, kardeşi Bay ve ileri gelenlere akıl

danıştı.

"Bu Çinli, Kalmuklar onu sağ bırakmayacak, Manas'a kin besliyorlar. Bir çare

düşündüm. Şu anda Türk oğulları ile Kırgızların kabilesi büyüdü. Düşmanlar

yıprandılar. Avuldaki birisine para ve hayvan verelim. Kan bedelini ödeyelim, kabul

ederse, Manas işte budur diye Çinli ve Kalmuk elçilerini yakalatalım. Böylece

huzura kavuşalım!"

B

Bu sözü işiten bay, Cakıp'a derhal karşı çıktı.

"Sözlerine dikkat et, ciğerim! Babalarımız hayvan satsa da can satmamıştır. Bin

insan nasıl olur da oğlunu pul paraya satar. Bugün Kırgız'ın başına kıyamet koparıp

felaket yağdıran düşman yok. Şaşıрма. Altı bir düşmana karşı koyan Manas'a bu on

bir asker ne imiş?

Cakıp'ın aklı karışıp dururken, kırmızı perçemli on bir asker Manas'ı ortalarına

almış olarak geldiler. Manas ise onlara hiç aldırmadan mağrur duruyordu.

B

Bunu gören Cakıp bayıldı, canı manı kalmadı. Konuşamadı.

"

"Babamı sorarsanız işte bu kişi" diye, Manas, askerlere Cakıp'ı gösterdi.

"Hey, biraz önce bizi yoldan saptıran odur, yakalayın! Diyen askerler Cakıp'ı

gösterdiler "Piçin başına deri giydirin"

d

dört asker vakit kaybetmeden Cakıp'ı yakaladılar.

Cakıp'ın sözünü dinlemeyen askerler, onun ellerini bağladılar.

"Ey askerler, ne yapıyorsunuz? Yeter! Hanın adamı iseniz terbiyeli olun! Söz

dinlemeden ona ne yapıyorsunuz? Beni kızdırmayın!" diye Manas babasını kurtarmak

istedi, askerler bağırıp çağırdılar.

"Onun kendisini bağlayın" diyen askerler Manas'a hücum ettiler.

Manas öyle hiddetlendi ki, gözlerinden ateş çıkararak dördünü birden yakalayıp

gömlek gibi salladı, kaldırıp yere vurdu, kendine asılan altısını yere yıktı,

ikisini bir eliyle birleştirerek tuttu.

"Söz dinlemediniz, bunu hakettiniz. Hanınız erkeke gelsin, gücünü göstersin, ondan

korkacak kimse yok. Gidip bunu söyleyin."

Manas yarı canlı kalan askerlerden kırmızı perçemlerini koparıp kendilerini

salıverdi. Manas'ın yanında duran delikanlılar onlarla alay ederek askerlerin

atlarının kuyruklarını, yelelerini kestiler.

Cakıp Bay ocağını yeniledi. İkinci Hanımı Bakdöölöt bir oğlan doğurdu, "Manas"ımın

dayansa dağı, eğilse direği olsun" diye adını Abike koydu.

Cakıp Bay ocağını yeniledi. İkinci Hanımı Bakdöölöt bir oğlan doğurdu, "Manas"ımın

dayansa dağı, eğilse direği olsun" diye adını Abike koydu.

Cakıp Bay'ın sadece hayvanları değil, soyu da çoğaldı, avulu genişledi, otlığı

uzadı. Komşusu Kalmuk, Tırgot, Moğollar ile yerleri paylaştı, hudutları

sağlamlaştırdı, taş koyup üzerine yazı yazdırdı, kağıda mühür bastırdı, herkes

kendi yerine sahip oldu.

Altaydaki yüksek dağların etekleri çok güzel yerler idi.

Kuzeyinde Altın Köl

güneyinde Barköl olup buralarda kayberen kuşu çok bulunurdu. Bahadır Manas

avlanmaya çıktı. Yanında kırk boz oğlan vardı. Bir o kadar da yoldaş buldu. Av

kuşunu beraberinde götürdü, canı sıkılırsa ceylan avlamak için yay da aldı,

karakuşları da vurup, gönlünce eğlenmek istedi.

Manas ve arkadaşları Çarkastan'ın çukuruna çadır dikip keçe evi kurdular, boz

oğlanlar atlarını oynatıp yarış düzenlediler. Köpeklerini bıraktılar, yay çektiler,

kuşlarını salıverdiler, sungur kuşu oyunu oynadılar, kurt, tilki, mavi tilki

avladılar. Güreş düzenlediler, ip çekme oyunu düzenleyip yarıştılar.

Laf lafı açtı, çocukların birisi büyük adam gibi konuşmaya başladı.

"Biz de elimize mızrak alıp, kılıç tutup dövüştük. Yiğitliğimiz kalmamışsa

gençliğimiz de bitmiş demektir. Arkadaşlar artık kendimizden bir bey veya Han seçip

kendimize baş yapmaya ne dersiniz? Ona itaat edip, dediğini yerine getirelim, böyle

birlik olmazsak olmaz!" dedi Çegebay. "Hanginiz bunu desteklersiniz?"

"Hey, Çegebay'ın dediği doğru" diye boz oğlanlar bu teklifi birden kabul ettiler.

"Han seçelim. Onu süsleyelim, töreler göre muamele edelim, fırsat gelmiştir.

Geciktirmeyelim."

"

"Öyleyse kimi seçelim? Şartı nasıl olsun?" dedi Aydarkan oğlu Er-Kökçö.

İyi düşünceli, sözü geçen Salamat oğlu Aynakul Han seçimini yönetti.

"Bana kalırsa, bir şart koymak lazım. Hepinize şöyle bir şart koyuyorum: Kim Han

olmak istiyorsa onun bindiği atı derhal kurban keselim.

Tamam mı? Hadi cesur olan

çıksın?"

Biraz önce yaygara eden çocukların hiçbirisi ben atımı kurban keseyim diyerek öne çıkmadı.

"Hepiniz zengin çocuklarısınız. Şu kadarcık bir işe de yaramazsınız. Han olacak kimse için bir atın lafı mı olur? Babanızın oğlu değilmişiniz!" diye Aynakul taşı gedğine koydu. "Hani, erkek olan kim?"

Çocuklar suskun dururken Aynakul "Han olup atını kesebilir misin?" diye Mançu'dan

Şakundu'ya, Oşpur'un oğlu Nazarbek'e Askar'ın oğlu Cabakı'ya, Aydarkan'ın oğlu

Kökçö'ye, Karakoco oğlu Kaldar'a Anzar'ın oğlu Koyon'a sordu, hiçbirisi atını vermeye yanaşmadı.

Sonunda Aynakul, çocukların en küçüğü olan on beş yaşındaki Manas'a sordu.

"Cakıp Bay'ın oğlu Manas beğ sen ne dersin" "Atını kesip Han olmak, halkımızın adeti değildir.

Eğer canınız et yemek istiyorsa Ak-Kulan'ı keseyim. Bunu sizden esirgemeyeceğim, atı buraya getirin."

B

Bunu duyan Çegebay yaygara etti.

"Ak-kula zayıflamış, kemiği kalmış. Bir lokma et çıkmaz, onu kurtlar da yemez.

Cakıp Bay'ın semiz kısırağını ben kullanıyordum. Manas verirse onu keselim."

"O zaman kısırağı kurban keselim " dedi Manas.

Çocuklar Manas'ın önünde boz kısırağı kurban kestiler. Etini büyük kazana koydular.

Manas'ı teğeltinin üzerine çıkardılar, on eyeri bir araya toplayıp, altın tahtın

diye onu oturtular, yanına gök bayrak diktiler.

"Hanımız Manas" diye bağırdılar.

"Hanımızı Tanrı korusun!"

"Var ol Manas!"

"Geniş bozkırın kurdu ol, Manas." Çocuklar bağırıp Çarkastan'ı sarstılar.

"Han'a destek olalım! Manas'a uşak olalım! Sözünü dinlemeyenler Altay'dan gitsin,

Kalmuklara gitsin!" diye sıraya geçip başlarını eğip duran çocukları gören Manas

kahkahayı bastı. O Han kaidesini yerine getirdi.

"Kendiniz beni, kaçsam da Han yaptınız. Şimdi söylediğim söz söz olsun, hepinize

kolay gelsin! Yarın Altaydan öteye geçeceğiz. Kalmuklara kadar yolları yoklayalım.

İyi yerleri bulalım. Büyükleri rahatsız etmeyelim. Yolun durumunu görelim."

Ondan beri Manas'ın bir dediği iki olmadı. Ertesi gün seksen delikanlı Altay'ı

aşarak yol yürüdü. Güzel yerleri gördüler.

Manas iki çocuğu Kalmuk ve Çin taraflarına bakıp gelsinler diye bir günlük yola

gönderdi, tepelere nöbetçi koydu.

Gürleyerek akan Urkul nehri boyunca üç yol kavşağında,
katmer katmer ormanda,
üzerinde bir yuva bulunan bir çınarın dibinde altı gün vaziyeti
yokladılar. Yedinci
gün Manas'ın gönderdiği çocuklar geri dönüp malumat
verdiler. Esen Han'ın yük
yükleyen kırk beş deveden oluşan kervanı, altı şive, on Uygur,
on Kalmuk
mahiyetinde gelmekteydi. Dokuz yüz asker Nuuker adlı bir
bahadırın yönetiminde
arkasında geliyordu.

Nuuker, bir gruba rastladığında asker olsa öldürün, çocuklar
ise sürüp gelin diye
denenmiş yüz askeri gönderdi. Alana sığmadan coşarak akan
Urkul nehrinin kıyısına
geldiler. Nehirden geçemeyen askerler kıyıda şaşırıp
çocukların alayına maruz
kaldılar.

"Göreceksiniz, nehirden geçerse gözünüzü çıkaracağız" diye
bağırdılar.

Sonunda bir haberci, Nuuker'e gelip "Nehir kabarmıştır, insan geçebilecek gibi

değil" dedi. Askerbaşı emir verdi: "Ölen suda temizlenir, diri kalan o kıyıya

çıksın."

Suya giren yüz kişinin yirmisi boğulup gitti, geri kalan sekseni sürüklenerek ıslak

halde Manas'a ulaştılar.

Askerlerin, büzülmüş, üşümekten titreyen halini gören çocuklar at üzerinde kıs kıs

gülmeye başladılar.

"Nereden gelip nereye gidiyorsunuz? Kılıcı niye taşıyorsunuz?" dedi asker başı

patlayarak.

"Görmüyor musunuz? Elimizde kuş, tazi, belimizde kılıç kuşanarak avlanan

çocukları. Ya siz kimsiniz?" dedi Manas.

"

"Çin Hakanının halkıyız. Askerbaşı Nuuker sizi sürüp getirmeye gönderdi."

"Ee, Nuuker'in bahadırları açık söyleyin. Kiminle dövüşmeye geldiniz. Kiminle dost

olmaya gidiyorsunuz?"

"Öff, bizim dosttan çok düşmanımız vardır. Düşmanın kim olduğunu Nuuker anlatır."

"

"O zaman söz ve töre bilmeyen imişsiniz" dedi Manas kamçısıyla yere vurarak.

"Hey, bu şımaran Kırgızın sözü zehir imiş" diye askerbaşı Manas'a atılarak "önce onu götürün."

"Ey, beni sürüp götürecek olan sen misin?" Manas keskin kılıcıyla hiç tereddüt etmeden askerin başını kesti.

Seksen asker birden Manas'a saldırdı. Manas kıpırdamadan kenarda durdu. Askerleri, çocuklar imha ettiler.

Manas sanki hiçbir şey olmamış, hiçbirşey görmemiş gibi seksen çocukla beraber kaldığı yere gelip rahat bir şekilde geceledi.

Yüz askerden bir haber alamayan Nuuker ordusunu sürerken kara nehire rastladı.

Manas ve arkadaşları nehirin öteki kıyısında durup Nuuker'in askerlerini saydılar.

"Ormanın her yerine ateş yakalım. Askerlerimizi çok gösterelim." Manas her tarafta

alev alev ateş yaktırdı.

Ertesi gün Nuuker, kavak ve söğüt kestirip sal yaptırdı, adamlarını suya sürdü.

Dört salla suya girenler birbirlerine çarpıp pek çoğu suda boğuldu.

N

Nuuker'in askerleri Manas'ı kuşattılar.

"Siz hangi halkın çocuklarısınız?"

"Hey, ecdadımız Türktür. Atamız Tüböy Han'dır. Dedem Nogoy, babam Cakıp'tır. Adım

Manas" dedi. Manas rahat bir şekilde.

"Elinin körü, Kırgızlar, bizim aradığımız sizsiniz!". Kımkar adlı pehlivan kılıcını

çıkartıp bağırarak geldi.

"Bu düşmanla dövüşmek kolay değil, onlara dokunmadan sağ salimken eve dönmeyelim

mi" dedi Kökçö.

"Hey, akılsız, Kökçö ciğerim. Eceli gelmeyen ölmez. Han taht üzerinde ölmez.

Askerin çokluğundan korkma. Saçma sapan konuşma!
Atlanalım Manas hazırlanıp tek

başına çıkmak üzereyken Aynakul önünü kesti.

"Manas! Ey sen Hansın! Han rahat durur!"

Bu esnada Manastan küfür işiten Kökçö, Kımkar denen askerle dövüşüyordu. Kökçö

mızrağıyla Kımkar'ı Kök katırdan devirdi.

Bolcong adlı bahadır beklenmedik bir anda Kökçö'ye vurmak üzereyken bahadır Manas

onu yayla gebertti.

Bunu gören Nuuker, tahammül edemedi, atını kamçılayarak Manas'a doğru geldi. Manas

da korkmadan atına vurarak Nuuker'e doğru geldi.

"Hey, sana söylemedim mi Han Manas, sen seviyeni korumadan niye düşmanla

dövüşeceksin ki. Dur! Onu bize bırak" dedi Kökçe şaşırarak.

Bu sırada Kökçö'ye doğrudan saldıran Nuuker, nârâ atarak onu attan tutup indirdi.

Elindeki Kökçö'yü taşa vurmak üzereyken, Manas Ak-kulasını kamçılayarak yetişip

geldi ve Nuuker'i omuzundan tutup yukarıya dimdik kaldırdı. Kökçö, Nuuker'in

elinde, Nuuker Manas'ın elinde dimdik dikilerek gidiyordu. Nuuker'i atın yelesine

koyup baktı ki, Kökçö'nün eli Nuuker'in böğürüne yapışıp kalmıştı.

Manas Nuuker'in başını kopardığında çocuklar Manas diye haykırarak gevşeyip kalan askerlere saldırdılar.

Dağlar da Manas, Manas diye haykırdı.

O

Ormanlar da Manas, Manas diye seslendi.

Ayding köl'ün kenarı. Göl, mavi buz gibi parlıyordu, bulutlara değen muhteşem sivri

dağların göçü geliyordu.

Ak Otağdan çıkınca göklere doğru yükselen Ulu dağın, güneş ışığında kırmızı renk

alan çarpık tepeleri, ateş gibi kızarmış bulutlar, mavimsi dağlar gözüküyordu.

Gökyüzünde ufak parçalara ayrılan, köpük gibi köpüren, şekilden şekile giren

bulutlar vardı.

Bu yaşamın ulu gününde, güneş dağ arkasından çıktığında, Altaydaki Kırgız Cakıp'ın

avulunda zurna ve davul çalındı. Tek davul çalınırsa, kötü haberin işareti diye

halk teleşlanır, korkudan ödü kopardı. Zurnanın çalınması, iyiliğin işareti idi.

Sabah erkenden çalının yulaflı zurna sesi dağı neşelendiriyordu.

Bugün Cakıp'ın avulunda büyük işler vardı. Obadaki tepeye Kâşgar halısı konmuş

Noygut, Totu ve Sartlardan haber geldi. Öğlene doğru yurt reisleri gelecektir"

dedi. Akbalta'nın yardımcıları "Türk kardeşlerimizin hepsi gelecek."

Güneş tünekten köşedeki keçe yüzüne düştüğünde, haberdar edilen salabetli avu

reisleri, beyzadeleri Cakıp'ın beyaz evine gelip toplandılar.

"Ey milletim, hepimizin çektiği sıkıntıyı anlatmak istiyorum.

Tanrı yardım ettiği

için beli bükülen halkımız yeniden belini düzelterip kuvvetlendi.

Köklerimiz yayıldı,

dallarımız tomurcuk bağladı. Az da olsa askerimiz var. Bize sataşanlara gücümüzü

gösterdik. Şimdi etrafımızda düşman var. Bakıp durmayalım.

Uyanık olalım. Kendimizi

muhafaza edelim. Babamız Nogoy gibi bir gün felakete kalmayalım. Eskiden

babalarımızın sarayı, Hanı, bayrağı vardı. Halkın kuvveti, Hanı olması gerekir.

Eğer uygun görürseniz halka sahip çıkacak, ülküsü olan birini Han yaptım" dedi

Akbalta.

"Aferin size. Çok haklısınız."

"Bilge gibi konuştun. Han soyundansın, Akbalta".

"Yaşı Akbalta" diye bağırdı millet.

Gürültü kesildikten sonra aksakallar sohbeta başladılar.

"

dKalan sözü aksakalımız Berdike söylesin" dedi Akbalta halka hitaben.

A

Avulun en akıllısı olan Berdike aksakalını sıvazlayarak gelenlere baktı.

"Altay'ın kabile reislerinin tamamı ve Türkler bir araya geldik. Altı şehir halkı

hep bir aradayız. Hangi erkeğin erkeği, bahadırın bahadırı, yiğidin yiğidi, akıyla

yol bulan, sözüyle sır çözen, kılıcıyla düşman kesen ben han olacağım diye meydana

çıkacak"? Kalabalık karşısına "Han olacak işte benim" demeye cesaret eden,

bileklerini sıvazlayıp göğüs geren kimse çıkmadı.

Halk bekledi, aksakallar yere baktılar, yiğitler suskun suskun durdular.

"Bugünkü ufak dallarımız yarın çınar olacaktır. Bu yavrular arasından Han olacak

kimse yok mu?" dedi Berdike çukurlarda oynayan, dağlarda dolaşan çocuklara bakarak.

Çocukların içinde Salamat'ın oğlu Aynakul söz söylemede usta idi; kalabalık halka

doğru çevrildi:

"Millet, atalar, geçende seksen çocuk avlanmaya çıktığıımıza, boz kırsrağı kesip

Manas'ı kendimize Han yapmıştık. Bizim seçiğimiz han size yarayacak mı, bunu

bilmediğimiz için suskun duruyorduk."

"Bu yaramazın söylediğini duydunuz mu millet?" dedi Berdike neşeli bir şekilde

"Gençlerin gözü iyi, niyetleri sabah güneşi kadar temiz.

Tanrım çocukların

dilediğini ver, halkın dilediğini ver, Kırgızın dileğini ver!"

Akbalta deve gibi çırpınıp, hanımı doğurmuş gibi sevinip açıldı:

"Hey millet,

gencinizle yaşlınızla burdasınız, söyleyeceğinizi şimdi söyleyin!
Gönlünüzde bir şey kalmasın.

"Derken arslan Manas, Opol dağı gibi heybetli şekilde yere
basa basa ortaya geldi.

"Kısarak kesip Han seçmek çocukların işidir. Bütün halka Han
olmak başkadır. Türk

evlatları her milletin önderleri ve akıllıları işte buradasınız,
benden başkasını

han seçiniz."

Manas iki yanına bağırıp çağırırken daha kuvvetli daha
muhteşem görünüyordu.

Etrafına bakınıp aksakal Berdike'nin karşısına geldi.

Berdike altı kulaç beyaz keçeyi yere yayarak koydu.

"Bizim dediğimiz uygun ise, emrettiğimiz yerine getirilirse,
Hanı böyle seçelim."

Akbalta ile Berdike Cakıp Bay'ı beyaz keçeye oturtular."

Şimde bulduk Hanımız Cakıp olsun" diye beyaz keçenin
üzerindeki Cakıp'ı kaldırmaya
kalktılar.

"Hey, durun bir dakika, millet! Bırakın!" Cakıp beyaz keçeyi
kaldıranları durdurdu

"Millet, hürmetinize sevindim. Benim gibi bir ihtiyarı bırakıp,
şu tek oğlum

Manas'ı Han yapınız!"

Cakıp gözlerinden yaş döküp, ağlayarak durdu. "Bizi Altay'da
halk yapan Cakıp'tır,

bizi Altay'da arslan yapan Manas'tır!" Halk bağıra çağıra
Manas'ı da beyaz keçeğe

getirdi "Baba oğul Han olsun!"

Çırpınıp duran kalabalık içinden ayrılıp çıkan aksakallar,
bilgiçler vay vay

demelerine bakmadan Cakıp ile Manas'ı beyaz keçeğe koyup
kaldırdılar.

"Hey millet, sözümü dinleyin!" yedi adım atıldığında Cakıp
halkı durdurdu, "Gökte

bir ay, bir güneş olur, bu Tanrının kudretidir. Halkın başında
bir han, bir bayrak

olur. Bu ataların âdetidir. Hanınız işte Manas! Onu tutunuz!".

Cakıp beyaz keçeden indi, Hanlığa Manas'ı aday göstermesine
halk da razı oldu.

"Manas!"

"Manas! Biz seni Tanrıdan dileyerek aldık!"

"Yaşa Manas!" Beyaz keçeyi Manas'la beraber kaldırıp
taşıyanlara kalabalık halk

yarılarak yol açtılar, kalabalığı dokuz kez dönünceye kadar diz
çöktürüp durdular.

Kambar Boz'un hayırlı kurban içinde seçilen atlarından kırmızı
kısarak Manas'ın

önünde kesildiğinde halk sükunet içindeydi.

Manas başına kenarları altınla süslenen, tepesi büyük Halk
kalpağını giyip

Toruçaar'a bindiğinde halk uğulduyordu.

"

"Maksadımıza erdik. Sonuna kadar han ol Manas!"

"Han Manas'ı Tanrı korusun! Bin yıl yaşasın!"

"Başkalara perçem, karşı çıkana ok olsun!" Bu hayırla dilekler göğü sarstı.

Nogoy Han'dan miras kalan mavi bayrağı Cakıp otuz yıl derilere sararak yüklerinin arasında saklamıştı. Şimdi onu alıp çıkıp direğe çekti.

Cakıp Bay, oğlum Manas han oldu diye doksan kısırak kesip dokuz gün düğün düzenledi.

Manas, Bay ile danışıp, delikanlıları göndererek Kâşgar tarafından Bakay'ı

getirtti. Kaplan Bakay dağ gibi kocaman biriydi, kaplan gibi bakışları vardı, boynu

boğanın boynu gibi, butları buğra butu gibi idi. Gök tulpar (kanatlı at) a benzeyen

bir ata binmişti, mavi elbise giymişti. Sağ omuzunda her şeyi altı ay önceden haber

veren, bilmediği şeyleri bildiren, duymadığı şeyleri duyuran
melek vardı, açık

gözlü, tecrübeli, şirin sözlü, hiçbir şeyden çekinmeyen akıllı bir
adamdı.

Manas Kalmuk ve Çin'i dolaşarak dilini, sırrını, âdetlerini
öğrenen, sözü kesen

bilge Bakay'ı han danışmanı yaptı.

"Uğurum Manas, seni görmek arzusuyla on yıl aradım. Şimdi
seni buldum, başka arzum

yoktur. Manas kardeşim, sana hediye olarak candost Acıbay'ı
buldum, dostluğunuz

takdir ediyorum" dedi Bakay.

Argın'ın Hanı Acıbay babasına darılarak sarayını terketmişti.
Kendisi gibi arslan

yürekli birini arıyordu, Manas'ın yiğitliğini işitmişti. Bahadırı
rüyasında görüp,

arslana arkadaş olacağım diyerek at boroyun kazarak, kulağı
duyduğu, gözü gördüğü

yerleri aralayıp sonunda Bakay'a rastlanmıştı. Akıllı Bakay
erkeğin kanatı erkekle

çıkartı diye siyah elbise giyen, koyu al renkli ata binen Acıbay'ı
han Manas'a can

arkadaşı olmaya layık görüp peşine alıp getirmişti. Acıbay
çatal sakallı, kırmızı

yüzlü, uzun boylu, geniş omuzlu, yiğit görünümlü, geniş
göğüslü, yassı dilli,

yenilmez söz ustası, yetmiş dil bilen, kara dilin kayrağan, Han
karşısında susmayan

azizlerden biri idi.

Bakay Manas'a şöyle dedi:

"Etrafımıza bak. Geçmiş babalarının yolunu öğren. Hanlığı
keskin kılıçla, mızrakla

muhafaza et. Yerini göğsünle genişlet. Halkını akılla yiğitliğine
yönet."

Sükunetle, oturanları seyreden heybetli Bakay yine
konuşmaya başladı:

"Manas! Sana bir akıl vereyim. Senin dokuz atan Han
olmuştur. Dokuzunun da yanında

kırk arkadaşı vardı. O adeti muhafaza et. Ormana bakan kırk
boz oğlan ve diğerleri

içerisinden deneyerek kırk arkadaş seç!".

Han manas, böylece akıllılara ve bilgelere danışarak iyilerin iyisinden, bahadırın

bahadırından kırk yiğit seçti. Kırk yiğide başka kabilelerden Moğol Caysang'ı,

Kuldurdan Çalıbay'ı Mançudan Macik'ı , Kangaylı Keldikey'i, Danggit'tan gelen Kayıp

Han'ı, Dağalıktan Munar'ı, yine Altaylıların hepsinden; Alçın, Uyşun Nayman, Abak,

Kırgız, Kıpçak, Noygut, Nogoy, Özbek, Totu, Nabat, Andıcanlı, Kazak, Karakalpak,

Döölös topladı. Kırk yiğide baş olarak kaplan tabiatlı, kurt gözlü, kalın kemikli,

geniş göğüslü, ağırbaşlı, tatlı sözlü Kırgıl tayin edildi.

Kırk yiğit, Han Manas'ın etrafında dolaşıp durdu. Manas gökten inen, düşmana korku

veren altı kılıcı arkadaşlarına hediye etti. Dayanıklı olan zülfikarı kendisi aldı.

Hayırlı dilek için kambarboz'un atlarından kısarak aldırıp kırk yiğidin şerefine

kurban kestirdi.

Han Manas dedesi Nogoy'dan kalan keskin bulat kılıcını aldırdı. Ota değdiği zaman

yakan, onu sallayanı ansızın öldüren dağa vurulduğu zaman
taşları kesen, bele doğru

vurulduğu zaman baş kesen, gecede kınından çıkarıldığı
zaman ateş gibi kızaran,

düşmana doğru sallandığı zaman kırk yedi arşın uzayan kılıcı;
Açalbars'ı Bakay'ın

eline verdi, kırk yiğit diz üstünde oturarak ant içtiler.

"Hanımız Manas!" Han ile canımız beraberdir. Eğer Hana karşı
suç işlesek, niyetimiz

bozursa üzerimizden yüce Tanrı cezamızı versin! Canımızı işte
bu kılıç alsın!"

Her bir yiğit albars kılıcı öperek kanını değdirdi.

Manas'ın salabatlı kırk yiğidinin hepsi bahadır diye
adlandırıldı. Her birine at

otağ tahsis edildi, uşak verildi. Kırk yiğidin atlarını alnına
muska takıldı.

Er Manas iki dizgin bir yuları elinde tutup, talihsiz kırgızın
ocağını düzeltti,

birbirinden kopanları birleştirdi, çevresini genişletti, Kalmuk
ve Moğol'u eşit

seviyeye getirdi. Evvelki zavallı millet artık dertlerinden
kurtulup, beyaz

kalpağını giyip, sıkıntılarını çözüp, "Tanrım, Han Manas'ı koru"
diye canı huzur

içinde üzüntüsüz yaşamaya başladı.

Manas, dokuz yıl benzeri bulunmayan han oldu. Manas tahta
oturduktan sonra halkı

muhtaçlıktan kurtuldu, bahadırı çoğaldı. Altay, Kazak, Türk,
Uygur, Moğol ve komşu

kabileler arasında itibar sahibi oldu. Kırgızlar onlardan kız
aldılar, onlara

kızlarını verdiler, onları ata bindirdiler, onlarla mal mülk
değiştirdiler, kervan

kurup ticaret yaptılar. Manas'ın tarlası (toprağı) Altay'dan
Kaşgar'a, Kaşgar'dan

Tibet'e, Tibet'ten Samarkand'a ulaştı.

Manas'ın saltanatını, Kalmuk Hanı olan yalancı Alevke, Çin
Hanı olan kurnaz Esen

Han, Mançu Hanı Neskara çekemediler. Çok eski kinini, üç kez
gönderdiği ordusundan

ayrılıp kaldığını hatırladılar. Savaş açmaya gücü yetmediği için
"Bekleyin de görün

Kırgızlar" diyerek uygun bir haberin gelmesini beklediler.
Kendi aralarında anlaşıp

"Türkleri iple boğmaktansa, onları birbirine düşürmek lazım"
diyerek çare aradılar.

Kalmuk ve Çin'in rahip, sofi kalender ve dervişleri casusluk
yaparak avulları

dolaştılar. Kaşgar, Moğol, Samarkand'a giden kervan Kırgız
elinden geçerdı,

bunların çoğu Alevke ile Esen Han'ın mahsus gönderdiği
adamlar idi.

Kurnaz Esen Han, birbirine yakın bulunan Türkleri, Uygur ve
Kalmukları Kırgızlara

karşı kıskırttı. Manas'ın gücünü, gazabını bilen komşuları
başkaldırdılar, düşman

olmaktan vazgeçebildi. Çukura düşen ayı gibi çırpındı.

Altay'daki düşmanların durumunu iyi bilen Manas, Çin ve
Kalmukların hareketini

sezerek Kalmuk ile Kırgız sınırına gece gündüz nöbetçi koyup
ordusunu hazır durumda

tuttu.

Bahadır Manas sefere çıkarken çok daha heybetli gözükürdü,
cebe giyerdi. Kurulup

otururda, kulağı kalkan gibiydi, gözleri ateşli idi, kapaklı ve büyük idi, öfkeli

hali vardı. Görünüşüne gelince bir bakarsın kaplana, bir bakarsın arslana benzerdi.

Aklının ve gücünün mükemmel olduğu bir yaşta idi.

HAN MANAS'IN ZAFERLERİ

Kalmuk hanı Alevke Dangu şehrinin hükümdarı Kayıp Dang'ı saraya çağırdı.

"Kayıp Dang, Kara Şehir'in hanı Manas'ın sonu geldi. Şehiri Tırgot, Mangullar

yapmıştır. İçtiği suyunu üç gün kesip ondan sonra zehir koydur. Halkını öldür,

kapısını gece açtır. Ardından ordu girecek." Diye emretti Alevke.

Kayıp Dang, bunu kabul etti, şehir yöneticilerini çağırıp ertesi gün Karaşehir'in

suğunu kestirmek için gizlice adam gönderdi. Alevke'nin emrini duyan Kayıp Dang'ın

rahipleri akşamleyin bu haberi Manas'a ulaştırıp karşılığında altın aldılar.

Manas gün geçmeden Karaşehir'in suyuna zehir koyacak olan Kalmuk ve hain Moğol' u

öldürdü. O gün Dangu şehrine süratle akın yaptılar, kadınlar, çocuklar ve yaşlılar

şehirden kaçtılar. Kayıp Dang'ın kızı Karaberk, kırk kız arkadaşıyla halk arasında

kalıp düşmana direndi ve pek çok yiğitleri atlarından devirdi. Karaberk, Makay'ı da

yaralamıştı.

Manas, nişancı kızın yaptıklarını duyup onu canlı yakalatıp getirtti. Manas han

kızının güzelliğini gördükten sonra, onu öldürmeden, onunla evlenmek istedi.

Kız babasının öldüğünü öğrendikten sonra "Manas'a varmak değil, babamın intikamını

almak istiyorum." Diye tehdit etti: "Kız nazı ile sevilir." Diyen Manas,

Karaberk'in karşı koyuşundan, kahramanlığından memnun oldu.

Ele geçen Kayıp Dang'ı kızının yanına getirdiler, Kayıp Dang ile Manas barıştı.

Üç kahraman dost oldu. Buğday ekmeğini çiğnediler, el tutuştular, çubuk kırdılar, ellerinden, kan çıkardılar.

"Ekmek kutsaldır. Buğday gibi temiz niyetle yaşayalım! Birbirimize kötü niyette

bulunursak çubuk gibi kırılalım! Düşmanımıza beraber saldıralım. Düşmanlaşsak

kanımız aksın!" diye bahadırlar Tanrının huzurunda anlaştılar.

Kayıp Dang büyük bir düğün düzenledi. Bay, Akbalta, Berdike, Bakay başta olmak

üzere Dangu şehrinde âdetler gereğince baş dünür olarak geldiler. Han Manas şanına

yakışır bir şekilde Karaberk ile evlendi. Kayıp Dang, âdetlere göre Türk ustalarına

kızı Karaberk için on iki katlı ev yaptırıp, içerisini türlü türlü eşyalarla

süsledi. Bu evin güzelliğini ozan Caysang yarım gün methederek bitirememiştir.

Tanrının ulu gününde Cakıp avuldan altmış akıllıyı bir araya topladı,

aksakallılarla kurultay düzenledi. Bu yine ne diyecek acaba diye Bay'ın sözünü

dinlediler. İhtiyarlar kısarak kesip, tören olan eve yerleştiler.

Ağzında sözü var, dilinde balı var Cakıp şöyle dedi:

"Görmüş geçirmiş ihtiyarlar, size söyleyecek derdim var.

Görmediğimizi gördük

içmediğimizi içtik. Dolaştık. Gördük ki Altay kutsal yer imiş.

Başiboş dolaşmıştık,

şimdi canlandık; kurumuştuk, şimdi yeşerdik. Ama

dünyalarımız çoğalıyor. Kalmık ve

Çinliler bize gün göstermeyecektir. Halimi iyi iken yer

arayalım. Uygun görürseniz,

hepimiz Altay'dan Ala Dağ ve Andıcan taraflarına göç edelim.

A

Avulun büyüğü Berdike bu sözü beğenmedi.

"Hayvanlarına yer dar geldiği için böyle söylüyorsun herhalde,

Düşmanlar artık

yıpranıp bizden korkmaya başladılar. Şimdi nereye kaçacağız?

Kazandığımız malı

mülkü niye savuralım?"

İhtiyarların sükûnetini Bay yiğit bozdu:

"Cakıp'ın dediği doğrudur. Korumak isteyen korurum",
buyurmuş Tanrım, ıssız

bucaksız sınırı olan Çin'in askerlerinin hesabı yok. Altay'daki
Kırgız'ın ordusu

kuvvetli değildir. Bir gün gelip bizi yok etmesin! Doğuda Sarı
Arka, Kuzey tarafta

İdil, Nura Su (nehir)yu, Opol dağı var. Oralar annemizin
babamızın büyüdüğü yerdir.

Bu taraflara bir bakalım."

Bu sırada Kambar'ın oğlu Aydarkan şöyle dedi:

"Başımıza bir şey geldiği yok, niye göç edelim diye
söyleniyorsunuz? Yoksa Çinliler

mi geliyor? Veya Kangay mı geliyor? Doğmak var, ölmek var.
Nereye gidersek gidelim

ecelimiz gelmişse öleceğiz. Alnımıza yazılanı görelim."

"Vay dünya! göbek kanımız damlayan topraktan iyi ne var!"
dedi Bay.

Manas şöyle dedi:

"Milletim, düşmanın gölgesinden korkup kızıışmayalım. Beni han yaptınız, hanın

sözünü dinleyiniz! Babalarımız düşmana kanını verse de topraklarını vermiş

değildir. Çinliler topraklarımızı elimizden aldılar. Topraklarımızı geri alalım.

Bunu yapamazsak Kırgız olmayalım. Şerefimizi koruyarak, intikamımızı,

topraklarımızı aldıktan sonra Ala Dağ'a göç edelim."

Manas'ın sözünü herkes beğendi.

Beş gün sonra Manas'ın karşısına muhtelif boylardan kurulmuş sekiz yüz bin kişilik

ordu geldi, bayrakları dalgalanıyor, zırhları parlıyordu.

Manas ilk seferini Altay'daki büyük hana karşı, yani Kırgızlarla defalarca saldırıp

topraklarını zapteden Tekes Han'a yaptı.

H

Han Manas, Tekes Han'a mektup gönderdi:

"Tekes Han, Kırgızdan aldığın toprakları geri ver, yiğitlerinin kan bedelini öde,

otuz yıldan beri aldığın vergileri geri ver, aksi halde, yüzyüze gel!"

Mektubu alan Tekes Han öfkelen-di:

"Sürgündeki bir avuç Kırgızdan çıkan nasıl bahadır imiş, Manas?"

Tekes Han, Kuyas adındaki kurnaz adamına Doğudaki Kırgızları gözleyiniz, düşmanı görürseniz haber veriniz diye onu casusluğa gönderdi.

Tekes, düşmana karşı tedbir almaya çalışırken yedi gün sonra casuslar gelerek:

"

"Kırgızlar bizden önce harekete geçmiş." dediler.

Ş

Şaşkına dönen Tekes:

"Kuyascığım bir çare bul!" diye yalvardı.

"Ele geçiremediğimiz Kırgız kendisi geliyormuş. Eceli gelmiş demek, gelsin

bakalım!" dedi Kuyas aldırış etmeden.

Kuyas gece yola koyulup Kırgızların saldıracağı tarafa varıp sihir yaptı, geniş dağ

deresindeki otlar, çiğ (bir çeşit bitki), kuray (bitki), söğüt ve kavakların

hepsini insan şekline getirip gayet çok asker varmış gibi gösterdi.

E

Ertesi gün Kuyaz gelip Tekes'in gönlünü avuttu.

"

"Gayet çok asker hazırladım. Huduta yerleştirdim. Git gör?" .

Tekes huduta gelip baktı ki düşmana karşı topuzlarını eline alan, kılıçlarını hazır

tutan tamamı pehlivanlardan oluşan sayısız asker var.

Tekes Kuyas'ın hünerinden memnun olup, bununla karşılaşan Kırgızlar ölecektir diye

komşu hanlara haber vermeden, yardım talep etmeden rahat yattı.

Dördüncü gün Manas büyük ordusuyla Tekes'in topraklarına geldi.

M

Ordubası Aydarkul Tekes'in sayısız askerleriyle karşılaştığına
şaşırp, Bahadır

Manas'a geldi.

"Buca Kalmuk askerine gücümüz yetmez. Felaket olur.
Çekilelim." Dedi bazı korkak

binbaşılar.

"Kaçarak ensemize ak yemektense karşılaşıp ölelim." Diye
sinirlenen Manas gidip

bakmak için tek başına yürüdü. Bahadır'ı yalnız bırakmamak
için Bakay da yürüdü.

Yolda Bakay şöyle dedi:

Manas, onların karşısına ben varayım, ben gidip bakayım.
Kalmuklar yakalasa beni

yakalasın, sen kurtulursun. Onlara göründükten sonra
kaçalım, sırrını bilelim."

Bakay, düşmana gözükererek yürüdü. Sıraya dizilen Kalmuk
askerleri kımıldamadılar.

Bakay buna şaşırdı. Bakay mızrağını uzatsa onlar da hepsi
birden mızraklarını

uzattılar. Bakay eline kılıç alsan, kalabalık asker de aynı
hareketi yaptı. Bağırsa

bağırđılar.

Bunun hile olduğunu öğrenen Bakay, rahat bir şekilde gelip durumu Manas'a bildirdi.

"Manas benim bildiğimi bildin mi, duyduğumu duydun mu, bu bir hileymiş. Kalmuk'un

sihirbazı sihir yapıp yerdeki otları, çiğ, kavak ve söğütleri asker yapmış" dedi

Bakay gülüp "bunları dövüşerek yenemeyiz. Bu Çinlilerin bilmediği hile yok."

Kırgızlar büyülü askerlerle dövüşmeden askerlerin ayağına alabildiğince barut koyup

ateşledi. Barut, alandaki kalabalık askerleri, kamış, çiğ ile beraber yaktı.

Manas'ın askerlerinin sarayını kuşattığına sinirlenen Tekes Han yanındaki sihirbaz

kuyas'ı öldürüp, kendisi de canlı ele geçmek istemiyerek kalbine hançer saplayıp

intihar etti.

M

Manas, Tekes han'ın halkını, binlerce askerini saraya toplayıp şöyle emretti:

"Gök bayraklı yiğitler! Gök Tanrının çocukları! Tekes Han'ın askerlerine

dokunmayınız! Kalmuk askerleri halkımıza isteyerek hücum etmiş değildir. Bunların

halkını, malını mülkünü talan etmeyiniz! Eğer kim Kalmuk'un Tekes'in halkına

kötülük ederse cezası ölümdür!"

Manas Aydarkan'ı yanına alarak askerlerini kontrol etti.

"Bu Kalmukların nesine acıyalım? Bize acımayanın günahı yok mu? Diyerek askerlerin

içerisinde Manas'a küsenler oldu.

Han Manas, Tekes Han'ın halkını tamamını Tötön'ün geçidine çağırttı.

T

Toplanan Kalmuklara Manas şöyle dedi:

"Ey, millet! Başınıza dert geldi. Bizi küstüren, tahkir eden hanınız ile onun

mahiyetleri öldü. Hanlığa alışmış halk idiniz. Hansız, başsız gününüz karanlıktır,

huzurunuz olmayacaktır. Şimdi kendi isteğinizle kendinize han seçiniz, bayrağınızı kendiniz taşıyınız."

M

Danas'ın sözünü halk beğendi. Beyaz saçlı, gözlerinden ateş saçan aksakal Manas'a döndü."

Genç olsan da erkek imişsin, kılavuz imişsin! Senin gibi evladı olan halk ölmez"

diye, Kalmuk putlarına yalvardı dua okudu. Kalmuklar aksakalasığındılar.

Han adayı için birkaç beğ, bahadır ve Dang'ın adı okundu. Ama kimse ben han

olacağım diye çıkmadı.

"Bir halktan bir han çıkmazsa, o halkı Tanrı lanetmiş demektir" dedi Bakay "İhtiyar

olsa da han yapınız."

Karaça isimli yaşı seksene gelen ihtiyarı halk sıkıştırdı.

"Ben yaşlandım, yoruldum. Gençlerden yapınız!" dedi Karaça diz çöküp.

"

"Yaşlı olsan da akıl senden çıkar. Kalmuklar yaşlılarına saygılıdır."

K

Karaça tereddüt etti yanına Saykal isimli kızı işve yaparak yetişip geldi.

Kız çubuk gibi ince belli, erkeksi giyinen, kızıl kaş, düğme baş, süt gibi beyaz

vücutlu, horoz gibi boynu olan, yuttuğu boğazından gözüken güzel biriydi.

Saykal Kız, babasına şöyle dedi:

"Baba, nasılsınız? Ölen Tekes'in elbisesini nasıl alırsınız? Hükümdarlığa

hevesinizi mi vardı? Bu davranışınız olmadı."

Karaça "çocuğum da tasvip etmedi" diyerek durdu.

"Ey, millet!" Dedi Karaça "Ben size han buldum. Temir Han'ın oğlu Teyiş, han olmaya

layık, on sekiz yaşında bir oğlan Teyiş'i han yapınız!"

Karaça, bağıırken toplanan kalabalık "Teyiş Han!" diye putlarına sığındılar.

Han Manas bundan memnun olmadı. Teyiş'i beyaz keçeye oturtup han adetine her

tarafından tutup kaldırttı. Tekes'in, nakışları altından olan kızıl sancağı çekildi

ve hanlığı ilan edildi.

Temir han'ın en küçük oğlu Teyiş Han, babasının ıssız yerdeki bembeyaz inci gibi

güzel olan şehrinin idaresini ele aldıktan sonra yedi atasından beri görülmeyen

büyük bir şölen düzenledi. Kalmuklar, bu defa Altaylara, Kagayara ve Mançurya'daki

Türk kabilelerine Kırgızlara, Moğollara ve pek çok halka cidden kendilerini

göstermek istediler. "Türk kabilelerinden neyimiz eksikmiş? Kırgızlar çok şölen

düzenlediler. Biz de doğuda bir gürültü koparalım" dediler Kalmukların gençleri ve

ihtiyarları.

Teyiş Han, Kırgızlar için at yarışı tertip etti. Yarışan kırk ata ödül olarak deve

verdiler kısarak kestiler, kımız yaptılar. Halk iki tarafa bölünüp güreş yaptı;

dövüş düzenledi. En güçlü, en dayanıklı olanlar ödül aldılar.

Şölen kıvamına geldiğinde, kalabalık çoştığında sarı beyaz ata binen, düğme saçlı,

on yedi yaşındaki Kalmuk kızı Saykal, meydana çıktı.

"Saykal, Saykal!" diyerek Kalmuklar bağırışıp putlarına sığındılar "Gök Tanrı sana

denk gelecek insanoğlunu yaratmamıştır." diye bağıldılar.

Kız olmasına rağmen, dokuz kulaç mızrak tutup, savaş silahlarını kuşanıp, yürük

atına binip, bayraklı mızrak alan Saykal, bahadırlara yakışan heybeti ile

duruyordu.

Kuşluk vakti oldu, öğlen oldu, öğlenden sonra oldu, erkekler çevirilmiş olarak

durdular. Saykal ile tutuşmaya kimse çıkmadı. Bu işi eceli gelen denemezse, başka

insan deneyecek gibi değildi. Kırgızlar Tekes'in yanında pehlivanlığıyla

bahadırlığı bir arada olan Saykal'a karşı koyan insanın olmadığını duymuşlardı.

"Bunca erkek arasında bir şerefli erkek yok mu? Erkek kadından kaçarmı? Diye

haykırdı Saykal, "Şerefimi kazandım! Ödülümü veriniz!"

Kadının sözünü duyduğunda han olduğunu unutup, gururuna yediremedi er Manas,

kadınla dövüştürdünüz. Erkek değilsiniz! "

Manas yağmurunu dökcek bulut gibi kükreyerek, heybetle savaş silahlarını kuşanıp,

sırlı mızrağını uzatıp, Aksargıl'a kamçıyı vurarak Saykal kızın önünü kesti. Er

manas güzel, geniş alınlı, yayık göğüslü, uzunca, oyuk burunlu, cadı gözlü Saykal'ı

görünce aklı dağılıp ateşli kalbi oynamaya başladı,

"Öldürmeyim, değerli bende

imiş, benim alacağım kız imiş" diye düşünüp omuzuna mızrağı ihtiyatla uzattı.

Haddini bilmeyen kız dövüşmeye devam etti. Bahadırın mızrağına vurup, altın eyerin

haklı diye kalbine nişan eyleyip göğsüne mızrak vurdu.

Sendeleyen Manas'ın gözlerinden ateş sıçradı, bindiği atı da bir yana eğerek

kendini düzeltti. İkinci karşılaşmada kız, Saykal bağırarak, gelip yiğide doğru

mızrak vurdu. Mızrağın ucu Manas'ın sağ koltuğunda girip arkasından çıktı. İki dev

mızraklarını bırakıp böğür böğüre tutuşup erkek güreşine geçtiler. Saplanan

mızrağın arkasından sallanıp durmasına bakmayan Er Manas utanarak Saykal ile

dövüşmeye devam etti. Sağ tarafına gelen Saykal kuvvetli Manas'ı göğsünden

aldığında arslan çoktan gevşemişti.

"Kadını yenemeyip de alaya mı alınayım?" diye öfkelenen ER Mana baltasını eline

alıp Saykal'ın üzerine vurdu. Kız kalkanlarıyla karşı koyup Manas'ı şaşırttı.

Kız Saykal, kaplan Manas'ın sağ omuzuna vurdu, kamçıyla vurup onu at üzerinden

devirmek istedi.

Bu kadarla da yetinmedi, Akbalta'nın arslanlarından biri olan Çubak atını, ok gibi

hızlı koşturarak ortaya geldi, "Hey bu engiş (birbiri at üzerinde çekmek ve eyerden

düşürmeye çalışmak) değil, dövüştür" diye Saykal'ın bindiği atın başına vurdu.

Saykal'ın atı ürküp bir yana saptığında Çubak, Manas'ın sol omuzundan doğrulttu.

A

Akbalta ok gibi hızlı bir şekilde ortaya geldi.

"

"Kavga çıkacak, bahadırlar durun!"

Bu esnada Kalmuk'un Dogo adlı bahadırı çıkıp Akbalta'ya saldırdı.

"Pis Kırgızlar, bir kıza bahadığınız Manas rezil oldu. Bur kişiye karşı nasıl

ikiniz girersiniz!"

O

"İki yiğit mücadeleye çıkmıştır. Yenip yenilme başkadır. Oyunu bozma!" Çubak,

Dogo'ya elini kaldırıp, atını itti.

Kazaklardan Aydarkan, Kırgızlardan Bakay çıkıp beklenmedik olaylar meydana gelmesin

diye araya hakem soktular.

Teyiş hakem oldu. Hakem oyunu durdurdu, direnenlere sert davrandı.

Bahadır Manas üzerine saplanan mızrağın ucundaki kılıarı temizleyip etinden çekip

çıkardı. Yiğidin yan kısmında açılan yaradan kan akıyordu. Bu Manas'ın gücüne

gitmişti. Bin çeşit otun başı birleştirilerek yapılan Orcemin adlı ilacını yara

üzerine örttü, akan kan durdu, gözleri açıldı.

Öfkelendiğinde önüne çıkanı yıkıp kıran Manas, ateşlenip Aksargıl atını oynatıp

arkasından toz duman bırakıp tekrar meydana çıktı. Bunu gören kız Saykal da hiçbir

şeyden korkmayan erkek gibi, dişi arslan gibi haykırdı.

Niye güzelliğine kapılıp kurtardım ki kadını. Düşmana acıyan kendisi yaralanır,

diye kendini kızarak mızrak uzattı Manas.

İki dev, ardı ardına tutuştu. Üçüncü kez tutuşmada Saykal atın sağrısına gitti.

Manas, atının sendelendiğine bakmadan Saykal'a mızrak savurdu. Saykal şaşırdı.

Bir yana çevirilerek kendi adamlarının arasına kaçtı.

M

Manas, Aksargıl atını koşturup peşine düştü.

Manas babasının himayesine sığınan Saykal'a ulaşamadı.

Askerleri yarıp giremedi,

atını oynatıp "Bahadırınızı çıkarınız!" diye Kalmukların karşısına gelip bağırdı.

Teyiş, Aydarkan ellerini kavuşturarak öfkeli Manas'a geldiler.

"

"Bahadır Manas, ödül senindir! Manas Karargahâ gel!"

M

Manas, onlara çok sinirlendi:

"

"Ödülün bana hiç gereği yok. Kadını yenmeden milletin yüzüne nasıl bakarım"

Bahadır Manas, Bakay'ı Teyiş'i ve Aydarkan'ı alarak Karaça'ya geldi. Gördü ki,

Saykal Kız, savaş elbisesini çıkarıp, saçlarının çözüp, yarasına ilaç sürüyordu

kuvvetten düşmüştü.

"Bahadır, sonunda şeref senindir!" diye kabile reisleri, şöleni yönetenler Manas'ın

önüne çıktılar.

Ölümden kaçan kurnaz Manas, kimseye yol vermedi, inadından vazgeçmedi, kimseyi

dinlemedi, gök bayrağı elinde idi.

"Saykal'a yenilmeden ya da onu yenmeden, dönmeyeceğim! Onu çıkarın! Şerefınızı

kurtarın!"

K

Karaça Bay çok zeki, hazır cevap sağlam bir kişi idi:

Bahadırınız uygun görürse, benim demek istediğim, Saykal'ın atını Er Manas'a

verelim. Han Manas'ı teskin edelim."

Saykal'ın sarı atını getiren ihtiyar şöyle dedi: "Er Manas!
Erkeksen bağışlayıcı

ol! Atımız sana hediye, başımız takdimdir! Bizi affet! Ödül
senindir! Şeref

senindir! Kızmamamı diliyoruz, Bahadır!"

Bu münasip sözü dinleyen Manas, keyfi yerine gelip kamçısını
bıraktı ve şöyle dedi:

"Söylediğimize uydum. Hediyenizi gördüm. Hediye büyüklere
yakışır. Onu ihtiyar

Karaça Bay'a verdim."

"

"Oh, sevgili Manas konuştu" dedi halk bağırarak.

"Yerin genişlesin, kabilen çoğalsın" dedi ihtiyar Karaça, Sarı
atın dizginini

tutup.

Ondan sonra Kız Saykal, Manas'ın gözüne gözükmeyi, arslan
Manas, iyi niyetle

geçenki tutuşmayı unutup, kızın kahramanlığından memnun
olup içinde "Tanrı kısmet

eylese alınacak kadın imiş" diyerek Karaça'nın evine sık sık bakıp, Kız Saykal'ı

kalabalık içinde izledi.

Şölen bitmek üzereyken koşan atlar geldi. Yarışı Manas'ın Akkulası kazındı. Manas

Akkula'nın kazandığı ödülü dört kabile halkına bölüştürüp verdi.

Altı günlük şölen bittikten sonra Manas kalabalık askeriyle atlanıp Aral'a geldi,

yorulan askerler mola verip dinlendiler.

Kara-Köl denen bu harikulade yeri, Orgo Han yönetiyordu. Orgo Han Türk

kabileleriyle pek fazla savaşmış biri değildi. Bu defa haberci kötü haberle gelir.

"Altaylı hırsız Kırgızlar şimdi baş kaldırıp boyun eğen kabileleri kendilerine

katarak ordu kurdular, Turgout, Moğol, Uygur ve Kalmular'ı sel gibi kaplayıp

Pekin'e yürüyorlar, Gafil yatan Kalmuklar'a "Kırgızların yolunu kesiniz. Tedbir

alınız" diye haber geldi.

Orgo Han sur üzerinde davul çaldırdı. Adamlarından civardaki yöneticilere, valilere

ve komutanlara mektup gönderdi, onları haberdar edip asker topladı. Zaten kalabalık

olan Kalmukların askerlerinin sayısı yedi yüz bine ulaştı.

"Kırgızların bizimki kadar askeri yoktur. Onları artık durdurunuz" dedi

binbaşları.

Orgo Han'ın ordusu saraydan bir parça uzakta, gelecek olan Kırgız ordusunun önünü

kesip karşılaşmayı beklediler.

Sel gibi gelmekte olan Manas'ın ordusu gözüktü. Nihayet iki tarafın askerleri

birbirleriyle burun buruna gelerek durdular.

Orgo Han, tarafından Atan denen pehlivan çıktı. O iki gözü ensesinde, başı keçe evi

gibi, iki kaşı hırslı kara köpek gibi, boyu üç kulaç, hergün bir ineği midesine

indiren, canı sıkıldığında iki yüz pehlivanı bir araya bağlayıp kaldıran dev idi.

"Pehlivan Atanım, kırgızların Manas denen pehlivanıyla ancak sen karşılaşabilirsin.

Sadece sana güveniyorum! Onun hakkından gel."

"Kırgız da kim oluyormuş? Güneşim değdiği yeryüzünde benden başka pehlivan var mı

acaba? Parça parça ederim Manas'ı diyerek, pehlivan Atan yanına kalkan aldı. O

masmavi demirden doğru geldi.

Orgo Han'ın askerleri iki tarafa bölünüp Atan'a hürmeti için tezahürat yaparak yol

açtılar. Bu esnada Orgo Han'ın askerlerinin içinden kamburlaşan küçücük bir ihtiyar

sıyrılıp çıkarak pehlivan Atan'ın önünü kesti.

"Hey, bu karınca mı, insan mı? Yoksa ayağa takılıp ölecek bir şey mi? Dur yolunda!"

diye atının dizgininden tutan ihtiyara pehlivan Atan sevindi.

İhtiyar nazlanıp inat ederek Atan'a yol vermedi. Bu esnada hırslanan Atan benim

gücümü halk görsün diye eğilerek ihtiyarı almak istedi.

Atan'ın bindiği Dankara adlı at, tıksırıp ürkerek ihtiyara hiç yaklaşmadı. Pehlivan

Atan, atını tepip kamçılıyarak ihtiyara ulaştı ve onu omuzundan tutup aldı.

Bu sırada deminki ihtiyar kıyamet kopardı. Pehlivan Atan'ın belinden tutup, attan

yolup alarak kaldırıp yere attı. Göğsünden bastı. Atan'ın başını otu yolmuş gibi

kopardı. İhtiyar sakın halde maral sıfatlı Dankara'ya binip Kırgızlara doğru gitti.

Kalmuklar, deminki ihtiyar insan mıdır, cin midir diye şaşırıp kaldılar.

"Yaşa be pehlivan Pöyüş! Kalmuklara göreceğini gösterdin!" dediler Manas'ın

askerleri, ona yol vererek.

Baktılar ki deminki ihtiyar, Kırgızların Köyüş isimli sihirbaz yiğidi imiş. O sabah

erkenden kılık değiştirerek Kalmukların arasına girip casusluk yapıyordu. Sonunda

bir çareyle Altan'ı yenerek dönmüştü.

Kendine gelen Kalmuklar, Orgo Han'ın yanına gelerek
konuştuktan sonra davul
çaldırıp askerlerini Kırgızların üzerine sevkettiler.

Kıyasıya dövüş başladı. Kalkanlar parçalanır kanlar döküldü,
oklar vızlayıp, yer
sarsıldı, büyük bir gürültü koptu.

Er Manas, Orgo Han'a vurup onu yarı canlı halde bıraktı.
Bayrağı devrildi, Han

öldü. Hansız savaşmaya cesaret edemeyen Kalmuk askerleri
kaçtılar. Er manas, Orgo

Han'ın kaçan askerlerini takip etmedi. Manas'ın gönlünde acı
vardı, çünkü onun da

pekçok askeri ölmüştü. O, dövüşten sonra kanların döküldüğü
bu yerleri görmek

istemedi. Bu kez Manas Bakay'ın peşinden dışarıya çıktı.

Dişediş savaşan iki tarafın kaybı eşit sayıda idi. Savaş alanı
yağmur gibi akmış

olan insan kanıyla toprak kırmızı çamur haline gelmiş, ark olup
akıyordu. Yerden

çıkan toz dumandan, gökteki güneş gözüküyordu. Cesetler
dağ gibi olmuştu. Eceli

gelen yiğitler ölmüştü, dişleri çıkık olan atlar uzanıp yatıyordu.
Toprakta eyer,

kırılmış mızrak, sapsız balta, kinsız kılıç, Kalmuk Kırgız karışık
çamur gibi

yoğurulup yatıyorlardı.

Manas bu manzarayı gözden geçirirken nice nice gençler
gözüne ilişti. O hemen

buradan uzaklaşmak istedi. Onu öldürmeyi bahadırlık diye
düşünmüyordu.

Manas yedekte götürdüğü atını salıverip Bakay'ın yanına
geldi, hiç ağlamayan

zavallı yiğit, gözleri yaşla dolarak başını ağabeyinin omuzuna
koyup kemikleri

sızlayarak acı acı ağladı.

"Ağabey, bu katliamdan, bu dövüşten ne zaman kurtuluruz?"
diye sendeledi manas'ın

gözleri keder doluydu.

Görmüş geçirmiş, ata bindiği zaman yolcu, dövüştüğü zaman
asker olan Bakay, böyle

manzarayı binlerce defa görmüş olacak ki, hiç şaşmadan
Bahadır Manas'a şöyle dedi:

"Er Manas, halkının başını kurtardığın zaman, halkın özgür yaşadığı zaman savaştan kurtulursun."

Bahadır Manas, yüzüne soğuk su serpilmiş gibi kıvrıldı. Bilgiç Bakay konuşmaya devam etti:

"Yenmek, düşmanı öldürmek demek değildir. Yenmek halkın kurtulması demektir. Halkı

kurtarmak erkeğin işidir. Tanrı bunu herkesin alnına yazmış değildir. Nadiren

birilerine yazar. Senin alnına işte bu yazılmıştır. Ne zaman halkını muradına

erdirirsen, o zaman görevini yerine getirmiş olursun. Seni bunun için Tanrıdan

istedi halk. Ağlama! Sen erkeksin, bahadırsın! Erkekler milletin ocağını mızrak

ve kılıcın ucuyla genişletir. Halk bahadırlığı, kılavuzluğu ile altın sırık olup

destekler."

Ertesi sabah Han Manas savaşta ölen yiğitlerini, silahlarıyla birlikte bir çukura

gömdürdü. Her birinin başına bir taş koymuştu, taşlar Opol dağı gibi birikti.

Cırgalang'ın boyunda, Cıluu-Su'yun suyunda Han Manas
yiğitler kuvvetine dolsun,

atlar dinlensin, yaralılar iyileşsin diye üç gün üç gece mola
verdi.

Gökte yarım ay kalıp çoban yıldızı parlarken, tan yeri
ağarırken, Manas Han'ın

karagahına Orgo Han'ın hatunu Samankul hamın önce hiç
giymediği Kırgız sarığını

giyip, iki çocuğunu yanına alıp, saraydan birbirine benzeyen
on boz atı seçip,

danışmanı İraman'ı tercümanı yaparak araba dolusu kızıl ipek
kumaş ve değerli

hediyelerle geldi.

Kırgızların adetince, oğlu Karatay'ı öne çıkarıp İraman'ın
oğluna şarkı söyletti ve

böylece debdebeyle kaideyi yerine getirdi.

S

Samankul Hanım, Han Manas'ın önünde şöyle söyledi:

"Bu hayatta siyah ile beyaz, gündüz ile gece, kötülük ile iyilik
hep beraberdir,

Hanım! Kocam ölüp, dul kalmış olsam da oğlum dün Han
tahtına oturdu. Eksik

olamayın, kaide bilen Hansınız. Ben bahtsız öldürmek istersen işte buradayım.

Başım karşılığında bu küçücük iki oğlumun canını bağışlamayı dilemeye geldim,

Manas."

Han Manas, iyi niyetli, itinalı konuşan kadından memnun kaldı.

"Bir kadın Han önüne saygıyla gelirse, onu bağışlamak vardır, hatun. İki oğlunuz

yanınızda yardımcı olsun! Şehriniz huzur içinde, yönetim sizin elinizde olsun."

Iraman'ın oğlu Bahadır, Manas'ın yiğitliğini, mertliğini, Samankul Hatun'a

söylediklerini överek şarkı söyledi. Manas şarkıcıyı beğendi.

"Hatun, eğer uygun görürseniz, bu oğul bizi sabah akşam eğlendirsın" dedi Manas

ekleyerek.

"Tamam, olur, bahadır!" dedi Samankul gönlü rahatlayarak. O şehrine dönüp, oğlu,

Karatay'ı beğ yapıp ona taç giydirdi.

Iraman'ın oğlu ise Bahadır Manas'ın kırk yiğidinden biri oldu.
Karatay adı unutulup

yerine Irçı oğlan diye adlandırıldı.

Opol dağının içinde, otuz nehrin kıyısında, ıssız bir yerde
bulunan surlu şehri

Akun, kırk beş sene han olarak yönetmişti. Dokuz yolun
kavşağındaki bu şehre her

halktan gelen kervanlar eksilmezdi. Ticaret gelişip halk
zenginleşmişti. Şehir

refah içindeydi. Akunbeşim'in Kalmuk ve Çin'de saygınlığı
vardı. Tekes Han ile

Orgon Han, kardeş gibiydiler. Yedikleri içtikleri bir, Askerleri
bir idi.

Birbirlerine destek ve yardımcı olarak yaşıyorlardı.

Bunu bilen Manas, Tekes Han'dan sonra Orol Han, rahat
durmayacak, bir felaket

başlatacak diye Akun Han tarafına dil bilen adamlarının
gönderip yol ahvalını ve

düşmanın hareketini öğrendi. Akun beş altı gün önce yola
nöbetçi koyup, asker

toplayıp, aşağıdaki Kalmuk ve Çinlilere mektup yazıp
mühürleyerek habercisiyle

göndermişti.

K

Kurnaz ihtiyar, bundan dört ay önce Tekes Han'a şöyle demişti:

"Kırgızlardan kötülük gelecektir. Esen Han'dan asker alıp savaşa erken davranalım."

Ama, "kendi ordumuz Kırgızları durduracak, onlara dersini verecektir" diye inat

etmiş Tekes Han.

Akun Han, oğulları, kadın ve kızları, kocakarı ve ihtiyarları şehirden çıkarıp,

aşağıya gönderdi. Surdan belli bir mesafedeki müsait bir yerde kırgız ordusunu

bekledi. Baltanın sapına benzeyen bıyıkları, doru aygırın yelesi gibi örgüsü,

göğsünde zırh, başına miğfer, saçında takı, elinde topuz, yanında kalkan, koynunda

yelek olan sert belli bahadırları, pehlivanları topladı.

Manas aksakallıları, akıllıları, kırk yiğidini ve komutanlarını bir araya getirip

danıştı.

"Tekes Han ve Orgo Han'ı daima bize karşı kışkırtan Akun Han'dır. Keng Çüy'den

Altaylıları kovup, topraklarına sahiplenmişti. O toprakları geri alalım."

M

Manas, altı yiğidi ile yollara bakıp geldikten sonra şöyle dedi:
"

"Binbaşı, bölüklere ayrılıp ayrı yarı yürüyelim.

B

Boşuna kırılmayalım." Bölüklerin başına Kökçö, Urbu ve Kırgıl seçildi.

Manas, idaresi altındaki ordusunu çukur ya da düzlüklere yaklaştırmadan, dağ

geçidinden değil, dağ sırtından geçerek, kimsenin yürümediği yollardan gününden

evvel Akun Han'ın şehrine ulaştı.

A

Akun Han'ın büyük ordusu düşmanın önünü kesmek için çoktan tedbir almıştı.

Savaş, erkek dövüşüyle başladı. Nice erkeklerin kanı aktı, nice yiğitlerin kellesi

uçtu.

Er Manas, Kalmuk bahadırı Tulus ile karşılaştı. Tulus yaygara eden gürültücü

biriydi:

"Arslanın değil, Tanrı olanın gelsin Kırgız!" Dersini verip
kökünü kurutacağım,
göğe baktırıp inleteceğim! Son sözünü söyleyiver, Tulus'un
kahramanlığını anlat
halkına" diye bağırdı.

"Başa bela Tulus'un mızrak kullanmada usta olduğunu
duymuştum. Ona Manas'tan
başkası mukavemet edemez" dedi Bakay, Akbalta'ya
danışarak.

"Bahadır, ona kendin git" dedi Akbalta. Kız Saykal ile yapılan
karşılaşmadan sonra

Manas'ı dövüşlerde pişsin, Han oldum diye bahadırlığı
unutmasın" diye düşünüyordu

Akbalta. Tulus gök demirden zırh giyinmişti, değişik bir kalkanı
vardı, eline gök

mızrağını, öküzün beli gibi yayını aldı. Kaplan gibi heybetle
atını mahmuzladı.

Manas, Akkula atını binip, butuna ayakkabısını geçirdi,
belinde kılıcı sallanıp,

baltası parlıyordu. O ak sungur kuşu gibi bağırarak alana girdi.

"Manas denen sen misin? Başıını koparacağım! Ecelini ben getireceğim! Ezerim seni!"

diye haykırarak Tulus gürzü Manas'a vurdu.

Çevik er Manas Tulus'un vurduğu gürze, kalkanııyla karşı koydu. Öfkelenen Manas

yaygaracı bahadır Tulus'un, Açalbars ile sağ elini kesti, kaçmak isterken de

baltasıyla vurdu.

K

Kalmuk ve Çinlilerin on iki pehlivanı sinirlenip haykırarak Manas'ı kuşattılar.

H

Her iki tarafın askerleri alana girdiler.

Kıyasıya dövüş ve öldürüş iki gün iki gece sürdü. Kırgızlar Akun Han'ın askerlerini

toz dumana katarak sonunda yok ettiler.

Yenildiğin anlayan Akun Han, askerlerini, karargâhına bırakıp kaçtı. Manas, Akkula

atına kamçı vurup Akun Han'ın peşinden gitti. Beyaz alınlı, sivri kulaklı, kasırga

gibi hızlı koşan Akkula, Akun Han'ın atına yetişti. Bahadır Manas, yetişir yetişmez

mızrak savurdu. Arkasından yetişen kırk yiğidin biri olan
Aynakul, Akun Han'ın

başını kılıçla uçurup sırlı mızrağının ucuna geçirdi ve han'ın
merakla bekleyen

ordusunun karşısına gelip fırlattı.

"Kırgızlarla dövüşmek isteyen düşmanın sonu işte budur" diye
haykırdı Aynakul.

Askerler tamamen teslim oldu.

"Bizim düşmanımız Akun Han idi! Zafer ve şeref bizimdir!
Yeter! İhtiyarlara

dokunmayınız. Manas askerlerini Akun Han'ın şehrine
sokmadı, malına mülküne

dokundurmadı"

B

Bahadır Manas'ın hedefi Alevke idi.

"Elinin körü, Alevke! Bir an gelir, Tanrım ele verir. Atalarımın
intikamını alırım.

Andıcan'ı kurtarırım. Dünyayı başına yıkarım" diye kin
besliyordu.

Altay'a, mavi bayraklı kalabalık ordu girdi. Çalınan zurna
dağları sarsıyordu. Bu

bahadır Manas'ın avuluna zaferle döndüğünün ihtişamı,
işareti idi.

Er Manas Altay'da güneş ışıldarken, beyaz çadırın arkasındaki
tepeye oturup

danışmanı Akbalta'ya danıştı.

"Gözbebeğim, üstadım Akbalta amca, Ala-Dağ'a göç edelim
deyip duruyorsun. Sen

görmüşsün, ama ben görmedim babalarımın topraklarını. Ala
Dağ'da Kalmuk var, durumu

bilmeden nasıl göç ederiz? Bunca halkın sorumluluğunu kim
taşıyacak..."

"Oğlum, Manas! " Söylediğin doğru, haklısın. Altay'a geldikten
beri Ala-Dağ'daki

Kırgızların yaşayıp yaşamadığı hakkında bir haber alamadık, ya
da gidip aramadık"

dedi. Akbalta, beyaz sakalının sıvazlayıp kaz yavrusu gibi
öterek "Bana müsaade et,

ben Ala-dağ'a gidip dolaşıp yolun sağını solunu öğrenip
geleyim."

"Yol uzak, aşılması zor, amca, yorulacaksınız. Genç olsaydınız,
diyeceğim bir şey

yoktu. Oraya ben varayım. Yerin durumunu göreyim. Göç
edeceğimiz yolu bileyim.

Kalabalık halkımı aramadan hep Kalmuklarla savaşarak mı
yaşayacağım? Atalarımın
topraklarını göreyim, diğer Kırgızları bulayım. Görmesem de
Ala-Dağ' a hasretim
var."

Akbalta Manas' ın söylediklerini doğru buldu. "Ala-Dağ' a
gidersen, alimlerden
öğrendik, bilgiçlere sorduk; Katagan' ın hanı amcan danışmend
Koşoy' a git.

Kırgızların aziz aslanı budur. Alevkeye başını vermeyen Ala-
Dağ' daki Kırgızları

birleştiren, kimseye bağımlı kalmayan, sur yapıp yiğitleriyle
birlikte dűřmanın

canına okuyan Er Koşoy' a git, ona akıl danış! Tek
güvenebilecek insan odur, sana

yoldaş olacak erkek odur! Biz Altay' dan gidelim. Bu Altay bize
uygun değil,

Çinliler bize dűřmandır."

"Yanıma fazla yiğit alırsam Kalmuklar bunu farkederek ve ben
yokken halk arasından

kargaşa yaratırlar. Ava çıkmış gibi gözükeyim. Kutubiy
komutan olarak kalsın!" diye

belini bağladı Manas, "Oralar sakin ise, yer varsa, ben döndükten sonra Ala Dağ'a göç edelim."

Altay'da şafak henüz sökmüşken uçan kuşlarla birlikte ak bulutlar da sanki Manas'ı yolcu ediyordu. Er Manas, Ala-Dağ yolunu tutup gökteki yıldızları seyrederek düz yol ile gidiyordu.

Gök yeleli bozkurt Manas yanına erzak almıştı, iyi yerlere dikkat ediyordu,

kabileleri, ormanları, küçük tepeleri dolaşıp, sıra halinde uzanan dağları,

geçitleri aştı, taşlara bastı, yorulan Argımak atının üzerinde oturup çeşit çeşit

otlar arasından geçerek ince yapraklı, bilek kadar otlu, maralı koyun kadar olan

bereketli Karkıra'ya rastladı. Karkıra'yı geçtikten sonra, yüksek dağların

ortasındaki gözyaşı gibi temiz, bin pınar akan Isık-Köl'ü gördü.

Bahadır Manas attan inip mağrur duran Ala-dağ'a, mübarek Isık-Köl'e doya doya

baktı, dizlenip toprağı öptü, toprağa ağzını değdirerek Tanrıya sığındı.

"Kutsal Tanrı, vatanı görmeyi nasibettiğin için sana şükürler olsun! Ala Dağım bana

güç ver! Isık-Kölüm hasiyetli güç ve temizlik ver. Atalarımın kusurunu gidereyim,

düşmanları kovup çıkarayım, halkımı kendi topraklarına toplayayım. Huzurunda yemin

ederim..."

Bahadır Manas gölde yüzünü yıkadı, oynayıp yüzen balıkları seyretti, sevincinden

gözleri doldu:

"Ah, canım Isık-Köl aradığım yer sen değil misin! Buraya insan yerleşmez mi böyle

hoş yer, böyle hoş göl nerede bulunur ki?" Manas'ın vücudu gevşeyip, kendini gökte

uçan kuşlar gibi, süzülen beyaz bulutlar gibi özgür ve keyifli hissetti.

Eyvah, eğer buralar dar olmasaydı, tam Kırgızların kısmetine yazılan yer imiş diye,

bu yerlere sahiplenene atalarına şükretti. Ama bu toprakların şimdiye kadar

Kalmukların elinde kaldığına eseflendi. Akbalta'nın gösterdiği akılı hatırlayıp,

onun tarif ettiği yol ile aziz Koşoy amcamla görüşeyim diye
tepeleri çukurları

aşıp, rüzgarlar yarışarak gidiyordu.

Akıllı Koşoy yaşlılığa boyun eğmedi. O kadar dayanıklı idi ki,
halâ delikanlı gibi

gözüküyordu. Önceki karakterinden, yiğitliğinden,
dürüstlüğünden hiçbir şey

kaybetmemişti. Gayretinden taviz vermemişti. Onunla yarı
yaştaki dostları ise

gözlerinde çapak oluşup, kuvvetten düşmüş, yerinden
kalkamaz, ata binemez hale

gelmişlerdi. Evlerinin dibinde oturup havlayan köpeklerle,
böğüren öküzlere, dolaşan

atlara bakıyorlardı, hiç konuşmadan! Akşama kadar bükülüp
otururlardı. Akşamleyin

gelinlerinin yemeğini beklerlerdi, bunamışlardı.

O Koşoş Han'ın, sallanan beyaz sakalı altın kemerine ulaşmıştı,
gözleri keskin,

karakuş gibi uyanıktı, hikmetli sözleri kaideye uygun şekilde
söylerdi, yemeğini

nezaketli yerdı, zihni açıktı. Onun adını duyanlar ona "Koşoy
Han", "Koşay Ata",

"Han Ata" diye diz çöküp saygı gösterirdi.

Han Koşoy epeydir ocaktaki ateşe bakıyordu. Bir anda yan cebindeki kurt aşığını

eline alıp ayı derisine attı. Aşığın pozisyonu iyiliğini gösteriyordu.

Bahadır Koşoy, Manas'ın geleceğini evliya gibi bildi.

At-Başını, Geç-Töbösünü yerli yerine yerleştiren büyük kalesini taştan yaptıran,

şehir kuran, yedi bölgedeki Kırgızları düzeltip halk yapan, eşsiz yiğit, akıllı,

kulağı delik, keskin bakışlı Er Koşoy, hanımına gece gördüğü rüyayı yorumlattı.

Koşoy han'ın hanımı beyinin kiminle karşılaşacağını önceden söyleyebilen kadın idi.

H

Han Koşoy'un söylediği böyle idi:

"Gece bir rüya gördüm. Rüyamda hançer kılıcımı doğuya doğru sallamıştım, o

tarafındaki kara dağ ikiye ayrıldı. Bu nasıl rüyadır? Elinde altın bağı var bir kara

kuş almışım. Onu dünyanın dört bucağına bırakmışım. Ona yardım eden kimse yoktu. O

bir arslanı avladı. Bütün canlı varlıkları öldürüyordu. Pekçok Kırğız onun

gölgesine sığınmıştı. Bu nedir? Bu rüyamı yor, hanım!"

H

Hanımı rüyayı şöyle yordu:

"Bayım, kınından çektiğin kılıcın Doğuyu yakması, Altay'a sürülen Cakıp'ın yalnız

oğlu Manas'ın gelmekte olduğun işarettir. Cesaretine cesaret katacak, sana el, yaka

olacak, Bahadır Koşoy amcam diye aleme han olacakmış! Bıraktığın karakuş kahraman

Manas değil mi? Açılan eteğin kapanacak, kopan bağların ulanacak, sönen ateşin

yanacak, ölen ruhun dirilecekmiş!"

Hanımın sözü bitmek üzereyken, dışarıdan Kutunay denen nöbetçi telaş içinde Koşoy'a

haber getirdi.

"Sevgili Han Koşoy, insandan daha değişik alp gördüm, böyle insan olur mu,

karşısına çıkan yaşar mı? Benzeri görülmemiş bir adam geliyor. Boyu dağ kadar var!

Böyle bir yiğit görmedim. Kara benekli kaplan gibi atılıyor.
Kuyruksuz gök yeleli
arслан gibi saldırıyor."

B

Bu haberi duyan han Koşoy, sanki hanımı oğlan doğurmuş gibi sevindi.

"Tanrım gönderdi! Hızırın yardım ettiği halk imişiz.
Atalarımızın nesli Ala Dağ'a

geliyor, onu görecek günler de varmış!" kahraman Koşoy,
acele atına binip misafiri
karşılamaya çıktı.

Koşoy amca el ayasını alnına yaklaştırıp aşağıdaki yola baktı, ki
doru benekli

tulpar (at) a binen, ok geçirmeyen elbise giyen, dağın yarısı
kadar kocaman bir

arслан geliyordu. O, arслан Manas'ın ta kendisiydi.

"Tanrım kaybettiklerimiz bulundu, bir avuç kadar Kırgızın
şerefi böylece korunmuş

oldu!" diye ağladı Koşoy, gözlerinden yaş akıtarak.

Arslan Manas, görünen askerlere doğru hiç sallanmadan hızlı
bir halde geldi.

Er Koşoy ok geçirmeyen elbise giyip koyu doru atına binmişti.
Uzun bıyığı sarkmış,

patlak gözü çoban yıldızı gibi parlıyordu. Kulakları kalkan
gibiydi. Savaş

silahlarını kuşanıp bileğine altın çerçeveli baltasını takarak
Opal dağı gibi

kurulmuş duruyordu. O Manas'ın karşısına çıkıp selam verdi.

"Cakıp Bay'ın biriciği, oğlum Manas sağ mısın? Çınardan kalan
ufak dalım, atadan

kalan evladım Manas var mısın?"

Er Koşoy kucağını açarak yavrusuna sarılan kuş gibi Manas'ı
bağrına bastı. Ağlayan

Koşoy'un gözyaşları kara yağmur gibi akıyordu.

B

Bahadır Manas, şöyle dedi:

"Aksakallım Koşoy amca, tedbirli üstad, evliya, yukarı
çekersen desteğimsin aşağı

çekersen dayangacımsın, yürürsem aydın yolumsun arkamda
şanlı ordumsun! Er amcam

Koşoy, sağ mısın?"

Er Manas, Koşoy'un karargahına geldiğinde koşa koşa halk ona selam vererek

bağırıldılar, sevindiler: "Manas" diye çığlıklar attılar.

Bahadır Koşoy, dua ederek kurban olarak kısarak, ay boynuzlu inek kesti. Koşoy'un

kalesinde büyük şölen oldu.

Er Koşoy ile Bahadır Manas gece boyunca uyumadılar, birbirlerine başlarından

geçenleri anlattılar. Hiçbir şey saklamadan yüreklerindeki sıkıntıları çıkarıp

boşaldılar.

Han Koşoy, Altay'a giden Kırgızların haberini aldıktan sonra, ne yapacağını

şaşırdı. Gülse mi, ağlasa mı, bunu bilemedi, zavallı Koşoy!

E

Er Koşoy amca, Manas'a şöyle dedi:

"Oğlum Manas benim yerimi sorarsan, Mediyan'ın çölünde, Evliyanın geçtiği yerde,

Baabedin denen anneden doğdum. Deden Nogoy Han öldüğünde, Kalmuk ve Çinliler,

Kırgızları kamçıya göre taksim ettiğinde, canımı terkilere
bağlayıp, kuşağımı

kuşandım. Çevik kırk yiğidi yanıma alıp kalabalık Kalmuk ile
tekbaşımaya savaştım.

Nice erkekler, öldüler, kırk yiğidim de öldü. Ben yetmiş yerden
yaralandım.

Akrabalarımın hayaleti bile gözükmedi. Bitkin halde dolaştım.
Sonunda kimsenin

bulunmadığı bir dağa çıkıp kurtuldum. Çeç-Töbö'de
beslendim, yer edindim. Başıboş

dolaşanları toplayıp bir yere yerleştirdim! Çaylağı eğiterek
onu alıcı kuş yaptım,

muhtelif kabilelere mensup kimseleri toplayıp canlandırdım!
Akrabalarım az olsa da

çevrem sağlamdı.

Peygambere benzeyen Kataganlı, ak sakallı Han Koşoy oğlu
Manas diye söylüyordu,

evliya gibi konuşuyordu:

"Terk-i dünya olup dolaşırken, Kırgızlar fedakâr, canlı, ileri
görümlü bir

millettir, bu millettten bir yiğit çıkacaktır diye umutlanıp seni
bekledim..."

Kahraman, akıllı Koşoy amca, oğlum Manas diye söylüyordu, anlamlı konuşuyordu.

"Oğlum, ne zaman Altay'dan göç edip kendi yerine geleceksin? Azıcık halkına ne

zaman direk olacaksın? Tek başına kalan, sahipsiz kalan milletine ne zaman sahip

çıkacaksın? Gel Isık-Kölü'nü bul, kulun (tay)lar seni bekliyor, kırk kabile

Kırgızın ayağa kaldır."

Manas şöyle dedi:

"Özlediğim yiğit amca, evliya sıfatlı imişsiniz. Sizi görünce canıma can katıldı.

Atalarımın Karkırasını, Isık-Köl'ü, Ala-Dağ'ı gördüm. Hasret giderip rahatladım.

Ala-dağ'ı yer edinen, yalnız kılıç kuşanan, Kalmuk Çinlilerle savaşıp yer kapışıp

yaşayan gayretli Kırgızları gördüm. Etkilendim, Cesaretim arttı, hasretim bitti.

Şimdi Koşoy baba, Altay'da bir grup Kırgız kaldı. Çinliler çok, Kırgız az.

Kalabalık Çinlilere tek başıma saldırdım. Çinlilerin öcü kaldı, ben onlara

varayım."

B

Bunu işiten Koşoy amca üzüldü, gözlerinden yaş döküldü:

"Arslanım Manas, sözümü dinle! Koynu geniş Ala-Dağ'ı
babalarının toprağı Tekes,

Alay, Andican, Yedi-Su'yu zamanı geldiğinde görürsün. Çinliler
asker gönderip

Altay'daki halkına zulmetmesin! Neslimizi kurutmasın! Oğlum
bir an önce geri dön!

Kırgızları toplayıp Ala-Dağ'a göç! Ölmezsem, fazla geç
kalmadan ardından gelirim,

seni ararım, yer yeşil otlarla kaplandığında, halk yerleştiğinde,
yaz geldiğinde

karşına çıkıveririm. Nöbetçilerden haber geldi, Çinli Esen Han,
Kırgızları

keseceğim diye hazırlanıyormuş... Acele et, oğlum acele et!"

"Koşoy amca, dileğin cana kuvvet olsun! Sözlerin düşmana ok
olsun!" diye Tanrıya

sığındı Manas.

İnsanları iyi anlayan Han Koşoy adı ulu Manas'a dikkatle bakıp
onu denedi :

Altın ile gümüşün,
Tozundan yaratılmış gibi.
Gök ile yerin,
Direğinden yaratılmış gibi.
Ay ile güneşin,
Işığından yaratılmış gibi.
Altı kalın kara yerin,
Dayandığı direktan,
Ay ışığı altındaki ırmağın,
Dalgasından, yaratılmış gibi.
Havadaki bulutun,
Gölgesinden yaratılmış gibi.
Gökteki ay ve güneşin,
Işığından yaratılmış gibi.

"Er Manasla kimsenin başa çıkamayacağı belli. Hasetçiden nazar, kötü niyetten dil değmesin." Dedi tecrübeli Koşoy memnun olarak.

"Karşına kimse çıkmasın, peşine düşman düşmesin! Karşına çıkan düşman mert olsun!"

dedi. Adet üzerine Han Koşoy iyi yolculuk dileyerek. O, yere ve suya sığınarak,

Tanrıya Manas için hayır dua etti.

"Geldiğin yoldan gitme! Geçtiğin suyu tekrar geçme! Uyuyan ulu dağların üzerinde

uçararak yuvana ulaş!" dediler bahşılar davul çalıp sıçrayarak.

Er Manas Altay'daki Kırgızlar koklayarak kuvvet bulsun diye atalarının yerinden bir

avuç toprak alıp mamır otuyla birlikte beline bağladı ve Koşoy ile vedalaşıp

Altay'a doğru hareket etti.

Sırt üstü yatan büyük bahadırlar gibi uzanan Ala-dağ sanki Manas'ı uğurluyordu.

Çin hanı Esen Han'ın altın sarayının kulübelerinde ateş yakılıp, davullar

çalındığında tüm şehir yankılandı, bir günlük mesafede bulunan yerlere kadar haber

gitti. Han vezirleri, danışmanları, komutanları, büyükleri, ileri görüşleri Esen

Han'ın sarayına telaşla toplandılar.

E

Esen Han kahrolarak şöyle yarlıg verdi:

"Bu piç kaçak Kırgızlara devleri, büyücüleri kaç kere gönderdik. Ne sağ dönen oldu,

ne ganimet ile döner oldu. Yakında rahipler Kırgızların tek bahadırı olan Manas'ın

Ala-dağa göç etmek için yer görmeyi gittiğini haber verdiler. Fırsat gelmiştir.

Kırgızları soyup soğana çevirmenizi emrediyorum. Halkı yok olunca, Manas'ın kökü

kesilecektir. Yalnız ağaç çınar olmaz. Binbaşı Coloy bahadıra ok işlemez zırh

giydireceğim. Ordubaşı yine Mançu Neskara olacak.

Danışmanınız büyücü Karacay

olacak. Öcümü alacak bahadırlarım, öleceksiniz Kırgızlarla çarpışarak ölün! Onları

yenemezseniz Çin seddini geri döneyim demeyin!"

Alemi altüst eden Coloy adlı bahadır, hanının önünde eğilip diz çöktü. O bir

oturuşta yirmi okkadan fazla buğday yiyip hiçbir şey yememiş gibi kalkan ev kadar

kocaman biri idi.

"Ulu gökyüzü altında eşsiz olan merhametli Esen Han!

Huzurunuzda Kırgızları yok

etmeden gelmeyeceğiz. Manas'ın başını alıp geleceğiz!" dedi.
Coloy, askerleriyle
yemin ederek.

Ok işlemez, yumruk kadar düğmesi olan zırh giyen, kuzgun
gibi uçan ata binen, çelik

baş Kalmukların han Coloy'u ağzından duman gözlerinden
alev çıkararak ordusunu

harekete geçirdi. Bu biçimsiz kafirin boyu posu şöyleydi:
saçları dağınık, hemen

yutacak gibi hırslı, kudurmuş domuz gibi, kaşları yanmış
orman gibi, hergele

çobanın giydiği deri çizmelerine benzeyen kalın dudaklı, geniş
kısa boylu, kalın

yanaklı geniş omuzlu bir boğanın etine doymayan acayip
pehlivan biri idi.

Coloy'un peşinde at oyuncusu, yürük atlı kavgacı pehlivan, iri
yarı Neskara, onun

peşinde papağan kuyruklarıyla süslenmiş koyu doru katırına
binen Döödür Alp, onun

peşinde kırmızı kolsuz kürk giyen, sancağın altında duran
okumuş, nişancı Karacoy,

Kırgızların kökünü kurutmaya geliyordu.

Sayırsız ordunun içinde ateşten çekinmeyen devler,
pehlivanlar vardı, bir bölümü

süvari, bir bölümü yaya olan, kargı ile silahlanmış askerler,
mızrakçılar, kurnaz

yaycılar, baltacılar, kementçiler, çok sayıda nişancı, büyücü,
yakarışçı olup, yeri

sallandırarak geliyorlardı.

Çin hanı Esen Han'ın askerlerinin gelmekte olduğunu
Altay'daki Kırgızlar iki gün

evvel öğrendiler. Ala-Dağ'a, Koşoy'a giden Manas'tan haber
gelmediği için telaşa

kapılan Akbalta, iki Kutubiy birbirine danışarak gündüz
dinlenmeden gece uyumadan

avulu Bin Su'dan geçirdiler. Çam ormanlarını dolaştılar. Ulu
dağ'a göç ettirdiler.

Kuvvetli yiğitler ise düşmanın önünü engellediler. Kutibiy
Oralma dağının burnunda

durup düşmanları gözetliyordu.

Aman Allahım, kara kurt gibi çok sayıda asker tozu dumana
katıp, yeri göğü sarsarak

sel gibi taşıp ak sancakla akın akın geliyordu.

Kutubiy yeşil sahradan bulduğu Telkızıl atını sağdan soldan
kamçılıyarak Kırgızlara

geldi ve vahim haberi ulaştırdı. Bu arada :

"Size ejderhanın ayağına basmayın, Çinlilere dokunmayın diye
söylemiştim. Şimdi

beni derde soktunuz.. sonunda bunu göreceksiniz. Akbalta,
sürekli Manas'ı şımartıp

yapacağın bu muydu! Hani senin bizi Çinlilerden kurtaracak
Manas'ın? O başıboşun

nerede olduğu belli değil! Kahrolası hayırsız Akbalta!" dedi
Cakıp hiddetlenerek.

A

Akbalta yerinden fırlayıp şöyle dedi:

"Olsa olsa ölürüz, Cakıp. Ölmeyen kim var? Döşekte yatarak
ölmektense, savaşarak

ölmek daha iyi değil mi? Ölümden korkan onurlu mudur?
Dertli başımız yere girinceye

kadar, Kara Hitay Mançu ile çarpışmayalım mı yani! Manas
bizi Kalmuklara ezdirecek

biri değil. O ya bunu bilmiyordur, ya da buraya ulaşamıyordur.
Kalmuklara boyun

eğceğimize çarpışarak ölelim! Gayrete gelin millet!"

"Düşmanın önünü keselim!" dedi Bozkurt Kutubiy haykırıp,
Kırgızı düşmana bırakıp

arslana nasıl cevap vereceğim diye gülümsedi, aç arslan gibi
gerilip, demir

mızrağını eline aldı." "Manas" parolasını haykırarak tek başına
düşmanlara

saldırdı. Sağa sola bakmadan, canını dişine takarak düşmanla
burunburuna geldi,

mızrağını iki sıra yiğide sapladı, kılıcı kırılrsa yayını çekerek
dişediş dövüştü.

Yetmiş aile kırgız içerisinde düşmandan kaçan sadece Cakıp
oldu.

Akbalta gelen düşmanı görüp azıcık Kırgız askerlerini idare
etti.

Aç buudan atı gibi kabaran Coloy, ellerinde bayrak tutan
askerlerini Kutubiy'e

doğru harekete geçirip akını başlattı. Oklar dolu gibi yağdı.
Yay okları ateş olup

yanıp değıdiği yeri yakıyordu. Yiğitlerin topuzu ve sırları
parçalanıyordu.

Kutubiy'in Telkızıl atı ermiş bir tulpar idi, yiğidin atı yiğitle eş idi. Gerektiği

yere kalabalığa kendisi girerdi, bazen dört ayağıyla sıçrayıp, yiğitler gibi

dövüşürdü. Gerektiği yerde kendini bir yana atıp düşmana fırsat vermezdi. Bunca

düşmanla tek başına savaşıp Kutubiy'i gören kuvvetli, cesaretli Akbalta "Canımız

bir, kader ahbabım, ecel gelmişse ölürüm, ölmezsem seni kurtarırım" diye Kulager

atını kamçıladi ve bağırarak kalabalık arasına girdi.

Ay gibi sarı çölde savaş yedi gün sürdü. Er Balta amca, yedi yerinden yaralandı,

iki gözü hasar gördü. Cesaretli Kutubiy, doksan yerinden yaralanıp kanlar içinde

kaldı. Askerler kuvvetten düşüp halsizlendiğinde Çinliler demir iple kuşatıp belini

bükmek üzereyken Akbalta miskin bir halde vasiyetini söyledi:

"Sevgili Kutubiy, baktım Manas görünmüyor, gebereceğiz.

Arzu ettiğim Ala Dağ'a

ulaşmadan öleceğiz, kafirin elinde öleceğiz."

A

Akbalta'nın sözünü işiten Kutubiy sanki vücuduna bir şey batmış gibi fırladı.

"Amcacığım, Akbalta bereketim! Bahadır senin gibi olur mu? Kalmuklarla çarpışsak

Balta amcam yardım edecek, düşmanın heybetini kıralım diyecek, derdim. Yiğidin

eceli yiğitten gelir. Amca ne dersin? Kuvvetten düşmüş isen altın var, vur kaç

savaş yaparız! Dayan amca!" dedi Kutubiy Telkızıl, atına rastgele tepinip,

gözlerinde ateş çıkıp Balta'nın bindiği Kulager atın dizginini elinden alıp ileri

atıldı. Tulpar gibi ince kuyruklu yürük at olan Telkızıl, deh der demez acayip

heybetli göründü, dağ sırtını, tepelerini aşip iki yiğidi kurtardı.

İki yiğit arkasına baktı ki, Kara kalmuk ve Çin akerleri artık gözüküyor.

g

Bu esnada Akbalta, Kutubiy'e çocuğu gibi yalvardı.

"Kurbanın olayım Kutubiy sönen ateşimi tutuşturdun, ölen canımı dirilttin. Canım

sana kurban olsun. Ölmezsem halkıma bunu anlatacağım, eski Noygut halkına seni han

yapacağım!" dedi Akbalta yere dirsekleriyle dayanarak.

Yiğitler, şafak sökünce atların kışnemeleriyle uyandılar. Buna sevinen, sadece

Kutubiy ile Akbalta değildi, onların iki atı da kışneyip ön ayaklarıyla yere

vuruyordu.

T

Tümsekli dağları yankılandırarak kışneyen Manas'ın atı Teltoru idi.

Göz kırpıp açıncaya kadar boz tepe ile burundan Gök yeleli Bozkurt manas birdenbire

güneş gibi parladı. Onu gören Akbalta ile Kutubiy'in sönen ateşi yeniden tutuştu.

Tekrar ggayrete gelip cesaretlenen iki yiğit Çin ve Kalmukların kalabalık askerinin

önünü kesip atılıp gelenleri saf dışı ettiler.

"Ey, arslanım Manas var mısın? Ey yalan dünya daha göreceğimiz güneş, içeceğimiz su

varmış!..." Akbalta'nın gözlerinden yaşlar akıyordu.

"Balta amca sağ mısın?" dedi Manas, bağırıp "Göç edenleri gördüm, halk sağ salim!

Sadece ikinizi bulamadım. Çok merak ettim."

Bu esnada Cakıp, Toruçar atıyla sallana sallana çıkageldi.
Manas'a iki yiğidin

Çinlilere gösterdiği kahramanlığı anlattı.

C

Cakıp Bay'ın sözünü işiten Er Manas düşmana arslan gibi atıldı.

Gök yeleli Bozkurt Manas, sır mızrağını eline alıp öfkeyle bağırarak Çinli ve

Kalmuklara saldırdı.

M

Manas, Cakıp geldiğinde zavallı Balta zırhını giyip beyaz kartal gibi bağırdı:

"Hey, arslanım sağlıklı geldin mi?" Kendisi kaşınan Çinlilerle dövüşüp eğlenelim!

Halk uzaklaşınca kadar savaşı yapalım, oğlum Manas sözümü dinle!"

"Ne diyorsun, Balta Ağa?" dedi Manas, silkinerek. Manas silkinirken dağlar

sallandı. "Seni Kırgızların okumuşu biliyorduk, bu söz de nereden çıktı? Vur kaç

savaşı yaparsak Kırgız'ın Manas'ı kaçtı demezler mi? Bundan düşmün cesaretlenmez

mi! Arkamızdan kovalıyan birer birer yakalamaz mı! Balta amca, seni dinlemem!

Ecelim gelmişse öleyim!"

Akbalta utancından ölecek gibi oldu.

"Yapma, Akbalta kuvvetten düşmüssün! Evine dön! Ecelim gelmişse ölürüm! Ben bunlara

saldıracağım! Bunlardan öcümü almadan nasıl yaşayacağım!" Manas dişlerini

gıcırdatıp hiddetlenerek Toruçar atının başını çevirdi, silkinerek iki yanına

bakındı.

Kan kaybından halsizlenen Akbalta çok üzüldü, alındı, telaşlandı, gözü doldu. O

ellerini kaldırıp Tanrıya yalvardı:

"Ah Tanrım! Bu Manas binlerce askere tek başına girdi. Yalnız at yokuştan geçmez.

Manasın yalnız başına başa çıkamaz. Gökte ay olmazsa gece nasıl olacak? Çinlilere

yenik düşerse azıcık Kırgızın hali ne olacak? Kuvvetli Çinlilere yenilirsek adımız

kötüyü çıkar, dünyada kötü adımız kalacak, Tanrım güç ver! Biricik Bozkurtu koru!"

A

Akbalta'yı Manas'ın çorosu evine götürdü.

Manas, kinsiz kılıcını kuşanıp yağmurunu dökcek bulut gibi heybetiyle kırklar ve

Kutubiy ile beraber Toruçar atının yönünü çevirip gelmekte olan kalabalık düşmana

doğru yöneldi.

Çinlilerin cesur yiğidi, tecrübeli, açık göz Neskara arslan Manas'ı gördüğünde, az

kalsın kendini kaybedip atından düşecekti.

"Ah, babam Coloy, şuna bak! Benim gördüğüm şu belayı gördün mü? İşte tepedeki

benekli ata binen adama bak, suratı değişik, acaip güçlü, heybetli biriymiş. Siyah

benekli kaplan gibi saldıran, çolak gök yeleli arslan gibi ağzını açan, görünüşünü

gördün mü? Onunla çarpışan sağ kalmaz! İşte o Manas'ın ta kendisidir! Başa

çıkılacak arslan değil. Bu korkunç Kırgız hayatta kaldığı sürece, göreceksin,

Pekin'in altüst edecektir. Coloycuğum, akılla iş görelim, onunla çarpışmadan at

hediye etsek mi acaba? Şimdilik barışıp sonra daha fazla asker toplayıp yakalasak?

Coloy şöyle dedi :

"Büyüğümüz Esen Han gönderdikten sonra, savaşmadan nasıl gidelim"

Dönersek Manas'tan korkup kaçmışsınız diye başımızı almaz mı? Bize kalsa bu kan

içenle, dövüşür müydük. En iyisi hep beraber harekete geçelim! Askerleri sürelim.

Onlar yorulup kuvvetten düştüğü zaman yakalarız!

Coloy ile Neskara kurulup duran Manas'a önce askerlerini sürüp kargalar gibi

atıldılar.

Pehlivan Karacoy'un komuta ettiği bin yürük atlı, gergedan
binen Döödür Alp'in

komuta ettiği bin savaşçı, Boroonçu'nun komuta ettiği bin
yaycı, kılıç kullanan bin

askeri idare eden Neskara ve Coloy askerlerin arkasından
bağırıyordu "İleri! Pis

Kırgızları yakalayın!..

"

"Manas'ı boş bırakırsanız, yandınız pehlivanlar, hepinizi
geberteceğim! Saldırın!"

Pehlivanlar bunları işittikçe meşhur gök yeleli Bozkurt
Manas'a kudurmuşcasına

saldırıyordu.

Oşpur'un oğlu Kutubiy küçüklüğünden beri Manas'a sadık
candan dost idi. Manas'a

yiğitçe şöyle dedi:

"Baktım, can dostum Manas! Hayatta kaldığım sürece yanında
olacağım! Ecel gelmişse

beraber ölürüm! Bu kafirler ile kuvvetimiz tükenene kadar,
ölünceye kadar
savaşalım, Manas!".

Bunu işiten Bahadır Manas daha cesaretlendi, kendini
yenilmez arslan gibi hissetti.

"Karınca gibi Çinlileri kurutalım, sürelim! Çinli, Kalmuk, Mançu
savaşmadığımız,

çarpışmadığımız halk değil ki! Yenmediğimiz halk değil ki!.."

Er Manas, Kırmızı Toruçar atını okun delemmediği zırhla örterek
Çinlilere karşı

nefretle savaşa girdi.

k

Düşman yeryüzünü duman gibi kaplamıştı, gökteki yıldızlar
kadar çoktu. Çinlilerin

çokluğundan kara toprak görünmüyordu, gök ve güneş
görünmüyordu.

Bahadır Manas, Toruçar atıyla saldırıya geçip dağ gibi
pehlivanları safdışı etti,

kılıcıyla kesti, dalgalar gibi gelen Çinlileri tarumar etti. Her yer
toz duman

oldu, dağ deresinde pınar gibi kanlar aktı.

Kahraman Manas, Hızır'ın duası okunan gök yelesiyle kalabalığa girdi. Çinlilerin

kırk pehlivanını ortaya alarak yağmur gibi ok yağdırdığını görmedi.

Kırk oğlanın öldüğünü Manas sonra öğrendi. Çocukluğundan beri beraber büyüyen,

beraber oynayıp, beraber yatıp kalkan, beraber at koşturan çorası kırk oğlandan

ayrıldığı için, onları kurtaramadığı için Gök yelesi Bozkurtun gözünden yaş

döküldü, kemikleri sızlayıp üzüntüye boğuldu.

Kahraman Manas'ı işte şimdi görmelisin ki, o sağa sola bakmadan, ölümü hiç

düşünmeden, kırk arkadaşının intikamı için dalga dalga gelmekte olan Çinlilerin

yiğitlerini sırasıyla gebertiyordu.

Çevik, tatlı dilli, dövüşmeden geri kalmayan müthiş bahadır Kutubiy ok gibi hızla

Kalmukların Borunçu denen bahadırına taşla, çamura girmiş gibi giren sırlı mızrağını

sapladı.

Gözde bahadırının öldüğüne öfkelenen Neskara ve Coloy
"Esenhan'ın karşısına canlı
gitmeyelim" diye kalabalık Çinlilere bağırıp Kutubiy'i
kuşattılar. Kutubiy sadakçı,
yaycı, mızrakçı pehlivanların kuşatmasında kalınca hayattan
umudunu kesti.

Arslan Manas çaresiz kalan Kutubiy'i görüp, onu kurtarmak
için kalabalık askerin
arasına girdi. Şöhreti alp erleri atından devirdi, kan akıttı,
gittikçe hırslanıp
kükredi.

Manas'ın ejderha gibi heybetinden, binlerce Manas olup
görünen gök yeleli

Bozkurttan korkan Çinlilerin bahadırları rastgele kaçtılar.

Manas'ın haykırışı taşları parçalıyordu, çok sayıda Çinli ve
Kalmuk'u safdışı

ederek bahadır Kutubiy'i azaptan kurtardı.

İki eren, kaçan düşmana göreceğini gösterdi. Biri mızrak
savurdu, biri kesti, biri

ortaya girse, biri yana çıkıp kaçan düşmana soluk aldırmadı.

Ölen atların leşi dağ gibi oldu. Bir o kadar da yiğit ölmüştü.
Ovalar toz duman
oldu. Çukurlarda kızıl kanlar akıyordu.

Ölümden kurtulan Çinliler ise ne yapacaklarını şaşırıp, kaçtılar.

Düşman Altay'daki Kara Dağ'a dayandığında Çinli ve
Kalmukların bahadırı Neskara,

Manas'ın önüne geçti.

"Bahadır Manas sözümü dinle! Kırgızlarda söz uludur.
Ululuğunu bileyim, töre

bilirliğini göreyim. Arslanlığını gördük. Canımıza okudun,
öcünü aldın. Ey bahadır

biz sana itaat ettik. Sana atımız, başımız hediye olsun!
Başımızı keseceksin işte

buradayım! Öldüreceğim dersin işte ordu! Gerçek arslan isen
söze gel. Üç gün ara

verelim! Cesetleri gömelim! Başımızı toparlayalım! Beyimiz,
hanımızla danışalım!

Askerler kaçmaz. Üç gün sonra Çinli ve Kalmukların hanı diye
seni han yapalım!

Halka haber verelim! Sinirlenmeden söze gel, bahadır!

Neskara böyle dediğinde arslan hiçbir şey düşünmeden üç gün ara verdi. Er Manas

çarpmayı durdurdu.

Şeytanı bile kandırabilen Neskara mavi çiçekli elbisesini giyerek askerlerinin

yanına gitti ve yelek giyen Kalmuk ve Mançuların kuvvetlerini, Çinlilerin ünlü

devlerini topladı.

"Bahadırlar onu üç gün süre ver diye kandırdım. Ona seni han yapacağız dedim.

Kırgızlar hayal görüp hazırlıksız yatadursun. Biz Esen Han'dan asker isteyelim.

Asker toplayıp kendimize gelelim, onlar saldırana kadar hazırladığımızı görelim.

Kırgızları gafil avlayalım!"

Neskara'nın sözünü işiten büyükleri, yiğitleri yelek giyen kuvvetlileri, onun

sözünü uygun buldular.

Neskara nişancı karacoy'u yanına çağırdı. Devlet memuru olan Karacoy güzel ata

binmişti, altından perçem takmıştı kırmızı yeşil giyinmişti, ay gibi sararmış

düzlüğün yarısı düşmanla örtülmüştü. Düşmanı tilki gibi avlayan, bir ok atımındaki

iğnenin deliğine vuran, yürük at gibi koşan, çevik Karacoy geldi.

"Bahadır Karacoy artık Çin tarihine damganı vuracağın zaman geldi. Sana at başı

kadar altın hediye verilecek! Adın taşta yazılıp ulu saray'a konulacaktır. Bu

Manas'ın canı bindiği atında imiş. Atından ayrılırsa işi kolay. Bunu yapmazsan Esen

Han bizi köpek gibi cezalandırır."

Karacoy söz verdi. Çinli ve Kalmuklar taştan barikat kurup düşmana karşı üç gün

hazırlandılar.

Ç

Çinlilerin kandırdığını Manas, geç anladı.

Verilen süre dolduğunda, üç gün üç gece geçtiğinde, tanyeri ağardığında Çinli ve

Kalmukların kalabalık ordusunda davul çalınıp, kaynaşan askerler Kırgızları

kuşattılar.

Dev Manas kemerini bağlayıp kalabalık düşmana tek başına
saldırıp mızrağıyla

devirdi, baltasıyla parçaladı, kalabalığı bozup böldü, onları
karıştırıp şaşkına

çevirdi. Kahraman Manas Kalmuk beylerini nehre döktü,
Kutubiy onların çoğunu yok

etti.

Nehirden geçemeyen Coloy suyun akışını takibederek sersem
gibi kaçtı. Arkasından

beyaz ata binen Karacoy üç bin askeriyle kurtuldu. Nehrin
öteki kıyısında duran

Coloy geçidi engelleyip, örgü saçlı askerlerini geri çevrip
çarpmaya sevketti,

kaçanları olduğu yerde öldürdü.

İki tarafın askerleri nehrin iki kıyısına ayrılıp birbirlerine yay
çekiştiler,

hakaret ettiler, top yekün savaştılar, zırhlar parçalandı,
çarpmaya çok şiddetli

süрдü.

Kara duman gibi görünen kalabalık düşmanın karşısına,
Manas yalnız başına dağ gibi

dikildi. Toruçar atını oynatıp düşmanı alt üst etti. Canavar gibi atı yiğit Manas

ile aynı gün doğmuştu. O arslan Manas'a layık, yorulmaz, büyük tuynaklı, geniş

sağrılı, yürük at idi. At boynunu bükerek kanatlı tulpar (at) gibi uçarcasına

koşuyordu.

T

Toruçarı gören Karacoy gözü dönüp Manas'ı bekledi, ama fırsat bulamadı.

Kalmukların Coloy'u Manas'ın karşısına çıkıp onu Karacoy'a yaklaştırmak için çare

H

düşünerek atını çevirip şöyle dedi:

"Suya konulan tulum gibi kabaaran Alp Manas. Atlarını paramparça edip kökünü kazan

Coloy benim. Şimdi seni kurutacağım, buraya çık!".

Bunu işiten Er Manas, atını kamçılıyarak Coloy'a bağırdı:

"Kadın değil erkeksen, sözünü tutacaksın, arslansan durduğun yere dur,

söylediğinden kaçmadan dur!".

Er Manas, Toruçarını mahmuzlayıp ejder gibi gazaba gelip,
pars gibi gözü dönmüş

olarak tereddüt etmeden gürleyerek Coloy'a mızrak fırlattı.
Kızan Manas at

koştururken Çinlilerin nişancısı Karacoy'a rastladığını
farkedemedi. Bu fırsatı

yakalayan Karacoy büyük bir taşın arkasına saklanıp Manas'ın
Toruçarına ok attı.

Yürük at olan Toruçar dağ koçu gibi gözünü kızartıp yere
düştü. Er Manas onun

üzerinden sıçrayarak atının başını kaldırdı. Yüreğine saplanan
oku çekip aldığıında

kan fışkırıp akmaya başladı. Gök yeleli Bozkurt, etrafını
kuşatan düşmana bakmadan

küçüklüğünden beri birlikte olduğu sırdaş ve candostu olan
Toruçar atından

ayrıldığına çok üzüldü.

Davullar çalındı. Coloy bağırdığında, arslan Manas ancak iki
tarafına bakınıp

kendine gelerek savaş silahını eline aldı. Onun cesareti hiç kimseye zerre kadar

aldırış etmeden, Kalmuk, Çinli ve Mançu'ya on paralık kıymet vermeyerek,

gözlerinden ateş saçmasıdır. Cesareti olan Çinliler, ona saldırdıkları zaman büyük

yangına tutulmuş gibi kaçtılar. Manas'ın silahına hedef olanlar, can verdiler.

Çinli ve Kalmuk askerleri ölesiye haykırıp onu canlı yakalayacağız diye taş

üzerindeki duran Manas'ı kuşattılar, ama ona dokunmaya cesaret edemediler.

Bu sırada kaplan Manas'ın aklına can dostu Çeç-Töbüsü'ndeki Han Koşoy geldi. "Han

Koşoy amca, peşinden geleceğim demişti. Gelme zamanı geldi. Şimdi gelse ne iyi

olurdu, unutmuş olmasın, amcacığım" dedi Manas.

Manas kendi kendine söylenirken daha ağzını kapatmadan dağ sırtındaki yüksek

yayvandan toz duman yükseldi. Yükselen toz dumana bakınca gördü ki, insandan farklı

bir ermiş, elinde gök bayrak tutan beyaz sakallı ihtiyar Koşoy
çıkagelmez mi! Sarı

kaplan yürük atını kamçılıyıp, ecelim gelmişse öleyim,
Altay'daki Manas'a destek

olayım, Cakıp'ı sağ salim Ala Dağ'a getireyim diye Aymanboz
atını Manas'a hediye

etmek için onu yedeğe alarak on iki bin askeriyle acele
gelmekte idi.

Koşoy silahlı askerleriyle tam zamanında yetişip geldi. Koşoy
amca, Çinli askerleri

görünce haykırarak yay çekip çarpışmaya başladı.

Han Koşoy taş üzerine sıkışıp kalan Manas'a doğru geldi,
Aymanboz'u yedeğe alıp

haykırarak girdi.

"Ey Kaplan Manas, yurduna vardım, kimse yoktu. Kırgızlar yok
olmuş diye çok

korktum. Böyle kötü bir rüya görünce hemen sana ulaşayım
diye acele etmiştim.

Askerlerin izini takip ederek sana geldim, kırk oğlanın
öldüğünü gördüm. Seni sağ

salim göreyim diye iki gözüm dört oldu. Demek başın sağlamış,
şimdi ölsem de gam

yemem. Atın ölmüş. Bu Aymanboz'a bin, göreceksin ki, sana layık hayvandır. Terkide

savaşta giyilecek giysi var, sana hediye dir."

Gözlerinden ateş saçan Manas gökte aradığını yerde buldu.

Boz cepken (giysi) i

giydiğinde kayalı dağ gibi göründü. Ön tarafı beyaz altınla arka tarafı baştan başa

gümüşle süslenen Moğol eğerini Aymanboz'a yerleştirdi.

Üzengisine basmadan

sıçrayarak binip yetmiş bin Çinliye karşı tek başına saldırdı.

Kahraman Manas "Manas" nârasını atarken, hayatta kalan

Kırgız ve Kazaklar da Çinli

ve Kalmuklara saldırdılar.

Manas, Koşay ve Kutubiy düşmanın canına okudular. Çinlilere nefretle haykırdılar.

Çinlilerin yelek giyen kuvvetlileri ve beylerin cesetleri alanı doldurdu.

Er Manas, Çinlileri sürüp geniş Altaydaki dokuz dağın birleştiği dokuz yol

kavşağına kuşun uçup geçemediği dar yola geldiğinde Koşoy Han, Manas'a bağırdı.

"Oğlum Manas, beni dinle! Atının başını geri çevir!"

Bahadır Manas, kahrından çırpınıp ihtiyarın sözünü dinlemedi.

"Bırak beni amca! Yolumu kesme! Kuvvetimi gör. Çinli Kalmuk ve Mançuları yağma

edeyim. Onları yok edeyim. Öcümü alayım. Hanına kadar kovalayıp tümünü geberteyim!

Kendisi kaşınan kafiye göreceğini göstereyim!"

İhtiyar Koşoy, at koşturup gelip Manas'ın atının geminden tuttu.

"Gök yeleli Bozkurt Manas, beni dinle! Çinliler böcekler kadar çok, kan içmekten

çekinmeyen, ölüm nedir bilmeyen intikamcı bir millet.

Akılsızca yalnız başına

çarpişacak millet değil. Pekin ile çarpışmak istersen sana el ayak olacak Kırgızın

yok. Boşbuşuna tehlikeye atılma! Bir sene hazırlık yapıp adam toplayıp kalabalık

ordu oluşturalım. Hazırlandıktan sonra gazaya çıkalım, oğlum! Kendine gel!"

Manas, Hızır gibi yetişen ihtiyar Koşoy'un askerleri nehir kenarında geceleme için durdular.

Kutubiy, adamlarını saydı ki nice yiğitler ölmüştü. Kırgızlar Tal-Mazardan, Kara-

Kırçından taş bulup taşın üzerine şiir yazdırıp diktiler, şehit olan yiğitleri

altın gümüşten yapılmış kemerleri, eyerleriyle beraber gömüp, yer suya tapındılar.

Altay'da, Orhon'da mezarların başına dikilen endamlı yüksek taşın üzerine elinde

kılıç tutan alp erenlere ithaf edilerek şöyle yazılmıştı:

"Tanrım güç verdiği için Han babamın ordusu kurt gibi, düşmanı koyun gibi oldu.

Tanrı buyurduğu için illiyi ilsizleştirdik, hanlıyı hansızlaştırdık. Düşmanı tutsak

kıldık, dizliye diz çöktürdük, başlıya baş eğdirdik. Bütün Türk halkı için kutsal,

altın kurt başlı bayrağı yükselttik!"

Er Manas'tan, Kırgız erenlerinden canlı kurtulan Çinliler
Pekin'e doğru kaçtılar.

Kaçanların başında arabaya binen, yetmiş yerinden yaralanan
Neskara, altı yerinden

yara alan büyük Coloy, Karacoy ve Döödür denen pehlivanlar
vardı. Onlar ordusuna

bakmadan yolda ah vah çekip, halsizlenip altmış gün yol
yürüyüp dördü birlikte Esen

Han'ın huzuruna şaşkın bir halde girdiler.

Gözün ulaşamadığı kule ışıklandırıldı, çanlar çalındı.

Manas'ı gebertip kökünü kurutup gelin diye güvenip
gönderdiği bahadırların bu

halini gören Esen Han'ın ense saçları diken diken oldu.
Esenhan elbiselerini

fırlatıp onlara gök kaplan gibi atıldı ve pehlivanlarının
göğsündeki belgeleri,

başlarındaki perçemlerini yolup alıp onları han sarayından
kovdu.

Her türlü çareyi düşünen Esen Han kahin danışmanı ile üç gün
danışıp sonunda

padişaha bağlı komutanların tümünü değiştirdi.

ATALARIN YURDUNDA (I. Bölüm)

Kış oldu. Yaz geldi. Aradan bir yıl geçmesine rağmen Manas'a
Kırgızlara ne Kalmuk

askeri geldi, ne de Çin askeri geldi. Bahadır Manas halkını
Kalmuklardan ve

Çinlilerden yiğitçe kurtarıp birleştirdi.

Yer yeşerip otlar bittiğinde otuz iki yaşına giren Manas gözüne
ilişen kimselere

heybetini gösterir, çöldeki kamış gibi bıyıklarıyla buz gibi
soğuk görünürdü.

Evinde üç gün üç gece yalın kılıcına yaslanıp kaldı, hiç uyumadı
kimseyi de kabul

etmedi. Kalmukların elçisi, İranlı tüccarbaşı ve Arap'ın
kervanbaşıyla da

görüşmedi. Onun sırrını bilen kırk çorası: "Bahadır boşboşuna
sinirlenmez, bir şey

olmuştur, ya Çin'den haber almıştır ya da birliği olmayan,
birbirleriyle çekişen

soydaş Türklerden bir şey geçmiştir? Ne olursa olsun bahadırı rahatsız eden bir şey

var. Bu bir felaket de olabilir." Diye korktular Manas sakinleşmeden kimse ona soru

sormaya cesaret edemedi, doğru sözlü Bakay da sormaya çekindi.

Dördüncü gün, Han Manas kalabalık Kırgızı, Türk kabilelerin reislerine, iyi

düşünceli mümtaz kişilere, komutanlara yedi gün sonra gelsin diye haber gönderdi.

Haberi alan akıllılar, yurdun ileri gelenleri, ben Kırgızım diyenler söylenen günde

Manas'ın avuluna toplandılar.

Manas'ın beyaz çadırı bir baştan öbür başa kırk kanatlı çift akotağ idi. Beyaz

çadırın önünde gümüşten yapılan iki arslan vardı. Arslanların önünde de mızrak

tutan, kılıç kuşanan öncü yiğitler vardı. Kırk yiğidin başı Kırgız avuluna gelen

misafirleri sayıp yerleştirdi. Kurultayı Altay'daki altmış kabile reisi, altı yüz

akıllı ihtiyar gelmişti.

Bütün millet toplandığında bahadır Manas şöyle dedi:

"Halkım, milletim! Andican'dan haber aldım. Atalarımızdan kalan, göbek kan damlayan

yere, Andican, Ala-Dağ, Yedisu, Alay'a göç edeceğiz.

Allevke'ye Kalmuklara yenilip

yaşadığım günler zehir olsun. Zamanım geldi. Alevke'nin boyunduruğundan halkımı ve

toprağımı kurtaramazsam yaşamayayım, doğmamış olayım! Ben Ala-Dağ'a atlanacağım.

Gönlünden isteyen bana katılsın! Kalacağız dersiniz mukaddes Altay ata toprağıdır,

kimse sizi zorlamayacaktır, kendiniz bilirsiniz.

" Kıpçakların akıllısı Taz sözü kesti: .

"Ey millet! Babanın gönlü oğlunda, oğlunun gönlü dışarıda denir ya! Beni oğlum

buraya deveyi yedelemiş gibi yedeleyip getirdi. Altay'dan gitmeyeceğim dersem de

oğlum Ürbü Manas'ın arkadaşısıdır, hem nişanlıdır. O tarafları özlüyor. Oğlum beni

yedeğe almıştır. Kırgızlar göçmese de ben göçeceğim."

Halkın gülmesi üzerine Ürbü yere baktı. Taz'ın sözünü
Aydarkan'ın oğlu Er Kökçö
destekledi.

"Ey, millet! Ürbü'ye gülmeyin. Yedisu verimli yerdir. Altay'dan
eksik değil. Siz
kalsanız da ben gideceğim." Dedi Kökçö.

"

"Kökçö yakında, Yedisu'dan nişanlanmıştı."

"

"Belâlı kadın ise peşinden gitmeyen erkeği gör!"

"

"Kadın hanı bile peşinden götürür."

"Bu erkekler gazaya değil, kadına gidecek değil mi?" diye
ihtiyarlar ve gençler

Ürbü ve Kökçö'yle eğlendiler.

"Millet, eğlenenizi bırakın, bir karara vardım." dedi. Akbalta
heybesinin iki

ağzını açarak: "Ala-Dağ'a gideceğim diyenler heybenin sağ
ağzına, kalacağım

diyenler sol ağzına taş atsınlar."

Toplanan halkın tümü heybeyi tezek gibi taşlarla doldurdu.
Neticede Altay'daki

Kırgızlar Ala-Dağ'a hep birlikte göç etmeye karar verdiler.
Manas Altay'da kalacak

Kırgızlara "Sizden ayrılıyoruz, yine buluşuruz" diye Türk
soydaşlarının reislerine,
akıllılarına, beylerine, bahadırlarına, her baba-oğula elbise
giydirdi. Avulbaşı,
yurt ağası ve aksakallılarını birden ata bindirdi.

Kırgızların beklediği gün geldi. Manas'ın beyaz çadırında
borazan öttürüldü, altın
davul çalındı. Altay'ın acayip kızaran dağları muhteşem bir
şekil aldı. Yurtta
insanlar kara karga gibi kaydılar.

"Atlanalım, millet! Altay'ın hasiyeti, yardımcı olsun! Ataların
kemikleri, ruhları

razı olsun! Tanrım bizi sağ salim ataların toprağına, Ala-Dağ'a
ulaştırsın,

yolumuzu açık kılsın." dedi Koşoy sungur kuş gibi yüksek
sesiyle.

Altay'daki Kırgızlar atalarından kalan âdetlerin gereğini
ustalıkla yerine getirip

kaidesiyle göçmeye başladılar. Göç edenlerin sayısı toplam
altmış bin aileye

ulaşmıştır.

Büyük obadan yola çıkan göç kafilesi yürüye yürüye doğrulup
sıra haline geldi.

Kafilenin başında Han Manas, ondan sonra bayrak tutan
Kutubiy, ondan sonra Han

Koşoy idaresindeki aksakallılar, erkekçe giyinen kırk yiğit
vardı.

Ondan sonra yavaş yürüyen ata binen Çıyırdı hamın ve
kadınlar grubu vardı. Deve

yedekleyen süslenmiş kızlar, hayallere dalan gelinler vardı.
Ondan sonra halı

örtölüp beyaz çadırın eşyaları yüklenen altı yüz deve vardı.
Develerin önünde zil

takılmış siyah deve vardı. Cakıp Bay hayvanlarımdan
olmayayım diye ay şeklinde

damgalanan atlarının peşinden gidiyordu.

B

Bakay yolun ilerisini kontrol edip mola verilecek bir yer buldu.

Büyük kabileyi dört taraftan koruyan Er Koşoy'un askerleri idi.

Manas'ı Ala-Dağ'a,

ata yurduna getireceğim diyen patlak gözü çoban yıldızı gibi
parlayan, kulakları

kalkan gibi olan Han Koşoy değil miydi?

"Kuzum, Manas! Düşmana beraber karşı koyalım, berabe
yaşayalım. Andıcan, Altay,

Yedisu'daki kırgızları Kalmuklardan ve Çinlilerden kurtaralım.
Ölünceye kadar

bayrak altında duralım! Hanlığa bak! Kaynaşan Kırgızlara han
yapalım! Darmadağın

olan halkını bir araya topla!" diyen Koşoy değil miydi?

Kırgızların hayırlı gücünü

yolda öğrenen Kazak ve Türk kabileleri grup grup avulun
kenarına çıkıp ekmek, su

verdiler, "dinleniniz, yorulduunuz" diye pişirdikleri etleri
verdiler.

"Ala-Dağ'a sağlıklı ulaşınız. Uzak yolunuz kısa olsun. Tanrı
yolunuzu açsın! Kötü

niyetliler yoldan kaçsın!" diye hayır dualarda bulunup göçü
yolcu ettiler.

Altay'dan yazda yola çıkan Kırğız kafilesi at ayağı değmemiş
yollarla, derecelerle,

otların çiçeğini seçip, suyun temizini içip, mola verip
konaklayıp, kaç gün kaç

gece yol yürüyüp hedeflediğı yeni yurduna güzün son
aylarında ulaştı.

İki ay boyunca yolda Akbalta suratını asıp dalgın ve suskun
yürüdü. Manas bunun

farkında idiyse de bilmemezlikten geldi. Bir gün kuşluk
vaktinde Akbalta Manas'a

kendisi geldi.

"Oğlum Manas, Ala-Dağ'ın ucu göründü, göçücü kuşları
göremeye başladım. Ala Dağ'a

kadar yolumuz açık, iyi gitti. Şimdi oğlum, senden istediğim bir
şey var." dedi

Akbalta yere bakarak.

"

"Söyleyin, amca" dedi Manas.

"Ben Tanrı'nın huzurunda sadece kendi başım için değil,
Noygut halkı için de hesap

vereceğim. Halkını Çinli ve Kalmuklar'dan kurtardın,
özgürlüğüne kavuşturdun.

Senden istediğimiz şey buydu. Bugünleri de gördüm. Oğlum,
ben yaşlandım, kuvvetten

güçten düştüm. Birçok kez evlenmiş idiysem de çocuğum
olmadı. Ala-Dağ'ın havasını

aldığımda, kuşlarını gördüğümde bitkin bir hale düştüm.
Yurdum Sarı-Köl'ü özledim,

halkım Noygut'u özledim. Halksız kalan topraklarım var,
başıboş dolaşan talihsiz

halkım var. Onları bulayım. Halkımı toplayayım. Muradıma
ereyim. İsteğim şu,

Kutubiy'i ver. Bu lütufta bulunsan Sarı-Köl'e sağ salım
ulaşsam, onu han yapacağım!

Sana kanat olsun. Manas'a layık oğlum vardiye onu evlat
edineyim!".

B

Bunu işiten Cakıp Bay'ın kalbi yanıp tutuştu.

"

"Yarı ekmek bulsak eşit paylaştık, iyi dileği beraber diledik,
Baltacığım.

Acıları beraber paylaştık, düşmanla beraber savaştık,
Baltacığım. Topraklarımızı

beraber koruduk, ölüme ortak olduk. Sizin gibi cana yakın adamı bulabilir miyim?

Şimdi ayrılırsak, tekrar görüşebilir miyiz?" dedi Cakıp'a ağlayarak.

M

Manas gevşedi.

A

Akbalta ile Cakıp Bay birbirine sarılarak ağlaştılar.

Manas şöyle dedi:

"Kurbah olayım Akbalta, babam olmaya layık evliya! Halk içinde kut oldun! Düşmanla

çarpmışmada baş oldu! Elime alsam bayrak idin, atımı bağlasam altın direğim idin!

İsteğince olsun! İzin vereyim!".

Geniş havzaya geldiğinde, iki gün ara verip üçüncü gün bahadırlar Akbalta ile

Kutubiy, Koşoy Han, Cakıp ile Er Manas buğday unundan yapılan ekmeği yiyerek

kelâmi-şerif getirdiler.

Yolda olsun izimiz,

Düşmanla olsun işimiz,

Gökte olsun canımız,

Kapta olsun kanımız.

Diye antlaştılar. Üç hanın halkı üç tarafa: Er Koşoy At-Başı'na, Akbalta Sarı-

Köl'e, Manas Kakşal ve Andican'a bölündüler.

Manas birkaç ay yol yürüyüp yorulan kafiye "Halk zorluk çekiyor, atlar dinlensin,

yiğitler soluk alsınlar, silahlarını hazırlasınlar." Diye Kakşal'ın dağında sekiz

ay mola verdi. Süre dolduğunda "Şimdi Kalmuklarla tutuşayım." diye niyet etti.

Andican'daki Alevke'nin halkına heybetini gösterip, Otuz-Adır'a basıp girip

konakladı.

O

Otuz-Adır'da dokuz gün mola verdi .

"Yiğitler, eğlenin! Kılıçlar paslandı! Oklar körleşti. Kaplan, pars, geyik, kuş

atıp, yay çekip at üzerinde oynayıp savaş için alıştırma yapın!" Manas Bakay'ın

idaresindeki ünlü nişancı olan altmış yiğidi alıp yol görmeye ve yer ahvalini

öğrenmeye atlandılar.

Manas eğlenceden erken döndü. Avlanmayı seven Manas'ın bu hareketine arkadaşları

hayret ettiler. Bahadır eskisi gibi tepeye beyaz çadır diktirip, kısarak kestirip,

kımızdan şarap içip çılgınca eğlenmiyordu. Bakay'ı çağırıp akıl danıştı. Ertesi gün

Bakay avuldaki Döögör'ün idaresindeki ustalara çoraların süslerini yaptırdı, atları

nallattı, askerleri disipline alıştırıp savaşa hazırlık yaptırdı.

Bahadır Manas Alevke gibi düşmanından intikam almak istiyordu, bir an evvel

saldırıya geçmek için sabırsızlanıyordu.

Altın dolu hazinesi olan Alevke Ala-Dağ, Andican, Yedisu, Kan-Dağ'da zalimliği ve

vahşiliğiyle tanınıyordu. Onun adını duyduğunda ağlayan çocuk da susuyordu. Altı

şehirin hanı Alevke'nin yeryüzündekileri görebilen açık gözlüleri, yedi kat yer

altındakileri duyabilen yer dinleyicileri vardı. Nogoy Han'ın
yenip, Kırgızları'ı

Andican, Alay, Ala-Dağ'dan sürdüğünden beri bu toprakların
köpekleri Alevke diye

havlayıp, kuşları Alevke diye öttü. Her yerde kadın alan
Alevke'nin altmış oğlu

vardı. Alevke bu yerdekileri sömürüp, vergi için hayvanlarını
elinden aldı.

Alevke'ye Manas'ın göçüp geldiğini, savaşa hazırlık yapmakta
olduğunu büyücü ve

casusları çoktan haber vermişlerdi. O önceden ordu kurup,
barikata nöbetçi koydu,

eyeri atının üzerinden almadı, bahadırları giyimlerini
çıkarmadılar. Beş yüz bin

kişilik ordu kurup hazırlığını çoktan bitirdi. Manas ne der
acaba diye, ona gözdağı

vermek için Alevke kendi bahadırlarıyla birlikte yine elli
bahadırı gönderdi.

Alevke'nin gönderdiği Tizelik adlı zevzek bahadır Manas'ın
avuluna gelip tehdit

etti:

"Alevke'nin emri: Kırgızlar buraya izinsiz yaklaşmasınlar!
Andican, Alay ezelden

bizimdir. Manas Çin Hanı Esenhan'dan kaçıp bize dokunursa
yok edeceğim bir karış

toprak vermeyeceğim. Başka tarafa gideceğim derse Manas'a
yol vereceğim!

Savaşacağım derse, kendisi bilsin! Can gerek ise şimdiden
itaat etsin!"

Alevke'nin buyruğunu okuyan elçinin sözünü kesmeyelim, eski
adetleri bozmayalım,

kötü haber olsa da Han adamına saygı gösterelim diyen
Kırgızlar Tizelik'e misafir

kaidesince saygı gösterdiler.

Kırgızlar "Cevabını Manas'tan al, onu bekle" diye Tizeklik'i
ürküttüler.

Manas iki güne kadar gelmedi. Üçüncü gün Cakıp, Manas'ı
bulun diye altı kişiyi sağa

sola gönderdi.

Manas'ı buldular ama Manas "Avula düşman geldi, Alevke'nin
ordusu geliyor."

Sözlerine hiç aldırmadı, bahadır geniş kır ve dağlara
doyamamıştı, av tutkusuna

tutulup, kayadan çıkan geyiğin peşinden gitti.

Kırgızlara gelen bahadır Tizelik: "Kırgızlar, dağ haydutları, Alevke'nin sözünü

dinlemediniz, öcümü alacağım, sizi keseceğim." Diye öfkelenip atlandı.

Bu esnada Andican'dan alaca çapan (kaftan) giyen Aykoco hediyeler alıp Cakıp'ın

önüne geldi.

"Andican'daki Kırgız ve Türk kökenli halkları Alevke'den kurtarınız! Ordunuza

katılalım. Size arka olalım. Alevke Manas'a saldırmaya hazırlanıyor." diye haber

verdi Aykoco.

Av peşinde koşup, halkını avlatmak mı istiyor bu? Avın başına batsın." Diye

dertlenen Cakıp, Manas'ı kendim bulacağım diye dağa doğru yola çıktı.

Cakıp, dağa geldiğinde Manas hiçbir şey umurunda değilmiş gibi dağlara ve derelere

bağırıp çağırarak yiğitleriyle av avlıyordu.

C

Cakıp bağırıp kendini ava veren Manas'ı ancak durdurdu.

Cakıp'ın şikayetini işiten Manas babasını fazla kızdırmadan
onun gönlünü alıp
avuluna getirdi.

Manas, ordusunu üç günde topladı. Dört yüz bin yiğit
toplandı. Manas, ordusunu
dörde bölüp dört komutan tayin etti. Mavi kumaştan elbise
giyip, kısa kuyruklu gök
tulpar atına binip, nakışları altından olan sancağı tutan Bakay'ı
önüne alıp
Alevke'ye doğru atlandı.

Ölümden başka her şeyi bilen kurnaz Alevke, Çinli ve
Kalmukların hilelerini
biliyordu. O çevik alpleri seçip nehirde Manas'ın yolunu
kestirdi.

Er Manas Alevke'den daha iyi bir çare buldu. Savaşmaya
geliyor gibi gözüksü, ama

biriken Çinli ve Kalmuk askerlerine taarruz etmedi. Manas
askerlerini bizzat

kendisi yönetti, en kuvvetli yiğitler bayraklarını alıp atlarını
oylattılar,

düşmanı umursamadılar, onları görmezlikten, ses sedalarını
duymamazlıktan geldiler.

Böcek gibi kaynıyan Çinli ve Kalmukların komutanları
Manas'ın yaygara etmeyen
askerlerinden ürküp dokunmayana dokunmadan yol verip
Alevke'nin muhafızlarını
bıraktılar.

Manas, ordusunu meyvaları dökülmüş bahçeye bırakıp, birkaç
yiğidiyle atını
yedekleyerek, bahçeyi ata çiğneterek eğlenmekte olan
Alevke'ye doğru geldi. Saray
muhafızları Manas'ı çıkarmadan geçirdiler. Manas'ın önünde
yedi yiğit, çevresinde
kırk yiğit vardı.

O gün Alevke han bahçesindeki altın destekli sayebanlı
çadırda hana ait seksen
cariyenin şarkısını dinleyip, dansını seyrediyordu, şarap içip,
akan suyun öten
bülbüllerini sesini dinleyip eğleniyordu.

Alevke'nin veziri ile büyücüleri Manas'ın, kırgızların han
sarayına geldiğini haber
verdiler. Alevke bunu beklemiyordu.

Alevke insanın göremediğini gören bir insandı. Manas'ı
uzaktan tanıyıp heybetine

hayran kaldı. Attığı her adımdan ateş çıkan, ejder gibi süzülen,
kara benekli

kaplan gibi atılan Manas, bir yanına gök kır kaplan, arkasına
bozkurtu alıp

gelmekteydi. Onun heybetini gören Alevke'nin sarayındaki
kudurmuş köpekler de

karşısına çıkamadı.

Alevke han'ın dili tutuldu. O tahtından inip telaşlıca, karşısına
dikilen Manas'a

elini uzattı. Saygıyla diz çöküp kendisi yol gösterdi.

Gösterirken de kendi tahtını gösterdi. Alevke han, bir çok kez
işittiği, kutsal

kitapta okuduğu, Altay'ı altüst eden Manas'ın heybetini ilk
defa bizzat gördü.

Yeryüzündeki insanları korkutup onları adam yerine
koymayan mal canlı Alevke,

bahadırı görüp hayran kaldı. Manas'ın kirpiği alev, gözü ateş
gibiydi, tek başına

bin pehlivanın kuvveti vardı, alnı kaplanınki gibiydi, taş
yürekli, kürek kemiği

kalın idi, bileği filinki gibiydi, sert sakallı, dik bıyıklı, korkunç görünürlü,

akıllı biriydi. Gazaba geldiğinde onun kahrına hiçbir adam, hiçbir halk

dayanamazdı.

"Hanlığınız kendinize kalsın! Tahta hevesli değiliz, bahadır" dedi Manas Alevke'nin

tahtına oturmadan "Bizim kırgızlarda, Türklerde Han tahtına değeriyle, liyakatıyla

oturulur, Alevke Han".

"Baş üstüne, Manas Hanım" dedi alevke çekinerek "Emir buyurunuz".

"Gücün güce yetmediği yerde, söz aklın gücü yeter, bahadır, Andican, Alay, Kan-Dağ,

Ala-Dağ atalarımızın yeri idi. Mezarlarını kimse kazamaz. Yurduma geldim,

topraklarımı geri ver. Kendi ağzından cevap alayım diye geldim" dedi Manas.

Tedbiri Alevke "Manas ile tutuşsam gücüm yetecek gibi değil, hileyle üstesinden

geleyim, içeceğine zehir koyup hayvanat bahçesindeki arslanlara yem edeyim." Diye

bir kötölük düşündü.

"Söylediğinizde haklısınız, hanım. Öfke düşman, akıl dosttur.

Alevke'nin

misafirseverliğini gör, bahadır. İstirahat et, konuşalım.

Meseleyi dostça

halledelim. Alevke han hizmetkârlarına "Bahadır Manas'ı

ağırlayınız! Han sarayını

açınız!" diye emretti.

Alevke'nin ihtişamlı çadırı rengarenk idi, bahçesinde bülbüller
ve kuşlar ötüyordu,

pınarı akıyordu, her türlü çiçek açmıştı, papağan, insan gibi
konuşuyordu, kızlar

dansederek girdiler.

Avlanmaya meraklı Manas, Alevke'nin meşhur hayvanat
bahçesini görmek istedi. Alevke

buna karşılık vermedi. Han sarayının önünde, dayanıklı
kalenin içinde pek çok kuşun

ve hayvanın bulunduğu bir hayvanat bahçesi vardı. Alevke
elinin ulaşabildiği

yerlerden pars, kaplan, fil maymun, gergedan, ayı, Sibirya
parsı, kızılkurt,

ejderha, yılan, yabani eşek, köpekbaliğı gibi insanın görmediğı
canlıları getirip

hiçbir hanlığa nasip olmayan saltanatı sürüyordu.

Düşmanlarını yırtıcılarıyla

korkuturdu Alevke. O, hastalanan köleleri, ele geçirdiğı
bahadırları hayvanat

bahçesindeki yırtıcılarına bırakırdı, insan etine alışmış yırtıcılar
hayvanat

bahçesine gelen ganimeti kapmaya hazır idiler.

Bahadır Manas, Alevke'yi de, adamlarını da, arkasındaki
seksen yiğidin de demir

kapının dışında bırakıp, hayvanat bahçesine silahsız olarak tek
başına girdi.

Alevke'nin gökten dilediğı makbul oldu. O, "Kaplanların
Manas'ı parçalayıp yediğini

minareden göreceğim." diye çok sevindi.

Bahadır Manas bir sürü kaplanın yattığı kafesin kapısı açtı.
Demiri ısırıp

dışarıdaki insanlara atılan kaplanlar bahadıra dokunmadı,
kuyruklarını kısıp

sığınacak yer bulamadan kaçtılar. Manas kaplanların birinin
kuyruğundan tutup

çevirdi, kaplanlar bahadıra başlarını eğip, ayaklarını uzatıp
dolaşıp işaretle

saygı gösterdiler.

Kaplanlara bakan Agalak denen adam, cesaret taslayıp onu
kızdırmış olsa gerek,

acıkmış kaplanlar onu bir anda parçalayıp midelerine
indirdiler.

Bunu gören Alevke'nin dünyası yıkıldı, hazine dolusu altınları
aklından uçtu,

saltanatı elinden gidip geniş âlemi daraldı, sinek gibi canından
umudunu kesip

aklını oynattı.

Hayvanat bahçesindeki ejderler, ayılar, yılanlar, kurtlar
Manas'ı gördüklerinde

eğilip, kulaklarını kısıp, gözlerini kapatıp, uluyarak kafeslerine
başlarını

soktular.

Bir sürü asker ile Manas'ı tutuklamak isteyen Alevke: "Onunla
tutuşmak işime

gelmez, tutuşsam da gücüm yetmez, bu Kırgızla başa çıkılmaz,
iyisi ona

dokunmayalım. Onu zehirleyelim. Eğer bu da tutmazsa canımı
alıp Kakşal taraflarına

döneyim." diye düşündü.

Manas hayvanat bahçesinden çıkarken Alevke, bahadırın önünü kesti.

"Bahadır, Han sarayına buyurunuz" dedi Alevke.

İlerisini, gerisini düşünmeyen, saf, mert Er Manas, bu teklifi kabul etti.

Akıllı Bakay Manas'a başkan bir han çadırını diktirip, seksen yiğidi nöbetçi koydu.

Kendisine göre hayvan getirtti ve kestirdi. Ayrı kazanlarda pişirdi. Alevke'nin

mezelerini, yemeklerini kimseye fark ettirmeden döktürdü, bunları yiyen kuşlar

köpekler kırıldı.

Ertesi gün Alevke dalkavuğunu peşine alıp Manas'ın önüne yalnız geldi. Elini

boynuna koyup itaat gösterdi.

"Bahadır Manas! Yiğitliğinde hiç kusur yokmuş. Sana itaat ettim. Alacağım dersin

işte başım, içeceğim dersen işte kanım. Çıkaracağım derseni
işte gözüm. Canım kurban

olsun. Şimdi Andican'dan toprak vereyim derseni uygun
görürsen halkım ile kalayım!

Hayır derseni çekip gideyim! Buradan çıkmayacağım diye
kavga edecek hâlîm yok.

Tacımdan, tahtımdan ayrıldım. Taht senindir, bahadır!
Küçücük canım benimdir,
bahadır!".

Bahadır Manas, Alevke'nin yaptığı zulmü hatırladı. Canını
kurtarmak için yalvaran

bu Alevke, Kırgızlara karşı elinden geleni arkasına koymamıştı.
Altay'a sürülen

Cakıp'ın çilelerini, yıllarca horlanan halkını düşündü.

"Ey Alevke! Karşıma çıksan başın mızrağın ucunda olacaktı.
Han ellerini kavuşturup

yalvarırken ben canını bağışlarım" dedi bahadır. Böğürerek
"servetini

dağıtmayacağım, ordunu dağıtmayacağım. Toprak yeterlidir.
Niyetini bozmadan yaşa.

Ben Altay'dan sonra göçüp geleceğim. Bir şartım var, büyük
oğlun Booke'yi ak otağa

alacağım, bana çora olsun! Kasabış adlı kardeşin yardımcıları katılsın! Cevabını

derhal ver. Bunu kabul etmezsen başını kıyamete gönderceğim."

Alevke'nin kemikleri sızladı. Yaş akan gözlerinden kan akmaya başladı aklı durdu.

Çaresiz şartı kabul etti.

Manas Andıcan'daki Kalmuk ve Kırgızların hanı diye ilan edildi. Han Manas,

Alevke'den acı çeken altı şehirin eski han ve beylerini çağırıp, onları kendi

mevkilerine tayin etti; Alevke'nin biriktirdiği ganimetlerini, servetini herkese

saçtı.

Er Manas Alevke'den hiçbir şey almadan sadece iki çorayı alıp yoluna koyuldu.

Manas Altay'dan geldiğinde Altay'ın güneyinde, sıra dağları eteğindeki ovada

bulunan kalça denen meşhur halkı Kezek'in oğlu Şooruk han idare ediyordu. Gözkapağı

yüksek, göz çanakları çukur, siyah sakallı, dik bıyıklı, elli sekiz yaşındaki

Şooruk'un iki yiğit oğlu, iki kızı vardı. Akılay denen kızı on altı yaşında olup

insanlar arasından çıkan dünya güzeli idi. Kalçalar at yerine kızıl kuyruk deveye

binerlerdi. Kızları güzel olduğu için her halkla dünürleşmişti. Şehirine her yerden

tüccarlar gelip gittiği için çok zengindi. Mala, dünyaya düşkün, şımarık Şooruk bir

gün Manas'ı ele geçireceğim diye inat ediyordu.

"Kara Kırgızlar Altay'da altınla zenginleşip Esen Han'dan kaçıp geldiler. Ölümlüler

bizi hiçe sayıp toprak kapmak istiyorlar, cesaret taslıyorlar. Güçten kuvvetten

düştüğü halde bahadırılık taslayan Kırgızlara efedisi kimmiş tanıtalım. Atlanın!"

Kendini beğenmiş Şooruk askerlerini toplayıp Han Manas'a hücumla geçti.

Yollarda yürüyüp, ticaret ile geçinen Kalçalar savaşmayı bilmeyen, deveye binerek

mızrak vuruşan halk olmalarına rağmen iki yüz doksan bin asker topladılar. Bu

yüzden iç içine sığmayan Şooruk cesaret taslayıp altın zihniyetli davul, korna

çaldırıp debdebeyle kızıl sancaklı askerlerini toplayıp yola
koyulmak istedi.

Ertesi gün şafak sökerken Şooruk Han'ın yanına şımarık kızı
Akılay nazlanarak
geldi.

"Babacığım, bir kere olsun şımarık kızının sözünü dinle. Gece
rüyamda fırtına

koparan sel gelip, her yeri kara çamur akıntısı bastı. Altın
yapraklı çınara

tutundum, bu sırada yanıma sen geldin. Halk selle beraber
aktı. Babacığım, bu basit

bir şey değil. Ne olur Altay'dan gelen Kırgızlara dokunma?
Beni dinle babacığım,

beni dinle...Savaşma baba" dedi kız gözlerinden yaş akıtıp
ağlayarak.

Akılay genç olmasına rağmen anneannesinden büyü
öğrendiğini bilen Şooruk, bu kez

kızın davranışına güldü, halkı heyecana getiren han sözünden
dönmedi.

"Kızlar yorgan, yastığın yanında oturup nakış işler, babasının
işlerine karışmaz!"

dedi. Şooruk. Kızını susturarak "kızım rüyanda çınara tutunmamız zafere işarettir.

İyilik göreceğiz."

Kızını dinlemeyen Şooruk han Alay'daki Kırgızlara güpegündüz saldırdı. Kara Tegin

tarafındaki Noygutlara saldırdı. Noygut hana Akbalta hiçbir şeyden habersiz kimseye

dokunmadan rahat bir şekilde yatıyordu. Zavallı Akbalta Alay'a, halkının arasına

göçüp Noygutları toplayıp halk kıldı, halkına Kutubiy'i han yaptı. Kendisi mükemmel

bir kişi idi. Zenginliği halkınca biliniyordu, atları yetmiş bine, Çin mandası bine

ulaştı. Altmış yaşındaki Akbalta'nın kırık hanımı çocuk doğurmadı, çocuksuzdu, bir

keresinde Salbuurun'a varıp çölde gezen Oysul ata heybesinden gayipten çocuk sahibi

oldu. Sönen ateşi tutuşup, çocuk sahibi oldu, Hızır derviş, çocuğa Çubak adını

verdi.

Şooruk hanın askerleri beyaz obaya giden Noygutlara soluk aldırmadılar, yedi bin

atını sürüp gitti. Bu sefer Manas'ı yağma edeceğim diye
kafasına taktı. Noygutlar
himaye aradılar, savaşlarda erenleri ölüp, halkı tutsak olup,
kız gelinleri dağlara
kaçıp kurtuldu. Noygutların hanı Akbalta başını alarak kaçıp
sağ kalan yiğitleriyle
beraber avlanmaya çıkan Manas'a yöneldi.
Ah yalan dünya, bugün gördüğün yarın yok, önceki sağlam
Akbalta, Alevke Kırgızları
yağmaladığında Altay'da çektiği horluklara da direnmişti.
Bugün akboz atının
boynunu çevrip, beyaz sakalını tutup gözlerinden yaş akıtıp,
dertli dertli kaçıp
gelmekte idi.

Onlara av avlamakta olan Manas rastladı.
"Göreceğimizi gördük Manas. Derdime dert kattın Manas.
Altay'dan ayırıp asaba
koydu. Tepeleri otlak, yeri verimli, geniş Altay'da niye
ölmedim! Atalarımdan kalan
toprağım diye getirip Kırgızın baş ayağı kum gibi dağıldı.
Yabancılar Noygut'u

kırıp gittiler. Bizi bu günlere mi koyacaktın! Biz bu günleri mi görecektik!"

Akbalta'nın söylediklerine Manas söz bulamadı, öfkeden gözlerinden ateş sıçradı,

acısı artıp her taraftaki Kırgızlara askerler çabuk gelsin diye altı kişi ile haber

gönderdi.

Bahadır Manas Şooruk'un askerlerine avulun içinde saldırmayayım, kadına kıza, çoluk

çocuğa deymeyeyim diye onların önünü dağda kesti.

Şafak sökmüştü. Ala-Dağ sanki Altay'ı hatırlatıyordu. Tan ateş gibi kızarıp attı.

Beyaz karla kaplanan sıradağlar sanki uyumakta olan yiğitlere benziyordu.

Bulutların sardığı dağlar sanki uyuyordu. Alay davulun acılı çalınışıyla uyandı.

Bahadır Manas beyaz elbisesini giyinip, uzağı yakını tanımaz öldürücü ok sadağını

astı, demiri sekiz kenarlı, on iki çeşit boyanmış ucu zehire batırılmış, rüzgar

değse vızlayan sırlı mızrağını omuzuna koydu. Karanlıkta çektiği zaman ateş gibi

kızaran, savaşta vurduğu zaman uzayan, ot üzerine koyduğu
zaman yakan, değdiği

zaman öldüren kılıcını eline aldı. Altınla süslü, kestiği düşmanı
geberten kapı

kadar baltasını beline kıstırdı. Başı çelikle kaplanan sapı
demirden olan gürzüsünü

eyerin yanına takıp meşhur ala kula, siyah yeleli Akkulasına
binerek er meydanına

hazırlanıp durdu.

Savaş silahlarını kuşanan iki ordu noktası noktasına geldi.

Kalçalar, ezelden savaş

kurallarını bilmiyorlardı. Çapraşık konulan askerlerin önünde
tutuşmayı bırakıp,

halkının önüne bahadırlarını çıkarıp, deve üzerinde
mızraklarını uzatıp bağırıp

çağırdılar.

Dögöşö adlı pehlivan dört bin bahadırı ile kıyasıya bağırıp
Manas'a doğru yöneldi.

Kaplan Manas'ın kahramanlığı, insanlar arasında benzerinin
bulunmadığı anlaşıldı.

Beğ Manas, yağmur gibi yağan oklar arasında tek başına
dolaşıyordu. Mızrağıyla

devirip, baltasıyla gebertip dört bir kafirin kanını döküp, öğlen olmadan safdışı

etti, kanlarını su gibi akıttı, üç binini imha etti, kalabalık askeri karıştırıp

şaşkına çevirdi.

Savaş iki gün sürdü. İkinci gündeki savaşta sağ kalan altmış bin askeri ile korkak

Şooruk han süslü kollltuğuna kıyamadan arkadaşlarını bırakıp başını alarak atlı

kaçıp kurtuldu.

Şooruk han kan yutup, gözlerinden yaş akıtıp ağlayarak kızı Akılay'ın ayağına

kapandığı zaman kızı:"Han baba! Bundan da ağı azaplara dayanmıştın! Düşmana yenilip

halkından tamamen ayrılmıştın. Gayretine gel! Başkaları görmesin!" dedi. Akıllı kız

Akılay ölmeye yer bulamayan, yatmaya mezar bulamayan babasını teselli etti.

Şooruk, başını kaldırıp aklını kullanarak kızına danıştı.

"Akılay, yavrum. Seni dinlemediğim için başım derde girdi.
Şimdi canımızı

kurtaralım," dedi Şooruk. "Kızım, at için utanç, satılmaktadır,
kız için utanç,

hediye edilmektedir" der halk. Şimdi beni dinle, Seni Manas'a
hediye etmek

istiyorum. Sözümü dinle, iyilik yap! Babanı, halkı ölümden
kurtar!.

"Babanın sözü kız için kanundur. Hayatım işine gelirse ben
razıyım, babacığım!

Benden endişe etmeyin. Çare altı, akıl yedidir, baba. Bir
dediğini iki etmiyeceğim"

dedi Akılay.

Zavallı Şooruk altın tacını giyip, altmış muhafızını aldı, kırk bir
kızıl deve ve

kırk kutu altınla yağmadan kurtulan altı yüz atı sürüp, otuz bir
güzel kızı

götürüp, ekmek tuz alıp Manas'a doğru geldi, ellerini boynuna
koyup diz üzerinde

durdu.

Ş

Şooruk şöyle dedi:

"Han Manas, kanatlı olacağım derken kanadımdan ayrıldım.
Deve sahibi olacağım

derken develerimden ayrıldım. Mal-mülk sahibi olacağım
derken evim yandı. Manas,

bahadır soyundan imişsin, savaşmak için doğan arslan imişsin.
Dev ile boy

ölçüşmüşüm, büyüğümlle tutuşmuşum. Ata yolu uludur. Kızım
sana hediye olsun. Başım

sana hediye olsun. Halkım sıkışıp kaldı. Bize acı! Öç alacağım
dersen kendin

bilirsin Canım kurban bahadır!..."

K

Kimseye bakıp gülmeyen Er Manas dişlerini gösterip gülerek
amcası Bakay'a baktı.

"

"Amca, bu söze ne dersiniz?" dedi Manas sevinerek gülüp.

B

Bakay ne diyeceğini bilmeden Manas'a bakıp durakaldı.

"Şooruk han ayağına gelip sana sığınıyor. Han fermanını ver,
Bahadır Manas" dedi

Bakay sonunda.

"İtaat eden halka kılıcımızı tığını göstermiyelim! Yağma etmekle sevinmeyelim.

Erenler, aklınız başınıza gelsin. Onlar bize açgöz, yırtıcılar demesin. Bayrağı

inip, dalı kırılan halka teşkilatlanmış halk olarak yiğitliğimiz ile iyiliğimizi de,

akıllı olduğumuzu da gösterelim!" dedi Manas.

"Aferin, yaşa! Doğru söz!" dedi halk memnun olup.

B

Bahadır Manas sıkışan Şooruk'a hürmet gösterdi.

"Şooruk han, karargahınızı yapmaya başlayın" dedi Manas yol göstererek. Şooruk

Han'ın telaşı giderildikten sonra, gönlü açılıp hediye edilen kızları ne yapacağı

hakkında Manas'a sordu.

"Ben hanlığı yağmalamadım diye hediye edilen kızı zorla zevceliğe almam, kendisi

isterse kabul ederim. Otuz kıza hediyecek kızlar demiyelim. Kızlara hediyecek gibi

muamele etmiyelim. Onlara şımarık kızlar diyelim. Kızları kendi iradelerine

birakalım. Kendileri seçsinler! İstedikleri erkeğe gitsinler!"

Çoğunluk bu teklife yaşı Manas diye katıldı.

Bugün kızların hediye olarak getirildiği unutup büyük bir dost edinme, kız seçme

şöleni oldu.

Iraman'ın Irçı oğlu ortaya çıkıp kızları överek şarkı söyledi.

Iraman'ın Irçı oğlu övmezse de, Şooruk Han'ın şımarık kızı güzeller güzeli idi.

Uzun siyah saçları dizlerine kadar sarkmıştı. Söğüt çubuğu gibi ince belli, görenin

yüreğini hoplatan hana layık bir tuti kuşu idi. Sarayda yetişen otuz kız da

birbirinden güzel idi. Güler yüzlü, şiri sözlü, kaide bilen, kapağını açıp

gözlerini oynatıp erkeklerin aklını başından alan mülâyim, neşeli kızlar idi.

I

Iraman Irçı oğlu şöyle söyledi:

İster yaşlı ister genç,

Mutsuz kızlar gözünü aç

Sizi arzu ededuran,
Kara Kırgız halkıdır.
Hangisini istersen,
Tuttuğunuz erkektir.

Yaşlı, genç demeden, akıllı olan herkes sakal ve bıyıklarını
sıvazlayıp,
şakalaştılar, kalpaklarını kurup giyip, kendilerine çeki düzen
verdiler, çolakları
değnekleri gizlediler, dilsizleri sustular, körleri gözlerini
örttüler, "Eyvah,
Kalça'nın kızı beni tutar mı acaba" diye umutlanıp birbirlerini
itip merakla bakıp
durdular. Bahadır Manas da onun kırk yiğidi de diğer yiğitler
ile birlikte sıraya
girip ortadaki kızları birbirisinden kıskandılar.
"Bahtsız kızlar gözlerini açıp erkeklerinizi deneyin!"

"Kötüsüne düşmeyin! İyisini kapın!"

"Güzel kıza güçlü erkek yakışır. Sonra pişman olmayın!"

Kızların büyüğü, boy derse boyu var, akılderse akı var, yay gibi kaşı var Ayadıl

adlı kız söze başladı:

"

"Konuşmak bize düşerse, önce seçecek olan Akılaydır"

Şooruk'un şımarık kızı Akılay, ay gibi parlıyordu. Horoz boynu gibi boynu, top gibi

memeleri vardı, nârin boylu, beyaz vücutlu, siyah gözlü idi. O ipek gibi saçlarını

sarkıtarak şöyle dedi:

"Bize varsa kerim, Manas olsun erim." Akılay güzel esmer kızların arasından ayrılıp

çıktı. Sülün kuşu gibi boynunu kıvrıp, yana bakıp süzülerek yürüyüp, yaş çubuk

gibi eğilip Manasa doğru yönelip fırtına gibi hızla bahadırın yanına geldi.

"Yaşa! Akılay eşini buldu!"

"Han soyundan olduğu anlaşıldı" dedi kalabalık gürültü kopararak.

Diğer otuz kız da Kırgız'ın otuz yiğidini kaptı.

Zurna, kopuz çalındı, gümbürtüyle şölen başladı. Düğün bir hafta sürdü. Debdebeli,

geleneklere uygun bir şekilde geçti. At yarışı yapıldı, pehlivanlar güreştiler,

bozkurtlar bütün yeteneklerini gösterdiler. Başları bağlanan Kırgızlar düğünü yedi

gün değil, otuz gün uzattılar.

Bahadır Manas Şooruk'u yenip, kızı Akılay'ı alıp, zaferle gelmekte olduğu, takviye

kuvvete çoktan ulaştırılmıştı.

Kırgızların avulu Manas'ın nişanlısını debdebe ve kaideyle karşıladı. Erenlerin

eşleri de hediyelik kızlara karşı yapılan muameleyle değil, ailesine katılan yeni

üyesine saygı ve selamla karşıladılar. Çıyırdı hanım gelinini kimseye hediyelik

gelin dedirtmedi, oğlak çekişme yaptırıp, önü arkasına bavursak saçarak karşıladı.

Törelere derhal öğrenip büyüklere diz çöküp, küçüklere şefkat gösteren geline özel

olarak beyaz çadır diktirdi.

Manas Kıpçak'a akraba olup, Kara-Ötök'ten arâzi aldı.

Manas Şooruk han ile savaşmaya gittiğinde Alevke gizlice ulu padişahından izin

almıştı. O avulu ile muhteşem han sarayını bırakıp Pekin'e doğru Tırgotlarla

beraber hep birlikte kaçmıştı. Bunu Kırgızlara casuslar olduğu gibi anlattılar.

Arabalarını sürüp, kervan gibi yavaş ilerleyen Alevke'nin göç kafilesinin karşısına

Kalmuk eşinden doğan, on sekiz yaşına giren, kara güçle dolan, beş yıl görmediği,

harp ilmi öğrenen Kongurbay adlı çok sevdiği küçük oğlu can dostuyla beraber

çıkageldi.

Kongurbay babasını görüp ağladı.

"Babacığım bu hareketini anlat? Düşmandan kaçmış gibi bir halin var? Kökünü kim

kazdı? Şaşıyorum, babacığım. Önceki yiğitliğin nerede?"

"Oğlum, onlar öyle kolay öldürülecek Kırgızlar değil, dövüşeni sağ koymayan o

Manas, kolay başa çıkılacak biri değil. Onun yiğitliğini sorma.
Atalarının

toprağını geri verdim."

A

Alevke "Manas'ı öldüreceğim, dövüşeceğim" diye tutturan
oğlunu zor teskin etti...

Bu Manas, o topraklarla yetinmeyecektir. O, Pekin'e de
varacak gibi, kaçanı da boş

bırakmayacak gibi. Manas doğmadan önce ona yiğitlik
yazılmıştır. Mukaddes kitapta

Manas'ın adı vardı. Kitapta "Manas pekin'e gazaya vardığında
yiğit elinde arslan

değildir. Manas'ı, Esen Han ile danışıp asker topladıktan sonra
öldürelim! Şimdi

oğlum beni dinle! Olgunlaşman gerekiyor. Şimdi gençsin, ona
yenik düşersin,

kuvvetine dolduğun zaman, O, Pekin'e geldiği zaman tutuş"
dedi Alevke oğluna.

B

Bahadır Kongurbay babasının teklifini kabul etti.

Alevke'nin oğlu Pekin'e gitmeden Çin seddini takibederek Sarı
Nehir boyunca göçüp

şehir kurdu. Pekin Hanı Esen Han'a hediyeler gönderdi.

Kırk hanın Hanı Esen Han, Ala-Dağ, Kaşgar, Andıcan'ı,
Yedisu'yu idare ederken

Manas'tan kaçıp Çin Seddi'nin civarı, Sarı Nehir'in kenarına
yerleşen Alevke'ye

altı ay sonra mektup gönderdi. Esen Han, Alevke'nin
darıldığını bildiği için ona

hoş bir tarzda mektup yazdı.

Bir zamandan sonra Alevke, oğlu Kongurbay ile Çin hanı Esen
Han'ın bulunduğu kırk

kapılı Pekin'deki mis kokan kızıl ağaçtan yapılmış altın süslü
kapısı var, sadece

kuşun uçup girebildiği han sarayına ihtişamla girdi. Akrabalar
saygıyla selamla

görüştüler.

Alevke ile Kongurbay'ın gelecekleri nöbetçileri ve han
sarayına malumdu.

Alevke'nin altmış yiğidinin küçüğü olan Kongurbay'ın ünü
herkesçe biliniyordu. On

iki yaşında kızıl korlu Çin beylerini döven bu genç, Pekin
halkını bezdirmişti, pek

çok katır kestirmişti. On üç yaşında akıllanıp beş yıl eğitim gördü, okudu,
yiğitliği diğerlerinden farklıydı, güreşte becerikli idi, çok tedbirli, savaş hilesini gerçekten iyi bilen kibirli bir kişi olduğu söyleniyordu.

H

Han sarayına, Esen Han'ın yanına altın direkli çadır kurdular.
Çin padişahı Esen Han, Er Kongurbay'ı Çet-Beecin'e ihtiram ile han tayin etti,
Beylik elbisesini, altın tacını giydirdi.

Eser Han, Korgurbay'ı boşuboşuna han tayin etmemişti.
Alevke, Çin hanının

hudutlarında hanlık yaptığı için "vahşilerle" kırgızlarla savaşmış, onların

sırrını, âdetlerini, savaştaki durumlarını biliyordu. Alevke'nin oğlu Kongurbay da

diğer halkların âdetlerini, dillerini, savaş yeteneklerini bilen bilgili, kurnaz

bir bahadır idi.

Manas'a karşı koyabilecek kişi Kongurbay idi. Eninde sonunda Kırgızların gözdesi

Manas, Pekin'e gelecektir. Kırgızların yolunu sadece Kongurbay'ın

engelleyebileceğini, Esen Han önceden düşünmüştü.

Han sarayında, Kongurbay Han'ın şerefine büyük ziyafet ve eğlence düzenlendi. Esen

han, Alevke han ve Kongurbay han rahipleri içeri almadan üç gün başbaşa konuştular.

Akıllı, tedbirli ve sihirbaz Kongurbay dizginleri eline alıp Çet-Beecin'e geldikten

sonra Çin'in bazı bölgelerinde yeni güvenlik tedbirleri aldı. Taştan destek

koydurup üzerine yazı yazdırdı. Manas'ın geleceği yönleri adam koyup devriye tayin

etmenin yanısıra başka bir tedbir de düşündü. Kanatlı kuğu, ördekli gölün bulunduğu

yerlere nöbetçi koydu. Yüksek dağlı yerlere kulca (dağ koçu) yı haberci olarak

koydu. Düzlüklere, tepelere Esen Han'ın bahçesinde yetişen, insan dilini öğrenen

kırk (kulaç) kızıl tilkiyi bekçi olarak yerleştirdi. Manas'ın gelebileceği ihtimali

bulunan yola erkek domuzun etine doymayan obur, tanoosu
sarpun gibi tek gözlü kör

dev Makel'i kırk rahiple birlikte nöbetçi koydu.

Alevke'nin oğlu Kongurbay, kanatlı siyah atına bindi, ona
karşılık veren kimse

çıkmadı, yeryüzündeki büyük ülke Hakan Çin ile Çin-Maçin'in
yarısını yönetti.

Alçak ama dayanıklı duvarı olan, karışık sokaklı Tangşa denen
şehirin tam ortasında

bütün Çin'in komutanı Sooranduk'un kırmızı tuğlalarla
kuşatılmış muhteşem bir

sarayı vardı. Pekin'e seyrek gidip gelen Sooronduk, elli dört
yıllık ömrünü bu

şehirde geçirmişti. Asîl sarayda birkaç hizmetçi rahip, vezir ve
tutsak kız

yaşıyordu. Sooronduk'un üç eşinden dört kızı dünyaya
gelmişti. Buna Sooronduk

sevinmemişti. Kızlar çaydanlıktan akan su gibidir, erkek çocuk
evin direğidir

diyordu komutan. Askerlikten anlayan, kendine destek olacak
bir oğlan arzu ediyordu

Sooronduk. O, yeryüzündeki diğer ülkelerden falcılar,
hekimler ve büyücüler
getirdi. Tibet'e kadar adam gönderip çeşitli şifalı bitkiler
toplattırdı. Dağ
bağrındaki tapınağa gidip mum yakıp altından yapılmış puta
diz çöküp arzusunu dile
getirip çocuk talebinde bulundu. Hangisinin şifa bulduğunu
kim bilir, bir yıl sonra
ince bulutlu ortanca eşi Ekzer, hamile kalıp dokuz ay sonra
doğurdu. Çocuk doğarken
Pekin'de güneş tutuldu, yer sallanıp yarıldı.
Bahadır Sooronduk'un gökten dileyip aldığı erkek çocuk idi.
Sevinçten uçan
Sooranduk, Pekin'den misafir çağırıp büyük bir ziyafet
düzenledi. Akrabaları,
dostları pahalı hediyelerle geldiler.
Sooronduk, ziyafete gelen misafirlerden oğluna ad
vermelerini rica etti.

Onlar, ordu komutanın oğluna verdiğimiz ad, belki
yakışmayabilir diye suskun
durdular.

Bir derviş gelip: "Oğlunun adını Almambet koy" dedikten sonra gözden kayboldu.

Almambet küçüklüğünden kabiliyetli çıktı. O, yıl değil gün geçtikçe büyüdü.

Çocukluktan beri büyüklerin bilmediği şeyleri öğrenmeye, babalarının geleneklerini

devam ettirmeye, esrarlı dünyayı tanımaya, mutluluk ile üzüntüyü anlamaya, zayıfken

güçlüleri nüfuzu altına almaya, kötülükten iyiliği bulmaya, çirkinden güzelliği

bulmaya yeltendi.

Sooronduk, oğlu sekiz yaşına girdiğinde, onu ileri gelenlerin çocuklarıyla beraber

dört yıl hocaya verdi. Almambet iki yıl Köyikap'ın civarında bulunan Celpinis'teki

doksan pınarın gözündeki yetmiş katlı mağarada yatan ejderhadan yay kullanmayı,

taktiği, harp ilmini okudu. Ejderde okumak için altı bin çocuk gelmişti, iki yılda

sadece altı çocuk eğitimini tamamlayabildi. Alimlerden gök ile yeri aptallık ile

akıllılığı, karanlık ile aydınlığı, ruh ile vücudu, akıl ile kabiliyeti, ölüm ile

hayatı kavrayıp yaşam ile korkunç dünyanın değerini öğrendi. Bilimiyle

kibirilenmedi, bilimde derinleştikçe çınar ağacı gibi yayıldı, alçak, ama sağlam

oldu.

S

Sooronduk, oğluna akıl danıştı:

"Oğlum, on altı yaşına girdin. Gök sana akıl, güç ve hayat verdi. Ben yaşlandım,

sen yolumu devam ettir. Alevke, Esen Han ve ben üçümüz anlaştık. Gözüm açıkken

nasihatımı söyleyim. Ordu komutanlığını eline al!"

Saygılı Almambet babasının sözünü iki etmeden beyliğe oturdu. Almambet'i tebrik

etmek için dünyanın dört bir ucundan hanlar, elçiler bahadırlar hediyelerle

geldiler.

Almambet, genç olmasına rağmen söz ile gelen misafirlerin gönlünü alıp, akıllıca

tarafsız olduğunu gösterip, onları ustalıkla yolcu etti. Onun ünü uzaklara yayıldı.

Diğer hanlıklardan kaçanlar tarafsız Almambet'in himayesine sığındılar, Almambet'in

halk arasında sevilmesi bazı hanları sevindirmedi.

Çekemeyenler onu Esenhan'a

şikayet ettiler.

Adetlere göre, diğer padişahlar, komutanlar da Almambet'i davet ederek teşrifat

kurup, saygı gösterip şerefine ziyafet verdiler. Almambet Çin'in ordu komutanı

sıfatıyla muhtelif yerlerdeki askeri birlikleri, onların koşul ve ahvallerini

kontrol etti. Bir gün Çin padişahı Esen Han, Almambet'i Pekin'e çağırdı. Han

sarayının kapısına gelirken Esen Han'ın yiğitleri Almambet'i attan indirip altınla

kaplanmış, altın tutucusu olan altın sandalyeye alıp götürdüler. Almambet, han

olduğundan beri Esen Han'ın beyaz sarayına ilk kez girişi idi.

Han sarayının tavanı, içi, etrafı, göze çarpan her yeri altınla süslenmişti,

yüzünden gülücüğü eksik etmeyen rahip, altın kapıyı açtı.

"Akıllıların akıllısı, yüce Göğün oğlu, bütün Hakan Çin'in komutanı kutsal Almambet

müsaade istiyor. Bin yaş yaşayın" rahip kayboldu.

Esen Han'ın yanındaki geniş yenli ipek kaftan giyen beyler, rahipler yere kadar

eğilip diz çökerek komutana saygı gösterdiler.

Ejderha işlenmiş sarı kaftan giyen, altın tahttaki Göğün oğlunun yanına Almambet'i

çağırdılar.

"Ben göğün oğlu, Çin padişahı! Emrediyorum: Güneş ile ay ışığının ulaştığı bütün

bölgelerin askeri birlikleri senin idarendedir. Orduyu ejder gibi helbetli, arslan

gibi güçlü olan senin gibi bahadır yönettiği için artık gönlüm huzur buldu. Yüreğin

kurt yüreği gibi, gözlerin yılan gözleri gibi olsun" dedi esen Han.

"On bin yıl yaşa Göğün oğlu!" dedi hanın etrafındaki beyler diz çökerek.

Ondan sonra hanın fermanı okundu. Almambet'e altınla süslenmiş ferman kağıdı

verildi. Ona ejder sureti işlenmeş altın düğmeli kaftan
giydirilip, gümüşten

işlenmiş kuşak kuşatıldı.

Çin'in kırk padişahının biri olan meşhur Azizhan,
Sooronduk'un kayınbiraderi idi.

Almambet Azizhan'ın karargâhında ilim okuyup, hüner
öğrendi. İki hanın arasında

şımarıklı yapan Almambet'i Çin'in ileri gelenleri, Azizhan'ın
oğlu zannediyorlardı.

"Göğün oğlu komutan Almambet'in şerefine insan kurban
edilirse kutsal kitaba göre

Göge karşı günaha gireceğim. Uğursuzluk gelecektir. İyisi mi
bu köleleri elime

verin" dedi Almambet Esen Han'a.

"

"O zaman kanun bozulur" dedi Esen Han.

"Göğün oğlu kanundan büyüktür!" dedi Almambet. "İnsan
yerine hayvan kurban etmeye

izin verin."

Esen Han Almambet'in sözünü beğenip kurban edilecek olan köleleri ona verdi.

Kölelerin yerine domuz yavrusu kestiler. Han sarayındaki tutuk beyleri, askeri

komutanlar, şehirin büyükleri, ulema ve rahipler Almambet'in davranışını

beğenmediler.

Esen Han, Almambet'e han sarayından yer tahsis edip dinlenmesi ve askerini sayması

için altı gün izin verdi.

Esen Han'ın danışmanları ona bir ağızdan şöyle dediler:

"Yüce Göğün oğlu, yeni komutanınız biraz farklı, iyi niyetli görünmüyor."

Tecrübeli Esen Han farketirmeden Almambet'e gözünün ucuyla dikkatlice baktı.

Almambet kargaşa ve karışıklıklara dayanabilecek karakterde, tuttuğunu koparan,

tuttuğu yerden kan çıkaran, baktığı insandan canını alan alp idi.

Han sarayının rahip başı Almambet'e şöyle buyurdu:

"Yüce Göğün oğlu, on bin yıl yaşasın! Onu yaşatmak bütün Çin'in görevidir, komutan

bunun da gamını yer. Bu görevi sen yerine getireceksin." dedi rahip başı.

"Nasıl?" dedi Almambet.

"Göğün oğlunu güzel yemekler ve ilaçlar ile emin edeceksin."
Dedi rahip kurnazca

gülümseyerek.

"Ben olmadan da geniş Pekin'de yemeğin her türlü bulunur,
üstadım. Şifalı

bitkiler Tibetten çıkar." dedi Almambet.

Rahipbaşı, Almambet'e sırtarak şöyle dedi:

"Yemek ve bitkiden başka ilaçlar da var" dedi rahipbaşı
Almambet'in omuzuna elini

koyup "O ilaç, binden biridir, hanı gençleştiren genç adamın
ciğeridir."

Almambet, rahibe şaşkın şaşkın baktı.

"Evet" dedi rahipbaşı sözünü devam ettirerek "Göğün oğluna genç erkek ve genç kızın

ciğerini ezip yılda dört defa ilaç olarak veriyoruz. Genellikle ciğerleri Çin

sınırındaki "vahşi" kölelerden, tutsaklardan alıyoruz."

"Bunu Esen Han biliyor mu?" dedi Almambet.

"Göğün oğlunun on bin yıl yaşaması lazım" dedi rahip uzun uzun düşünerek, "Sizin

şerefinize kurban edilecek altmış kişinin ciğerini alacaktık.

Onları siz azat

ettiniz."

"Göğün oğlu insan ciğeri yerse, halkın hanı olmaya hakkı var mı?"

"

"Var" dedi rahip "Çünkü Göğün oğludur o, ciğer bulmak sizin göreviniz".

"Ben Göğün oğluna saygılıyım! On bin yıl yaşasın! Ama onun insan ciğeri yemesine

karşıyım. Ben bunu kendisine söyleyeceğim" dedi Almambet.

Altı gün içinde Almambet'i çekemeyen beyler, vezirleri
kışkırtıp onu Esen Han'a
şikayet ettiler.

"Genç komutan dik kafalı biriymiş, âdetlerimizi bozuyor.
Göğün oğluna diğerleri
gibi iyi dileklerle yere eğilip diz çökmüyor. Niyeti bozuğun ta
kendisidir. Bu
gözünden de okunuyor. Ona zehir verip biran önce ortadan
kaldıralım" dedi basiretli
kişiler.

"Çocuk, han soyundandır. Komutan Sooranduk'un oğludur.
Ona ne diyeceğiz. Solobo
köklü halktır. Yarın, öbür gün kan davasıyla
düşmanlaşmayalım! Bırakın
kuşkulanmayın ondan".

"Söylemek bizden, icraat sizden. Sonra kötülük görmeyin"
dedi basiretli kimseler
nazlanıp susarak.

Almambet bütün Çin'in ordu komutanı olup altmış günde
yorgun, bitkin, suratı asık
bir halde Tangşa şehrine, kendi sarayına ulaştı.

B

Bir kere daha Sooranduk oğlu Almambet'e yakındı :

"Kocadığında mızımızın arzusu bitmek bilmiyor deme. Çet Beecin hanı Alevke'nin oğlu,

Kongur babanın yaylası olan Kan-Caylak'ın eline geçirmiş.
İkiniz bir yerde, bir

alimde okumuştunuz. Birbirinizin sırrını biliyorsunuz. Kendini bilmeyen Kalcadan

yaylayı geri al, ya da cezasını ver".

Almambet kılceyren atına binip Kongurbay'a gitti. Kangay'a tanılan Kongurbay altı

bin askerle bin beyi idare ediyor, pamuk belbağı kuşanmış
geniş çizme giymiş

gururla yürüyordu.

"Kongurbay, sözümü dinle. Babacığım Kan-Caylak'ını kendine geri ver. Büyüklük

edeyim deme" dedi Almambet.

"Soorunduk'un piçi saçmalama! Orası babam batıya gitmeden önce bizim yer idi, geri

aldık" dedi Kongurbay.

"

"Geri ver yeri. Yer Sooronduk'undur. Esen Han'a şikayet edeceğiz!"

"Hey, sen nereden çıkan hakemsin? Bunun ciğerini çıkarıp
Esen Han'a hediye

götüreyim!" dedi Kongurbay fırlayıp.

Bunu işiten Almambet sabrı taşarak sırlı mızrağını uzatıp
haykırarak Kongurbay'a

hücum etti. Onun ejder gibi heybetinden korkan Kongurbay,
şaşalayıp Algara atını

kamçılayıp kaçtı.

Almambet peşinden yetişip Kongurbay'a vurdu. Kongurbay'ın
Algarası tuynağı

dayanıklı, tulpar gibi hızlı koşan bir at idi. Almambet ona
ulaşamadı.

K

Kongurbay kaçıp dosdoğru Esen Han'a gitti, diz çökerek şöyle
şikayet etti:

"Ey, Göğün oğlu, on bin yıl yaşayın! Sooronduk'un oğlu
Almambet bana mızrak vurup

kanımı akıttı. Ocağımızdan çıkan düşman oldu. Esen Han'la
ikimizin kökünü

kazıyacağım! Bahçenizi çiğneyip, tahtınızı mahvedeceğim"
diyor. Onun niyeti

kötüymüş Kırgızlara kaçmayı düşünüyormuş" dedi. Böylece
Kongurbay başkalarından

önce Almambet'i şikayet etmiş oldu.

Hanın danışmanları ve rahipleriyle Kongurbay'ın söylediklerinin bir yerden

çıktığını anlayan Esen Han, Almambet'e öfkelendi.

"Bu nankörün başına kötü adımız çıkmasın, kendi babası askerleriyle gebertsin" dedi

Esen Han karargahında hüküm çıkarıp.

Esen Han hükümü imzalayıp, mühürleyip adamlarıyla Sooronduk'a gönderdi.

Han sarayına Almambet iki gün geç geldi. Şikayeti vardı. Esen Han Almambet'i kabul

etmedi. Bu hanın gazabına uğrayanlar için uygulanan kaide idi. Han Esen Han kabul

eder umuduyla Almambet karargahın kapısında yedi gün bekledi.

Yedinci gün karargahın içindeki Almambet'e gönlü yakın Burulça denen kız,

Almambet'e gizlice sır verdi.

"Almambet, benim sende başka yakın adamım yok. Esen Han buyruk çıkarıp seni

Tangşa'da öldürmek istiyor. Eline kelepçe vurup hendeğe koyacaklar, ya da kaçak

diye bir bahaneyle darağacına asacaklar! Gidecek yerini, sığınacak halkı şimdiden

düşün. Annem Türk kızı idi, ben sana yar olacağım, yedi yıl bekleyeceğim. Gelmezsen

canıma kıyarım." Burulça ağlayarak Almambet'le vedalaştı.

Almambet Tangşa'ya, babasının karagahına döndü.

Ö

Öfkelenen Almambet Sooronduk'e şöyle dedi:

"Babacığım, Esen Han'a güveneni Tanrı vurur. Esen Han ile Kongurbay'a ne yapacağımı

bilirim".

Sooranduk şimdi Tanrı'ya karşı değişmişti. Oğlunu gördüğünde ayı gibi bağırıp

Almambet'e atıldı.

"

"Öyle kötü konuşma! Ulu Göğün oğlunan karşısında beni utandırdın".

Almambet babasının fenalığını görüp bir gün bir gece uyumadan düşündü, çubuk gibi

kıvrandı, sonunda bir karar vardı. Burada kalıp ne yapayım?
Çin bana göre değil,

Kırgızlara gideyim". Düşüncesini sadece annesi Ekzer'e
söylemek istedi.

Günlerin birinde canı sıkılan, ama içindeki acıyı kimseye
söylemeden ızdırap çeken

Almambet ava çıkarsam rahatlarım diye yiğitleriyle Aral
denen yere vardı. Etekleri

ormanlık olan Aral dağına yerleşip av avlayıp eğlence
düzenledi.

Almambet, ormanın kenarı boyunca kaçan karacayı canlı
yakalayacağım diye takibeder.

Karaca ormana girip açık alana çıkar. Almambet karşısında atlı
adamları görür.

Demin kaçan karaca atlı kırk adamın yanına doğru gelip
silkinerek adam kılığına

girer.

Almambet ejderden iki yıl büyücülük okumuş idiyse de böyle
kerameti ne işitmiş ne

görmüştü. Almambet'in ağzı açık kaldı. "Siz kimlersiniz,
yiğitler? Nereden çıkan

ruhlarsınız?" dedi Almambet.

"Hoş geldin. Biz kırkları. Türkün, Kırgızın hakiki bahadırlarının koruyucu

pirleriz. Tanrının emriyle sana hayırlı birliği iletmek için geldik! Senin

barınacak yerin Altay'dır. Sağ olasın!" kırk atlı böyle dedikten sonra göz kapayıp

açincaya kadar kayboldular.

Almambet geri dönerken etrafı deminkinden daha güzel göründü. Doğanın bu

güzelliğini önce farketmediği için eseflendi.

Doğanın hayret verici bu güzelliği karşısında Almambet'in kalbi çarpıp, vücudu

gevşedi, gözün ulaşamadığı ufuklara kadar ulaşabilecek derecede yüksek sesle şarkı

söylemek istedi. Göklere yükselen dağlar üzerinden, akan sular üzerinden kuş gibi

uçmak, bulutlar gibi yayılmak istedi.

Almambet doğayı merakla, hayranlıkla seyrederken gözüken dağın kenarında insan

karaltısı farkettiler.

Almambet avcılara yol sorayım diye onlara doğru hareket etti.
O evvel atlı, elinde

iyi kapan kuş tutan, silahlı, geniş göğüslü, kabusundan ata
binen adama vardı

. Almambet görse de görmemezlikten gelip kımıldamayan, kıl
takkeli kızıl perçemli

adama öfkesini basarak "kaoma" diye selam verdi. Adamdan
ses çıkmadı. Almambet

atlıya tekrar selam verdi. Adam in mi, cin mi olduğunu
söylemedi. Almambet

sinirlenerek bulut gibi bozulup, arslan gibi atılarak adamın
üzerine yürüdü.

"Hey sen nereden çıktın terbiyesiz şey? Adet bilmeyeni yer
yutsun! Selam verilince

kabul edilmediği neredede görülmüş?"

A

Atlı cevap verdi:

"Bu geniş dünyada aç kalmış gibi domuz avlayıp terkilerine
bağlamışsın! Senin iyi

âdetin bu muydu? Canlıları öldüren, domuz eti yiyenlere
selam verilmez

adetimizde..."

"Niçin domuz eti yeme diyorsun? Gördüğünü göster, bildiğini
anlat bakayım. Yoksa

ben kendi bildiğimi yapacağım" dedi Almambet patlayarak.

"Er Almambet, sinirine hakim ol, buraya gel!" Adam alandaki
yüksekçe bir yere basıp

atından indi ve elini salladı.

A

Almambet de atından indi:

"

"Bahadır biz ilk kez görüşüyoruz, beni nasıl tanıyorsun?" dedi
Almambet.

"Bahadır, yiğidin yüzü gözü kendindedir, ama sözü, ünü
yiğitliği uzaklardadır, halk

arasındadır. Senin hakkında duydum. Seni göz önüne
getirmeye çalıştım" dedi Kökçö.

"

"Sen basit bir asker değilsin" dedi Almambet.

"Köküm Türk, neslim Kazaktır. Aydarkan'ın Kökçösü benim,
bahadır. Avlanıyordum.

Heybetini, çehreni görüp, elbisene bakıp, söz ve hareketlerine bakılırsa Çin yiğidi

Almambet'e benziyorsun."

"

"Doğru bildin" dedi Almambet.

Onlar acayip derecede geniş yayılan dağların üzerinde, tepenin zirvesinde oturup

terkideki kuş etini yiyip, kaptaki kımızdan yapılmış şarabı içip uzun uzun

konuştular.

Bahadır Almambet Esen Han ve Kongurbay'la olan ihtilafını, memnuniyetsizliğini Er

Kk'den saklamadan anlattı.

"Ben bütün ahaliden değil. Gz dönmüş hanın davranışından, yaltakçı beylerden,

iftiracı rahiplerden, kurnazlardan, gene beni anlamayan babamdan memnun değilim.

Onlar putlara tapındıktın sonra pk insan olmaları gerekirdi. Her halde bu

putlarının elinden bir şey gelmiyor. Ben ona tapınmıyacağım, vazgeçtim ondan. Babam

gibi, Esen Han gibi, beyler gibi olmak istemiyorum. Türklerin, Kırgızların âdetleri

dilleri, ruhu dürüst halk imiş, bana yakın geliyor. Beni Türk oğlu, Kırgız yapın.

Ben buna zorla değil, Tanrıyı yüreğimde hissederek, hayır dileğimle gireyim. Bunu

babama, anneme anlatacağım, hakikati söyleyeceğim" dedi Almambet.

"Söyle bakayım, baban Soorunduk anlar mı seni? Kendine zorluk çıkarıyorsun. Burada

kararını verip bizimle gitseydin" dedi Kökçö.

"Günahkar gibi saklanarak kaçmayacağım! Halka, baba anneme söyleyeceğim! İzin

verirse benimle gelecekleri can yoldaş edinip götüreceğim! Tesadüfen söylediğim

ayda gelemesem, bizim dine girdi diye, bizden biri diye gereğini yap" dedi

Almambet.

A

Almambet'in sözüne Kökçö inandı.

"Bahadır, Allah teala yardımcın olsun, uzun yolun açık olsun! Çabuk dön!" dedi

Kökçö.

"Doksan güne kadar bekle" dedi Almambet.

İki yiğit bulat kılıçlarıyla ellerinden kan çıkarıp, kılıcın tığına
kan sürüp

göğüslerini değdirerek vedalaştı.

Almambet yedi gün sonda Tangşa'ya geldi. Sooronduk'un
sarayı karışmıştı. Sooronduk,

Almambet'i koruyan askerleri Almambet'i kaybettiniz diye
suçlayıp zindana atmıştı.

Almambet gelir gelmez Kökçö'ye rastladığını, Türklere gönül
verdiğini, onlara

gideceğini annesi Ekzer'e anlattı.

"Canım anne dinle. Gülistanım kurudu. İnsanlar birbirine girdi.
Gülistanlı halkım

horlandı. Esen Han'dan gönlüm soğudu. Dört erdem tükendi.
Kalırsam sadece kendi

başımı değil, seni de derde sokacağım. Aksütünü helal et, sağ
olursam dolaşıp

gelirim. Ölmezsem haber veririm. Batıya, Türklere, Kırgızlara
gideceğim. Sağlıcakla

kal anneciğim!"

Ekzer, oğlunun sözü üzerine çılgınlık atıp kendini ateşe atan kelebekler gibi

dövündü...

"Sözünü benden başka insan duymasın! Bunu babana da söyleme, Kırgızlara da gitme.

Sözünden dön. Baban ile beni kendi elinle gömdükten sonra git" dedi Ekzer gözyaşını

yağmur gibi dökerek.

Almambet annem beni bırakmayacak herhalde, babam anlayış gösterip yiğitçe

davranabilir diye Sooronduk'a vardı. Babasının etrafında büyükler ve danışmanlar

oturuyorlardı.

Toplananlar Almambet'e saygı gösterip ayağa kalkıp sonra diz çöktüler. "On gündür

Çin sınırındaki bütün hanlara haber gönderip seni bulamadık."

G

Gök korumuş, neyse başın sağ imiş.

"Baba ben Türklere, Kırgızlara uğrayıp, dost edinip geldim!"

"Bu ne saçmalıyor? Cin çarpmış bunu. Bu benim oğlumun sözü değil." Dedi Sooronduk.

"Ezeli düşmanımız Kırgızlardır. Onlarla mızrağın ucu, kılıcın tığı ile konuşmak gerek."

"Beni dinle baba! Ben Türklerin ve Kırgızların dinine girdim, baba. Onlar dürüst sözlü, temiz kalpli, edepli, ahlaklı, yiğitleri namuslu, dindar, ilim ve irfan sahibi halk imiş."

"Kapa çeneni! Oğlum tamamen değişmiş! Esen Han boşuboşuna bunu komutanlıktan alıp zindana atın dememiş. Ben bunu Esen Han'a ulaştıracağım, kendi elimle geberteceğim.

Cinini çıkaracağım! Kimse engel olmasın!" dedi Sooronduk yanındakilere. Sooronduk

kılıcını çıkartıp oğlunu kesmeye yeltendi, Almambet babasının bileğinden tutup elini silkti. Kılıç yere düştü.

Almambet hemen kılıcı alıp, üzerine gelenleri gebertip
karargahtan çıkarak direğe

bağlanan alına bindi.

Öfkelenen babası sarayı sarsacak kadar bağırıp çağırdı.

"Yakalayın! Öldürün!

Gebertin!" diye bağırın Sooronduk'un sesi şehirde yankılandı.

"

Almambet sabaha karşı yedi geri nişan edinip sağa sola
bakmadan yola koyuldu.

Sooronduk oğlunun peşinden, onu takibettirmek için asker
gönderdi. Esen Han ve

Batıdaki hanlara mektup yazıp, güvercinlerle gönderdi.

Erkesi gün han sarayına bir güvercin mektup bıraktı diye Esen
Han'a küçücük bir

kağıdı verdiler. Kağıtta şöyle yazılıydı: Bugün sabaha karşı
Sooronduk'un oğlu

Almambet Kırgızlara kaçtı. Batı yönüne doğru gidiyor.

B

Bunu okuyan Esen Han öfkelenip saçlarını yolarak vahşi
haykırırlarla bağırırdı.

"Kaçak Almambet'i elime canlı ulaştırın! Ya da başını kesip getirin!" diye bütün

Çin'e buyruk çıkardı.

"Biz önceden söylemedik mi, çocuğun niyeti kötü, başa bela olacak diye, ulu Göğün

oğlu!" dedi rahipler sevinerek.

Yakasız zırh gömleği, nalsız çizme giyen, ince bıyıklı geniş yüzlü, kızıl gözlü

memur Kongurbay başta olmak üzere Bahadır Neskara'yı ve Büyük Yoloy'u kalabalık

askerle takibe gönderdi Esen Han.

Kongurbay'ın askerleri Almambet'e beş günde ulaştılar.

Karınca gibi kalabalık asker Almambet'i uzaktan kuşattılar. Kuvvetten düşen

Almambet sıra sıra gelen askerlere tek başına karşı koydu.

Bahadır kapının önünde bekleyen Kongurbay'a oktan önce ulaşıp böbreğini

yumruklayarak geçti. Kongurbay atından düşmek üzereyken arkadaşları onu

kurtardılar.

Almambet gerçek bahadırılığını şöyle gösterdi ki, sağa sola bakmadan kalabalık içine

girip kılıcıyla mızrağıyla nice yiğidin canına okudu, bazılarını attan devirip

kellelerini elma koparır gibi kopardı, askerleri kuşlara saldıran atmaca gibi

kovaladı.

Almambet hiç uyumadan yedi gün yedi gece savaştı. O karşısına çıkan Çin hanı

Neskara, Kalmuk hanı Coloy ve onların yanındaki pehlivanlar ile tekbaşına dövüşüp

pek çoğunu safdışı ederek kalabalık orduyu alt üst etti.

Bir anda atı kılceyren tulpar halsizlenip sendeleyerek bir çukura düştü. Almambet

bu sırada eyerinden bir yana sarktı, üzengiden ayağı kaydı. Bunu farkedene

Alevke'nin oğlu Kongurbay atını kamçılıyıp kükreyerek kuş gibi saldırıya geçti.

Almambet yardıma yetişecek kimse olmadığı için hayatından umudunu kesmişti. Göz

kapayıp açincaya kadar Almambet'e Gök yardım etti. Kızıl perçemli mızrağı olan biri

doğruca Kongurbay'a saldırıp, onun atına mızrağını sapladı.
Kongurbay'ın tulparı

kuvvetten düştü, Kongurbay hayatından umudunu kesip
telaşla aşağıya doğru kaçtı.

Almambet "Bana yardım eden hangi yiğit acaba?" diye
dikkatle baktı ki annesi

Ekzer'i gördü. Zavallı anne doru kısrağa binip, erkek kıyafeti
giyinmişti,

yumaklanan siyah saçları tepesine düşmüştü. Biricik oğluna
yardım etmek için, onsuz

nasıl yaşarım diye düşünüp, eline mızrak alarak oğlunun
peşinden gelmişti. Yerinden

kımıldamayan arslan kah annesini dağa benzeterek,
sevincinden kabına sığmıyordu,

kah miskin annesine acıyordu. Almambet annesini gördükten
sonra daha da

cesaretlendi. Soğuksuyu geçip, dinlenen atına binerek
Kongurbay'ı takibetti.

Kongurbay'ın dört ayaklı kuş gibi uçarcasına koşan kara atına
Almambet yetişemedi.

Kaçanların arkasından kovalayan Almambet yakaladığını sağ
bırakmadı.

Almambet kaanların arasında kuşluk vaktindeki gölge gibi hareketsiz duran askeri

görüncü, önce onu gebertmek için arkasına mızrak vurdu. Üzengiden butu kayan asker

başını çevirdi. O, Almambet'in babası Sooronduk idi. Onu gören Almambet'in vücudu

deprem olmuş gibi sarsıldı.

"Sen miydin baba, sağ kal!" diye mızrağını çekip, kılıcını kınına soktu. Utandı mı

ya da sinidlendi mi bilinmez atının boynuna asılıp, ocağına su basmış gibi elinden

kuşunu uçurmuş gibi ezilip büzölerek üzüntü içerisinde atını geri çekti.

Almambet sinirlenerek yürürken çukurda annesinin bindiğı doru kısırağın boş olduğunu

gördü. Almambet'in kalbi çarpıp, dağ gibi atı sallandı. O uçarcasına koşup kısırağı

yedeğe alarak "Asil Ekzer anneciğim." diye geniş sahrada yankılanan sesiyle

bağırmaya başladı.

A

Annesinden ses çıkmadı, nerede olduğu bilinmiyordu.

Davul çalan kalabalık Çinli'nin Ekzer'in cesedini katıra
yükleyip, Pekin'e doğru

götürmekte olduklarını gördü Almambet. Tozu dumana
katarak onlara yetişip annesinin
cesedini kurtardı.

Sahrada, Almambet sırlı mızrağını yere vurup, gözlerinden yaş
dökerek, kemikleri
sızlayıp üzüntüden halsizlendi.

Bu sırada düşman, Almambet'i dört tarafından kuşatmış sel
gibi geliyordu. Almambet

atını gerip çekip Çinlilerle savaşısam, zavallının etlerini
akbabalar yiyecek,

gözlerini oyacaklar diye eğilerek annesinin cesedini belinden
tutarak doğru kısırağa

yükledi. Takibedenleri atlatıp ormana girdi. Annesinin
cesedini yüreği sızlayarak

büyük bir acı içinde toprağa verdi, üzerine büyük bir taşla
işaret koydu.

Şafak söküp yeryüzü aydınlandı. Almambet gitmek istedi ama,
güneşi orman, düzlüğü

düşman örtmüştü.

Almambet, dindar biri idi, bir fırsatını bulup bu sıcakta dağ
deresine dolu
yağdırdı, ormana sel bastırdı, düzlüğü kara dumanla örttürdü.
Kılceyren'e binen Almambet güpegündüz yağmurdan kaçan
askerler arasında dolaşıp
atlarını beraberinde sürerek ormandan çıkıp Altay'ın yolunu
tuttu. Tam on bir gün
yol yürüdü.

Kökçö ile vaatleştigi günün üzerinden altmış gün geçmişken
yoldaşlarıyla atlanan
Kökçö "Almambet verdiği sözü tutacak, dost için ateşe
girecek, namus için canını
verecek bahadır sözünden dönmez, vaatleştigimiz yere
gelmişti" diye gök nehirin
kıyısını takibetti. Öğlen olduğunda kenardaki dağ yolunda toz
duman çıktı. Kökçö
dikkatle bakınca kanlı atları sürerek gelenin Almambet
olduğunu gördü.

Güz aylarının sonunda Er Kökçö Almambet'i babası
Aydarkan'ın avuluna götürdü.

Aydarkan, mal ve servete düşkün biri idi, o altı yüz atı
arasında küçük bir kısrağı
bulup kesti.

Almambet Kökçö'nun karargahındaki birinin evinde barınıp,
dokuz yıl bekar yaşadı. O

halkın sefil yaşamına acıyıp, bir yararım dokunsun diye,
Moğolların, Tırgotların,

Kalmukların atlarını, sığırlarını ve develerini getirerek
yoksullara paylaştırdı.

Yılda üç dört kez at getirip fakirin karnını doyurdu, yoksulu
zengin kıldı.

Almambet âdiliği, dürüstlüğü, samimiliği ile obacakta değer
kazanmaya başladı.

Zavallılar, fakirler, şikayetçiler, kocasından boşananlar önceki
gibi baylara ileri

gelenlere, efendilere, beylere değil, bu belalı gaddar Çinli
Almambet'e gelmeye

başladılar. Almambet herkesin şikayetini, derdini dinliyordu.
Kimsenin servetine,

zenginliğine, şöhretine bakmıyordu. Herkesle yüzyüze
konuşup, davanın köküne

iniyor, kavgayı yatıştırıp meseleyi adil bir şekilde çözüyordu.

Kazakların, daha önceleri adillik taslayan bilgiçleri, hakimleri maslahattan,

hakimlikten, ganimetten mahrum kaldılar. Bir defasında ileri gelenlerden altmış

kişi bir araya gelip anlaştılar. Hile düşünüp, kendilerinin Almambet'e denk

gelemeyeceğine kanaat getirdiler. Kardeş gibi birbirine yakın olan Kökçö ile

Almambet'in arasını açtılar.

"Nazlanan güzel Ak-Erkeç namussuzluk edip yanına erkek aldı. Kadın erkeğe

düşmandır. Babasını, askerlerini öldüren bu Çinli sana acır mı, Almambet seni

öldürüp tahtına oturup Ak-Erkeç" almak istiyor, onu ortadan kaldır" diye hep

birlikte bir masal uydurup Kökçö'yü sarhoş ederek Almambet'e karşı çıktılar.

Kadınlara düşkün, safdil ve kaba olan Kökçö, mümtaz beylerin necis dedikodusuna

inanarak Almambet'i kalabalığa öldürtmek isterken bahadır kılıcını çıkarıp kendini

korudu, bir kaçını yıkıp ölümden kurtuldu.

Öfkelenen Almambet'e beyaz sarıklıların akıllısı, ipek elbise giyen güzel Ak-Erkeç

ağlayarak şöyle akıl verdi: "Yolda Kırgızların bahadırı Manas'a uğra, senin

kıymetini bilse bilse o bilir, sözümü unutma."

Karargahtan giden Almambet epey yürüdükten sonra "Kökçö sarhoşluğundan bana bunu

yaptı, kendine gelip gerçeği öğrenirse peşimden adam gönderir" diye pek uzağa

gitmeden savaş atı olan Kılceyren'i otlağa bıraktı, yollara bakıp bir gün yattı,

iki gün yattı, üç gün yattı. "Kökçö değişmiş, niyeti bozulmuş" diye dertlenip ondan

umudunu kesen bahadır Almambet atının başını sahraya çevirdi.

Hazret dağında. Ahşap dairesi ardıc ağacıyla tutturulmuş, sırıklarının ucuna

kırmızı çuha geçirilmiş, kenarları deyilde kumaşından yapılmış, beyaz çuha ile

kaplanmış, işlenmiş ipekle örtülmüş, sırıkları ve duvarları otuz çeşit boya ile

boyanmış Karabörk'ün, adetlere göre yapılan on iki kanatlı beyaz çadırında uyumakta

olan Er Manas rüya görüyordu.

Manas uyanıp "gece gördüğüm rüya iyi değil. Bunu halka anlatıp yordurayım" diye

Kırgızlara haber gönderdi. Kırk gün sonra haber ulaşan yerlerin hepsinden halk

geldi. Ya düşmanını yenememiş, ya da hanımı erkek doğuramamış, durup dururken

ziyafet vermesinin anlamı nedir? Diye Manas'ın davranışına şaşırانlar oldu.

Manas at kestirip eğlence düzenleyerek ziyafet verdi. İnsanlar dağıldıktan sonra

karargahına aksakallıları, bilgiçleri, ileri gelenleri, halkı yöneten beyleri, kırk

çorasını çağırıp onlara karın yağı, yele altı yağı yedirip, şarap içirdikten sonra

rüyasını anlattı.

"Sevgili halkım, size söyleyeceklerim var, yormanızı istediğim bir rüya var. Gece

bir rüya gördüm, rüyamda Ak-kula'ya binip, cebe giyip yol yürüyüp sükunetle

geliyordu, karşıma tığı altın, sapı bakırdan olan kırmızımtırak
bir kılıç rastladı.

Ganimeti elime alıp havaya salladığım zaman vızıldayan bir
ses çıktı, keskin olup

olmadığını denemek için ev kadar bir taşa vursam, taş et gibi
kesilip ikiye

ayrıldı, kılıç yere saplandı, kılıcı kuşanıp geliyordum, sağ
tarafımı ağır

h

Yisettim, baktım ki, deminki kılıç arslana dönüşmüş. Tepeye
çıktım, arslanın

heybetinden hayvanların hepsi boyunlarını uzatıp eğildiler.
Yine yürürken, arslan

bir anda atmacaya dönüşüverdi. Beyaz atmaca gökte öterken,
bütün kantatlılar yerde

korkudan titriyordu. Kuyruk ve başı parlayan beyaz kuğudan
beyaz tüyü var, alp kara

kuşunun heybeti var; kuşu elime kondurup geliyorken
uyandım. Millet, bunun anlamı

nedir? Rüyamı yorumunuz..." Manas, kıymeti pahalı kaftanı
askıya ilştirip kapı

söğesine dayanıp başını oturanlara çevirdi.

Böyle zor anda halkı kurtarıp, ihtiyacı karşılayan akıllı ve yenilmez Acabay oldu.

"Bahadır işlerin düzelecekmiş, hayırlı rüya görmüşsün. Tanrı sana eşdeğerini

verecek, Çin'e şerefini lekeletmeyen Er Almambet sana gelecekmiş. İşittim ki,

Sooronduk'un oğlu Kazaklara gelip, birkaç yıl kalmış, ama pehlivanlarıyla

anlaşmamış. Kökçö'ye darılmış. Çelik tıgı, arslanların arslanı, bahadırların

bahadırı olan Almambet sana gelip katılacakmış. Sana destek olacakmış. Rüyadaki

işaret Tanrının sevdiği kişilere verilir."

"Kimse seninle boy ölçüşemez, talihine kimse konamaz Acıbay ağa! Beylik kaftanı

sizindir!" Bahadır Manas düşündüklerini iyiye yoran Acıbay'a memnuniyetini ifade

ederek altı bin aileye bey olduğunun işareti olan kıymette pahalı kaftanı giydirdi.

"

"Rüyan gerçek olsun!" dedi oturanlar Tanrıya sığınarak.

H

Halk memnun olup ziyafetin keyfini çıkardıktan sonra evlerine döndü.

Ondan sonra yaz geçti, güz geçti.

Manas'ın karargahında altı yıldan beri kötülükten haber veren davul çalınmamıştı.

Bugün davul çalındı.

"Altı yıldan beri Manas tırmanacak dağ, savaşacak düşman bulamadığı için canı

sıkıldı galiba, toplanalım, ziyafet yapmak için Manas'tan izin istiyelim" diye

durdu halk.

"Bahadır Manas, bizim yapacak işimiz nedir?" dedi kırk çoranın başı kırılgıl gelerek.

O zaman Manas şöyle dedi:

"Bahadırlar beş aydan beri yer altı yağı, karın yağı, sucuk yiyip, şarap ve kımız

için eğlenip yattınız. Kılıcınız paslandı! Tazınızı yağ bastı. At semirip doldu,

atlanacak zaman oldu. İyisi ava çikalım! Tadını çıkaralım!".

Bugün Manas'ın yiğitleri yağma için hazır bulunan seçkin tulpar (at) larını

esirgeyip, ziyafetlerde bindikleri toburçak koşu atlarına bindiler, bazıları kazan

aşı özledik diye atlanıp düşman yerine av, gece yerine tan arayıp çıktılar.

Manas iki gün ara vererek doyasıya eğlendi, pek çok geyik avlattı. Bu yetmiyormuş

gibi doğuya doğru yürüye yürüye on beş gün yol gittiler.

Bahadır Manas yüksek dağlarla çevrili, sarı deredeki ufak tepelere, ördek ve

kazlara, at ayağı değmemiş otlara, akaduran pınarlara, hayvanları bol olan Talas'a

merak salıp, buraları tam karargah kurulacak yer imiş diye çok beğendi. Ceylanı

koyun sürüsü gibi fazla olan geniş havzaya karargah kurup satranç, toguz korgol

(bir oyun), toptaş, aşık oynatıp altı gün eğlendi.

Yiğitlerin hepsi çılgınca eğlenirken Er Manas rahat uyuyamadı, gönlü eminlik

bulmadı, bir gök çadıra giriyor, bir dağa çıkıyordu, kalbi çarpıp, yer bakmaya

giden yiğitlerini gözetliyordu.

Dağ eteğine çıkan kurt gibi yolda bir karaltı gözüktü. Bindığı at, boynu bir kulaç

olan değişik bir tulpar idi, kendisi geniş göğüslü, geniş omuzlu, yay kuşanan,

sadağı öküz beli gibi dağa benzer bir alp idi. Yaklaştığında gördü ki, o endamıl,

başına hanlarıncı gibi altın işlemeli kalpak giyen, başında kıymetli taş bulunan,

insandan farklı heybeti olan, tuttuğunu koparan ölümden çekinmeyen, bahadırılık

boynuzuna sahip bir yiğit idi.

Manas onu gördüğünde rüyamda görünen "Sevgili Er Almambet işte odur" diye tahmin

etti. Dosta susamış gibi aceleyle yanına gitmekten çekindi.

Onun gerçek yiğitliğini

deneyeyim, kurallara göre iş göreyim, halkın adetini göstereyim diye Almambet'e

gözükmeden dereye girdi.

Manas gök yayvandaki eğlencenin keyfini çıkaran arkadaşlarını yerinde bırakıp su

kıyısındaki altın sadaklı beş bahadırına Almambet'i gördüğünü söyledi.

"Belindeki bağ gibi beş bahadır, sözümü dinleyin. Aşağıdan gelmekte olan kimse

Almambet'e benziyor. Onu kuşatıp farketirmeden yaygara edip ona saldırın, gerçek

bahadırlığı o zaman bilinir. Yiğidin yüreğini deneyelim" dedi Manas.

"Hey, onu öyle şımartmayalım, Kazaktan kaçan Çinli'yi beşimiz bağlayıp

gelemezmiyiz" dedi Sırgak.

"Bırak şimdi, kendini dev mi sanıyorsun Sırgakçığım. Akıllı iş yapalım. Benim

gördüğüm Almambet, eğer gerçekten o ise tabiatı, heybeti arslan gibidir. Ona kötü

muamele edip utandırmayalım? O çocukluğundan beri Çin'in köklü âdetlerine alışmış

başı dertte olan, barınacak, yeri, sığınacak halkı, dayanacak dağı olmayan yalnız

arslan gibi dolaşan garip, şaşkın bir bahadır. Ona ele konan kuş gibi iyi davranıp

cana dost, direk edinelim. Ona adetlerimizi, liyakatımızı
gösterelim. Değerini
bilelim. Askerlerin birliğini, davranışını, yiğitliğini cesaretini
görsün! Görüp
memnun olsun! Alaya almıyalım! Disiplinsizlik etmeyin, sır
vermeyin, askerlerimizin
birliğini, çevikliğini, bahadırılığını gösterin. Emrimi yerine
getirmeyenin kanını
dökeceğim."

B

Beş bahadır dağ deresini takibederek yola koyuldular.
Bu sırada beş bahadır birden bire tüfek atıp, davul çalarak,
dereden çıkıp
Almambet'e saldırdı. Almambet bunlar haykırışına çil yavrusu
kadar bile değer
vermedi, gerçekten kurşun yürekli, fil bilekli bahadır idi;
kımıldanıp arkasına
bakmadı bile. Yöneldiği taraftan sapmadan aç arslan gibi
ulayıp, mızrağı belinde
sallanıp, sağa sola bakmadan bastırıp gelmesin mi! Az önce
bağırıp çağıran, hep
birlikte saldıran, yiğitlik taslayan beş delikanlı Almambet'in
heybetinden

çekindiler, dilleri tutulup, kurda rastlayan köpek gibi sustular.
Silahlarını

yavaşça indirdiler, alaya kaldılar, sadece selam verdikten
sonra sıraya girip
durdular.

Bahadırlık taslayan Sırgak şimdi Almambet'e yol başlıyordu.

Almambet dört tepeli gök çadıra yaklaşırken karşısına birçok
dil bilen akıllı

Acıbay çıkıp atının dizginini tutarak konuşmaya başladı.

"Büyük olsan da alçak gönüllü ol bahadır, sözüme kulak ver.
Tanrının emriyle

Kırgızların mukaddes topraklarına, hanın kapısına rastladın.
Böyle gaddarlık etme,

halkımızın adetlerine göre davran. Hanımız nehirde kan akıtan
sert tabiatlı

bahadır, bizi cezalandırmasın, canımız sağ kalsın. Attan inde
hürmetle hana selam

er..."

Hakan Çin'de hanın huzurundaki âdetleri öğrenmiş, ayrıca
Türk hanlarının köşkünde

bulunmuş Almambet atından inip, han çadırına gelip,
hürmetle selam verdi Manas'ın

amcası Bakay'la el sıkıştı.

Kırgızlar, âdetlerine göre sarı altın ruhlu kaseyle kımız alıp
geldiler. Almambet

fincanı veren yiğide "evvel amcama, büyüklere sun" diye
Bakay'ı gösterdi. Bizim

âdetlerimizi biliyormuş diye oturanlar şaşırdılar.

Bakay kaseye dudağını bandırıp büyüklük işaretini yaptı.
Ondan sonra Almambet

fincanı eline aldı. Nice günler aç kalıp dudakları kuruyan
Almambet açlığını

bildirmemek için, azıcık içmişti, kımız midesini yakmış
olmalıdır ki, kamburlaşıp

ter içinde kaldı, sonra başını kaldırdı.

O zaman Manas konuşmaya başladı:

"Bahadır, Ala-Dağ denen yere geldin. Kırgız denen halka
geldin. Hoş geldin Bahadır!

Keyfine bakıyoruz da, yolcu gibi bir halin var, bahadırılık
heybetin var. Hangi

ilden, ne zaman geldiğini anlat, Bahadır" dedi Er Manas kulağını verip.

E

Er Almambet kederlenerek şöyle dedi:

Adını sanımı sorma bahadır,

Halkından vazgeçen bir yalnızım.

Gözüme alıp ölümü,

Cevap verecek halim yok?

Şaşkın dolaşan insan gibi,

Yol sorsam ne fayda eder?

Böbürlenecek halim yok?

Budala dolaşır her yerde,

Yalnız gezen bir kimseye

Halkını sormak ne fayda eder?

Gideceğim bir yer yok,

Şöyle dolaşan biriyim.

Sığınacak halkım yok,

Şaşkın gezen biriyim.

Hayalde yok iş arayıp,

Şaşalayan biriyim.

At ulaşmaz yol arayıp,

Yol şaşırın biriyim.

Bahadır Manas halkına şöyle duyurdu:

"Göglere yükselen Ala-Dağ'ı ve onun geniş kırlarını, uzun yollarını kim aşmamış ki

halkım! Davet edip getiremiyeceğim Çin hanını Tanrı göndermiştir. Evime kut

inmiştir! Belalı kırk bahadır, buraya gelin! Hana selam verin! Binmesine yürük,

giymesine kürk elbise verin, esirgemeyin! Ak kulayımı çekin!"

Manas'ın ordusundaki yiğitler oraya buraya koşuşup, hakim beyler telaştan ne

yapacaklarını şaşırdılar. Manas sözünü bitirir bitirmez, yiğitler Ak-kula'yı yedeğe

alarak, dokuz ünlü koşu atını getirdiler. Atların hepsi eyerlenmişti. Ak-Kula'daki

altın eyerin başına sırlı mızrak, yanına Akkelte kılıç, terkisine balta

bağlanmıştı.

Kırgızlar Almambet hanın şerefine sarı oğlağı kurban kestiler. Manas hazineci

kurnaz yiğide büyük heybeyi açtırdı. Almambet'in başına kızıl
altın sikke (para)

serpti. Yuvarlak başlı insanların talihi için kırk bin altın sikkeyi
yiğitlerine

talan ettirdi, kova kova yağları Almambet'in başından çevirip
dört ayaklıların

talihi için köpeklerle yalattı. Üç canlının etini Almambet'in
başında çevirip, bu

kantlıların talihi için diye kuşlara yedirdi. Almambet'in eski
giysilerini zavallı,

gariplere pay etti.

Kırk çoranın içinde zor anlardı faydası değen, sıkıştığı yerde
çare bulan, temiz

sözlü Serek adında bilgiç biri vardı. O Manas'a şöyle dedi:

"Bahadır, Kırgızların adetine göre han geldiğinde şerefine at
kesilirdi..." dedi

Serek.

M

Manas bacaklarına vurup kahkaha atıp güldü.

"Evet Serekciğim doğru söylüyor. At kesmeden han
karşılama bizim adetimizde

yoktur. Millet han geldikten sonra at kurban keselim,
hazırlayın!"

Manas, bahadır Almambet'e cebe giydirdi. Ak-kulasının
başladığı iki tulparı yedeğe
alıp gelerek onlara hediye verdi ve şöyle dedi:

"Almambet hanım karargahıma gelmişsin, yola koyulacaksan
Akkula atıma binip bu
atları sürüp git. Mızrağım, tüfeğim sana emanet. Sana verecek
hediyem bunlar, kabul
et, kalacağım dersin işte halk, gideceğim dersin işte yolun."
Almambet ses çıkarmadı.

Atların sırasında Ak-kula da vardı. "At benimki" diye
Almambet Ak-kula'yı aldı,
onun yerine Sarala'yı bıraktı.

Mükafatı haketmeden at kesildi. Bunu halkın çoğu bildi, bilse
de kimse Manas'a bunu
sormadı.

Bu esnada söz ustası Serek işe yaradı.

"Bahadır, at kesilirken onun bir bedeli olmalıydı".

M

Manas etrafına bakındı. Bunu anlayan kırk çoro bir akıl buldu.

"Bahadır, at yarışının mükafatı için insan konulurmuş diye düşünsün Almambet. Biz

çoralar mükafat olarak duralım" dedi kırk çoradan yedisi önüne çıkıp.

O zaman hiç gülmeyen Er Manas kahkahayla dişlerini göstererek gülmeye başladı.

Bu sırada yürük atların önü finişe geldi. Birinci yarışı tuynaklarının değdiği

yerleri yer ocağı gibi oyan, toz çıkarıp, dağlar üzerindeki bulutlar gibi yayılan

duman bırakan Almambet'in Sarala atı kazındı birinci yarışın mükafatı olan yedi

yiğit Almambet'e verildi, onlar sevine sevine gelerek sahiplerinin hizmetine

girdiler. Bundan itibaren bahadır evinde olduğu zaman kamçısını alıp, atından

indiği zaman dizginini tutup oturduğu zaman döşek hazırlayan yedi yiğit Almambet'in

emrine geçti.

Almambet'in kalacağına kesin gözle bakan Er Manas yeni
dostuna değer verip onu iki
gün kırdı dinlendirdi.

Tepede yıldızlara yakın kahramana yandaş yatan, kuşlar ile bir
arada uyuyan

Almambet ile Manas; iki yiğit can sıkıntısını giderip,
rahatladılar, iki gün iki

gece yattıktan sonra kalbindeki sözleri birbirlerine anlatıp
cancığer dost oldular.

Manas atalarının adetine Almambet'e şöyle dedi:

"Şimdi bahadır, Kırgızlara akraba oldun. Yatacağım dersin işte
köşk, gezeceğim

dersin işte ilim. Gitsen de sana güveniyoruz, kalsan da! Ama
kalırsan başımızın

üzerinde yerin var."

"Bahadır Manas, ben hayatımda hiçbir şey görmemiş çocuk
gibi biriyim. Çok değişik

şeyler yaşadım. Böyle bir zamanda Kırgızlarla geçinebilir
miyim, geçinemez miyim

diye tereddüt ediyorum. Halkın hakkında, bahadırların
hakkında bir şeyler anlat,

öğreneyim" dedi Almambet.

M

Manas şöyle dedi:

"Bahadır Almambet. Tüneğimden inen kutum oldun. Elime konan atmacam oldun! Can

ciğer dostum oldun. İşlerim yolundadır. Şimdi sana halkımını durumunu anlatayım.

Ecdadımız Türktür. Tanrıya, Yersu'ya Umay Ana'ya tapınıyor. Dağlara çıkıp, güzel

yerleri mesken edinir. Sözüne çok özen gösterir. Kanunu ve nizamı ağzında, sırrı

yüreğinde, erzağı terkisindedir. Bayrağını, göğün yüzünden ve yanan ateşin

renginden almıştır. Damgasını ay ile gökten, canlılardan almıştır. Yiğitler

yastıkta değil, şerefleri için savaşta ölürler. Yağmaya çıktığı zaman yoldaşı

tulpar avı ile savaş silahı, sırlı mızrağıdır. Özgür kuşlar gibi kışın Batıda,

yazın Doğuda dolaşan kaplan gibi kuvvetli halktır" dedi Manas.

Almambet sıra dağlara merakla bakarak şöyle dedi:

"Kendimizden başka halkları 'vahşiler', 'dağ haydutları', 'vadi haydutları' diye

kimseyi muhatap saymadan kibirlendik. İnsanın kötüsü vardır, ama halkın kötüsü yok.

Her halkta arsalanı da vardır, hayvanı da."

M

Manas şöyle dedi:

"Bahadır, Han karargahında babam Cakıp, danışmanı Baka, bütün Kırgızlar var, oraya gidelim?"

Keçe evinin önündeki seçkin yiğitlerden üçü 'Almambet oğlun geldi' diye Cakıp Bay'a

hanımına müjde vermek için koştular.

Cakıp Bay Semerkand'ın dışındaki Bel-saz denen yaylada kısraklarını sağıp tay etini

yiyip kımızdan çekilen şarabı içip yatıyordu. Üç yiğit birbirleriyle yarışarak

müjdeyi ulaştırdılar.

"Bay ata, oğlunun bu dünyada yoldaşı, öbür dünyada arkadaş, savaşta arslanı olacak

biri bulundu."

"Bay ata, oğlunun dövüşte mızrağı, savaşta kılıcı, yağmada yürük atı olacak biri

geldi."

"Bay ata, kaplan gibi saldıran, çelik kılıç gibi parçalayan, çekişen düşmanı sağ

bırakmayan Almambet oğlun geliyor. Muştuluğunu söyle, bayım."

Cakıp Bay'ın cimriliği tuttu.

Muştuluk verecek mertliği gösteremeyip yiğitleri hanımına gönderdi. Sevgili Çıyırđı

hanım müjdeyi aldığında karargahından çıkıp hayır dualar okuyarak Tanrıya şöyle

seslendi:

"Ah, Tanrım, bundan on altı yıl önce rüyamda Manas'ın yanında Almambet'in

bulunduğunu görmüştüm. Ondan beri ne zaman gelir diye bekliyordum, rüyam doğru

çıktı. Müjdeye gelen yiğitler develerden dokuzunu üçünüz paylaşın."

Çıyırdı kuş tüylü teğelti konulan boz yorga (at) sına binip oğlumu karşılayayım

diye on iki kadını beraberinde alıp yola koyuldu. Cakıp Bay altmış sakallı ihtiyarı

peşine takıp acele hareket etti.

C

Cakıp Bay Manas ile Almambet'e herkesten önce ulaştı.

"Ah, kurban olayım oğlum Almambet! Sağ salim geldin mi? Seni bize Tanrı gönderdi"

dedi Cakıp ağlayıp sakallarını ıslatarak.

Almambet, babasını hatırlamış veya Cakıp Bay'dan memnun olmuş gibi Cakıp'ın göğsünü

öptü ve ağladı.

B

Bu sırada, arkadan saçları beyazlamış Çıyırdı hanımın sesi geldi.

Hanım boz yorgasının dizginini bırakıp altmış ihtiyarın arasından geçerek geldi.

"Tanrım bana verdi. Biriciğim çifti geldi." Çıyırđı deve gibi bozlayıp Almambet'e

sarılmıştı. Hanımın memelerinden yeni doğum yapan gelininki gibi süt fışkırıp aktı.

"Sevgili Anneciğim" dedi. Almambet memeleri emerek.

Şöhretli hanım Çıyırđı iki memesini çıkarıp sağ yanına Manas'ı, sol yanına

Almambet'i alarak ikizleri emzirir gibi emzirdi.

Otuz yaşındaki oğlu iştahla meme emdiğinde memesini sıkıp, sütünü fışkırtan ve

bununla zevk duyan gülyüzlü Çıyırđı'nın gevşeyip durduğunu görenlerin hepsi çok

sevindiler.

"Halkım, anadan iki, atadan dört tane oldum" Er Manas.

Cakıp Almambet'in gelmesi münasebetiyle kırk bir hayvanı gariplere ve fakirlere

sadaka verdi.

Bahadır Manas Almambet'i kutlamak için sekiz kabile halkını çağırıp ziyafet verdi.

Çıyırdı hanımın beyaz evinde meyva konulan geniş sofrayı çevreleyip oturanlar

arasındaki Almambet şöyle dedi:

"Bahadır Manas, halkını gördüm, Tanrı bahtını vermiş. Talihin varmış. Ak-kula atını

mertlik edip bana verdiğin için memnunum. Babamın evindeyken söyleyeyim, Ak-kula'yı

sana verdim. Bana Sarala yeter."

Almambet'in akıllılığını gören Kırgızlar çok sevindiler.

Dizilmiş olarak bekleyen kalabalık halkın ortasında Manas, yanında Almambet ve

kabile reisleri yer almıştı.

İki yiğit beyaz söğüt çubuğunun uçlarından tutup durdular.

Çakıp çelik bıçakla

çubuğu tam ortasından kesti.

悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉+悉悉悉悉悉悉
悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉
悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉

悉

ATALARIN YURDU (II. Bölüm)

"Almambet ile Manas, Tanrı huzurunda hayatta ve ölümdede beraber olmak için halkın

önünde dost oldunuz. Ananın beyaz sütünü emen kardeş ikiz kardeş oldunuz. Andı

bozup birbirinize fenalık düşünürseniz, başınız işte bu çubuk gibi alınsın. Tanrı

lanetlesin, Umay Ana belanızı versin!"

E

Epeydir suskun duran halk bunu tasdik etti:

K

Kötü niyetliyi yer vursun!

Ü

Üstü açık mezar vursun!

Anlaşma sona erip halk dağıldıktan sonra herkes kendi evine giderken Almambet

tahsis edilen Ak Otağa yalnız gitti. Bunu gören Manas Almambet'e kız bulmayı

düşündü.

İki gün uyumayan Manas sonunda Almambet'e kız bulmadan önce evvel kendisinin

evlenmesi gerektiğini düşündü. Manas babası Cakıp'ın sırrını söyledi:

"Baba, yaşıım otuzdan aştı. Kayıp hanın kızı Karabörk ele geçtiğinde, Şooruk'un kızı

şımarık Akılay hediye olarak geldiğinde çaresiz evlenmişim. İkisi de doğurmadılar,

bana yoldaş olamadılar. Dünürlerinin keyfi iyi değil, tekrar düşmanlık

besleyecektir. Örf âdetlere göre beğendiğim bir kızla nişanlanmadım, severek murada

ermedim" dedi Manas.

"Söylediğinde haklısın oğlum" dedi Cakıp "oğlu evlendirmek babana farzdır. Nasıl

bir kadın istiyorsun? Kimin kızını beğeniyorsun. Gönlündekini söyle."

"Lakırdı laf söyleyen

Geceli gündüzlü göz oynatan,

Yanında yiğitleri olan

Beyin kızı olmasın.

Hep bilgelik taslayan,
Ne iş yapsa gizleyen,
Pirin kızı olmasın.
Muhafızları yanında,
Şımararak yetişen,
Han kızından olmasın.
Kaymak yiyip evde yatan,
Babamın gözü açıkken,
Gözü mirasta olan,
Gideceğim erkek bey olsun diyen,
Zengin kızı olmasın.
Tabana çatlak, yüzü kalın,
Konuşmasını bilmeyen,
Köle kızından olmasın,
Baba kendin bilirsin,
Şöyle böyle kadınlar,
Beni memnun edemez.
Gösterişli olmayan hoş sözlü,
Nurlu yüzlü, cadı gözlü,
Dik boyunlu, düğme baş,

Kavrayışlı, ciğeri taş,
Kahkülü güzel, uzun saç,
Kocasına iyi davranan,
Halkı için çare bulan,
Tanrıya yalvarıp yaşayan,
Dünya güzeli olsun,
Düşünceli kız olsun"
Manas gönlündeki sırrı şaka yoluyla Cakıp'a anlattı.

"Baba, dostum Almambet'e de kız ara. Beraber evlenip,
beraber düğün yapalım"

Almambet'in nasıl bir kız istediğini bilmiyorum? Dedi Cakıp
bahadıra gülerek.

A

Almambet yere baktı.

"Baba" dedi Manas. "Bana layık bulduğun kızıdan üstün olursa
olsun, eksik olmasın!"

Bunu işiten Cakıp Bay yanına yoldaş alıp, iki ata para yükleyip,
Manas ile

Almambet'e kız aramak için atlanıp yola koyuldu.

Cakıp Bay iki oğlumu evlendirip babalık farzımı yerine
getireyim, uzaklara gidip

kız aramalı demesinler diye Çarcuy ve Fergana'dan başlayıp
Semerkand, Taşkent,

Buhara'ya kadar dolaşıp kız aradı. Kız arayacağım diye
ihtiyarın görmediği kalmadı.

Ama gönlünce bir kız bulamadı. Sonunda Tacik yurduna
geçerek otuz şehrin hanı

Atemir'in Sanirabiyga denenen kızını beğenip döndü.

Cakıp büyük Kara-Dağ'daki her yere dağılmış halkına geldi,
onlara haber verdi.

Manas Büyük Tepe'ye avlanmaya gitmişti, ona haber verdiler.
Halk toplandıktan sonra

Cakıp acele etmeden başından geçenleri anlatmaya başladı. .

"Han bahçesindeki cıvılcıvıl gölde gezinip eğlenen kızları,
çiçekler arasından

gizlice seyredip oğlum Manas'ın söylediği gibi zarif, masum
gözlü, uzun kirpikli,

ince belli güzel bir kızı beğenmiştin. O Atemir padişahın
kızıymış. Sanirabiyga kız

sana layıktır, sana akıl verecek, gönlünü avutacak, tutumlu
biridir. Onu alırsan

yolun açılacak, kaçanlar eline gelecektir. İsrar ve inat ederek
babasıyla konuşup

onu razı ettim ve kızını istedim, razılığını aldım, küpe taktım.
Başlık parası ve

nişan duası için otuz gümüş sebikeli mal, altı gümüş sebikeli
altın verdim. Yine

bir kızı Almambet'e layık gördüm. Beni kaygılandıran bir şey
var. Atemir han elden

gelmeyecek, bulunmayacak kadar fazla hayvan isteyip şartını
koydu" dedi Cakıp.

"Nasıl bir şart?" dedi Manas.

"Ben hayvan sayısından korkmam, ama o hayvanlarda
bulunmayan renkli hayvan istiyor.

Altmış devenin yarısı dişi, başları siyah, diğer kısımları beyaz
olsun, yarısı

erkek, baldırı beyaz, diğer kısımları siyah olsun diyor. Beş yüz
altın yarısının

yüzü siyah, burnunda beneği, alnında beyaz lekesi olsun, ön
tarafı beyaz, kuyruğu

siyah olsun, elli tanesi alaca, elli tanesi açık kızıl, elli tane kula, yirmi beşi

al, doru, kızıl olsun diyor. Elli tane beyaz inek, boğası siyah, elli tane sarala,

boğası beyaz, elli tane kızıl öküz, saral öküz olsun diyor.

Koyunların bini siyah,

bini beyaz olsun diyor. Kırk bin altın sikke para, iki erkek köle olsun diyor,

Atemir. Dünürümün söylediği budur. Çin'de bu iş bu kadar değil mi, kız vermemenin

çaresi bu diye düşünüyorum?" dedi Cakıp iç çekerek.

"Babacığım, bugün gördüğün yarın yoktur, kızma. Onları başım sağ olursa bulurum,"

dedi Manas gülümseyerek. Ben de Büyük Tepe'de uyurken bir rüya gördüm.

Kenarları kırık olan bir ayı tutup yatmışım. Almambet de böyle bir rüya görmüş.

Bakay amcaya yordurduk: "Eline gelen ay aldığın yardır, kenarlarının kırık olması

çocuk doğurmayacağına işarettir. Sonra dolgunlaşması da eşinin gecikip doğurmasını

bildirir" diye yordu.

"O zaman Tanrım verecektir demek" dedi Cakıp Bay. Ak otağın tüneğine bakarak

Tanrıya dua edip "Şimdi oğlum Manas, evleneceksen başlık parası hazırla..."

"Cümle Kırgız içinde hısım ve akraba, dost ve arkadaşlar yapacağı yardımı yapar"

dedi Manas oturanlara bakarak.

"Hey millet, Manas evlenecekse nasıl elimizdekini esirgeyelim!" dedi Akbalta

sakalını sıvazlayarak "Başı siyah olan beyaz deveden yüz tanesini ben vereceğim".

"Ne kadar dersin hazırım, beyaz başlı siyah deveden yüz tanesini ben bulacağım"

dedi Berdike.

Kökötöy at vereceğini, Alımbek inek vereceğini, Oşpur koyun vereceğini bildirdiler.

Ak otağda oturanlar taş koymak suretiyle saydılar, on iki taifa Kırgızdan altı yüz

on dörtkişi vardı, hiç biri boş kalmadan Manas ile Almambet'e yapacağı yardımı

bildirdi, sonunda Atemir'in söylediğinden üç kat fazla hayvan bulundu.

Dünürbaşı olarak seçilen danışman Bakay mavi vaşaklı kalpağını giyip, gök ala

kalkanını eline aldı, dünürlük işleriyle telaşlanıp altı gün uyumadı. Yedinci gen,

Altay'dan göç ederken hayvanbaşı olup, Ala-Dağ'a yol başlayan kula kısrağını iyi

dilek için önüne alıp, başına at başı kadar beyaz bula bağlayıp, arkasından

hayvanları sürdü.

Kırgızlar sıbızgı (çalgi) çalıp, şarkı söyleyerek debdebeyle Atemir hanın şehrine

Kanıkey'i almak için yola koyuldular.

Damat olacak Manas on iki bin seçkin bahadırı yanına aldı.

Dünürevine doğru yola

koyulan kalabalık kafilenin başından ayağına göz ulaşmıyordu. Aksakallılardan soy,

Kırgıl, Acıbay'ın başladığı büyük dünürler, Çıyırda hanımın başladığı yaşlı kadın

akrabalar, seçkin bahadırlar, baba oğulun arkadaşları, kopuzcu, zurnacılar olmak

üzere kırk kişi gidiyordu. Deveci Dörbön önünde üç yüz deve
sürdü, atçı Salamar üç

bin atı sürdü, inekçi Deldeş dokuz yüz ineği idare etti, koyuncu
Kongurat otuz bin

koyunu sürdü. Hüda göstermesin ki, göğe yükselen tozdan ve
dumandan yol

gözökmüyordu, gökte yıldızlar görünmüyordu. Yolda sıra sıra
olan hayvanlar

birbirine karıştı, dağ, ormanlardaki yırtıcılar, kurt, ayı, pars
kaplanlar da

sürüye karıştı. Dünürevine doğru yola koyulanlar on üç gün
yürüyüp, on iki kapılı

keyip-Badan şehrine ulaştılar.

Atemir hanın yiğitleri hana "Şehire düşman geldi." diye haber
verdiler. Şehir halkı

korkup askerleri telaşlanırken Manas'ın çoraları geldiler.

Atemir han şehiri kaplayarak gelen halkı, hayvanları
gördüğünde şaşkınlık

göstermedi. Düğün umuduyla gelen halkı âdet gereği de saygı
selamla karşılamadı ya

da gelen hayvanları tutup almadı, altmış bir Keyipli şaşakaldı.

Atemir han aklını başına topladı, şarkıcılardan şarkısını
dinleyip, dünürü olan

Kırgızların akli selim ihtiyarlarını karargahına davet edip
ağırlayarak örf ve

âdetlere göre hürmet göstermeye başladı.

Damat olarak geldiği ilk gün çadırdaki Er Manas'ın yanına
Atemir'in adamları

çekinip giremedi. İkinci gün de Manas'la kimse ilgilenmedi.

Gece olunca bahadır sinirlenmeye başladı. Ak-kulasını çekti
yanına Acıbay'ı alıp

arzuladığı kızı görmeye gitmek istiyordu. Atemir'in övülen
kızının aklındakini

öğrenmeye, güzelliğini görmeye niyetlendi.

Bahadır Manas, yetmiş kabilenin dilini bilen Acıbay'la beraber
geniş kaleye bir

çaresini bulup girdi. Hanın güzel gölünü dolaşıp Altın
saraydaki Melike kızın

karargahına ulaştı.

Acıbay kapıya bakan yedi kadın cariyeyi parayla kandırıp,
Manas'ı Sanirabiyga'nın

bulunduğu odaya soktu.

Manas, han olduğundan beri kadınların böyle zarifini görmemişti. Şu dünyanın haline bakın, güzel Sanırabiyga tam buluş çağında idi. Sofada otuz altın lamba yakılıp, ev gündüz gibi aydınlatılmıştı.

Altın perdelerin arkasında altın taht üzerinde sakın yatan Sanırabiyga'ya Er Manas dikilip baktı. Manas'ın kalbi teke derisinden yapılan büyük tulumla doldurulan kımızın çalkalanması gibi küt küt çarpıp vücudunu titretiyordu.

Sanırabiyga Manas'tan ürküp perdesini çekti. Lambayı alarak yabancı adamın yüzüne baktı ki, iki gözü ateş gibi yanıyor, karşısında değişik yüzlü, dağ gibi kocaman, heybetli bir kişi duruyordu.

"

"Erkek yiğidin bakışından ürkme güzel" dedi Er Manas.

"Kapımın sögesinde siyah at gibi duran, perdeme elini uzatan kim o?" dedi kız sinirlenerek.

"

"Kız arayan bahadır benim. Kızın ziyaretine geldik güzelim."

"Dışarıda kız mı kalmamış? Alacağı kızı bilmeyen nasıl şeysin sen? Yakalanmadan

defol!"

"Babanıza hayvan, altın, gümüş verip sizi almaya gelen Manas benim. Han

karargahının muhkem kapısını açıp, bekçi kızları korkutup aşagelen Manas benim.

Sanırabiyga kızın adını işitip, karargahına girip mis gibi kokan perdesini açan

Manas benim." "Kızı alacağım diye tahkir edip korkutma! Kız korkutan yiğit

değildir, kız alacaksan usulüyle, liyakatıyla al. Kalın ile al. Hükümdarlık, mevki

ve servetinle fazla övünme bahadır" dedi kız.

"Adım Manas olduktan sonra, kendim bahadır olduktan sonra neden korkayım. Devlet ve

zenginlik elimdedir, istediğimi alırım, dediğimi yaparım, karşı koyarsan göreceğini

gösteririm. Benim olacaksın," dedi Manas cesaretlenip kahrolarak.

"Manas denen sen isen, ben de Sanırabiyga'yım. Adın Manas olduğu için mi halkın

sana eğilmesi lazım? Yeryüzündeki kızların ayağına uzanıp yatması mı lazım?

Manaslar çoktur. Uşağımın adı da Manas, çobanımın adı da Manas, hizmetçimin adı da

Manas. Babamın evini pisletmeden canlıyken buradan çık git! Şimdi gitmezsen ecelin

gelir!" dedi han kızı, hançerini eline alıp öfkeyle Manas'ın üzerine yürüyerek.

Bahadır Manas kızın eline engellerken fırlayan hançer bileğini çizip geçti.

Sinirlenen Manas Sanırabiyga'yı itti. Sanırabiyga'nın dikkati dağılıp, gözlerinden

yaş dökülüp "Başıma geleni görürüm" diye direnip ses çıkarmadı.

M

Manas başka bir şey söylemeden han karargahından çıkıp askerlerinin yanına vardı.

Kan içmiş gibi hırsı tutan Manas, ordusundaki davulları aniden çaldırdı. Kalenin

iki başına savaşa çağırın davul sesi hemen ulaştı. Davulun ardı
ardına çalındığını

duyduğunda dünürlüğe gelen Kırgızlar yiyeceklerini ve
içeceklerini bırakıp,

evlerden, sokaklardan, köşelerden çıkıp şehir civarındaki
Manas'ın ordusuna dalga

dalga yığıldılar.

Kalabalık ordu atlandı. Yaylara ok yerleştirildi. Mızraklar
uzatılıp savaşa

hazırlanılarak şehire gözdağı verildi.

Cakıp Bay ile Kökötöy yaygara edip sıra sıra olan bahadırların
önünü engellediler.

"Dünüre iyi niyetle gelip, kız yerine karargahını basmak hangi
atanın adetinde

vardır? Durun! Atlarınızı geri çevirin!" Cakıp Bay Manas'a söz
dinletemeyip

çoralarına bağırdı.

"Oğlum Manas, kocadığımda senin dostluğunu, alacağın kızı,
görelim diye gelip

mızrağın ucunu, kılıcın tığını nasıl kana boyayıp gidelim?

Sinirlerine hakim ol!

Aklını başına topla!" dedi İhtiyar Kökötöy Manas'a öğüt vererek.

Bu sırada kazan kadar sarık saran Atemir Han altmış atı hediye alıp kapıdan çıkageldi.

"Hürmetli üstat Kökötöy han, Aziz Bakay Han dünürlerimin sözüne gelelim!" Atemir

Han başını eğerek ellerini göğsüne alıp Kökötöy Han ile Cakıp Bay'ın önüne çıktı

"kusur bizden geçmişze affediniz dünürlerim! Damadım Manas affetsin! Size atmış at hediye. Başım hediye. Kızı size vereceğim."

"Atemir hanın sözü yerinde söylenen söz oldu. Kız veren tarafın sözü olumludur.

Bahadır Manas'ın düğününe gidelim millet" dedi Kökötöy beyaz sakalını sıvazlayarak.

Kalabalık yeniden uğultu yaparak şakalarla eğlencelerle han karargahına doğru

yöneldi. Kaledeki sönen mumlar tekrar gökteki yıldızlar gibi yanmaya başladı.

Şimdi Atemir Han damat Manas'a büyük iltifat gösteriyordu. Damat için beyaz ev

dikeceğiz diye bahçesinden bir yer seçip almış ustaya bir
gecede boz ev kurdurdu,

duvarlarını dört halıyla örttürdü.

Karargah odasına kuş tüyünden atlas döşek konulup Manas
yalnız bırakıldı. Atemir

koşuşturmaktan belalı Manas'ı unutmuştu. İki gün, iki gece
yemek yemeyen, kimseyi

göremeyen bahadır Manas aklını oynatacak gibi oldu,
kahrolarak evde yalnız kaldı.

Yanında ne eğlence düzenleyip neşelendirecek kırk yiğidi var,
ne de oyun düzenleyip

gönlünü açacak kızlar var, şehir içinde gürültü, keman, kopuz,
şarkı sesleriyle

debdebe sürerken, tek başına kalan Manas sinirlenmesin de
ne yapsın?

Manas savaşmaya düşman, dayanmaya dağ arayıp dururken
dışarıda kırk çorasının başı

Kırgıl gözüktü. Manas ona eziyet etti, Kırgılı söze getiremeyen
Er Manas, onu

kaldırıp yere vurdu. Bu esnada Serek Çora girmişti, ona da
bağırdı.

"Hey, aptallar nerede kaldınız! Nerelerdesiniz? Niye
gözük müyorsunuz?" dedi Manas

bağırarak.

B

Bakay girdikten sonra Manas ancak sustu.

Kimseye konuşma fırsatı vermeyen Serek, Bakay'ı gördükten sonra gücenmiş olmalıdır

ki şöyle dedi:

"He, Manas niye kükrüyorsun, biz senin almaya geldiğin kadının mıyız? Kız gelmezse

acısını bizden mi çıkaracaksın? Gözünü açsana?" Serek'in sözü Er Manas'ı etkiledi.

O Bakay'ın idare ettiği dünür sahipleriyle konuşmadı.

"Ak-kula'yı çek, buraya!" Manas uşağına emretti ve zırhını giymeye başladı

"Yiğitler atlanınız!"

"Manas, damat olarak geldin, katliam yapayım deme!" dedi Bakay Manas'a engel

olarak.

Kara duman kesilen Manas Bakay'ın sözünü dinlemedi. Kırk çorosu ve askerleriyle

atlanarak şehire meydan okudu.

Kırk çoro gafil yatan Kıybas'a baskın yaptı karşısına çıkıp havlayan köpeklerini

yayla susturdu, ekmekçilerin tandırlarını harap edip, göze
gözüken erkeklerini

safdışı etti.

"Atemir han saraydaki kadınlar ve kızların başlarından
sürüşdürüp gün boyunca

Manas'ın yanına kimsenin girmediğini, damadının yalnız
kaldığını öğrendi."

"Lanet olsun, yine damadın kahrına kaldık, O kızmakta haklı"
dedi Atemir Han

boynunu kısararak, "Şimdi ben hangi yüzümle Manas'a
gideyim".

Atemir'in üzüldüğünü duyan, kırmızı giyinen ay yüzlü on yedi
yaşındaki pak

Sanırabiyga kız babasının yüzüne baktı. Zarif, hoş tabiatlı güzel
Sanırabiyga hem

cinslerinden daha çekici idi: kurumuş dallara bakarsa hemen
yeşerirdi, kanadı.

Kurumuş kelebeklere dokunursa kelebekler dirilirdi. Kuru yere
su serperse çiçek

bitip açardı, ipek gibi saçlarını tararsa yıldızlar beyaz kar gibi
yağardı,

kederlenirse gök tutulup dağı taşı kara bulut örterdi.

Gülyüzlü Sanirabiyga kuşunki gibi sesleriyle kız olduğu halde babasına akıl

verirdi.

"Zorda kalsan da başını kaldır babacığım, bana izin ver. Bütün Tacik ve

hemşerilerim için kendimi bağışlayayım. Manas'ın yolunu keseyim, ona sözümün

doğrusunu söyleyeyim. Ben bir şeyler yapayım, onu savaşı durdurmaya ikna edeyim,

alacaksa ebedi yarı olayım."

Atemir han dertli gönlünü avutan kızına özenle bakıp, zor anda akıl bulduğu için

gönlünden razı olup "erkek olsaydı tahtımı verecektim, şimdi hanın yârı olmaya

layık oldu" diye düşündü.

Kız Sanirabiyga kırk kızı yanına alarak ay yüzüyle göz kamaştırarak yola koyuldu.

Kızların önünde Sanirabiyga'nın küçük erkek kardaşı Akılbayıs altı beyi peşine

alarak bayrak direğine beyaz mendil bağlayıp, altın kocaya özel tatlılar koyup

kalabalık halde gelmekte olan Kırgız oldusunun önünü kesti. Beyaz bayrağı ve dizili

kızları gören, ordunun önünde yürüyen kulağı delik, gözü keskin Bakay "Durun",

işareti verdikten sonra sallana sallana gelmekte olan askerler atlarını geri çektiler.

B

Bu sırada ordunun önüne Manas geldi.

Sanırabiyga kız altın elbiseleriyle naz yaparak Manas'ın önüne geldi. Tatlı tatlı

gülüp kuş gibi öterek şöyle dedi:

"Bahadır, kızların nazına o kadar darılma! Yarınızın denemesine dayanamadan Tacik

halkını suçlamanız nedir. Kavgayı başlatan benim ama dayanamayan siz oldunuz.

Kavganın başı benim, ama gaddar siz oldunuz. Sadece kılıcın hanı olmasını değil,

akılın da hanı olun. Yarınızı cezalandırın, ama, halka dokunmayın. Yağma edip neye

erişecekseniz? Huyunuzu öğreneyim, derken hançerim elinizi çizdi, kabahat benden

geçti. Genç başım uğrunuza hediyedir, bahadır. Düğümü efendice çözün, öfkenizi

basın, bahadır."

Sanırabiyga kızın akıllıca söylediği söz ilaç gibi geldi, Bahadır Manas'ın buz gibi

olan yüreği eriyip, sakinleşti kıza bir şey söylemeden durakaldı.

"Kabahat bizde, dediğiniz olsun, Bahadır Manas, han kızı Sanırabiyga kardeşimi kara

Kırgız hanının nikahına verdik" dedi. Atemir'in kardeşi Abılkasım.

Yağmaya gelen askerlerin önünde Abılkasım beğ şöyle duyurdu:

"Millet! Yol verin, dünürler geliyorlar. Kara Kırgızın hanı Bahadır Manas, Atemir

hanın kızı Sanırabiyga'nın ziyaretine geliyor. Adet gereğince Sanırabiyga'yı üç gün

sonra göndereceğiz! Düğüne davet ediyoruz! Debdebeye davet ediyoruz!".

Atemir Han şimdi Tacik halkının âdetleriyle kızın kocaya vermek istedi. Hazinesini

açtırdı. Cümbür cemaat sıraya durup ortadan kız ve damada yol açtı. Kızın ve

damadın önüne Kırgızların getirdiği üç yüz deveye yüklenen
kızıl altın sadaka

olarak saçıldı. Bu yetmiyormuş gibi, Atemir hazinedeki yüz bin
altını da Allah

rızası için saçtı.

Atemir han Manas için su kenarına mahsus bir boz ev diktirdi,
evin tüneğini

altından yaptırdı, evi halıyla döşetti, kuş tüylerinden yapılan
yastık getirtip,

atlas, şayı kumaş, ipek yorganda altı yüz adedini tahtına
koydu. Nikah hutbesi

okutup kız ile damadı eve bıraktı. Beyaz çadırın yanına
sırasıyla kırk ev dikildi.

Karargahtaki kırk kız her biri birden ata binerek gelip atlarını
direğe bağladıktan

sonra herkes yerine göre evlerine yerleşti.

"Bahadır Manas alacağı kızı, yatacağı evi buldu. Biz kırk çorası
dışarıda mı

uyuyalım ha!" Sözde usta olan Serek eğlenceyi başlattı.

Atemir Sanırabiyya kızının kırk hizmetçisini Manas'ın kırk
çorasına vermek istedi.

"Sözde usta, kız tavlama yeteneği olan kapıda kalmaz. Kızları kendi iradesine

bırakacağım. Kıza yarayan yiğit ev sahibi olacak, bize damat olacaktır" dedi Atemir

han.

Böyle bir manzarayı kim görmüştü ki, kırk çoranın davranışına bir bakın. Dünürbaşı

olarak gelen Bakay otuz beş yaşında diğer yiğitler onlardan küçüktü. Çoralar

bıyıklarını kıvrıp, yakışan elbiselerden giyinip, kemerlerin kuşanıp, hangi kız

hangimizi seçer acaba diye kabarıp durdular.

M

Manas söz söyledi, söylerken de şöyle söyledi :

"Ey bahadırlar, söze geliniz! Kendinizi kızlara seçtireceğinize alana çıkalım,

yarışalım, atımız hangi eve giderse, şansımıza hangi kız çıkarsa onu alalım. Güzel

bir eğlence düzenleyelim!".

Manası'ın söylediğini kızlar da kabul ettiler, halk da doğru buldu.

Manas'ın idaresindeki kırk üç bahadır at seçmede zorluk çekti,
sonunda yine kendi

atlarını tercih ettiler. Epey bir mesafeye vardktan sonra
delikanlılar gibi çığlık

atarak atlarını geri çektiler.

Şu eğlenceye bakın. Çığlık atan kırk yiğit münavebe ile tepinip,
üstüste kamçı

vurup, kendi atını kendi sürüp, birbirine bakmadan atlarına
hiç acımadan tozu

dumana katarak geliyordu.

Almambet'in Sarala atı önüne çıkıp ilk dikilen Aruuke'nin
evine geldi. Bahadır

Almambet nasıl bir kıza rastladım acaba diye boz eve girdi,
gördü ki, çirkin, zenci

gibi perişan bir kara kız oturuyordu. "Eyvah, şanssızlığıma bak,
söz birdir, adeti

bozmayayım" Almambet gönlünde böyle düşündükten sonra
endişeyle evde otura kaldı.

Baktı ki, Aruuke dua bilen, büyücü bir kız imiş, Almambet'i
denemek için efsun

okuyup görünüşünü değiştirmişti.

İkinci olarak, Bahadır Bakay miskin ama güzel kız Naarkül'ün
evine Kökçologunu

bağladı.

Kılavuz Sırgık kökkazığını koşturup, arkasında toz duman bırakıp güzel Siyagül'ün

evine ulaştı. Ondan sonra Acıbay Karala atını kabilede benzeri bulunmayan Ulugat

kızın evine çevirdi.

Dokuzuncu olarak gelen Çubak Seyilkan kızın evine yerleşti, koşturmaktan konuşacak

hali kalmamıştı, kan ter içinde kalmıştı. Yirmi üçüncü olarak gelen Serek Narkızıl

atını Talapbübü evine çevirdi. Kırk dördüncü olarak Ak-kula atıyla sallana sallana

arслан Manas geldi.

Manas beyaz saraya ulaşınca önüne endamlı şık giyinen dünya güzeli Sanırabiyga

çıktı.

"Bahadır atınız süper yürük imiş" Sanırabiyga gülerek vakit geçirmeden Manas'ın

atının dizginini tuttu "Baktım ki, beyim sana rastlamışım, atından in bahadır."

Manas nazlanarak yürüyen Sanırabiyga kızın peşinden
hazırlanın Ak Otağa girdi.

Ertesi gün düğün ziyafeti başladı. Sofralar bin türlü yemiş,
tatlı, yemek ve
şaraplarla doldu.

Düğünden memnun olmayan sadece Almambet idi, "Belalı
kara kız nereden çıktı

karşıma. Başkalarına güzel kızlar düştü" diye gönlü soğuyup
kıza sırt çevirdi.

Aruuke'nin sırrını yalnız Sanırabiyga biliyordu. İğrenç kara kızı
yanına çağırıp

kulağına fısıldadı:

"Aruuke, Almambet hanı mahçup etme, Hakanın gözde
adamıdır. Küçümsenecek biri

değil. Çok önemli biri. Gönlüm Manas'ta ise, ona var. O
bahadır Manas'tan eksik

değil, yoksa Almambet beni alsın!"

h

Aruuke şöyle dedi:

"Ablacığım, diğer kızlar gibi kismetime, bahtıma niye Kırgız
çıkıyor? Alnıma

yazılmış gibi, o sersem huysuz Çinli nereden çıktı?"

S

Sanırabiyga kızdı.

"Öyle söyleme Almambet senin suratını görüp cahil zannediyordur. Gözünü aç,

avucunda bakır değil, altın var. Farkını bil. Serseri Çinli diye gönlünü üzme!

Almambet fazlasıyla güçlü biri!" dedi Sanırabiyga.

"Ablacığım, Aruuke nice yiğitler arasından seçe seçe sonunda Çin'den gelen cahile

gitmiş diye halkım benimle alay etmez mi? Namusun için ona varmayacağım!"

Sanırabiyga suratı asık, ruhu sönen Almambet'in yanına vardı.

"Almambet ağabey, yanına gelen kara kızın durumunu anlatayım. O şöyle böyle bir kız

değil, felaket bir kızdır. Altı yıldan beri yanımdadır. Kız doğuştan öyle zarif ve

güzel ki, benden akılı, hepimizden bakımlıdır. Siyah gözlü, benzi kızıl, kaşları kara,

ay yüzlüdür. Gerçeği söylersem, o sizden pek hoşlanmıyor. Bizi zorda bıraktı. Onu

kendi haline bırakıp, tatlı sözlerle kendine alıştı, yavaş yavaş düzelir. Yaman

kara kızan hoşlandım diye al. Öyle yapmazsan kaybedersin" dedi Sanırabıyga kız. .

Er Almambet söze uyarak Aruuke'ye gitti. Gidip gördü ki Almambet gözlerine

inanamadı. Kara kıv evvelkinden de kararıp kazan kurumu gibi olmuştu, görünüşü

insanı korkutuyordu.

Almambet toza bulanmış yüzü buz kesilen kızın yanında durmaya dayanamadı. Tekrar

Manas'ın yanına vardı.

"Bahadır Manas, o kara kız ışıktan yaratılmışsa da, gökten inmişse de kadınlığa

almayacağım. Bir belaya kalmak istemiyorum. Atım kazandı diye o kızı alırsam mutsuz

olacağım. Beni küçümseyen kızı peri olsa bile almayacağım." Almambet ellerini

silerek atına binmeye kalktı.

Sanırabıyga kız bir boyunca uyumadan Aruukken ile konuşmasına rağmen ona söz

geçiremedi.

Bunu öğrenen Er Manas çok kızdı.

"Hey, Atemir hanın kabahati bu. Kızları kızım diye, büyücü cadıları kadın diye

toplayıp kandırıp kocaya vermesi nedir? Kızları yiğitlerimi sevmiyorsa, buradan

gideceğim. Başka yerden bahadırları seven kızlar bulunur. Kadınlara muhtaç değiliz.

Onlara kızlarından eksik olmayan kızlarımız var. Damadın yoldaşlarını sevmemesi

damadı sevmemesidir. Kızları havalı olan yerin halkını kırıp geçeriz". Manas

Sanırabiyya'yı tersleyerek giyinmeye başladı ve davul çalmaya hazırlandı.

Manas ile Almambet'in öfkelenişini öğrenen Akbalta ve idaresindeki ihtiyarlar su

kenarındaki beyaz çadıra geldiler. Manas'ı araya alarak teskin etmeye çalıştılar.

A

Atemir Han Sanırabiyya kızın hizmetçileriyle bir süre konuştu.

A

Aruuke çok akıllı bir kız idi, söz dinlerdi.

"Han başını atlayıp geçen başın nereye varacak. Halka kötülük göstereceğime kendim

göreyim. Allahın emrettiği nikahtan kaçıp huzur bulmak mümkün mü" dedi Aruuke

Almambet'e varmaya ikna olarak.

Aruuke dikelen evine girip efsun okuyup eski güzel kız haline dönüşmüştü. Şimdi

Aruuke'nin güzelliğine yalnız Almambet değil, onu görenler bayıldılar.

Almambet ile mutsuz Aruuke yanyana durdukları zaman düğünün tadı çıkmaya başladı.

Usta şarkıcılar Aruuke'nin güzelliğine imrenerek şarkı söylediler.

Taciklerin dansı oynandı, şarkısı söylendi. Manas'ın idaresindeki kırk üç çoraya

nikah kıyıldı.

B

Büyük dünür Çıyırdı Hanım Atemir han ile hatununa döndü.

"Tanrımın nasibettiği padişah han dünürüm, akrabalarım! Kızınıza yakıştırıp ad

veren baba anne sizsiniz. Şimdi Sanirabiyga bize gelin oldu.
İzin verirsiniz,

oğlumun düğününde güzelce gelinimize kendi dilimize göre ad
verelim ki, iki adı

beraber kullanalım. Manas'ın karargahındaki hatun olma
şerefine erdiği için "han

anne" derecesini gösteren Kanikey adını verelim.

" Bütün millet Çıyırđı'nın sözünü kabul gördü.

Narin belli, akıllı, nazlı, geniş alınlı, güzel gözlü, ince dişli, tatlı
sözlü

Kanikey şimdi Kırgız ihtiyarlarına eğilerek hürmet gösterdi.

i

İhtiyarlar yeni gelin için hayır dua ettiler.

Kanikey'in akıllılığı ve çalışkanlığı Tacikler ile Kırgızlar arasında
duyuldu. Her

şeyi önceden hazırlamıştı, topladığı çeyiz sadece kendi başına
değil, hizmetçisi

olan kırk kıza da yetti. Her hizmetçi kızın evini süsleyip onlara
yine otuzdan şayı

ipeki ve yorgan pay etti.

Manas ile Kanikey'in düğünü kırk gün sürdü. Halk eğlendi,
gönlü açıldı, evli

olanlar evine döndüler. Ayrıca Çıyırđı hanımın idaresindeki
dokuzyüz kadın dönerler

yanlarında kırk üç kadını da beraberinde götürdüler. Böylece
renge renk katıldı,

her şey mükemmel gitti.

Almambet'in darılarak Manas'a geldiğinden midir nedir,
düşmanla beraber savaşan,

düğünü beraber yapan, avı beraber avlayan Kırgıza akraba
olan Aydarkan'ın oğlu

Kökçö uzun süredir ne haberleşti, ne de mektuplaştı. Manas
üzüldüğünü belli etmeden

içinde sakladı. "Günah Kökçödedir, ordusuna dokunmadım, ya
otlağın zaptetmedim,

yahut yiğitlerini öldürmedin, niye darılsın ki. Başına iş geldiği
gün gelir" diye

içinden üzülyordu.

D

Derken bir gün karargaha Kökçö'den haber geldi.

"Bahadır Manas, sözüme şahit, Er Kökçö'nün mühürü işte bu,
yazdığı mektup da budur"

dedi haberci.

Bahadır Kökçö mektubunda: "Altay'daki Kalmuklar yer kapmak için Kazakları

kovuyorlar. Manas yardıma gel" diye yazmıştı.

Bahadır Manas Kökçö'nün yardım istediği için memnun oldu, akrabalık dostluktan da

öte bir şey dedi. Manas zaten göbek kanının aktığı, çocukluk günlerini geçirdiği

güzel Altay'ı özliyordu. Tekrar gitmek istiyordu.

"Yiğitler, Altay'daki Kökçö'ye yardım edelim. Atlanınız. Bir hafta hazırlık yapıp

hareket edeceğiz" dedi, Manas.

A

Atı soluk aldıktan sonra haberciyi erkenden atlandırırdı.

"Sen gidedur, yolu biliyoruz, gidip Er Kökçö'ye söyle. Manas geliyor de, düşmana

cesaretle dirensin."

İki ay sonra Bahadır Manas ordusuyla Er Kökçö'nün Altay'daki avuluna davul çalarak

gelip indi. Görmüş geçirmiş tecrübeli Er Kökçö Bahadır
Manas'ın önünde bozkurt

yarışı ve eğlence düzenleyip ona buğday unundan yapılmış
ekmek sunarak onu türküyle

karşıladi. Kalmuklar Manas'a haber gittiğini öğrenince
ürkerek, kavgayı bırakıp

Kazaklarla çoktan barışmışlardı.

Almambet ile Kökçö, iki yiğit birbirlerini özlemişlerdi,
gözlerinden yaş akıtıp

sarılarak görüştüler. Savaşmaya düşman bulamayınca
bahadırlar çiçeklerle örtünen

Altay'da eğlenelim, keyfimize bakalım, avcılık yapalım, diye
Torbagoy dağına

geldiler. Yedi gün kartal avladılar, av köpekleriyle geyik
kovaladılar, at yarışı

yaptılar.

Bir kere Hakan Çin tarafından çıkan kervanı gördüler, en önde
beyaz bayrak tutan

yaşlı bir kervanbaşı vardı.

Bahadır Manas kervana yönelip hal hatır sordu. Yanaşarak
gelip selam verince,

Kalmukça cevap aldı.

"Kervan kimin?" diye sordu Manas.

"Üsön'ün" dedi beyaz sakallı yaşlı.

"Üsön kim, amca?" dedi Manas. Kalmukça konuşsanız da, Kalmuk gibi giyinmiş iseniz

de Kırgızlara çok benziyorsunuz, sizin kökünüz nedir?

İhtiyar beyaz kalpak giyenleri görünce hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Kalmuk ve

Hıtay, Kırgız yenik düşürdüğünde bizi köle olarak götürmüşlerdi. Şimdi ise Altay'da

Cakıp kardeşimin oğlu Manas'ın han olup Kırgız halkını kurtardığını duyup yurdumuza

dönüyorduk.

Manas, ses çıkarmadan dinledi. Bakay, dayanamadı, bağırıp Üsön'e sarılarak düştü.

Bakay ağlamasını kesinceye, aklını toparlayıncaya kadar, Üsön dede halka yalvardı.

"Kurbanınız olayım, siz kimsiniz, neredensiniz?"

K

Kırk yiğidin başı Kırgıl söze karıştı.

Y

Yaratan bize lütfetmiş Üsön ağabey, kardeşleri birbirlerine kavuşturdu.

Şimdi de Üsön dede ağlamaya başladı, ne konuştuğu belli oluyor, ne de yalvarışı, ne

de ağlayışını durdurabiliyordu. Kahraman Manas, Kalmuklardan yorgun gelen

akrabalarını Kaynar-Su kenarına davet etti, kısarak kesip, misafir etti. Yetmiş dört

yaşındaki Üsönün başından geçenleri dinledi.

Nogoy hanın oğlu Üsön yirmi dört yaşında Kalmuklara esir düşmüştü. Hanımı doğumda

vefat etmiş, küçük yavrusuna Kökçögöz diye isim vermişti. Sonunda Kalmuktan kadın

alıp, altı çocuk sahibi olmuştu. Közkaman'ın çocuklarının büyüğü ve akıllı olan

Kökçögöz idi. Üsön adını Kalmukça Közkaman olarak değiştirmişti. Közkaman Manas'ın

haberini duyup oğullarıyla anlaşıp göç etmişti.

Manas akrabalarımı buldum diye, müjde verdi babası Cakıp Han'a. Bahadır Manas Ala-

Dağ'a döndükten sonra Kalmuktan gelen akrabalarının her birine boz ev diktirdi,

binmesi için at hediye etti ve herkese çok değerli kürkler giydirdi, otuz kırk baş

inek, koyun ve at verdi her birine.

Manas'ın zeki hanımı Kanıkey, onlardan şüphelendiğini söyledi yalnız kaldıklarında

"Bahadırım, kadın olarak erkeğin işine karıştığım için kızma. Hissettiklerimi

senden saklayamam, yeni gelen Közkaman akrabaların bizden uzakta büyüdü, şimdi

gelip bize akraba çıkıyor. Böyleler saman altından su yürütürler, sözün kısası sana

iyilik yapacak gibi değiller, dikkat et! Benim sözümü dinle. Bunları dağıt,

birbirini bulamasınlar" dedi Kanıkey üzülererek.

"Daha yeni gelmiş akrabamı, bana düşürmeye mi çalışıyorsun? Zaten akrabam çok azdı,

kadınlığın tutup kıskanıyorsun değil mi? Beni akrabam değil nefret besleyen

düşmanım da yenemez. Kardeşi kardeşe düşürme ve böyle konuşma!" diye Kanıkey'e

kızdı Manas. "Bundan sonra erkeklerin işine karışma".

K

Kanıkey sustu.

"Kadınlık etmişsem kusur bende Bahadır. Sonunda kendim pişman olmuysın" dedi

Kanıkey bahadırı teskin ederek.

Manas, akrabası Üsön'ün oğullarının gelişi münasebetiyle, halkı çağırdı, toy verdi.

Gururuna dokunan akrabalarının kıyafetlerini, eski eşyalarını yakmalarını emretti.

Kalmuk dinindeki âdetleri kaldırıp yerine Kara Kırız âdetini geçirdi.

Manas'ın kahramanlığı avuldan avula, Altaydan Ala-Dağ'a, hanlardan padişahlara,

dünyanın öbür ucuna kadar yayıldı. İnsanlar da, kuşlar da, canlılar da onun

kahramanlığını takdir ediyorlardı.

Fakat Manas'ın şanını şöhretini Kalmuk'tan gelen akrabaları, Közkaman'ın oğulları

kıskandı. Kanıkey'in dediği doğru çıktı, Kalmuktan gelen akrabalar toplandığında

Manas'a razı olmayanlar:" Akraba diye geldik fakat bizim eşyamızı yaktı, oradan

getirmiş olduğumuz eşyalarımızı yaktı. Sıcak yerlere hapis etti." Sonunda kimsenin

haberi olmadan Manas'ı öldürmeye karar verdiler. Öldürürsek istediğimizi yaparız,

diye birbirlerine kimseye söylemeyeceklerine dair söz verdiler.

Aralarında anlaşılamayan, birbirinin sözünü dinlemeyen, kötü düşünen oğullarının bu

hareketini hisseden, Üsön oğullarına nasihatta bulundu.

"Oğullarım, bakıyorum bir felakete hazırlık görüyorsunuz. Sizi ataların, babaların

yerine binbir zorlukla sağ salım getirdim, farzımı yerine getirdim. Bundan sonra

yolunuzdan şaşmayın, ona, kıskanıp, bir zarar vermeyin. Sözümü dinleyin. Sizi adam

eden Manas, onun yerine beni öldürün. Manas size iyilikten başka şey yapmadı. Siz

de isyan çıkarmadan onun bayrağı altında, hizmet edin". Üsön'ün uğursuz oğulları

onu dinlemediler, tersine onunla alay ettiler.

"Senin Manas'ını öldüren mi var, geri zekalı, cahiller ne bilir ki, kardeşin

oğullarından daha mı değerli? Git söyle." Gelir gelmez
Manas'a yaranmaya mı

başladın? Git tabanını yala. Manas'tan bizim hiçbir şeyimiz
eksik değil. O dardak,

yaramaz, akılsız, kara gücüne gücenen haylazdır. Kaba kuvvet,
akıl ile ortadan

kaldırabilir."

i

İhtiyar Üsön oğullarının kötü niyetini, saçmalıklarını işittikten
sonra:

"Ben ölmek üzereyim, babanın sözünü dinlemeyen günah
işler. Tanrının yazdığını

nasıl olsa da bir gördüm" diye oğullarına beddua ederek evine
döndü Üsön.

O

Oğulların en akılsız Kökçögöz kardeşleri arasında bir anlaşma
düzdü:

'İhtiyar ağlarsa ağlasın, bunu Manas'a söylemezse iyi olur.
Kurumuş ihtiyarı keşke

buradar gebertseydik. Bir de Kırgız oğluyuz. Kırgız hepimiz için
aynıdır. Ölürsek

bir mezarda yatacağız, yurda hakim olursak mal ve dünya
bizim olacaktır. Kalmuklar

ve Çinliler ile anlaşırız. Hadi o kabadayıyı bir an evvel
gebertelim. Ben gidip
durumu öğreneyim' dedi. Kökçögöz Manas'a doğru atlanarak.
Kökçögöz kötü niyetle Manas'ın karargahına vardı. "Kardeşim
biz sıcağa alışamadık,
mümkünse serin bir yer ver" dedi denemek maksadıyla.
Bahadır Manas toplantı yapıp, danışmanlarıyla danışarak
Kalmuk'tan gelen
akrabalarına dağı yüksek, yeri serin olan Kaşgar ile Andican'a
yakın Sayan Caylak,
Üç-su denen yeri ayırıp verdi. Közkamanlar At-başı tarafa
çabucak taşındılar.
Bahadır Manas, danışmanlarıyla akıllıları toplayıp, uzun
zamandır düşündüklerini
söyledi.
"Ey millet! Geniş Kırgız topraklarının tam ortası Talas'tır. Geniş
Talas'ı
Almambet'i karşılariken görüp beğenmiştim. Tanrının verdiği
güzel yer imiş. Han
karargahını Talas'a taşıyalım. Göçmeyeceğim diyen burada
kalsın, ıssız yere ekin
eksin"

T

Toplananlar Manas'ın söylediklerini doğru buldular.

Bir hafta sonra Manas Talas'a taşındı. İlgin ağacı yetişen Keng-Kol, etrafı

dağlarla çevrili, tepelerinde otlayan dağ koyunları, geyik sürüsü olan, rişi

kılğan, kır pelini stıpa otları sallanan, baldıranları bilek kadar olan sağlam,

bereketli yer idi. Derede bulunan orman koyu söğütlerden oluşuyordu, dalları

çınarın dallarına, kuşları da Altay'ın kuşlarına benziyordu.

Talas'a göç eden Kırgızlar şimdi ebedi ocağımız burası olacak diye Tanrı'ya

yalvardılar, dağa çıkıp dua ettiler, kula kısarak kurban kestiler, beyaz çadır

dikip, tünekten beyaz oğlak başını sarkıtıp salladılar, böylece âdetlerinin

gereğini yerine getirdiler.

Hızırın himayesindeki Büyük Manas bahadır bir yıl boyunca karargahını, barikatlı

kalesini yaptırdı, rahat huzur içinde yaşadı, kibirli bahadır canı sıkıldığı zaman

kuş salıp, av avladı, karargahına bakıp oyun eğlenceyle yatıp bekledi.

İssız yerin kurdu olan Kökçögöz kötü niyetini açığa çıkarıp kardeşlerine hilesini anlattı.

"Manas'ı savaşıarak yenemeyiz. Ona zehir vererek onu hileyle öldürelim" dedi

Kökçögöz. O Kaşgar'a ve Kalm'a gizlice adam gönderip hayvan ve servet karşılığında zehir alıp getirtti.

'Manas'ı konağa çağırıp, içeceğine zehir koyup gebertelim. Ondan sonra han

karargahında kim ne yapacak, hangi kadını alacak, ne kadar servet alacak, hepsini

şimdiden söyleyin, sonra birbirimizi itip kakışmayalım' dedi Kökçögöz.

Közkaman'ın küstah oğulları Manas'ın Ak-kulasını, han hazinesini, kadınlarını,

servetini kapışmak için birbirlerinin yakalarına asılıp yumruklaşmaya başladılar.

Kökçögöz kavgayı zor yatıştırdı.

"Hey aptallar, önce Manas'ı öldürelim de sonra servetini tartışalım" dedi Kökçögöz.

n

Kökçögöz ertesi gün Manas'ı kırk çorasıyla birlikte davet edip adam gönderdi.

Sıcak yaz günlerinin birinde Manas'ın karargahına akrabası Kökçögöz'den adam geldi.

"Bahadır, Kökçögöz, ağanız, Manas kardeşime haber verin, akrabasının kapısını, yaylasını görsün diye bizi gönderdi."

Temiz, saf dürüst olan Manas akrabasına misafir olup, iltifatını görüp gönlünü açmak için hazırlandı.

Bahadır Manas kırk çorasıyla birlikte dinlenmeden yol yürüyüp Çeç-Döbö ovasındaki

özel olarak dikilen beyaz çadıra geldi, akrabalarıyla haşır neşir olup görüştü.

Üsön oğullarını kötü niyetini sezip Manas'ı zehirlemesinden kuşkulanıp zehire karşı

otlardan yaptığı ilacı gizlice kımıza katıp bahadırın önüne getirdi. Uzun yol

yürümüş ve susamış misafirelere ot kattığı kımızı içirdi.

E

Ertesi gün Közkaman Manas'ı çoralarıyla birlikte evine çağırıp misafir etti.

Çoraların içinden Sırgak, Serek tan atmadan geyik avlamaya gitmişti. Kalan çoralar,

bahadır Manas'la birlikte Közkaman'a misafir oldular.

Közkaman misafirleri ağırlamak için hiçbir şeyini esirgemedi hazırlık yapmıştı. On

iki kulaç sofra türlü türlü yemeklerle dolduruldu. Kalmuk ve Çin yemekleri çoktu,

kımız, boza, şarap yetip aşıyordu. Kırk çora silahlarını çıkarmış keyifle hiçbir

şeyden habersiz oturuyordu.

Çoralardan Baymak ile Bozuul atlarını otlatmaya götürürlerken karşısından Mengdibay

çıkıp fısıldayarak "yemekleri yemeyin, zehir koydu" deyip yanlarından geçti.

Sabahtan beri çoralar bunun doğru olup olmadığını bilemediler, ya da Manas'a

söylemeye cesaret edemediler, kendileri kımız, boza içiyor
gibi gözüküp

saklandılar.

Bahadır Manas ve kırk çora içtikçe susayıp, bozayı, şarabı ve
kımız karıştırıp

içtiler, içleri yanıp gözleri karardı. Başları dönüp, şuurları gitti,
dilleri

tutulup bayıldılar.

Baymat ile Bozuul bir ara evden sendeleyerek çıktılar.

Şuurlarını kaybederek ağlın

bir tarafındaki atlarının yanına ulaşır ulaşmaz düştüler.

Gerçekte ise iki çoro iyi

idi, Közkaman'ın yiğitlerinin kuşkulanmaması için mahsus
böyle yapmışlardı.

K

Kurnaz Közkaman kardeşlerini Baymat ile Bozuul'un
bulunduğu yere çağırıp danıştı.

"Yetişiniz kardeşlerim, tamamını ortadan kaldırdık. Hepsi
zehirlendi. Bu gece hepsi

ölecek. Manas da ölecek. Kalanlarını koyun gibi boğazlayıp
gebertelim" diyerek

üzerlerini silkeleyerek kalktılar.

Bozuul, akşama doğru beyaz eve gizlice bakıp kırk yiğidin
bitkin halde uzanıp

yattığını gördü. Sadece Bahadır Manas bitkin bir halde sağa
solo sallanıyordu,

hareketlerini kontrol edemiyordu, gözü karardığı, başı
döndüğü için çok zor

oturabildi.

Kökçögöz eline kılıç alıp, Manas'ın üzerine atıldıysa da
arkasına dolanıp, bir

türlü yaklaşılamıyordu. Üsön'ün yarı sarhoş oğullarının bazıları
bu sırada Manas'ın

lehine elinde olmayan altınları kapışmak için söz dinlemeden,
ikiye ayrıldılar,

ikişer ikişer tutuşup yumruklaştılar, her şeyi altüst edip
birbirlerini

sürükleyerek evden çıktılar.

E

Epeydir bir kenarda gizlice bakaduran Bozuul, çabucak eve
girip:

"Yapma Bahadır Manas. Aç gözünü, burada bakıp durulur mu,
burada ölünür mü" diye

kulağına bağırıp, çaydanlıktaki suyu yüzüne serpti, elinden
tutup yardım etti.

Şarhoş yatan Manas Bozuul'un sözünü işittikten sonra kendine gelip etrafına

bakındı. Bitkin düşen çoralarını görüp kuvvetini toplayarak yerinden kalktı.

Bozuul, bahadırı koltuklayarak kimseye sezdirmeden atları yanına götürdü. Baymat'ın

hazırladığı ata Manas'ı bindirdi, Ak-kula, sevgili sahibini görünce kişneyiverdi.

Oynayıp duran atı gören Kökçögöz bağırdı:

"Hey köpekler! Hepinizi cin çarpmış, Manas ata binip gitmiyor mu! Eyvah, öldünüz!

Manas sizi gebertecek! Takibedin!".

Kökçögöz Manas'ın boz evde kalan yay ile okunu alıp üzerine ok yağdırdı ve Manas'ın

peşinden gitti.

Manas at üzerinde eskisi gibi oturamadığı için nehrin kıyısına geldiğinde

oturalkaldı. Kökçögöz arkasından yetişip geldi.

Bahadır Manas hemen yerinden kalkıp Kökçögöz'den kaçtığına üzülüp Tanrıya yalvardı.

Bahadır Manas atına binerek kaçıp taşlı kayalı dar bir yola girerken Kökçögöz yayı

Bahadıra attı.

M

Manas atıyla beraber yuvarlanarak büyük bir ardıç ağacının üzerine düştü.

Kökçögöz ardıç ağacına varıp Manas'a bakmadan o baş belasını öldürdüm diye atının

başını çevirdi.

Kökçögöz gelip baktı ki, avlu alt üst olmuştu. Manas'ın kırk çorasını yer mi yuttu.

Yoksa kendilerine gelip kaçtılar mı, hiç izleri yoktu. Kimse onları görmemişti.

Küçük kardeşleri kırk çorayı değil, servet kapışmakla uğraşıyorlardı.

"Hey, aptallar durun! Manas'ı öldürdüm. Şimdi birimize itaat ederek iş görelim.

Hanlığı bana veriniz. Manas'ın tahtına oturup, kadını alıp, atına binip, altın

dayağını alayım. Her birinize istediğini vereceğim" dedi, huyu bozuk Kökçögöz

göğsüne vurarak "yarlığımı dinleyin! Han kuralını, âdetlerini bozmıyalım. Yarın

atlanıp karargaha varıp Kanıkey'e söyleyin, biran evvel cevabını alın. Bana

geleceğim derse yedi ay siyah giyinip yas tutayım demeden şimdi gelsin.

Gelmeyeceğim derse omuzunu delelim, iyice tuzlayalım".

K

Kökçögöz Manas'ın karargahına Mendibay ile Mazeke'yi gönderdi

Avlanmaya giden Sırgak ile Serek bir kula boyun geyiği takibettiler ama bir türlü

avlanamıyorlardı. Her defasında attığı ok bir tarafa kaydı. Akşama kadar çok

zahmetler çektiler. Bu geyik değil sanki bir belaydı. Ya da kendilerine gönderilen

bir işaret mi olduğunu düşünerek yorgun bir halde Kökçögöz'ün avuluna geldiler.

Avul sanki kazılan karınca yuvası gibi altüst olmuştu. At sürülerini süren oğlan

avul civarında olup bitenleri anlattı.

"Kökçögöz Manas'ı kırk çorasıyla birlikte öldürüldü. Avulunu han karargahına

taşıyor." dedi çırak oğlan.

"

"Manas'ın cesedi nerede, biliyor musun?" diye sordu Sırgak gözü yaşlı ağlayarak.

"Kökçögöz, Manas bahadırı Kara-Dağ'ın içinde öldürmüş diyorlar. Cesedi kayada kalmış" dedi oğlan.

Sırgak ile Serek avula tek başlarına saldırmaya cesaret edemedi, Manas'ın durumunu

öğrenelim, yaşıyorsa görelim ölmüşse cesedini bulup götürelim diye koşturdular.

Toprağı oya oya basan Ak-kula'nın izi taşta bassa da belli olurdu. İki çora izi

takibederek dağ geçidindeki dar yola gelerek durakaldılar. Ak-kula'nın izi buradan

öteye gitmemişti, taşta kan damlası vardı. Kayanın üstünden eğilip dikkatle

baktılar ki ev kadar büyük bir ardıç ağacının üzerinde Manas rengi beyaz kesilerek

yatıyordu, yanında Ak-kula başını eğip duruyordu.

İki yiğit atlarını bırakıp dağdan aşağıya yuvarlanan taş gibi telaşle, Manas'a

ulaştılar.

Bahadır Manas çok kan kaybetmişti, yay oku omuzundan girip, akciğerinin st tarafına saplanmıştı. Bahadırın lmemesini sağlayan gök ardıç ağacı idi.

İki ora Manas'a su verdiler, yarasına ilaç sürerek ayılttılar.

"Bana ne oldu?" dedi ayılan Manas gözlerini açarak Sırgak'a bakıp:

"Bahadır, ğrendiğime göre Kökçögöz kımız, bozaya zehir koymuş, kendine gelip

kaçtığında peşinden takibeden Kökçögöz kendi oku ile beni vurmuş, dedi Sırgak."

"Ey Bahadır" dedi, sözden geri kalmayan Serek "Nefis insanı bu yollara düşürür. Siz

şarabı değil, şarap sizi içmiştir. Tırnak kadar bir ok değse güvercin gibi

yatakalmışsın, başını kaldır, bahadır".

Bahadır Manas zld.

"Vay anasını, yalan dünya! Ya at üzerinde savaşta, ya dövüşüp okla ölmeden nefis

yüzünden kötü akrabaların zehirinden kötü adla ölseydim halk ne derdi. Düşmanlar ne

sevinirdi. Manas korkunç sahrada iki gün boyunca döşek üstünde başını eyere koyarak

yattı, aklına bin türlü hayal geldi, yarası iyileşmedi, iki çorasının bakımıyla

inleyip yattı.

Manas gözünü açmış yatıyordu, bir anda ağaçlar hışıldadı. Çırpınan ve uluyan

birinin sesi duyuldu. Bahadır Manas'ın sekiz yaşındayken rastladığı ve uzun

zamandan beri can yoldaş olduğu kırklar sanki hayvanları sürerek geliyor

gibiydiler, arslanlar, parsler aylar acılar içinde yatan Manas'ın yanına gelip her

biri bahadıra bir ilaç sundular.

İçmesini beklediler.

Manas onların verdikleri ilaçları içtikten sonra gözlerini faltaşı gibi açtı,

tamamen iyileşti ve ağrısı da kesildi yerinden fırlayarak kalktı, eskisi gibi oldu.

Manas iki çorasını şöyle dedi:

"Bahadırlar, beni kırklarım iyileştirdi. Şimdi kırk çoranın haberini alalım. Sonra

halka varalım" onlar atlarına binip her yere baktılar.

Rastladıklarından soruşturup

kırk çorayı aramaya koyuldular.

Kökçögöz, Manas'ın karargahında Kanikey'den cevap almaya giden yiğitlerini bekledi.

Yiğitleri perişan bir halde döndüler. Kalçasına hançer yiyen Mengdibay feryat

ederek:

"Bahadır Kanikey'e varıp 'Manas öldürüldü, hanlık mevkindi yad adamlara

kaptırmayacağım. Kardeşimin yerine ben han olarak alacağım, dul kalan kadını

kendime alacağım, yas bitinceye kadar bekleyemem" diye bizi
Kökçögöz han gönderdi,

açıkça cevabını ver diye Kanıkey'e söyledik. Öfkeli kadın
Kanıkey: "Kötü rüya

görmüştüm. Demek bunu görmüşüm. Kökçögöz'e
gitmeyeceğim, ondan göreceğimi Tanrıdan

göreyim, o zamana kadar senin gibi bir kurnazı Manas'ın ruhu
için geberteyim diye

hançeri kalçama sapladı" dedi Mengdibay ağlayarak.

Kökçögöz Manas'ın karargahına saldırıp, han sarayını
yağmalamak, halkını aç ve

çıplak bırakıp zulmetmek, ondan sonra Kanıkey'le evlenip
tahta oturmak istedi.

Kökçögöz avulunu Talas'a taşıdıktan sonra, Manas'ın
karargahına askerleriyle

beraber geldi.

Karargahtaki halk ne kımıldadı, ne de telaş gösterdi. Halk
Manas'ın öldüğüne

inanmadı.

"Bahadır Manas'ı hangi düşman gizlice gelip öldürebilir ki.
Nasıl olur da kırk

çorasının biri dahi sağ kalmaz!" sağ kalan varsa bizi bulur, bize haber verir! Dedi

halkın çoğu şaşırarak.

Buna sinirlenen Kökçögöz, han karargahının malını yağmalatıp Manas'ın mülküne el

uzattı. Üsön'ün sözünü dinlemedi, aksine babasına sinirlenip onu azarladı.

Kökçögöz, Ceti-Tör'deki Kanıkey'e adam gönderip "benimle evlensin, cevabını açıkca

versin, yoksa iki karargahını yakarım" dedi.

Çaresiz kalan Kanıkey rüyasını yorup Manas bir boz koçun belini kırmış, ufak kızıl

bir taşla koçu öldürmüştü diyerek "yetmiş gün sonra Kökçögöz alacağım derse kabul

ederim" diye süreyi uzattı. O zamana kadar Manas'ın durumunu öğrenirim, bahadır

yeryüzünde sağ ise haber ulaşır diye umutlanıp aracıyı geri gönderdi.

K

Kanıkey'in ileri sürdüğü şartı Kökçögöz kabul etmedi. Çünkü güçlüydü, kuvvetliydi.

Kökçögöz askerleriyle Manas'ın karargahını bastı, karargahtaki Çıyırđı'yı beyaz

adırından kovup ona buzağı besletti. Söz dinlemeyen
Kanikey'i zorla karargaha

getirtip ona gündüz koyun güttürdü, gece ona ağılda
gecelemeye zorladı. Manas'ın

iki kadınına Karabök ve Akılav'a saldırdı.

Halk aciz kaldı.

Manas kırk çorayı bulmak için dolaşmadığı yer, gitmediğı dağ
kalmadı. Sonunda

arayıp tarayıp onları ormanın civarındaki iki çınarın gözünden
buldu. Kırk ora

yarı uyku halinde bitkin yatıyordu. Bahadır Manas onlara su
iirip, ilaç verdi,

geyik eti yedirerek onları ayılttı. Aslında, Közkaman'ın oğulları
birbirlerine

girdikleri zaman hasiyetli kırklar kırk dua ile bir günlük
uzaktaki bir yere

a

Mtlarıyla beraber uçurup bırakmışlardı. Akılları başlarına gelip
bir çok bahadır

Manas'ı görünce birbirlerine sarılıp ağlaştılar.

Kırk çoranın atları, Ak Kula'nın kişnemesini işitince onun kokusunu alıp her taraftan çıka geldiler.

Bahadır Manas kırk çorasını bulduğuna sevinip sevinçten taşları parçalayıp, biran evvel halka ulaşayım diye atının dizginini serbest bıraktı. Durup dinlenmeden doğruca Talas'a girdi.

Talas'a vardığı zaman Kökçögöz'ün kendi hazinesini, malını mülkünü, kadınlarını kardeşleri aralarında yaplaştırdığını öğrendi:

Bahadır Manas çoralarıyla beraber Kanıkey'in beyaz çadırını bularak önce avulun baş tarafına yerleşti.

Kanıkey gözyaşlarını yağmur gibi dökerek bahadıra çektiği eziyetleri anlattı. Öyle bir ağlıyordu ki, buna insan dayanamazdı.

"

"Altın başın kut olsun bahadır!"

"Başına felaket gelmesin! Tanrı korusun bahadır" Halk sevinçle Manas'ın sağ

dönüşünü kutladı, beyaz çadıra akın etti.

Bahadır Manas Kanikey'in ve halkın derdine dinledi. Sonra Kökçögöz'ün evini yok etti.

"Manas kırk çorasıyla avula geldi, evine yerleşti" denen haberini duyan Közkaman'ın oğulları birbirlerini bıçaklayarak yok olup gittiler.

Bunların halini gören veya duyan halk Tanrı böylesini kimseye göstermesin diye dilekte bulundular.

"

"Tanrım adaletle kendisi cezalandırdı"

"Niyeti kötü olanın sonu böyle bitecektir."

"Akraba laftadır, kötü akrabadan iyi komşu yeğdir."

Bahadır Manas danışmanlarını ve yakın akrabalarını çağırıp Közkaman'ın oğullarının defin işleri hakkında onlara akıl danıştı.

"Akrabalırımın davranışı gözümü açtı. Bu olay kulağıma küpe
ve hayatım boyunca

unutamayacağım bir ders oldu. İyi insan niyetini bozmaz,
dünyada akılsız köpekler

birleşemezler. Bunlara kılıç kaldırıp elimizi kana bulaştırmadık.
Mert yaşar, köpek

ölür! Bunları toprağa vermek bizim görevimiz, kardeşler" dedi
Manas.

Bütün millet toplandı ve söylenenleri doğru buldular. Uzak bir
yerde derin bir

çukur kazıldı. Közkaman'ın oğullarının cesetleri, silahları,
atları, aletleri,

giysileri ve servetleriyle oraya getirildi. Üzerlerine Talas'ın
ormanında toplanmış

kuru ağaçlar konularak yakıldı. Ateş söndükten sonra üzerini
toprakla kapıtıp sonra

da taşla örttüler.

Manas kırk çorasına akıl danıştıktan sonra, Tanrıya dua edip
ak boz kısırağı kurban

kesti. Kanıkey adetlere göre Manas'ın eski giysilerini yoksul ve
zavallı kimselere

dağıttı.

"Bundan sonra kötölük gelmesin! Halkın başından felaket bununla beraber gitsin!"

derviş ve bahşılar ellerindeki davulu çalıp, sıçradılar, ağlın kenarında yırtık

elbiselerden kirli ve eski keçeden haydut şekli yaparak ardıç ağacıyla yaktılar,

çoluk çocuğa ateşten atlattılar, beyaz çadır ardıç dumanıyla tütsülediler.

KÖTÖKÖY HAN'IN AŞI

Tekkeye benzeyen Taşkent'te Türk kabilelerini yöneten Canadil'in oğlu kökötöy

sadece Kırgızlar arasında değil, Tacik, Oogan, Araplar arasında da, dahası bütün

dünyada ünlüydü, akıllı ve sevilen gözde bir adam idi. Aç Kırgızın dayanacak dağı

idi, düşmanına ok idi. Saldırdığını canlı bırakmayan atmaca idi, gerçek hazine de o

idi. Enenmiş deveye havut vurup yük yükler, at koşturup dünyayı dolaşırdı. Büyük

servet sahibi idi. kökötöy'ün serveti ilkbahardaki otlar gibi büyümüş, çoğalmıştı.

Gök nasıl yıldızlarla zengin idiyse, yer yüzünde de kökötöy öyle zengindi. Onun

Alay'da yüz bin, Kara-kulca'da yüz bin sarı başlı koyunu, iki yüz bin devesi vardı.

Ambarında biriktirdiği paraları dağ gibi olmuştu. kökötöy'ün altın hazinesinde

altın dolu kırk adet demir sandığı olup, onların yüz dili dokuz anahtarı vardı. Bu

sandıklarda iki duvar olabilecek kadar gümüş, zümrüt mercan gerdanlık, kızıl altın,

beyaz gümüş sebikesi, daha pek çok mücevher saklanıyordu.

kökötöy seksen dört yaşına gelene kadar pekçok kez evlendi, bu yönden bir derdi

yoktu. Evlendiği kadınlardan on bir kızı ve Bokmurun adında yalnız bir oğlu

olmuştu. Bir oğluna nazar değmesin diye kimsenin dikkatini çekmeyen nahoş bir ad

verdi. Başkalarının eski giysilerini getirip ona giydirdi, avul reisi olduğu halde

oğluna ateş istetti, böylece oğlunu nazardan uzak tutarak büyüttü. Şimdi beş yaşına

girip olgunluk çağına ermiş olan Bokmurun çevik, olgun ve akıllı bir adam olmuştu.

Oogan'ın zenginin kızıyla nişanlanmak için gittiği günden beri yaklaşık üç aydır

kendisinden hiç haber alınamadı.

O günlerde üzüntülerin ardı ardına gelmesi yüzünden ihtiyar kökötöy cidden

hastalandı. Ecelinin geldiğini sezen akıllı kökötöy fâni dünyadan giderken

Kırgızların ağası, kendisiyle yaşıt, söz bilir Bay'ın oğlu Baymırza'yı yanına alıp

çok sevdiği beş kadını da yanına oturtup vasiyetini söyledi.

"Baymırzam, sözümü dikkatlice dinle, vasiyetimi dinlemeyen, iyiliği görmeyen oğluma

ve bütün halkıma sözümü eksiksiz ilet. Görecek günüm, içecek suyum bitti.

Hepimizden razıyım. Ben öldükten sonra oğlum zarar görmesin. Malı mülkü saçıp

savurmasın, gelin kızın düğünündeki gibi, kocakarı aşında olduğu gibi üç inek kesip

mütevazi şekilde gömsün. Dünyaya kökötöy öldü diye haber vermesin, düşmana

toprakları çiğnetmesin, halkı telaşlandırmamasın. Kardeşim Manas ile danışsın. Emanet

sözüm budur..." kökötöy vasiyetini söyleyip bitirdi. Ağzından
gök rengi duman çıktı

ve gözünün nûru sönerek dünyadan göç etti.

kökötöy bayın çadırında, İraman'ın İrci oğlu, halk adetine göre
kopuzun eline alıp

kökötöy bayın ölümüne, ilk olarak sağı söyledi.

"İşte bu yalan dünya, kimlere vefa etti? Ne yapmadı bu yalan,
başı sağlam, kökü

viran dünya? Altın başlı han da geçti, arslan yürekli er de geçti
gitti. Yüce Tanrı

kulak gökteki kuşlara acıyıp, söz ustası kökötöy'ü mü
götürdün? Yalan dünya, yalan

dünya! Bağrı derin kara yer olan dünya, sen kimlere acıdın?
Kuş dilinden anlayan,

halkın başında öten Köketöy'ü niye götürdün! Ah bu fâni
dünya, Tanrının hükmüne

hiçbir çare kâr etmez, o hüküm her bendeye mutlaka bir kez
gelir..."

kökötöy hanın arkasında, hayattayken birer birer biriktirip
topladığı Ceti-Su

dolusu kadar vefasız mal, biricik oğlu ve yedi ev dolusu altın
ile gümüş kaldı.

kökötöy'ün oğlu Bokmurun Tülkü bayın kızı Kanışay'ı alıp geldiğinde babası ölmüştü.

Babasının vasiyetini dinleyemediğine üzülen Bokmurun ağlayarak suya salınan çubuk gibi büküldü, acı acı hıçkırdı.

Talihsiz yeni gelin, beyaz eşarbını başına koymadan ay yüzü yaşla ısladı, gönlü

karardı. Bunu farkedenden kadınlar "Gelinin ayağından, çobanın dayağından" diye laf çıkardılar.

Baymırza Bokmurun'u yanına çağırıp dostunun can çekişirken söylediği vasiyetini ona anlattı:

"Rahmetli candostum 'Oğlum Bokmurun Manas'a gitsin, danışsın' diye buyurdu"

Baymırza dostunun emanet sözünü ilettikten sonra rahatladı.

Bokmurun babasının Maaniker denen tulpar atına binip, kimseye söylemeden Talas'taki

Manas'a doğru akşamleyin yola koyuldu. Manas, Altay'dan göç edip Ala Dağ'a birazcık

hayvanı ve dağınık halkıyla geldiği zaman karşısına çıkıp,
sungur, boz at ve çok

sayıda hayvan hediye eden, yetecek kadar yer veren,
düşmanın beraber kovulmasına

yardım eden kökötöy idi. Manas, kökötöy'den çok iyilik
görmüştü, hayatını ona

borçlu idi.

kökötöy'ün, Maaniker isimli atı Kambar Ata'dan kalmıştı.
Maaniker'in görünüşü diğer

hayvanlardan farklıydı, cinsti, dayanıklıydı, aşırı sıcakta su
içmeden kırk gün

koşabilirdi, sivri kulaklıydı, koştukça hızlanır, rüzgarı, geride
bırakır, önüne

hiçbir şey geçemezdi, yürük at gibiydi. Gözlerine kahkünden
perçem konulmuştu,

yeryüzünde, hayvanlar arasında böylesi bulunmazdı.

Maaniker Bokmurun'u ok hızıyla

Talas'a ulaştırdı.

"Bahadır, babam ölürse ölsün, babamı gören ölmesin derler
ya. Babam vasiyetinde

beni layıkıyla gömün, aşımı güzelce verin demiş. Sizinle
danışmamı söylemiş. Babam

gömölmek üzere kaldı. Şımarıklık yapıp halkın değerini bilmemişim. Çaresiz, akıl

sormak için size geldim, bahadır" dedi Bokmurun Manas'ın karşısında ağlayarak.

"Lanet olsun, şu Taşkent'te, Semerkant'ta akıl danışacak büyükler kalmamış mı?

Adetleri bilen ihtiyarlar, akıllılar bir gence nasihat vermiyorlar mı?" dedi Manas

kızarak "Seni Kırgızların sarık gibi kuvvetli bir yiğidi diye düşünüyordum, aslında

kof bir şeymissin sen. kökötöy gibi babam ölmüşse "kökötöy babam öldü, Manas'a

haber verin, gelip toprağa versin" diye yiğitlerini göndersen düşmana sır vermesen

olmaz mıydı? Hızır gibi rahmetli kökötöy babamdan iyi insan yok idi. Gitmek

borcumdur."

Bokmurun önüne bakıp durdu, incinmişti.

"Olan olmuştur. Şimdi geri dön, Han babanın bayrağını devral. Mübarek naaşını

yıkayıp debdebe ile göm. Han babam öldü diye millete haber ver. Kimseye açık

vermeden hükmünü söyleyip bana haber ver." Manas gelmezse öcümü alacağım diye

gözdağı ver. Ben buna darılmam. Ne dersen de, başında bir kötülük vardır.

kökötöy'ün oğlunun Kırgızlara söylemesi gerekirdi. kökötöy'ü usulen gömüp işi

hallettiler diye laf çıkarılmasın. Sonrakilere örnek olsun, arkanda iyi söz kalsın.

Babandan bunları esirgeme, naaşı kırk gün tut Mal mülk bulunur."

Bokmurun bütün gece yol yürüyerek evine ulaştı. Onun Manas'a gittiğini kimse

h

bilmedi.

Bokmurun kaleden uzak bir yere özenle bir ak otağ dikti.

Babasının naaşını kokulu

otlar ve ardıç ağacıyla örtüp koydu. kökötöy'ün kızın sancağını otuz beş kulaç

uzunluktaki direğe bağlayıp tünekten çıkardı. Halkın geleceği tarafa çapraz ber ev

diktirerek sokak yaptırdı. Epey uzak bir yerden gelip ağlamaya başlayan kişilerin

başlarına siyah bağlattı. Onları sıraya dizdi.

Bokmurun babamın mezarına toprak atsınlar diye sırasıyla Kırgızlara, el ayak olarak

yaşayan Kazaklara, avuldaş Noygutlara, özel olarak Bahadır Manas'a, Er Kökçö'ye ve

bütün Türklere haber verdi.

Başına beyaz örtü örterek, yürük atlarının kuyruklarını bağlayıp altın elbise

giymiş seyislere Bokmurun emretti.

"Manas Han'a bildirin! kökötöy babamın mezarına toprak atsın. Gelip hizmet etsin.

Gelmezse öcümü alacağım."

Toplanan halkın çoğu Bokmurun'u beğendi. "Babası öldükten sonra aklını buldu, sözü

yerindedir. Manas'a gözdağı vermesi yiğitliktir." Diye hürmetle sözünü dinlediler.

Otuz altı gün sonra Bahadır Manas, seksen bin adamıyla birlikte kızıl sancaklı

çadıra, at üzerinden ağlayarak geldi. Otuz bin yoldaşıyla Erkökçö de geldi.

Bokmurun, eline sopa alarak ağlamakta olan on altı bin
oğlanın arasında sağı
söyleyip üzüntüsünü ifade ediyordu.

Rahat içinde yaşayan, halk arasında sayılan ve sevilen ihtiyar
kökötöy'e halkın
tümü baş eğerek gözyaşı döktü.

Bey oğlu Bokmurun, naaşını toprağa vermek için gelen halk
içindeki öksüzlere,
fakirlere evcil hayvanlardan sadaka dağıttı, hazinesinden altın
gümüş saçtırdı,
kalabalığın tamamına türlü yemekler yedirdi.
kökötöy Baya, saygı göstermek için gelen halkın çokluğu
şundan belli ki kabire
atılan toprak dağ gibi yükseldi.

Eline kuş konduran, kemer kuşanan aksakallının resiminin
çizildiği kayaya şöyle
yazıldı:

"Üzerinde elbisesi, yiyecek aşı olmayan halkı topladım,
birleştirdim, halk yaptım,

dertsiz kıldım. Nice yıllar parolamı, adil törelerimi mukaddes bildim. Yufkayı, azı

toplamak kolaydır, inceyi koparmak kolaydır. Yufka kalın olursa toplandığı zaman

kuvvetli olur. İnce yoğun olursa koparmak zordur. Bahadırın bin, başın bir olsun.

Bunu işit, hatırla halkım!"

kökötöy Bayın aş, Kırgızların ileri gelenlerince verildi, diğer halklar gittikten

sonra Bokmurun yakınlarını toplayıp Tanrı adına aş vermek için sohbet kurdu.

"Üç yıl sonra babam için dünyaya duyulacak bir aş vereceğim. Babamın aşına atının

ayağının değdiği yerlerdeki halkın tümünü çağıracağım. Hazırlık görün ağa

kardeşler!" dedi Bokmurun.

K

Kırgızlar kökötöy Bayın aşına hep beraber hazırlık yapmaya giriştiler.

Üç yıl olduğu zaman, hazırlıkları bittiğinde Bokmurun han kalesine kökötöy Bayın

gök sancağını uzun direğe geçirip, her yere beyaz çadır diktirdi.

Bokmurun akrabalarını, Katagan'dan Koşoy'u, Kazaklardan
Kökçö'yü, Ooganlardan

Akun'u, ayrıca akıla akıl katacak bilgiçleri yanına çağırdı,
Bokmurun halkın büyüğü

olan Koşoy'a bakarak şöyle dedi:

"Ağalarım, kardeşlerim, kız almaya gidip babamın vasiyetini
kendi ağzından

işitemediğim için içim yanıyor. Şimdi babamın Baymırza
amcama söylediği vasiyetini

yerine getireyim. Merhum babamın hayvanlarını, mal ve
servetini esirgemeyim. Üç yıl

boyunca her türlü serveti topladım. Dünyaya duyulacak
şeklide aş vereyim.

Kırgızların adetini dünyaya göstereyim, at keseyim, pehlivan
güreşi, yiğit yarışı,

kel vuruşması yaptırayam, deve çözme, gümüş sebikesi atma
oyunlarını düzenleyim.

Buna ne dersiniz?".

T

Toplantıyı yöneten Koşoy sakalını sıvazlayarak güldü.

"Bunları yaparsan farzını yerine getirmiş olursun, babanın ruhu şâd olur. Bu kadar

hazırlık yapmışsın, dediğini yap."

"Koşoy amca akıl verin. Aşı nasıl verelim? Atı nasıl keselim? Debdebesini nasıl

yapalım?" dedi gök yeleli oğul Bokmurun, "davet edeceğim konuklar Taşkent'e

sığmazlar. Koşoş amca buna ne dersiniz? Aş verilecek yeri siz seçin. Aş törenini

siz yönetin."

"kökötöyciğimle kuşun iki kandı gibiydik, bir kanadım kırıldı. Yiğidimin naaşını

toprağa verdim, şimdi büyük aşına da kendim yöneteyim." dedi ihtiyar Koşoş teklifi

kabul ederek. .

Toplantıdakiler tartışa tartışa sonunda eğlence düzenlemeye, at yarışı yapmaya

elverişli yer olarak Koşoş teklifi kabul ederek.

Toplantıdakiler tartışa tartışa sonunda eğlence düzenlemeye, at yarışı yapmaya

elverişli yer olarak Koşoy'un seştiği geniş Karkıra'yı
beğendiler.

Yaz sıcağı bastırđında, hayvanlar semirip etle doluğunda,
sonbahar günleri

geldiğinde Bokmurun çeşitli yerlere önceden haber gönderip
Kazak ve Kırgızlardan  

yüz bin boz ev toplattı, yüz elli bin halkı seferber edip
yeryüzünün toz duman

ederek Karkıra'ya göç ettiler.

G  n başında bulunan yurt büyüğü Er Koşoş hayvanlar bitkin
düşmesin diye her on

günde bir ara verip yavaş gitmeyi yeğledi. Altın nakışlı gök
bayrağı taşıyan

kalabalık g  n başına ve ayağına göz ulaşmıyordu,  n  ve
arkası   günlük mesafeye

kadar uzamıştı. G  n başında kırmızı renkli elbise giyinen,
yorga (at) ya binen

gelinler, kızlar üzerine kırmızı kilim örtülen horg l  develeri
ipekten yapılmış

iple çeke, hanımlar, patırtıyla at süren yiğitler Karkıra'ya kafil
halinde

gidiyorlardı. Üç yıl boyunca siyah giyinip, siyah başörtüsü
örtüp, Ak otak'ta yas

tutan kökötöy'ün sevdiği Ayımkan, Gülkanış, Külayım, Külcar,
Aykanış adlı eşleri

bağırarak sağı söyleyip girdiler. Altmış kadın da onlara
katılarak karşılıklı şiir

söylediler.

Bereketli Karkıra, dağları otlarla örtülen, havzası yayla, tepeler
yayvan, suyu

berrak, odunu bol, tozsuz dumansız, yeşillik, rişî kılğan, otu
bol, çukuru filan

olmayan, at yarışı yapılabilecek derecede düz, aş vermeyen
elverişli bir yer idi.

İhtiyar Koşoy amca nakışları altından olan sancağı göğse
kaldırıp, Kerkabilan adlı

y

gürük atına binip, altın tıgılı baltasını beline bağlayıp, bir ay at
üzerinden

inmeden aş gamını yedi.

Bereketli Karkıra'ya otuz günde üç yüz bin boz ev dikildi. Ünlü hanların kalacağı

boz evlerin dikildiği yer dize kadar kazılıp, sırıkları üstüste tutturuldu, gümüşle

işlenmiş tündüğü daha gösterişli bir şekilde yapıldı, bir baştan öbür başa kadar ev

dikildi, evin duvar çatıları beyaz çuha ile kaplandı. Sırıkların uçları ise kırmızı

çuha ile sarıldı. Beyaz çadırın içine özenle ipek yorganlar üst üste katlanıp

konuldu, arslan, ayı derisini keçe üstüne serdirtti, gelene heybetli gözüksün diye,

kapının önüne arslan heykelini taştan yaptırttı, kapının iki tarafına konulan

arslanlar bakanların hoşlarına giderdi.

Sadece verilecek yemeğin etini, odununu hazırlamaya, yer ayarlamaya hizmet etmesi

için doksan bin yiğit görevlendirildi.

Bokmurun bilginlerinin en iyi olanlarıyla danışıp, babamın malını mülkünü

azaltmayayım, toplamış olduklarını debdebesi için harcayım, dillere destan olsun.

Bir asır unutulmayacak şekilde misafirleri davet için dört tarafa adam gönderildi.

Haber iletmede halk arasında Caş Aydardan iyisi yoktu. Kısa boylu Caş Aydar altmış

çeşit dil bilen cana yakın, iyi-kötü söz söyleyene soğukkanlı akıllıca cevap

verebilen, vatansever yiğit idi. Caş Aydar (cevşenli veya duvalı) cüppe giyip

Maanikere biner, Bokmurun gibi gittiği yerde "Aşda at yarışı, er yarışı, güreş, her

çeşit yarış oyun olacak, gelin marifetinizi gösterin, gelmeyenler Bokmurun'un

bedduasına kalacak diyerek sözü göğsüne sıkı bağlayıp yola çıktı.

Eh Maaniker, atların arasından çıkan beyaz benekli, birbirine girmiş otun üstünde,

bulutlu göğün altında uçan kuş ile yarışan, yaygara duysa şaşmayan, gürültü duyunca

saklanan, ayın karanlığında bir izin üstüne tekrar basmayan, taş basan maral

gibiydi, üç ayda gidip geldi.

İki aydan sonra kökötöy'ün aşına misafirler gelmeye başladı. Her milletin hanına ve

yiğitlerine ayrı ayrı çadırlar kurulmuştu.

Aşa ilk olarak gelenlerden Manas'ın babası Cakıp vardı,
ardından Surkiyik denen

atına binip, on üç gün yol yürüyüp dört bin asker alıp, yiğit
Bağış geldi, aş

gelen giden çok olur, baban varken el tanı, atın varken yer
tanı diye, oğlu Toltoyu

da kendisiyle getirmişti. Ardından kökötöy'ün aşını hazırlayan,
aş saygıyla ve

selamla geleceğim diye avuluna dönen Er Koşoy beyaz atına
binerek geldi... Ondan

sonra Kokan hanı Cügörü 12 bin askeriyle, ondan sonra da
yine 12 bin askeriyle

birlikte Ahun hanı geldi. Andıcan'dan kır sakallı Tınıç Beğ,
Samarkand'tan Sancibeğ

10 bin askerle geldi. Kokan hanı Kozu Beğ, Margulan'dan
Malabeğ, Altı Şaar'dan

Alabeğ, Buhara hanı Temirhan olmak üzere dört han 20 bin
askerle geldi.

İertesi sabah erkenden davul sesiyle beraber Catkal denen
yerden sivrilmiş sırlı

mızrağını eline alan Telkazıl adlı atına binen, güreşte kimseye
yenilmeyen,

karşısına kimse çıkamayan, doksan erin gücüne denk
derecede kuvvetli olan Muzburçak

geldi. Noygut'tan Karaça boz ala atına binip 90 bin askeriyle
birlikte Lop nehrinin

kıyısından bu yana nice dağları ovaları aşarak geldi.

Tam öğlen vaktinde kutha tarafından çok dil bilen, sözünü
tutan Eybit Han'ın oğlu

Er Ürbü 6 bin askeriyle birlikte geldi. Sarı-Arşan'a yerleşin,
atları cins,

demirden zırh giyen, pirincini överek satan, kadınlarını kız
diye öven Kazakların

başı Kökçö kagala atına binerek, gök bayrağını dalgalatıp 40
bin askeriyle birlikte

geldi. Gün boyunca geniş Karkıra atlarla doldu, halk karıncalar
gibi kaynıyordu.

Dünyanın dört tarafından gelen sayısı belli olmayan misafirler,
adı sanı ve nereden

geldiği belli olmayan ozanlar ve kahramanlar sel gibi akın akın
geliyorlardı.

Bokmurun gelen misafirleri karşılayıp her geleni koyun, inek,
at keserek ağırılıyor,

rüzgar gibi ordan oraya koşup duruyordu. Ay ışığıyla
aydınlanan gecelerde her çeşit

oyun oynandı, çalgılar çalındı, şarkılar söylendi, türlü türlü
eğlenceler

düzenlendi.

Üç gün sonra yer altında yedi sene gezen yer üstüne geleli
yedi gün bile olmayan,

bir et bir kemiği kalan Er Töştük "kökötöy babam bana çok
iyilik etmişti, peşine

alıp geniş dünyayı göstermişti, aşına gitmezsem olmaz" diye
Çal-Kuyruk atına binip

dört bin kuvvetli askerini alarak geldi.

Arkasından tuttuğunu sağ koymayan heybetli, güçlü Eştekin
oğlu Camgırcı yedi ben

askerle geldi. Konuklar on iki gün kaldılar. Gelen konukların en
azı Aykoco'nun üç

adamı iken, en fazlası yetmiş bine ulaştı. Altmış yere
birbirinden farklı bayrak

dikildi.

On ikinci gün, yedi bayrak taşıyan kalabalık Kalmuk ve Mançu
büyük bir gürültüyle

geldi. Bu kimin ordusu diye civardaki karakola sordular,
gelenler ong Coloy (Büyük
Coloy)un ordusu idi.

Coloy'un vaziyeti şöyle idi: Ergenlik ağına geldiğinde onu
kaldırarak at

bulunamadığı için, yedi yıl yaya yürüyen, kan kokan dev idi.
Kayna an halk Kalmuk

ordusunu görünce korkup can tela ına d  t . Bir kavga
ıkarsa biz ne yapacağız diye
Öfkeli bir şekilde Bokmurun'u sıkı tırdı.

kökötöy' n oğlu Bokmurun Coloy Han'a gelip selam verdi.

"Bahadır geldiğiniz için memnunuz. Bizim adetimiz böyledir"
diyen Bokmurun

kökötöy' n kızıl altın sebikesinden altı tanesini hediye verdi.
Kesmesi için altmış

bin ko, bin kısrak, içmesi için her altı kişiye bir kap iki verdi.
Kötü niyetli

Coloy, Bokmurundan memnun olup, saldırgan tutumunu
değiştirdi.

Göz açıp kapayıncaya kadar, göğü, yeri karanlık bastı.

Görünüğü insandan farklı,

ünlü kamları bulunan, pamuktan kemeri varolan geniş çizme
giyen Kakançin hanı

Kongurbay Algara adlı tulpar atını oynatarak düdüğü sesi
eşliğinde geldi.

Kongurbay'ın görünüşü şöyle idi: Bilekleri çelik gibi sert, sağ
omuzu kanbur

şeklinde çıkık olan, ok işlemez elbise giyen, başına mercan
gerdanlık takan, mercan

taşın üzerine papağan kuyruğundan rengarenk tüy takan,
alengir (müthiş) yay, sırlı

ok alan, yürüyüşünden toz, ayak sesinden can çıkaran han idi.
Kakançin Hanı

Kongurbay karşı konulmaz, yürük atını oynatan, karanlıkta hiç
şaşmadan atan çok iyi

nişancı, tedbirli, yaman bir bahadır idi.

Kongurbay topağ atan askerleri, her biri bin kişiden oluşan
hançerli pehlivanları,

yaycı, kemend atan yiğitleri yanına almıştı.

Koşoy, Töştük'ün kumandasındaki alper Kongurbay'ın kılığını,
korkunç halini

gördüklerinde "Bu kahrolası sonunda bir kusur bulup gazabı
gelirse Kırgızlara büyük
felaket getireceğe benziyor." Diye kuşkulandılar. Düşmanı at
üzerinde gören, bütün
halk şaşırarak "Rahat yüzü görmüştük, şimdi yağmalanacağız,
kökötöy'ün aşında
kalabalık Çinlilerin elinde ölmek için kalmışız. Aş yemeden taş
yiyeceğiz. Ziyafet
yemeden ok yiyeceğiz. Bu sürü sürü Çinliler ile Kalmuklar bizi
yiyecekler. Bizi
kurtaracak o meşhur arslan Manas yok." diye telaşlandılar,
üzüldüler, canlarından
umutlarını kestiler.

Han Kongurbay'ın önüne kökötöy'ün oğlu Bokmurun saygıyal
selam vererek geldi,
altmış deve hediye etti, kesmesi için sekiz bin koç, beş bin
kısarak verdi. Bu
nimetlerden gönlü sevinen Kongurbay ordusunu karargahtan
çıkartıp bir parça uzakta
özel olarak dikilen ak otağa varıp yerleşti.
Aman Tanrım, fazla geçmeden yedi sancak daha geldi.
Gelenler haykırıyor bağırıp

çağırıyorlardı. Mızrakların uçları parıldayıp, insan başları sallanıyordu. Halk

heyecanla birbirlerine: "Kimin ordusu?" diye soruyordu. Görüldü ki bu Mançu Hanı

Neskara'nın ordusu idi.

Dikkatlice bakıp anladılar ki, niyeti bozuk Neskere Pekin'den yola çıkıp dağ gibi

iri yarı görünüşüyle kızıl perçem takınarak yabani domuz gibi atılıp geldi.

İnsanları şaşırtan bu iri yarı belâ tecrübeli, bilgili, mızrak kullanmada usta,

zeki biriydi. Kimseyi yanına yaklaştırmayan, Kırgızları adam yerine koymayan

Altay'daki Manas'tan gördüğü horluğu kursağında saklayıp fırsat geldiği zaman

"Kırgızlardan öcümü alacağım, canlarına okuyacağım" diye bekleyen Neskara, aşı

geldi.

Zavallı oğlan Bokmurun kalabalık Çinli'nin başı Neskara'nın önüne gelip kökötöy'ün

çok sayıda koç ve atlarını ona kesmesi için verdi.

Neskara buna razı olmsadı, Bokmurun'u çağırđı.

Bokmurun saygıyla hana eğildi.

"Hey Kırgız, göstereceğim hürmet bu kadar mı? Aşını
kurutacağım! Avulunu

yağmalayacağım. Cinini bedeninden kovacağım, Kırgız. Ne
halin var ki, bunca halkı

topladın? Benden korkup gelemeyen bahadırın Manas seni
kurtarabilir mi? Dediğimi

yapacaksın Kırgız, yapmazsan söyle söyleyeceğini, gidip
arşlanına söyle." Dedi

Neskara, Bokmurun'u tehdit ederek korkutup.

Neskara bakırdan yapılmış kavalını çaldırıp Kongurbay ile
Coloy'a danışmak için
geldi.

"Kongurbay, Coloy yiğitlerim, ahmak Kırgızların durumunu
öğrenip sayısını alayım.

kökötöy'ün Maaniker adlı bir atı varmış, Han Kongurbay, sana
layık bir at imiş.

Vakit geçirmeden Manas gelinceye kadar kazanlarını devirip,
evlerini yakıp, aşını

harap edelim. Aş verilen yeri çiğneyelim. Halkını köle olarak hayvanlarıyla beraber

sürüp yola koyulalım..."

Kongurbay ile Coloy bu sözü destekledi. Hanları böyle deyip dururken, Çinli, Kalmuk

ve Mançuların aç halkı kökötöy'ün aşısı için et pişirilen ocakları alt üst ettiler.

Bahadır Koşoy Çinli, Kalmuk ve Mançuların söylediklerine uyup, karşılık gösteren

Kırgızları engelledi, düşman çoluk çocuğa saldırıp hepsini öldürmesin diye onları

lafla oyaladı.

Gün sayıp canı sıkılan hanlar aşısı yöneten Koşoy'u sardılar.

"Hey Kırgızlar, kökötöy'ün cesedini kırk gün sakladınız, onun aşısına da mı bizi kırk

gün bekleteceksiniz. Misafirleri hayvan gibi mi besleyeceksiniz? Yemek kendi

evimizde de bulunur. Niye aşısı vermeye başlamıyor sunuz?

"Yüce soylu hanlar! Kırgızın misafir severliğini görüp, güzel yerlerinde istirahat

ediniz! Adetlerimize saygı gösteriniz! Halkın hepsi gelsin toplansın" dedi Koşoy,

Manas'ın daha gelmediğini söylemeden şaşalayarak.

Baktı ki, aş vereceğim diye hayvanlarına güvenen kökötöy'ün kurulan oğlu uğursuz

Bokmurun babasını toprağa verme konusunda kendisini azarlayan han Manas'a küserek

babasının büyük aşında mahsus olarak ona haber göndermemişti. Yirmi günü geçti, ama

Manas'tan bir haber gelmedi.

Kötü niyetli Neskara laf dinleyecek gibi değildi, söylenerek Çong Küröng atına

bindi. Hoşuna gitmeyenlerin üzerine yürüyerek halkın huzurunu bozup ziyafetin, aşın

bereketini kaçırdı.

Neskara çok tecrübeli ve tedbirli idi. Aşa gelen Koşoy idaresindeki Kırgızların

hepsini kontrol etti, bahadırları arasına Kongurbay ile Coloy'a denk gelecek yiğidi

yokmuş gibi kabardı. Bahadır Manas'ın olmadığını öğrenince daha da kudurmaya

başladı.

N

Neskara, Bokmurun'a sövdü:

"Ey Kırgız, kökötöy'ün Maaniker'ini hediye ver. Bize layık hayvanmış o, kısmeti

açılmadığı için tulparlığını gösterememiştir. Atın kısmetini açalım, at tam

fakirlere gözdağı vermek için beylerin bineceği hayvandır. Altın ve gümüşle

birlikte Maaniker'i Pekin'deki Esen Han'a hediye et. maaniker'i ver Kırgız, zaten

sizde öcüm var, suçlusunuz. Dediğimi yap. Maaniker'i vermezsen, halkını soyup

soğana çeviririm, hiçbirini bırakmadan öldürürüm. Karargahını yıkıp külünü havaya

savururum." .

Zavallı Bokmurun ya cevap veremediğinden ya güveneceği Manas'ı yanında

bulamadığından aklına bin türlü korku geldi, bileğinden kuvvet, yüreğinden kan

gitti.

Bokmurun Koşoy'a varıp derdini söyledi.

"

"Kalmuktan gelenler silahlı ve kalabalık geldiler amca, bir akıl göster amca!

Büyüklerin sözünü dinlemeden aş vereceğim diye başımı derde sokmuşum, bir felâkete

kalmışım. Yiğit halkımın hepsini yağmalatmaya getirmişim. Kara Kalmukların ve

Mançularan dediğini yapalım amca, Maaniker'i istiyorlar, verelim amca!" Tedbirli,

akıllı Koşoy şöyle dedi:

"Aş veren adam suçlu, halkı toplayan adam günahkârdır oğlum. Kalmukların ve

Çinlilerin halka acı çektirdiğini çoktan biliyordum. Manas'a "Aşı idare ediver"

diye bir uğrasaydın keşke. Bahadırın inadıyla oynadın. Sözümü dinlersen, Manas'a

geniş Talas'a haber ver. Manas gerçek kahramansa altı gün içerisinde gelsin de,

halkını kurtarısın de. Bahadır Koşoy amcanı Kalmuklar tutsak etti de! Eğer Manas

gelmezse, Kara Kalmuklar, Mançular ve Çinliler üzerimize saldırıp bütün

hayvanlarımızı sürüp hepimizi öldürecekler de!"

Er Koşoy küçücük bir mektup yazıp akşamüstü, Caş Aydar'ı
Maaniker'e bindirerek

kimseye sezdirmeden Manas'a haber ulaştırmaya gönderdi.

Caş Aydar gündüz gece demeden, durup dinlenmeden yol
yürüyüp Talas'a ulaştı, han

Manas'ın beyaz çadırına geldi. x

Beyaz çadırın bekçileri onu alıkoymadan han Manas'ın yanına
girmesine izin verdiler

Han Manas köşedeki altın tahtında, sağ yanına Bakay'ın başta
olduğu yirmi akıllı,

bilgiç danışmanlarını, sol yanına Almambet'in başta olduğu
özel işareti olan yirmi

ordu komutanını alarak oturuyordu.

"Bahadır Manas, Koşoy amcanın mektubu var, içinde dertli bir
adamın ahı var,

kökötöy'ün aşına gelen Kalmuklar, Mançular ve Çinliler
karışıklık çıkardı, Neskara,

Maaniker'i alacağım diye kavga ediyor. Koşoy Han kafese
konuldu, Bahadır Manas

gelsin diyor, arabulucu olarak gelip aşı idare etsin diye
Bokmurun beni gönderdi."

Caş Aydar söyleyeceklerini söyleyip, kamçısını göğsüne aldığı
halde cevap bekledi.

Bunu duyduğunda kaşları çatık, öfkeli han Manas'ın gözleri
ateş parladı, hırslandı,

yüzü bembeyaz oldu, dişlerini gıcırdatıp Caş Aydar'ı karakuş
tavşanı almış gibi

yolup aldı.

"Elinin körü, şımarık piç Bokmurun, altınlarına güvenip
kabarıyor. Halkının başını

yor. Hey, han kökötöy ölürken haber vermedi, büyük aşına
da çağırmadı, şimdi

başımızı kurtarsın diye geldiğinde bakın bu köpeğin. Aşını
Kalmuklarla, Çinliler

yağmalasın! Etlerini köpek yesin! Size bu da az gelir!
Söylediklerini şeytan

dinlesin! Halkın günahı, bütün felaketleri şu oğlanla beraber
gitsin! Tanrıya

kurban sunayım" dedi Manas zülfikârını kınından çekerek.

Manas'ın sinirlendiğini öğrenen Kanıkey ağır ağır yürüyerek
çadıra geldi. Güzeller

güzeli zavallı Kanıkey, beyaz gerdanlarını sallandırıp, yanında
taşıdığı kırk

anahtarı oynatarak Han Manas'ın karşısına geldi, kılıcını tutup,
kederlenerek

korkmuş bir bildircinin gözlerine benzeyen parlak gözlerinden
yaşlar aktıtarak

tatlı tatlı konuşup yalvardı:

"Bahdır, dur! Bu oğlanın ne suçu var? Kimsesiz birine
dokunmak iyi değildir. Bu

oğlan Kalmuk'tan gelen düşman değil, ona dokunan da arslan
değil, öfkeyle iş

yapılmaz, yaptığınız doğru değildir, kılıcınızı indirin. Haberciyi
öldüren sağ

kalmaz, kadın olsam da rica ediyorum, kimsesiz oğlanın
kuşunki kadar hayatını benim

için bağışlayın."

Gök vaşaklı kalpak giyen, önde yürüdüğü zaman şans getiren,
arkada yürüdüğü zaman

binlerce askere bedel olan, altı ay sonra gelecek azabı
önceden tahmin edebilen,

açık göz evliya Bakay şöyle dedi:

"Yiğidim Manas, beni dinle, gerçekten han isen, kimsesiz bir oğlanın canına kıyma!

Öldürecek düşmanın bu değil. Halkından bir haber alıncaya kadar sabret! Bokmurun'a

kızıp, acısını genç oğlandan çıkarma!"

Amcası Bakay raya girerken zavallı kadın Kanıkkey Manas'ın önündeki Caş Aydar'ı

çabucak alıp uzaklaştırdı.

Han Manas kılıcını kınına sert bir şekilde sokup, davul değneğiyle altın oyuklu

davula vurmaya başladı.

Davulun kulağı ağrıtabilecek kadar yüksek sesle çalınması düşman geldiğinin ya da

düşmana karşı atlanmak gerektiğinin işareti idi. Han karargahı gürültüden sallandı.

"Atlanın! Savaş silahınızı hazırlayın!" Kırk çoranın başı ihtiyar Kırgıl'ın yarlığı

derhal herkese ulaştırıldı.

Kalabalık halk harekete geçti, askerler atlarını eyerleyip, silahlarını kuşandılar.

Onbaşı, yüzbaşı, binbaşılari toplanıp harekete hazırlandılar.

Manas'ın karargahında patırtı gürültü uzun sürmedi, kırk çora atlarına binip sıraya

girerek Bahadırın emrini bekliyordu.

Kanıkey karargahta kelebek gibi dönüp dolaşıp sanki bir şeyi sezmiş gibi telaşa

kapıldı. .

"Bahadır Manas, işine karışıyorum ama, söylemeden rahat edemem. Sözümü dinleyin,

bahadır" dedi Kanıkey Manas'ın karşısında eğilerek.

"Kanıkeyim, kulağım sende. Bu aş a gitmemi o kadar önemseme" dedi. Manas hareket

etmeden.

"Bahadır, dünyanın dört bir bucağındaki kuvvetli bahadırlar, bütün yiğitler bir

araya gelecekmişsiniz. İnatlaşıp tartışmazsanız, büyüklük taslayıp tutuşmazsanız

iyi olur. Bir felâketi hissediyorum. Ocağın külünü rüzgar uçurup yeri yakmasın."

"Söyleyeceğini çabuk söylemez misin, çenenin kapatmaz mısın?" dedi Manas

sinirlenerek. .

"Bahadır Manas, izin verirsiniz, kırk çoranıza hazırladığım elbiseleri vereyim."

dedi tatlı sözlü hazırcevap Kanıkey.

Kanıkey, beyaz çadırına kırk çorayı eşleriyle birlikte çağırdı. Kendi yaptırdığı ok

işlemez kırk zırh gömleğini hazineden alıp sırayla duran kırk çoraya giydirdi,

ayrıca her birine miğfer ve şalvar giydirdi.

Tedbirli yenge Kanıkey'in marifeti şundan bilesin: Yiğitler gürültü patırtı yapıp

dururken kırk çoranın atlarını Ak-kula başta olmak üzere sıraya bağlayıp arpa ve

pirinçten yem verip, yarışa hazırladı. kökötöy'ün aşı olacak, halk toplanacak,

bahadır yiğitler çekişmeye girerlerse atlar semizlikten tembellik etmesin diye

alıştırma yaptırtmıştı kadıncağız.

Üzerine kıllı zırh gömlek, başına miğfer, altına şalvar giyen, insanı imrendiren

kırk yiğidinin inci gibi dizilip durduğunu görünce Manas,
sevgili kadını Kanıkey'in

asilzadeliliğinden çok memnun oldu. Normalde hiç gülmeyen,
gülmesini de bilmeyen

Manas ağzını açarak "Bu yengeniz ne kadar çevik böyle" diye
kahkaha attı.

Kanıkey, haberci Aydar'a da elbise giydirip ağan Manas iki gün
içinde yola çıkacak

diyerek onu yolcu etti.

Kanıkey Bahadır Manas'ı beyaz olpoğu (savaş giysisi)nu
giydirdi ve şöyle dedi:

"Bahadır sözümü beğenirseniz, halk uygun bulursa büyük
kaynatamın aşına sofr

hazırlayıp vereyim, yardımına koşayım, izin ver" dedi Kanıkey.

"Bahadır Manas,

Kanıkey'in sözünü beğendi.

Fazla geçmeden devriyelerden "Han kökötöy'ün aşına Çinli ve
Mançular yağma edip

aziz Koşoy'a işkence yapmış" şeklinde bir fısıltı Manas'ın
karargahına ulaştı.

Manas belirlediği günden önce Ak-kula'yı eyerledi. Ak-kula
müthiş gözüküyordu,

tuynakları çukur açıyordu, sağrısı kızrak yarışı yapılabilecek genişlikteydi,

ağrıyan yerine binilse aldırmayan, çarpışmada yaralansa caymayan, Bahadır Manas'a

yakışan tulpar bir at idi.

Bahadır Manas atına binip, kırk çorasını peşine takıp Kanıkey'i de yanını alarak

Karkıra'ya doğru acele hareket etti.

O

Gök demirden zırh giyinmiş, üzengi oynatan yiğitler Han Manas'ı ortalarına alıp,

ordunun önünde yirmi yay nişancısı, arkasında usta mızrakılar, sağ ve solunda

kılıç ve balta kullanan bahadırlar olduğu halde ilerliyorlardı. Arslan sıfatlı

bahadının büyüklüğü kalabalık içerisinde farkediliyordu, dağ gibi büyük bozkurtla

hangi eceli gelen başa çıkabilir ki? Han Manas farklı gözüküyordu, elik gibi

bilekleri vardı. Mızrağı parlıyordu, kaşları çatık, güçlü kuvvetli, dokunduğunu toz

eden, kara benekli kaplan idi, saldırısına uğrayan adam canından umudunu keserdi.

Er manas Ak-kula'sına puhu tüyleri taktırmıştı, yanına bir de yedek at almıştı.

Bahadırın peşinden at kullanmada çevik, heybetli, ellerinde nakışları altından

bayrak olan, eğlenmeye eğlence güreşmeye yiğit bulamadığı için canı sıkılıp

kükrreyen kırk çora geliyordu. Beyaz zırh giyen, ölümü hiç düşünmeyen, savaş

taktiğini iyi bilen, davul ve zurna çalan gök yeleli bozkurtlar sanki dağ kayması

gibi yeri titreterek gidiyorlardı.

Manas otuz gün geçtikten sonra aşa geldi. kökötöy'ün oğlu Bokmurun ozanlarına Er

Manas'ı övdürdü, önünde oğlak kestirip kızıl altın serptirdi, Arçatoru tulparını

yedeğe alıp hediye sunarak Bahadırı karşıladı.

Bokmurun bahadıyla görüşeyim diye yürürken, düz yere ayağı takılıp durakaldı. Er

Manas'ı görünce ne diyeceğini şaşırıp dona kaldı. Kalabalık arasına saklanıp

söyleyeceğini Er Koşoy'a söyleyerek Manas'ın gözüne gözükmemeye çalıştı.

Kırgızlar arasında Torum kız denen kocaman güzel bir hanım vardı. Gençliğinde hayatını birleştirdiği kocası at yarışında öldükten sonra kimseye gitmemişti, bu yüzden halk ona hâlâ kız adıyla çağırıyordu. Torum kız elişinde becerikli, hoş sesli bir şaire idi. Kanıkey yeni gelin olarak geldiğinde bahadırın kırk kanatlı beyaz çadırını süsleme işini Torum kız üstlenmişti, bakır yüksüklü kırk kızı yanına alıp bahadırın beyaz çadırının süslemesini iki yılda bitirmişti. Bokmurun da Torum kızı çağırıp, babamın aşında dikeceğim diye kırk kanatlı boz evi de ona yaptırmıştı. Bahadırın şerefine kırk kanatlı boz ev ilk defa dikildi. Bahadır Manas Karkıra'nın geniş ovasında akan ırmağın kenarında dikilen duvar keresteleri ve sııkları her türlü boya ile boyanan, nakışları ipekle işlenmiş, ipleri zarif beyaz çupa ile kaplı beyaz çadıra girdi. Büyüğe gidelim, büyükle görüşelim diye Koşoy'un başında olduğu halk, Kazakların

reisi Kökçö, Eleman'ın oğlu Töştük, Eştekin oğlu Camgırcı,
Cediger'in oğlu Bağış,

Cetkir Beyin oğlu Ağış, kara Caak, Er Ürbü, Karaşak'ın oğlu
Cigörü olmak üzere

sekiz han Manas'ın huzuruna geldiler. "Koşoy amca, esen
misin? kökötöy atanın aşına

başlamışsın, yurdun halkla dolsun, yaylan hayvanlarla dolsun.
Herkes kökötöy'ün

ömrünü versin, vasıflarını nasibetsin?" Manas siyah bıyıklarını
tarayıp Koşoy'la

göğüslerini birbirine değdirerek görüştü.

Manas'ın gaddarlığını gören evliyazade Han Koşoy şöyle dedi:

"Niye geciktin böyle, Manas. Kırgızlar can telaşında. Doğrulan
bel büküldü. Başımız

derde girdi. Hayvanlarımızı Kalmuklar ve Çinliler öldürüp
yağmalayıp bitirdiler.

kökötöy'ün ocağına sahip çıkacak yiğit bulunmadı. Kahrolası
aştan ne çıktı?" dedi

Koşoy üzülerək.

Bahadır Manas kamçısının ucuyla arslan postunun ap-açık
duran gözüne dürterek şöyle

dedi:

"Koşoy amca! Aş vereceğiz diye tutturdunuz, ağzınızı ben mi açtım? Kendi kazanına

kendisi sahip çıkmazsa, bu Kırgızların kötülüğündendir. Aşta malınızı esirgemeyin,

mal mülk bulunur, aç doyur. Misafirlerin aç gözlülüğüne bir kez olsun dayanın!

kökötöy'ün topladığı aşından artacaktır, ruhu şâd olsun!
Kalmuklar ve Çinliler

tesadüfen kalabalığa saldırıp yok yerden kavga çıkarmasınlar.
Dikkat edelim,

gözünüzü dört açın! Halka eziyet verirlerse kılıcın tıgı, sırlı mızrağın ucuyla

konuşacağım. Dokunanı yola getireceğim, ordusunu, askerini saman gibi savuracağım"

dedi Manas tehditle.

Coloy'un Maaniker'i istediğini söylersem Manas hırslanıp başka bir iş çıkarmasın

diye ürken Koşoy derdini tamamiyle söyleyemeden "aşın başına dönelim" diyerek

yerinden kalktı.

Arslan Manas'ı yakından bir görelim diye aşta gelen başka yurtların adamları

bahadırın kalktığı ak otağa doğru yaklaştılar. Muhafızlar,
bekçiler kamçı vurup,

kılıç kaldırıp yolunu kestiler. Halk deniz gibi taşarak
muhafızlara itaat etmeden

engelleri, kar birikintisini temizler gibi temizleyip geçti. Halkın
arzusunu gören

Kalmuklar, Çinliler ve Mançuların yiğitleri Manas'tan çekinip
ne yapacaklarını

şaşırdılar.

Çinlilerin Çağıray adlı bir bilgeleri vardı. Yaltakçı oburun
huzuru kaçtı

Kırgızların Manas'ını bir göreyim diye bahadırın ak otağına
gizlice bakmıştı.

Kahraman Manas Bahadırı, doğrudan görünce kalbi çatlayarak
olduğu yerde düşüp can

verdi.

Bahadır Manas aşı gelince umutlarını yitirmiş olan Kırgızlar
yeniden toplanmaya

başladılar. Yiğit Bakay da kırk bin askeriyle gelince bütün halk
daha da

cesaretlendi.

İki kazan ete doymayan Neskara ocak başında dolaşip yiyecek
bir şey var mı diye

kalabalığa katılarak varıp Er Manas'ı görmüştü.

Han Kongurbay ile Dev Coloy'un yanına acele gelen çok tecrübeli Bahadır Nesakar

öfkelenerek şöyle dedi:

"Kongurbay han hazretleri, bahadır Coloy üstadım, benim gördüğümü gördünüz mü?

Benim duyduğumu duydunuz mu? Ben Manas'ı yakından görüp şaşırdım. Şimdi bu

Kırgız'ın görünüşü felakettir, tüm Pekinliler bir araya gelsek de onunla başa

çıkamayız. Maaniker atını sormayalım, boşyere başımıza iş açmayalım, boşuna ölüp

yok olmayalım. Kakançin'e sağ salim dönelim. Bahadırlar beni dinleyin."

i

İki han Neskara'yı sövüp sayarak ortaya aldılar.

"Elinin körü Neskara, seni Mançu'nun arslanı sanıyorduk, korkağın teki imişsin.

Yurduna kaçarsan sen kaç! Manas gökten mi inmiş? Bizden daha mı yiğittir?" dedi han

Kongurbay kahrolarak.

"Kırgızlar dediğimi yapmazlarsa, Maaniker'i vermezlerse aşını harap edelim!

Atlarının hepsini sürüp gidelim" dedi Coloy gürleyerek.

Bu üç bahadır; Kongurbay, Coloy, Neskara Kırgızlara felaket yağdırmak, yıkıp yakmak

için anlaştılar. Kalmukların, Mançuların ve Çinlilerin hanları Bokmurun'u

sıkıştırdılar. Bokmurun'un bileğinden güç, yüreğinden kan gitti.

"Hey Kırgız, benim bir dediğim iki olmamıştı. Manas'a yaltaklanıp at hediye edip

debdebeyle karşılıyorsu da bize hediye verecek atın yok. Adetlerin bu muydu senin?

Maaniker'i hediye vereceksin! Aşında Maanireke bineceğim, eğer atı vermezsen

derinden kaşış yapacağım! Aşına felaket yağdıracağım!" dedi suratı soğuk Kongurbay

kötü niyetini açıkça ifade ederek.

Bokmurun'un rengi uçmuş bir halde Kakançin'in çıkardığı zorluğu aşı yöneten Koşoy'a

anlattı.

Kocayıp ihtiyar deve gibi bitkin düşen Er Koşoy öyle düşünüp, böyle düşünüp sonunda

pehlivanlarını, başbuğlarını toplayarak oynatıp yatan Manas'a vardı.

"Bahadır, Neskara ile Kongurbay'ın niyeti kötü, Maaniker'i verin diye sıkıştırıyor.

Maaniker'i almadan rahat duramam diyor. Vermezseniz halkınızı yağmalaycağım,

kafanıza sopa indireceğim diyor. Güvendiğin Manas'ı gebertip, ganimet alacağım diye

sabah akşam kükreyip duruyor. Çinliler kan dökmeyi, kavgayı seven bir millettir,

böcek gibi kalabalıklar, aşın bereketini kaçırıp halka zulmetmesinler? Bir at için

kavgaya, çekişmeye girmeyelim, atı verelim. At verip kandıralım. Halk huzur bulsun.

Aş kavgasız geçsin" dedi er Koşoy.

B

Bunu duyan Manas sinirlendi.

"Yazıklar olsun size amca, aklınız nerde kaldı! Seni çok akıllı sanıyordum,

söyleyeceğin bu muydu? Seni halkın atası sanıyordum, yapacağın bu muydu? Bu

haraketi niye söyledin? Aklın başından gitmiş, kocadığından delimişsin. Ben

Koşoy'um demeden ortadan kaybol. Canı için namusunu
satan han Koşoy sen misin?

Aklından azan vicdansız Koşoy sen misin? Bunu senden başka
biri söyleseydi kanını

dökerdim. Çin Hanı Kongurbay sırrını öğrenip bugün
Maaniker'i alırsa, yarın kudurup

Ak-kula'yı almaz mı? Öbür gün Çal-kuyruk'u almaz mı? Bu
tulpar atlardan ayrılıp

yaya kalırsak tuzak kurup hepimizi yok etmez mi? Bu talihsiz
sözünü kulağı olmayan

yer duysun, sessiz sedasız mezar duysun. Maaniker'i
vereceğim diyeceğine Manas öldü

deseydi. Ben yaşadığım sürece Çinlilere verecek malım yok,
Maaniker'i verecek hâlim

yok, küstah kafirin kendisinin atını alacağım! Savaşmaya
yeğlerse kökünü

kurutacağım!" kükreyen Manas oynayaduran Ak-kula'sına
binerek altın davulu çaldı.

Sabırsızlıkla bu anı bekleyen kırk bahadır, Çinlilere hücum
ettiler. Gafil yatan

Çinliler atlarını dağlara sürüp çılgık atarak kaçtılar. Kaçanların
peşinden

takibeden badırlar koyuna saldıran kurt gibi saldırıp çok
sayıda Kalmuk ve Çinliyi

imha etti. Bahadır Manas Ak-kula'yı koşturup Kalmukların ve
Çinlilerin kalabalık
ordusunu yardı.

B

Bahadır Manas'ın önünü Coloy ile Kongurbay kesti. Manas
onlara bağırdı.

"Elinin körü! Aklınızı başınıza toplayın. Saygıyla aşı davet
ettik! Değerinizi

bilin! Alacak olan Kalmuk ve Çinli değil, verecek olan ben
değilim. Ölmediğinize

şükredin! Söylemek istemedim ama, söylemeye zorladınız!"
Altay'da iken Kalmukların

hanı Coloy, Mançuların hanı Neskara, Çinlilerin hanı
Kongurbay, size dersinizi

vermiştim. Onu unutmuşsunuz. Aşı gelmişsen uslu otur,
dövüşmek istiyorsan sözünü

söyle, kudurmuş cinini kovayım!

Manas Ak-kula'yı oynatıp harekete geçmek üzereyken
kalabalık arasından Bay'ın oğlu

Baymırza yüzü gözür kan içinde, elbiseleri yırtılmış bir şekilde
imdat isteyip

ağlayarak geldi.

"Bahadır Neskara denen dev ocakları devirip, her şeyi alt üst edip bana işkence

etti. Benimle alay edip beni sopayla dövdü. Az kalsın öldürecekti. İstersen git

Manas'a derdini anlat dedi.

" Böyle bir alayı işiten Er Manas tüyleri ürpertip arslan gibi korkunç bir hal

aldı. Tam bir bahadır sıfatıyla ucunda püskülü bulunan, sapının içinde

yerleştirilmiş oku olan siyah kamçısını, Neskara gibi oburun başına çaldı.

Gözü patlak, yüzü şişkin, çenesi kalın Neskara'nın kalpağı başından uçtu, yüzü

kanla boyandı. Bunu gören kalabalık Çinliler laçinin saldırdığı kargalar gibi

dağılıp kaçtılar.

Gazaba gelen Er Manas kaçıran Kalmuk, Mançu ve Çinlilerin canına okudu. Bahadır

Manas'ın harekete geçtiğini gören kırk çora tabii ki bakıp duramazdı. Onlar da

"Manas" parolası söyleyerek hep beraber saldırıya geçtiler.
Etraftan çıkan toz
duman göğe yükseldi.

Tepede duran kurnaz hilekâr han Kongurbay kırılan
adamlarını gördüğünde rengi uçtu,
fazla dayanamadı; önce atından inerek kılkara adlı atını
Manas'a hediye sundu.

E

Er Kongurbay han adetiyle eğilip diz çökerek Manas'a tazim
eyledi.

"Bahadır sözün doğrusuna gelelim. Örf adetlerine hürmet
edelim bahadır, kurallarına
saygı gösterelim bahadır. Otuz beş gün yatıp canı sıkılan
yiğitler ziyafetinde
kavga çıkarmışlar, kusur bizde, affedersin. Atım hediye, başım
hediye" dedi
Kongurbay han.

M

Manas'ın hırsını bilen Koşoy ile Bakay araya girdiler.

"Bahadır Manas, han ayağından geçerse, han adetine
affedilir. Köpek acımaz, yiğit

affeder. Ateşi kes. kökötöy'ün aşına başlayalım. Canı sıkılan halk zorlanıyor."

Dedi Bakay bahadırın atının dizgininden tutarak.

Manas dizginini geri çekerken davul sesi de kesildi. Dağdaki kara buluta benzeyen

bahadırın keyfi yerine geldi. Bütün milletin önüne at alacağım diye tutturan açgöz

Kalmuklar ve Çinliler atlarını hediye vermek zorunda kalarak rezil oldular.

Ünlü bahadırların barışmasından sonra üç gün geçti.

Karkıra'da kökötöy'ün gök

bayrağı dalgalandı. Yeniden zurna çalındı. Coşan gelin kızların gülüşü,

delikanlıların şarkısı duyulmaya başladı. Halk neşelenerek birkaç dilde yarlıg

söyleyen münadilerin sözüne kulak astı.

Saklanmaya çalışan Bokmurun şimdi Maaniker'e binerek atını ileri geri koşturup

tekrar canlandı. Babasının kırk oda dolusu hazinesinin ağzını açtı.

Iraman'ın Irçı oğlu münadi idi, şair olarak ün yapmıştı, kemale
ermiş bülbül gibi

ötmekte idi. Delikanlı ozanlığını gösterdi.

Karkıra'nın yeşil sahasını ot gibi kaplayan kalabalık halk
kıpırdamadan onu

dinliyordu.

Aşa gelen, kalabalık halk ikiye bölündü: Kalmuk, Mançu,
Tırgoot, Şıbe, Saloon,

Çinli, Tarsa bir tarafa, Kırgız, Kazak Noygut, Özbek, Tacik,
Cediger, Kıpçak,

Katagan, Türk oğulları bir tarafa ayrıldı. Altmış sıra asker okun
ulaşabileceği

mesafeye kadar çekildikten sonra oyun başladı.

Püsküllü Kalpak giyen Iraman'ın Irçı oğlu yanına tercümanı Caş
Aydar'ı alıp

kalabalık halka at yarışı yapılacağını duyurdu. Ezelden beri at
seven Kırgızlar,

ziyafet ile aşın keyfini at koşturan çıkarır diyerek gelmişlerdi.
At yarışında

birinci olana seksen bin at, bin deve, ayrıca yüz bin koyun ödül
konuldu. Altmış

bir ata ödöl var idi. Davul çalınip atlar alana, köknar ağacının bulunduğı yere

toplandılar. Atları sayan adam gördü ki yarışacak yürük atların sayısı iki bine

ulaşmıştı.

Atların çokluğunu öğrenen bahadır Manas Almambet'i yanına çağırdı.

"Bahadır, Almoş bahadırım! Atların çokluğu koşuyu çıkmaza sokar. Yolu açmazsan,

gerçek tulpar Ak-kula'nın şansı açılmaz. At biraz etlidir, eti erisin. Hünerini

göster." Almambet çadıra girip Çin'de öğrendiğı hünerini gösterdi.

T

Tersine bakıp, tersine oturup Kalmukça dua okuyup suya küçük bir taş koydu.

Göz açıp kapayıncaya kadar Karkıra'nın açık havası tutuldu, bulutlar gürleyip dolu

yağdı, kar kasırgası buram buram yükselip soğuk vurdu, insanlar donup, atlar

titremeye başladı. Atlarını bırakıp kaçan insanlar evlerine saklandılar. Gece

soğuktan çok sayıda yürük at helak olmuştu.

Hava büsbütün açıldı. Güneş yükselip kuşluk vakti olduğunda vadiler kurudu, tarla

kuşu ötmeye başladı, ter temiz olan otlar sallanıp güzel bir manzara peyda oldu.

Bokmurun dünkü yarlığına bugün her at başına yine bin hayvan ilave edeceğini duyurdu.

Atların hesabını alan adam taş koyup saymak suretiyle yarışa katılacak yürük

atlarını sayıp gördü ki, dünden bugüne bin at azalmıştı. At yarışının hakemi

Arçatoru'ya binen Manas atları resmi geçide hazırladı.

Fazla geçmeden Caş Aydar atları resmi geçide getirdi.

Uzmanlar gözleriyle yürük

atları süzdüler. At uzmanıym diyen açık gözlerin pekçoğu ses çıkarmadı, kimisi

fısıldaşıp, kimisi hayret ederek resmi geçitteki atların nereden geldiğini,

vasıflarını cinslerini, yarışı hangi atın kazanacağını tahmin etmeye

alışıyorlardı.

Birbirinden mükemmel yürük atlar her taraftan, gün
doğusuyla gün batısının

bucaklarından seçilerek getirilmişti. Sıraya girdiklerinde
karaca gibi başlarını

kaldırıyorlardı, kuş bile usa yerlerinde duramıyorlardı.

Kendisi zayıf olsa da dişiliği ulu derler ya, Oronggu'nun
zıplayan Kulabee'si, yanı

kurulup yürüyen kısırağı resmi geçide başladı.

Ardından resmi geçide Manas'ın altından muska takılan,
kulağında, sağ butunda

beneği olan, kasırgadan türeyen Ak-kulası girdi.

Kalmukların hanı Coloy Abuudanının peremini dğmleyip,
muskasını takıp

ıkageldi.

Pamuk kemerli, geniş çizme giyen Kalmukların hanı
Kongurbay, pis kurnaz "Safdil

Manas'ın Ak-kulasını at yarışına çıkarması çok güzel oldu, atı
olmayan yaya

kalır,başka bir ata binip çıkarsa dövüşte kanını dökeceğim"
diye tedbirli

davranarak Algara'yı yarışa çıkarmadı.

Mançuların hanı Neskara da kendini tutamadı, yarışı kazanacağım diye koştu. Onun

arkasında Er-Töşkük'ün Çal-kuyruğu, onun arkasında Muradil'in Kılceyren'i,

Muzburçak'ın Telküröng'ü, Er Koşoy'un Çong Sarı Atı, Ürbü'nün Koş Karat'ı,

Kökçö'nün Köğala'sı, er Bağış'ın Surkiyiği başta olmak üzere bin at listeye

kaydedildi.

Er Manas atları sürün diye buyruk verdi. Dağınık örgülü Caş Aydar, Maaniker'e binip

yanına iki yüz pehlivanı alarak atları altı günlük bir yola sürdü. Manas'ın emriyle

atların geleceği yolda, atların yoldan sapmaması için, beyaz bayraklı keskin

mızraklı altı bin adam nöbet tuttu.

Sürülen atların çıkardığı toz duman kaybolduktan sonra, Bokmurun güreş yapılmasını

buyurdu. Ödül için bin deve, bin kısrak, bir çocuklu cariye konuldu.

Duyuruyu işittikten sonra patırtı çıkaran Kalmuklardan Coloy, han olduğuna bakmadan

ben çıkacağım diye yabani domuz gibi fırlayıp Sarı deri şalvar
giyer kırkından

aşmış Coloy denen bahadırın büyüklüğü Opol dağının yarısı
karddı, baldırı öküzün

beli kadar idi, önüne çıkanı yiyecek gibiydi, iki göğsü beş yaşlı
çocuk karddı,

deveyi yumruklayıp yıkan, dünyaca meşhur, benzeri olmayan
biriydi. Gözkapağı gölün

çukuru gibi derindi. Gözükeni yutacak gibi görünüyordu,
kurulup yatan köpek gibi

oturan Coloy, Altay'dan Alay'a Semerkan'da kadar olan
sahadaki Türk oğullarınca,

Kırgızlarca biliniyordu, herif onların korkulu rüyası idi.

Iraman Irçı oğlu çene çalıp Kırgızların yiğitlerinin
bahadırlarının adların

söyleyerek onları övüp göklere çıkarmış olmasına rağmen
Coloy'un karşısına çıkmaya

kimse cesaret edemedi, halk sustu, çekindi ve tabii halkın
onuru kırıldı.

B

Bahadır Manas yanındaki uzmanlara döndü:

"Uzmanlarım, Coloy devin pehlivanlığını anlatın." dedi Manas.
çıktı. Çinlilerin

kozu Doğu'ya bakarak dua ettikten sonra bağırdı.

Uzmanlar âdetlerine göre önce büyükleri, sonra küçükleri söz alarak anlattılar.

Sonunda bu Coloy'a denk gelecek adam dünyada yoktur kanaatine vardılar. Manas buna kudurdu.

Bahadır Manas halkı arasında dolaşıp şöyle dedi:

"Ey millet, bu kabaran Kalmuk'un boynunu kıracak namuslu yiğidin var mı?" diye her

grubun başına, yani Kazaklara, Argınlara, Noygutlara, Özbeklere, Kıpçaklara, Türk

Oğullarına sordurdu. Bunca kalabalık arasından bir pehlivan kendiliğinden çıkmadı.

Manas kendisinin güvendiği demiri çubuk gibi kuran pehlivanların isimlerini çağırıp

ziyafeti yöneten Koşoy'u, onlarla konuşmaya gönderdi. Koşoy amca boz yorga atına

binip Er Çeğiş'e, Abdıraman'a, Er Töştük'e, Kökkoyon'a, Akbay'a Muzburçak'a varıp,

farfaralık eden, yerdeki taşları toprak gibi ufalayan on yedi
gayretli yiğide

"Güreşe çıkmayacak mısınız, Coloy'u yıkmayacak mısınız?"
diye sordu. Her biri

mazeret göstererek belâlı bahadırla güreşmekten korktular.
Beyzadelerin keyfi

kaçtı.

E

Er Koşoy Manas'ın yanına sinirli bir şekilde geldi.

"Ey Manas, bu herife karşı Kara Kırğızdan bir erkek çıkmadı."
dedi Er Koşoy iç

çekerek "İhtiyar deve gibi kocamışsam da bu kafire ben
çıkayım, ya sen arsaln gibi

yiğit olduktan sonra o kabaran köpeğe sen çık."

B

Bunu işiten Er Manas duraklayıp kaldı.

"Koşoy amca, bu kafirden kaçsam beni Tanrı lanetlemez mi!
at üzerindeyken öldürmek

için doğan ok gibi idim, mızrakçıdan daha iyi idim, ama atsız
iyi değilim, amca.

Güreşe çıkmayı tabii ki isterdim. Eğer kimse çıkmazsa namus
için soyunup güreşe de

çıkacağım..." Manas tereddüt ederek durakaldı.

Manas'ın sözünü dinleyen büyük Koşoy amca elini ağzına tutarak "tüh" diye dertlendi.

"Niye yiğitlere sözüm geçmedi? Niçin yurdumda pehlivan doğmadı? Hey, karanlık gün, ya devlet bizden gitti ya da diz çökme zamanı geldi. Niçin Tanrı beni kocatıp almadı, niçin halkımı köleliğe koymadı?" Koşoy amca sinirden patlıyordu.

Koşoy'un sözlerini eksiksiz dinleyen Manas düşünüp, cesaretlenerek amcasına şöyle dedi:

"Amca, kahrolası Coloy'a yaklaşacak başka adam yokmuş. Güreşe çıkmadan ödül vermektense, başkalarına yalvarmaktansa, ihtiyar olsan da sen yaparsın amca, Coloy'la güreş yap amca, bize büyük şeref kazandır amca! Güreşmeye gönlün çekmezse ver gitsin amca."

"Eyvah, Şu dünyanın haline bak, kökötöy' n aşında, kalabalık Kırğız'ın yanında bu

bana söylenecek söz değildi, senden iŐiteceėim söz değildi, Manasım, ağzından çıkan

sözü iki ettirmem, böyle kuvvetten kaldığım bir anda beni sıkıŐtırdın. Mahvolası

bana Şimdiki gibi seksen beş yaŐımda değil, tam kuvvetimde olduğum zamanda

rastlasaydı, Coloy gibi nicesinin hesabını verirdim, kuvvetli olsaydım bu ahmak

yaltağı çoktan yere sererdim. Bahadırım onurunu kırmadan, halkını utandırmadan

yaşlı olsam da çekinmeden g reŐeyim,  lmeyen kim var ki. Canım Manasım, söyleyecek

sözüm var: Kadınım beceriksiz biridir, zayıf keçinin derisinden elinin ucuyla

takırdayan Şalvar dikip vermişti. Onu koca Coloy tutup s kerse halk önünde rezil

olurum. Hanlarını çağırtıp halk içinden bana uygun gelecek deri Şalvar buldurup

ver" dedi Koşoy  ocuklar gibi utanarak.

Baharır Manas yokuşa çıkıp güreşe çıkacak olan pehlivanların hangisinde deri Şalvar

varsa gelsin diye buyurdu.

Bahadırların hiç birinin şalvarı han Koşoy'a uygun gelmedi.

Yiğitler utançlarından sessiz sessiz dururken Bahadır Manas Kanıkey'in gâzâ için

hazırlamış olduğu şalvarı hatırlatıp, eyerinin üzerindeki döşeğin altından paçası

nakışları şalvarı getirti.

Korkunç olan dev Koşoy sağ butunu şalvara soktu ama , baldırı sığmadı. Koşoy gibi

deve.

Şalvarı hışırdatıp çektirirken Bahadır Manas geldi. Şalvarı dar yapan Kanıkey'e

kızdı.

S

Soktuğu butunu geri çekemedi dev Koşoy.

Şalvarı çekenlerin biri Argının hanının oğlu Acıbay idi, o Kanıkey'in

becerikliliğini anımsadı.

"Koşoy amca, bu şalvarı Kanıkey, üç yüz teke kestirip,
derilerini güneşten uzakta,
sandıkta saklayıp, bakır kovada altı ay sepilendirip, ustalara
dokuz gün dişleriyle
tezyinat yaptırıp, büktürerek, çelikle birlikte kaynatıp özenle
yedi yılda
yapmıştı. Bu şalvar ne sırlı tüfeğin okunu geçirir, ne ateşte
yanar. Şalvarın
sırrını ben biliyorum, Manas için bir yerini saklamıştır."
Acıbay, Manas'ın
elindeki şalvarı aldıktan sonra iki alp, çekmeye başladılar.
Şalvarın yan kısmından
bitiştirilen altı karış bükmesini çözdüler.

Şimdi şalvar dev Koşoy'a tam gelmiş ve çok yakışmıştı. Şalvarı
iyi gelen ihtiyar

Koşoy Kanıkey'i çağırıp bütün halk önünde ona dua etti.

"Tanrım, dilimde bir kutsallık var, şu ana kadar söylediklerim
hiç geri çevrilmedi,

dileğimi kabul et, şu güzeller güzeli gelinimin girdiği ev
bereketli olsun!

Kurdetinle yarattığın şu evliya gibi kız evlat derdiyle yaratana
yalvarıp ızdırap

ekiyor, müracaatını işit derdine çare bul. Şu gelinim ocuk doğursun! Erkek ocuk

doğursun! Oğul düşmanlarını demir gibi büksün! Dostum Manas'ın tohumu babası gibi

arslan olsun! Dağ sırtlarında yanan ateş olsun! Her şeyi iyi gitsin!"

B

Bütün halk yeri sarsacak şekildi uğuldayıp Koşoy'la beraber dua okudu.

Katagan hanı Koşoy sanki kendisi için yapılmış şık şalvarı giyip, ayakkabılarını,

kalpağını çıkardı. Yaşlılığın verdiği eziyeti çeken Er Koşoy otlar üzerine yüzü

koyun yatıp üstüne on altı yiğidi çıkarıp sırtını ovdurdu.

Gözleri açılıp

rahatlayan ihtiyarın kasları, boğanın beli gibi oldu. Sakalını dikleştirip, buğra

gibi sallanarak, beyaz arslan gibi atılıp güreş meydanına çıktı.

K

Kırgızlar pehlivan Koşoy'a parola çağırıp bağırdılar.

"Yaşa Koşoy! Var ol, Koşoy!"

"Tanrı yardım etsin, Koşoy!"

Ev kadar gözüken, kan kokan Er Coloy kahrolarak gürleyip "Bu ihtiyar Kırızın

başını koparayım" diyerek dağın kayması gibi ileri atıldı.

i

İki dev birbirini karşılayıp güreşe başladılar.

Birçok kez güreşe çıkan ihtiyar Koşoy amca şöyle dedi:

"Hey, köpek Coloy, er güreşinin kuralı var, sıranı bekle!" dedi bileğini tutarak.

Büyük Coloy, Koşoy'ın kocaman bileklerinden tuttu. Güreş için doğan çevik Koşoy tut

dedirtmeden Kalmuk'un bileğini çekip tuttu, bu sırda bileğinin derisi,

ihtiyarlıktan olacak, Kalmuk devi Coloy'un eline yapışıp kaldı. Er Koşoy'un gayreti

bir anda geldi, kızaran bileğine bakmadan Coloy'un kaburgasının etinden ayak kadar

bir yeri tutup çekti.

Tanrı göstermesin, dünyanın iki devi kana boyandılar, birbirlerine koçlar gibi

yüklendiler. Rastgelen yerlerini kopardılar, ağızlarından ateş
püskürtüp,
gözlerinden alev saçtılar, paçalarından tutup, birbirlerine
direndiler, göğüs
göğüse boğuştular, ama birbirlerini yıkamadılar. Güreşen iki
pehlivanın güreşinden
Karkıra'nın alanı ocaklar gibi kazıldı, tozu göklere yükseldi, yer
alt üst oldu,
buna bütün halk hayran oldu.
İki dev altı gün güreşmelerine rağmen birbirlerini yıkamadılar,
birbirlerinin
üstesinden gelediler.

Yedinci gün öğlene doğru, sırtını Coloy'a sepi yaptırıp
rahatlayan Er Koşoy
uyuyakaldı. Kafir Coloy "Şimdi bu pis Kırgız öldü, kıyamet
yüzünü gördü." diye, Er
Koşoy'u keçe evi kadar bir taşa vurmak için kaldırdı. Kaplan
Manas bu esnada kulağı
tıkayan siyah saplı kamçısını eline alıp Koşoy'un üzerine çaldı.
Uyuyakalan amca
irkilip gözlerini faltaşı gibi açtı ve Coloy'un elinden sıçrayarak
yere indi.

Güreşe alışık dev Koşoy amca sağ butuyla Coloy'a çelme atarak çevirdi ve

sürükleyerek yere vurdu. Er Koşoy Kalmuk'un başını atlayıp geçti. Kırgızlar

sevinçlerinden çılgık atıp onurlarını kurtaran bahadır Koşoy amcanın ismini

çağırarak tezahürat yaptılar. Er Koşoy'a halktan önce ok gibi ulaşan kırk çora onu

ellerinin üstünde kaldırdılar.

T

Taşa tapınan Kalmuklar, yenilmelerinden dolayı kaderlerine küserek utandılar.

"Pis Kırgızların aş a davet edip bizi incitmelerinin anlamı nedir? Pehlivanın

başından atlamak hangi adette var? Bunun anlamı ne?"

Çinliler, Kalmuklar, Mançular Tanrının lanetine kaldılar herhalde. Davul çalındı ve

gürültüyle patırtıyla askerler saf olup savaşa hazırlandılar.

Bu sırada Kaplan Manas, arslan gibi kükreyerek, sarı altından yapılan elbisesini

giydi. Sarala sıfatı atını kamçılıyarak öfkeyle şöyle dedi:

"Hey Karakalmuklar, Çin milletinin hanları, aklınızı başınıza toplamadınız mı?

Yenilen pehlivanın başında atladın diye sövüp durmayın! Bu pehlivanın işidir. Adam

yerine koyup aş a davet ettik. Pis Çinliler, cevabınızı verin, savaşla eğlenelim

derseniz biz hazır."

Manas'ı, Bakay engelledi. Manas'ın öfkesini görüp korkan Çinli, Kalmuk ve Mançu

hanları atlarından inip toplandılar.

Kalmuk, Çinli, Mançu'lar para cezasına çarptırılıp, kökötöy'ün aşına devam ettiler.

Gürültü patırtı basıldıktan sonra Er Koşoy başına altın tacını giydi, Coloy'u yenip

kazandığı ödülü garip ve zavallılara paylaştırıp verdi.

Pehlivanların güreşi devam etti. İki tarafın pehlivanları bir senedir özel olarak

hazırlanmışlardı. Çinlilerin büyüklüğü dağ gibi olan Tukubay adlı pehlivanın

karşısına dirsek kadar Er Ağış çıkıp iki gün güreşti. Sonunda Çinli yenik düştü. Er

Ağış ödülü almadan halka dağıttı, kendisi gelin kızların düzenlediği eğlenceye

katılmak için aceleliydi.

Koşu atları daha gelmemişti. Atlar gelinceye kadar halkın canı sıkılır diye

Iraman'ın Irçı oğlu sıradaki mızrak yarışını ilan edip yiğitleri ortaya çağırdı.

Bokmurun mızrak yarışı için yüz savaş atı, ayrıca dokuz yüz at ödül koydu.

Mızrak yarışına iki taraftan yarışacak kimse çıkmadı. Et pişecek zaman geçti.

Çinliler güreşte yenildikten sonra, Kırgızların pehlivanlarına denk gelecek

bahadırları çıkaralım diye çare aradılar.

Halkın fısıltılarını duyan Çin hanı Kongurbay'ın canı dayanamadan altın nalçalı,

bakır ökçekli Çin tarzı çizme, altından yapılmış zırh giyip eğri kılıcını kuşanıp,

gök mızrağını eline aldı. Algarasıyla hava atıp beyaz hançeriyle gözdağı verdi ve

burmalı demir kuşanmış bir halde ortaya çıktı. Pekinden çıkan bu pehlivan bu yıl

yirmi beş yaşındaydı, geniş göğüslü idi, yüzü pişmiş akciğer gibiydi. Kaşları

köpeğin kaşları, burnu dağın burnu, bıyıkları büyük baltanın sapı gibiydi. O sönük

gözlerini Manas'a dikti.

K

Kongurbay'ın tavrını gören Bahadır Koşoy, Bahadır Manas'a akıl danıştı.

"

"Bahadır, bu kahrolasına kim çıkacak?" dedi Koşoy.

Er Manas cevap vermeden Kongurbay'ı süzdü.

Bahadır Manas alnı yassı, başı dar, mahaddep burunlu, çift kirpikli, kaşları çatık,

dudakları kalın, gözleri çukur, arslan boyunlu, bileği yoğun, geniş göğüslü, arslan

gibi korkunç bir yiğit idi. Gözlerinden alev saçarak Kongurbay'a ürpererek baktı.

E

Er Manas dudaklarını ısırıp Coloy'a kandiğına çok kızdı.

"Şu saflığıma bak, ödöl almamak ne demek. Yenmemek ne demek? Baka baka yaya kalmak

ne demek... Bir tulpar mızrak yarışından dururken, tüh. Koşoy amca avucunu açıp dua

et, kabaran herifle karşılaşayım, at hazırlayıp ver..." dedi
Manas savaş

silahlarını kuşanarak.

Derken gök yeleli bozkurt Manas'ın karısı güzeller güzeli
Kanıkey altın takılarını

şakırdatıp yavaş adımlarla, boynunu kıvrıp, beyaz memelerini
sarkıtarak mağrur

kaplan için altı yılını sarfederek yaptığı Akolpok'u alıp geldi.

"Efendim, bu size yakışır, Akolpok'u mızrak yarışında giyin."
dedi kadınların

kadını sevgili yenge Kanıkey, Akolpok'u ellerinin üzerinde
sunarak.

Kaplan Manas dişlerini çıkararak güldü. Kanıkey'den memnun
oldu. Onun alnını okşadı

ve yakası altından yenleri bakırdan yapılan, ok işlemeyen
mızrak ucu delemeyen, içi

çelikle doldurulmuş Akolpok'u giydi. Çalışkan Kanıkey
Akolpok'u dokuz yerinden

ilikledi, dokuz yerinden düğümledi, dışına gökten inen boz bıçak kınını taktı.

"Bahadır, Umay Ana yardım etsin. Tanrım sana güç versin!" diye hayır dua etti.

Tecrübeli Koşoy, şüphe ettiği atları bir bir kontrol edip Manas'ın yarışta

binebileceği at olarak Kazak Alımsarık'ın siyah akıtma alınlı atını beğendi ve ona

Ak-Kula'nın eyerini koydu.

Arslan Manas'ı, başına beyaz mendil bağlamış Bakay ile Er Töştük destekleyip

çıktılar.

Tanrının yardım ettiği evliya Manas'a iki tarafından kara benekli kapları ile topal

gök yeleli arslan yardım ettiler, kara gök yeleli ata binen bahadırın önünden

bakıldığı zaman bin yiğidin heybeti, arkasından bakıldığı zaman ejderhanın heybeti

vardı.

i

İki bahadır alana girerken birbirini görüp atlarını kamçılادılar.

İki yiğit mızraklarının ucunu sivriltilip birbirlerini hedef alarak vurdular.

Mızraklar birbirine değince atlar kışları üstüne oturuverdiler. Bahadırlar kırılan

mızraklarını fırlatıp birbirlerine yöneldiler, şimdi gürzle dövüşmeye başladılar,

birkaç kez kılıçla vuruştular, üzerlerine balta savurdular. İki bahadırın

dövüşmesinden ateş tutuşmuş alev çıkıyordu. Sonunda ellerindeki silahlarının hepsi

kırıldı. Sonra at üzerinde elele dövüşmeye başladılar. Yarış hakemleri, iki yiğidi

ayırıp atlarını yedeğe alarak birbirinden uzaklaştırdılar, sonra tekrar ellerine

mızrak vererek bıraktılar.

Er Kongurbay altındaki algara atına muhmuşlatıp hiddetle bağırarak tekrar saldıraya

geçti.

Ölüm nedir bilmeyen arslan Manas, hırslanıp tazi sıfatlı atını koşturdu. Dağ gibi

yeri devirip arkısında toz duman bırakarak düşmanın mızrağını hedef aldı.

Kongurbay'ın vurduğu mızraklı, Er Manas'ın kıcı yerden çıkıp
üzengiden ayağı kaydı,
kötü durumdan kendini zor kurtardı. Mızrak kullanmada çevik
olan Er Manas yakından
geçerken Korgurbay'ın miğferinin açık kalan kısmında
ensesine mızrakla vurdu.

K

Kongurbay atından devrildi. Tozlar içinde kaldı.
Bahadır Manas Kongurbay'ın Algara atını beraberinde alıp
götürdü.

Bahadır Manas kazandığı ödülü gariplere ve zavallılara dağıttı.
Gece olmuş Er Koşoy Ak otağında yatağına yeni yatmıştı.
Mevkilerine göre dizilen
suratı asık on üç han geldi.
"Hoş geldiniz hanlar!" Er Koşoy onları otağıdaki yumuşak
döşeklere oturttu,
gönüllerini aldı, sözlerini dinledi. Hanlar elbiselerini
çıkarmadılar, kuş tüyünden
yapılan yastığa yaslanmadılar, mahcup oldukları belliydi.

"Koşoy amca! Size söyleyecek şikayetimiz var." dedi

Buudayık'ın oğlu Muzburçak söze

başlayıp, "Kırgız, Kazak, Kıpçak, Noygut, Türk oğullarına,

soydaş ata hanlara hakem

olan, bayrak tutan adamsınız. Hak sözünüzü, adilliğinizi, kılı

tam ortadan bölen

yargıç olduğunuzu biliyoruz. Onun için Manas'a küsen soydaş

hanlar olarak size

geldik. Kendisine söylersek sözümüzü dinlemez, bizi gebertir."

"Evet, hadi söyleyin, neymiş dinleyelim." dedi Koşoy asık

suratlı hanlara.

"Manas hanlığa geçince değişti, komşu hanların sözünü

dinlemedi." dedi Muzburçak.

"Bahadır kökötöy'ün aşında kendi bildiğini okumaktadır. Bize

danışmadı." dedi Er

Töştük.

"Her hanlıkta mızrak yarışına, güreşe çıkacak bahadırlar var.

Hanlığını unutup

kendisi çıkıyor. Onu engelleyecek hoca yok. Hanlık kaidesi,

liyakatı gereğince

oturmuyor!" dedi Andicanlı Sancıbeğ.

"Ne zaman ayrıldık ki kardeş hanların başı olduğu halde
Manas bize üvey evlat

muamelesi yapıyor. Bizi küçümsüyor. kökötöy'ün başında
Bahadır Ürbü'yü kızdırdı.

Ürbü Manas'a söylemeden bahadırını alıp çıkmıştı, Manas
onu kamçıladı. Eğer Manas

bu küstahlığı, hırsı bırakmazsa, biz Manas'tan başka hanlara
gideceğiz." dedi Er

Kökçö.

"Manas'ı önümüzde para cezasıyla cezalandırın. Biz inat
edersek Manas buna mecbur

kalır." dedi Muzburçak.

Bu hanların memnuniyetsizliğinin gittikçe arttığını, onların
sözlerinde gerçek payı

bulunduğunu sezen Koşoy düşünüp taşınıp gelenlere şöyle
dedi:

"Her sözü söylemenin sırası var, âziz hanlarım. kökötöy'ün
aşında Çinli, Kalmuk ve

Mançular kavga için bahane arayıp dururken sizin hanınıza
gücenip birliği

beraberliğı bozacak sözler söylemeniz yersizdir. Düşmanı görmemezlikten mi

geliyorsunuz? Yaylamız bir, suyumuz bir, dilimiz bir,kanımız.....bir,

kardeş halkız. Eskiden beri eksiklerimizi doldurup, ihtiyaçlarımızı giderip,

kusurlarımızı affedegelmişiz. Kurnaz ve güçlü düşmana kucak açmıyalım, sır

vermiyelim. İlla ki Manas haklı diyerek taraf tutmuyorum. Onun da kusurları var.

Böyle büyük sınavda, namus güreşinde bir yiğide, bahadıra itaat etmemiz elzemdir.

Aş tamamlansın, ezeli düşmanımız Kalmuk, Çinli, Mançu ve Tırgootlar güzelce

gitsinler. Kendimiz başbaşa kaldığımızda kardeş halklar olarak toplanırız. Aş bitse

M

ganas'ı önünüze getireceğim. O zaman derdimizi, cevabımızı, şikayetimizi

söyleyelim." dedi ihtiyar Koşoy.

"Öyle bir anda Manas söz dinlemez. Bize saldırır." dedi Muzbuçak, "Onu böyle

kalabalık bir yerde akıllandırmak gerek..."

"Hey." dedi on üç hana sinirlenen Koşoy "Sizi akıllı hanlar zannediyordum, benden

de öte bunamış görünüyorsunuz. Akıl sormak için gelmişsiniz akıl verdim.

Dinlemezseniz kendiniz bilirsiniz. Söz dinleyen sakın olsun, söz dinlemeyen gidip

Manas'ın başını alsın! Derisini yüzsün! Manas zaten öfkeden kahrolup duruyor.

Kızdırırsanız hepinizi öldürecektir."

On üç han Koşoy'un sözünü dinlediler ama, kursaklarında kin besleyerek döndüler. Er

Koşoy bunu farkettiler, onların tavrını görüp kardeş kavgası biter mi hiç diye iç

çektik, bunu Manas'a anlatmaya gönlü razı olmadı.

Bu esnada Iraman'ın Irçı oğlu at yarışını ilan etti. O gün akşama kadar yarışla

geçti.

kökötöy'ün oğlu Bokmurun Kırgızların bütün maharetini gösterdi: Kel süsüşmesi

(koçların kafa kafaya vuruşması), deve çözme gibi oyunları düzenledi, para saçırdı.

Koşu atlarının geleceği zaman yaklaşırken halk yollara bakmak için birbirleriyle yarışarak atlarına binip hareket ettiler.

Manas Çinliler ile Kalmuklardan kuşkulananarak kırk çorasıyla atların geleceği yolu

kesip karşıladı. Kongurbay da yiğitleriyle yola çıkmıştı.

Manas Topurçak atı uzaktan tanıdı. Ak-kula ise iki atın sonundaydı, yetişmek üzere idi.

Bu sırada Kongurbay atını kamçılayarak yiğitleriyle Ak-kula'nın önünü kesti. Bunu

gören Manas bakıp durur muydu, o da atını teperek haykırıp ucuna kurşun takılan

kamçısıyla Ak-kula'yı engelleyen Kongurbay'ın üzerine çaldı.

Kongurbay dengesini kaybederek düşmek üzereyken atının yelesine tutundu.

"At yarışına kötülük etmek isteyeneye böyle yapılır." Dedi
içindekin kin besleyen

almambet Kongurbay'ın Çal-kuyruğunu takla attırarak.

Bunu gören Coloy yetişip ona engel oldu. Dev Coloy, üzerine
gelmekte olan kırk

çoradan korkup, yürük atları sürenlere katılarak Kalmukların
arasına saklandı.

Aman Tanrım, atları yarışı kazanıp birinci dereceli ödülü alan
Kırgızlar

bayraklarını göklerde dalgalandırıp bağırdılar, dağları sarsacak
şekilde

çağırdılar, kalpaklarını havaya atıp birbirlerini kutladılar, at
sahiplerinden

hediye istediler. Şerefimizi gösterdik diye genci, ihtiyarı hepsi
sevinçlerinden

uçtular.

Sakinleşen Koşoy ve Manas altmış ata karşı yarışı kazanıp
ödülü pay etmekle uğraşıp

geç vakit döndüler.

Manas karargahına geri geldiğinde Karkıra'nın bereketi kaçıp,
kökötöy'ün bayrağı

indirilmişti. Avul yağmalanmış, yurt yakılıp yıkılmıştı, kadınlar
çığlık çığlığa

bağırıyor, çocuklar ağlıyorlardı, hayvanlar ürkmüş felaketler başgöstermişti.

B

Bahadır Manas çok üzüldü. Yay gibi geriledi, ok gibi vahşileşti.

"Ey sevgili amca! Akraba, komşu, dost olalım dedik, değer veriyi aşā çağırdık, bu

Kakançin'in yaptığına baksana!" dedi Manas Er Koşoy'a yakınıp.

"Sonunda düşmanlığını yaptı." dedi Koşoy iç çekerek.

"Bu köpeklerin cezasını verelim, göreceğini gösterelim."

M

Manas'ın önüne kırk çorasi askerleriyle saf olup durdu.

"Dün Kırgızların köşkünde oturup keyfini çıkarırlarken, kızıl altınlarını,

hayvanlarını, develerini hediye alırlarken bugün hayvanları sürüp, kadınlara eziyet

verip, çocuklarını çıplak bırakıp gittiler. Böyle düşman cezayı hakediyor. Sonunda

köpek Kongurbay, köpek Coloy, köpek Neskara yapacağını yaptı. Yarım günde ordu

hazır olsun! Düşmanı yedi şehrine kadar kovalayacağız.

Yetişirsem erkeklerini

mahvedeceğim, şehirlerini yerle bir edeceğim." Kalabalık

halkın önünde gazaba gelen

Manas çok sert bir şekilde emretti.

Ellerinde nakışları altından yapılmış bayrak alan takipçiler

ölesiye kaçan Kalmuk

ve Çinlilerin peşine düştüler. Bahadır Manas'ın ordusu geceli

gündüzlü yedi gün yol

alıp "Şimdi Kırgızlardan kurtulduk, avulunu yağmalayıp,

ödülüne el koyduk." diyerek

rahatlayan düşmanı ganimetlerini paylaşmak üzere mola

verdiği yerde bastı.

Hayatta her şeyin bir bedeli vardır. Bahadır Manas düşmanı

her taraftan kara bulut

gibi kuşattı. Gafil yatan Kalmuk ve Çinlilerin çoğu Kırgızların

mızraklarının

ucuyla, keskin kılıçlarının tığıyla, fırlayan okuyla cezalarını

bulup helak

oldular. Atlarına binerek kaçanlar ecelden kurtuldular.

Kongurbay büyük aştı

Manas'la dövüşürken teçhizatı büyük ölçüde zarar görmüştü.
Bu seferki karşılaşmada

Bokmurun'dan mızrak yiyince bir çare bulup canını kurtardı.

Çinil ve Kalmukların ölümünden kurtulan askerleri tekrar bir
araya gelip

cesaretlendilerse de kırgızların kasırga gibi gelen ordusuna
direnemediler.

Kırk çoranın askerleriyle Coloy'un avuluna felâket
yağdıracağından gözü korkan

Manas davul çaldı.

"Erenler! Kalmuk ve Çin halkının hepsini öldürmeyin!
Hayvanlarına, kadın ve

çocuklarına, sakinlerine dokunmayın. Malını mülkünü
yağmalamayın, onlarda suç yok.

Birisi gelip bana şikayet ederse başınız gidecektir. Onların
yerine kan içen

katilleri kesin, ahmak olan onlardı!" Bahadır Manas Aç-albars
kılıcıyla Coloy'un

başını kesmek üzereydi.

"Bahadır." dedi Er Koşoy Manas'ın elini tutup, "Halsizlenen
yaralıya han kılıcını

bulaştırma! Bana hediyen olsun, Bahadır."

Er Koşoy'ün gönlünü kıramayan Bahadır Manas, Aç-albars
kılıcıyla yerde yatan

Coloy'un hanlık arması takılmış çelik miğferini parçaladıktan
sonra kılıcını kınına
soktu.

BÜYÜK GAZA (I. Bölüm)

Katagan hanı Koşoy'un karargahı. Bu meşhur karargah han
yolu olarak biliniyordu.

Han Koşoy'un kurdurduğu yüksek kaleli bu şehir, Kaşgar,
semerkant, İstanbul, Mısır,

Altı Şehir ve Kara Şehir arasında dolaşan tüccarların,
yolcuların ve kervanların
uğrak yeri idi.

İlkbaharda hayvanlar taze otlarla doyarken; Koşoy ilkyaz
otlağında yatarken altı

han hiç haber vermeden kardeş oğlunun büyüğü Er Töştük'ün
ziyafetine gideceğiz diye
geldiler.

On üç han Kökötöy'ün aşında Manas'a karşı kargaşalığı
başlattıklarında Koşoy onları

sözle caydırmıştı. Yedi han koşoy'un sözünü dinleyerek
Manas'a dokunmamaya yemin
etmişti. Han koşoy öteki altı hanın nasihatı almadığını farketse
de büyüklüğünü
gösterip onları çadıra altı, kısırak kesip, kımız şarabıyla
ağırlayarak usulüyle
karşıladı.

Dönüşünde altı han toplanıp, Kökötöy'ün aşında Manas
hakkında ortaya koydukları

şikayeti tekrar dile getirince Er Koşoy hiddetten kendini
tutamadı.

"Ey, akıllı hanlarım, söz dinleyin yavrularım. Benim gibi ak
sakallı ihtiyarı

üzmeyin, fazla ağlatmayın. Kökötöy'ün aşında
saçmalamıştınız. Söyledikleriniz orada

kalır sanmıştım. Beni dinlemediniz. Öyle yiğit iseniz Manas'ı
öldürün bakalım!

Gücünüzü kuvvetinizi biliyorsanız sakın olun, Manas'a
dokunmayın. Gök yeleli

bozkurt bilirse, cezanızı verir" dedi ihtiyer Koşoy yerinden
kalkıp.

Altı han kuşluk vaktiyle Er Töştük'ün ziyafetine gitmek için
yola koyuldular. Yer

altından çıkışı münasebetiyle büyük bir ziyafet veren, kendini
Manas'tan eksik

görmeyen Kıpçak han Er Töştük Kebez-Dağ'daki Sarı-kol
vadisine sahiplenmişti.

Aynı atanın oğulları olan altı han, yani Kazaklardan Er Kökçö,
Taz'ın oğlu Ürbü,

Buudayık'ın oğlu Muzburçak, Andıcanlı Sancıbeğ, Eştekin oğlu
Camgırcı ziyafet

veren Er Töştök'ün beyaz çadırına geldiler.

Bahadıra fenalık besleyen altı han, tulumdan bal, kımız ve
şarap içip yedi gün

yatarak nasıl bir kavga çıkarıp Manas'tan öç alacaklarını
düşündüler. Hanlar geveze

Ürbü'nün söylediğini uygun bulup ona inandılar.

"O meşhur Manas'ı güreşip yenecek kuvvetimiz yoktur. Bunun
yerine safdil Manas

Manas'a :

" Kırgız Kırgız olduktan beri Kakançin'den ne zamana dek kaçıp
yaşayacağız? Büyük

bir gaza yapma zamanı geldi. Bahadır isen koş korkak isen
kork" diye hep beraber

söyleyip kışkırtalım. Danışmanlarını dinlemeyen Manas,
yağmaya başlarsa başını

kurtaramaz, askerleri dağılır, ineğin tüyü kadar çok olan
Çinliler ona yenilmez.

Kalmuklar da işin içinde olur, o zaman büyüklük taslayan
Manas'tan hesap soracağız"

dedi Er Ürbü.

"Bu kez kalabalık askerle Manas'ın avuluna ansızın girelim, bir
korkutalım, konuk

ağırlatıp bıktıralım, yemeklerini doyasıya yiyelim, kalabalıkta
saldırıp gözdağı

verelim. Birlikte iş görelim. Rehberlik taslayan o meşhur
efendiyle dövüşürse

dövüşüp, durursa duralım, bizim kim olduğumuzu bilsin,
kendimizi bir gösterelim.

Böylece öcümüzü alalım" dedi Eştekin oğlu Camgırcı.

Altın han ak boz kısrakı kurban kesip, bileğinden kan çıkarıp,
ellerini kana

bandırarak "kaçanın kanı dökülsün " diye hep birde bağırdılar.

"

"Vaadinden sapanı gök lanetlesin!"

Altı han sözde usta bir yiğidi seçip mektup yazdırdılar.
Mühürlerini basıp mektubu
eline vererek kulağına tenbih ettiler:

"Manas'ın karargahına gidin. Manas yalnızsa selam verin.
Evini kamçı çalarak girin.

Bağıra bağıra söyleyin. Bir şey söylerse tersleyin! Arkanızda
biz varız, kormayın!"

Kuduran altı hanın altı eçisi atlarını koşturup yedi gün yol
yürüyüp Manas'ın

Talas'taki karargahına geldiler.

H

Han karargahı, kapısı altından yapılmış yüksek bir kale idi.

Altın tahtta oturan han Manas'ın sağ yanında otuz iki han, sol
yanında kırk bahadır

vardı. Bahadır Manas'ın karargahı Albars kılıçlı altı bin asker
tarafından

korunuyordu. Ayrıca kapı bekçileri vardı. İnsanın ulaşabileceği
karargah değildi.

Askerlerin heybetini, soğuk yüzünü gören adam aklını
oynatırdı.

Altı hanın elçileri bahadır Manas'ı hep ordu başında, savaşta görmüşlerdi.

Karargaha geldiklerinde Bahadırdan çekindiler. Manas başımıza neler getirir diye korktular.

Altı hanın elçileri ne yapacaklarını şaşırıp Er Manas'ın yanına girmeye cesaret edemedi şaşırıp kaldılar.

Kapıcı başı Cooronçu bunların elçi olduğunu öğrendikten sonra Han Manas'a eğilerek söyledi:

"Yüce efendimiz, altın karargaha uzaktan altı elçi geldi. Hana söyleyecek sözümüz, verecek mektubumuz var diyorlar. Nereden geldiklerini söylemediler. Bindığı atlarına bakılırsa Kaşgardan gelmişe benziyorlar."

Bahadır Manas bıyıklarını kımıldatarak güldü.

"Ee, Cooronçuğum, onları durumunu kervancılar çoktan ulaştırmıştı, kendilerini

kuvvetli sanan altı han danışıp han karargahını basacakmış diye duydum. O hanlardan

gelen elçiler düşmanlık için gelen keşifçilerdir. İtip kakmadan girmelerine izin

verin. Bir daha elçiliğe gelmez olsunlar! Karargahta gördüklerini hayatları boyunca

unutmaz olsunlar!" dedi Bahadır Manas.

Han karargahına davulu çalındı. Karargahtaki on iki bir asker ortada yol bırakıp

iki saf olarak dizilip durdular.

Kapı açılıp ordu başı elçileri tertemiz bir uzun yoldan karargaha götürdü. Cesur

gibi görünen elçiler aptallaştılar.

Altı eren altı elçiyi arkasına alıp hanın bulunduğu hareme getirip kapıdan içeri

aldılar ve başlarına yere değdirip "Han huzuruna varırken eğilip selam veriniz"

diye öğretiler.

Kabaran altı elçinin nefesi kısıldı, dili tutuldu, ağızlarındaki sözler uçup gitti.

b

Sırayla oturan bahadırları görünce akıllarının kaçırın elçiler dizlerine kadar

eğilip usluca selam verdiler.

Oturanlar sadece Bakay onları selamını kabul etti. Tatlı sözlü, akıllı, birkaç dil

bilen zeki Acıbay konuştu:

"

"Ey yiğitler, çekinmeyin, sakın olun! Siz kimseniz? Nereden geldiniz?"

Elçiler konuşmadan ellerini ceplerine sokup, hanlarının verdiği kağıdı çıkarıp

arслан Manas'ın huzuruna sundular.

Yemek pişecek bir süre geçinceye kadar kağıdı alan kimse olmadı. Elçiler eğilmiş

halde kıpırdamadan bakıp durdular.

Bir süreden sonra altın kemer takan Bahadır Sırgak yerinde kalkıp mektubu alarak

bahadır Manas'a iletti.

Kudretli Han Manas, mektubu okuduktan sonra bıyık altında güldü.

"Koşoy amca, benim dediğim gibi oldu. Tahminim doğru çıktı. Sonunda akrabalarımın

sırrı bilindi. İşte onların tutumu, mektubu dokunaklı yazmışlar. Gökte aradığımı

yerde buldum" dedi bahadır Manas sevinerek.

M

Manas davul çaldırdı.

"Aziz ihtiyar Koşoy, Bakay amca! Kökötöy'ün aşından bir yıl geçti. Halkıma ziyafet

vermek istiyorum, buna ne dersiniz?

Er Koşoy ile danışman Bakay birbirlerine baktılar. Karın erkek mi doğurdu veya

Kalmuklardan at mı alındı, ya da baban mı öldü ki ziyafet veresin. Bahadır Manas'ın

bunu niçin yaptığı sır idi.

"Bütün halk gelsin. Yarlığım halka ulaşsın!" dedi Manas emrederek

. Bahadır Manas katibe mektup yazdırıp acele ziyafete gelsinler diye aynı kökten

gelen akrabalarına altmış yiğidini gönderdi.

Manas hazinesini açtırıp altın ve gümüşlerini sokaklara saçtırıp altı gün boyunca

büyük bir ziyafet verdi.

Yedinci gün bahadır Manas altı hanın elçilerine merhamet gösterdi, her birine altın

yakalı kaftan giydirip, at verdi.

Şimdi gelen elçiler eşyalarını katıra yükleyip on üç gün yol yürüyerek Kerme-Tağ

vadisinde Er Töştük'ün ziyafetinin bitiminde vardılar. Elçiler sırayla oturan

büyüklerle, görüp geçirdikleri olayları Manas'ın kahramanlığını, beyaz karargahını,

kırk çoranın durumunu eksiksiz olarak anlatıp Manas'ın mektubunu verdiler.

Bahadır Manas, mektubunda şöyle yazmıştı: "Ben Manas Han emrediyorum ki, bütün halk

kırk gün içinde karargaha gelsin! Gazaya çıkmak isteyen hazırlığını yapsın, bu işe

yaramayan yatıp kalsın".

Bu bir hiledir diye, kimse gitmeye karar veremedi. Gitmeyelim de diyemediler, ya da

bir anlam veremediler. Zor durumda kalan hanların yüzleri sarardı. Kederlenerek

kaygıya daldılar.

Sırayla oturan bahadırların içinde Eleman'ın oğlu Er Töştük ilk olarak söz aldı :

"Elinin körü altı han, diliniz mi tutuldu, siz Tanrı lanetlesin, rahat yatan

Manas'a dokunup huzurunu kaçırdınız. Manas şimdi bizi rahat bırakmaz, ejderin

kuyruğuna bastınız. Şimdi Manas'ı ürküttük. Artık iş işten geçmiştir, verdiğiniz

sözü tutun. Dökülmeyen kan, ölmeyen can yoktur, ölümden kaçan insan olmaz. Gelin

demiş. Şimdi bizim yapacağımız şey kalabalık halkla, on binlerce askerle kahrolası

herifin üzerine yürümektir. Yenilsek de yensek de, tevekkülle iş görelim veya hep

birlikte ölelim. Birbirimizden geri kalmayalım. Başka yapacağımız bir şey yoktur".

Altı Han kırk gün içinde kalabalık bir ordu kurup bahadır
Manas'ın Han karargahına
geldiler.

Bahadır Manas'ın Har karargahı Gökte yanı kaybolduğu
yıldızlara görüldüğü gece
yarısından sonraki bir vakit idi.

Han sarayının kulesindeki nöbetçi muhafızlar beyaz çadırdan
bahadır Manas'ın

cebesini giyip altın davulu alıp, arslan gibi ileri atılıp büyük
kulat'ına binip

tek başına çıktığını gördüler.

Okun ulaşabildiği bir mesafedeki Boz Tepe'ye çıkan şık giysili
han, elindeki davula

mışıl mışıl uyayan dünyayı sarsacak şekilde şiddetle vurdu.

Atın davuldan gümbür gümbür ses çıktı.

Kibirli beyler döşeklerinden fırladılar, beşikteki çocuklar
ağladılar, bağlanan

atlar oltaya takılan balık gibi sıçradılar. Altın karargah sarsıldı.
Lanet olsun,

yine kavga çıktı diye bütün millet karıştı.

Tepede sekerek koşan deve gibi kula atın yelesi ve kuyruğu
rüzgarda sancak gibi

yayılıyor. Bahadırın etek ve yenleri rüzgarda çırpınıyordu,
heybeti gittikçe artıp

ejder halini alıyordu, suratı kapalı hava gibi soğuk
gözüküyordu, böyle iken hangi

insan evinde rahat uyuyabilirdi ki. Bakay başta olmak üzere
kırk çora cesur

Manas'ın karşısına derhal toplandılar.

Başlarını kaldırıp "Bahadır ne iş var" diye sormaya cesaret
edemededen beklediler.

Han Manas ordusunu alıp Doğuya hareket etti. Kuşluk vakti
olmadan karşısında

kalabalık bir ordu göründü. Bu altı hanın ordusu idi. Bahadır
Manas altı hanın

atlanıp yola çıktığını çoktan öğrenmişti.

Karşılarında Bahadır Manas'ı görünce yiğitlik taslayan altı
hanın kalpleri

ağızlarına gelip atlarından yuvarlandılar:

"Bahadır, hayırlı sabahta çıkan güneşle seni karşıladık. Güneş
gibi sıcak

merhametine sığınarak dağlara kadar yükselen bayrağını
tutup yürüyelim. Niyetimiz

bir imiş!" dediler ellerini kavuşturarak.

"Kardeşler, geliniz! Biz sizi bekliyorduk. Koşoy amcamın da katımıyla toplantı

yapıp Halkı birleştirelim, büyüğü dinleyelim, yurdun gamını bitirelim" demişsiniz.

Buna kurban olayım. İki gün dinlenin! Ondan sonra danışalım."

"Bahadır Manas, senin sözünü destekliyoruz" dedi Camgırçı. Altı han başlarına eğik

suskun suskun durdular.

Manas'ın kırk çorası altı hanın kalabalık askerlerini evlere paylaştırdılar.

Hayvanların iyilerini kesip, karın yağından seçtiler. Askerleri yele altı yağıyla

yapılan pilav ve şarapla ağırladılar.

Ertesi gün Bahadır Manas altın tahta oturup kırk çorasını, hanları ve bilgiç

kılavuzlarını toplayıp kurultay yaptı.

"Hanlarım, şimdi avulda ağırlandı yatacak zaman değil. Siz refah içinde yaşarken

Kakançin bize defalarca saldırıp halkı yağmalayıp gitti. Yedi kuşaktan beri

düşmandan korunup geldik, zulmünü çektik. Şimdi bizim ordumuz büyüdü, silahlarımız

çoğaldı, kalbimde atalarımızın öcünü alıp Pekin'i bir yağmalasam diye bir arzu

vardı. Buna ne dersiniz? Tayin ettiğim müddette altı han hazırlanıp gelmiştir. İzi

kaybetmeden, askeri dağıtmadan Pekin'e gazaya çıkalım. Buna ne dersiniz?"

Bahadır Manas öfkeli dururken kimse gitmeyeceğim diyemedi, sonunda :

"Han Manas, senin bir dediğin iki olmaz. Bas dersen basalım, dur dersen duralım.

Senin gibi bahadır varken düşmandan korkmayacağız. Sana Tanrı ömür versin!" dedi

hanlar.

Altı Han Manas'ı avlamak için çok sayıda askerle gelip şimdi avullarına dönemedi

orduya katılmak zorunda kalmalarına içleri yansa da, bahadırın gâzaya atlanacağı

dediğini duyunca canlandılar.

"Bahadır Manas'a destek olup, Kakançin'i tamamen yerle bir edelim diye geldik."

Eştekin oğlu Camgırcı başta olmak üzere altı han Manas'tan korktuğunda ağız

değiştirdi.

"Öyleyse mühürünüzü bu kâğıda basın." Bahadır Manas katibe yazı yazdırıp hanların

mühürünü bastırdı.

M

Manas yine şöyle konuştu:

"Ey millet, on iki hanın askeri buradasınız. Pekin'e gâzâyâ çıkmak için mızrak

kullanmada usta balta kullanmada çevik, geri dönmez yiğitleriniz var. İhtiyarım,

hastayım, halsizim, atım zayıf diyenler burada kalsın. Ceza verilmeyecektir.

Şimdiden ganimet diye, at ile elbiseye meraklanmayın!

Gitmeyeceğim diyen varsa

şimdi söylesin! Yolda şeytana uyup sözünden vazgeçerseniz başınız belaya

girecektir! Kökünüzü kurutup başınızı keseceğim."

"Bahadır, yoldan saparsak Tanrı lanetlesin! Gök kubbesi başımıza yıkılsın! Kazığın

başımıza saplansın!" dedi hanlar.

Bahadır Manas Pekin'e gidecek kalabalık orduyu Talas'a topladı. Karargahtan bir

parça uzakta artçı koydu. Soydaş Türk oğullarına, ünlü hanlara altı yürük atlı

habercilerle küçük birer mektup gönderdi.

O

Ordu seksen günde hazır oldu.

Artçı olarak görevlendirilen askerler at oynatıp düşman ile savaşmayı, mızrak, yay

ve kılıç kullanmayı, baltayla vurmaya, hançerli elle yumruklaşmayı, butuyla

tepmeyi, uçlara ulaşmayı, savaş silahını hazırlamayı öğrendiler. Almambet'in

bilmediği yoktu, erenleri başlarına ne gelir, ne gelmez diye gürlenip akan Talas

suyundan yaya da, atlı da geçirdi. Sudan korkanı beline ip bağlayıp nehre saldı.

Talas'ın suyunu sahile doldurup göl meydana getirerek
yiğitlere suda yüzmeyi
öğretti.

Pir Davut'un ilhamıyla seksen yaşındaki Döögör usta gündüzlü
geceli çalışıp
arkadaşlarına silah yaptı.

Bahadır Manas, Altay'dan geldikten beri yer değiştirerek
beslediği atlarını
esirgemedен askerlerine dağıttı. Her bölük başına kesmesi
için bir kısarak, her
yiğit başına bir yedek at verdi.

Askerler savaşa çıkacakları günün gecesinde kutsal dağa
çıktılar. Atalarının taş
kazılan resimlerini, yazılarını ziyarette bulundular. Kula kısrağı
kurban kestiler.

Kopuz çalıp, söz ustasının tatlı sözlerini, ozanların söylediği
makamları dinleyip
kadir gecesini karşıladılar, neşeyle tan attırdılar.

Şafak azıcık sökmeye başlarken davul çalındı. Bu ordu
komutanları toplansın
anlamındaki bir emirdi.

Bahadır Manas ordunun önünde yürüdüğü zaman şans
getiren, düşmana saldıdığı zaman
kalabalık askere bedel olan Bakay'ı emir vererek gâzâyâ han
tayin etti.

Vakit dolup, kalabalık ordunun Büyük Pekin'e yürüyeceği
zaman yaklaşırken sevgili

yenge Kanıkey hiç uyumadan, yorgunluğunu sezdirmeden
amcası Koşoy ile kırk çorayı

çağırdı.Önüne bal ve kımızdan yapılan şarabı koydu.

Sefere çıkacağı günün gecesinde sevgili kadın Kanıkey beyaz
gerdanlığını takıp

kimseye görünmeden Han Manas'ın çadırına girmişti. Gözleri
parlamış, sinirlenmiş

Kanıkey'i gören Bahadır Manas üzülmüştü.

"Yüce efendim, fazla konuşup işine karıştığım için özür
dilerim, büyük gâzâyâ

atlanırken talihsiz sözümü söyleyeyim. Büyük gâzâyâ çıkma
diye ısrar ettim

dinlemedin. Pekin dünyanın öbür bucağında, beş aylık bir
mesafedir. Halkı

kalabalık, savunması dayanıklı bir yerdir. Çinlilere kuvvetli
halk diyorlar, oraya

giden dönmez, gidişi var dönüşü yok yol diyorlar. Askerlerin dağınık ve hemde

karışıktır. Buna rağmen gidiyorsun. Yetimler ve dul kadınlar karargahında kaldı.

Namussuz, kötü niyetli akrabaların burda kaldı. Benim gibi inleyip ağlayan hamile

kadının kaldı. Yüce soylu efendim, gökte uçan kuşu görürsem efendimin esenlik

haberi diye umut bulacağım, atan tanı görürsem efendimin gücü diye kuvvet

bulacağım..."

"Her seferde böyle yakınıyorsun, Kanıkey. Kadınlığını bırakmıyorsun.

Düşüncelerinin, niyetini düzelt. Gitmediğimiz düşman, yenmediğimiz Çin Maçın değil

o. Erkek namusu için, ataların intikamı için mahsus bu büyük gâzâyâ atlandığında

peşimden çekme, yolumu bozma, iyi yolculuk dile!" dedi Bahadır Manas kızarak.

Hanın sözünü dinlediğinde ağlamasını kesip gözlerini yaşla dolduran zavallı Kanıkey

gece karargahtan ayrılmıştı.

Bugün gözleri yaşlı Kanıkey yenge hızlı hareketlerle Han Koşoy'un ayağına kapanıp,
 diz çökerek ona yakası altından, yenleri bakırdan yapılan ok işlemez, mızrak
 delemez iki katlı zırh şeklindeki özel kaftanı giydirdi.

K

Katagay hanı Koşoy hayır duasını okudu.

"Umay Ana yardımcı olsun, evladım! Çocuğunu sağlıklı doğursun, evladım! Oğlunu

Hızır korusun! Güreştiğini yere sersin! Hızıra yarasın! Kara benekli kaplan yanında

yürüsün! Babanın arslanı beyaz kaplan arkandan yürüsün! Alp karakuş önünde ve

arkanda dolaşıp uçsun!" kaftan giyen Koşoy amca Tanrıya sığınarak halkın önünde dua

okudu.

Han hatunu Kanıkey kederli bir halde, ay gibi yüzünü parıldatarak, altından yapılan

takılarını göğsünden oynatarak, bahadırın büyük gâzâya niyetlendi, atışmada ok

işlemesin diye, on iki yılda yaptığı Akolpok'u ona giydirdi, altınla kaplanmış

kayış kemir beline kuşattı. Kanıkey'in diktiği Akolpok, boylu poslu, geniş omuzlu

Manas'a yakışmış, bahadırlık heybeti belirip mağrur bir hal almıştı.

Bu becerikli Kanıkey hatunun yaptıklarını görüp taş yüreği ezilen bahadır Manas

açıkca belli etmese de onu zmeyeceğine söz verip Umay ana'ya yemin etti.

Kanıkey hazineyi açtırıp, yeşil renkli gök heybeyi getirtip ortaya koydu. Heybeyi

açıp kırk çoraya kırk kalpak, kırk şalvar, kırk zırh gömleği giydirdi.

Güzel Kanıkey'in çalışkanlığını bilin ki, o kırk çorayı yazın giymesi için bir

takım, kışın giymesi için bir takım elbise hazırlamıştı. kesini oydurup, tabanını

kalın yaptırıp, çift ıngırak koydurup giydiği zaman hoş ses çıkaran zili var, ok

işlemez çizme yaptırmıştı. Bunları kır çoraya verdi hatun. izmeye ilaveten her

birine tilki derisinden yapılmış çorap ve kumaştan yapılmış ayak sargısı daha verdi

hatun. Yiğitlere iki yıl yetecek kadar çakmak, bıçak, kemer verdi. Kavgada düşmanın

yüreğine saplansınlar diye çift tıgı hançer verdi. Yiğitler yorulduğunda,

yiyecekleri bittiğinde suyla çalkalayıp içsinler ve canlarına kuvvet gelsin diye

çoraların erzağına kurut ilave etti.

Tavus gibi yürüyen hatun, arslan gibi çoraların her birine çoktan beri savaş için

alıştırılan, zıpyala duran kırk savaş atı hazırlamıştı. Sağrılarına kaplan

derisinden örtü örtüp üzerlerine takımlı eyer yerleşmişti.

Onun üzerine su samuru

derisinden yapılmış döşek koyup terkilerine de birer gök davul yerleştirdi. Yakası

altında örtülmüş, düğmesine gevher takılmış, birer zirhal ve yorulduklarında atlara

versinler diye ot konulan haybeyi de eyer kayışına bağlamıştı.

Kırgıl'ın başta olduğu kırk bahadır Kanıkey'den memnundular.

Kadın olmasaymış Han

Manas'a benzeyecekmiş diyerek sırada durarak başlarını eğdiler.

"Manas Han! Düşmanın üzerine yürü, düşmanın tabanında
çiğnensin, askerin eksik

olmasın! Bütün belâlar senden uzakta dursun! Atalarının taşta
kazılan ruhları

dirilsin, size yardım etsin!" Bütün halk koyun gibi gürültü
yaparak gözleri yaşlı

halde Tanrıya sığındı.

H

Her avul sarı başlı beyaz koyun kurban kesti.

O

Ordu harekete geçti. Davul çalındı.

Koyu doru ata bihen, bol paçalı geniş şalvar, geniş kolsuz kürk
giyen Han Koşoy'un

yönettiği ordu kapıdan çıktı.

Eline kırmızı mendil alan Kanıkey bahadırların yanındaki
Almambet'e:

"Kardeş, bir dakika!" dedi guguk kuşu gibi sesiyle seslenerek:

Bahadır Almambet, hatuna atının dizginini çevirdi.

Zavallı Kanıkey gözlerini yaşla doldurup hıçkırarak
Almambet'e şöyle dedi.

"Ayaş, uzun sefere gidiyorsunuz. Kaç günde varacaksınız, kaç
günde geleceksiniz, ay

ve yılını söyle de git kardeş. Şu vakitte gelecek diye yolunu
bekleyeyim. Beyim

Manas sana emanet, ayaş. Altın kuvveti yelesiyle, yüce soyul
efendimin gücü

seninlerdi, ayaş. Dayanacak biricik beyim, yaman düşmana
atlandı, onu canlı

görebilir miyim, bu bir Tanrının işidir ayaş. Badırın çocuğunu
karnımda taşıyorum,

bahadır. Yengenin zor günleri geldi. Kara böcek gibi düşman
gelirse, başına dağ

yıkılırsa, dostunu koru, ayaş. Dostunu düşmana tutup verme,
ayaş" dedi Kanıkey atın

yelesini tarayarak.

"Ayaş, yol kısa, söz kısa. Söz söyleyene yol uzaktır ayaş.

Tanrım bize yardım

ederse, yolum muvaffakiyetli olursa, Allah Teâlâ yardımcı
olursa, Büyük Pekin'i

tarümar ederse bir buçuk yıl olduğunda, tam on dokuz ay
dolduğunda karargaha gelip

ineriz, ayaş."

Kırk yiğidin başı Kırgıl davul çaldı. Almambet atını oynatarak
gitti.

Mızrakların ucu parlıyor, birbirine değiyordu, askerlerin
başları sallanıyor,

bayraklar birbirine çarpıyordu, zırhlar parlıyor, askerlerin
bellerindeki kılıçlar

çağlıyordu, koşu atları yerinde duramıyor, tozlar havaya
yükseliyor, yer

titriyordu. Ayaklarına üzenliğe geçiren erler, yerlerinden
kımıldayıp hareket

geçtiler.

Ordunun başında Han Bakay gidiyordu, onun arkasında
hanların idare ettiği askerler

gidiyorlardı. Otuz bayrak taşıyan, üç yüz düdük, üç bin zurna
alan kalabalık ordu

han yoluna koyuldu.

Tatlı sözlü ve çok akıllı Kanıkey, nârin belli kırk gelinle avulun civarındaki bir

tepede kuğu kuşu gibi dizilip, kırdaki bayrak taşıyan, tulpar atlarına binen

yiğitlerin karaltısı kaybolana kadar sessizce bakıp durdu.

Kalabalık ordunun başında, kırk çorası yanında, elli iki yaşında olan asilzade Er

Manas, beyaz atmaca gibi nârâ atarak gidiyordu. Altındaki Ak-kulası uzmanların

uzmanı tarafından denenmiş, göz nûru bir asil hayvan idi. Geyiğin boynu gibi boynunu

kıvıran, kurşun gibi duraklamadan koşan hakiki yürük bir at idi. Yeryüzünde onun

benzeri yoktu, ağzına geçirilen gem dişleri arasında çatırdıyordu. Dümdüz beli

eğiliyor, geceleyin teke gibi koşuyordu. Olukçuklarla kaplanan ön dişleri çelik

gibi kısılıyordu, yanına kimseyi yaklaştırmıyordu, başını çevirip bakışı,

hareketleri atlardan farklıydı, güzel bir tavırla etrafına bakınarak sağlam

adımlarla ilerliyordu, yelmesine rüzgâr yetişemezdi, koşusuna ok yetişemezdi,

yüksek sesle bağırsanız sesiniz de yetişemezdi o böyle bir hayvandı.

Ordu üç gün üç gece yol yürüyüp büyük nehire geldiğinde askerler öteye beriye

dağılıp, mızraklarını yere saçıp, bayraklarını serdiler, atlarını otlağa bırakıp

keçe evi diktiler, yiğitler kaftanlarını şemsiye yaparak uyudular, asker başına bir

tane olmak üzere verilen kısırakları kestiler, yenlik yaparak yata kaldılar.

Ordunun sonunda yürüyen Almambet, yiğitlerin böyle rahat yattığını görüp çok kızdı;

çoraları ve komutanları satranç oynamakta olan Manas'a kabaca şöyle dedi:

"Bahadır Manas, var mısın? Şikayetimi dinle. Gideceğim Pekin çok uzaktır.

Topladığın olssa olsa üç yüz bin askerdir. Bu kadar askerle kara böcek gbi sayısız

askeri olan Çin yurdunu yağmalayacağım diye yeltenip gidiyorsun. Askerlerinin

durumu işte böyle, askerler avuçlarını açmış açıl sofram açıl deyip oturuyorlar.

Adamlarının hepsi düğüne gidiyormuş gibi kaygısız. Çinlileri uyuyarak bulamazlar,

yatarak alamazlar. Yiğitleri böyle bırakırsan askerlerin sana bakır mı, işlerin

yolunda gider mi? Çin'e gâzâyâ çıkan yiğidin yapacağı iş bu mu? Yolu bilen yiğidin

yok. Bekçilik yapan, yer gören, devriyeye çıkıp yol araştıran arslanın yok. Bu

gâzâyâ katılamam Bahadır! Gideceksen kendin, git, Çinlileri yağmala! Sana katılıp

ne edeyim, bana müsaade et, geri döneyim. Sözü uzatıp beni sıkma efendim!" dedi

Almambet bozularak.

Almambet'in doğru sözünü dinleyen Manas'da, kırk bahadır da, ihtiyarlar da ses

çıkarmadılar. Bir süre sonra Manas fikrini söyledi:

"Almambet kızmakta haklıdır. Bakay amcam ihtiyarlamış olsa gerek, askerleri başıboş

bıraktı. Aksakallı Bakay'a gidin. Hanlığını Almambet'e versin" Bahadır Manas Acıbay

ile Serek'i gösterdi.

Acıbay ile Serek, tepede çadırda bulunan Er Bakay'a büyük bir korku içerisinde

gittiler, amca kahkaha atarak şöyle konuştu:

"Başı olan halkın oğlu, gâzâ yolunu tam olarak bilen Almambet'i kıskanmıyorum. Ben

Almambet'i arslan Manas'tan, oğlumdan ziyade severim. Görevimi veriyorum askerlerin başına geçsin.

" Er Bakay katibe mektup yazdırıp, beylik mühürünü bastırdı, hanın kara atının

üzerine sadaka olarak halis altın koyup çoraları sevindirip üç atla yolcu etti.

Davul çalınıp, askerler toplandılar. Gâzâ ordusunun önünde Manas emir verdi.

Iraman'ın Irçı oğlu sefer atına binerek eline kopuz alıp Almambet'in gâzâ ordusuna

han olduğunu duyurdu.

Almambet'in han tayin edilmesi orduda gürültü çıkarttı. Kırgızların içindeki

Noygutları çoğu onu beğenmedi:

"Er Bakay gibi yoldaşı tahttan indirip başıboş dolaşan;
Kalmuklardan, Çinlilerden

ve Kazaklardan yer edinemeyen bu adamı han yapmak ne
demektir?"

Bazı niyeti bozuk hanlar şöyle dediler:

"İş yeni başladı, daha göreceği var. Manas'a bildirmeden
ortalığı ateşleyelim. Han

Manas'ı kıl iple boğazlayalım. Ağzına geleni söyleyip, aklına
estiğini yapmasının

ne olduğunu faketsin! Kiminle dövüştüğünü öğrensin!"

H

Halkın bazıları hayret ettiler:

"Sersem Kalmuk, halkı ne belâlara itecek? Bakay'ı kendimiz
seçmiştik, bu lanet

olasını nasıl çıkarır, şimdi çabalarımız boşa mı gidecek..."

Halk söylese de yalan söylemez derler ya. Hanlık tahtına sahip
olan Almambet Çin'in

Pekin ordusunu görmüş bir yiğit idi, o sağ yanına doksan
hizmetçi, sol yanına almış

muhafız alarak orduyu kontrol etti. Asker sayısını yeniden tam
olarak aldı,

askerleri seçerek ayırdı. On kişiye onbaşı, yüz kişiye yüzbaşı, bin kişiye binbaşı

konuldu. On bini, yani bir tümeni bahadır yönetti. Yüz bine birer bey konuldu. Yüz

binlerce kişilik orduya otuz bey, otuz beye birer de sancak verildi.

Almambet adam sayısını aldıktan sonra ilk olarak hanlık emrini verdi:

"Ey, millet, hepiniz dinleyin! Hükümüm iki olmaz. Emrim yalan olmaz. Bundan sonra

istediğiniz gibi at kesip, yiyip içip uyumak yok. Önceki gibi, evdeki gibi sohbet

kurayım diye düşünmeyin! Üç ay elbiseleri çıkarmadan Doğu'ya yürüyeceğiz. Pekin'in

civarında dinleneceğiz. O zamana kadar asker tertibini bozan canından umudun

kessin. Yüz kişiden biri kaybolursa, ya da yolda asker boşyere durursa eceli geldi

demektir" dedi Almambet her tarafa altmış cellat tayin edip.

K

Kalabalık orduda huzursuzluk baş gösterdi, herkes şaşırıp şöyle dediler:

"Elinin körü, bu Çinli bizi dinlendirmeden, sıcak güneşte kızartacak. Su içirmeden, yiyecek yedirmeden at üzerinde öldürecek her halde."

"At kesilmezse, insan yemek yemezse, uyumazsa cesedimizi götürecek Pekin'e? Beyliği Kalmuk'a verip gafil öleceğiz."

Zavallı halk kaygılansa da ertesi günkü sefere hazırlandı. Karanlık gidip şafak sökerken Almambet'in davulu dağ deresinde, ot gibi uyuyup yatan orduyu ürkütüp uyandırdı.

On iki hanın kalabalık askeri, saf saf dizilip durdu. Almambetin izin verdikten sonra kalabalık ordu katar halinde hareket etti. Gökte toz zerreceği dahi uçmuyordu, yerde boş yer gözükmüyordu.

Yalın kılıç kuşanıp, tuğsuz mızrak almış, elinde sancakla Sarala adlı atına binmiş,

çekik gözlü, çilsiz, beyaz yüzlü bahadır Almambet, kılavuzluk etti. Onun arkasında

Bahadır Manas çok yol yürüse de canı sıkılmadan, zaaf göstermeden, sanki şimdi ata

binmiş gibi, kasırgadan yaman bayak Kula atının yürüyüşünden zevk alarak geliyordu.

Deve gibi iri cins yürük at Ak-kula, tuynaklarını yere batırıp, muskasını göğ

sıçratıp, tırnaklarıyla kuma basarak heybetli bir şekilde oynayarak geliyordu.

Ordunun arkasını kaplan Bakay sürüp geliyordu.

Sel gibi akan asker gece dahi soluk almadan, çan, zurna çalarak, gündüz de mola

vermeden, at kesmeden, uyumadan, çölde on gün yol yürüdü. Duraklamaya izin vermedi

Almambet. Kalabalık ordu, ıssız bucaksız çölde atlarına dayanarak, yolda uyuyarak,

gözlerine kum, ağızlarına toz dolarak, kuvvetten düşmüş vaziyette on gün yol

yürüdü, atlar yoruldu, yiğitlerin gözleri kamaştı. Almambet mola vermedi, kırk

günde çölü arkada bırakıp, geniş Altay'ın dağlarına dayandılar.
Uygun bir yer olan

Kobulduu havzasına gelindiğinde ordunun peşindeki turnaya
benzeyen Han Bakay,

ordunun önündeki Almambet'e gelip rica etti:

"Yapma Almoşcuğum, orduya mola ver, yiğitler zayıf düştü.
Bir mola vermezsek

kırılıp biteriz"

Arslan Almambet davul çalarak "mola" diye emrettiğinde
kalabalık askerin hepsi

birdenbire atlarından kendilerini aşağıya attılar. İşte o zaman
bütün halk, yol

azabının mezar azabı olduğunu anlamıştı. Bazılarının attan
inecek kuvveti

kalmamıştı. Bazıları bükülüp kalmıştı ki, atlarından yuvarlanıp
yerde yürüyemeden

duruyorlardı. Baltasına yaslanarak uzanıp yatanlar çoktu.
Dayanıklı, kuvvetli

olanlar yemek pişirip, kısarak kesip yeyip yattılar. Canı sıkılan
yiğitler eğlenmeye

başladılar.

Bahadır Almambet, atları dinlendiriyor, kaçan atları toplamaya çalışıyordu.

"Hey hanlar! Atlar su içerlerse yağır olur, atları bir yere bağlayın!"

Akşama doğru, civarlara nöbetçi, hanlara koruma konuldu, keşifçiler yola

koyuldular.

Ertesi gün de Han Almambet erlerin sayısını alacağım, gidip söyleyin, eğer biri

eksik olursa başını alırım, diye Iraman'ın Irçı oğlunu haberci gönderdi.

Orduda bir telaş başladı, onbaşı, yüzbaşı, binbaşı, çora başı ve müfrezeler ileri

geri koşup, bağırıp çağırıp, Tanrı korusun bu Çinliden diye, askerlerini bulmakta

zorlandılar.

Kırk çoranan biri olan Tazbaymat onbaşı idi. Almambet hesap sordu, o kendisiyle

beraber on kişiydi, ama birini bulamamıştı. Tazbaymat'ın bir adamı kaybolduktan

sonra, yüzbaşı onu alarak binbaşıya götürdü.

B

Binbaşı tümenbaşına, tümenbaşı Hana götürdü. Tazbaymat hesabında yanılmıştı.

"Elimde dokuzu vardı. Benimle on oluyorduk. Yavrusuna bakan kancık gibi bakıp günde

üç kez sayıyordum bunları. Kaybetmişsem kahrolayım! Tanrı lanetlesin!" dedi

Tazbaymat elini yayararak.

"Üç yüz bin askerin hepsi sağ iken, senden bir kişinin kaybolması üzücüdür. Hükmüm

iki olmaz. Ölüme mahkum edeceğim. Tazbaymat'ı tutuklayın cellatlar!" dedi Almambet

kızarak.

A

Altı cellat derhal başını kesmek için Tazbaymat'ı alıp götürdü.

B

Bu sırada Er Serek duraklayıp askerlere çevirildi :

"Hey, Baymat'ın onuna sevgili Manas girmiş olmasın, kağıda ber baksana" dedi Er

Serek silkinip.

Kağıdı tutan Kadirseyit yazıya baktı ki, Serek haklı çıktı. Bahadır Manas onuncu er

olarak Tazbaymat'ın idaresinde idi.

Ölümden sağ kalan Tazbaymat, bahadır Manas'a geldi:

"Ah, bahadırım Manas, senin için az kalsın Çin'li, kellemi alacaktı" dedi Tazbaymat

bahadıra bağırarak.

M

Manas:

"Kurumuş Tazbaymat, burada âmirim sensin, unutulmuş benim. İşini eksik yapıyorsun.

Yahu, Serek'e söyleme deyip seni kestirseydim keşke!" genellikle hiç gülmeyen

bahadır çok güldü.

"Alp Manas'ı unutan Tazbaymat yiğit midir, yâ Tazbaymat'a darılmayan Manas arslan

mıdır?" dedi Serek laf olsun diye.

Geniş derede bülbülün tmesiyle uyanan Han Manas, nehir kıyısına varıp yüzünü

yıkadı. Yorulan yiğitlerin rahatını bozmayayım diye davul çalmadan muhafızlar

aracılığıyla Bakay, Koşoy ve Almambet bahadırları, kırk çorayı on iki hanın

âmirlerini çağırıp toplantı yaptı.

"

"Askerler rahat bir soluk alsınlar. şimdi Kakançin'e, Pekin'e doğru yol alalım.

Yolu hangi çora iyi biliyor? dedi Bakay sözünü kısa keserek.

Pekin'e keşif için ben gideceğim diye cesaret eden kimse çıkmadı. Askerler suskun

duruyorlardı.

"Yol keşfini bana verin. Orası benim gördüğüm yer, dövştğm halktır" dedi

Almambet gülümseyerek.

"Kaç günlük mesafe orası?" dedi Bahadır Manas Almambet'e.

"Gidişi dönüşü iki ay, bahadır" dedi Almambet, "İki ayda gelirim. İki ayda

gelemezsem, orda kaderimle lmşmdr."

M

Manas Sungur kuşu gibi bir hâl alarak, Almambet'in sözünden çok memnun oldu.

"Bahadır Almambet, keşife çıktığında yorulmayan, on iki gün durmadan savaşan yine

de koştuktan bıkmayan Kartküröng' e binip git. Ayrıca ok işlemeyen elbiseyi giyip

git. Erzağını bol al. Yanına çevik yoldaş seç!" dedi Manas.

"Vay efendim, vay!" dedi Bahadır Almambet gürültüyle gülerek ve bükülerek "Yola

hançerim yeter, Saralam'a bineyim. Hayvan olsa da sırdaşız değil mi. Bahadır,

yanıma yoldaş için Sırgak'ı verin."

H

Han Manas buna muvafakat etti.

E

Er Almambet binbaşı Oşpur'u ordudan buldurdu.

Oşpurum, ordu Ala-Dağ'daki gibi eğlenip yatmasın. Çinli ve Kalmuklarla savaşmak

için idman ettirilsin. Kakançin'de dolaşıp savaş hünerini öğrenmiştin. Ben

gelineye kadar askerlere hünerini öğret" dedi Almambet emrederek.

İki yiğit Almambet ve Sırgak, Çin topraklarının keşfi için atlarını seçip, silahlarını hazırlayıp harekete geçmek istediler.

B

Bütün millet Tanrıya yalvarıp hayır dua etti.

"Karşına düşman çıksa tabanında ezilsin! Atının izi otlarda kalmasın! Düşmanın takibedip ulaşamasın! Sağ gidin, ganimet alarak sağ gelin!".

i

İki gök yeleli kurt atlarını sıçratıp yola koyuldu.

Kuş olup uçan, yüksekte dövüştüğünde, düşmana karşı çıktığında gevşemeyen, keşifte

duraklamayan, susuz ovada susamayan, gürültüden şaşırmayan, orduya katıldığında

kırk gün karnı acıkmayan Sarala'ya binen, gök demirden zırh giyen sırlı mızrağını

eline alan, ok işlemez kalkan kuşanan, karanlıkta yürüdüğü zaman bozkır tilkisinin

izini kaybetmeden süren arslan Almambet Pekin'e doğru yöneldi. Almambet'in yanında,

teketek kavgaya çıktığında heybetinden hiçbir şey
kaybetmeyen, ölümden korkmayan,
alev gözlü Sırgak vardı. Hiçbir şeyden yakınmaz, keskin
mızraklı, başı kalkanlı bir
yiğitti.

Kuvvetli iki arslan, uçan kuşlarla yarışıp düşmana
farkettirmiden, bulut gibi
sessiz, ıssız bucaksız çölü, puhu kuşunun bile uçmadığı kırı
takib ediyor atlarını
dinlendirip akıl danışıyor, Pekin istikametine doğru gidiyordu.

Tuyundunun Sarı-kıyası'nın civarına gelirken Almambet
yoldaşı Sırgak'ı durdurdu.

"

"Bahadır Sırgak, bir dakika dur" dedi Almambet önüne
çıkarak.

A

Almambet, dizler üzerine oturup el ayalarını gözlerine
yaklaştırarak baktı.

"Eyvah!" dedi gözlerinden ellerini almadan Almambet
"Sırgakçığım, Çinliler bizi

farketmiş. Pis Çinlilerin devriye için koyduğu dağ sırtındaki dağ koçu, çoktan

kaçıp gitmiş, ördeğe haber ulaşmış. Şimdi biraz mola verelim." Yiğitler atlarının

gemini çıkarıp otlağa bıraktılar. Yolculuk azığındaki kavut ile kurutu pişirerek

yediler. Birbiriyle iyi anlaşılan iki bahadır birbirine gençlik yıllarını anlatmaya

başladılar.

Kalabalık ordu, rahat bir yere yerleşti. Hastalara bakıldı. Bu yabancı yerde,

askerler hergün sayıldı. Yorulan atlar dinlensin, yorulan yiğitler kendine gelsin

diye devriyeye asker konup keşiften haber beklenip yatıldı. Oşpur bir türlü rahat

edemedi. O, askerlere hünerini öğretmek zorunda idi.

Manas'ın kırk bahadırı yirmişer yirmişer ikiye ayrılıp dört kısrağı ödül koyup,

aşık kemiği atıp oynuyorlardı. Karargahta Kırgıl'ın bağırıp çağırın sesi çıkıyordu.

Zaten onun sustuğu gün olmamıştı. Nerede olursa olsun muvafakat etmiyen Kırgıl'ın

normal olmadığını gören bahadır Almambet, Manas'a şöyle demişti: "İhtiyar Kırgıl

ölmedikçe, kıyameti görmedikçe Kırgızın işleri iyi gitmez".

Bugün de Kırgıl

birilerini çatıp, yok yerden kavga çıkardı. Bir anda karargahın civarındaki Çubak

ile İhtiyar Kırgıl, birbirlerine takılırken ansızın ağız dalaşına tutuştular.

i

İhtiyar Kırgıl, Çubak yiğide terbiyesizce hakaret etti:

"Hey, Çubak o kadar kabarma! Rakı içip sarhoş olduğun zaman dünyayı yıkacağım, ben

Manas'ın sağ koluyum diyordun. Manas'a gelen o şaşkın Çinli o kadar olamıyorsun.

Katardan çoktan geride kaldın. Akıldan ve sözden yoksunsun. O kadar güçlü arslan

olsaydın kaçıp gelen Almambet Çin'e keşife gider miydi? Çubak burada kalır mıydı?

Böyle yaşayacağım deme, geber!"

Bunu işiten Çubak bakıp durur muydu hiç. Onun da gözlerinden ateş, ağzından alev

çıktı, öfkesinden çatladı. Dövüşte, insan gücü yetmeyen Er Çubak'ın kızgınlığını

gören yiğitler "kendine hakim ol" diye ellerini tuttular.

Akbalta'nın oğlu Çubak altın çerçeveli akbaltasını bileğine taktı, silahlarını

kuşanıp kökteke adlı atına bindi yılan gibi sıçrayıp ihtiyar Kırgıl'a bağırdı.

"Elinin körü, ihtiyar! Senin şu Almambet'inin peşinden yetişip kesmezsem, kanını

içip doymazsam, Çubak adım silinsin. Onun cesaretini görecekim! Pekin'e girecekim!

Yakalayana dek kovalayacağım. Almambet'in başını buraya terkimde getirecekim". Er

Çubak davulunu hareket etti.

Çubak'ın bahadırılığı Manas'tan eksik değildi, boylu poslu, geniş omuzlu, yilankavı

boyunlu, çok yiğit biriydi. O, muskasını sıçratan yürük atı Kökteke'ye binerek

önünü engelleyenlere bakmadan gitti.

Devriyeye giden Han Bakay, Çubak'ı tek başına yürüdüğünü gördü. Artçıdan onun

istikametini öğrendikten sonra tepedeki altın çadırdaki habersiz yatan bahadır

Manas'a gitti.

"Çubak, kulaksız gök yeleli kurdun hareketini gördün mi?
Sözümü anla Manas,

ayrılanı kurt yer, ayrıla ayrıla bugüne kaldı Kırgız, başka halka
laf gidiyor.

Çubak senden başkasını tırnağı kadar görmüyor. Çubak'ı bir
an evvel durdur" dedi

Bakay.

Bakay'ın sözünü dinleyen bahadır Manas ne diyeceğini şaşırdı.

T

"Yapma amcacığım, ordu bozulmaya başlamış. Buna izin
vermeyelim. Çubak ile Almambet

birbirinden eksiği olmayan yiğitlerdir. İki arslan yok yere ıssız
çölde, kimsenin

olmadığı yerde çekişip dövüşürlerse birbirlerini öldürürler.
Kanatlarımızdan

ayrılmayalım. Ak-kula'yı yedeğe alarak gürültü koparan
Çubak'ın önüne varıp hediye

edip öfkesini gidereyim! Askerim bu durumda olduktan sonra
emanet candan umudumu

keseyim, ata binmeyivereyim!" dedi bahadır Manas kızarak.

Manas kızdığı zaman ordu değil, gökteki bulutlar bile
kararırdı. Bahadırın görünüşü

şöyle idi: Dimdik küstah gözlü, ince dudaklı, yassı yanaklı, uzun çeneli, gözlerin

derin idi. Yiğitliği apaçıktı. Manas da Aymanboz atına binerek Çubak'ın peşinden

gitti.

Tal-Mazar'ın altında uyumakta olan Almambet yüzüne birisi bir şey saçmış gibi

şaşarak uyandı. Okunu hazırlayan Almambet at üzerinde bağırdı. "Hey, Sırgak dur!

Benim gördüğümü gördün mü? Benim duyduğumu duydun mu, bahadır?"

Sırgak atına binerek Almambetle yanyana geldi.

"

"Ee, bahadır ne oldu? Yoksa kalabalık bir düşman grubu mu gördün?"

"Ey mert Sırgak arslanım, sırdaş olan yoldaşım! Bilmiyorsan söyleyim, beni himaye

edenler söyledi : Akbalta'nın oğlu Er Çubak denen gaddar yayılmış uçan kuş gibi

geliyordu, bastığı taşı parça parça ediyordu, kazan gibi olan topağı üzerinde

gürültüler çıkarıp, perçemlerini göğe sıçratarak, tuynaklarını batırmış hiddetle

bir hal almıştı hayvan. At üzerindeki Çubak'ın heybeti de acayıptı, rengi uçmuştu,

düşmana aldırmadan, kimseyi kendine denk görmeden düşmanını yiyecekmiş gibi

hırslanmıştı.

Gök yeleli kurt Almambet Er Çubak'ın hırsını görüp atını çevirmiş ona aldırmayan

Almambet sırtarak selam verdi.

"Ee, bahadırım Çubak, kızmış gibi bir halin var, kılıcını çekmişsin, karşılaşacağın

düşmanı göster, bahadır. Kalabalık Çinli mi geldi? Düşman seni gafil mi avladı?"

Kızgın kudurmuş Er Çubak kimseyi dinlemeden yel gibi hızla gelerek Almambet'e bir

dokundu.

"Hey numara yapma Almambet, geçenlerde sen halkından ayrılıp başıboş dolaşıp

geldiğinde geniş Talas'ın koynunda, ılgın ağacı biten havzada Argın, Nogoy içinde

kan akıtıp, kılıç tutup içtiğimiz ant hani?" O zaman ata beraber binelim, düşmana

beraber saldıralım, keşife beraber çıkalım, ölsek de beraber ölelim demedik mi? O

yemininden nasıl kaçarsın? Beni bırakıp neden yalnız çıktın? Dur! Söyleyeceğimi

dinle, köle! On iki türlü askeri yönettiğin halde keşife çıkan sen misin? Danışmak

yok, laf yok, artçıdan kalan ben miyim? Vay köpek seni! Şimdi benim elinde

öleceksin Çinli! Dedi Çubak içini boşaltarak.

"Ey, Çubak dostum! Sabreden derviş, muradına ermiş derler. Sabrededur, bahadır

keşife ben gidecektim. Kırk hanlı Çin'den haber alacaktım. Arzu edersen sana yol

açık, keşifine gidiver. Kırgızdan kimse keşife çıkmadıktan sonra, ben çıkayım dedim

kötü mü etmişim? Kin besleyip Çinli diye canımı sıkma, kanımı kaynatma." Almambet

sövüp saymadan, konuşup kızgınlığını gidersin diye ona aldırmadan ip gibi kıvransa

da sol eliyle tutarak durdu.

"Pis Çinli köle! Yalandan keşife çıkacağım diye başlı halk olan
Türkü bırakıp

gitmek istiyorsun. Barikatını bozayım mı, can sıkıntısını
gidereyim mi, seni

istirahat ettireyim mi?" Er Çubak yeniden öfkelenerek atını
kamçılıyıp yerinden

fırladı.

Şimdi Er Almambet de sinirlenmiş, ağzından ateş püskürterek,
tüyleri diken diken

olmuş vaziyette, sinek kadar canını hiç düşünmeden lanet
olası Çubak'a söverek

hücum etti.

"Hey hırslı pis murdar! Benim Pekin'e keşife gitmem kimin
için? At üzerinde inatla

yolumu engellemek kimin için? Cahil köpek Çubak, bil ki
bunların hepsi senin için.

Durmayım dedim durdurdun, konuşmayım dedim
konuşturdun ulayan köpek Çubak! Bil ki

ben Pekin'in asilzadelerinden biriydim. Saf altından yapılan
tahtım vardı Pekin'de!

Korkak pis murdar, ben nasıl Noygut kölesiymişim. Kuvvetli
arслан isen, benden daha

yiğit isen, cesur arslan isen niye bozkırından şaşıp geldin. Ben
tahtımı bırakıp,

halkımdan bezip pislikten temizleyip çora oldum Manas'a.
Yerleştim Tala'a.

Beni Han yapın dedim kiminize?

İstedim, girdim dininize.

Hanınla bir olmadın

Öfkelensem burada,

Macera seven Çubakım.

Kovayım mı cinini?

Amir yap dedim kiminize?

Hürmet ettim dininize.

Amirinle bir olmadın

Döveyim mi cinini"

Almambet kazık boyunlu Sarala'ya kamçı çalarak çift tığlı gök
çelik kılıcını

kınından çıkarıp Çubak'a saldırdı. "Başını elma gibi
kopartacağım. Yol üzerinde

öldürüp köpeklere yem yapacağım."

Er Çubak da canını düşünmeden sağ yenini çözüp, kalkanı
sırtına tutup, çelik

kılıcını eline alarak dörtnala atını koşturdu.

Tepeye çıkan iki yiğit karşı karşıya geldiğinde dostluk hatırı yüzünden birbirine

kıyamadan, bağırıp kılıç vuramadan bakıp durdu. Çubak Ağa! Almambet Ağa! Öfke

düşmün akıl dosttur derler. Acınızı benden çıkarın bari dedi Sırgak. Buna

aldırmayan erler atlarını oynatarak birbirine tekrara saldırdı.

Bu esnada eyerin sırtına benzeyen gök kırdan sevgili bahadır Manas'ın karaltısı

doğan güneş gibi belirdi. Manas Aymanboz'a kamçı çalarak rüzgar gibi yetişip geldi.

"Yiğitler! Durun bir dakika! Bırakın kılıcınızı!" dedi. Manas uzaktan bağırarak.

M

Manas'ın bağırışını duyan iki yiğit durdu.

Bahadır Manas yürük deve gibi atıyla yetişip gelerek iki yiğide şöyle dedi:

"Üzerimde sungur, yanımda kaplan, altımda hayırlı yol, savaşta kalabalık askere

bedel ikizler olan Almambet ve Çubak dostlarım"! Çektiğiniz kılıçlar taşı kessin,

felâketler onunla beraber gitsin, yere bırakın! Şakanızı bırakın!" dedi. Han Manas

araya girip kamçısını kaldırarak.

Çekişen iki yiğit aracıya bakmadan "Bırak beni, onu keseyim" diye tekrar birbirini

tehdit ederken kaplan Manas şaşırarak şöyle dedi:

"Ey akılsız ve budala dostlarım; niyetinizi bozup yarı yolda kavga çıkarıp böyle

Talas'a geri dönmek mi istiyordunuz. Bahadır Manas'a kendinizi göstermek mi

istiyordunuz. Bunu nasıl yaparsın Almambet? Nasıl böyle düşünürsün Çubak? Yiğit

Almoş varken cihanı altüst edeceğim, on sekiz bin âleme saldıracığım diye

düşünüyordum. Çubak yanımdayken ok işlemez beyaz elbisesini değiştirip giyeceğim

diye düşünüyordum. Sizin halinizi bugün gördüm! Kim olduğunuzu anladım. Şu Pekin'e

kendim tek başıma gideyim, tek başıma varıp öleyim! Ey akılsızlar, yiğitlik

taslayan budalalar, çölde yol kapışıp biriniz ölüp biriniz kalın..."

Sinirlenen bahadır Manas elindeki çift dizgini sağa sola silkip bıraktı. Kızgın gök

yeleli kurt Manas kara tepeli kırdaki Karakuş gibi vadiye bakıp küserek oturakaldı.

İki bahadır baştaki gibi sert tavır göstermeden yumuşayıp, kılıçlarını kınına

takıp, biribirinden uzaklaşarak bahadır Manas'ın karşısında mahcup olarak durdular.

İlk önce Er Çubak, Almambet'in önüne gelip diz çöktü, boynuna yular takarak iki

elini göğsüne koyup şöyle dedi:

"Bahadırım Almambet, senin arkandan sana Çinli dedim. Bastırıp geldim, farkettim ki

bu utanç vericiymiş. Keşife gideceksen işte yol! Al, başım hediye! Bahadırım

Almoşcığım kusur bendeysen affedesin!"

Şu yalan dünyaya bak, büyük bahadır Almambet eriyip yumuşayan Çubak'ın tavrından

memnun oldu.

"Han oğlu Er Çubak! Konuşurken sırdaşım, kıymetli arkadaşım, dertleşirken dert

ortağım! Kakançin'e, Pekin'e beraber gidelim dediğin doğrudu. Keşife sana

söylemeden çıkmam doğru değildi, kabahat bende, sen de beni affet bahadır!"

Almambet atından inip Saralasını yedeğe alarak kamçısını boynuna koyup Çubak'a diz

çöktü.

Ateşten geri dönmeyen, ölümden kaçmayan ahmak doğan iki bedbaht geberdiler mi nedir

diye bahadır Manas gözünü çevirip baktı ki, deminki ikisi birbirine sarılıp,

göğüslerini değdirip, el verişip, gökteki yıldızlar gibi çift olup barışmıştı. İki

bahadır atlarını yedeğe alarak ağır ağır yürüyüp boyunlarını büküp Manas'ın önüne

geldiler.

A

Arslan boynunu çevirdi. Bahadır Manas'ı görüp sevinerek güldü iki yiğit.

"Han, efendim, günahımızı affet. Önünde atlarımız hediye, bahadır!" dedi iki yiğit

yanyana durarak.

"Ey Almambet, Çubak ikizim! İkiz yiğitlerim! Atışmaya gelen düşman olursa dünyayı

yıkan kahramanlarım! Pekin'e ulaşip keşif yapmak üzereyken gelip kavga çıkaran

düşüncesiz Çubak, yaptığından utan! Yetişip gelip araya girsem küskün söz

söylediğin için utan Almoş!" Bahadır Manas ağzını kocaman açıp gülerek iki

yiğidiyle barıştı.

I

Issız çölde atlarını yedeğe alan dört bahadır sözleşti.

"Uçarsak birbirimize kanat olalım, düşmana ok olalım. Öleceksek birlikte ölelim.

Andımızı bozanı Gök lanetlesin!" dediler bahadırlar Tanrıya sığınarak. Aymanboz'a

binen bahadır Manas kıl çelik kılıcın tığını yalayan, birbirine şeref sözü veren

üç yiğitle Cet-kaytına kadar pürüzsüz görünen Tal-Çokunun üzerine doğru yöneldiler.

Efendisi başta olmak üzere dört bahadır etraflarına bakındılar.
Karanlık bastığında

göz ulaşmayan, göz ulaşsa da doyulmayan eski Pekin-nehiri ile
gölü, çölü ile dağı,

sahrası ile ormanı, şehiri ile kalesi göze ilindi.

Arslan Almambet karşısındaki manzaraya imrenerek gün
boyunca Pekin'i anlatıyordu.

"Karlı sahra, Büyük Pekin, keşke benim yerim olsaydı diye arzu
edilecek yer değil

mi? Çubak kaynaşıp yatan kalabalık Çinli benim halkım olsaydı
diye sorulacak halk

değil mi? Çubak" dedi Almambet ilave ederek.

Almambet'in ah çektiğini, ihtiraslı gözlerini gören bahadır
Manas "Almoş göbek

kanının damladığı yerini özlemiştir, yurt özlemi mahveder
insanı!" dedi dostuna

acıyarak.

"İlim ilden eksik değil, ilsiz kalacak insan ben değil". Dertli
dertli hıçkırarak

ağlayan Almambet konuşmasını bitirdi.

Bahadırlar yola koyuldular. İl içine girmeden, ine cine
gözükmeden dağı takibederek
yürüdüler.

"Bahadır Manas, sağ tarafta köykap (kuh-i kaf) vardır. Onun
geniş tepesinde

Sazangşan denen halk yaşar. Çet-Beecin'in başı onlardı.
Savaşçı halk. Halkının

ihtiyarı ile genci farkedilmiyor. Başları kazan gibidir, her biri
yetmiş kulaç

köknar ağacına dayanarak yürür. Bunların âmiri Makel adlı
devdir. Onu kimse

yenememiştir. Bu yüzden korkuyorum. Bilmeden savaşırsak o
kafirden başkasını kendi

elimle geberteceğim" dedi Almambet sırrı anlatarak.

Bahadırlar tepedeki yalnız çınar ağacının altındaki pınara
gelerek atlarını bir
yere bağlayıp yattılar.

Almambet Manas ile Sırgak'ı bırakıp Çubak'ı alarak Pekin
tarafına keşife gitti. İki

bahadır dağ sırtına çıkıp düzlüğü araştırdı.

B

Boyu dağ gibi olan Almambet birden ürktü.

"Ey, Çubağım, can dostum! Benim gördüğümü gördün mü, benim duyduğumu duydun mu?"

Geçende benim dediğim Makel adlı dev geliyor."

Çubak dikkatlice baktı, ama ıssız çölde insan karaltısı filan görmedi.

"Ey bahadır Almambet, devini görmedim" dedi Çubak.

"

"Yola iyice baksana!" dedi Almambet.

"

"Yolda bir tepe duruyor. Başka kimse yok."

"

"O tepe dediğin Makel adlı devdir" dedi Almambet.

E

Er Çubak ağzını açtığı halde şaşırıp donakaldı.

"Kakançin'in Esen Hanına devriyedeki dağ koçu çoktan bizim haberimizi

ulaştırmıştır. Kurnaz Esen Han Kakançin'in askerlerini koruyup Kırgızları yok

edeceksin diye muhafız Makel adlı dev'i buraya göndermiştir.
Şimdi Makel adlı dev'i

iyice göreceksin Çubak" dedi Almambet.

Vay tövbe, yeryüzünde böyle insan da varmış demek. Er
Çubak dev'i gördükten sonra

canından umudunu kesip bakakaldı. Makel devin yüzü rengi
daha açık gözüktü: Ağzı

tepesi yıkılan mezar gibiydi, tek olan gözü parlıyordu, kaş ve
kirpiği yeri

kaplayan koyu çam ormanı gibiydi. Makel'in bıyığıyla sakalı
arasında karga, alaca

karga, alıcı kuşlar yuva kurmuşlardı, cıvıl cıvıl uçuşuyorlardı.

Boz katırın dizginini çekerek büyük keçe evi kadar topuzunu
bırakan Makel adlı dev

cebinde ocak gibi büyük piposunu çıkarıp tütün kutusundan
beş avuç tütün alıp

çakmak taşıyla tutuşturdu. Üflediği duman yen kadar olup
üzerinde yilankavı bir hat

çizerek ıssız yeri bulut gibi kapladı, yol gözüküyordu.
Sigarasının zehirinden bir

at koşumu kadar mesafedeki Almambet ile Er Çubak
aksırdılar. Başları döndü.

"Kaplan Çubağım, nasıl bir zaman nasıl bir karanlık çökecek başımıza bilemeyiz.

Makel adlı deve gözükmenden geri dönelim. Manas'a gidip anlatalım. Ona dördümüz çıkalım" dedi Almambet acele ederek.

Bunu işiten Çubak korktu.

"Aman Almoş ne diyorsun, halkın lafına kalırız. İki yiğit bir yığitten kaçıp geldi

demezler mi? Herkese bir ölüm vardır. Gayrete gel Almake! Tevekkülle savaşalım.

Mel'unu keseriz!" dedi Çubak silahını hazırlayarak.

A

Almambet Er Çubak'Tan memnun olup kendi söylediklerinden utandı.

"Kurban olayım sözüne, Çubağım! Ben bekleyip durup tek olan gözüne ok atayım, sen

mızrakla sanç bakalım" dedi Almambet yayını hazırlayıp dağ sırtından aşağıya baktı.

Almambet Makel adlı devin tek gözünü hedef alarak attı. Ok gözüne saplanmıştı,

Makel'in gözbebeği fıçı gibi yere düştü. Makil bağıarak
gözünü tutup dizleri
üzerine dayanakaldı. O ana kadar Er Çubak kayalık dağ gibi
deve, oktan önce ulaşır
apaçık duran ağına mızrak sapladı.
Makel adıl dev yuvarlandığında dağ kaymış gibi yeryüzü
şiddetli gürültüyle
sarsıldı.

Fazla vakit geçmeden yere düşen devin kafatasına Almambet
baltayla vurarak geçti.

Makel'in kalkmasına fırsat vermeyen Çubak devin başına bir
daha balta vurdu.

İki yiğit her yandan üstüste ok atarak Makel adlı devi bir
günde ancak alt ettiler.

İki yiğit Makel adlı devin başını kesip gergedana yüklemeye
epey zorlandı. Er Çubak

iki heybe taşına birlikte yükledikten sonra devin başıyla eşit
düzeye geldi.

Devriyeye çıkan Sırgak, iki yiğidin ata bir şey yükleyerek geldiğini görüp Bahadır

Manas'a müjdeli haberi ulaştırdı.

"Yüce efendim, işler yolunda, iki arslan sağ salim geliyor. Ganimetleri varmış.

Geyik avlayıp ev kadar gergedana yüklemişler."

İki yiğidin yoluna artçı olan Sırgak çıktı.

"Yolunuz hayırlıdır inşallah. Av ola! Hediye istiyorum, bahadır!" Sırgak merak

ederek gergedana doğru yöneldi.

"İsteğin kabul olsun! Bir geyik avladık. Başını yükleyip geldik. İndirip alasın!

Elin bereket getirsin!" dedi Çubak onu deneyerek.

Er Sırgak, çabucak gergedana doğru elini uzatmış giderken birden bağırıp dönerek

kaçtı.

"Yapma ağabey, bu nedir? Domuzun başımı ya da yelmavuz devin başı mı? Kakançin'in

hepsi böyle olursa, ne günler göreceğiz? İşimiz kötü!" dedi Sırgak şaşırıp.

"Hey, Bahadır Sırgak, yüreğın yerinden oynadı, gel tedavi edeyim" dedi Çubak.

Sırgak kenine geldikten sonra Manas'a çevrildi.

"Efendim bu başı gördün mü? Bu yaramazların yaptığı işe bir baksana!" dedi Sırgak
afallayarak.

A

Almambet kahkaha atarak güldü.

"Hey, benim geçende size söylediğim Makel adlı dev işte budur" dedi Almambet devin
başını yere fırlatarak.

Makel adlı devin başı bahadır Manas'ın ayağı altına yuvarlanarak gelip durdu.

Dört eren Kakançin yurdunu dolaşıp içeriye doğru gidiyordu.
Karargaha giden yolda

akına hazırlanırken kalabalık asker gözüktü. Bu askerleri gördüyse de hiç

aldırmadan gidiyordu Almambet. Onun yanında bahadır
Manas sessizce yürüyordu. Er

Sırgak çaktırmadı. Sadece Er Çubak korktu. "Hey, Almambet
ne yapıyorsun? Kökümüzü

kazmaya mı yelteniyorsun? Kalabalık asker bizi görürse,
üzerimize saldırırsa ne

yapacağız? Bu bir felaket değil mi?" dedi Çubak.

"Ölürsek bir çukurdayız, yaşarsak bir tepedeyiz, bahadır. Beni
takibedin!" dedi

Almambet alçak sesle.

Bahadır Manas da sırrı biliyormuş gibi yavaşça güldü. Bahadır
Çubak başkalarından

geri kalmayayım diye tevekkülle yürüdü.

Bahadırlar, gök mızrak tutan askerler, yaylarını hazırlayan
nişancılar gürleyen

ejderhalar arasında gidiyorlardı. Onları aşarak, büyük köprüye
gelip durdular.

Almambet köprünün altına atlayıp tek yola girdi. Onu Bahadır
Manas, Er Sırgak

takibetti, kılavuz Çubak köprüden geçmek istiyordu.

A

Almambet Çubak'ı görür görmez bağırdı.

"Çek, geri dön! Öleceksin lan!" Çubak'ın Köktekesinin tuynağı köprüye değer değmez,

büyük bir gürültü koptu.

Korkan Çubak derin çukura girip kaçtı. Gürültü geçtikten sonra Çubak bahadırlara

geldi. Onun rengi uçmuştu.

"Ee, bahadır Çubak, can tatlıdır değil mi ha?" diye sordu Sırgak.

A

elmambet keyifli keyifli gülümseyerek şöyle dedi:

"Ey bahadırlar, ben size Pekin dayanıklı bir yer, Çinliler kalabalık halk diye

söylemiştim. Bu Çinliler doğruca gidilecek bir halk değil. Halkının ve ülkesinin

sırrını bilen adam ancak gelebilir. Bu kurnaz Çinlilerin bir hilesidir.

Köprüye doğrudan basan geçemez. Kalabalık ordu olsa bile ölümden kurtulamaz.

Karınca gibi kaynaşan askerler ise hileyle, suretle, taşla ustalıkla yapılmıştır.

Tepeme asil taş konup han olduğum zaman, Kırgız olma gibi
bir niyetim olmadığı

zaman, Çin sınırına kalın barikat kurup Pekin'e giden yola,
Kırgızlara, atlı

savaşçı halklara karşı yaptırmıştım. Büyü ile yola nöbetçi
konulmuştu." dedi

Almambet.

"Hey, yiğit yatakta yatarak ölmez. Sinek kadar cana bile bir
ölüm vardır! Namus

için doğduk, namus için öleceğiz!" dedi bahadır Manas yüksek
sesle gülerek.

Almambet yiğitleri durdurdu.

"Bahadır, düşman bizi farkedip hazırlanmıştır. Sırgak'la ikimiz
Çinlilerin durumunu

öğrenelim" Almambet, Bahadır Manas'la Çubak'ı bir keçe
evine bırakıp keşifine

gitti.

Er Almambet yanına gök yeleli kurt Sırgak'ı alarak at koşturup
alçak dağın sırtına

gelip durdu.

Er Almambet şöyle konuştu: "Ey Çubağım, Kan-Caylak'ın tepesini gördün mü? Orada

nöbetçi olarak konulan sarı tilki var. O bizden kaçıp kurtulursa devriyedeki kırk

rahibe haber verecektir? Ondan gözünü ayırma. Tilki yerinde ise, onu ininden

takibedeceğim. Seni çağıracağım." diyerek Sarala atını koşturup gitti Almambet.

Er Almambet kurnaz tilki kokumu alıp kaçıp gitmesin diye tilkinin yattığı yerin

karanlık olması için dağ üzerindeki bulutu takibederek bekledi.

Almambet çukura vardı. Atından inerek taşlar arasına saklanıp hava serinleyinceye

kadar bekledi.

Bir anda kurnaz tilki burnunu yukarıya kaldırıp koşarak ininden çıktı.

Almambet tilkinin göğsünü hedef alarak ok attı. Ok alınan yere isabet etmeden bir

ayağını hedef sıyrarak geçti. Kurnaz tilki can telaşıyla kaçtı.

Almambet dağı sarsarak Sırgak'ı çağırıp bağırdı.

Er Sırgak otlu dağ yaylasıyla kökçöbiç atına üstüste tepinip sır mızrağını uzatarak

tilkiye yetişip onu kuşattı. Almambet tilkiye fırsat vermeden gelip kılıcıyla onu

altı parça etti.

Rahat bir nefes alan Almambet taşların arasına gizlenip üzerine işaret konulan

yerden kocaman bir kapı alıp gelerek içini yardı. Ondan Çin hanını giydiği iki

elbiseyi aldı. Tepesine taş katılan elbiseyi kendisi giydi.

Sırgak'a şalvar, çizme,

kalpak ve dar elbise giydirdi, atlarına Çin örtüsü örttüler.

Almambet yola bekçi

olarak konulan kurnaz dağ koçunu da gebertti.

Dağın ortasındaki masmavi göle gelirken Almambet dertlendi.

"Sırgakçığım, atının

başını çevir bahadır, bu göle bekçi olarak konulan ördek çoktan uçup gitmiş. Demek

Çinlilere çoktan haber ulaşmış!" dedi Almambet kara kara düşünerek.

İki yiğit kaynaşan kalabalık Çinlinin içine girdi. Almambet eğilip Çinliler gibi

diz çöküp Çince söylüyordu, Sırgak dalkavuk kıyafetine girmişti.

Almambet'in Çin tarzı elbisesini, tacını, zümrük taşı belgesini gören yoldaki

görevli komutanlar ona tazim eyleyip durdular. Almambet rastladığı şehrin ordusunu

başka bir yola gönderdi.

Tungşa şehir Almambet'in göbek kanının aktığı, çocukluğunu geçirdiği şehir idi.

Ayna gibi vadiye gelirken atalarının yaptırdığı şehiri, doğduğu yeri görüp aklına

eski hatıralar gelen Almambet'in gönlü kararıp gözlerinden yaş döküldü, kendi

eliyle diktiği çınara sarılarak dertlenip ağladı.

"Dünyası kurusun, Sırgak! Doğduğum yer işte burası, Sırgak. Büyüdüğüm yer işte

burası Sırgak! Şu görünen karaltı yedi atamın tahtıdır. İşte öteki agala kum, kızıl

duvarlı olan babacığımın karargahdır. Benim kaçıp çıktığım yer burası, Sırgak.

Kalbimi temizleyip, dinimi bırakıp, babamdan vazgeçip kuş gibi uçup yalnız başına

yürüyüp Kırgızalar sığındım Sırgak. Baktım ki nerede olursa olsun halkından

vazgeçen, yerini bırakıp giden, çocuksuz yaşayan yiğidin altın başı hor görülürmüş,

Sırgak. İnsan nerede yaşasa da doğduğu mukaddes yerin hasretini çeker, bu hasret

insana acı verer, Sırgak. Sakın yer değiştireyim deme, Sırgak. İşte bu yalan

dünyada tekrar kendi halkımla savaşmak üzereyim, Sırgak. Patırtı koparandan alacak

öcüm var. Şimdi eski karargahımın izi yok Sırgak. Başköşe evim harabeye dönmüş,

boyalı evim mahvolmuş, çiçekli bahçem hendek olmuş, çınarık kesilmiş, halkım

darmadağın olmuş, duvarlarının tamamen yıkılmış, yurdum param parça olup bölünmüş,

Sırgak. İşte bu dostunun derdini dinle, Sırgak" dedi Almambet derdini anlatarak.

Bunları dinleyen can dostu Er Sırgak'ın da gözleri doldu.

İkisi gayrete gelerek yola koyuldu. Boz tepeye gelirken Er Almambet yere mızrağını

saplayarak Sırgak'a şöyle dedi.

"Çin'den yalnız başıma gece kaçıp çıktığımda, çok sayıda asker takibedip Kongurbay

ansızın saldırdığında ağızımdaki altınla kaplı pipom buraya düşmüştü. Arkama

bakmadan gitmişti. Atından inip bir baksana" dedi Almambet.

Atından inen Sırgak böyle düşündü: "Gündüz değil gece vakti, üstelik Almambet'in

kaçtığına yıllar olmuş, Kongurbay yetişip gelip vurdu diye yalan söyleyişine bak."

Er Sırgak mızrağın ucunu yere batıra batıra otların arasından Almambet'in paslanmış

altın piposunu buldu. Eline alıp gösterince Almambet hayran kaldı.

"O pipo benden sana hediye olsun, Sırgakçığım" dedi Almambet keyiflenerek.

Bahadır Almambet Er Sırgak'ı büyük çınarın altına yatırıp, "Gece boyunca burada

bekle, ben Esen Han'ın sarayındaki Burulça'ya uğrayıp geleceğim" diye yola koyuldu.

Tan atmadan Almambet geri döndü, döndü ama, Esen Han'ın muhafızları gördü ki

şaşarak döndü.

"Bahadır Sırgak, Burulça'yı görüp rahatladım, yolda bir şey olmasın diye giyimimi

çıkarıp yatmadım. Bekleyeceğim diye ağlaya ağlaya kaldı kuşum," dedi Bahadır

Alambet baltasını sıkı tutarak.

Çin hanı Esen Han'ın Kırgızları Pekin'e yaklaşıyor diye Kongurbay başta olmak üzere

kırk hanı harekete geçirip peşinden takibettiğini sezen Almambet ile Sırgak Kara-

s

su'nun boyunda akıl danıştı.

"Canımızı alıp kaçarak Manas'a düşman geliyor diye apışıp varmalıyım. Kakançin'in

atlarını ele geçirip düşmanın önüne bırakıverelim. Düşman yetişip gelirse vur kaç

savaşı yapalım" dedi Almambet.

Almambet Kaspalı'nın boyundaki atların arasında dolaşıp beyaz davula vurup, bağırıp

çağırarak atları ürküttü, at çobanlarını safdışı ederek atları yola sürdü. Çırpınan

alta yüz ata yoldan hiç şaşmayan, karanlık gecede dahi izinden sapmayan Acıbay'ın

atı Kartküröng kılavuzluk etti.

Takipçilerin önü iki günde ulaştı. İki yiğit birinci gün takipçilere kuşlara

saldıran şahin gibi saldırıp onları darmadağın etti. Çin askerleri gittikçe çoğalıp

onbinlerce asker ortalığı sis gibi kapladı. İki yiğit kah saldırıp, kah çekilip

vurkaç savaşı yaptı. Bahadır Manas ile Er Çubak'ın yanına bir an önce ulaşalım diye

gözleri dört oldu.

Çok olmak bir avantajdır. Kakançinin askerleri iki yiğide yedi kat sardılar.

Almambet ile Sırgak atları yorulup, kuvvetleri tükeninceye kadar koşturdular.

Çin'in nice kuvvetlerinin karşısına yalnız başlarına çıkıp mızrakları parça parça

oldu. Sonunda iki arkadaş halsizlenip üzengiden ayakları kayıp birbirine

vasiyetlerini söyleye dururken tepedeki kırdan bahadır
Manas'ın kocaman karaltısı
gözüktü.

Bu esnada rüzgarın uçurduğu çiğ gibi kalabalık asker bahadır
Manas'ı hemen

farketti. Haşmetli sevgili arslan tepede durup önüne baktı ki,
dağın cenup

yamacında Acıbay'ın Kartküröng'ü atların tamamını insan gibi
önüne salıp sürüyordu.

Dağ eteğindeki düzlükte Kakançin'in kalabalık askeri iki yiğidi
sarmıştı. Bunu

gören bahadır Manas ağzından alev çıkararak kara benekli
kaplan gibi atılıp, altmış

yiğide denk gelecek kadar heybetle Almambet ile Sırgak'ı
kurtaracağım diye,

dalgalanmakta olan düşman topuna doğru mızrakla saldırdı.
Han Balta'nın oğlu Çubak

kögala'ya benzeyen atına binip, gök kumaştan yapılan
elbisesini giyip, tevekkülle

bahadır Manas'a yoldaş olarak saldırıya geçti. Bahadırları
gören Er Almambet ile Er

Sırgak daha da cesaretlenerek "Manas" diye bağırarak ölümü
hiç düşünmeden savaşa

girdiler.

Manas'ın bindiği Aymanboz meydana çıktıktan sonra yorgun düşüp durdu zavallı! Bu

esnada Acıbay'ın Kartküröng'ü gayipten yaratılmış heybetli bir hayvan idi.

B

Bahadır Manas'ın önüne bana binecek mi acaba diye gelip durdu.

"Acı ağabey yaşıyorken Kartküröng'ü nasıl bineceğime, beni bırakıp atlara

kılavuzluk et" diyerek kamçısıyla tulparan sırtına dürtüp vurdu. Kartküröng hayvan

olsa da, konuşmaya dili olmasa da, gözlerinden yaş aktıp darıldığını göstererek

yelesini ve kuyruğunu göğ'e doğru kaldırdı, tırnağıyla yere vurup ayaklarını göğ'e

kaldırarak sert bir şeklide silkindi. Kişnedikten sonra diğer atlara doğru koşara

gitti.

Aymanboz adlı atı dinlenirken bahadır Manas kaynaşan Çinlilerin insan olduklarını

düşünmeden, onlara hiç aldırmadan maceraya tekrar girdi. Arslan bahadır Manas,

uzağı yakını ayırmadan ucu çelikten yapılan, havada
uçtuğunda alev saçan oku,

öldürücü yay ile kalabalık düşmana doğru fırlattı.

Askerler teker teker yere serilmeye başladı.

Dört erenin bir araya gelişlerinde yıkıp savurmaları
derecesinde güç ve kuvvet

birikti, kalabalık asker kayalık dağa vurulan dalga gibi dört
erenin silahıyla

tarumar edildi.

Yeryüzünü kan, göğü toz duman kapladı. Yiğitlerin başları
yerde yuvarlanıyordu.

Ayağı kırılan, atların inleyişiyle parçalanan insanların ah
vahları yankılanıyordu.

Alanda, dağ deresinde, çukurlarda, su kenarında cesetler açık
alandaki taşlar gibi

yatıyorlardı.

Telaşlanan Çin askerlerine kalabalık bir takviye ordu geldi.

Şimdi karınca gibi

kalabalıklaşan Çinliler dört yiğide doğru geliyorlar.

Kalabalık Çin askeri, yorulan dört bahadırı kuşatıp birbirinden ayırdı. Deminki

savaştan uzak duran Kongurbay şimdi Manas'ın
Aymanboz'unun yürüyemediğini,

yorulduğunu görünce Manas'ı, canlı yakalayalım da bir
eğlenelim diye bağırmaya

başladı.

"Ey Manas, Manas derse kabarıyorsun. Yiğitliğin var, aklın
yok, suya konulan tulum

gibi köpürüyorsun! Yiğit isen, şimdi gücünü bir göreyim;!
Dedi Kongurbay algarasını

canlı adımlarla yürüterek.

Bunu işiten bahadır Manas her cana bir ölüm vardır diye
Aymanboz'un dizginini

çekerek üstüste tepinip demreni ve ucu çelikten yapılan süslü
sırlı mızrağını

uzatarak "kaçma alçak herif" diye bağırıp çağırarak atıldı.

Bahadır Manas, Kongurbay'a yetişip mızrağı saplamak
üzereyken Aymanboz gevşeyip

kaldı, atı yürük olan domuz büyük nehirin dar olan yerinden
atlatarak kaçtı.

Aymanboz yürüyemedi. Bunu gören Çin askerleri, Manas'ı
yakalamak için yağmur gibi

ok atarak onun etrafını sardılar.

Bahadır Manas'ın başı zorda kalmıştı. Moğol eyerine omuzunu koyup bu dünyaya küsmüş

gibi dağı takibedip kaçtı. Bahadır vadideki alaca karga gibi bastırıp gelmekte olan

askerlere bakakaldı. Çinliler tepeyi on iki kat kuşattılar, ama ona yaklaştırmaya

cesaret edemediler.

Bahadır Manas'ı kurtarmak için üç yiğit aralıksız yirmi dört gün savaştılar,

canlarına dahi acımadılar. Er Sırgak altmış yerden, Er Almambet otuz yerden, Er

Çubak kırk yerden yaralandı.

N

Nihayet Er Almambet Sırgak'la kendi ordusuna haber gönderdi.

"Kurban olayım Sırgakçığım, Çinliler Er Manas'a felaket getirdi de!

Aymanboz yürüyemiyor de! Kırk çoraya söyle, yiğitler çabuk ulaşsın de!" Er Sırgak

kah sağıdan, kah soldan kamçı çalıp, sağa sola tepinip
baltasının şakasına değdiğine

bakmadan bir çare bularak kalabalıktan çıkıp arkasında kalan
Kırgızlara haber

vermek için gitti.

Şafak sökerken, etraf aydınlanırken dar bir yoldan yürüyüp,
Ak-kula'yı yedeğe alan,

Çin elbisesi giymiş, yetmiş kabilenin dilini bilen Acıbay
askerleri kandırıp

bahadır Manas'ın saklandığı dağa ulaştı.

B

Bahadır Manas, Acıbay'ın yiğitliğini görüp memnuniyetle
bağırdı.

"Canım Acıbay, sönen ateşi tutuşturdun, ölen canı dirilttin,
yoldaşlığını

gösterdin. Ey geniş Talas, senin gibi yer var mı, acıbay senin
gibi er var mı! Bu

iyiliğinin karşılığını ölmezsem ödeyeceğim."

Bahadır Manas, Ak-kulanın perçemlerinden tutarak boynunu
kokladı, "kanatım! Senden

ayrılınca hasretini çektim" diye atını eyerleyip düşmana
saldırdı. Bu sırada arkada

kalan on iki hanlı Kırgızların ordusunun geldiği davulu vuruldu.

K

Komutan Er Bakay gök sancağı tutarak çoralara çevirdi.

"Yarenlerim, başımız terkilerde, kanımız kaplardadır.

Atalarımızın ruhu

aramızdadır, biz onlarla beraberiz. Altın sandıkta saklasan da insan bir gün ölür.

Yiğidin canı eyerin yanındadır. Sancağın altına toplanarak yürüyün. Tanrı korusun,

ileri, erenler!"

İhtiyar Bakay sancağı tutarak ileri yürüdü.

Büyük gaza böylece başladı.

İki ordunun yiğitleri geceli gündüzlü soluk almadan, canlarını esirgemedi

savaştlar. Yer alt üst oldu, göğü duman kapladı. Kanlar nehir gibi aktı, korkunç

bir katliam gerçekleşti.

Korgurbay'ın askerleri fazla karşılık göstermeyip, Kırgızların saldırısına

dayanamadan Pekin'e doğru kaçtılar. Kongurbay dağılan
yiğitlerini engelleyemediği

için sıkıldı.

Kırgızlar kaçan düşmanın ardından kovaladılar. Gök toz
duman oldu, insanlar ne

yapacaklarını şaşırdılar, etraf kana boyandı, nice tulpar at
öldü. Cesetler dağ

gibi yığıldı.

Bir anda Çinlilerin yiğidi Kongurbay, kin beslediği bahadır
Manas'ın önünü kesmeye

yeltendi. Fakat heybetli, gök yeleli kurda karşı gelemeden,
haykırıp mızrak

sallayamadan, en ufak bir karşılık göstermeden şaşırp
durakaldı.

Alçak herifi gören bahadır Manas bakıp durur muydu? Ak-
kula'yı kamçılıyıp süslü

mızrağını uzatarak onu kovaladı.

Kongurbay'ın Algarıs'ı yan tarafında kanadı olan çok değişik
bir hayvandı. Karaca

gibi uçarcasına koşup uzaklaşıyordu. Manas'ın Ak-kulası çok
iyi yetiştirilmişti,

göğsünü kaldırarak koşarken yele ve kuyrukları yayılıyordu,
Kongurbay'ın peşini

bırakmadan kovalıyordu. Birbiriyle çekişen yiğitler dağ
sırtlarını, yamaçlarını
aştılar. Manas'ın Ak-kulası ok gibi hızla koşup perçemlerini
göğe atıyordu,
ağzındaki gemi takırdatıp, ince çubuk gibi kuyruğunu kalçasına
vuruyordu, tabanıyla
takırtı çıkarıyordu, ağzını genişçe açmıştı, kan karışmış beyaz
köpükleri göğsüne
saçılıyordu, başını yere doğru eğerek koşuyordu, at şimdi
epey kızışıp kalmıştı.

Alevke'nin oğlu Kongurbay haykırıp mızrak sallayamadan,
canından umudunu keserek
hiçbir şeye bakmadan Esen Han'ın kapısına ulaşayım diye iki
gözü dört olmuş ölesiye
kaçıyordu.

Büyük kumsala gelirken, bahadır Manas Ak-kulası ile yetişip
gelip Korgurbay'ın
ciğerini hedef alarak mızrak vurdu. O da çevik yiğit idi, kendini
mızraktan kaçırıp
keskin kılıcıyla bahadırın mızrağını kesti. Kuvvette yarışan
bahadır Manas Er

Kongurbay'ı kovalaya kovalaya Çet-Beecin'in kapısına kadar takibetti. Düşmanın

hilesini bilen Almambet onu görünce Saralaya kamçı çalarak kahraman Manas'ın

peşinden geliyordu.

"Arslanım atının başını geri çevri! Kapıdan girme! Kazılmış hendek var! Geri çekil

i

bahadır!" Almambet ok gibi hızla gelerek Ak-kulanın dizgininden tuttu ve bileğine

sararak çekti.

"Hey, Almambet, bırak beni! Yolumu kesme! Öldüreyim o kan içiciyi!" dedi Manas

inatla ileri atılmaya çalışarak.

"Bahadır, her seferde sözümü dinlemeyerek beni üzüyorsun! Kongurbay yalandan

kaçıyormuş gibi yapıyor. Kapının öteki tarafında, kalenin içinde tetikte duran

pehlivanların kazdığı hendek var" Er Almambet kızan bahadırı sakinleştirdi.

Çin askerlerinin atlıları kaçtılar, kalanları ele geçirilip kanlarının aktığı derin

çukura gömüldüler.

Almambet onbaşı ellibaşı, yüzbaşı ve binbaşını çağırıp
askerleri deftere

kaydettirdi. Askerlerin hesabını alınca gördük ki, sağ
kalanların yanında yaralanan

pek çok insan vardı. Birçok yiğidin akibeti meçhuldü, ölenler
bunlardan daha çoktu.

Bugün gördüğün yarın yok, dünya işte böyledir. Bahadırların
hepsini yoklayıp baktı

ki, Eleman'ın oğlu Er Töştük, tanınmış bahadır Çubak yoktu.
Buna karşılık vuruş

itişte iki arslanı kimse görmemişti.

"Lanetli dünya! Akbalta'nın oğlu Çubak kanadım idi! Önümde
yürüdüğünde uğur

getirirdi, savaşta kalabalık askere bedel idi! Bana yardım eden
iki arslanımdan

ayrılırsam ne yaparım ben?" Bahadır Manas şiir söyleyerek
gözyaşı döktü.

Yorgun düşen yiğitler tulparının eğerini ve teğeltisini
çıkardıktan sonra atlarını

bir yere bağlayıp elbiselerini çıkarmadan Moğol eyerine
yaslanarak kuş uykusuyla

tan attırdılar.

Şafak sökerken Çin ordusunun kaçtığı taraftan büyük bir ordu görüldü. Yaklaştığı

zaman baktılar ki, cesur gök yeleli kurt Çubak, Mançuların hanı Neskara başta olmak

üzere kırkbeyi bağlayıp getiriyordu.

Sevinç gözyaşları döken bahadır Manas: "Ah, canım Çubağım" diye bağırıp karşısına

çıktı.

"Hanım Manas! Bu Mançu hanının başını ganimet alıp sana hediye getirdim" Çubak ele

geçirdiği yiğitleri mızrakla nişan alarak bahadır Manas'ın ayağında dolaştırdı.

B

Bahadır Manas Mançu hanının başını kesmek için kılıcını kınından çekti.

M

Mançu Hanı Neskara sözde usta idi, han Manas'ın önünde şöyle konuştu:

"Yüce mevkili Han Manas! Baş kesmek var, dil kesmek yoktur. Hanın sözünü han

dinler. Bahadır, beni öldürürsen sana hiçbir faydası yoktur"

Öldürmezsen amirim sensin, canımı hiç esirgemedен yap
dediğini yaparım, hizmetini

ederim, gökteki ayı sana getireyim! Köle dersен kölen olayım!
Beni öldürme han

Manas! Haber ver Hanım! Esen Han'ın güzeli Burulça'yı sana
hediye edeyim!

Aycangcung'un kızı güzel Birmiskal'ı hediye edeyim!" dedi
Neskara şeytan gibi

yalvararak.

Kılıcını kınına sokmadan kan içmeye hazırlanan bahadır
Manas'ı Er Almambet

durdurdu.

"Bahadır, bağışla! Mançu hanı da, bahadırı da, bilgici de
Neskara'dır! Buna

öldürmede bir fayda yok. Beni dinle. Neskara ile diğer kırk
beyini orduda tutalım.

Bir beyi ile Acıbay'ı hanına gönderelim. Neskara'nın sözünde
samimi olup olmadığını

anlayalım. Pekin'i verirse seni han yapalım! Eğer bunu kabul
etmezse, Neskara'yı

beyleri ile birlikte öldürelim. Pekin'le tekrar savaşalım!" dedi
Almambet.

Kırgızların on iki hanı, beyleri, komutanları, ileri gelenleri bir araya toplanarak

kurutlay yaptılar. Bu sırada kaybolan Eleman'ın oğlu Er Töştük Çinlilerin bin

pehlivanını, sekiz yük kırk tulparını ganimet almış olduğu halde getirdi. Kırgızlar

dokuz oğlun en küçüğü Er Töştük'ü yeraltından yeryüzüne bugün çıkmış gibi

karşıladılar.

Elçilik için kimse çıkmazken kötü niyetli altı hanın biri olan Eştekerin

Camgırcısı şöyle dedi:

"Kakançin'e kopanları birbiriyle birleştiren, dağılanları bir araya getiren ihtiyar

Bakay varsın!"

H

Han Manas mızrak saçılmış gibi yerinden silkinip durarak:

"Hey, Camgırcı ne diyorsun? Bakay amcam varırsa onu kafese koymazlar mı, onunla

Neskara'yı istemezler mi! Halkım azap çekmez mi! Bu lafını köpekler duysun!

G

Gökteki kara bulutların gölgesi altı han taraftan başlayıp bastırdı.

Güneş ışığı bahadır Manas'ın üzerine düşüp durdu.

Karanlıktan ışık bulan gafletli yerden söz bulan Argın hanının oğlu Acıbay ok

işlemez elbiseyi giyip, kartküröng'e binip, iki tığlı taş kesen hançerini kuşanarak

Esen Han'a elçi olarak gitti.

Can yoldaşı olarak eksikliklerini gideren, yalnız iken çoğaltan, fakir iken

zenginleşen, bir araya gelen halkın reisi Eybit Han'ın oğlu Ürbü onunla birlikte

gitti. Acıbay ile Ürbü elçiliğe gittiler.

Yetmiş kabilenin dilini bilen Acıbay yeryüzünün dört bir köşesini dolaşmışsa da

Pekin gibi bir şehiri görmemişti. Esen Han, Pekin'i halkına zorla yarısını tuğlu,

yarısını taştan yaptırtmıştı. Gece de mumu yanan ihtişamlı kuleleri çok idi. Dar

kapının dört tarafında bekleyen muhafızlar Kırgızların elçilerini hanın

hizmetçilerine teslim ettiler. Hizmetçiler elçileri altın kapıdan rahiplerin eline ulaştırdı.

Rahipler sırtarak yere kadar eğilip somurtan Kırgızları Esen Han'a götürdü. Tatlı

sözlü hazırcevap Acıbay Çince hiç çekinmeden açıkça, sert bir şekilde konuştu.

"Ulu Tanrının himayes ettiği Kırgızların, adı kutsal bahadır Manas'ın elçisiyiz.

Han Manas Kakançin hanı Esen Han'dan şunu istemektedir: İyilikle Pekin'in hanlığını

kendi iradesiyle versin diyor.

Hanlığı vermezse, şartı kabul etmezse şehire gireceğim, o zaman halkı zarar görür,

tutuşacağım derse Çet-Beecin'in civarındaki ıssız yere gelsin diyor. Göreceğini

orda görsün diyor!" Kongurbay inatla elçileri keseceğim, derilerini yüzeceğim diye

atılmıştı. Onu Esen Han durdurdu.

"Elçi turna kuşu gibidir. Ülkeler arasında serbestçe öter. Ona yol açıktır. Atılan

ok taştan dönmez, elçi, hanın sözüne karışmaz" dedi Esen Han hikmetli sözler

söyleyerek "Bu silahsız elçileri kadınlar bile öldürebilirler, bu şekilde

öldürürsen, öcünü almış olmazsın. Düşmanı akıl ve tedbirle yenmek yiğit işidir."

Esen Han böyle söylerken Er Kongurbay kahrolarak bağırdı.

"Yiğit sanıyordum seni Esen Han, Kırgızların gölgesini görüp titriyorsun.

Kırgızlara itaat edemem. Tahtımı hediye veremem, eski Pekin'e gideyim, Karahan'a

ulaşayım." Küsen Er Kongurbay Çet-Beecin'i bırakıp, göğün altındaki kırk hanın

büyüğü Karahan" doğru kaçtı.

Esen Han danışmanları, komutanları, hanları, rahipleriyle toplantı yaptı. Esen Han

saray kızı Burulça, Aycangcung'un kızı Birmiskal başta olmak üzere Han sarayından

ay yüzlü, ince belli, küçücük ağızlı, cadı gözlü, horoz boyunlu, düğme saçlı,

saçbağı takan nazlı bin güzeli seçip, kırmızı ipek elbise giydirip, yelmeyen attan

bindirip, develere altın yükletip Çet-Beecin'i kuşatan
Kırgızların hanı bahadır

Manas'a hediye gönderdi.

Esen Han Çet-Beecin'in civarındaki, ıssız yerin tepesindeki
altın destekli dört

akıtmalı gök çadırdaki han Manas'a gelerek atından inip yere
kadar eğilip şöyle

konuştu:

"Dünyaca meşhur, itibarlı han Manas! Dünyayı titreten ulu
efendim, senin atlı

kahraman yiğitlerine askerlerim itaat etmiştir. Bahadırlığın
karşısında diz

çöküyorum. Bayrağım yıkıldı. Bin güzel kız sana hediye.
Altımdaki altın taht

hediye. Pekin'e han yapalım seni. Neskara gibi yiğidini
öldürme. Dediğini yapayım,

hizmetini edeyim, anlaşılm, bahadır."

K

Kırgızların ileri gelenleri yarım gün oturup birbirlerine akıl
danıştılar.

Manas Han'ın altın süslü davulu vuruldu.

Iraman'ın Irçı oğlu halk arasında dolaşıp duyuru yaptı.

"Ulu Manas'ın yarlığını dinleyin, millet! Kakançin hanı itaat etmişti. Çet-

Beecin'in âsil hanı Manas oldu, millet. Bin güzel kıza bir yiğit çıksın halkım!

Kakançin'i yendik diye taşkınlık etmeyin millet, sarhoş olup kendinizi kaybetmeyin

halkım" dedi Irçı oğul çalarak.

D

Dalgalandan asker çırpınarak: "Yaşa Manas! Var ol, Manas" diye dua ettiler.

Çet-Beecin'e Kırgız askerleri saf olup dizilerek ortadan yol açıp Bahadır Manas'ı

kırk yıl suya bandırsa bile rengi bozulmayan, kırk yıl selde aksa da hiçbir şey

olmayan beyaz haliya oturtup han Esen Han başta olmak üzere hepsi kaldırıp halkın

içinde yedi defa dolaştırdılar.

Çin ilinin halkı, Han Manas'a eğilip tazim eyledi. Göğün oğlu denen Esen Han

padişahlık mühürünü altınla işlenmiş kağıdın üç yerine basıp
altın tahttan indi,

Han sarayında hiçbir hareketi bulunmayacağım diye yemin
etti.

Her ülkeden, halktan gelen şık giyinmiş elçiler yerlere kadar
eğilip:

"Gök ile yerin desteği, Ay ile Güneşin ışığı, ulu Tanrının kutu
padişahımız Manas'a

kulluk ederiz" diye tazim eyleyerek kıymetli hediyelerini
sunup saygı gösterdiler.

Bahadır Manas Kakançin padişahının adab ve erkanlarını
koruyarak bayrak çekti, gün

geçtikçe yerine ısınıp, ziyafet kaidelerine da alışmaya başladı.

Bahadır Manas Çet-Beecin'e han olmasının altmışıncı günü
düğün şöleni düzenledi. Er

Almambet saray güzeli Burulça'yı, Er Çubak, Aycangcung'un
kızı Birmıskal'ı aldı.

Han Manas Çet-Beecin'de ilk olarak altın kağıda mühürünü
basıp yarlık çıkardı.

"Kakançin'in itaatkâr halkına kamçı kaldıranın, kadın ve çoluk çocuklarına

dokunanın, malını mülkünü yağmalayanın, haksız kazanç elde edenin cezası ölümdür"

Yarlık büyük ordunun önünde okundu.

Yarlığa aldırmadan altın ile mal mülk kapanlar vardı.

Almambet herkesin önünde

onların başlarını kestirdi. Ondan sonra askerler korktu ve bozukluklar azaldı.

Manas'ın bütün halka han olmasını bahadırın kötü düşünceli akrabaları ile kötü

niyetli bazı ileri gelenler bağenmediler.

"Böyle ihtişamlı saraylar, altın tahtı görmeyen, böyle tatlı sözleri, dans ve

şarkıları işitmeyen safdil Manas Kakançin'i karıştırır.

"Kadına düşkün bu şeştan yatakta ölecek."

"Namusunu geri almak için geri almak için Çin bunu bitirir.

Tuzağına düştü, artık

kurtulamaz."

"Hayır, bahadır" dedi Almambet "ben han tahtına oturmak isteseydim gençliğimde Çet-

Beecin'de kalacaktım. Pekin tahtına sen otur. Dostunun hürmetini gör. Ben Talastan

çıkarken Kırgız ordusuna gâzâ için han olmuştun. Ordu benim üzerimde. Başka

halkları ve bütün bölgedeki orduyu yöneteyim, onlarla uğraşayım. Çoralar

elbiselerini çıkarmadan geceli gündüzlü tetikte dursunlar."

Bahadır, Er Almambet'in sözüne kanaat getirdi.

Manas'ın Han sarayını akıllı Acıbay yönetti. Büyük orduyu Almambet idare etti. Gece

gündüz uzaklarda bulundu. Han sarayının aşçısı olarak, elli yıldır Kakançin hanına

yemek hazırlayan, Türkçeyi iyi konuşan Şuykuçu rahip kaldı.

Er Koşoy, Er Bakay ve Kırgızların büyükleri danışarak "Manas Pekin'e han oldu,

altın tahta oturdu" diye Ala-Dağ ve Talas'taki Kırgızlara haber vermek için büyük

kalpak giyen Er Şuutu'yu müjde vermeye gönderdiler.

M

Manas'ı burada bırakalım,

Ş

Şimdi söze deminki

K

Kongurbay'dan başlayalım.

G

Gaddar Kongurbay Göğün oğlu büyük han Karahan'ın yanına telaşla geldi.

"Göğün oğlu, merhametli Han efendim, Çin halkının başı dertte. Tarihinde hiç

silinmez kara leke kaldı. Kırgızlar Çet-Beecin'i itaatı altına alıp hanlığı ele

geçirdiler. Büyük bir ordu ver efendim, tekrar savaşacağım."

Çin hanı Karahan acele etmeden zili çalarak rahibine kutsal kitabı getirtip belirli

yeri okuttu.

"Kırgızların bahadırı Manas Çet-Beecin'i altı ay yönetecektir. Ondan sonra ruhu

öbür dünyayı bulacaktır" diye okudu rahip.

"Bahadır Kongurbay, düşmanın eline geçmiştir. Onu sen öldüreceksin. Demirci

ustaları çağırıp sapı altından olan, yüzüne zehir kaplanan balta yaptır. Ejderhanın

zehirine altı yedi defa batır. Değdiği zaman gebertir Kırğızı" dedi Karahan.

"

"Peki, yüce efendim" dedi Kongurbay yere kadar eğilerek.

Balta beş ayda yapıldı.

Er Kongurbay geceleyin ateş gibi yanan keskin tıgı baltasına gece gündüz bakıp,

Manas'ı keseceği günü düşünerek huzur buluyordu.

Bahadır Manas'ın daima yazında yayla seçmeye çıkan, göçte kılavuzluk eden, yedi

yerin tepesini çukurunu yolun sağı solunu iyi bilen Şuutusu gündüz at koşturup,

gece at üzerinde uyuyup, uçan kuşlarla yarışıp, tulparın tuynağını yordurup,

gözlerini kapamadan yedi gün yedi gece yol yürüyüp Talas'taki halkın anası

Kanıkey'in karargahına ulaştı. Bahadır Manas'ın yokluğunu farketirmeden erkek gibi

kopanları birbirine birleştirip, dağılanı bir araya toplaya
durmuştu Kanıkey.

"Han Anamız Kanıkey! Han Manas'ın haberini dinle! Hediye
bol hazırla! Kırgızın

dileği gerçekleşti! Han Manas Kakanın ve Kalmukları yendi.
Bayrağını Büyük Pekin'e

dikti. Manas Pekin tahtına altın ta giyip han olarak oturdu.
Dinleyiniz, millet!

Dinleyiniz!" şuutu at üzerinde bağırarak haber verdi.

Güzellerin güzeli, kadınların kadını Kanıkey Hatun eskisi gibi
çıktı, O şuutun'nun

eline altın sebike verip, ona ak sarı başlı koyun kestirdi. İyi
habere sevinin

halkı için de Tanrıya dua etti.

Er şuutu'yu ayrıca çağırıp, askerlerin durumunu, Çin'de
gördüğü ve geçirdiğini,

bahadır Manas'ın durumunu sordu, sabırsızlandı.

BÜYÜK GAZA (II. Bölüm)

"Er şuutum, Gök yeleli kurdum Pekin'e han oldu diyeceğine
başı derde girdi desene,

altın tahta oturdu diyeceğine eceli geldi desene. Kaç kere
söyledimse de sözümü

dinlemedi, söylediğime yanaşmadı. Pekin beş günlük yol dedi.
Pekin'in halkı hor

dedi, Şuutum. Kakançin'e han olursa, boğazından yenilir,
Pekin'e tutulursa

bahadırların tamamı Çinlilere yenik düşer, Şuutum.
Duyduğuma göre Pekin'e giden

geri dönmezmiş, oraya tutulan sağ kalmazmış. Dikkatle dinle
Er Şuutum, yüce soylu

efendim evladını ne zaman görecektir? Arkasında erkek oğul
kaldı, kötü niyetli

akrabalar kötülük edecektir, beyim Pekin'de ölürse gözümünden
yaş kurumaz!" dedi

Kanıkey hıçkırarak ağlayıp.

O gece Kanıkey acayip bir rüya gördü. Talas'tan ateş çıkıp her
yeri kapladı.

Kocaman gölün suyunu kuruttu, çukurdaki ve düzlüklerdeki
çınar ağaçlarını yaktı.

Uykudan korkup uyanan Kanıkey'in dünyası kararıp kötü rüya
gördüm diye yırtık

keçeyi saçıyla birlikte yakarak külünü boyasız kulplu ağaç
çanaka koyup "Gece

gördüğüm kötü rüya yırtık keçe gibi yandı, evde külün dahi
kalmadı, çık" diye

tütürüp eşik yanındaki çiğlerin arasına ters çevirip bıraktı. "

Han hatunu Kanıkey Er Şuutu'yu beyaz çadıra çağırdı.

Beşikteki bebeğine bakıp

haberciye şöyle dedi:

"Er Şuutum, dinledikten sonra yola koyul. Bir an evvel bahadır
manas beyimi oğlunun

haberini ulaştır, oğlun seni özlemiş diye söyle. Kanıkey ağlıyor
de," Kanıkey siyah

gözlerinden yaş akıtıp, şaşalayarak küçücük bir mektup verdi.

Şuutu Bahadır Manas'ın gâzâya bineceği yürük atlardan
eğitilmiş Tayburul'u yedeğe

alarak tekrar Büyük Pekin'e atlandı.

E

Er Şuutu'nun döndüğünü gören Agınay kızı Aruuke gelerek: .

"Amca, bakar mısınız, Almambet arslana iki kelime amanet
sözümü ulaştırın, bir

zahmet" dedi...

"Yavrum kulağım sende" dedi Şuutu "Bir kelimesini eksik ulaştırırsam, Tanrı beni lanetlesin."

"Amca, doğuracak günlerim sayılı. Bahadıırma hediye olarak nakışlı altın mendilimi götür" dedi. Aruke.

Ş

Şuutu kul tulpar atını oynatıp altı gün yol yürüyerek Pekin'e ulaştı.

O günlerde Alevke'nin oğlu Kongurbay otların üzerinde süzülerek yılan gibi

aralıyordu, ormanları arslan gibi yokluyordu, zehire bandırılmış baltasını eline

alarak Kırgızların yiğidi Manas'ı öldüreceğim diye brikatları dolaşıp duruyordu,

utancından kendi şehir Çet-Beecin'e girmeden yolları bekliyordu.

Akşam olup karanlık çökerken, Çet-Beecin'e ulaşmak üzereyken, kapıdan içeri

girirken Er-Şuutu Kongurbay'a rastladı.

Düşmanın kurdu Er Kongurbay Ala-Dağ'a haber gönderip Er Şuutu'nun gittiğini

öğrenmişti. Talas'tan haber gelecek diye yolu kesip bekliyordu. Er Şuutu'yu görür

görmez Algara atını sıçratıp, ağzından rüzgar çıkarıp dağdan çıkan arslan gibi

saldırdı.

.

Kongurbay'ı gören Şuutu kulun bileğinden derman gitti, yüreği yerinden oynadı. O

atını geri çekemedi, arkasına bakmadan Taybuuruldun üzeni kayışına basarak kaçtı.

Ölesiye kaçam Şuutu nehirin bataklığına tutuldu. Kongurbay yaklaşmaya başlarken

keyfi kaçan Şuutu atını mahmuzlayarak nehre bırakmıştı, yetişkin tulpar hiç

şaşmadan çabucak nehirin öteki kıyısına atladı. At atlarken kesenin ağzı açılıp

Kanıkey'in yazdığı mektup nehre düştü. Şuutu kul düşen kağıda bakmadan Çet-

Beecin'e doğru kaçtı. Fazla geçemedi, gözü açıp kapayınca kadar (Azizkan'ın)

altın perçemli, saçaklı kuşak oğlu Almambet Sarala'yı
eyerleyip, Talas'tan çıkan

habercinin gelmesi yakındır diyerek, yolları gözlüyordu.

Şuutu'yu takibe alın Kongurbay'ı görünce tahammül
edemeyerek, "Manas" diye

bağırarak hücum etti.

Almambet'i gören Kongurbay bu kahrolası beni rahat
bırakmaz diye düşünüp çarpışmaya

cesaret edemeyerek başka bir yana saptı.

A

Alevke'nin herifi Er Almambet'ten ölesiye kaçarak kurtuldu.

Herif kaçıp gittikten sonra bahadır arslan Almambet Talas'tan
gelen haberci

Şuutu'ya döndü.

"Yakışıklı Er Şuutum, var ol! Cıvı cıvı kuşları olan, bülbülü
öten ılgın ağaçlı

geniş Talas'ın esen mi? Yiğitlerini yetiştiren halkın sağ mı?
Arkamda erkek evladım

yoktu" ama Agınay kızı Aruuke zevcem sağ salim mi" dedi
Almambet, Er Şuutu'ya

sarılarak.

"Kanıkey'in idare ettiği halk sağ, bahadır! Altın karargah yerli yerinde bahadır.

Sevgilin Aruuke sana çok selam söyledi. Aruuke yakında doğuracakmış bahadır.

Almambet arkamda erkek evlat yok diye üzülüyordu,
Pekin'den gecikmeden çocuğunu
görmeye gelsin diyor."

Bu haberi duyan, çocuk hasretiyle yanan Er Almambet aşırı sevincinden gözyaşı
dökerek ağlamaya başlamaz mı.

Kapı bekçileri de Han, sarayının bekçileri de Er Almambet ile Er Şuutu'ya saygıyla
eğilerek yol açtılar.

Bahadır Manas sabırsızlanarak Talas'tan haber bekliyordu. Er Şuutu'yu kendisi
karşıladı.

"Er Şuutum iyi haberlerin var mı?" dedi Manas.

"Efendim, Manas! Hanım Manas! Müjde! Oğlun olmuş! Adını Semetey koymuş!"

"Hayırlı olsun, Tanrım oğlumu korusun!" dedi Manas keyiflenerek "Er Şuutum! Sağ

salim Talas'a ulaşırsak hediyen için dokuzar hayvan vereceğim! Üzerine elbise,

altına at vereceğim! Bana kuvvet verdin, canıma can kattın!"

"Bahadır, Han anamız altı yürük at verdi, küçücük bir mektup verdi. Emanet mektubu

suya düşürdüm. Bahadırım Pekin'de yatmadan hemen Talas'a geri dönsün diyor, Biricik

oğlunu ne zama görecektir diyor."

B

Bahadır Manas Kanıkeyi'in bu sözlerini önemsemedi.

"

"Sağ olursak yerimize gideriz, Er Şuutum" dedi Manas.

Manas Kırgızlardan olan on iki ordunun bilgiç hanlarını, yiğitlerini hepsini

topladı.

B

Bahadır Manas yiğitlerine emir verdi:

Kahraman Bakay, Katağan'dan Han koşoy, Eleman'ın oğlu Er Töştük başta olmak üzere

pekçok yiğit Ala-Dağ'a döndüler. Pekin'e ulaşan ordu şimdi bir göç kafilesine

benzemişti. Göbek kanımız damlayan yer neredesin diye yola koyuldular. Altın hanın

herkesten evvel dönen bazı adamları bahadır Manas hakkında dedikodu yaymaya

başladı.

"

"Çinlilerin altın tahtına tutuldu, altın tahta halkını sattı."

"Talas'a canlı dönmez. Manas'tan önce hanlığı alacağız. Muradımıza ereceğiz."

Böyle diyen altı han sevinerek Ala-Dağ'a doğru hareket etti.

Er Kongurbay, başına ok işlemez miğfer giyip, bileğine ejderhanın zehirine atmış

gün bandırılan altın yay ve balta geçirip, gece uyumadan, gündüz dinlenmeden

Manas'ın han sarayını bekledi. Yedi gün, yedi gece beklediği halde taştan daha

dayanıklı olan kapıdan ieri giremedi.

Kongurbay Han sarayını görüp gizli sırlarını öğrendikten sonra,
yanındaki bir çok

dil bilen rahibi dilenci kılığında giyindirip eline değnek verip,
omuzuna beyaz

heybe koyarak Kırgızca vird çektirip kapıdan içeri soktu.

Dilenci Manas, Han'ın aşçısı Şuykuçu'ya gizlice uğrayıp, tabak
kadar ekmeğin içine

gizlediği mektubu alarak çıktı.

Kongurbay ekmeği yarıp mektubu okudu ki, Şuykuçu Han
Manas'ı öldürmenin yolunu

yazmıştı. Mektupta şöyle demişti: Pekin'i yöneten Manas'ı
savaşarak, güreşerek

yenemeyiz. Bunun bir yolu var: "Her Cuma günü bir defa şafak
sökerken, yer

aydınlanırken, nehir kıyısında yüzünü elini yıkayıp, çıplak
ayakla, silahsız, yalın

kaftan giyinip, korkusuzca yere ve suya ibadek edip sükûnetle
oturur. Omuzunda avuç

kadar bir beyaz var. Ecelin girebileceği yer orası. Ondan başka
çare yok."

Kırk çoranın içinde o gün bekçilik sırası Acıbay'a gelmişti. O hiç
aldırmadan,

dışarıdan düşman gelebileceğini düşünmeden, mızrağını yere saplatıp at üzerinde

taşa dayanarak uykuya dalmıştı.

Şafak sökerken, çoban yıldızı belirdiğinde, Gök yeleli kurt bahadır Manas kuleyi

doğru çıplak ayakla çıkageldi. Gök nehirin kıyısında önüne beyaz çarşaf serip

oturmuş atmakta olan tan ışığında kırmızıya çalan beyaz, yüksek dağa imrenerek

bakıyor. Anrıya ibadet edip Güneşten yaşam gücü alarak sükûnetle oturuyordu. Bu

adeti çocukluk yıllarında Oşpur'dan öğrenmişti

Kalmuk hanı Kongurbay gevşeyip oturan bahadır Manas'ın omuzuna iki eliyle baltayı

indirdi.

B

Bahadır manas yere serildi.

Yıkılmış dağın çıkarabileceği sese benzer bir sesle korkup uynandı Acıbay. Bahadır

Manas'a gelip baktı ki, Manas yerde uzanmış yatıyordu. Etrafına bakında, kara

oyuktan bir karaltı kaçmaya çalışıyordu. Acıbay ata binerek kaçan karaltıyı

mızraklı vurdu.

Kongurbay kanatlı atını kaleden atlatıp kaçarken kendini kaybedip bir hendeğe

düşmüştü.

Bekleyip duran Şuykuçu kimseye sezdirmeden herifi çukurda besledi, üç öğün yemeğini

verdi. İlaçla tedavi ederek sönen ateşini tutuşturdu, ölen canını diriltti. Büyücü

Şuykuçu, Kongurbay iyileştikten sonra onu müslüman kılığında giyindirip eline

değnek verdi. O, halktan sadaka isteyerek, dilenci kılığında oradan çıktı.

E

Er Kongurbay, Kakançin halkına Manas'ı geberttim diye haber verdi.

H

Han Manas'ın yarısını gören Almambet şaşırdı.

"Lanetli dünya, dostım Manas varken nice yiğitleri yola getireceğim diyordum. Çin

değil, dünyayı ele geçireceğim diyordum. Sıkıştırıp gelen ordu
olsa da yanımda

Manas vaken gök ile yerin ortasını toz duman edeceğim
diyordum." Almambet iki

gözünü kırpmadan yaş döküp, Çin'in bin çeşit ilacını getirtip
hen gün ilaçladı. Kan

kaybından sararan Gök yeleli kurdun içeceğine kavutu ilave
ederek kaynatıp verdi,

kısrağın karın yağını yarasına sürerek ağrısını giderdi. Onu eski
haline getirip

ata bindirdi. Bahadır Manas iyileştikten sonra o biricik oğlunu
görsün diye bol

erzak hazırlatıp binlerce askerle birlikte kimseye bildirmeden
onu büyük Talas'a

yolcu etti.

Atlarını esirgemedi yol yürüdüler. Günler geçti. Arslan
Manas: "Geçenlerde halka

Pekin'i itaat ettirdim diye haber göndermişim, bugün başına
balta yiyip,

Çinlilerden korkup altın gümüşünü yağmalayıp kaçıp gelmiş
demezler mi millet?

Takdirim gelmişse öleyim. Ne olursa orduyla beraber olayım" diye düşündü.

K

Kahraman yiğit ordusunu durdurup karargahta kalan askerlerden haber bekledi.

Durdurulan kalabalık asker etrafına taştan barikat kurup, herkes bir keçe evi dikip dinlendi.

Pekin'deki Çin ordusu harekete geçip, dört taraftan gelerek Han sarayını kuşattı.

Han sarayında davul vuruldu, kırmızı sancak taşıyan Kırgızlar kalabalık düşman ordusunu kumluk çölde karşıladılar.

Bu sefer de kanlı savaş oldu. Tet tek dövüşler olmadı, ineğin üzerindeki tüyler

kadar fazla olan iki ordu birbirine girdi. Dağlar birbirine çarpılmış gibi gümbür gümbür ses çıkarıyordu.

Korkunç gürültüyle yeryüzü sarsılıyordu, kanlar nehir gibi akıyordu. Güneş yüzü

görünmüyordu. Kırgız ile Çinli birbirinden farkedilemiyordu.
Mızraklar parçalanıp
atların belleri kırılmıştu. Yiğitler yerde karınca gibi dizilmiş
yatıyorlardı,
cesetler dağ gibi olmuştu.

B

Bugan gördüğün yarın yok, bu dünya işte böyle bir bok imiş.
Kahraman Manas'ın dayanacağı yiğitler olmasa da, su iç dese
zehir içen, börk al
dese baş alan, kan dök dese midesini boşaltan, uzatanı geri
çevirmeyen, hiçbir şeye
aldırmayan, oktan, ölümden kaçmayan, düşmanı görse geri
çekilmeyen kırk çorası
gittikçe çoğalıp sel gibi gelen düşmana direndi. Başa felaket
geldiğinde cesur
yiğitler hiç dinlenmeden, uyumadan, gündüz soluk almadan,
gece durup kalmadan
dövüştüler.
İçecek bir yudum suyu bulunmayan çölde dokuz gün savaş
oldu. Yaralanmayan yiğit,
ayakta durabilen at kalmadı.

Kırk hanlı Çinliler bitecek gibi değildi, öldürdükçe çoğalıyordu, güçleniyordu.

Çinlilerin bir inek tüyü kadar çokluğuna önce pek aldırış etmeyen Kırgızların

yiğitleri kendi aralarında şöyle konuştular:

"Bitecek derken bitmeyen, inatçı Çinliler yıkıp savuran sel gibi imişler."

Kırgız askerleri şaşırmış ne olacak böyle diye düşünüyorlardı. Öndekiler ölmüş

arkadakiler manas'a doğru kaçmaya başlamışlardı. Tam bu sırada kaplan gibi yiğit

olan Almambet hünerini gösterdi. Vadiye yağmur dolu yağdırıp bulutla yeryüzünü

örttürdü, yazı kışa çevirdi.

Y

Yalın giyinen Çinliler soğuktan Kırgız ordusuna saldıramadı.

Kırgız ile Çin ordusunun savaştığı yere uçan kuşların kanatının yandığı İt-Ölbös

denen çöl idi.

Dizkapağı kadar bir dağı, eyerin oyuğu kadar bir çukuru, içecek bir yudum suyu,

yolup yiyecek bir otu olmayan kırk günlük yol idi.

İt-Ölbös çölünde yeniden kan kokmaya başladı. Uçan kuşlar helâk oldu, bembeyaz

taşlar kızardı.

K

Kırgızların yiğitleri vur kaç savaşı yaparak çekildiler.

Vur kaç savaşı yaparken üç kahraman Çubak, Sırgak ve Almambet tek tek girip arslan

gibi kükreyerek atlarına kamçı çalıp, sağ sola bakmadan, öleceklerini düşünmeden,

canlarına hiç acımadan, yaralanmalarına aldırmadan, çarpışmakla yorulmadan,

dövüşmekten kaçınmadan, Çinlilere boyun eğmeden günlerce vuruştular.

Almambet'in askerleri, bahadır Manas'ın yanına ulaştılar.

Bahadır Manas Çin'e

mahsus gelip nasıl kaçıp gideceğim diye başını çevirip duruyordu, peşinden yetişen

üç bahadırı gördükten sonra çok sevindi.

Yarasına aldırmadan, ölümü hiç düşünmeden, belini sıkıca bağladı. Gayrete gelip

düşmanın karşısına çıkan Han Manas'ı gören Kırgızlar utanıp
karşılaştıkları düşmanı

öldürmek için tekrar savaşa girdiler.

"Bahadırlar, başınızı kaldırın! Namusunuzu koruyun!" dedi
Manas bağırarak.

Çinlilerin dalgalanıp yürüyüşünden toprak toz duman oldu,
gökyüzü gözükmeyen oldu.

Etraf gürültüyle sarsıldı, atların kişnemeleri, kılıçların,
kalkanların birbirine

vuruluşu, insanların, atların inlemeleri yankılanıyordu.

"Manas! Manas!" diye duyulan parola Kırgızlara cesaret ve
güç veriyordu.

Gaddar Kongurbay kalabalık Çinli, Mançu ve Kalmukları
hayvan gibi dövüp kavgaya

sürükledi. Bu sefer nice nice yiğitler helak oldu, nice atlar
eğersiz, sahipsiz

kaldılar. Atlar kızıl kanla boyanan çölde yıkılan yiğitlerin
arasında dolaşarak acı

acı kişnedi.

H

Her iki tarafın ordusu kuvvetten düşerken Kalmuk hanı Kongurbay bir hile düşündü.

H

Han Manas'ın önüne beyaz bayraklı Çin elçisi geldi.

"Han Manas'ı, ölümden çekinmeyen savaşçı olduğumuz anlaşıldı. Han Kongurbay yedi

günlük süre istiyor. İl yöneten Han Karahanla akıl danışalım. Ölen yiğitlerin

cesetlerini toplayalım. Artık sizi Büyük Pekin'e götürüp altın taç giydirip ulu han

yapalım" dedi.

B

Bahadır Manas elçinin yalvarışına inanıp Çin ordusuna yedi gün süre verdi.

Kırgızlar halsizlenip yorulan askerleri Çinliler itaat etti diye rahatça uyumak

için silahlarını çözdüler. Atları otlatıp keyifle yattılar.

Bahadır Manas'ın Çin ordusuna süre verdiğini iki gecikmeyle öğrenen Almambet

şaşıp kızarak şöyle konuştu:

M

Manas kandırıldığını sezse de başkalarına belli etmeden kendini savundu.

"Ey Almambet, yiğide yakışmayan sözü söylüyorsun. Yiğit tahtta değil, eğer üzerinde ölür. Erkek doğan halk ölmez. Başımıza geleni görürüz, bahadır."

E

yr Almanbet sezgisi kuvvetli adam idi, tahmin ettiği doğru çıktı. Çin ordusuna

haber almak için giden Acıbay dönüp şöyle dedi: " Çinlilerin güneşi doğmuş.

Tüpkör'den yeni ordu gelmiş. Nişancı Şipşay'ı getirtmiş."

Kandırıldığını anlayan bazı Kırgızlar yaralı olan bahadır Manasa acıyıp onu acle

ile yola çıkarıp gönderdiler. Kendileri ise tekrar gazaya giriştiler.

Çinliler boz alaca sancak alıp, zurna çalıp, az kalan Kırgız askerlerini

çevirdiler. Kızgızlarda "Manas" paralosı çağırarak toptan savaşa gittiler.

Gayretli erenler canını hiç düşünmeden tutuştular.

Hayvanlardan at öldü. Yiğitlerden arslan öldü, nicesinin kanı döküldü. ağızlarını

açarak ölen atların leşi dağ gibi oldu. Bıyıklarını kıvrarak ölen yiğitlerin

cesedi dağ gibi oldu.

Manas hanın kırk çorası rast geldiği tarafa saldırıp , arasıra çarpışmaya girip zor

anlarda yiğitliğini gösterdi.

Çinlilerin yiğidi Kongurbay yaralı olan Aydarhan'ın oğlu Er Kökçe'yi öldürdü

.Buudayık Han'ın oğlu Muzburcak Kökötöy'un oğlu Bokmurun öldü.

Yiğitlerden ayrılan Er Sırgak Kökcebiç'ini koşturup, Çinlilere, haykırarak

saldırdı, rast geldiğini devirip, yedi yiğide bir anda kılıç saçıp gidiyordu.

Er Sırgak'ı görüp kaçan Çinlileri geri çevirmeye çalışan Alevkenin oğlu Kongurbay

nişancı şıpşay yalvardı.

'Kurban olayım Şıpşaycığım bu Kırgızların Sırgak denen
bahadırı genç olsa da pekçok
yiğidimin belini kırdı. Beni öldürmek istiyor. Kurban olayım
nişancım başkasını
demiyorum, şu Sırgak'a bir bak.'

Karacoy oğlu Şıpyay denen ateş gözlü, usta nişancı, Er
Kongurbay Er Almamber ile
gençliğinde Suuk-Tör denen ormanlı dağda tek gözlü Ejderin
yanında beraber okumuştı
canbazdı, yürük atı vardı. Karanlıkta iğnenin deliğini
şaşırmadan vuran, önünden
insan geçemeyen, oku boşa gitmeyen, benzeri bulunmayan
bir bela idi. Kırgızların
Sırgak bahadırını hedef aldı.
Kahraman Sırgak soluk almadan düşmanın ortasını yaran Kırık
Çoraya yardım ediyordu.

Çin askerleri bağıra bağıra kaçıyorlardı.

Er Sırgak sancağın bulunduğu yere ulaşip nişancı Şıpşay'ın
babası Karacoya saldırıp

onu devirdi. O kendini kurtarınacaya kadar bahadır Almamber
sarala atına kamçı

çalarak gelip korkunç bir haykırıyla Pehlivan Karaçoy' un başını
kesti.

Başında taş işareti bulunan bu Çinli zattan ayrılan Kongurbay
yaygara koparıp

bıyıklarını yolarak Almambet'i öldüreceğim diye atına kamcı
çaldı.

Er Kongurbay Algarasını koşturup Almambete yaklaşmış, onu
devirmek üzereyken Er

sırgak yan taraftan çıkıp kocaman herifi at üzerinden keçe
evini devirir gibi

devirip geçti.

El Sırgak herifin Algarasını ganimet alıp götürmek üzereyken
altındaki Kökçebiç

sürçüp başındaki çelik kalkan uçup düştü.

Tam bu sırada hedef bekleye duran nişancı Şıpşay yay attı. Er
Sırgak olduğu yere

düşüp yığıldı. Kökçebiç onun etrafında dönüp dururken ona
da ok isabet etti.

Yiğitleri kaybeden Almambet Çin ordusuna nişancı Şıpşay'ın geldiğini anladı.

Anladı, ama ne yapabilirdi ki. Çin askerleri nişancıya sancağın yanına koyup,

gözbebeği gibi koruyorlardı. Kimseye göstermiyorlardı, etrafını yılan gibi

sarmışlardı. Şıpşay'ı elime geçireceğim diye ellerini kaldırıp etrafına bakmadan

canını hiç düşünmeden tek başına saldırdı sevgili yiğit.

Canım dostum Almambet'e yardım edeceğim diye, uzun boylu, geniş omuzlu, arslana

yenilmez, hesapsız sayıdaki askere hiç aldırmadan saldıran Han Bakay'ın oğlu Çubak

da kavgaya girdi.

Er Çubak gelişkin belini kuşanıp Kögalasına kamçı çalarak Çinlilerin Kancarkol adlı

pehlivanını öldürdü. Kancarkol'un öldüğünü gören Er Kongurbay gözlerinden ateş

çıkartıp, taşı yaracak şekilde kükreyerek gelip Er Çubak'ı devirdi.

Çubak atından düştüğünde onu altı bin kadar pehlivan kuşattı. Çaresiz kalan

kahraman Çubak öleceğim diye düşünmeden, gökten inen altı çeliğin biri olan keskin

kılıcını eline alıp karşısına çıkanı öldürdü. Er Çubak dokuz gün kudurmuş düşmana

karşı direndi.

Canım Çubak nerede diye arayan Er Almambet etrafı sarılarak başı derde girmiş durum

daki dostunu görünce korkunç bir şekilde haykırdı. Önüne çıkan yiğitleri kılıcıyla

mızrağıyla sançarak Er Çubak'a ulaştı. Onu saralaya bindirip kaçırdı.

Er çabuk yolda duran Kögalasına bindikten sonra kaçmayı bırakarak geri döndü ve

savaşa girdi.

Şafak sökerken, yer aydınlanırken Manas'ın kırk çorası birbirinden ayrı düştüler.

Erenlerin her biri en az altı yerinden, bazıları yetmiş yerinden yaralandı. Çöl-

M

Meydan alnında Kırgızlar bölünüp çaresiz vur kaç savaşı yaparak kaçmaya başladı.

Beli kırılan ordusunu gördüğü için kederlenerek ağlayan Almambet, kırk yiğide

yalvardı:

"Yapmayın kırk çora, direğimiz Manas yanımızda olmasada dalgalanıp gelen Çinlilere

durmadan savaşalım, orduyu kurtaralım. Ordudan ayrılıp Er Manas'a nasıl bakarız.

Pis murdar kırk çora kaçıp kayboldu demezler mi?"

Almambet'in arkasından Manas'ın kırk çorası gazaba gelip atılarak bağırıp gazaya

girdi. Günlerin gelip geçtiği bilinmiyordu. Argın Han'ın oğlu Acıbay'ı Çinliler

canlı yakalamışlardı. Acıbay'ı gören Akbaltanın oğlu Çubak da yetişti. Yiğit

Almambet arslan da Çinlilere saldırdı. Sevgili Almoş Acıbay'ı atının arkasına

alarak kaçırdı.

i

İğrenç Çinliler bölüklere bölündüler. Öldürdükçe çoğaldılar, gittikçe güçlendiler.

Ah, geniş dünya dar oldu. Yeryüzü yiğitlerin, atların kanlarıyla sulanıp silkindi.

İçecek bir yudum su bulamıyordu. Atlar susuzluktan ölüyorlardı. Yiğitler baygın

düşmüşlerdi. Nice dayanıklı pehlivanların vücudundan kan
sicim gibi akıyordu. Onlar

mızraklarına dayanmış halsiz duruyorlardı.

Otlar arasına gizlenen, renkli elbise giyinmiş, göze
görünmeyen nerede olduğu

bilinmeyen nişancı Şipşay kuvvetten düşen Kırgızlara yay
çekerek yağmur gibi ok

y

sağdırdı.

Derken gazaba geldiği zaman sayısız askere bedel olan,
Noygutların kahramanı Han

Balta'nın oğlu çubak öldürüldü. Kırk çoranın kuvvetlerinin
çoğu öldü.

İt-ölbüs`ün çölünde, kalabalık Çinlinin içinde yalnız kalan
Almambed, gözlerinden

yağmur gibi yaş döküp yiğitlerin intikamını alacağım diye çok
sayıdaki Kalmukla

savaştı.

Çinlilerin kızıl püsküllü yiğitleri de kırıldı. Buna üzülen
Kongurbay Şipşaya'a

yalvardı:

"Bahadır, nemli otlar yanan ateş kötüdür, kendi içerisinde çıkan düşman kötüdür.

Sırrı bilen Almambet kötüdür. Halkımı bu domuz kırıp bitirdi, yiğitlerimi öldürdü.

Başkasını vurmasan da şu Almambet'i vur. Önüne çıkıp kaçmış gibi yaparak

yaklaştırayım. Köpeği gebertiver, öcümü aliver."

İnsanlar arasında benzeri bulunmayan, belini sıkıca bağlamış, kılıcı belinde

çınlayan, baltası belinde tınlayan, sırlı mızrağı sivrice duran, kara bulut gibi

gözükken, azrail'e benzeyen, ağzından ateş saçan, önünde altı bin yiğide bedel,

arkasında ejderhanın heybeti olan Er Almambet tepeden çıka geldi.

A

Almambet'in heybetini gören kongurbay sağ sola kamçı çalarak kaçtı.

Almambet, Mançu'yu elime geçireyim diye, etrafına bakmadan, anını hiç düşünmeden

onu takipetti.

İki bahadırın atlarının yürük olduğu düz alanda belli oldu.
Yamaçta Kalmuk yiğidi

Kangurbay'ın çift kanatlı Algarası karaca gibi uçuyordu.
Yokuşa gelirken

Almambet'in Saralası da peşinden yetişmek üzereydi.

Sarala hayvanların en yürüğü idi. Ancak bu kez başını yere
eğerek hızı kesilmiş bir

halde gidiyordu. Er Almambet Saralasına şöyle yalvardı:

"Mahrem dostum Sarala, Kambarboz'un soyundansın, beni
Kongurbay'a ulaştır, ona

mızrağımı bir saplarsam hasretim gider.'

' Düz alana gelirken hızlanan Sarala Algara'ya çok yaklaştı, bu
sırada soylu arslan

Almambet Kongurbay'ın sağ omuzuna mızrak sapladı.

Kongurbay şuurunu kaybetti, gözleri karardı, ayakları
üzengiden kaydı, kuskuna

tutunarak kaçıyordu. Kürek kemiğine saplanan mızrak dal gibi
eğilmiş

sürükleniyordu.

Almambet ise Kongurbay'ı eteğinden yakalayım, elime geçerse kurbanlık adevim diye

iki gözü dört olmuş Sarala'ya kamçı vuruyordu.

Bu sırada göz açıp kapayıncaya kadar Argın Han'ın oğlu Acıbay kaşısına çıkarak

Almambet'in Saralası'nın dizginini çekti.

"Yapma Almağa, hiddet düşman, akıl dosttur! Kökü sağlam olan kafirle boy ölçüşme!

Kaçıyor gibi görünüp seni tuzağa düşüreceğe benziyor!

Sabret, Almoşçığım güzelim ne

olur."

y

Acıbay ağzını kapayınca kadar düşman kalabalıklaştı ve Almambet'i ortaya aldı.

Kahrolsun bu dünya. Zavallı Almambet'in yüz yerine mızrak saplandı, dolu gibi yağın

okla yetmiş yerden yaralandı. Emanet canına güç katıp, zorda kalmasına rağmen

hiçbir şeye aldırış etmeden Çinlilerin kuvvetlerini imha etti.

Kan içmeden kınına

girmeyen hedeften şaşmayan, taşı parçalayan kılıcıyla
düşmanlarını perişan
ediyordu.

Er Kongurbay dağın yamacında gözüktüğünde Han Almambet
ısrarla, hiddetle Saralayı
kamçıladi. Kuvvetten düşen Sarala bir kara taşa takılıp
sendeleyerek düştü.

Derken fırsat bekleyip duran nişancı Şipşay bahadır Almambet
kalkanını başına
geçirinceye kadar ona yayını çekiverdi.

Er Almambet vuruldu. Büsbütün açık olan gök bir anda
karanlığa büründü. Kırgızlar

için büyük kayıp oldu. Almambet ölünce sevgili arslanından
ayrılan kalabalık ordu
üzülerek ağladı.

Üzerinde eyer takımı bulunan Sarala sağ ayağına ok isabet
ettiği için üç ayağıyla

koşarak muhabere alnından çıktı. Kulunu kaybetmiş kısırak gibi
kişneyip sırdaş
dostunu aradı.

Kırgızların bir avuç ordusunun kuvvetlilerinin çoğu savaşta
şehit oldular. Kırk

çoranın on ikisi öldü. Ordu Almambet gibi komutanından,
dayanacak dağından mahrum

kaldı. Kuvvetten düşüp halsizlenen kırk çoranın sağ kalanları
toplanarak Çinlilerle

kanımızın son damlasına kadar savaşılmı mı, ya da geriye
dönelim mi diye akıl

sormak için gerideki yaralı Manas bahadıra haberci
gönderdiler.

Irman'ın Irçı oğlu Han Manas'ı görünce sol böbreğini tutup
kamçısıyı yere dayanarak

şiiir söyledi, kırk çora yiğitlerinin öldüğünü, askerlerin
kırıldığını, ezildiğini

şiiirle anlattı.

"Arslanım beyim. Han Manas. asil arslanlardan ayrıldık. İt-
ölbös'in çölünde dövüşüp

çolpan gibi çorarlardan ayrıldık. Bahadır Almambet'in kılıcı
eğildi..."

Acı çeken yaralı kaplan Manas çok üzüldü, doğan gözü gibi
gözlerinden yaşlar aktı,

yüreği sızlayıp hıçkıra hıçkıra ağladı.

"Yüce soylu, sevgili Almambet, ikiz kuzu gibiydik, senden ayrılıp nasıl yaşarım!

Asillerden ayrılıp Talas'a gitmektense Pekin'e girip öleyim!
Lanetli Çinlilerden

Almambet'in öcünü alayım..."

Onun sesi yedi kat yerin altına, yedi kat göğün üzerine ulaştı.

Han Manas'ın bu durumunu gören yiğitleri acıdılar. Dermansız kalan canlarından

umutlarını kestiler.

Bahadır Manas gayrete gelip zırhını giydi, davul çalarak gerideki eli silah tutmaya

yarayan askerleri topladı.

"

"Ya erenler gayrete gelelim! Namus için adlanalım"dedi
Manas

"Han'ın sözü, tanrının iradesidir. Erkek adam halkın için de değil, düşmanın

karşısında olmalı" diyerek gerideki dermansız askerler
Çinlilerle savaştı

Kırgızlara yardım etmek için hareket ettiler.

Kırgız ordusu bozguna uğrayıp kaçmaya başlamıştı. Bahadır Manas'ı uzaktan görünce parolayı söyleyerek tekrar savaşa girdiler.

Yiğitlerini kaybeden Bahadır Manas kahırla bağılıyor koruyucu muskası koltuğunda

sallanıyordu. Kara alaca arslanı yanında atılıyordu. Çinlileri yok etmek için Ak-

k

kulaya binip at mızrağında tutunup etrafa sert sert bakıp duruyordu.

Manası bulamayan Çin nişancısı Şıpşay kocaman bir taşın yanına koşarak geldi.

Manasın kendisini vursam ok işlemez diye altındaki, Akkulayı vurdu Şıpşay.

Kaplanın Ak-kulası önce kişnedi çenesini Manasa dayayarak başını kuzeye çevirdiği

halde dağ yıkılmış gibi düştü "Kurban olayım Akkula kanadın kırıldı. Mübarek

tulparım yer yüzündeki tuynaklılar arasında bir benzerin yoktu. Yaşıtım kulam

yürüyüşü hiç bir ata benzemezdi. "Manas'ın iki gözü iki çeşme oldu. Ak-kula'nın

kumaş çulunu atıp, saplanan oku çekip çıkardı, boynundan
kucaklayarak okşadı.

Yine eski Türklere göre, Evren, yani felek dönerken, dünya da
onunla beraber

dönerdi. Eski Türk şairi şöyle diyordu:

Bahadır Manas alaca saplı beyaz kılıcını çıkarıp devenin göz
yaşları gibi gözyaşı

dökerek kıvranan Ak-kula'yı kesiverdi.

Kıymetli cevher Ak-kula, Kırgızlar iyi uzmanları, en basiret
sahipleri tarafından

denenmiş, babası dağ kaybı (dağda geviş getiren hayvanların
hamisi) annesi çöl

yürüğü, çölde doğup taşlar arasında büyüyen. Tay iken yedi
kısrağın sütünü emen,

dağ yamacındaki küçük derelerde dolaşan, nemli yerlerde
ağnatılan kuyulu yerlerde

irva edilen hırçın yürük bir hayvandı. Tuynağı çevirilmiş çanak
gibi asil atların

en kıdemlisi idi altı ay binilirse yorulmayan, keşife çıksa
usanmayan, artçıya

çıksa hastalanmayan, savaştan kaçmayan, gürültü duyarsa
ürkmeyen, tulparın tulparı,

atların kanatlısı bir at idi. Şimdi Akkula çanak gibi büyük
tuynağıyla yere

vurduktan sonra gözleri dağ koçunun gözleri gibi kızarmış,
dört ayağını sağa sola

kıpırdatarak yatıyordu.

O zaman Han Manas, nice hanları dize getiren bahadır Manas
Pekin'e saldıran

arслан , çölde yaya kal, geniş dünyanın dar, zahmetli dünyanın
yalan olduğunu

gördü, yalan dünya hayırsız dünya diyerek sitem edip kumu
avuçlayarak yumruklarını

ısırdı. Alp Manas beyaz kaftanının yakasını tutarak Tanrının
yazdığı buymuş diye

çaresiz durdu.

Manas zorda kaldığımda çekeceğim diye emanet olarak
sakladığı ucu keskin okunu alıp

eyer kadar kara taşın arkasına gizlenip ıssız çölde Kırgız'ın atını
geberttik,

kendisi nereye kaçacak diye sevinen Çinlilerin beylerine göz
dikti

Islığı yankılanarak alev saçan ok şimşek gibi gürleyip, Çinlilerin
nişancısı

Şıpşay'ın gırtlğını delip geçti. Bunu gören Çinli askerler
darmadağın olup
kaçtılar.

Dişlerini sıkan, belini doğrultan arslan Manas yeni doğmuş
güneş gibi heybetli
gözüküyordu.

Böylece, Çinliler ve Mançular, Manası canlı yakalayacağız diye
etrafını kuşattılar.

Zavallı arslan anından umudun kesip şaşkın bir biçimde
dururken yandaki taşın
arkasından tanıdık bir ses çıktı.

Bahadır Manas şöyle bir baktı ki evliyaya benzeyen Er Bakay
gökten inmiş gibi gök
turpanına binmiş, Narbuudan ile Taybuurul'u da ile yedeğe
almış bir şekilde
bekliyordu.

"Ölen canı diriltten sönen ateşi tutuşturan ağabeyim burda
mısın?" Manas yaşıtı
olan kaplan Bakay'ı attan çocuk gibi kaldırıp yere indirdi.

Bakay'ı sevgili yenge Kanıkey göndermişti. Kötülüğü altı ay
önceden haber veren

meleği olan mübarek Kanıkey kötü bir rüya görmüştü:
Rüyasında tombul boyunlu gök

boğa bayrağın altında bağırıyordu. Kargaları süren beyaz
sungur kuşu kanatsız

kalmıştı. "Amca, dostun canlı ise alıp getir" diye zavallı
Kanıkey gözlerinden

yaş döküp küçücük bir mektupla Er Bakayı göndermişti. Bakay
mor vaşaklı kalpak

giyip gök tulparına binerek geceli gündüzlü on iki gün yol
yürüyüp Han Manas'a

ulaşmıştı.

Ak buğday unundan yapılmış ekmeği yiyen, Kelime-i şerifi
mırıldanan Er Bakay can

dostu bahadır Manası geyik gibi boyun eğmiş çalı boylu
çukura rastladığı zaman

durmayan, ak kuyruklu Taybuurul'un üzerine Akkula'nın beyaz
Moğol eyerini koyup

bindirdi.

Kahkülü mor ipekle bağlı, kuyruğu ham ipekle demet yapılmış,
ok işlemez çul örtülü

yürüğe binip savaş zırhını giydikten sonra Bozkurt Manas,
durur muydu artık, yada

düşmanından geri çekilirmiydi. Kongurbay'dan öcümü
alacağım diyerek ağzından

rüzgar, gözünden ateş çıkarıp gazaba gelmişti.

Manas kırk çorasının sağ kalanlarını bir araya çağırıp onları
gayrete getirdi,

cesaretlendirdi, orduyu toplayıp mızrak tutanları, balta
tutanları ve nişancıları

ayırıp, güçsüzleri bir kenara çıkarıp, Er Bakay'ın eline bayrak
verdi. Bahadır aç

aslan gibi hırsla, ejderha gibi heybetle etrafını kuşatan
düşmanla hiç şaşmadan

savaştı.

Issız çölde Çinliler ile Kırgızlar arasında büyük bir katliam
başladı. Birdenbire

dağ kaymış gibi buram buran toz duman yükseldi.

Yiğitler atlarından yuvarlanıyor, atlar yerde kış atıyorlardı.

Katliam beş gün beş

gece sürdü.

Zavalı Manas bahadır, Çinlileri perişan etti. Çin askerleri kaçarak büyük kapılı

surları arasına girip kayboldular.

Pekin'in surları, kırk arşın yükseklikte idi, çevresine kazılan göl de kırk arşın

genişlikte idi.

Toz dumanın giremediği, üzerinden kuşun dahi uçup geçemediği, kimsenin açamadığı

kapısı taş gibi dayanıklı idi. Kırgızların güçlü alp erenleri surun dibine gelip

kapıyı kıracağız diye bir biri ardına kapıyı omuzladılar.

Bu sırada mavi gökten bir ses işitildi.

" Tanrının oğlu, Manas! Çinlilere gücün yetmez, artık Pekin'e girmeden dön!"

Manas tanrının emrine uydu. Savaşı durdurdu.

Bahadır Manas savaştan sonra kan kokan cephede sıraya dizilmiş askerlerini kontrol

etti.

Kırk yiğidin yedisi daha telef olmuştu. Vefasız dünya! birbiriyle ant içmiş

erenler, birbirlerini koruyarak, düşmana boyun eğmeden
canlarına kıymışlar.

"Sevgili bahadırlar! dedi Manas atından inip başını eğerek

"Asilzade alplerim,

sizlerden ayrıldım! savaşta düşmana atılan ok idiniz üşüyene
ateş idiniz. Gökte

kartal idiniz, yerde direk idiniz! Milletimizi ve namusumuzu
korumak için

verdiğiniz mücadeleden razıyım.

Kırgız yiğitlerinin akan kanları mavi gökte bulut olmuş sonra
da yağmur gibi

yağarak yeri suluyor.

YAS

Kırgız ordusu savaşta nice yiğitlerini şehit verdi. Peşinden
takip eden Çinlilerin

önünü seçkin yiğitler engelliyor, düşmanları oyalayıp
halsizleşen askerler epey

uzaklaştıktan sonra yoluna devam ediyorlardı.

Bahadır Manas ordunun gayretini kırmayayım, itibarını düşürmeyeyim, birlik

beraberliğini bozmayalım, bahadırın elbiselerini çıkartmayayım, avulu ürkütmeyelim

diye gayrete gelip Kanıkeyin Kaza için hazırlayıp verdiği ilacı omuzundaki yaraya

Acıbay ın sürmesini istedi.

Kırgızlar çöldeki yiğitlerin cesetlerini topladılar. Bir çukura eğer takımı ve

silahları ve birlikte cesetleri gömdüler. Üzerlerine taş dikip bahadırların hayat

hikayesini yazdırdılar.

Bahadır Manas çölde Er Almanbet'in tanıdık kılıcını buldu.

"Bahadır Almambet'in canı işte bu kılıçtadır. Bunu kim alacak? Buna altın saçlı

Almambet gibi bakabilecek bir yiğit var mı?" dedi. Manas kılıcı kaldırıp azalan

askerlere dönerek.

Manas oralarına keskin bir bakış fırlattı. Yiğitler yere baktılar.
Kimse sesini

ıkarmadı "Kılıcı ben alayım" diyen yiğit çıkmadı.

B

Bahadır manas kılıcın ucundan tutup eğerek çevirdi

Çölde her ne kadar arayıp taradılsa da er Almambet ile Er
ubak'ın cesetlerini

bulamadılar. Derken gök yeleli Bozkurt Manas lekesi olmayan
koyun gözlü, ili

olmayan beyaz yüzlü Er Almambetin pekine geldiğinde
söylediğı vasiyeti tekrar

hatırladı. "Aslan manas , can dostum, ecelim gelip ölürsem
güneş görmeyen şehri

bozup git, cesedimi alıp git" demişti. Almambet.

Bahadır manas can dostum Alman Bedin cesedini bulmadan
gitmeyeceğim diye orduya

emir verip her tarafı arattı.

Bir anda evliya sıfatlı Er Bakay tepenin arkasından Er
Almambet'in cesedini katıra

yükleyip götürmekte olan Çinli askerleri yakalamış olarak
ıkageldi. Baktılar ki

Çinliler büyük hana Almambetin cesedini müjde olarak götürüyorlardı.

e

Er Almambet in cesedini kucağına alan bağadır manas durmadan şiirle ağıt söylüyordu.

"Vay vefasız dünya vay. İkiz kardeşim Almanbetmi savaşta talih getirirdi. Taş

kesen çelik kılıç idi. Almoş haykırıp dururken ben Pekin'i harap edeceğim diyordum.

Bir orduya bile tek başına saldıran asilim Almoş beni bırakma... "

Bu sırada Almambet'in Saralası hayvanların en akıllısı tay iken birlikte büyüdüğü

sahibine başını eğerek yas tutu, ot yemedi, su içmedi zavallı hayvan.

A

Aslan Bakay Almambet'in Saralasını çukurdan yakalayıp getirdi.

Sonra evliya bakan Han Almambet bahadırın etlerini çelik kılıçla ayırıp belinden

ayırıp üzerine kokulu bitki koyup ardıc ağacıyla gök bayrağı salarak ipekten

yapılan iple on iki yerden bağladı.

Bahadır Almambed bozkurdun cesedi Saralaya yüklenirken
kalabalık halk bağırdı

neferler ağladılar han ağladı, gökteki bulutta, yerdeki deve
yavrusuda ağladı

dağdaki keçi üzüldü ağaçların başı eğildi.

B

Bakay Sarala'yı geminden tutup bağlayarak Almambed'in
cesedini ona emanet etti.

"Kurban olayım Sarala hayvan değil arslansın. Sana kurban
olayım Sarala dostum

Almanbet'in cesedini sana yükledim! Başını yere eğerek
yolunu kaybetmeden Almambeti

Talas'a götür! Benzersiz arslan Almanbet sana emanet!" dedi
kahkülünden okşayıp

"Güle güle Sarala" diye okşadıktan sonra saralayı yola çıkardı.

Kaplan Manas belini doğrultamadan baltasına dayanıp
dizlerinin üzerine oturdu.

Siyah gözlerinden yaş döküp arkadaşına ağladı.

Pekine gazaya giden Kırgız ordusu Çinlilere yenilip
yiğitlerinden ayrıldı. Hanlar

bayraklarını indirdiler. Ölen nice yiğidin altın ganimetlerini
atlarına yükleyip

yalan dünya yok ol diye üzerek önceki geldikleri yola
koyuldular. .

Bahadır Manas'ın balta yarası kötüye gidiyordu. Şehit düşen
candostlarının

acısından canı konuşmak da istemiyordu. Dünyası karardı.

Er Bakay ata binmede zorluk çeken baygın bahadır Manas için
andıç ağacından

yapılmış tabut getirtip, altına kaba kumaştan yapılan yatak
döşettirdi. Sonra ona

Bozkurdu sıkıca bağladı. Yolculuk sırasında onu dört atlı
nöbetle taşıdı.

Kanadı kırılıp, hüznünlü bir şekilde geri dönmekte olan
ordunun peşinden eli silah

tutmaya yarayan yiğitler takipçilerle vurkaç savaşı yaparak
düşmanı oyalayıp

engelliyorlardı. Yola dertli Bakay kılavuzluk ediyordu.
Ordunun başı ile ayağı üç

günlük bir mesafeye kadar uzanmış olup gündüz soluk
almadan, gece uyumadan yola
devam ediliyordu.

Beli kırılmış orduya göz kulak olan Bakay yiğitler ile akıl
danışıp beklenmedik bir
anda bu halimizle gitsek tüm milletin ödü patlar diye
Talas'taki Kanıkey'e mektup
yazıp haberci gönderdi.

"Kurban olayım Irçı oğul halkına kaplan Manas beyini Pekin'e
han yaptık de. Kalmuk
hanını dizgine bağladık de. Halkım bin kara kısrak ile bin siyah
deve kesip hiçbir

şeyi esirgemedен şölen yapsın! Er Almambet'in ak otağını
Talas'ın eteğine

diksinler, Aruuke giyindirilsin. Almambet ve Çubak'ın
otaklarını Talas'ta karşı

karşıya diksinler" dedi Evliya Bakay emrederek.

Iraman'ın Irçı oğlu haberi şarkı söyleyerek ulaştırdıktan sonra
umut ile keder

içinde bulunan zavallı milletin hepsi, çoluk çocuktan
ihtiyarlarına kadar canlandı,
sevindi.

Obanın talihi olan Kanıkey başta olmak üzere halk Er Bakay'ın söylediklerini yerine

getirdi. Sevinen halk büyük şölen için hep birlikte hazırlık gördü. Kırmızı benizli

kızlar kırmızı elbiseler giydiler. Saçlarına saçbağı taktılar. Geniş kalçalı

gelinler başlarına yeşil eşarp öttürler, becerikli yiğitler altışar kısırak

kestiler.

Fakat yalnız Kanıkey, yaşanacak üzüntü ve kederleri altı ay önceden bilen zavallı

Kanıkey, halkın önünde ne hıçkıra hıçkıra ağlayabildi, ne de bağırp için

boşaltabildi. Beyaz külahlı dervişin Semetey diye ad verdiği altı aylık bebeğini

bağrına basıyordu. Güneşi kararmış, kederli Kanıkey yerinde duramadı. Halkın

gözünde şölene hazırlık yapıyor gibi gözüktü ama, eli bereketli yenge, yarım günlük

uzaklığında bir yere kimseye farketirmeden çukur kazdırıp üzerine çadır diktirdi.

Sonra saçlarını tepesine toplayıp siyah akıtmalı yürük atına bindi, altı aylık olan

Semetey'i kucağına alarak kimseye söylemeden bahadır
Manas'ı karşılamaya gitti.

Han hanımı Kanıkey kerametini gösterdi, Manas'ı önce
kendim bir göreyim, durumu

kötü ise zavallı millet endişeye kapılır, kötü niyetli altı han
kavga çıkarır,

beyimi iyileşinceye kadar halkın gözünden uzakta bakayım
diye, koytu mahaldaki

sefer evinde Bahadırı bekledi.

Er Bakay'ın idare ettiği ordu yaklaştığında zavallı Kanıkey
Semetey'e emziği

vermişti, altı aylık bebek baş ağrıtabak şekilde bağıra bağıra
ağladı.

Çocuğun sesini işitince ardıc ağacından yapılan tabutta
gözünü açmadan hareketsiz

yatan kaplan Manas başını kaldırıp iki eline dayanarak Bakay'a
çevirildi.

"Canım amca, bağırıp ağlayan bir çocuk sesi geliyor. Ölmek
üzereyken görecekim

oğlumun sesi olmasın! Herhalde yengen Kanıkey karşılamaya
çıkıştır! Gök yeleli

bozkurdum Bakay bir baksana!"

Er Bakay bağıırıp ağlayan çocuk sesinin çıktığı yöne doğru hareket etti. Çocuğun

sesini işitince gayrete gelen arslan Manas süvariye durdurup tabuttan indi. Sanki

savaşa gidecekmiş gibi ok işlemez zırhını giydi, kutsal beyaz kemerini kuşanıp

yedeğe alınmış yürük Narbudan'a bindi.

Bahadır Manas atına binip arslan gibi kurulup otururken güzellerin güzeli,

dişilerin en nurlusu, altın kemer kuşanmış sevgili kadın Kanıkey oğlunu alarak

bahadırın karşısına çıkıverdi.

Han hanımı Kanıkey, güzelliğiyle insanı hayran bırakan zavallı Kanıkey Akkula'yı

göremedi, bahadırın renksiz yüzünü gördükten sonra kederlenerek şöyle dedi:

"Yüce soylu efendim, padişahım, kuşların ulaşamadığı, tulparın ayak basmadığı o

gidişi var dönüşü yok büyük Pekin'den sağ salim döndü mü? Yiğitlerin dönemedi diye

ağlamadan gayrete gel bahadır. Acılara yenik düşme beyim, Talas'a geldiniz,

milletiniz esendir.

H

Hanımı moral verdikten sonra Han Manas şöyle dedi:

"Hanım, yüreğimi parçalama, yaramı açma. Böyle diyeceğine
ölmek üzereyken sahip

olduğum oğlumu getirsene, han ana.

H

kan Manas'ın sözüne alışık olan bahtsız Kanıkey bu isteği
kabul etmedi, beşikteki

ay gibi parlayan bebeğini bağrına bastı ve onu beyine
vermedi. Bunun sebebi şuydu:

Bahadır tuttuğunu koparan arslan gibiydi. Ateş gibi yanan
gözünde siyah bir beni

vardı. Yüzü korkunçtu. Ona bakan kimse sağ kalmazdı. Bunu
farkeden Han Manas,

Kanıkey'e gülümseyerek kamçısını uzattı, Kanıkey bahadırın
kampçısını altı aylık

bebeğinin alnına hafifçe dokundurdaktan sonra geri verdi.

Bahadır, masum bebeğinin alnına değen kampçıyı derin derin
koklayarak kuvvet buldu:

"Tanrım, sonunda dertlerimi şu oğlumu göstererek giderdin!
Senden razıyım ey
yaradanım! şu çocuğu kendin verdin, kendin koru! Babasının
şerefini alsın, halkına
direk olsun!" dedi Manas ellerin göge doğru açarak.

Yol boyunca talihsiz Kanıkey ana, deprem olmuş gibi sallanıp,
gözlerinden bahar
yağmuru gibi yaş döküp ağladı.

Bakay'ın söylediği gibi Talas'ın eteğine Er Almambet'in ak
otağı dikilmişti. Merak

içindeki milleti gören bahadır Manas atının başını
Almambet'in otağına çevirdi,

gözyaşlarını tutamadı. Altın  er eveli baltasını başında tutarak
b ğ r ne dayadı ve

uzaktan bağırarak ağıt yaktı:

"Zavallı ikizim, Almambet'i kaybettim, ayaş. Ona iyi
bakamadım, kanadımdan

ayrıldım, ayaş.

Dünyaya, Büyük Pekin'e merak salıp bahadırlarımdan
ayrıldım, ayaş. Bahadırlımı

kaybedip ben nasıl yaşarım, ayaş. On sekiz bin alem
elimdeyken, Almambet

hayattayken niye ölmedim, ayaş..." Manas ağlarken su
boyundaki huş ağacı söğütler

ve bütün millet ağladı.

Er Almambet'in hanımı, siyah giyinen Agınay kızı Aruuke
bağırıp çağırarak şiirle

ağıt söyledi.

"Dağdaki hesapsız at sürüsünde kısıraklar ile yürük atlar
karışıktır. Beni acılar

içinde bırakıp nereye gidersin, beni de al yanına efendim." .

Bahadır Manas, Er Çubak'ın, Er Sırgak'ın otağına varıp yere
mızrağını sapladı,

hıçkıra hıçkıra ağladı.

Han Manas'ın ağladığını görünce bahadırların siyah giyinen
kadınları saçlarını

dağıtıp, ay gibi yüzlerinden kanla karışık yaş akıtıp ağladılar.

At üzerinde acı acı ağlayan Manas'ı çevreleyen halktan hiç
kimse "ağlamayı bırak"

demeye cesaret edemedi.

Deminki zavallı Kanıkey, Han Manas'ın önüne gelerek onu teselli etti.

"Yüce soylu efendim, başını kaldır, hasret bitmez, öteki dünyaya giden ikizler

öfkelenen de geriye dönmezler. Bahadırım, bu dünyada her şeyi yolunda giden

kimseler de yaşadı, senin gibi han da yaşadı. Dünyanın hali budur, ölene ağlasan da

fayda etmez."

Diye Kanıkey, bahadır Manas'ı koltuğundan tutarak attan indirip kapılı kaleye, han

karargahına götürdü.

Yüce soylu Kanıkey, Manas'ın boynuna baltanın değdiğini ve onu yaraladığını gördü.

Bakay ile akıl danışarak bahadır herkesten uzak dursun diye, Muzdak başındaki Muz-

Cayloo denen serin tepeye geçici olarak taşındı.

Duyarlı kadın Kanıkey, Batıya ve Doğuya mahsus adam gönderip hastalığa şifa veren

en iyi ilaçları getirtti. Bin çeşit bitkiden yapılmış ve kaynatılmış ilacı

bahadırın yarasına sürdü Kanıkey.

Bahadır Manas'ın yarası iyileştiğinde pınar gibi canlandı,
acıları dinip gözleri

faltaşı gibi açıldı, gün geçtikçe iyileşmeye başladı.

Han Manas eski haline geldikten sonra, sonbaharda, Talas
boyunca yerleşti. Han

Manas yokken acı çeken halkın gamını yine bahadır Manas
aldı. Şehit veren evlere at

ve kurbanlık verdi, evi olmayana ev yaptırttı, fakirlere elbise
giydirdi.

Günlerden bir gün şafak sökerken bahadır Manas ak obanın
tepesinde Tanrıya ibadet

ederek sükunetle oturuyordu. Güneş ışınları yere ulaştığında
uzaktan bir karaltı

gördü. At dese at değil, insan dese insan değil, hayalete
benzeyen bir hayvan

karargaha doğru geliyordu.

Bahadır Manas, Taybuurul'u eyerleyip bir şey ezmiş gibi
karaltıya doğru

hareketlendi.

Bahadır Manas bir et bir kemik kalan, hayalet gibi şaşkın
gelmekte olan ata

yaklaştığında bağırıverdi: "

"Kurban olayım Sarala, sen miydin?" kahkülünü okşayıp
hıçkıra hıçkıra ağladı

gökyeleli Bozkurt Manas.

İt-Ölbös'ün çölünde yiğitlerini kaybedip acılara boğulan
bahadır Manas'ın emanet

olarak yüklediği Almambet'in cesedi Sarala'nın üzerinde
duruyordu.

Sarala'nın kuyruk kılları bol ve dağınıktı. Hayvanların en
akıllısıydı, konuşacak

dili olmayan bir zavallıydı, üzüntülü gözlerle Manas'a dik dik
baktı, sonra

Taybuurul ile koklaştı. Sarala bir hayvan olsa da bir yudum su
içmeden, otlamadan,

dinlenmeden, düşmanın gözüne görünmeden, nice dağlardan,
geçitlerden geçmiş,

Talas'a ulaşmak için çok yol yürümüştü. Almambet
hayattayken zıplayıp oynayan

Sarala'nın uzun yolculuk sırasında her yeri yağır olmuştu.
Bitkin düşmüş yelesinden
ve kuyruklarından ayrılıp garip kalmıştı.

Han Almambet'in cesedini sağ salim ulaştıran mübarek
tulparın boynuna sarılarak acı
acı ağlayan bahadır Han Manas Sarala'yı yedeğe alıp ak otağa
getirdi.

H

Han Manas'ın davulu çalındığında halk acele ak otağa
toplandı. .

Er Almambet'in cesedini bahadır Manas Çeç-Döbö'ye,
Kırgızların adetine göre başını

Pekin yönüne çevirip gömdü. Sarala da bahadırı ile birlikte
gömüldü.

B

Bahadır Manas, Er Almambet'in otağına ağlayarak geldi.

"Zavallı ikiz kardeşim, hesapsız düşmana tereddüt etmeden
saldıran Almambet dostum,

sensiz nasıl yaşarım. Siyah çerçeveli baltayı artık kim
kullanacak, mahvolası

Pekin'in yoluna artık kim kılavuzluk edecek? Almoşçığım
öldükten sonra ben nasıl

yaşarım? Yüce soylu Almambet arslanımı kara toprağa nasıl
veririm?" Bahadır Manas

Almambet'in otağında kah safra kusup bayılıp, kah ayılıp acı
acı ağlıyordu.

Bahadırın durumunun fenalaştığı belliydi.

Kaplan yenge Kanıkey Manas'ın haline görünce başını eline
alıp ağladı.

"Dünya fanidir, beyim! Ben zavallıya söyleceğini saklamadan
söyleyiver, böyle

kusman normal değil, ben bahtsız dertte koyacaksın
Bahadırım, yaranın durumunu

bana anlat?" .

C

Cesur gökyeleli bozkurt Manas kımıldamadan şöyle dedi:

"Hanım, ben geniş Pekin'in civarında, şafak sökerken güneşe
doğru sükunetle

oturuyordum, nöbetçi yiğitler uyuyakalınca Kalmuk hanı
Kongurbay üzerine balta

vurup gitmişti. Herhalde baltanın ucu kemikte kırılıp kalmıştır.
Sırdaşım Kanıkey

bir baksana.

" Bunu duyunca kendini kaybeden Kanıkey:

"Vay beyim, belindeki yarayı iyice görmeyen gözlerim kör olsun!" diye ağladı. Han

ordugahına Bakay'dan başka kimse girmedi. Bahadırın fenalaştığını obada kimse

bilmedi.

Ateşi yükselen Bahadır Manas'ı bi-çare kadın yüzükoyun yatırıp baktı. Bahadır

Manas'ın yarası morlaşıp şişmişti. Ak çelikle bahadırın yarasının ağzını göz

ölçüsüyle deliverdi. Bahadırın belinden kan ile safra aktı. Bahadır Manas kendine

gelip biraz da olsa rahatladı.

"Talihim, bir az daha dayan. Baltanın ucunu çekmeye çalışayım." Biçare yenge

Kanıkey ucu gözüken çeliği dişiyle ısırıp çekti. Kemiğin açılan ağzından siyah

safra aktı, amudu fıkırığı tamamen çürümüştü.

Bahadır Manas konuşmaya başladıysa da başı döndü, vücudu sızladı, belini

kımıldatamadan hareketsiz yatakaldı.

Bi-çare kadın Kanıkey başına kara günlerin geldiğini, beyinin iyileşemeyeceğini

anladı. Gayrete gelerek evliya Bakay ile akıl danıştı.

Er Bakay'ın yanına oturup derdini anlattı.

"Akıllı amcacığım, yaratandan kismetim bu kadarmış, talihsiz biriymişim, ama beyim

ile yaşadığım için çok memnunum. Padişahım şu anda zorda, eğer bir gün bahadırın

gözü kapanırsa, arkasından yolunu devam ettirecek olan oğlu daha küçücük,

koparanları birbirine bağlayan bahadırın destek olacak yakını kalmadı, tahtına

geçecek kardeşi, yüce soylu arslanları kalmadı. Kıskanç necis hanlar, kötü niyetli

kardeşleri var. Bunu nasıl yaparız? Bu derdi Manas'a söyleyelim mi? Bunu duyarsa

suratı asılır mı, yarası kötüleşir mi acaba? Ne yapalım? Açıkca söyleyin amca?"

Kanıkey bahadırıyla dost olsa da kayın birader gibi saygı
duyduğu Bakay'a ilk kez

böyle dikilip baktı.

Evliya sıfatlı Bakay söyleyeceklerini söyledi.

Kanıkey ile Bakay Manas'ın huzuruna geldiler.

Kanıkey cesaretleterek beyinin alnına avucunu koyup bahadır
Manas'a dertli dertli

şöyle dedi:

"Canımız bir sırdaş beyim, huzuruna Bakay amcan geldi.

Gökyeleli bozkurdum beyim

gözünü açıp başını kaldır! Kötülük olmadan iyilik olmaz, bu
yalan dünyadan gitmeyen

kim var, açık söylediğim için küsme, aklın varken vasiyetini
söyleyiver padişahım.

Arkandaki oğlun daha küçük, kardeşlerinin hepsi düşman, bir
gün başımıza dert

gelirse ben bir dul olarak ne yapacağım? Aklında yatan biri var
mı? Felek çark edip

zorda kalırsak bayrağı tutan kim olacak?"

B

Bahadır Manas başına çift yastık koydurduktan sonra şöyle dedi:

"Hanım eğer ecelim gelip ölürsem Küyük'ün geçidinden geçerek baban Temirhan'a doğru

kaç. Hanı ölen kadın için en uygunu baba evidir. Bu Talas sana mekan olmaz. Abike,

Köbüş ve altı necisin niyeti kötü. Babam Temirhan'a gittiğinde Semetey'e nazar

değmemesi için onu köpek ayağından geçir, kılıcın tığından atlat, arkadaki

saçlarını kesip kardeşin İsmail'e evlatlığa ver. Boynuna muska tak. On iki yaşına

girinceye kadar babası hakkında bir şey söyleme, annesi hakkında da bir şey

duymasın, yaşı on ikiye geldikten sonra Talas'ı göster. Ruhum ölmezse onu yolunda

karşılayıp bakacağım. Nazlım, kimseye bildirmeden kazmayla mezarımı kaz. Bakay

amcamla ikiniz kimsenin bilmediği bir yere gömün." Bahadır Manas, bu arada

yorulunca su içiyor, acısı tuttuğunda Çin ilacını omuzuna sürdürtüyordu.

Nazlı Kanıkey kimseye söylemeden, kimseye farketirmeden,
necise göstermeden

milletten gizleyerek, kuşkulananları kandırarak Manas'a yalnız
kendisi baktı. Hatta

kırk çoranın yiğitlerine bile sır vermedi.

Bahadır Manas, halkın bülbülü Han Bakay'ı yanına çağırıp
candostlarıyla, yakın

akrabalarıyla hanlar ve bahadırlarla gözüm açık iken bir
g r  eyim diye hepsine

gizlice haber gönderdi.

Bahadır Manas'ın gözleri geni  e açılmıştı. Pıhtı pıhtı kara kan
kusuyor dermanı

tükeniyordu. Kah bayılıyor, kah ayılıyordu.

Derken yular gibi saçlarını tutup a layan yenge Kanıkey'e
bahadır Manas şöyle bir

ricada bulundu:

"Canım, yay okunun ula amadı ı,  elik ucunun delemedi i,
kasırganın tesir edemediği

Akolpok'u üzerime  rt. Nice savaşlarda giydi im Akolpok'la
kendimi avutayım, beni

kem gözlerden korusun! Kanıkem, Akolpok'a yayımı da asıver.
Emanet canım çıkıncaya

kadar namus için, milletimi korumak için Kakançin'i altüst
ettiğimi hatırlayayım.

Kanıkey, gökten inen beyaz keseyi kan içmedikçe kınına
girmeyen kılıcımla birlikte

asıver. Sırdaşım, düşmana uzattığımda ay gibi parlayan sırlı
mızrağı elimin

ulaştığı yere koyuver. Gözüm açık iken bununla teselli
bulayım." dedibahadır Manas

boğuk bir sesle. Amcası han Bakay'ı yanına alan gökyeleli
bozkurt Manas şöyle dedi:

"Evliya Bakay amca, Han Manas öldüğünde toplanan halktan
ve avuldan uzak dur, deve

güdüp tepelerde dolaş. Celmayan ile boz buğranın boynuna
muska takıp hanımdan

yadigar kaldı diye yettim Semetey'in devesine bakıver.

Amca, çaylağı besleyip kuş kıldım, dağılan halkı toplayıp millet
kıldım,

yavrukuşunu eğitip alıcı kuş kıldım. Ben halkımdan razıyım.
Kusurum olmuşsa

küsmeyin. Kalabalık milleti toplayıp, gözü açık yiğitlerine
kendin baş olup beni

kara toprağın koynuna, Tanrıya ver."

Bahadır Manas vasiyetini hanımı Kanıkey ile Er Bakay'a
söyledikten sonra dili

tamamen tutuldu.

Han Manas'ın altın yularlı, yürüşüne hayvan, koşmasına
rüzgar ulaşamayan Celmayan

karanarı Ak otağın yanında, bahadırın yattığı tarafta çöküp,
boynunu uzattı.

Gözlerinden yaş akıtarak yattı.

Akkula öldükten sonra, bahadır Manas Karaça'nın kızı
Saykal'ın hediye verdiği

Taybuurul'u beğenip savaşta binmişti. Derin çukura rastgelse
de duraklamadan koşup

geçen kır at bahadırın Ak otağının önündeki altın direğe
kendisi gelip yedi gün ot

yemeden, kımıldamadan yas tuttu zavallı hayvancık.

Han hanımı Kanıkey dili tutulan, bir kelime bile söylemeyen
Argın hanının oğlu

Acıbay'ı çağırıp danıştı.

"Altmış türlü dili bilen, Peygamber sıfatlı amca, bahadırın
görecek günü, içecek

suyu bitti. Şimdi can çekişmektedir. Amcacığım, geniş dünyam
daraldı, yanan ateşim

söndü. Artık ağıtlar onu geri getirmez, ağlamak fayda vermez.
Gayrete gelelim.

Hanını hürmetiyle gömmek boynumuzun borcudur. Han
Kökötöy'ün aşından daha mükemmel

bir aş verelim. Dünyanın her tarafına haber ulaştıralım." dedi
Kanıkey.

Acıbay haber vermeyi kabul ettikten sonra, Kanıkey
dünürlerine, iyi niyetli

hanlara, ünlü beylere, komutan dostlarına haber ver, Han
Manas'ın aşına hazırlanın

diye ayaşlarına derdini anlatıp mektup yazarak Cet-kayt'a
kadar git diye yedi gün

mühlet verdi, yiğit elbisesi giydirdi, yürük at seçtirip yolcu
etmeye hazırlandı.

A

Acıbay haber vermeye pek istekli gözükmeyerek Kanıkey'e
derdini anlattı:

"Kanıkey yavrum, söylediklerimi yapacağım, her yere haber vereceğim. Bindığım bu

Kartküröng'ün tuynağı eskimiş, arkamdan düşman takibederse bu at beni mahvedecek.

Yavrum, Taybuurul'u versene, bineyim."

Kanıkey gözyaşlarını tutamayarak, yüreği sızlayıp Taybuurul'u vermeye razı oldu.

Ak otağın ortasındaki altın direğe bakıp başını yere eğip duran Taybuurul Acıbay'ı

yaklaştırmıyor, eğer takmasına izin vermiyor, yedeğe alsa da yürümüyordu. Bahadıra

yakın olan Buurul atın, bir kötülüğü, bir felakati sezmiş gibi efendisine yas

tuttuğunu gören Kanıkey'in gözleri boşalıverdi.

Sonunda Acıbay yürüyüşü, koşuşu tanıdık Kartkürön'e binip çok uzaklara kadar gidip

haber ulaştırdı. Yılmayan Acıbay kırk günlük yolu yedi günde katedip, haberi

yerlerine ulaştırdı,

d

düşman hanlara ayağının sesini bile duyurmadan belirlenen
günde Talas'a döndü.

Bahadır Manas'ın bütün işleri Kanıkey'e kalmıştı. Becerikli
yenge Kanıkey'in

sezdiklerini sezen, bildiklerini bilen yiğit yoktu. Simsiyah uzun
saçlarını

tepesine toplayıp, haber verdiği hanlar, beyler, kuvvetliler
gelinceye kadar hasta

yatan Manas'ın işlerini gördü. Altı yüz at hazırlatıp
Andican'dan kovalarla toprak

getirtti. Yedi bin keçi yünüyle inek yününü karıştırıp altmış
pehlivana çiğnetip,

kerpiç hazırlatıp beyimin mezarı yedi asra kadar bozulmasın
diye özel bir mezar

yaptırttı. Usta ressamı çağırıp mezar içine Akolpok giyen,
Akkulaya binen

Bahadır Manas başta olmaz üzere on iki hanın, kırk çoranın,
kuvvetli yiğitlerin

resmini yaptırdı.

Zavallı kadın Kanıkey kimseye bildirmeden, kimseye
gözükmeyen Celpiniş Urum

halkından yetmiş usta getirtip "aslimi açık gömersem altı
düşman han kin

besledikleri için mezarı açıp öc alırlar" diye Eçkilik'in Kara-Zoo denen yerine

Manas'ın mezarını kazdırdı, ağzını tek kişi girebilecek şekilde yaptırdı, içerisini

ise altı bin koyun sığabilecek şekilde yaptırdı. Tavan düşmesin diye altına direk

yerleştirdi, mermer taştan kandil yaptırdı, akan suyu mezarın içinden geçirdi,

altından yatak yaptırdı, üzerini kumaşla örttürdü. Altı çürümesin diye ardıc

ağacının külünü döktürüp, kendine göre yatacak yeri hazırladı. Köleler sırrı aşikar

etmesin diye yetmiş köleyi tamamen ortadan kaldırttı.

Han Manas'ın aşına haberin ulaştığı yerlerden dostlar, tanıdıklar, ünlü bilgiçler

arda ardına gelmeye başladılar.

Ceti-Suu'da yerleşen halkın atası olan ihtiyar, şu anda doksan beş yaşında idi.

Milleti duasıyla zenginleştiren, tedbirli; halkın gönlünü kıracak iş yapmayacak

kadar akıllı, kara Hıtay'ı idaresi altına alacak kadar yiğit Katagan Han'ı Koşoyhan

Manas'ın aşına hizmet etmek için erkenden geldi.

Keng Alay'a yerleşen, dokunduğunu sağ bırakmayan kibirli Er
Töştük de eski dostumun

aşında altmış gün hizmet edeceğim diye geldi.

Aşağıdaki Urum denen halktan, yani kırk günlük yerden
hareket eden Urumhan'ın oğlu

Kökbörü, candostum hayatta ise elini sıkayım, oğlu Semetey'i
görüp geleyim, hiç

olmazsa ayaştan özür dileyim diye sarı altın, beyaz gümüşü
atına yükleyip,

Narbuudanını koşturup yanına hanımını ve on iki yaşında bir
yiğit olan, eski elbise

giymiş Koyonali denen bahadır oğlunu alarak geldi.

Koyonali'nin yaşı küçüktü ama,

bir arslan gibiydi, benzersiz alpti, nehir gibi kan akıtan,
düşmanlarının canına

okuyan kaplanın da kendisi idi. "Bahadır ayaş atama kendim
hizmet edeyim, aşının

başında durayım" diye bileklerini sıvayıp işe girişti.

Acıbay'ın haber vermesi üzerine, Manas'ın kıymetli dostlarının
ardından Oyrat hanı

Karaç'ın arbedeci kızı Saykal da siyah saçlarını topuz şeklinde
toplayarak Manas'ın

kırk günlük aşında hizmet edeceğim diye geldi. Şımarık Saykal,
Han Manas'a

küskündü, Manas'la boy ölçüşmüştü, sonunda barıştığı
bahadıra kıyamadı, rahat

edemedi. Bastığı yerden toz duman, baktığından can çıkaran
bu kız, bir zamanlar

yapılan mızrak kavgasında Kırgız'ın beli kırılır diye bahadır
Manas'a mızrak

vurmaya kıyamamıştı. Mazeyil'de yerleşmişti, geniş Turfan'da
kışlardı.

Bahadır Manas gözünü açtı, son bir kez kendisine gelip
başında sızlayıp duran

Kanıkey'e sordu:

"Hatun vedalaşma zamanı geldi. Kaçınılmaz an geldi. Ahret
dostlarımla son bir kez

görüseyim, yiğitleri buraya çağır." dedi, bahadır Manas,
yastığa yaslanıp oturarak

Otağın kapısını Kanıkey açtı.

Bahadırın Otağına Bakay, Koşoy başta olmak üzere on iki hanı,
çoraları, köleleri,
dostları girip bir bir vedalaştılar.

B

Bahadır Manas ağlayan yiğitlerin iniltilerini eliyle işaret ederek
bastırdı.

Bahadır, sanki öteki dünyaya gitmeyecekmiş gibi, kıyamet
gününü görmeyecekmiş gibi,

ne kaşını çatıyor, ne üzülyordu, acı çektiğini belli etmeden,
gayretinden hiçbir

şey kaybetmeden dağlardaki kartallar gibi oturuyordu.

Zavallı yenge Kanıkey gökyeleli Bozkurdun dostu Kökbörü'nün
on iki yaşındaki oğlu

Koyonali'yı Manas'a yaklaştırmadı, onu zor tutuyordu.

"Yapma yavrum, ayaş atan Manas'ın baktığı kimse sağ kalmaz.
Gözlerinde kara beni,

yüzünde zehiri var. Onun bakışlarına dayanamayan sağ
kalmıyor. Sözümü dinle,

oğlum." dedi yalvararak.

"Ayaş atam Manas'la görüşmeden, ellerini sıkmadan nasıl
kapısında kalırım. Yüzünü

görmemektense ayaş atamın peşinden gitmeye razıyım."
küçük yiğit Koyonali ayaş

anasından sıyrılarak çevik bir hareketle içeri sokuluverdi,
selam verip Manas'ın
ellerini tuttu.

"

"Yolculuğunuz hayırlı olsun, han ata!" dedi Koyonali
ağlayarak.

Dönüşü olmayan yere gitmekte olan Bozkurt Manas gözlerini
tekrar açıp ellerini

sıkıca tutan yaramaz çocuğa bir bakıp:

"

"Bu pehlivani hiç görmemişim. Kim bu?" dedi Manas keskin
bakışlarla.

"Bahadırım, sözünü geri al, gözünü aç! Bu işte dostun
Kökbörü'nün oğludur" dedi

Kanıkey ağlayarak. .

"Kökbörü, ahret dostum, bu oğlun çok kuvvetliymiş,
güçlüymüş. Talihsiz halktan biri

değil, boşuboşuna akan bir sel imiş. Bahadırın yolu dar imiş,
vefasız dünyaya erken

gelen bir oğlan imiş. Dostum, müsaade et, öbür dünyada bana yoldaş olsun, oğlunu

baha helal et" dedi bahadır Manas.

"Dostum, oğlum değil gerekirse canımı da beraber al!" dedi Kökbörü bahadır Manas'a

dikkatlice bakarak.

Bahadır Manas bir daha konuşmadı, mizan topyıldızı dolduktan, yiğitlerle

vedalaştıktan sonra elli iki yaşında vefat oldu.

H

Han otağındaki, direği altında yapılmış gök bayrağın yerine siyah bayrak asıldı.

Talihsiz yenge Kanıkey otuz iki yaşında bahadırından ayrılıp tarak değmeyen siyah

saçlarını yoldu, nurlu yüzünü parçaladı. Bütün vücudu titredi, çaresizce bağırıp

üzüntüye boğulan Kanıkey hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Bugün gördüğün yarın yok, böyle

bedbaht dünyadır bu.

Dul kalan zavallı Kanıkey bir daha dönmek üzere giden bozkurdun ardından şöyle

(sağı sağdı) ağladı.

Oh dönüşü olmayan yere giden beyim, dağda sayısız atların kaldı. Onlara bakıverin

çocuklar. Beni cehennemde bırakma, beraber götür, bozkurdum. Siyah çerçeveli

baltanı kıvırmadan kim yapabildi? Hiçbir şeye doymayan Argın, kırgız halkını kavga

ettirmeden kim idare edebilir? Beni bu acılara koymadan beraber götür Bahadır

beyim" diyordu dertli Kanıkey.

Bahadır Manas'ın öldüğü gün yer sallandı, parlayıp duran güneş tutuldu, altı gün

simsiyah karanlık oldu, ay çıkmadı. Gökte bulutlar ağladı, yerde kuşlar ağladı.

Bu sırada bahadır Manas'ın yattığı yere çöken Karanar'ın yanına Kumbulak'ın

deresinden bulup getirilen Kumayık da yattı, hiçbir şey yemeden insan gibi kendi

kendine uludu.

Han Manas'ın Akşumkarı (sungur) altın iplerini parçalayıp göklere çıktı. Ak otağın

üzerinde yedi kere döndükten sonra son bir kere daha öterek gözden kayboldu.

A

Ak otaklar siyaha büründü, halk yas tutup siyah giyindi.

Ak otağa ulaştıklarında sağ taraftan on bin, sol taraftan on bin yiğit alnına siyah

bağlayıp, yolun iki kenarında diz çöküp durdular. Ortada geniş yol bırakıp, dağları

sarsacak bir şekilde ağladılar. Uzaktan bahadırı görmeye gelenler kederlenerek

ortada bırakılan yol ile ak otağa ulaştılar. Bahadır Manas'ın cesedi kırk kanatlı

üç ak otağa konuldu, birbirine bitişik olsun diye otakların sırtlarından birer

tanesi sökülmüştü.

Fitneci, gözlerinden kurnazlık okunan Abike, Köböş ve Altı Necis tepeden geç

indiler. Halk görsün diye ara sıra hüngür ağlıyor gibi yaptılar. Fakat ne

gözlerinde yaşı, ne de gönlünde bir kaygısı vardı. Sanki düğüne gelmiş gibi

kendilerince gülüyorlardı, dalga geçiyor gibi konuşuyorlardı.

Han Cakıp'ın küçük hanımının oğullarından kinci Akibe ve
Köböş'ün suratını gören

cesaretli kadın Kanıkey, beyimin cesedini gömünceye kadar
neler olur acaba, evde

çıkan yangın, kendi içinden çıkan düşman kötü olur, şimdiden
hanlığı paylaşmaya

kalkışmasınlar diye ne yapacağını şaşırıp, kan ağlayıp beşikteki
Semetey'i kucağına

alarak altı necise mahsus gösterdi.

"Oğullar, direğinizden ayrıldık. Dağların doğanı uçtu gitti,
oğullar! Bayrağı tutan

hanımızdan ayrıldık, oğullar! Benim gibi zavallının çekeceği
varmış, oğullar!

Efendimiz yokken Ak Otak yağmalanmasın oğullar. Kadere
çare yoktur, ağanız öbür

dünyaya gittiye de bu dünyada sizin gibi kardeşleri kaldı.
Hanı ölen Kırgızların

devlet kuşu uçup, bereketi kaçıp ateşi sönmüş diye düşmanlar
bizimle alay

etmesinler."

Efendimiz yokluğunda, başı yok diye, hayvanlarımızı
dağıtmasın, kıyım yapmasın,

matemli halka eziyet etmesin. Sizden başka kimim var ki benim? Destek olacak

sizsiniz, halkı idare edin, danışarak iş görün. Han ağasının cenazesini hürmet ile

toprağa verelim, ruhu şad olsun."

Kanıkey ağlayıp dururken, terbiyeli, iyi niyetli doğan Abike, azimle işe girişip,

telaşa kapılan halk arasında dolaşıp, çığlıkla ağlayarak taziye için gelenleri özel

olarak dikilen çadırlara alıp konukları evlere paylaştırdı.

Kötü niyetliler ölü için adak verme işleri umurumda olmadan, kendileri konuk olarak

sakin sakın oturdular.

Karanlık basarken, halk uyumaya çekilirken, asil kadın Kanıkey endişeli bir halde

amcası Koşoy'a vardı.

Amcacığım, bahadır Manas kardeşinizin pekçok insana dili ile, pekçok insana eli ile

dokunmuştu. Pekçoğu hala yaşıyor. Manas'ı mezara koyarsak, mezarı açıp öç almasın.

Şimdi bunu nasıl yapsak acaba?" dedi Kanıkey akıl sordu.

Han Koşoy, Han Bakay, Er Töştük, Er Kökbörü, Bahadır
Koyonali olmak üzere

Kanıkey'le akıl danıştılar.

Karanlık gecede bahtsız zavallı Kanıkey akıl danıştığı yiğitlerle
Han Manas'ın

cesedini yıkayıp, kefene sardı, tabuta koyup, üzerine kilimle
örttü. Bahadırın

cenazesini kırk mollaya kaldırtıp kendisi yol başlayarak
önceden hazırlattığı

mezara götürdüler. .

Manas daha ölmeden hazırlanan mezarı gören yiğitlerin
hayretten ağızları açık
kaldı.

Bu sırada Katagan Hanı Koşoy, Kanıkey hatuna altmış kere
yalvarıp yakarıp şöyle

dedi:

"Kanıkey evladım, sana kadın diyen kör olsun, sana dişi
diyenin işleri batsın!

Hasiyetli Manas'ın ruhu sana destek olsun, Soyun devam etsin,
dileklerin makbul

olsun."

D

Derken erenler Tanrıya dua edip çukurdan ıktılar.

Erenler Manas'ın cenazesinin yanına kılıçlarını koydular, sonra dağın ağızını

kapatıp sabaha karşı kimseye farketirmeden karargaha döndüler.

Sadece sözde değil, işte de becerikli olan arslan Bakay kavak tahtasından Manas'a

benzeterek bir maket yaptırdı. Onu kumaşa sarıp, sepilenmiş deri ile yapıştırdı,

üzerini beyaz keeyle örttürüp tabutuna koydu. Her şey çoktan hazırlandı.

Yalandan ağlayan akrabalar, nesildaş, altı necis Manas'ın tabutunu kapışarak

kaldırıp, han Manas'ın yalandan hazırlanmış mezarına götürüp kuru tahtayı gömdüler.

Er Koşoy, Er Bakay, Er Töştük, Er Koyonalı Kanıkey'in yanında yas tutup oturdular.

Bu dünyadan göç eden arslanın aşını muhteşem bir şekilde verelim diye ak buğday

ununu çiğneyip, Kelime-i Şahadet okuyup, antlaşarak geri dönmeye başladılar.

Han Koşoy'un Zühre yıldızına benzeyen iri gözlerinden akan yaşları beyaz

sakallarından sızarak atının yelelerine düştü. "Yaşacağını yaşamış olan beni niye

almadın Tanrım?" diye dertli dertli ağlayarak yurduna döndü Han Koşoy.

Geniş Talas'ı sarsacak şekilde "Yer altında yaşarken Manas gibi arslan'ı görmedin,

yer yüzünde yaşarken de Manas'a denk geleni görmedim, vefasız dünya. Bahadırımla

birlikte niye ölmedim?" diyen Er Töştük de yerine döndü.

Han Manas'ın kıymetli yârı olan, siyah giyen Saykal parlayan beyaz yüzlerinden kan

çıkarıp, toplanmış saçlarını dağıtıp, kan karışık akan yaşlarını atının dizgininden

sızdırıp, kırk çorasını peşine alıp ağıt yakarak kendi obasına ulaştı. Karagâhına

varınca Manas'ın ölümüne çok üzülen babası haysiyetli Karaça "Manas adlı arslana

üzülmemek elde mi?" diye yas tutup altmış kadına ağıt yaktırdı. O gün Saykal,

geceyi geçiremeden bu dünyadan göç etmişti. Saykal'ın cesedi
karargâhında

bulunamadı. Basiretli evliyalar: "Tanrının sevgili kulu Saykal
halkıyla

vedalaştıktan sonra sevgili dostu Manas'a gitmiştir." dediler.

Gökyeleli bozkurt Manas ile sevgili dostu olan Urumhan'ın
oğlu Kökbörü yadigâr

olarak Bahadırın çadırını almıştı. Oğluyla birlikte geri
dönerken yolun yarısından

düşmanlarının saldırısına uğrayıp on iki yaşındaki yalnız oğlu
Koyonali'yı

kaybetti. Kökbörü, Koyonali'nin cesedini bulamadı. Nasili
Han'ın kızı olan akıllı

Külнар üzülen kocasını şöyle dedi: "Gözbebeğin oğlunu
candostun Manas istediğinde

vermemişsin padişahın, Tanrının emriyle sırdaşın Manas'a
yoldaş olmaya gitmiş

oğlun." Üzülme dedi.

Bahadır Manas'ın ölümünden bir yıl geçti. Yalan dünyada nice
nehirler taşıp, göller

dalgalanıp, nice yamaçlar bozuldu. Yapmaya söz verdiği aş
hanlar gelmediler.

Manas'ın babası Cakıp da, onun oğulları Abike, Köböş de
hanlığı kapma çekişmesine
girdiği için kabilenin bereketi kaçtı. Kahramanın aşını
veremediler.

Tündüğü yapılmayan ak otakta yas tutan Kanıkey bahadırdan
kalan tek oğlu Semetey'i

bağrına basıp hüzünlü hüzünlü şiir söyleyerek ağlıyordu.

Gökyeleli kurdun atı, altın direğe mahzun bakıp duruyordu.

Han karargâhının kalesinin dışında, ıssız yerde, kara taşın
üzerinde karargâha

yaklaşmadan ağlaya ağlaya gözleri kararan ihtiyar Bakay,
büyük bir üzüntü içinde

oturuyordu.

Manas'ın hikayesi böyle olmuştur, sözümüz tamam olmuştur.

悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉+悉悉悉悉悉悉
悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉
悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉

悉

TÜRKLERE GÖRE "İNSAN"

1

1. "KİŞİOĞLU", ÜÇ KUTSAL VARLIKTAN BİRİ

Eski Türkler, "İnsanoğlu" na, "Kişioğlu" derlerdi. Türk mitolojisinde, "Kişioğlu,

kâinatın üç önemli varlığından biri idi". Göktürk yazıtları şöyle diyordu:

"Yukarıda gök, aşağıda yer yaratıldığında, ikisi arasında da kişi oğlu yaratılmış".

Bundan da anlaşılıyor ki, "İnsanoğlu", gök ile yer gibi, Tanrının yarattığı büyük

varlıklardan biri idi. İslâmiyette de şüphesiz ki, "Âdem Tanrının yarattığı en

değerli varlıktı". Kur'an'a göre, "Tanrı insanı, kendi sûretinde yaratmıştı".

İnsanoğlu en sonra yaratıldığı için de, bütün varlıkların en olgunu ve aynı

zamanda, kâinatın da bir hülâsası gibi idi. En iyisi yine bunu, büyük Türk şairi

Seyyid Nesimî'nin şiirlerinden dinleyelim:

"Hak taâla varlığı Âdemdedir,

"Ev anındır, ol bu evde demdedir,

"Bilmedi Şeytan bu sırrı gamdedir,
 "Ol sebepten, ta ebed mâtemdir!..."

2. ALTAY DESTANLARINDA "İNSAN"

Altay ve Sibiryâ destanlarında da şeytan, ile insanoğlu, rekabet halinde idiler.

Türk mitolojisi adlı eserimizde, bu efsanelerin hepsi bir araya getirilmiştir. Bu

destanları şöyle özetleyelim:

İNSANIN YARATILIŞI

Bir insan şekli yapmış Tanrı bir gün çamurdan.

Demiş ki: "İnsanoğlu, türesin bu hamurdan!

Düşünmüş ki ne duyar, ne hisseder bu çamur,

İnsanoğluna çok var, yetişmez yalnız hamur.

Demiş: "Uçup çıkayım göklere bir ruh bulayım,

"Çamura ruh katayım, tam bir Tanrı olayım".

Tanrı ne yaratsaymış, Şeytan da kıskanırmış,

Hele fırsat bulsaymış, ne korkar utanırmış.

Tanrının çıplak tüysüz, bir de köpeği varmış,

Yabancıya vermez yüz, tepinerek havlarmış,
 Tanır demiş köpeğe: "Eğer Şeytan gelirse,
 "Sakın aldanmayasın, sana bir şey verirse".
 Bir ruh bulayım diye, Tanrı uzaya çıkmış;
 Tanrı ne yapmış diye, Şeytan ortaya çıkmış.
 Köpek Şeytanı görmüş, korkutarak havlamış,
 Bakıp köpeği süzmüş, güzel sözle tavlarmış.
 Demiş: "Ey köpek niçin tüysüzsün sen doğuştan.
 "Titriyor bak hep için, rahatın yok soğuktan;
 "

GTanrı'nın İnsan'ına, gel yol ver bir bakayım;
 "Senin tüysüz sırtına, altın tüyler takayım!"
 Köpek bu söze kanmış, havlamamış Şeytana,
 Şeytan çamuru almış, tükürmüş ilk insana.
 Şeytanın tükrüğüyle, köpek de hep boyanmış,
 Altın tüy buldum sanmış, pis tüylerle donanmış.
 Tanrı dönünce bakmış, insanı tükrüklerle,
 Köpek de dolaşıyor, gururla pis tüylerle.
 Köpeğe demiş: "Doyma insandan rahat bulma.
 "Nefret etsinler senden, dayaktan eksik olma!"

Tanrıdan kıllı imiş, atası ilk insanın,
 (Vücudu da kıllıydı, aslında Oğuz-Han'ın).
 Şeytanın tükrüğünü, çevirmiş Tanrı içe,
 "İnsanın iç yüzünü, getirmiş Tanrı dışa.
 İnsan ölümlü olmuş, içi hastalık dolmuş,
 Fesat kalbini yolmuş, insan gökten kovulmuş.
 Güzelmiş dıştan insan, sakın bakıp aldanma!
 Güdermiş içten Şeytan, sakın aldanıp kanma!
 Şeytanın tükrükleri içinde kalan insanoğlu, hilekâr, yalancı ve
 kötü olmuş. Gerçi
 bu yüzden, insanın dışı temiz görünürmüş ama; Şeytanın
 tükrükleri ile dolu olan
 içi, fesatla sıvanmış imiş. Tanrı göklerde yaşasın diye yarattığı
 insanoğlunu,
 Şeytanın bu hareketi yüzünden beğenmemiş ve yeryüzüne
 indirmiş demiş ki: "- Git
 seni gözüm görmesin, git de yeryüzünde yaşa, gerektiği
 zaman öl ve gerektiği zaman
 da doğ! Sen gökyüzünde ölümsüz olarak yaşamağa lâayık bir
 mahlûk değilsin!" insanın
 içinde kalan şeytanın tükrükleri yüzünden hastalık doğmuş.
 Bunun için de insanoğlu

hastalanır, iyileşir ve ölür olmuş. Anadolu'da şöyle atasözlerine çok rastlanır:

"İnsanın alacası içinde, hayvanın alacası ise dışında!" Bizim Anadolu Türkleri

böyle derler. Altay efsanelerine göre de, "Köpeğin pislikleri, tüylerinde; insanın

ki ise, içinde kalmıştır".

3

3. "İNSAN", TANRI İLE BERABER

"İnsan ta başlangıçtan beri Tanrı ile beraber yaşıyordu": Altay efsaneleri, birçok

bölümlerden meydana gelmişlerdi. Bunların, özellikle baş kısımları, genel olarak

orijinal idiler. Sonradan bu efsanelere, birçok yeni bölümler eklenmiş ve yeni

kompozisyonlar meydana getirilmişti. Bazılarına göre, "İnsanın kendisi bizzat

şeytandan başka birşey değildi". Bu sebeple şeytan insanın, insanda şeytanın zaman

zaman yerlerine geçiyorlar ve birbirlerini tamamlıyorlardı. Buna rağmen Altay

yaratılış destanlarında, "İnsanla yaratıcı Tanrı, hemen hemen, aynı zamanda

yaşıyorlardı". İnsanoğlu Altay destanlarına göre Tanrı ile beraber idiler. Bu fikir

biraz değişik de olsa, "İslâm tasavvufunda" da vardır. Hacı Bektaş'ı Velî'nin

kendisi olduğu söylenen Şirî'nin şu nefesinde, bu fikir çok güzel bir şekilde ifade

edilmektedir:

"Cihan varolmadan ketmi ademde,

"Hak ile birlikte yektaş idim ben".

Gerçi bu şiir, tasavvuf edebiyatının güzel bir örneğidir. Fakat ne yapalım ki,

insanlığın fikirlerinde de benzeşen ve yakınlaşan birçok noktalar vardı.

"

"İnsan, Tanrı'yı kıskanıyor ve onunla rekabete girişiyordu":

İnsanoğlu, yalnız Tanrı ile beraber yaşamıyor, aynı zamanda onunla rekabete

girişiyordu. Ama Tanrı, ona güzel bir ders vermişti. Bu düşünce, Altay yaratılış

destanlarının birinde, çok güzel bir şekilde anlatılıyordu:

Yoktu Tanrının artık başında düşüncesi,

İnsanoğlunun ise durmadı hiç hilesi.

Bir rüzgâr çıkarmıştı suları kaynatarak,
Tanrıyı kızdırmıştı yüzüne sıçratarak.
Sandığı insanoğlu bununla bütün oldum.
Ben çok güçlendim artık Tanrıdan üstün oldum.
Ama nasıl olduysa sulara düştü birden,
Gömüldükçe gömüldü denize daldı hepten.
Tanrıya yalvarmıştı sularda boğulurken,
"Kurtar beri,ey Tanrı", diye bağırır iken.
Tanrı insafa geldi gitmedi üzerine,
Dedi: "Ey insanoğlu çık suların yüzüne!"
Tanrının buyruğu ile insanoğlu kurtuldu.
Gitti Tanrı yanına orada uslu durdu.

TÜRKLERE GÖRE UZAY ve İNSAN

Bu bölümdeki bilgiler Bahaeddin ÖGEL tarafından hazırlanan,
Milli Eğitim Bakanlığı

- Eğitim Dizisi, "TÜRK MİTOLOJİSİ-II" adlı kitaptan alınmıştır.

* Gök ve Türkler

- * Göğün Direği
- * Güneş, Ay ve Yıldızlar
- * Ebe Kuşağı
- * Serap ve Türkler
- * Acun ve Dünya
- * Dünyanın Şekli
- * Dünyanın Göbeği
- * Dünyanın Orta Dağı
- * Kutsal Irmaklar
- * Yer ve Yer Altı

GÖK ve TÜRKLER

"Ey Türk Milleti!

"Gök yıkılmasa! Yer çökmese!

"Seni kim ortadan kaldırabilir!..."

1. GÖK VE GÖĞÜ YARATAN "YÜCE TANRI"

Gerçi Türkler göğe "Tengri" diyorlardı. Fakat göğü de yaratan kutsal ve yüce bir

güç vardı ki, bunun da adı, yine Tengri, yani Tanrı idi. Göktürk yazıtları, gökle

yerin ve insanlığın yaratılışını anlatırken, söze şöyle başlıyorlardı:

"Yukarıda mavi gök,

"Aşağıda Yağız Yer yaratıldığında,

"İkisi arasında İnsanoğlu yaratılmış;

"İnsanoğlunun üzerine de,

"

"Atalarım, Bumın-Kağan, İstemi-Kağan, (kağan olarak)

"oturmuşlar!..."

Onların ağzından dinlediğimiz bu cümlelerden de anlaşılıyor ki

"Kök Tengri", kendi

kendine kutsal bir güç ve yaratıcı değildi. Onu da yaratan ve her şeyin üstünde

olan bir güç vardı. Bunun için de göğe, bir renkle sıfatlandırma yolu ile, "Kök

Tengri" diyorlardı. Herhalde, yalnızca Tengri sözü, bunların çok üstünde, yaratıcı

ve kutsal bir güçle ilgili idi. Bu sebeple tarihçi Süryani Mikâil, Anadolu

Selçuklularının İslâmiyetten önceki tek Tanrılarında söz açarken, "Türklerin bu

yüce Tanrıya Kan Tengri, yani Han Tanrı, en Yüce Tanrı dediklerini" yazıyordu. Bu

deyim "Kang Tengri" şeklinde de söylenebilirdi. Çünkü eski Türkçede "Kang" sözü,

baba ve en ulu ata için kullanılan bir deyimdi.

T

Türk Kağanları, "Tanrının elçisi" idiler:

Büyük Hun devleti Çağında "Tengri" sözü, yalnız başına, Çinlilerin en kutsal gücünü

ifade eden "Tien" deyimini karşılıyordu. Çin imparatoru da, "Göğün ve Tanrının

oğlu" idi. Bunun gibi, Büyük Hun İmparatorluğunun meşhur Hükümdarı Maotun

(Mete)'nin unvanı da, "Tengri'nin oğlu" idi. Bu deyimler, Çin'de de zamnala

değişikliklere uğramıştı. Çin imparatorları Göktürk kağanlarına yazdıkları

mektuplarında onlara artık "Kutsal Kağan" demeğe başlamışlardı. Bu yolla, meselâ

meşhur Göktürk Kağan'ı İşbara (saha-po-lüeh) Kağan'ın unvanına bir Tanrı sıfatı da,

eklenmiş oluyordu. Biz burada bu konuların derinliklerine
inecek değliz. Ancak

bunları söylemekten maksadımız, "Türklerin yerin ve göğün
üstünde olan, tek ve

güçlü bir Tanrıya inandıklarını" göstermek içindir.

Türkler başlangıçta Tanrı sözünü, yalnızca yaratan tek Tanrı
için kullanırlardı.

Sonradan anlamını genişletmiş ve her türlü kutsal ve büyük
şeyler için söylemeğe

başlamışlardı. Bu konuda Kaşgarlı Mahmud şöyle diyordu:

.

"Kâfirler göğe Tengri derlerdi. Yine bu adamlar, büyük bir dağ,
büyük bir ağaç v.s.

gibi, gözlerine büyük görünen şeylere de, hep Tengri adını
verirlerdi. Bu yüzden de

bu gibi şeylere tapınır ve secde ederlerdi. Yine bu kimseler,
bilgin insanlar da

Tengrigen adını verirlerdi".

Bu kitabın birçok yerlerinde sık sık söylediğimiz gibi Türklerde,
sağlam

prensiplere dayanan bir "devlet dini" vardı. Büyük devletler
yaşadıkça bu değişmez

prensipier her Şeye hâkim oluyor ve devlet dağılınca da, halk yine kendi bildiğine

devam ediyordu. Gerçi halkla devlet dininin esasları birdi.

Fakat, her bölgeye ve

zamana göre, esas prensiplerde bazı farklar beliriyordu.

Uygurların Mani ve Buda

dinlerini kabul etmeleri ile, durum büsbütün değişti. Bu

dinlerin birçok tanrıları

varıd. Bu sebeple her kutsal Şeye Tanrı denmeğe baŐlandı.

Hatta öyle bir hale geldi

ki, hürmet edilen bir yengeye bile, saygı ifadesi olarak,

"Tengrim" sözü

kullanıldı. Bunları söylemekten maksadımız, bizi burada

ilgilendiren tek Şeyin, her

türlü dış tesirden uzak, esas Türk düşüncesini bulup ortaya

çıkarmak olduğunu

belirtmektir.

"Eski Türklerin yüce ve tek Tanrısı, İslâmiyetteki 'Allah' gibi

mücerret ve

şekilsiz bir güçtü":

Hatta Altay Şamanizminde bile, göğün katlarının resmi

yapıldığı halde, Tanrının

şekli çizilemiyordu. Düşünmeliyiz ki Şamanizm, Türk dininin en dejenere olmuş bir tipidir.

"Türkler göğün yaratılışı hakkında, İslâmiyetten önce ve sonra, pek ayrı

düşünmemişlerdi":

Eski Bektaşî şairlerinden Âşık Hasan'ın aşağıdaki şiiri, İslâmiyetin ana

düşüncelerine ne kadar uygun ise, eski Türk düşünce düzenine de o kadar uygundur:

"Yerlerin göklerin binasın düzen,

"Ak üstünde kara yazılar yazan,

"Engûr şerbetini Kırklara ezen,

"Hünkâr Hacı Bektaş Alî kendidir!"

Âşık Hasan

Başka bir Türk şairi de aynı fikri, daha başka türlü anlatıyordu:

"Yeri göğü, insü cinni yarattın,

"Sen ey mimarbaşı, eyvancı mısın?

"Ayı, günü, çarhı, burcu varettin,

"Ey mekân sahibi!... Rahşaneî mısın?

A

Azmî Baba

Göktürk yazıtlarında da Tanrı güç verir, Tanrı kut, yani şans ve devlet verir,

yanılanları yok eder ama; bütün bunları yapan Tanrının nasıl ve kim olduğundan da

söz açılmazdı.

T

Tanrı'nın şekli yoktu:

"Tanrı kendine benzerdi": Göktürk yazıtlarında "Tengri-teg Tengri" diye bir deyim

geçer. Bu deyim, şimdiye kadar "Göğe benzer gök" diye tercüme edilmiş ve böylece

açıklanmıştır. Buradaki Tanrının gök olabilmesi için ona Kök Tengri denmesi

gerekirdi. Bu sebeple biz bu deyimi, şimdiye kadar hep, "Tanrıya benzer Tanrı" diye

açıkladık. Bu, bir nevi, İslâmiyetteki "Vâci. Ül-Vücud" nazariye ve tefsirinin

karşılığı idi. Allah'ın şeklini ve biçimini bilen yoktur ve bilemeyiz. "Onun vücudu

bilinmeyen kendi bünyesine göre, nasıl icâb ediyorsa ve nasıl vâcib ise, öyledir".

Yukarıdaki eski türkçe cümle de, Tanrının şeklini soranlara böyle bir cevap

veriyordu. Yahut da Tanrı, "Göğün maviliği ve sonsuzluğu" gibidir. Bu durumda da

şahıs ve şekil bahis konusu değildi ve İslâmiyetin Allah'ından başka bir şeye

benzetilmezdi. Dede Korkut Kitabında, Deli Dumru'un Tanrı için söylediği sözler de,

bir nevi Göktürk yazıtlarının bir devamı gibidir. Konumuzu Deli Dumrul'un sözleri

ile bitirelim:

"Yücelerden yücesin!

"Kimse bilmez nicesin!

"Görklü Tanrı!"

T

Tanrı, "Yokluk" demek değildi:

"Zaman ne mekân" prensipleri üzerinde ayrı bölümlerimizde durmuştuk. Yunus Emre

derin bir Mutassavvıftır. Onun fikirlerinde, eski Türk halk inançlarını bulmak

biraz zordur. Aşağıdaki şiirinde, yer ve göğün yaratılışını, yine Türk halk

deyimleri; fakat "Vahdeti vücûd" nazariyesinin fikri içinde anlatır:

"Yere göğe bünyad uran,

"İrilmadan kayyım duram,

"Denizlere göl çağıran,

"Adım Yunus, umman benim!"

Mustasavvıflara göre yer gök yaratılmadan önce "adem", yani "Yokluk" vardı. İnsan

ruhu, yokluktan geçerek bugünkü hale geldi. Altay mitolojisinde, yaratılıştan önce,

uçsuz bucaksız bir "Okyanus" vardı. İran mitolojisinde ise, bir esir (Aether) her

tarafı kaplıyordu. Altay ve İran mitolojisinde dünya yokluktan "Ex-nihilo"

varolmamıştı. Bununla beraber tasavvuftaki "ademiye" de büsbütün yokluk demek

değildi. İşte yine Azmî Baba'nın bir şiiri:

"Bu âlemi ekvan yaratılmadan,
"Evvel yokken, vara uğradım geldim!
"Onsekiz bin âlem, dünya boğiken,
"Kâmildeki nura uğradım geldim!"

Bütün bunlar da bize gösteriyor ki, ister Şamanizm'de, isterse
İslâmiyet veya

tasavvufta olsun, insanlığın birleştiği bazı müşterek
düşünceler vardır.

T

Türklerin, gökle beraber insanlığa da önem vermeleri:

Şamanist Altay Türklerinin "Yaratılış destanları" nı ayrı bir
bölümümüzde

inceleyeceğiz. Bu destanlara, birçok dış tesirler sızmıştı. Aynı
zamanda, eski Türk

düşüncesi de, bu destanlarda oldukça dejenere edilmişti. Bu
bölümümüzde bizi

ilgliendiren konular, daha çok büyük devletler kurmuş ve
yüksek bir içtimai

seviyeye erişmiş Türklerle ilgili meselelerdir. Türk mitolojisi
gökle yere büyük

bir önem vermişti. Bunların yanında üçüncü olarak, çok önemli bir eleman da vardı

ki, o da insanlık (Hümanitas) idi. Eski Türkler, bu üçüncü ve en önemli unsura,

"Kişi oğlu" diyorlardı. Türklere göre insanlık, İran ve Hint mitolojisinde olduğu

gibi Tanrının tecrübe ve hatta eğlenmek için yarattığı canlılar değildi. İnsanlar,

Önasya mitolojilerinde olduğu gibi, cennetten kovulmuş ve cezalandırılmış

günahkârlar da değillerdi. Eski Türklerde, Mani dininde veya Altay yaratılış

destanlarında olduğu gibi, zayıf, korkak, âciz ve iradeleri ellerinden alınmış

insanlar da yoktu. Türklerde, ve Yunan mitolojisinde olduğu gibi "Kadın, erkek",

"Okeanus" ve "Tethys" gibi Tanrılar, ne de Hint, İran ve Yunanistan'daki gibi ateş,

su, toprak ve hava gibi unsurlar görülürdü.

"Göktürk yazıtları, her türlü mistisizmden uzak, gerçekçi büyük bir devlet

mitolojisini, bütün açıklığı ile bize veriyorlardı":

Elbette ki bu çağda da, böyle Türk destanlarını anlatan ozanlar ile türlü kutsal

şeylerden söz açıp törenler yapan, fal açan, hasta iyileştirmek isteyen Şamanlar da

vardı. Fakat bunların devlet düzenindeki tesirler azdı. Devlet içinde "Baş Rahip"

(Pontifex maximum), kağan ve hükümdardı. Tanrıya tarışı mes'ul olan, o idi. Büyük

Hun devletinden beri din törenlerinde hükümdarların başkanlık etmesinin nedenini

bunlar da aramak lâzımdır. Yavuz Sultan Selim'i Halife olmağa zorlayan sebepler,

Ortaasya Türk devletlerinde çoktan denenmiş ve gereği yerine getirilmişti. "Devlet

içinde tek otorite prensibi", Türk ictimai teşkilâtının temel düzenini teşkil

ederdi.

"

"Türk Kağanlığı", yer ve gökle beraber yaratılmıştı:

Türkler, Güney ve Önasya mitolojilerinde olduğu gibi ateş, su, toprak v.s. gibi

cansız şeylere değil; gök, yer gibi büyük varlıklarla, insanlığa önem vermişlerdi.

Bu duruma göre Türk mitolojisinin "Dört elemanı" şöyle sıralanabilirdi:

1. "Gök", 2. "Yer" 3. "İnsanlık" (Kişi oğlu), 4. "Devlet": Türk Kağanı. Tanrının

yarattığı ve izin verdiği başlıca dört şey, bunlar idi. Genel olarak büyük

devletler kuruldukça, mitolojilerde değişikliklere uğruyor ve bu yeni devlet

düzenine uyuyorlardı. Büyük İskender ile Yunanistan; Serhas (Xerxes)'le de İran

mitolojileri, bu hükümdarların devlet düzenlerine uyma zorunda kalmışlardı.

Elbette ki Türk devleti düzeni ile mitolojisine dışarıdan hiçbir tesir girmemiştir,

denemezdi. Ama az sonra da göstereceğimiz gibi, Ortaasya'lılarla Doğu Cermenlerin

gök dini ile sosyal düzenleri, atlı göçebelerin yaşama ortamlarına göre doğmuş ve

gelişmiş bir sistemdi. Türklerden söz açılırken, hatırdan bir an bile çıkarılmaması

gereken önemli nokta işte şudur.

"Tanrı, yer ve gökle beraber insanlık ile Türk Hakanını da yaratmıştı". Buna benzer

düşüncelere, Güney Sibirya'da türk halklarının, mitolojilerinde de rastlıyoruz.

Meselâ Ak-Han adlı bir Han, yanındaki adamına şöyle diyordu:

"- Gökler yer yaratıldığında ben de vardım".

Gerçi Ak-Han bu sözü, hükümdarlığının ve devletin eksikliğini göstermek için

söylemişti. Fakat ne de olsa bu da, eski bir zihniyetin bize kadar gelen bir

yankısı idi. Manas destanında, Alman-Bet bölümüne geçilirken de şöyle deniyordu:

"

"Yer, yer olduğunda; su, su olduğunda;

"Altı atanın oğulları kâfirler; üç atanın oğulları müslümanlar da vardı..." Bu da

bir masal tekerlemesidir. Fakat, insanoğlu ile ilgili olayların yer ve suyun

yaratılışı ile birlikte başlaması, elbetteki üzerinde durulacak önemli bir

noktadır.

2

2. GÖĞÜN RENGİ

"Yukarıda Mavi Gök,

"Aşağıda Yağız Yer..."

G

Göktürk Yazıtları

G

Göğün rengi ve Tanrının rengi:

"Tengri", yani Tanrı sözünün, başlangıçtan beri Türklerde, gök kubbesini ve hatta,

gök maviliğinin sonsuzluğunu ifade ettiğini söylemiştik.

Çinliler de, hem gök ve

hem de Tanrı için aynı sözü yani "Tien" deyimini kullanıyorlardı. Moğollar'da,

Çin'in bu tesirinden kurtulmamışlardı. Moğolca'da "Tengri" yani Tanrı sözü XII.

Asırda bile, henüz daha gök anlamına geliyordu. Türkler ise, göğe bir renk vererek

çoğu zaman "Gök Tengri", yani "Gök Tanrı" deyimini kullanıyorlardı. Göğü, böyle

renk verme yolu ile ifade etme, Türklerde görülen bir adetti. Böyle bir

renklendirme, Moğollarda yoktu. Bununla beraber Moğollar da, hükümdarla ilgili

yazılara, defter ve kitaplara "Kökö-bicik" veya "Kökö-debter" derlerdi. Bu

yazıların "Gök rengi ile renklendirilmesi" de onlara verilen büyük önemi gösteriyordu.

Güney Sibirya'daki Türk halkları tarafından söylenen efsanelerde gök rengi, önemli

bir yer tutuyordu. Onlara göre dünya topraklarının bittiği yerde, sonsuz bir "Mavi

deniz" vardı. Bu denizin adı da "Kök-Tengiz", yani "Gökdeniz" idi. Bu efsanelerde

geçen hükümdarların adları da "Kök-Katay", "Kök-Han" gibi, gök rengi ile

sıfatlandırılmış, efsanevî hükümdarlardı. Yine bu efsanelerde, uçabilen ve

konusabilen birçok atlara rastlanıyordu. Bu kısırakların çoğunun renkleri de,

yine gök idi. Dede Korkut Kitabında hikâyelerde de, bunların pek çok örnekleri

vardır.

Öyle anlaşıyor ki başlangıçta Türkler yalnızca "Gök" demiyorlar ve iki sözden

meydena gelen "Gök Tanrı" deyimini kullanıyorlardı. Bununla beraber, Göktürk

yazıtlarının bazı yerlerinde bile göğe, yalnızca "Kök" dendiği de görülmekte idi.

Zaman geçtikçe, gök sıfatının önündeki "Tanrı" büsbütün kalkmış ve göğe yalnızca

"Gök" denmeğe başlanmıştı. Uygur çağında ise sema için, yalnızca "Kök" denip

geçiliyordu. Çünkü artık Tanrı sözünün de yeni anlamları vardı ve bunları

birbirinden ayırmak gerekiyordu.

"

"Yer" in de kutsal bir rengi vardı:

Başlangıçta gök nasıl renklendiriliyorsa; yere de, aynı şekilde renk veriliyordu.

Eski Türkler, göğe "Kök Tengri" derler iken; yere de "Yağız Yer" diyorlardı. Eski

Türkçede "Yağız" sözü, "Toprak rengi" anlamına gelirdi. Anadolu'da da, "Yağız

Delikanlı" dendiği zaman, ilk hatıra gelen şey de, "yüzü doğuştan ve güneşten

toprak rengini almış bir genç" olurdu. "Yağızlık", gençliğin, kuvvetin ve

kahramanlığın da bir sembolü idi. Fakat bu renk, bazı
İstanbullu şairlerin anladığı

gibi, hiçbir zaman siyah anlamına gelmemişti. Gök ve mavi
gibi yağız renk de,

Türkler için kutsal renklerden biri idi. Eski Türkler bazan da yer
ve gök sözünü

bile kullanmadan, onları yalnızca renkleri ile ifade ederlerdi.
Meselâ "Köklü

yağızlı". "Göklü yağızlı" deyimi, "Göklü ve yerli" bir dünyayı ve
o dünyanın

insanlarını ifade ederdi.

"

"Gök" kutsallığın, "Yeşil" ise ölümlülerin rengi idi:

Göğe yalnızca "Gök" denmeğe başladıktan sonra, ortaya yeni
meselelerde çıkmaya

başlamıştı. Gerçi gök kelimesi bir rengi ve maviliği ifade
ediyordu. Fakat Türkler

bunu çoktan unutmuşlardı. Kutsal ve önemli şeyleri
renklendirme, Türk edebiyatının

değişmez bir adetiydi. Bu sebeple XI. asırda göğe "Yaşıl Kök",
yani "Yeşil Gök"

denmeğe başladığını da görüyoruz. Gerçi Türkler İslâm dinini
kabul etmişlerdi ve

bu sebeple de, gök ile yer hakkındaki fikirleri epeyce değişikliğe uğramıştı. Buna

rağmen Türklerin, eski fikirleri ile, İslâmiyetin getirdiği yeni görüşleri, birbiri

ile uyuşturmağa çalıştıklarını da görmüyor değiliz. Meselâ Kutadgu-Bilig, Tanrıdan

söz açarken şöyle diyordu:

"Yaşıl kök yarattı, öze yulduzı". Yani (Tanrı) mavi gök yarattı, üstüne de yıldızı.

"Burada karşımıza çok önemli bir mesele çıkmaktadır: Şair bu mısralarında, eski

Türkler ve hatta Altay Şamanistleri gibi, gök ile yıldızları, birbirlerinden ayrı

iki âlemmiş gibi kabul ediyordu. Ona göre, "Gök kubbesi başka; güneş, ay ve

yıldızlar âlemi ise, bambaşka dünyalar idiler". Az sonra "Gök kubbesi" ile ilgili

bölümümüze gelince, bu konuya daha geniş olarak aydınlatmış olacağız.

"

"Yüce Tanrı", sonsuz gök maviliklerinin ötesinde idi:

"Gök Tanrının bizzat kendisi değildi": bunu az önce Türk edebiyatında örnekler

vererek göstermeğe çalışmıştık. Aslında Türk mitolojisinde birer maddî dünya olan

Gökle yar arasında, belirli bir ayrılık da yapılmamıştı. Tanrı, kendi rengini göğün

maviliğinden almıştı. "Fakat bu gök, bir kubbe ile kapanmış ve yıldızlar âleminden

ayrılmış olan gök değil; sonsuz maviliklere bürünmüş olan uzay ve kâinat idi". İran

mitolojisinde de, güneşi, yıldızları ve göğü yaratan Hürmüz (Ormazd) idi. Fakat

onun karşısında ikinci bir kuvvet bulunuyordu. Yeri yaratan ve yerlerin sahibi

"Ehrimen" vardı. Türk mitolojisinde ise yer ile göğün yaratılışı, ikinci bir gök,

yani sonsuz uzay maviliği ile ilgili idi.

3

3. GÖK FEZADAN AYRI İDİ

"Ol Felekte dün olmaz,

"Ay, gün doğup dolunmaz!..."

Y

Yunus Emre

T

Türklerin feza ile göğü birbirinden ayırmaları:

Uçsuz ve bucaksız gök kubbesinin altında, dünya ile ilgili bir de gök boşluğu

vardı. Eski Türkler, dünyaya değen bu boşluğa, daha doğrusu "Hava" ya "Kalig" veya

"Kalık" derlerdi. Kalgıg'ın sonsuzluklara kadar uzanan büyük gökle ilgisi yoktu.

Yine Türklere göre kalig, yani "Hava", büyük gök gibi kutsal da değildi. Gerçi,

bulutlar kalig'da gezer, şiddetli yağmur ve dolular hep kalig'dan gelirdi. Fakat

herkes kuşları ile kartalların dolaştığı, keskin gözleri ile av aradıkları yer, gök

ile bulutların arasıydı. "Yeryüzü, nasıl insanların ve diğer canlı varlıkların yeri

ve yurdu ise; kalig, yani hava da kuşların uçuştukları, gezindikleri ve hatta

barındıkları bir bölge idi". Bu sebeple hava adetâ yeryüzünün bir parçası gibi

görülüyor ve düşünülüyordu. Bunun içinde eski Türk kitapları kuşlardan söz açarken,

onlara "Kalık kuşları" derlerdi. Eski Türkler, insanların yaşadığı dünyaya genel

olarak "Acun" adını verirlerdi. Kuşların gezdiği hava da, Acun'un bir parçası idi.

Kuşların uçuştığı "Hava boşluğu", Dünya'dan sayılıyordu:

Bunun için de, bu bölgeye bazı Türk kitapları, "Acun kolluk" yani dünyanın havası,

göğü adını vermişlerdi. Çince eserlerden tercüme edilen eski türkçe kitaplarda

kalık sözü, genel olarak çince, "kung" deyimini ile karşılanmıştır. Bu deyim de genel

olarak, "Boşluk" anlamına gelirdi. Bununla beraber, "Sonsuz gök boşluğu" nu ifade

etmesi için de, bu kelimeye bazı sıfatlar ilâve edilirdi.

Eski Çinliler, Hunların ve Göktürklerin yuvarlak ve kubbeli çadırlarına "Kiung-lu"

adı verirlerdi. Bu deyimden etimolojisinin, "Kubbe" olması da çok muhtemeldir. Eski

Ortaasya'da gök kubbesi ile çadır kubbesi, halk inanışlarında beraber gidiyorlardı.

Ayrıca farsçadaki "Gerdek" sözü, "Kubbe" veya "Kubbeli bir bina" anlamına

geliyordu. Türkler ise bu sözü "Gerdeğe girme" deyiminde, daha başka bir anlama

kullanmışlardı. Böyle bir anlayış aslında farsçada yoktur. Gelin
ile güveyinin bir

çadır kubbesi altında buluşmasını Türkler, onunla
benzetirmişlerdi. Aynı zamanda bu

kubbe, gök kubbesi gibi de farzedilebilirdi. Görülüyor ki, bu
meseleler o kadar

basit değildir. İnsan ruhunun derinliklerine göre, tefsir
edildikçe

edilebilirlerdi. Bu da bize, Türk kültürünün ne kadar geniş ve
ne kadar derin bir

konu olduğunu gösteriyordu.

A

Altay Türkleri ise havaya "açık orın" yani "açık orun" , "açık
yer" demişlerdi.

G

Gökle yerin sınırı, "Gök kubbesi" idi:

Kuşların uçuştığı hava boşluğunun, tanrının ışıklarına ve tıpkı
yeryüzü gibi, onun

her türlü yardımlarına ihtiyacı vardı. Havada uçuşan canlılara
hayat veren de,

havanın çok üstündeki aydınlık ve kutsal âlemdi. Bunun için
de eski Türk şiirleri

şöyle diyordu:

"Dolun olsa da ay, Acun'a gelse dolsa,

"Acun ile havası, tamamen aydın olsa!"

Yine Türklere göre, dünyayı ve onun üstünü saran havayı,
yalnızca güneş ve ay

aydınlatmıyordu. Türlü türlü yıldızlarla, burçlar da dünyaya
ışık veriyorlardı.

Aslında "Oğlak" , "Balık" ve eski türkçe "Könek", yani "Kova
burcu" gibi yıldız

burçları, ışık vermeyen gezegenlerdi. Buna rağmen eski
Türkler, bu burçlarında

canlı olduklarına ve ışık verdiklerine inanıyorlardı. Eski bir
Türk şiirinde, şöyle

deniyor:

"Yine geldi Oğlak, Koca, hem Balık,

"Bunlar doğdu, aydınlandı hep Kalık!"

Dünyayı saran hava, yani Kalık, gök ile dünya arasında
kalıyordu. Havanın da,

kendine göre bir kubbesi vardı. Bu kubbe Acunu kutsal gökten
tıpkı bir çatı gibi

ayırıyordu. Herhalde bundan ileri gelecek ki, eski Türkler "Evin
çatısı" na da

kalık diyorlardı. Hatta bazıları, bu sözün anlamını, "Tavan arası" şeklinde de açıklamak istemişlerdi. Gerçekten de hava tabakası, dünya ile uzay arasında tıpkı bir tavan arası gibi idi.

4

4. "GÖK ÇIKRIĞI" VE "FELEK"

"Felek Uğurlu döner,
"Gece gündüzü örter!..."

Ç

Çok Eski bir Türk Şiiri

İslâm dünyasındaki "Felek" ve onun çoğulu olan "Eflâk", eski Türk mitolojisinde de

yeri olan, önemli bir konu idi. Felek, genel olarak, yalnızca gökyüzü için

söylenmiş bir deyimdi. Felek sözünün çoğulu olan eflâk ise, ayı, güneşi ve bütün

yıldızlarla gezegenleri de içine alan bir deyimdi. İslâm âlemi, yıldızları da içine

alan fezaya, çoğulla nasıl Eflâk diyorlar idiyse; Türkler de bu sonsuzluğa "Kökler"

yani "Gökler" diyorlardı. Türk mitolojisinde göklerde Hanlık eden kahramanlardan

söz açıldığı zaman, bunlara da "Kökler Kanı" yani "Gökler Ham" denirdi. Bugünkü

türkçemizde de "Gökler hâkimi", v.s. gibi, diyegeldiğimiz deyimlerimiz de, bu

alışkanlıkların sonucu olsa gerekir.

Önasya'nın yüksek kültürlerine göre Felek, durmadan üzerimizde dönen gök

kubbesinden başka bir şey değildi. Bu astronomik inanış, esas itibarı ile Ptoleme,

yani Batlamyus'un astronomik nazariyesine dayanıyordu. Araplar ve İranlılar, gök

kubbesinin durmadan döndüğüne inandıklarından bu dönüş haline "Gerh-i Felek"

demişlerdi. Türkler de bu deymi türkçeleştirerek "Çarkı Felek" yapmışlardı.

Eski Türk ise durmadan dönen bu gök kubbesine "Gök Çığrısı" diyorlardı. Eski

Türkçede "Çığrı" sözü, değirmen, su dolabı gibi, aletlerin çarkları için kullanılan

bir deyimdi. İp eğirmek için kullanılan çarklarla, ip makaraları da bu adla

anılırlardı. Bugünkü türkçemizde kullandığımız "Çıkrık" sözü de, çağrı'nın bir

küçültme eki ile türemesinden başka, bir şey değildir.

X. veya XI. asırda söylenmiş olan şu eski Türk şiiri, türklerin felek ve gök

çağrığı hakkındaki düşüncelerini, bize açıklar bir durumdadır:

"Tüngri ajun törütti,

"Yulduzları çerkeşib,

"Çığrı edh tezginür,

"Tün kün üze yörgeñür".

"Tanrı Acun yarattı,

"Yıldızlar sıralanır,

"Felek uğurlu döner,

"Gece gündüzü örter".

"

"Gök Çıkrığı" nın dönüşü, insanlara iyi veya kötü talih getiriyordu:

Bu şiir, bize çok şeyler öğretiyor. Unutmayalım ki İslâmiyetten sonra da Türkler,

talih ve kaderlerini hep feleğin dönüşüne bağlıyorlardı. Bütün kötü kaderler,

"Kahpe Feleğin" bir oyunu idi. Kötü şanslardan sonra, iyi günlere kavuşabilmek de,

yine feleğin tabiatından ileri geliyordu. Bu şiirde, "Tanrı Acunu yarattı, gök

çığrısını, yani felek de uğur verir bir şekilde dönmektedir", deniliyor. Zaten

şair, şiirinin başlagıcından beri, Tanrı'ya teşekkür etmekteydi. Bunun için de, her

şeye rağmen, feleğin iyi döndüğünü kabul ediyor. Eğer Tanrı isteseydi, gök

çığrısını, yani feleğin çarkını, insanlara daha çok kötülük verebilecek bir şekilde

de döndürebilirdi.

Türkler, çarkı feleğin dönüşünü, "tezginmek" fiili ile karşılıyorlardı. İnsanlar da

bir şeyin etrafından döner ve ona saygı gösterisinde bulunurlarsa, bu işi de aynı

fiille ifade ederlerdi. Kâbenin etrafında dönüş ve Kâbeyi tavaf ediş de, bir nevi

"tezginmek" idi. Tabiî olarak felek, çok da çabuk dönüyordu. Bu sebeple bu fiil,

abuk dönme halini de içinde topluyordu. Bu Őiire göre, "Gök evresi, kendi

etrafında böyle dönerken, yildızlarda birbiri arkasına takılıp, bir sıra ve düzen

içinde dönmekte idiler. "Yildızların böyle sürü halinde; fakat sıra sıra ve düzen

içinde dönmelerine de Türkler "ergeŐmek" derlerdi. Anadolu'daki "erge" sözünün

aslı da, buradan gelir.

"

"Gece" ve "Gündüz" de, Gök ıkrığı ile beraber dönüyorlardı:

Konu bununla da bitmiyordu. Gökteki arkı felek kendi etrafında dönerken, onun

yanında bir dönüş de vardı ki, bu da "Gündüz ve gecenin dönüŐleri" idi. Şiirin son

satırındaki, "gece, gndz örter" cümlesinde, bize çok Şeyler ifade eder bir

duruma idi. Bu Őiiriden açık olarak anlaşılıyor ki, "Türkler gündüz halini de,

aydınlık bir kubbe gibi düşünüyorlardı". Bunun üstünde de, arkı felek ve

yildızlarla beraber, gece de dönüyor ve karanlık dünyayı örtüyordu. Bunun için

şiiirde, "gece, gündüzün üstünü örter" denmesinin manası bu olmalıdır. Esasen Çin ve

Ortaasya kültürünü tanıyanlar için, bu bir yenilik değildir. Çin'de "Yang"

(Aydınlık) ile "Ying" (Karanlık) prensiplerinin, devamlı olarak yer değiştirmeleri

de vardır. Bu dönüş, gökte kendi kendini tamamlıyordu. "Türk Takvimi)de, bu anlayış

üzerine dayanıyordu. Gök, 12 parçaya ayrılmış ve parça da bir hayvanla

sembolleştirilmişti. Aynı zamanda bu on iki parça. 12 burcu da temsil ediyordu. Biz

burada Türk takvimini yeni baştan anlatacak değiliz. Fakat şunu, hatırlatmakta da

fayda vardır: "Türklerde, Gök Çıkrığı ile ilgili inançlar, yalnızca mistik

düşüncelerin sonunda doğmamıştı. Türklerin Gök Çıkrığı dedikleri Çarkı felek, Türk

takviminin de esasını teşkil eden bir prensip idi.

T

Türkler, Gök Çıkrığı ile Felek'e sonradan "Evren" dediler:

Karahanlı devleti çağında, Türkler arasında bir "Evren" deyiminin ortaya çıktığını

görüyoruz. Bu deyim bütün metinlerde, "Evren evrilür" yani "Evren döner" şeklinden

geçiyordu. Öyle anlaşılıyor ki bu "Evren" sözü de, "evirmek", yani evirmek çıkarmak

fiilinden bir isim olarak türemiştir. Eski Türk şairi şöyle diyordu:

"Evren oluverdi, Bey'e verdi taht;

"

"Tanrı tutu versin, bu taht ile baht."

Yani şaire göre, "Evren oluverince ve iyi gidince, hükümdar da taht bulabiliyordu.

Bunun için de feleğin insana gülmesi lâzımdı. Fakat feleğin bir defa verdiği bu

tahtı tutabilmek için de, Tanrının insana baht ve talih vermesi lâzımdı. Niceleri

vardı ki, feleğin verdiği taht üzerinde canlarını kaybetmişlerdi".

Yine eski Türklere göre, Evren, yani felek dönerken, dünya da onunla beraber

dönerdi. Eski Türk şairi şöyle diyordu:

"Sen ne kadar söylersen, Dünya tükenir gider,

"Kalır ancak yazarsan, Acun Evrenle döner!..."

Bu yeni anlayışla Türkler artık Ptoleme'nin astronomik düzeninin içine girmişlerdi.

"Gök yıldızlar ve dünya, hep dönmekte olan Acun'un içinde idiler. Dünya ise, içinde

oturduğumuz ve gelip geçici dünyadır. Ebedî olan şey, yazılmış olan sözlerle

acundur. "Yıldızlarla ilgili bölümümüzde de söylediğimiz gibi, Altay ve Batı

Sibirya mitolojisine göre, "Burçlarla birlikte dünyada, Kutup yıldızının etrafında

dönmekte idiler".

T

Türkler "Gök Çıkrığı"nı, bir "Yay" şeklinde düşünüyorlardı:

Oğuz-Kağan destanı ile ilgili bölümümüzde, göğün sembolünün "Altın yay" olduğunu

söylemiştik. Karahanlı çağında Felek için, artık "Evren tuç" denmeğe başlanmıştı.

Bu deyimın geçtiği, Kutadgu-Bilig'deki eski türkçe şiir, şöyle diyordu:

"Yarattı kör, Evren tuç evrilür,

"Anın birle tezginç, yime tezginür!..."

"Bu şiirin gerçek anlamı, şimdiye kadar Kutadgu-Bilig'i tercüme eden ve açıklayan

yazarlar tarafından anlaşılamamıştır. Şair 'Evren' sözü geçtikçe, hep Evren

tuç'ın çevrildiğinden söz açmaktadır. Gerçi türkçede "Tuç" kelimesinin , "Tunç

bronz" anlamına geldiğini biliyoruz. Fakat bu anlam ile, bir imkân yoktur. Şair ne

diyordu? Yani çarkı felek tunçtan mı yapılmıştı? Böyle bir sonuca varabilmek için,

tarihten ve etnografyadan bazı örnekler ve paraleller vermek gereklidir. Hint

mitolojisinde gök, okla yere bağlanmış bir araba tekerleği gibi düşünülmüştü. Hint

Vedalarında geçen bu örnek, Türk ve İslâm mitolojisine çok uzak kalıyordu. Tunçtan

yapılmış bir Evren düşünmek, elbette ki dayanıksız ve tehlikeli bir yoldur.

Kanaatımızca bunun açıklanması da, ancak yine Anadolu türkçesi sayesinde

olabilecektir. Osmanlıların silâhlar üzerinde yazdığı kitaplarda "Tuç" veya "Tuc"

sözü, yayın iki uçları anlamına geliyordu. Yayın ipi de bu iki uca bağlanırdı.

Tahminimize göre Türkler Evreni bir yaya benzetiyorlar ve bu yayın, iki ucu ile

ufukta döndüğünde inanıyorlardı. Oğuz destanında da bu benzetmenin bir örneğini

görebiliyoruz: Oğuz-Han'ın veziri, rüyasında göğü baştan başa kesen altın bir yay

görmüştü. Oğuzların Bozok boyları da, adlarını bu yaydan almakta idiler. Uygur

harfleri ile yazılmış olan Oğuz destanında bu rüya, çok güzel olarak anlatılmıştır.

Evren'in dönüşünü anlatan şair, ayrıca Evrenle birlikte dönen, bir de "Tezginç" den

söz açmaktadır. Az önce söylediğimiz gibi "tezginmek" eski türkçede "bir şeyin

kendi etrafında dönmesi" anlamına geliyordu. Tezginç sözü ise, eski Türk

sözlüklerinde "kıvrımlı ve bükümlü yol" anlamı ile karşılanıyordu. Bu cümle ile

çarkı felek'in takip ettiği yoldan mı; yoksa insanların eğri büğrü kader

yollarından mı söz açılmak isteniyordu. Maalesef gerçek manâsı şimdilik pek

anlaşılamıyor. Çarkı feleğin dönüş halini ifade etmiş olması da muhtemel

görülebilirdi.

5

5. MÜSLÜMAN TÜRKLERE GÖRE "FELEK"

İslâm Tasavvufunda "Göğün Katları", yukarıdan aşağıya doğru, şöyle sıralanmışlardı:

Dokuzuncu katın yukarısı: "Atlas".

Dokuzuncu kat: "Arş".

Sekizinci kat: Yıldız ve burçların bulunduğu ve döndükleri kat.

Yedinci kat: 7

kattan meydana gelen göl katları.

Nitekim, Yunus Emre'nin söz açtığı, "Dokuz arslan u yedi evren-ü dört ejderha"

deyimi, yalnızca gök katları ile değil; yıldız ve burç sayıları ile de ilgilidir.

Bunun üzerinde derin olarak durmayacağız. Gök, durmadan döner ve göğün dönüşünden

şu şeyler çıkardı: 1. Sıcak, 2. Soğuk, 3. Kuruluk, 4. Yaşlık, meydana gelirdi.

Bunlardan da "Dört unsur" doğardı. Bu deyimleri bilmeden, eski Türk edbiyatını anlamamanın imkânı yoktur.

T

Türkler "Felek"i, "Elek"e benzetiyorlar:

Türkler "Ebekuşağı" nı bir eleğe benzetmişlerdi. Bunun için de arapçadaki "Alâimi

Sema" deymi, türkçede "Eleğim-sağma" şekline girmişti. Ahmed Vefik Paşa gibi geniş

bilgili bilginlerin fikri bile bu yolda idi. Aslında ise bu, bir halk benzetmesi ve

etimolojisinden başka bir şey değildi. Fakat Türklerin "Felek"i, bir "elek" e

benzettikleri de bir gerçektir.

Türk halk edebiyatında bunun birçok örneklerini görüyoruz. Ayrıca, bu iki söz

arasında, bir kafiye benzerliği de vardı. Nitekim XVII. yüzyılda yaşamış olan Türk

halk şairi Kul Adil, şöyle diyordu:

"Her insanda yetmiş ikidir melek,

"Feleğin misâli heman bir elek,

"Dört kapısı vardır, Oniki çırağ,

"Delilü burhandır uyabilürsen!"

Felek, insanları eleyip ayırması bakımından da bir eleğe benzetilmiştir. "Oniki

çırağ"ise, "Oniki burç" dur. Yunus Emre, Felek'i göğün en üst yani Atlas katına

uzatmıştır:

Felek-i Atlas'da durdum,

"Muhammed nûrunu gördüm,

"Yedi kezin cevân urdum,

"Bu benim karağım anda!"

İranlı şair, Şeyh Mahmud Şebüsterî'nin Gülşen-i râz eserinin türkçe tercümesinde

ise Felek, yalnızca "Arş" yani 9 uncu kat ve altındaki göklerle beraber

dönmektedir.

Bu gökler Arş ile gerçi dönerler,

"Gâhi ağarlar u gâhi inerler!"

Bu sözlerle, göklerin dönmesi sırasında, alçalıp yükseldikleri de söylenmek

isteniyordu. Türkler Felek'i bir yandan elek'e benzetirken, Yunus Emrede

kendisinden önceki mutasavvıfların tesirinde olarak, Felek'i değirmene

benzetiyordu:

"Dünya bir değirmendir ol çalaba femandır,

"Azraildir demişler, ol unu öğüdüne!"

İslâmiyetten önceki çağlarda Türklerin de Acun, yani dünyayı bu anlamda

kullandıklarını söylemiştik:

"

"Gökte gece olmaz" inancı, eski Türklerde de vardı:

Eski Türk inançlarında ve Ortaasya şamanizminde olduğu gibi Türk Tasavvuf

edebiyatında da, "Göğün üst katlarında gece ve gündüz gibi bir ayrılık yoktu". Bu

katlar, her zaman için aydınlık ve nurlu idi. Bunun örneğini de yine Yunus Emre'den

alalım:

"Ol Felekte dün olmaz",

"Ay, gün doğup dolunmaz!"

Tasavvuf edebiyatındaki "Dokuz eflâk" deyimini ile "Göğün dokuz katı" söylenmek

istenmiştir. Aynı deyiminde "Dokuz bruç" da gizlidir. Yunus Emre, buna "Dokuz

arşlan" diyordu. Avrupalılarda, meselâ Alman edebiyatında da "Neuen Planeten

Kreis", yani "Dokuz gezegen çevresi" deyimini meşhurdur. Türk edebiyatında Felek için

söylenmiş örnekler sayısızdır. Türk halk şairleri, yukarıda anlattığımız

inceliklerin pek farkında değillerdi. Meselâ Pîr Sultan Abdal'ın bir şiirini buraya

örnek olarak alalım:

"Gördüm Felek semalarda dönüyor,

"Talib olan mürşidinden kanıyor,

"Yüreğimde bir ot düştü yanıyor,

"Yanar, ya Muhammed, Ali çağırır!"

Eski Türklerde de "Dokuz kat gök" deyimini, hem çok yaygın ve hem de yerlidir. Zaman

zaman "Dokuz burç" tan da söz açılmıyor değildi. Fakat Türklerle Çinliler, "Oniki

burç" a daha çok önem veriliyorlardı. Çünkü bu anlayış, takvim düzenine de uygun geliyordu.

6

6. TÜRKLER VE SONSUZ FEZA

"Yeşil Gök yarattı,
"Üstüne de yıldızı!..."

Kutadgu Bilig

T

Tanrı, Uzayın sonsuzluğunda otururdu:

Burada "Uzay" deyimi ile, göğün mavilikleri içinde kaybolmuş, sonsuz bölgelerini

anlatmak istiyoruz. Dünya, bir "Gök kubbesi" ile, sonsuz uzaydan ayrılmıştı.

Türkler, Gök Kubbesi ile ayrılmış olan bu göğü, Uzaydan ayrı bir varlık olarak

görüyorlardı. Onlara göre gök kubbesi, daha çok Dünya ve yer ile ilgili idi.

Mitoloji bilimlerinde, "Uzay ile Dünyanın tümüne Cosmos adı verilir". Bilim

adamlarına göre, "Dünya, Micro - Cosmos", yani "Küçük Âlem" dir. Yıldızların

dolaştıkları gökler ile sonsuz Uzay ise, "Macro-Cosmos", yani "Büyük Âlem" dir.

Türkler, genel olarak Gök Kubbesini, Dünya, yani Micro-Cosmos'la ilgili tutmuşlardı.

Türklerin, canlıların kaynaştığı ve kuşların uçuştığı havayı, bu sonsuz kutsal

mavilikle karıştırmağa gönülleri ve akılları el vermemişti. Bunun için de "Kalık"

eski türkçede hemen üsütümüzdeki hava, yani Micro-Csmos idi. "Kök Kalık" ise göğün

sonsuzluğunu, Macro-Cosmos'u ifade ede gelmişti. Yıldızlar âlemi de, bu göğün

içinde idi.

Eski Türklerin "Üze-Kök Tengri" deyimi, Çinlilerin Şang-T'ien, yani "Yüksek, kutsal

gök" deyimlerinin karşılığı idi. Cengiz Han'ın ataları olan Bozkurt ile güzel geyik

de, bu yüksek ve kutsal gök'ten, (Yani moğolca De'ere Tenggeri'den) yere

inmişlerdi. Bu yüksek gök, ay ile güneşin, yıldızların ve nihayet en üstünde de,

Büyük Tanrı'nın oturduğu bir bölge idi.

Türklüğün eski ve büyük kültür hazinesi Kutadgu-Bilig, gökle, büyük ve kutsal göğü

birbirinden şöyle ayırıyordu:

"Yaşıl Kök yarattı, öze yulduzı". Yani Tanrı, "Yeşil bir gök yarattı, üstüne de yıldızı!"

Eski Türk düşüncesine göre Tanrının bulunduğu yer, yıldızların, ayın ve hatta

güneşin de üstünde idi. Tanrının yeri ise, yükseklerin yükseği ve daha yükseği

olmayan sonsuzlukta idi. Bu sebeple eski Türkler bu sonsuz yüksekliği "Üzeliksiz",

yani "Daha yükseği bulunmayan ebedî sonsuzluk" adını verirlerdi. Kutsal kitaplarda

bu yere, yine türkçe "Üstünki", yani "En üstün olanı" adı da verilmişti. Tabî

olarak göğün bu yüksekliği yanında, yerin ve kâinatın da sonsuz bir derinliği

vardı. Türkler, bu sonsuz derinlik için de "Tüpsiz tering", yani "Dipsizcesine

derin", deyimini kullanıyorlardı.

Tanrıların oturduğu göğün en yüksek katı ve sonsuzluğu için söylenmiş eski türkçe

başka bir deyimde de vardır. Eski Türkler bu kutsal yerleri "Tengri yerleri", yani

"Tanrının oturduğu yerler" diye adlandırırlardı. Bu konuya, Gök katları ile ilgili

bölümümüzde yeniden döneceğiz.

7

7. GÖK KUBBESİ BİR ÇADIR GİBİ

"Gök olsun çadırımız!

"Güneş de bayrağımız!..."

O

Oğuz - Kağan

T

Türklerin gök kubbesini bir çadır gibi düşünmeleri:

Atlı Türklerin, iki ayrı âlemleri vardı. Bunlardan biri, kendi aile dünyaları ki,

bu kendi çadırlarından kurulmuş olan düzendi. Diğeri de büyük Tanrı âlemi. Bu da,

gök kubbesinin altında ve üstünde düzenlenmişti. "Türk devleti ise, yerle Gök

kubbesi arasında, Dünyanın yönlerine göre yerleştirilmiş ve kurulmuş, üçüncü bir

varlık idi". Şamanist Türklerle, geri Türk toplumlarında "Gök kubbesi", sert bir

kabuk gibi tasavvur edilmişti. Büyük devletler kurmuş ve imparatorluk hayatı

yaşamış Türklerde ise bu inanış, yalnızca sembolik olarak kabul edilmiş ve "Cihân

devleti" mefhumu da, bu ideal ile tamamlanmıştı. Uygurca yazılmış olan Oğuz

destanında, Oğuz Han şöyle diyordu: "Kun tuğ bolgıl, kök kurıkan!" Yani: "Güneş,

tuğumuz, bayrağımız olsun; gök de çadırımız!" Türkler bunları söylerken, kendi

dünya imparatorluğu ideallerini de ifade ediyorlardı. Sembolik olarak güneşi Türk

devletinin bayrağı ve gök kubbesini de, bir Türk çadırı olarak düşünüyorlardı. Bu,

artık devlet idaresinin felsefesine erişmiş ve edebiyat yapabilen Türklerin

düşünceleri idi. Bir de bu düşüncenin doğup da geliştiği ve biraz da ilksel din

anlayışları vardı ki, bunları da henüz daha geri bir hayat yaşayan Türk halklarında

bulmak mümkündür. Yıldızlarla ilgili bölümümüzde, bu konu üzerinde uzun olarak

durmuştuk. XIII. asırda Ortaasya'ya seyahat eden seyyahlar, Ortaasyalı atlı

göçebelerin çadırlarını gök kubbesine nasıl benzettikleri konusunda, uzun uzun

durmuşlardı. Kutadgu-Bilig yazarı da, "Tanrı göğü yarattı, üstüne de yıldızı"

derken gökle yıldızlar âlemini birbirinden açık olarak ayırmış oluyordu. "Türk

devleti de, Gök kubbesi ile gökyüzü arasına oturtulmuştu". Türk devlet

teşkilâtındaki bölümlerin sayılarının bile, nasıl birer "Takvim birimleri" olduğunu

ayrı bir bölümümüzde göstermiştik.

"

"Küçük Gök", kapılı ve pencereli bir kubbe:

"Göğün bir kubbeye benzetilmesi", Önasya ve İslâmiyette de görülür. Türkler göğü

bir çadır kubbesine benzetirlerdi. Bu konuda sayısız örnekler vardır. Said Emre

göğü, yerin üstüne örtülmüş bir sayvan gibi görüyordu.

"Bizedün gökyüzü rahmet nuriyla,

"Yaratdun gökleri, bu yire sayvan!"

Said Emre'nin kullandığı "Gökler" deyimini, bir nevi "Semâvat" sözünün karşılığıdır.

Fakat bu konu ile ilgili bölümümüzde söylediğimiz gibi, Eski Türkler ile Şamanist

Türkler de bu deyimini kullanıyorlardı. Gök kubbesinin kapısından söz açanlar da

vardır. Bazı Türk şairlerine göre, gök kubbesinin kapısı yoktur.

"Göründü gözüme bir kubbe zâhir,

"Kapusı yok, düzetmiş şöyle Kadir!"

Bazılarına göre de gök kubbesinin kapısı vardır. Meselâ bektaşî şairi Derviş

Mehmed'e göre, bu kapıların ededi bir tane mi; yoksa bin tane miydi? Bunu kimsenin

bilmesine imkân yoktu:

"Bir mi, bin mi bu kubbenin kapısı,

"Diyen bilmez, bilen demez, ne seyran!"

Ortaasya'da gök kubbesinin katı bir kabuk gibi düşünüldüğünü söylemiştik.

İslâmiyeti kabul eden Türkler de, sembolik olarak, göğü katı bir bina kubbesine

benzetmişlerdi. Kubbeye benzetme, Kur'an'da da vardır. Ama semboliktir. Fakat halk, herhalde eski düşüncede idiler.

8

8. GÖĞÜN KATLARI

B

Batı Türklerine göre gök, "Yedi kat" idi:

Göğün katlarının sayısı, Batı Türklerine göre "Yedi" ve Doğu Türklerine göre ise,

"Dokuz" idi. Elbette ki bunun orijinal olanı dokuz rakamıydı. Başlangıçta bütün

Türkler, herhalde göğün dokuz kat olduğuna inanıyorlardı. Fakat zamanla batının

tesiri altında olarak, Batıdaki Türkler, yedi rakamına doğru kaymışlardı. Bu tesir

herhalde çok erken çağlardan itibaren başlamıştı. Çünkü Batı Göktürk-Kağan "İstemi-

Kağan", -Bizans İmparatoruna yazdığı mektupta kendisinin "Yedi iklim hükümdarı"

olduğunu söylüyordu. Dünyanın yedi bölümü ayrılmış olması, bilhassa İran

mitolojisinin özelliklerindendir. Çin'de ise dünya 12 bölüme bölünmüştü. Altay

Türklerinin türlü efsanelerinde 12,16 ve 17 katlı göklere rastlamak mümkündür. 12

ve 16 sayıları da, birer takvim rakamları idiler. Fakat 17 sayısı üzerinde biraz

daha uzun durmamız gerekmektedir. "Göktürk Yazıtları", İkinci Göktürk devletinin

kurucusu İlteriş-Kağan'dan ve onun devleti kuruluşundan söz açarlar iken, önce "O'nun

etrafına 17 kişinin toplandığından" bahsederler. Sonradan bu "On yedi kişi 70

oluyor ve yetmiş kişi de 700 olarak devleti kuruyorlar". Bu rakamlardan da

anlaşılacağı üzere, Göktürk yazıtları bu bölümde, bir nevi mitoloji halini almış ve

olaylar mitolojik rakamlarla ifade edilmeğe başlanmıştır. Öyle anlaşıyor ki

Türkler, önce yediye bir on ilâve etmek ve sonra da yediyi onla çarpma yolu ile,

yeni mitolojik katlar elde ediyorlardı. Bütün bu sayıların kökü de yedi rakamından

geliyordu. Yukarıda söylediğimiz gibi Doğu Türklerine göre gök dokuz kat; Batı

Türklerine göre ise; "yedi" kat idi. Bunun sebebi, biraz da Batı Türklerinin İran'a

yakın olmaları ve güneyden tesir almış olmalarından ileri geliyordu. Said Emre'de

Yedi kat göğü bir adımda alıyordu:

"Derviş bir adamı atmış,

"Yedi sekiden değil,

"Yedi kat göğe yetmiş!

"İşbu söz işareti!"

Gök gibi yerde yedi kattır. Hepsi 14 kat ediyordu. Bu da İran mitolojisinin bir

özelligidir. Biraz geç zamanlara ait olmasına rağmen, aşağıdaki Bosnavî'nin şiiri,

bu inancı güzel anlatıyordu:

"Yedi yer, yedi gök bünyâd olmadan,

"Ay ile gün, yıldız icâd olmadan,

"Dünya dedikleri abâd olmadan,

"Kıbledir Muhammed, secdemdir Ali!"

T

Türk edebiyatı ile Türk atasözlerinde bunların örnekleri sayısızdır.

D

Doğru Türklerine ve eski Türklere göre "Dokuz kat" gök vardı:

Göğün dokuz kata olması ise, daha akla yakın ve astronomik bir düzene bağlı idi.

Esasen 9 rakamı, Ortaasyalıların her türlü kutsal şeylerinde görülen önemli bir

sayı idi. Fakat ortaçağdan itibaren Avrupa'da da, "9 planetenkreis", yani "9

gezegen çevresi" an'anesi çok yayıla gelmişti. Buna rağmen Batı Türklerine ve hatta

Osmanlılara, bu dokuz an'enenin tesir etmemiş olması, üzerinde durulacak bir

noktadır. Kaşgarlı Mahmud bile, "Yetti kat kök", yani "Yedi kat gök" ten söz

açıyordu. Anadolu'da da, "Yedi kat gök" inancı yaygındır.

Gök katlarının durumunu anlama bakımından, Şamanların "Göge çıkma törenleri"

hakkında verilen bilgiler çok önemlidir. Bu törenler hakkında verilen bilgiler

arasında, Türk kültürü ile ilgili önemli haberlere rastlamak da mümkündür. Ancak bu

bilgilerin çoğu geçen asra, yani oldukça geç çağlara aittir. Bu raporlar arasında

en eskisi, bir Altaylı Şamanının göğe çıkış merasimi ile ilgilidir. İsmi bilinmeyen

eski bir seyyah, bu törenleri el yazısı ile tespit etmiş ve bu rapor da 1840 da, bu

bölgeye gelen Rus misyonerleri tarafından ele geçirilmişti. Bu çok önemli raporun

içindekileri özet olarak aşağıya vermeyi faydalı buluyoruz. Bu törenin oldukça eski

olmasına rağmen, Şaman'ın 9. kata, Tanrının yanına kadar çıktığını görüyoruz.

Halbuki Şamanizmin esas prensiplerine göre, "Şaman'ın 5. kattan yukarısına

gitmemesi" gerekiyordu. "Kutup Yıldızı" ile ilgili bölümümüzde de göstereceğimiz

gibi, "5. katta kutup yıldızı ve göğün kapısı bulunuyordu. Bundan sonrada ruhlar ve

tanrılar âlemi başlıyordu. Bu âlemde insanların yeri yoktu.
Şamanlar, bu kapıda

ancak Tanrı'nın gönderdiği elçilerle konuşabilirlerdi".

Şaman'ın binerek göğ

çıktığı atın ruhu "Pura", Hazreti Muhammed'in mirâçta bindiği
"Burak"a

benzemektedir. Bu törende, "Şaman'ın kutsal silahının yay ve
ok olması" da, ayrıca

önemli bir haberdur. Evi bekleyen ve içeriye kötü ruhları
sokmayan "Eşik ruhu"

Anadolu'da da vardır. Büyülerin de eşiğe yapılmasının bir
sebebi olmalı idi. Bu

ruhun silâhının "Bakırdan bir kılıç" olması da önemlidir. Eski
Türkler gibi onlar

da "Çadırın kapısını doğuya açıyorlardı..."

G

Göğün "Kapı bekçileri" olan "Çift başlı kartal"lar:

Yakut Türklerinin, göğün üst katında, efsanevî Çift başlı bir
kartal bulunduğuna

inandıklarını söylemiştik. Yakut Şamanları, "Göğ çıkma
törenlerinde", böyle çift

başlı bir kuş heykelini bir sırık üzerine koyuyor ve bundan
sonra da törenlerine

başlıyorlardı. Böyle bir töreni, başka bölgelerin hiç birinde göremiyoruz.

Törenlerde bir sıruk üzerinde dikilen üç kuştan "Batıda" bulunan, çift başlı ve

efsanevî "Öksökö-Kıl" adlı kuştı. Doğuya dikilen direğin üstünde de "Sour" adlı bir

karga heykeli bulunuyordu. Ortadaki direkte ise, yine efsanevî "Kei-kıl" adlı bir

kuşun heykeli duruyordu. Bundan sonra da göğün 9 katını temsil eden ağaçlar

geliyorlardı.

GÖĞÜN DİREĞİ

"Göğün direği alınsa!"

(Yani, Kıyamet kopsa!)

Eski bir Türk Deyimi

1

1. GÖĞÜN DİREĞİ, "ÇADIR" DİREĞİ, GİBİ;

T

Türkler, "Göğün direğini", bir çadır direğine benzetmişlerdi:

"Göğün de bir direği vardır" şeklindeki bu inanış, yeryüzünde çok yayılmış ve âdeta

insanlığın bir malı olmuştur. Avrupalılar, eski Roma ve Yunan kültürleri de bu

direği (Universalis columna) derlerdi. Bu inanış, elbette ki Türklerde de vardı.

Bunlar artık, insanlığın müşterek düşünce düzenine mal olmuşlardı. Bizce bu

düşünceleri, kimin kimden aldığını, pek sormamak lâzımdır. Çünkü onları meydana

getiren, aynı yaratılışa sahip olan insan mantığıdır. Dış tesirler konusunda ısrar

edildiği takdirde, çok şükür TÜrk düşünce düzenini müdafaa edebilecek kadar, geniş

belgelere sahibiz.

Türkler ve akrabaları gökyüzünü, yeryüzüne gerilmiş bir çadır gibi düşünürlerdi.

Bunun için de Göktürk yazıtlarında "Göğün basmasından ve yıkılmasından" söz

açılmaktadır. Yer, nasıl Tanrının yarattığı bir varlık ise; Gök de onun yarattığı,

Göktürklerin dili ile - "Kıldığı" kutsal bir varlık idi. "Gök Tanrının kendisi

değildi". Aynı zamanda gök kubbesinin, bugünkü anlayışımızla, uzay gibi bir

sonsuzluğu da yoktu. "Ortasaya'nın atlı Türkleri, göğü kendi çadırlarına

benzetmişlerdi". Bu, tam manası ile bir Ortaasya düşüncesi idi. Çünkü ne

Babil'lilerin ve ne de İsrail'lilerin çadırları, Ortaasyalıların ki gibi kubbe

şeklinde değildi. Babil metinleri de göğü bir "Çoban çadırı" na benzetmişlerdir.

Yalnızca uzaktaki çoban çadırına. Böyle bir düşünce onlarda, Ortaasyalılar gibi,

her gün kendilerini ve ailelerini ilgilendiren yurt ve yuvaları üzerine

kurulmamıştı. Babilliler ile Tevrat'ın sözleri, nihayet bir edebiyat teşbihi ve

benzetmesi idi. Ortaasyalıların bu inanışları ise, günlük hayat ve varlıklarının

gerçek bir yankısı halinde idi.

M

Müslüman Türklerde "Göğün direği" Muhammed ve Ali olmuştu:

"Göğün direği" ile ilgili düşünceler, Türklerin İslâmiyeti kabul etmeleri ile epey

değişmiştir. Yerden göğe doğru uzanan direk, artık Muhammed olmuştur. Alevî'ler

buna Ali'yi de katarlar. Meselâ Pir Sultan Abdal'ın Şah İsmail'den aldığı şu güzel

şiiir, bunun için güzel bir örnektir.

"Yakdıcığım bir çırağdır,

"Yerden göğe bir direkdir,

"Bindiceğim bir burakdır,

"Allah bir, Muhammed, Ali!"

Zamanımızdan 900 sene önce, Kaşgarlı Mahmud'un verdiği bir ata sözünde de

söylendiği gibi, yeri de bastıran dağdı. "Türkler, yalnız göğün değil; yerin de bir

direği olduğuna" inanıyorlardı. Nitekim göklere yükselen bir dünya ağacı ve kazığı

olduğu gibi; yeraltından yeryüzüne çıkan bir de "Yeraltı ağacı vardı". Nitekim yine

bir Bektaşî şairi olması muhtemel görünen Dedemoğlu, yerin direğinden de söz

açıyordu. Ona göre, bu direk de Muhammed'dir:

"Yerin göğün, arşın, kürsün direği,

"Varınca bir tel ver pirime turnam!..."

Ne zaman yaşadığı bilinmeyen Dedemoğlu'nun bu şiirini,
Sadeddin Nüzhed Bey

bulmuştu. XIX. yüzyılda, Mısırda yaşamış bir Bektaşî şairi olan
Deli Şükrî'nin bir

şiirinde, Muhammed de silinmiş ve göğün direği olarak
Kaygusuz Abdal yer almıştır:

"Kaygusuz Abdaldır eylemen güman,

"Yerden göğe direk imiş bu Sultan,

"Gazaba gelirse bu Şir-i Yezdan,

"Zahirde, batıda çalar seyfullah!"

E

Eski Türklere göre "Göğün direği", Kutup Yıldızı idi:

Türkler göğün direği olarak Kutup yıldızını düşünmüşler ve bu
yıldıza "Demir-Kazık"

veya "Altun-Kazık" demişlerdi. Tabîî olarak bu deyimler, yüksek bir toplum

seviyesine erişmiş ve büyük devlet hayatını yaşamış Türkler tarafından

kullanılmıştı. Henüz daha iptidaî bir hayat yaşayan Türklerle onların akrabaları

ise, bu düşünceyi daha ilksel sembollerle ifade etmişlerdi. Bazan, "Demir direk"

veya "Demir ağaç" da demişlerdi. Bu konu ile ilgili kaynakları, Kutup yıldızı ile

ilgili bölümümüzde vereceğiz.

Eski Türk düşüncesine göre, "Kutup yıldızı gökte hiç kımıldamadan duruyor ve bütün

gezegenlerle yıldızlar da, onun etrafında dönüyorlardı". Aynı zamanda Kutup

Yıldızı, Tanrının ışıklı ülkeleri olan yüksek gökle, yer yüzünü de birleştiren

kutsal bir kapı idi. "Orası, gökle yeri, ruh âlemi ile maddî dünyayı ve aynı

zamanda insanla Tanrı'yı birbirinden ayıran bir sınır idi". Tanrı ile ilgili kuran

Kamlar, Kutup yıldızına kadar giderler; fakat daha ötesine geçemezlerdi. Tanrı da

ruhlarından birini elçi olarak gönderir ve Kutup yıldızı kapısına kadar uçup gelen

Şamanlar ile, ancak bu şekilde konuşur ve ilgi kurardı. Ruhlar da bu kapıdan

aşağıya inemezlerdi. Tabîî olarak bu halin bir çok ayrıntılı ve ifratlı halleri de

görülmüştür. Bazı Ortaasya ve Sibiryâ efsanelerine göre Şamanlar, Tanrının yanına

kadar da gidebilmişlerdi. Artık böyle bir düşünce, her kavmin, her bölgenin ve

hatta her Şamanın arzu ve isteğine göre değişmiştir.

2

2. "GÖK DİREĞİ" FİKRİ VE ASTRONOMİ

"Yerin, göğün,

"Arşın, kürsün direği!..."

Dedemoğlu

Yıldızlarla ilgili bölümümüzde, bu konuyu daha geniş bir belgeleri ile birlikte

yeniden ele alacağız. Ancak bu bölümümüzün de yarım kalmaması için, böyle bir

düşünce düzeninin köklerini, öz olarak anlatmağı da faydalı görüyoruz. Türklerin

"Demir-Kazık" veya "Altın-Kazık" diye adlandırdıkları kutup yıldızı, gerçekten de, bütün gezegenlerin etrafında döndüğü bir yıldızdır. Uygurların "Altun-Kazuk" deyimi sonradan Moğol âlemine de yayılmış ve onlar da, bu sözü kullanmağa başlamışlardı. Bilindiği üzere Uygurların, Cengiz-Han ve oğulları ile, onların kurdukları devletler üzerine, büyük tesirleri olmuştu. Cengiz-Han'ın bütün oğulları ile torunlarının, Uygur bilginlerinden birer hocaları vardı. Ayrıca devlet idaresi ve ilimle ilgili bölümlerin başında da Uygurlar bulunuyorlardı.

"

"Göğün direği" ne bağlı "Yedi azgın kurt".

Kutup yıldızına Demir-Kazık veya Altun-Kazuk denmesinin sebeplerini yeniden özetleyelim: "Kutup yıldızına en yakın burç, Küçükayı burcu idi. Yedi yıldızdan meydana gelen bu burcun kuyruğundaki yıldızda, Kutup yıldızına en yakın olan bir yıldızdı. Küçükayı burcu, Kutup yıldızı etrafında, sanki bu kuyruğu ile ona

bağlanmış gibi dönerdi. Türkler, kuyruktaki bu iki yıldızı, iki aygır gibi

düşünmüşlerdi. "Ak-boz at" ile "Gök-boz-at" olan bu iki yıldız, arkadaki dört

yıldızı çekerlerdi. Arkadaki dört yıldız da, Türklere göre bir araba idi. Atlarla

araba arasında kalan küçük yıldız ise, arabanın oku idi. Bir "Araba oku" na

benzetilen uçtaki bu yıldız Kırgızlar, "Urgan yıldızı" derlerdi.

"Kutup yıldızına bağlı olan bu atlar, Türklere göre onun etrafında dönüp

dururlardı. Ondan sonra gelen Büyükayı burcu da, sanki küçükayı burcunun etrafına

takılmış gibi, onu kovalar dururdu".

Bunun da ayrı bir hikâye ve efsanesi vardır. Bazı Türklere göre ise, "Büyükayının

yedi yıldızı, aç kalmış, vahşi birer kurt idiler. Küçük Ayının bu iki aygırına göz

dikmişler ve yakalayıp da yemek için onları kovalayıp duruyorlardı".

"Daha kuzeydeki Sibiry Türkleri ise, "Bu yedi kardeşi, yedi vahşi köpek

sanmışlardı. Bunlar da kalın zincirlerle kutup yıldızına bağlanmışlar ve o

zincirlerinin etrafında dönüyorlardı. Dönüyorlar, dönüyorlardı, ama, bir türlü de

zincirlerinden kurtulamıyorlardı. Zaten bu kurtlar köpekler, bir gün zincirlerinden

kurtulup da, gökyüzüne yayılsalardı, uzayın ve dünyanın sonu gelecekti". "Bunun

için de Türkler, kıyamet gününü tarif ederken gökteki bu düzenin bozulmasını işaret

olarak gösterirlerdi. Meselâ eğer bir gün kurtlar zincirlerinden boşanıp da,

Küçükayı burcunun bu iki atını yeselerdi, işte o zaman dünyanın sonu gelecekti.

"

"Göğün direği" nin etrafında kaçan ve kovalayan burçlar:

Bu düşünce düzeni, efsane olmasına bir efsanedir. Fakat gerçekte de ilgileri yok

değildir. Düşünelim ki bir gün, uzaydaki bu düzeni bozulacak olursa, ne gibi bir

durum meydana gelecektir? Türkler, sembollerle ve mitolojik motiflerle bu hali

ifadeye çalışıyorlardı. Ama, sonuç bakımından, bizim de ulaştığımız noktaya

geliyorlardı. Artık bundan sonra gelen Terazi ve Zühre burçları, mitolojik

anlamalarını Büyükayı burcundan almışlardı. "Yedi kardeşler" dediğimiz Büyükayı

burcunun kuyruğundaki üç yıldız, hafifçe bir kıvrım yapar. Tam bu kıvrımın

ortasındaki yıldızın karşısında da, küçük bir yıldız vardır. Bu yıldız bilim

dilinde, "Alcor" adı verilmiştir. İşte Türk mitolojisi, Alcor ile meydana gelen bu

fazlalığı bir türlü hazmedememiştir. Türklere ve akrabalarına göre, "Bu küçük

yıldız, başlangıçta yoktu. Bu Yedi kardeş veya bazı Türklere göre de Yedi-Hakan, bu

küçük yıldız başka burçlardan yağma veya hırsızlık yolu ile elde etmişlerdi".

Bunun için de bazı Türkler Büyükayı burcuna, "Yedi-Hırsız" veya "Yedi-Haydut"

demişlerdi. İşte Türk mitolojisi, böyle mantıkî bir sebep de bulduktan sonra, diğer

gezegenleri de Yedi kardeşlerin peşlerine takmıştı. Diğer gezegenler kendilerinden

çalınan bu yıldızı yeniden almak için, Yedi kardeşleri Gökte kovalar dururlarmış.

Bildiğimiz üzere, "Zühre" burcunun altı tane yıldızı vardır. Yalnız Türk

mitolojisine göre değil; Avrupalılara göre de "Zühre yıldızı başlangıçta yedi

yıldız idi". Bu yıldızlardan birisi Büyükayı burcu tarafından çalınmıştı. Bunun

için de Zühre yıldızı, gecesini gündüzünü bırakmış, yıldızını almak için Büyükayı

burcunun peşine düşmüştü. İşte Türk mitolojisi, böyle bir mantık silsilesi kurarak,

gök düzenini anlatmağa çalışmıştı.

Yukarıda anlattığımız efsaneler, daha çok, yüksek bir toplum seviyesine ulaşmış ve

büyük devlet hayatı yaşamış Türklere ait idiler. Tabî olarak bunların daha geri

örnekleri de vardı. Belki de bunlar, Türk mitolojisinin temel din düşüncelerini

teşkil ediyorlardı.

"

"Gök direği", dünyadan yükselen bir "Demir ağaç" gibi:

Meselâ Yakut Türklerine göre, "Dünyanın ortasında, Kutup yıldızına kadar uzanan bir

Demir Ağaç vardı. Yer ve Gök yaratılırken, bu ağacın da tohumları atılmıştı. Yer ve

gök gelişip de, büyüdüğü; bu ağaç da büyümüş ve yerle gök arasına gerilmişti".

Bildiğimiz üzere Yakut Türkleri Kuzey Buz denizinin kıyılarında otururlar ve

türkçenin tanınmış bir lehçesini konuşurlardı. Dış tesirlerden uzak kaldıkları

için, en eski Türk kültürünü de saklayabilmişlerdi. Öyle anlaşılıyor ki Yakut

Türkleri, eski zamanlarda Ortaasya'da oturuyorlardı. Herhangi bir sebepten dolayı

yurtlarında kalmamışlar ve kuzeye göç etmek zorunda kalmışlardı. İşte o günden bu

güne kadar, buzlu, Tundraların ve geçilmez Kutup ormanlarının içlerine sıkışarak,

insanlık ile ilgilerini kesmiş ve bu suretle de en eski Türk kültürünü zamanımıza

kadar getirmişlerdi. Sibiryâ kavimleri arasında, onlar kadar geniş bir edebiyata

sahip olan, hiçbir toplum yoktur. Yakut lehçesi de, Türk lehçeleri içinde, en

zengin söz hazinelerini toplayan lehçelerden biridir. Bu sebeple bu kitapta, Yakut

Türklerinin düşüncelerine, önemli bir yer verilmiştir.

"

"Göğün direği", kutsal bir "Demir-kazık" gibi idi:

Ortaasya Türklerinin "Demir-kazık", Yakutlar arasında "Demir Ağaç" şekline

girmişti. Acaba bunların hangisi, Türk mitolojisinin, ana motifi idi? Bizce her

ikisi de doğrudur. Türklerin hayatında, "Kazık" önemli rol oynayan bir alet idi.

Türkün çadırının veya evinin önüne, çakıllı duran kazık, onun atını korur ve Türkün

gözü de hep o kazıkta idi. Atı veya diğer hayvanları hep bu kazığın etrafında dönüp

dururlardı. Bu sebeple Türk mitolojisinde, Kutup yıldızının bir kazık ve onun

etrafında dönen gezegenlerin de, birer at olarak düşünülmüş olması, gerçeğe dayanan

bir düşünce düzenidir.

Yakut Türklerinin düşüncesi ise, daha çok dinin temel inanışlarına dayanıyordu.

Yakutların bu demir ağaçları da Ortaasya Türkleri için yabancı bir motif değildi.

"Türklere göre, çadırın kubbesi gökyüzü ve direği de göğün direği idi". Bu direği

Yakut Türkleri daha mitolojik bir şekle koymuş ve onu bir demir ağaç yapmışlardı.

Veyahut da Türk düşüncesinin aslı böyle idi. Bizce bu, pek muhtemel görünmemelidir.

Çünkü Yakutların bu düşüncesi, herhalde "Hayat-Ağacı" motifinin tesirleri altında

kalmış olmalı idi. Türk mitolojisindeki Hayat Ağacı motifini, başka bir bölümümüzde

incelemiş bulunuyoruz. Ama ne olursa olsun, bu demir ağacın bir "Demir direk"

şeklinde düşünülmesi bile, Türk mitolojisinin temel prenbiplerine uygundur. Yakut

Türklerinin yaşadığı bölgeler "Ren geyiği" sahaları idiler. Bu sebeple "Demir

kazığa bağlı Ortaasyalıların yedi kurduna, yani Büyükayı burcunun yedi yıldızına

karşılık; Yakutlar da demir ağaca bağlı yedi ala ren geyiği düşünmüşlerdi. Onlara

göre, bu geyikler bu demir ağaca kalın bağlarla bağlanmışlar ve bu bağlarını

koparmak için öteye beriye koşar ve uğraşır dururlardı?"

Görülüyor ki bütün bu efsanelerin, birbirinden çok uzak bölgelerde yaşayan Türkler

tarafından söylenmiş olmalarına rağmen, ana düşünce ve mantık düzenlerinde bir

birlik ve benzerlik vardı. Nihayet birinde Kutup yıldızına bağlanmış yedi azgın

kurt olan Büyükayı burcu, diğerinde de yedi azgın geyik olmuştu. Esasen bu

burçların yıldızlarına geyik diyen Türkler de yok değildi.

"

"Göğün direği", Türklerin kutsal bir "At kazığı" gibi:

Yakut Türklerinin bir efsanesinde Kutup yıldızı, demir bir ağaçla

sembolleştirilmiştir. Diğer bir Yakut efsanesinde ise, Kutup yıldızına "Kutsal at

kazığı" denmiştir. Yalnız bununla da kalınmamış, Kutup yıldızının ikinci derecede

bir Tanrı olduğuna inanılmıştır. Bu Tanrıya da "At kazığının kutsal ruhu, Toyun" u

denmişti. Bütün bunlar bize gösteriyor ki, Türklerin mitolojik düşüncelerinde her

ne kadar ufak ayrılıklar var idiyse de; yine de bir noktada birleşme ve anlaşma

görülyordu. "Demir-Kazık" ile "Kutsal at kazığı" arasında, fikir ve düşünce

bakımından bir ayrılık yoktu. Güney Sibiry'a'da yaşayan Moğol kabilelerinin

efsaneleri ise, Türklerin düşüncelerinden derhal ayrılıyorlardı. Moğollar,

Türklerin bu güzel düşünce düzenlerini bozmuş ve dejenere etmişlerdi. Onlara göre,

"Gökte yaşayan Dokuz Demirci, Kutup yıldızını döğerek işlemişler ve bu yıldızdan bu

Demir-Kazık yapmışlardı". Esasen bu kitabın ayrı bir bölümünde, Moğolların

"Demircilik kültürünü" incelemiş ve bunların, eskiden ve hatta şimdi bile,

demircilik san'atı ile bir ilgileri olmadığını söylemiştik.

Türkler Kutup yıldızına yalnızca Demir-Kazık demişlerdi. Bu inanişin doğuşuna sebep olan düşünceleri ve astronomik düzeni, az önce açıklamaya çalışmıştık. Bu demir-kazık, yalnızca göğü de birleştiren bir kazık idi. Türklerin bu düşünce düzeni, Batıya doğru dalga dalga dağıldıkça, biraz daha dejenere olmuştu. Bununla beraber, daha açık ve belirli bir şekle de girmişti. "Kuzey-Batı Sibirya'da yaşayan Fin-Ugor kavimleri ise, Kutup yıldızına "Gök kazığı" demişlerdi". Bu deyimler, Finlere ve hatta Baltık denizi kıyılarına kadar yayılmışlardı. İzlanda'da bile Kutup yıldızına "Dünya kazığı" denmeğe başlanmıştı. Bu deyim ve düşüncelerin, Ortaasya'dan, ta İzlanda'ya kadar nasıl gittiğini, burada ispat edecek ve bu konu üzerinde uzun uzun duracak değiliz. Zaten bu meseleler inceden inceye araştırılmış ve Fin bilginleri tarafından, yayınlanmışlardır. Diğer gezegenlerin Kutup yıldızına bağlı olduğuna

dair fikirlerin Hind mitolojisinde ve hatta İncil'de bile geçtiğini
bilmiyor

değiliz. Fakat gerçek bir kültür tarihçisi, her bölge ve her
topluma göre değişen

fikirler arasındaki ayrılığı gösterebilen bir kimsedir. Bu
sebeple, yukarıda

Türklerin astronomim düşüncelerine girmeden önce, günlük
hayatlarını incelemekle

işe başladık. Ayrıca, bu düşünce düzeninin günlük hayatın
nasıl ayrılmaz bir

parçası olduğunu göstermeğe çalıştık.

İşte gökteki yıldızlar Kutup yıldızı etrafında dönerlerken,
dünya da demir kazıkla

bağlandığı kutup yıldızının ekseninde dönüyordu. Kuzey Batı
Sibirya mitolojisine

göre, "Tanrı, dünyayı yarattığı zaman, bir de kendisi gidip
görsün diye, ilk Ana-

Ata'yı göndermişti. Ana-Ata ve diğer ruhlar, dünya üzerine
geldikleri zaman,

dünyanın tıpkı bir tekerlek gibi döndüğünü görmüşlerdi. O
zamanlar dünya nedense

çok çabuk dönermiş. Bundan hoşlanmayan Tanrı, dünyanın
daha yavaş dönmesini

emretmiş ve bunun üzerine dünya daha yavaşlatılmış". Bu efsane Macarların çok yakın

akrabaları olan Vogul kabilelerinden derlenmiştir. Bu sebeple, bu konu üzerinde

Macarlar çok ciddi olarak durmuşlar ve Ortaasya ile Sibirya'da dünyanın dönmesi ile

ilgili inançları bir araya getirmişlerdi. Gerçekten bu Batı Sibirya efsanesinde,

herhangi yabancı bir tesir, hemen hemen yok gibidir. Daha doğrusu bu efsane, bu

inanaçla ilgili en eski ve en iptidaî bir tipdir. Yıldızların böyle çabuk veya

yavaş dönmesi, Yakut Türklerinin mitolojisinde de yer bulmuştu: "Eskiden gezegenler

çok yavaş dönermiş. Bunun için de havalar çok soğukmuş. Bu soğuklardan büyük bir

ızdırap çeken insanlar, gezegenlerin daha çabuk dönmesini istemiş ve hiç olmazsa bu

yolla havaların ısınmasını dilemişlerdi. Elindeki sopası ile yıldızlara vuran bir

Şaman, gezegenleri kovalamış ve onların daha süratli dönmesine sebep olmuştu. Bunun

için de havalar ısınmış ve insanlar rahat etmişlerdi".

4. "ÇİFT BAŞLI KARTAL", GÖĞÜN DİREĞİNDE TÜNÜYOR

K

Köy Direkleri Üzerinde Kartal Heykelleri:

Göktürk bayrak direklerinin üzerinde altından yapılmış bir kurt heykelinin

bulunduğunu, biliyoruz. Atılanın bayrağının üzerinde de, doğan cinsinden yırtıcı

bir kuşun resmi veya heykeli vardı. Ortaasya'nın kuzey-batı kısımlarında, İrtis ve

Konda nehri boylarında oturan Fin-Ugor kavimlerinden bazılarının oturduğu köylerin

meydanlarında, bir direk bulunur ve bu direğe de "Dünya Direği" denirdi. Bu konuyu

az sonra göreceğiz. Kuvvetli bir Türk tesiri altında kalmış olan bu köylerdeki

böyle direkleri pek çok seyyah görmüştü. Fakat bunlar içinde en orijinal direk,

Konde nehri kıyılarındaki bir köyde görülmüştür. Bu direğin, diğerlerinden farkı,

üzerinde bir de kuş heykelinin oturtulmuş olması idi. Gerçi, diğer köylerin

ortasındaki direklere de saygı gösteriliyor ve hatta kurbanlar bile kesiliyordu.

Fakat böylesini hiç kimse görmemişti.

Gök direği üzerinde oturan "Çift başlı kartal" heykeli:

Bu kuşların direkler üzerine niçin konduklarını, yine Yakut Türklerinden

öğreniyoruz: "Yakut Türkleri, sıriklar üzerine ağaçtan yapılmış çift başlı

kartallar koymuşlardı. Tepesi çift başlı kartal heykelcikleri konan bu sırikların

üzerine, merdiven gibi enlemesine ağaçlar da çakmışlardı. Bu ağaçların sayıları, 7

ile 9 arasında değişiyordu. Bazıları da beş sırik üzerine bir tahta çakıyorlar ve

çift başlı kartalı bu tahta üzerine oturtuyorlardı. Tahta, göğün ilk katı ve

ortadaki sırik da, göğün direği oluyordu..."

Gök sırığına enlemesine çakılan 7 veya 9 ağaç, Türk düşüncesi ile ilgilenen

kimseler için, çok şey ifade eden sembollerdir. Bilindiği üzere gök, Batı

Türklerine göre yedi ve Doğu Türklerine göre ise, dokuz kattan meydana gelmişti. Bu

duruma göre sırt, sembolik olarak göğün direği oluyor ve göğün direğinin üzerine

de, bir çift başlı kartal oturtuluyordu. Bu düşünce düzeni, Çin denizinden ta

İzlanda'ya kadar uzanan, bütün Altay kültüründe yer bulmuştu. Bu sebeple, geniş

bölgelere yayılmış olan bu fikir, yer yer değişikliklere de uğramıştı. Bazıları, bu

kutsal çift başlı kartalı, göğün üçüncü katına oturtmuşlar ve bazıları da onu,

göğün dokuzuncu katına kadar çıkarmışlardı. "Göğün yedinci veya dokuzuncu katı,

Büyük Tanrı'nın bir oturağı idi". Bazı Altay kavimlerinde, çift başlı kartalı,

Tanrı ile beraber oturtmak hoş gelmemişti. Bu sebeple onlar kartalı, birkaç kat

daha indirmişlerdi. Tabîî olarak bu düşüncelerin hangisinin doğru olduğunu şimdiden

kestirmek, oldukça güç bir iştir.

T

Türkler "Gök direği"ni, bir "Dayak" gibi düşünmüşlerdi: .

Teslim Sultan Abdal, yerin göğün olduğu kadar, Cehennemin de direğinden söz açıyor:

"Süren erenler süreği,

"Münkir, Cehennem direği,

"Süre gelmiş, süre gider!

"Dura gelmiş, dura gider!

Buradaki "Süren" ve "Sürek deyimleri, Türk düşünce tarihinde çok önemli bir yer

tutarlar. Bu deyim, "Zaman ve Felek'in dönüş süresi" ile ilgilidir. Bin sene önceki

türkçede buna "Ödhlek" derlerdi. "Direk" ise nihayet türkçedeki "Dayak" deyiminin

bir karşılığıdır. Bu sebeple biz Türkler, göğün direği yerine çoğu zaman "Göğün

dayağı" deriz. Nitekim Azmî Baba da, aynı deymi kullanıyor:

"Yerleri temelsiz, göğü dayaksız,

"

iDurdurursun aceb, iskâncı mısın?"

Türkler, eski ve orta İran edebiyatının tesiri altında kalmışlardı. İran

edebiyatını iyice araştırırsak bunlara benzer bazı örnekler de bulabiliriz. Ne

yapalım ki, bizim deyimler, de belki de iki bin senelik türkçe deyimlerdir. Bunu

da, insanlığın müşterek düşünceleri olarak kabul edip, geçelim. Eski Türkler bu

direği daha maddî düşünmüşlerdi. "Bunun için de Yakut Türkleri, kurbanların yere

dikilen bir sütuna verirler ve buna da 'Ağır bağah', yani 'Kurbanlık kutsal sütun'

derlerdi. Her kutsal ormanın, direği sayılan büyük bir ağaç da vardı ki, buna da

'Ağır mas' derlerdi. Yakutlar, çadır direği ile avlu sütunlarına da, 'Bağah' adı

verirlerdi".

5

5. KÖY MEYDANLARINA DİKİLEN "GÖK DİREKLERİ"

Finlandiyalı bilginler Ortaasya ve Sibirya'da büyük seyahatlar yapmış ve kendi

atalarının eski kültürlerini toplamak istemişlerdi. Tanınmış Fin bilgini K.F.

Karyalainen, İrtiş nehri boylarında gezmiş ve çok değerli bilgiler toplamıştı.

Ayrıca bu bölgede, köyün orta meydanına bir "Gök direği" dikme adetinin, çok yaygın

olduğunu da hayretle görmüştü. Bu köylerde genel olarak Finler ve Macarlarla akraba

kavimleri, Türk köyleri ve obaları ile sarılmıştı. Bu sebeple, bu tanınmış Fin

bilgini de, İrtiş boyundaki Ostyak köylerinin, kuvvetli bir "Türk tesiri" altında

bulunduklarını söylemekten kendini alamamıştı. Aralarındaki tek fark, Türklerin

müslüman olarak bu adetleri kaldırmış olmaları ve Ostyakların ise, eski dinlerini

muhafaza etmiş olmaları idi. Şüphesiz ki İslâmiyet ile ortadan silinmiş olan bu

adetler, İslâmiyetten önce, Türk obalarında da yaşamıştı.

Öyle anlaşılıyor ki daha önceleri, köy ve obaların ortasına dikilen direklerin

tepesinde, bir kuş ve hatta "Çift başlı bir kartal heykeli" de bulunuyordu. Fakat

zamanla ve özellikle batı bölgelerinde, bu kuş heykeli koyma adeti yavaş yavaş

kaybolmuştu. Nitekim geçen asırda İrtiş nehri boylarını gezen bazı seyyahlar, köy

ortalarına dikilen gök direklerinin tepesine konmuş kuş heykellerini de görmemiş

değillerdi. "Meselâ Batı Altaylardaki Konda nehri kenarında bulunan bir köyde,
 direk dikilmiş ve direğin üzerine de kurşundan dökülmüş bir kuş konmuştu. Kuşun
 bulunduğu yerin tam altında da, tahtadan yapılmış bir sahanlık bulunuyordu. 'Bu da,
 Yakut Türklerindeki göğün çatısını temsil eden tahta sahanlıktan başka bir şey
 değildi". Kuzeye doğru, Yenisey Ostyakları ile Samyedlerin terkedilmiş köylerinde
 de böyle kuşlu direklere rastlanıyordu.

6

6. ÇADIRLARDAKİ GÖK DİREKLERİ

Büyük devletler kuran Türkler gelişmiş ve bir çok eski Türk adetlerini
 bırakmışlardı. Buna rağmen bazı inanışlar da vardı ki bunlar, Türklerin
 zihinlerinden bir türlü silinmemişlerdi. Bunun içindir ki, hem eski Türkler ve hem
 de bugünkü Sibiry'a'daki geri Türk kavimleri, "Çadırı bir gök kubbesi, çadırın
 direğini Gök direği ve bacasını da göğün kapısı gibi" düşünmüşlerdi.

Hem eski Türklere ve hem de Altay Türklerinin Şamanlarına göre, "Çadır, küçük bir

Dünya idi". Bu sebeple Şamanların çadırlar içinde yaptıkları din törenleri, kültür

tarihi bakımından her zaman için, büyük bir önem taşırlardı. Meselâ böyle bir

töreni çok kısa olarak özetleyelim: Şamanların "Göğe çıkma" törenleri, özel olarak

kurulmuş bir çadır içinde yapılıyordu. Törene başlarken ellerindeki davulu çalarak

dua eden Şamanlar, göğe çıkmak için adım adım çadır direğine tırmanıyorlardı. Bazan

da çadır içine bir kayın ağacı dalı getirilip, konuyor ve ucu, çadırın bacasından

dışarıya çıkarılıyordu. Ağacın dallarına basan Şaman, her üst dala geldikçe, yeni

dualar ediyor ve içkiler sunuyordu. Çadırın bacasına eriştiğinde de artık göğün

kapısına gelinmiş oluyordu. Bazı bölgelerdeki Şamanlar çadırın bacasında dururlar

ve daha öteye gitmezlerdi. Bazıları da, bacayı da aşarlar ve çadırın üstüne

çıkarlardı".

Göge çıkma törenlerinde en doğru sayılan hareket, şüphesiz ki Şamanların bacayı

"

aşmadan durmaları idi. Çünkü burası, Kutup Yıldızı'nın meydana getirdiği "Gök

kapası" idi. Bundan sonra artık, Tanrının aydınlık ülkeleri ile ruhlar âlemi

başlıyordu. Şamanların çoğu, kişisel güçlerini göstermek için, bu çizgiyi aşıyor ve

dinin esas prensiplerinden birini, bu yolla çiğnemiş oluyorlardı.

Bazı yerlerde de, "Çadırın içinden çıkarılan bu sııklar, bayrak direği şeklinde

yukarıya doğru uzatılır ve üzerine de bezler asılırdı". Öyle anlaşılıyor ki Türkler

arasında bu adet, İslâmiyetten sonraki çağlarda da devam etmişti. Doğu Türkistan'da

bol miktarda görülen, mezar ve camiler üzerindeki bayrakların anlamı, henüz daha

izah edilmiş değildir. Sibiryâ Soyot'ları arasında dolaşan Danimarkalı bir

etnoğraf, önemli bir çadır bulmuştu. "Çadırın bacasından yukarıya doğru direkler

uzatılmış ve bu direkler üzerine de, türlü renkte bezler bağlanmıştı. Bezlerin çoğu da mavi, beyaz ve sarı renkteki paçavralardan çıkarılmıştı. Mavi beyaz ve sarı renkler (Altay kavimlerinin " kutsal renkleri idi". Öyle anlaşıyor ki, bu direklerin birden fazla olmasının da bazı sebepleri vardı. Bilindiği üzere Türk kavimlerinde de, "Her yönün bir rengi vardı". "Yön renkleri", Türk mitolojisinde de önemli bir rol oynamıştır. İlgi çeken nokta, bu fakir çadırın tepesinden çıkan direklerin de, üzerlerindeki bezlerin renklerine göre, göğün ayrı yönlerine yönlendirilmiş olmaları idi. çadırın içindeki direkleri tabanına, taştan ve basit bir sunak yapılmış ve bu sunağa, sık sık hediyeler konduğu da görülmüştü. Ayrıca sunağın etrafında, bir çok hayvan heykelcikleri de sıralanmıştı. Şamanizmin çok önemli bir motifi olan bu hayvan figürleri de bu gök direklerinin kutsallığını tamamlamış oluyorlardı.

7. "BAYRAK" VE AĞAÇLARA BEZ BAĞLAMA

"

"Ağaçlara bez bağlama adetinin kökleri hakkında":

Kutsal yerlerdeki ağaçlara bez bağlama âdeti, geniş bölgelere yayılmış, çok eski

bir inanıştır. Bir Türk Kültürü araştırmacısı olarak, Anadolu'daki adetleri

Avusturulya yerlileri ile karşılaştıran bazı meslektaşlarımızın metodlarına

uymamıza imkân yoktur. Eski Türklerde, nasıl yerle göğü birleştiren bir kazık, bir

direk veya efsanevî bir ağaç varsa, meselâ Başkurt Türklerinde de her kabilenin,

orman içinde kutsal bir ağacı vardı. "O ağacın üzerinde de, aynı kabilenin 'Töz'ü

sayılan kutsal bir kuşu tünerdi". Bu bilgileri, kendi yaşantısına göre veren sayın

üstad Prof. Abdülkadir İnan, ağaçlara bez bağlama adeti için de, kısa olara şöyle

demektedir: "Ağaçlara bağlanan paçavra, kıl tüy gibi nezirler de bu

fetişlerdendir".

Yukarıdaki bilgiler, bize bir çok şeyler öğretmektedirler.

Göktürk bayraklarının ve

Atilla'nın bayrağının üzerinde de, bir "Kartal" ın tünemiş
olarak gösterilmesi, boş

değildi. Bu "Devlet armaları", nedenlerini çok eski Türk
dininde ve inanışlarından

alıyorlardı.

Bundan nceki bölümümüzde de, Sibirya'daki bir Soyot
adırında görülen gök

direklerini örnek olarak almış ve bunlar üzerine bağlanan bez
parçalarından söz

açmıştık. Ayrıca bunlar, Türkistan'da bol miktarda görülen
hem "Mezar bayrakları"

ve hem de üzerlerine "Bez bağlanan kutsal ağaçlar" ile
karşılaştırmıştık. Öyle

anlaşılıyor ki Türklerde, "Bayrak asma ile ağaçlara ve sırkılara
renkli bezler

bağlama adetleri, köklerini aynı din inanışlarından alıyorlardı".
Bu kutsal bezli

direkler, sonradan bayrak şeklinde kullanılmağa başlamışlar.

Yukarıda da söylediğimiz gibi, direğe veya ağaçlara asılan
bezlerin renkleri, göğün

ve dünyanın yönleri ile, kutsal sayılan şeylerin birer sembolü idiler. Çadırların

ve direklerin üzerine asılan bayraklar, renklerine göre, aynı zamanda birer haberci

de sayılırlardı. Meselâ Türklerde, "Çadır veya ev üzerine asılan siyah veya beyaz

bayrak, bir yas âlameti ve habercisi olarak görülürdü".

GÜNEŞ AY VE YILDIZLAR

"Ne Ay, ne Güneş varmış, insanlar uçarlarmış.

"Uçanlar ısı verir, ışıklar saçarlarmış..."

T

Türk - Altay Efsanesinden

1

1. GÜNEŞ

Türk mitolojisinde güneş, önceleri daha büyük bir öneme sahipti. M.S. 763 de

Uygurlar "Mani" mezhebini kabul edince, yavaş yavaş "Ay"da büyük bir önem kazanmağa

başlamıştı. Bununla beraber Büyük Hun Devleti zamanında hem güneşe, hem de aya,

ayrı ayrı saygı gösterildikten sonra, kurbanlar kesildiğini de biliyoruz.

"Türklerde güneş doğunun, ay da batının sembolü idiler".

Tabîî olarak zaman zaman,

bütün bu düşünce düzenleri değişe durmuşlardı. Meselâ, Teleût Türklerine ait bir

efsane de, "Ay kuzeyin ve güneş de, güneyin sembolü idiler".

Bu yönleme, göğün en

üst katında duran "Gök kartalı"nın duruşuna göre yapılmıştı. Söylendiğine göre, "Bu

kartalın sol kanadı ayı, sağ kanadı da güneşi örtüyordu". Bu duruma göre kartalın

başının doğuya bakması gerekiyordu. Bu duruş da, Türk mitolojisine uygun bir

yönleme idi. Yine aynı efsaneye göre ay, karanlıklar ve geceler diyarı olan

kuzeyin; güneş de aydınlığın hüküm sürdüğü ve gündüzler diyarı olan güneyin sembolü

idiler.

Fakat eski Türklerde, "Güneş doğunun sembolü idi". Onlara göre güneşin doğduğu yön,

çok önemli idi. Esasen yönlerin söylenişinde kullanılan deyimler de hep güneşle

ilgili idiler. Meselâ "Gün batısı" "Gün doğusu" gibi. Göktürkler, yönlerini tayin

ederlerken, yüzlerini doğuya, yani güneşin doğduğu yöne dönerlerdi. Bunun için de

doğuya "İlgerü", yani "İleri" demişlerdi. Oğuz Destanı'nda da, sabaha, tan

ağırmasına ve gün çıkmasına büyük bir önem verilmişti.

"Bütün hayat, o gün ve

güneşle başlıyordu. Güneş battıktan sonra ise, her şey duruyordu". Böyle bir

anlayış, atlı Türkler ve savaş düzeninde yaşayan kavimler için, normal

görölmelidir. Altay bölgesinde yaşayan Türk Şamanlarının kapıları da, daima doğuya

açılıyordu. Halbuki normal olarak Türk halkları, güneş görebilmeleri için,

kapılarını güneye açarlardı. Görülüyor ki, dinî ve manevî bir görevi olan Şaman, bu

umumî kaideyi bozuyor ve eski din düzenine uyuyordu. Gerek Yakut Türklerinde ve

gerekse Altay yaratılış destanlarında, "Cennet ile hayat ağacı da doğu bölgelerinde

bulunuyorlardı".

Türklerde genel olarak, "Güneş-Ana" ve "Ay-Baba" deyimleri kullanılıyordu. Bu

sebeple bütün masal ve efsanelerde, güneşin dişi ve ayın de erkek olarak rol

oynadığını görüyoruz. Önasya kültürlerinde de, güneş dişi ve ay da erkekti. Tabî

olarak karşılıklı tesirlerin ne zaman meydana geldiğini kestirmek çok güçtür.

Mısır'daki Türklerin menşei ile ilgili olarak anlatılan efsanede de, "Güneş,

Saratan burcuna girdiği bir sırada, suyu ve toprağı ısıtmağa başlıyor. Bu sular ile

balçıklar bir mağarada toplanıyorlar ve mağara da, onlara bir ana rahmi vazifesi

görüyor. Bu balçıklardan meydana gelen Türklerin ilk atası da, Ay-Ata adını

alıyor". Burada da güneş, yine anne rolünü oynar gibidir. Fakat baba ortada yoktur.

Yakut Türkleri, ay ile güneşi iki ayrılmaz kardeş gibi kabul ediyorlardı. Onlara

göre "Güneş Tanrısı" (Kün-Toyon) daha önemli idi. Yakut efsanelerinde, "Ay ile

güneşin aralarında kavga ettiklerini de görüyoruz. Büyük kahramanlar ve iyi

insanlar, genel olarak ay ile güneşin himayesinde idiler. Kötü ruhlar ise onlarla,

süresiz olarak savaş halinde idiler. Bu kötü ruhların bazan, güneşi kovalayıp

yakaladıkları da oluyordu. Güneş tutulması olayı, böyle kötü ruhların güneşi mağlûp

edip de, ele geçirdikleri zaman meydana geliyordu. Yakutlar, ay ve güneş bayramını

da ilkbaharda yaparlardı".

Altay Türklerine göre, "Büyük Tanrı Ülgen, ay ile güneşe dokunan bir dağda

otururdu. (Bazı hikayelere göre ise) Tanrı Ülgen, ay ile güneşin daha da ötelerinde

idi. onun tahtı, çok uzaklardaki yıldızlar üzerinde kurulmuştu. Esasen, ay ve

güneşi yaratan da, yine Tanrı Ülgen idi. (Altay Türklerine göre), güneşin

kırıntılarından meydana gelmiş ve insanlara daima iyilik getiren, bir Tanrı da

vardı. Bu Tanrının adı, "Suyla" idi. Bu Tanrı insanları daima korur ve onların, gök

altında rahat ve huzur içinde yaşamalarını sağlardı.

"

"Güneşin oluşu" ile ilgili efsaneler:

Aşağıda özet olarak vereceğimiz bir Altay efsanesi, yine Altay Türklerinin

"Türeyiş" efsaneleri ile yakından ilgilidir. Altay türeyiş efsanelerinde de,

önceleri sonsuz bir denizden başka bir şey yoktu. Aşağıdaki efsaneye göre ise, ay

ile güneş bir ayna (Toli) dan başka bir şey değil idiler. Cengiz Han'ın en küçük

oğlunun adı da "Toluy", yani "Ayna" idi. Bu inanışa göre, "Ay ile güneşin kendi

kendilerine, sahip oldukları bir güç veya kudretleri yoktu. Bunlar, yalnızca

Tanrı'nın verdiği ışık ve sıcaklığı yansıtmaktan başka, bir iş yapmıyorlardı.

Nihayet bir maden parçası olan aynadan başka bir şey değil idiler. Bu sebeple,

Şamanların ayna ile fala bakmalarını, bu inanışlarla ilgili görenler olmuştur.

Şamanlara göre, dünyada ne olmuş ve ne olacaksa, her şey ve her olay, bu aynaya

vururdu. Tabiî olarak Şaman'ın elindeki ayna da, ay ile güneşin bir sembolü idi.

şaman, elindeki bu güneşe bakarak falını açar ve gelecek hakkında fikirlerini söylerdi.

Batı Sibiryâ kavimlerinden Ostyak'lar ise, ellerine bir ayna bile almağa lüzum

görmeden güneşe ve üzerindeki lekelerle bakarak fallarını açarlardı. Şamanlar

elbiselerinin üzerinde, ay ile güneşin resimleri bulunan madenî pilâkalar da

taşırlardı. Bunlar da hep, fal açma ve sihir yapmağa yarayan, aynı zamanda ayna

yerine de geçen aletlerdi. Artık bu eşyaların neveleri, Şaman'ın zenginliğine ve

büyüklüğüne göre değişirdi. Yanlarında yerli aynalar taşıyan Şamanlar olduğu gibi;

Çin'den getirilmiş ve üzerinde, gökteki "Oniki burcun" resimleri bulunan ithal

mallarına sahip olan Şamanlar da vardı. Güneşin oluşu ile ilgili Altay efsanesi

şöyledir:

"Ne ay, ne güneş varmış, insanlar uçarlarmış,

"Uçanlar ısı verir, ışıklar saçarlarmış.

"Nasıl olmuşsa birgün, bir insan hastalanmış,

"Tanrı bir şey göndermiş göğün içinde yanmış.

"Aynaya benzer şeyler, büyümüş büyümüşler,

"Onların ışıkları, gökleri bürümüşler.

"Bunlar göklerde yanan, ayla güneş olmuşlar,

"Yeryüzünde yaşayan, insana eş olmuşlar".

Altay Türklerinin yukarıdaki efsanelerini, Kalmuk'lar biraz daha değiştirerek,

şöyle anlatırlar:

"İnsanoğlu yaşarmış, Tanrı'nın göklerinde,

"Ne suç ne günah varmış insanın köklerinde.

"İhtiyaç duymazlarmış, ne ay, ne de güneşe,

"Tanrıyla yaşarlarmış yokmuş gerek bir eşe.

"Tanrı onlara kızmış, insana şekil vermiş,

"Dünyaya gidin demiş yeryüzüne göndermiş.

"Ne ısı, ne de sıcak, insan saçamaz olmuş,

"Tanrıya güneş için, insanoğlu yalvarmış,

"Tanrı güneşle aya, buyurmuş hep parlamış".

d

Türk mitolojisine göre, "Gökte bir güneş ve bir tane de ay vardı". Kuzey-Doğu Asya

ve Moğol'larına gidildikçe, onların mitolojisinde, güneşin sayıları daha da

çoğalır. Bu, daha ziyade Budizm'in ve Güney Asya kültürlerinin tesiri ile meydana

gelmiş bir inanç olmalıdır. Meselâ, Çin mitolojisine göre 10 ve Hint mitolojisine

göre 7 güneş vardı. Asya'nın kuzey-doğu uçlarında yaşayan iptidaî kavimler,

önceleri genel olarak "Üç güneş" in var olduğuna inanırlardı. Bu bölgede yaşayan

Gold'lara ait bir efsaneyi burada vermeden geçemeyeceğiz:

Yer ile gök imişler, ta ezelden akraba,

Ayla güneş demişler: "Ah bunlar da ne kaba!"

Hücum edip almışlar, ayla güneşi gökten,

Yerde zindan yapmışlar hapse koymuşlar kökten.

Zalimmiş yer nedense, onları hep ezermiş,

İyi kalpli gök ise, kendini hep üzermiş.

Gök hemen kirpi olmuş, göklerden yere inmiş,
Yerle bahse tutuşmuş, bahiste yeri yenmiş.
Demiş: "Bana bir at ver ayna gibi çok parlak,
"Yer aramış denemiş, mızrak at bulamamış,
Güneşle ayı vermiş, daha çok tutamamış.

G

Güneşin "sıcaklık" ve ayın da "soğukluk" sembolü olması:
Altay Türklerinde genel olarak güneş sıcak ve ay da soğuk
sembolü olarak
görülür. İnsanların, gündüzleri sıcaktan yanarken; geceleri de
soğuktan üşümeleri,
bu inanışın doğmasına yol açan en önemli sebeplerinden biri
olsa gerekti. Aşağıya
özetini çıkardığımız efsane, Altay dağlarının kuzeyinde
yaşayan Teleüt Türkleri
tarafından anlatılmıştır:

Yeryüzünde yaşarmış büyük güçlü bir hakan,
Güzel bir kızı varmış, bayılırmı her bakan.
Hakan demiş: "Kızıma, lâyıktır ayla güneş,
"İnsanoğlu neyime, nasıl olsun ona eş!"

Almış kızını koymuş, küçük bir çöpten eve,
Ayla güneşi tutmuş, indirmiş gökten yere,
Ayın sabrı kesilmiş, az bakmış pencereden,
Yemekler buz kesilmiş, fırlamış tencereden.
Han'ın sözüne kanan, güneş kapıdan bakmış,
Gökyüzüne uzanan, alevler evi yakmış.

Hakan demiş: "Güneş ay, insanların neyine"

"Kendini bir insan say dön kızım sen evine!"

"Güneşin yaratılışını" anlatan ikinci Altay efsanesinde de
Budist tesirleri

görebiliyoruz. Esasen Hindulara göre de ay erkek ve güneş de
dişi idi. bu efsane de

öncekini tamamlamaktadır. Anlatışta Budist tesirlerin açık
olarak görülmesine

rağmen hikâye, Altaylıların inanç ve üslûpları ile erimiş ve yerli
bir mitoloji

haline gelmiştir:

Bay Tanrı Oçirvani bir gün bir ateş bulmuş,

Ateşi kılıcının, hemen ucuna koymuş.

Bu ateşi çevirmiş, kılıcının ucunda,

Güneş hemen belirmiş ta göklerin burcunda.

Soğuk sulara kızan, Tanrı kılıcı vurmuş,

Ay gibi topraklaşan, sular gökte ay olmuş.

2. AY

"Ay'ı kurtlar yakalar, iyice bir yolarmış,

"Ay, eve gidip yatar, yarası kan dolarmış!..."

T

Türk - Altay Efsanesinden .

Ay - Dede ile Öksüz kız efsanesi:

İnsanoğlu parlak gecelerde aya bakmış ve aydaki lekeler
üzerinde uzun uzun

düşünmüştü. Bu lekeler üzerinde hayal kuran insanlar, ayrıca
onlar için şiirler

yazmış ve efsaneler de düzmüşlerdi. Bugün Avrupa'daki
masallar bile, ayda bir

sırıgın ucuna iki tane kova takmış bir kızın, yürüyüp
durduğunu anlatır dururlar.

Ortaasya'daki efsaneler de, ay da sırikla su taşıyan iki kovalı
bir kızın

yürüdüğünden söz açarlar. Bu inanışın Avrupa'dan mı,
Ortaasya ve Sibirya ya; yoksa

Sibirya'dan mı, Avrupa'ya gittiğini, şimdiden kestirmek çok güçtür. Yalnız bir

gerçek varsa, o da Sibirya'nın buzlu ve karanlık Tundralarından, doğuda Bering

boğazına ve hatta Amerika kıtasının kuzeyindeki Alaska yerlilerine kadar, bu

inanişın yayılmış olduğudur. Ne olursa olsun, bu içli ve güzel masalın, Kuzey

Sibirya'daki Yakut Türklerinde söylenen iki değişik anlatılışını, burada

özetlemeden geçemeyeceğiz.

Annesiz bir kız varmış, su taşırmış sıırıkla,

Geceleri ağlarmış, soğuktan hıçkırıkla:

"Ey güzel ay, ey kutsal, ne olursun beni al!

"Buraya gel suya dal, eş yap beni göğ Sal!"

Dermiş kız haykırırmış, hep aya yalvarırmış,

İmdada çağırırmış, sesi göğ varırmış.

Çok soğuk bir geceymiş kız yine suya gitmiş,

Ay da gece gökteymiş, kız için yere inmiş.

Ay hemen kızı almış, ta evine götürmüş,

Ay her dolun oldukça bu kız ay da görünmüş.

Yakut Türklerinde anlatılan diğer değişik masalda, ayrıca bir de "Üvey anne" motifi

ilâve edilmiştir. Birinci masalda güneş yokken; burada ayın rakibi olarak ortaya

çıkacaktır:

Annesiz bir kız varmış, sırikla su taşırmış,

Üvey anne yüzünden, kız sabrını taşırmış.

Kadın alayla dermiş, kız biraz geç kalınca:

"Büyük adam olursun, ay gün seni alınca!"

Kız gece suya gitmiş, dua etmiş gönlünce,

Ay hemen yere inmiş, kızı yerde görünce.

Kız saklanmış korkuyla, bir fundanın dibine,

Almış kızı fundayla, Ay götürmüş evine.

A

Ay - Dede ile Yedi başlı devin savaşı:

Eski Türk inanışlarına göre ay ile güneş, insanlara daima iyilik getiren ve onları

koruyan iki kutsal kudretti. Ay ile güneş insanoğlunu her zaman göz altında

bulundurur ve onları kötü yola sapmadan korurlardı.
Aşağıdaki, Altay Türklerinin
anlattıkları masal da, bunun bir örneğidir:

Çok çok eski çağlarmış büyükçe bir dev varmış,
Nice çok canlar almış, insanoğlu az kalmış.
İnsanlar toplanmışlar, ta Tanrıya varmışlar,
Kurtar bizi diyerek, Tanrıya yalvarmışlar.
Bu çok güç vazifeyi, Tanrı güneşe vermiş,
"Yakarım ben dünyayı, ay yapsın işi dermiş".
Ay dünyaya inerken, hava da çok soğukmuş,
Dev böğürtlen yer iken, ağaçla göğe uçmuş.
Ay gökte dolun iken dev ayda görünürmüş,
Böğürtlenini yerken, keçeye bürünürmüş.

Bu efsanede de görülüyor ki, güneş sıcak, ay ise soğuktur. Ay
her girdiği yeri

soğutur ve hatta soğuğu ile, güneşin bile yenemediği
yenemediği kötü ruhları

yenebilirdi. Fakat ayın bu soğuğu insanlara zararlı değildi.
İnsanlar ona karşı

kendilerini koruyabilirlerdi. Bundan önceki efsaneler de ay, öksüz kızı götürürken

ağacı da beraber almıştı. Burada da ağaç, devle beraber götürülmüştür. Soğuk bölge

Türkleri tarafından anlatılan bu masallarda, aya ve soğuğa fazla önem verilmiştir.

Hatta güneşin sıcaklığı bile küçüksenmiştir. Bu sebeple de güneş, aydan daha az

güçlü olarak gösterilmiştir. Güneşin, ışıklarını ve sıcaklığını esirgediği bu bölge

halklarının böyle düşünmelerinde, elbette ki hakları vardır.

A

Ay-Dede'yi yiyen kurtlar:

Ay bazan, tepsi gibi büyük ve parlak olur; bazan da küçülür ve donuklaşır. Elbette

ki insanlar, bunun sebebi nedir diye, akıllarını yormuş ve düşünmüşlerdi. Ay niçin

küçülür ve niçin büyürdü? Herhalde ay, her küçüldükçe onu bir şey yemekte ve

bitirmekte idi. Bunu yiyebilecek şey de, kutsal kurtlardan başka bir şey olamazdı:

Ay her dolunlaştıkça kurtlar ayılar yermiş,

Ay azıcık kaldıkça, kurt ayılar gidermiş.

Ay gider bir ay yatar, yarasını sararmış,

İyileştikçe çıkar, yine gökte parlarmış.

Ayı, kurtlar yakalar, iyice bir yolarmış,

Ayı yine gidip yatar, yarası kan dolarmış.

Bu inanış, Ortaasya ve Sibirya'da çok yayılmıştır. Fakat her kavim, bu ayın yeniş

ve parçalanışını, kendi kutsal hayvanlarına yaptırıyordu.

Meselâ Moğollarla, Kuzey-

Doğu Sibirya'daki Gilyak'lar Gökteki ayı, kendi köpeklerine; kuzey kutbuna yakın

oturan halklar ise, ayılara yedirtiyorlardı. Ama Türk halklarına göre köpek, kötü

ve adî bir hayvandı. Kurtların yanında da çok güçsüz kalıyordu.

Bu sebeple Yakut

Türkleri, diğer komşularından ayrılarak ayı, kurtlara kovalatıp ve sonra da onlara

yedirtiyorlardı.

Altay Türklerinde de aynı efsaneyi görüyoruz. Yalnız burada, Kurtların yerine "Yedi

başlı dev" yani "Yelbegen" geçmiştir. Bu Altay masalı, ana motifler bakımından,

"Sırıkla iki kova su taşıyan öksüz kız" efsanesine de benzer.

Öksüz kız

efsanesindeki ağaç veya funda da ayda görölmektedir. Ancak Altaylarda, kızın

yerine, dev geçmiştir:

Yedi başlı Yelbegen, adlı büyük dev varmış,

Ö alır ay güneşten, onları yer yutarmış.

Büyük Tanrı Bay-Ülgen, aya bakar sararmış,

Ayı bitirip yiyen, bu deve ok atarmış.

Dev bazan yıldızları, kovalar götürürmüş,

Sonra da paralarmış, ağzından tükürürmüş.

Yıldızlar bu azgından, kaçarmış hep göklere,

D

Dev onları ağzından, saçarmış hep göklere.

Yine Altay Türklerine göre, "Ayın tutulması" olayı da, yine bu "Yedi başlı dev"

yüzünden meydana gelirdi. Bunun için Altay Türkleri ay tutulduğu zaman şöyle

derlerdi:

"Yine Yelbegen, (Yani yedi başlı dev) ayı yedi".

3

3. AYDAN TÜREYEN TÜRK SOYLARI

Uygurca Oğuz-nâme'de Oğuz-Han'ın babasının adının, "Ay-Han" olduğu söylenir.

Maalesef, bu Oğuznâme'nin başkısını kaybolmuştur. Bu sebeple, bu "Ay-Han"ın kim

olduğunu anlayamıyoruz. Bilindiği üzere, Oğuz Han'ın ikinci oğlunun adı da, Ây-Han"

idi. Burada "Ay-Han" yalnızca bir ünvandır. Yoksa bazılarının dedikleri gibi, Ay-

Han, "Ay'ın Han"ı, Kün-Han da "Güneş'in Han"ı değillerdi. Elbetteki Ay-Han, Türk

mitolojisinde ay'ı temsil eden sembolik bir ad idi. Türklere göre ay, erkek idi.

"Ay-Ata" deyim ve adları, buradan geliyordu. Türk-Moğol efsanelerinde "Ay'ı, çocuk

doğurtan bir baba olarak" da görüyoruz. Meselâ Çingiz-Han'ın atalarından Alan-Ko'a,

ay ışığından gebe kalmıştı. Bazı kaynaklar da, Ay'ın bizzat çadırdan içeri girerek

kadını gebe bıraktıklarını söylerler. "Türklerdeki Gök-Kurt (Kökböri) ise, gökteki

Tanrı'nın, yerde şekillenmiş bir sembolü idi. bunun için de Göğün rengini almıştı".

Aydan gebe kalan kadınlara ay, sarışın bir adam şeklinde gelmiş ve köpek şeklinde

gitmişti. Çin'de "Altın" ve "Sarı renk", imparator'un bir sembolü idi. Bu sebeple

Moğol efsanelerinde, Çin tesirleri aranırsa, ihtiyatsızlık olmayacağı

kanaatındayız.

.

4. YILDIZLAR

"Kubbesini sert göğün, gezegenler delmişler,

"Soğuklar öğün öğün, Yeryüzüne gelmişler!..."

Y

Yakut Türklerinin Efsanesi

Y

Yıldız bilgisi, "Zaman" ve "Yön" ler için önemli idi:

Yıldızlar Türk kavimlerinde daima önemli bir rol oynamışlardı.

Eskiden beri

dünyanın tanınmış at yetiştirenleri ve savaşçıları olan Türkler, yıldızlardan bir

yandan günlük hayatlarında istifade ederlerken, diğer yandan da onlar için

efsaneler düzmüş ve şiirler yazmışlardı. İyi bir yıldız bilgisi, atçı ve harpçi bir

kavim için, hayati bir önem taşırdı. Akınlar kervanların ve sürülerin yola çıkışı,

meraya gidiş, yatış ve kalkış, hep yıldızlara göre yapılırdı. Daha düne kadar

Anadolu'daki durum da böyle idi. Bilhassa yaz aylarında, şafakla birlikte şehirdeki

pazarda bulunmak isteyen birçok köylülerimizin, yola çıkış saatlerini, Ülker

yıldızının durumuna göre ayarladıklarını yakından biliyoruz. Bu sebeple, Yıldız

bilgisi, türkler arasında başlıca iki bakımdan önemli sayılmıştı.

1. Vakti öğrenme bakımından, yıldız bilgisi çok faydalı idi.

Özellikle, yeni bir

hayatın başlayacağı sabaha yakın saatlarda, bu konuda sağlam bir bilgiye sahip

olma, Türk toplumuna büyük faydalar sağlıyordu.

2. Yıldız bilgisi ile yönleri ve yolu bulma, atlı ve savaşçı kavimler için, ihmal edilemez bir bilgi idi.

Gerek vakti ve gerekse yolu bulmak için, iyi kullanılan böyle bilgiler, bir topluma

birçok faydalar sağlıyorlardı. Yine aynı bilgiler, o toplumun gözlerini ve

dikkatlerini de göğe çeviriyorlardı. Bu ilgi, toplumda bir yandan sağlam ve şaşmaz

yıldız bilgisi meydana getirirken; diğer yandan da göğün ve Tanrının, bu değişmez

düzeni için, insanlarda hayranlık uyandırmaktan geri kalmıyordu.

E

Eski Türk dini, gerçekçi bir "Gök dini" idi:

Efsaneler, birer sembol ile ifade edilmiş, his ve inanışların, aynalarından başka

bir şey değildirler. Bizce "Önemli olan efsaneler değil; onların köklerinde yatan

ve onların doğuşlarına sebep olan dinler ve diğer inanışlardır". Bu inançları

bilmeden, Türklerin gök ve yıldızlar hakkında söyledikleri efsanelerin sırlarını

Ç

"özüp ve açıklamanın imkânı yoktur.

Türklerin hayatında en önemli rol oynayan şey, "Çadır" idi
Bütün hayatları burada

geçer ve aile bağları da, bu yurt ile sembolleşirdi. Onlar çadıra
girdikleri zaman,

dünyaları da gökleri de hep kendi çadırları olurdu. Babil
metinlerinde bile, gök

bir çoban çadırına benzetilirken, Ortaasya'lı nasıl olurdu da,
bu muhteşem göğü,

çadırına ve yurduna benzetmezdi. İşte bizim bu konuda,
hareket edeceğimiz en önemli

çıkış noktamız bu olacaktır. Göğün bir çadıra nasıl benzetildiği
ve bu fikrin nasıl

geliştiğini, "Kutup Yıldızı" ile ilgili bölümümüzde inceleyeceğiz.

Ortaasya Türk kavimleri tarafından umumiyetle "Göğün
kapısı" kutup yıldızının

bulunduğu yer olarak kabul edilmiştir. Bunun da, başka türlü
bir düşünceye

dayandığı anlaşıyordu. Eski geleneklerini bırakmamış bazı,
Ortaasya boylarında,

bunun az çok açıklamalarını da bulabiliyoruz. Birçok Türklere
göre gökteki

yıldızlar, Gök çadırının deliklerinden dünyamıza sızan ışıklar idiler. Tabîî olarak

bu, çok ilksel bir açıklamadır. Herhalde Göktürk çağında böyle bir gelenek,

itibarını çoktan kaybetmişti. Fakat Göktürk halkları arasında bu inancın, bir halk

inancı olarak yaşamadığını da iddia edemeyiz. Başlangıçtan beri söylediğimiz gibi,

"Halk inanışları ile devlet dini, ayrı gelişme yolları takip etmişlerdi. Türklerde,

Devlet dini de, ana prensipler bakımından halk inanışlarına dayanmakla beraber,

daha gerçekçi ve içtimai bir yola girmiş, ayrıca dünyanın yüksek dinleri arasında

yer almıştır". Halk ise daima mistisizme meyletmiş ve günlük hastalık v.s. gibi

işleri için de, dinlenen fevkalâde yardımlar ve çareler ummuştu. Bunu söylemekle,

Göktürk devletinde, halkın devlet dinine inanmadığını demek istemiyoruz. Din, bir

imam konusu olduğu kadar, büyü v.s. gibi pratiği de olan bir yoldur. Şamanların

yaptığı bu pratik işler, devletin büyük din merasimlerinde herhalde büyük bir önem

taşımıyordu. Bununla beraber devletin yüksek din anlayışını anlayabilmek için, yine

halkın bu iptidaî geleneklerine bakmak icap etmektedir.

"

"Mevsimlerin değişimi" de, yıldızlara göre öğrenilebilirdi:

"Göğün kapısı" olan kutup yıldızı, hem kutsal ve hem de, bütün gezegenlerin

başladığı bir "Demir kazık" idi. Uygurlar bu yıldıza daha büyük bir saygı

göstererek, ona "Altın kazuk" demişlerdi. Kutup yıldızı parlaklığın bir sembolü

idi. "Kutup yıldızının bulunduğu yerden veya gök kubbesinde meydana getirdiği

kapıdan, Tanrı insanlara şefaet eder ve Kamlar (Şamanlar) da bu delikten Tanrı ile

ilgi kurarlardı. Bu kapı, insanlar dünyası ile, gökteki ruhlar dünyasının bir

sınırı idi". Bu sebeple bu yerin, diğer yıldızların deliklerine nazaran, ayrı bir

kutsallığı vardı. Ortaasya kavimlerine göre, "Hava değişimleri"nin de, bu

yıldızlarla büyük bir ilgisi vardı. Meselâ Yakut Türklerine göre,
"Soğuk havalar,

diğer gezegenlerin deliklerinden yeryüzüne inerlerdi. Bu
bakımdan bilhassa Ülker

yıldızı büyük bir önem taşırdı. Gezegenlerin yükselip alçalması
ile, soğuk veya

sıcak havaların geleceği, çoğu zamanda isabetli olarak
söylenirdi". Anlaşıyor ki,

"Yıldız bilgisi" ile "Efsane"nin de çok yakın ilgileri vardı.
Meselâ Kuzey-Doğu

Asya'da "Büyükayı burcunun kuyruğunun döndüğü yöne göre,
mevsim de değişirdi.

Büyükayı burcunun kuyruğu, kuzeyde ise kış; batıda ise,
sonbahar; güneyde ise, yaz

ve doğuda ise, ilkbahar gelirdi". Bundan da anlaşıyor ki,
Ortaasya kavimleri, bir

yandan yıldızlar hakkında efsaneler düzerken, diğer yandan
da yıldızların geişleri

ve yönleri hakkında, az çok bilgiye sahip idiler.

E

Eski Türklerde "Ülker" sözü, "Gezegen yıldızı" karşılığı idi:

Türkler başlangıçta bütün gezegenler için "Ülker" veya "Ülgel"
deyimini

kullanıyorlardı. Bu deyim sonradan, diğerlerinden ayrıla ayrıla, en sonunda "Ülker"

yıldızı için bir ad olmuştur. Yakut Türklerinin lehçesinde "Ürgel" sözü, bugün

bile, "Gök deliği" anlamına kullanılmaktadır. Hatta şöyle, güzel bir efsane de

vardır:

B

çir zamanlar delikmiş, nedense gök kubbesi,

Dondurmuş hiç dinmemiş rüzgârın soğuk sesi.

Yakut adlı Türklerde kahraman bir er varmış,

Ne var diye göklerde, gezegenlere varmış.

Kubbesini sert göğün, gezegenler delmişler,

Soğuklar öğün öğün, yeryüzüne gelmişler.

Bu er çok kurt avlamış deriler hazırlamış,

Otuz eldiven yapmış, ta göklere fırlamış.

Er Gökleri kapamış, soğuğu yenmiş, inmiş.

Sıcak günler başlamış eski soğuklar dinmiş.

Gökteki gezegenlerin deliklerinden soğuk geliyormuş. Bunun önüne geçmek için de,

Yakutların efsanevî kahramanı bu çareyi bulmuş. Fakat 30 çift
"Kurt bacağı

derisinden eldiven" yaptırmasının sebebi, pek anlaşılamıyor.

Kurt derisinin kök

olarak değeri, bilinen bir şeydir. Öyle anlaşıyor ki, dondurucu
soğuklar vardı ve

buna tahammül edebilmek için de, böyle bir yol seçilmişti.

Kürkleri daha kıymetli

olan hayvanlar var iken, derisi niçin seçilmişti? İşte bu nokta
ile Türk

mitolojisine girilmiş olunuyordu.

S

Sıcak ve soğuk havalar, yıldızların hareketine bağlıydı:

Gezegenlerin yükselip alçalması ve yahut da yavaş veya

Sür'atli yürür gibi

görünmesi de, hava değişikliklerini gösteren bir belirti gibi
kabul edilirdi.

Gezegenlerin sür'atli gezinmeleri sıcak havaların,

yavaşlamaları da soğuk havaların

geleceğine bir işaret idi. Yine Yakut Türklerine ait aşağıdaki
efsane, yukarıdaki

inancıları tamamlar bir durumdur. Onlara göre havalar,

başlangıçta çok daha soğuk

idi. fakat sonradan yavaş yavaş ısınmağa başlamıştı:

Uzunmuş bütün kışlar, nedense bir zamanlar,

Çok da kısaymış yazlar yaz görmemiş insanlar.

Bir ağaç etrafında, gezegenler dönermiş,

Dönüş yavaşladıkça, ateşleri sönermiş.

Bir gün gelmiş ki hepsi çok yavaş dönüşmüşler,

Olmuşlar duran tepsi, hep birden sönmüşler.

Gezegenler bir ipile, bağlıymış bu ağaca,

Bir Şaman kılıcıyla, dağıtmış her bucağa.

Yıldızlar ısınmışlar, döndükçe çok sür'atli,

Dünyayı ısıtmışlar, olmuşlar bir boz atlı.

Yukarıda efsaneden de anlaşılıyor ki, "Gezegenler başlangıçta göğün ana ve ilk

yıldızları olarak kabul edilmişlerdi". Öbür yıldızlar ise artık, zamanla ortaya

çıkılmışlardı.

G

Gezegenlerin, Kutup yıldızı etrafında dönmeleri:

Bu konuyu gezegenlerle ilgili bölümümüzde birer, birer ele alacağız. Türklerin

"Demir kazık" veya "Altın kazık" dedikleri Kutup yıldızı, diğer bütün burçların eksenini teşkil ediyordu. Artık diğer burçlar, onun etrafında dönüyorlardı. Kutup yıldızına en yakın olan burç, Küçükayı burcu idi. "Türklere göre bu burç, Kutup yıldızına takılan bir araba oku ile, araba çeken, iki at idiler. Bunlar bir eksen etrafında, mütemadiyen gök yüzünde dönüp duruyorlardı. Ondan sonra gelen Büyükayı burcu da, 7 kurt veya 7 vahşi köpek idiler. Onlar da bu iki atı yemek için, gökte onları kovalayıp dönüyorlardı. Fakat Demir kazık, yani Kutup yıldızına demir zincirlerle bağlandıkları için, onları tutamıyorlardı. Zaten zincirlerini koparıp da, bu işi yapmış olsalardı, dünyanın sonu gelecekti". Kırgız Türkleri bunu demekle, Gök ve Tanrının büyük düzeninden söz açıyorlar ve kâinatın varlığını veya yokluğunu bu düzenin devamına bağlıyorlardı.

D

DÜNYANIN KUTUP YILDIZI EKSENİNDE DÖNMESİ

"Göğü kötü ruh basmış, inmesin yere diye,

"Tanrı bir çadır asmış, koca bir direk ile!..."

Yakut Türklerinin Efsanesi .

Bütün gezegenler ve burçlar, Kutup yıldızı etrafında
dönerlerken, dünya bir Kutup

yıldızının ekseninde dönüyordu. Çünkü Dünya Kutup yıldızına
bir "Demir kazık",

"Demir ağaç" veyahut da bir "Demir dağ" ile bağlanmıştı. Bu
konuları Kutup yıldızı

ile ilgili bölümümüzde, yeniden ve daha derin olarak ele
alacağız. Bir gerçek

varsa, "Ortaasya ve Sibirya mitolojisinin dünyanın döndüğüne
inandığıdır".

ObiUgorları bu dönüşü bir efsane ile de süslemişlerdi. Prof.
Rasony, bu konuda

yazılmış macarca bir makaleyi de, bize özetlemek lûtfunda
bulundular. Bu mesele ile

ilgili olarak söylenmiş, bir Kuzey-Batı Sibirya efsanesi, kısaca
şöyledir:

Tanrı yeni bir dünya, yaratma özlüyormuş,

Yaratmış ama dünya, durmadan dönüyormuş,

Tanrı'nın elçisi de, bir "Ana-Tanrı" imiş,

Onun düşüncesi de, azıcık ayrı imiş.

Bu dönüş Tanrı demiş: "Birazcık yavaşlasın!"

Sonra kızınca demiş, "Artık Tufan başlasın!"

Sular dünyayı basmış ruhlar dünyadan kaçmış.

Uçup gökte gezenler yer dönerken hep şaşmış.

Dünya tekerlek gibi, hiç durmadan dönermiş,

Sonra ateşli sular, basınca az sönermiş. .

Yukarıda ayrı olarak verdiğimiz bir Yakut efsanesinde yıldızların yavaş döndüğü ve

bunun için de havaların soğuk olduğu söyleniyordu. Havaların ısınması için,

yıldızların çabuk dönmesi de, yine bu efsaneye göre, bir şart gibi gösteriliyordu.

Burada ise, başlangıçta dünyanın, çok çabuk döndüğü ifade edilmektedir. Efsanede,

bundan dolayı dünyanın sıcak mı veya soğuk mu olduğu pek söylenmiyor. Fakat bundan

anladığımız bir önemli nokta var ise, Dünya ve yıldızların yavaş veya sür'atli

dönmelerinin, Ortaasya ve Sibirya mitolojisinde önemli bir motif olduğudur.

D

Diğer Yıldızlar ve Türkler:

"Zuhal (Saturn) yıldızını eski Türkler, iyi tanıyorlardı. Bazı eski Türk

kitaplarında bu yıldızın adı da geçer. Fakat bu ad, henüz daha kesin olarak

okunmamıştır. Kültür hazinemiz Kutadgu Bilig, bu yıldız için şöyle diyor:

"En üstün Zühal (Sekentir)'dir, en önde yürür,

"İki yıl, sekiz ay bir evde kalır!..."

"Müşteri" (Jupiter), eski Türklerin takvim bilgilerinde, önemli bir rol oynardı.

Jupiter'in, eski türkçe adı "Eren-tüz" idi. XI. yüzyıldan sonra Türkler bu yıldıza

"Ongay" demeğe başlamışlardı. Bugün Anadolumuzun bir çok yerlerinde, bu yıldıza

"Öngay" veya "Öngey" adı verilmesi de, üzerinde durulması gereken önemli bir

meseledir. "Oniki hayvanlı Türk takvimi, oniki gezegen burcun, dönüş sürelerine

göre kurulmuştu". Jupiter'in dönüş süresi de, oniki burcun dönüşlerine yakındı. Bu

bakımdan Türkler, Jupiter'e büyük bir önem vermişlerdi.
Kutadgu Bilig, bu yıldız

için şöyle diyordu:

"Ondan sonrada gelir, ikinci olur Onay,

"Her evde kalır on ay, ayrıca da iki ay!...!

"Merih" (Mars) yıldızının "Kızıl rengi" Türklerin gözlerinden
kaçmamıştır.

Avrupa'da bu yıldıza, "Kırmızı yıldız" diyenler yok değildir. Eski
Türkler ise,

Merih yıldızına "Bakır Sokum" derlerdi. Türk mitolojisi ve
düşüncesi bakımından,

Kutup yıldızı, yani "Demir kazık" la bir benzerliği vardı.
Anadolu'da Merih'e,

"Yaldırık" da derler. Bu da, çok eski türkçe deyimdir.
Karahanlılar çağında Türkler

Merih'e "Kürüd" demeğe başlamışlardı. Türklere göre Merih
yıldızı, korkunç ve ateşi

ile her şeyi yakan bir yıldızdı. "Bakır sokum" adı da bundan
dolayı verilmiş

olmalıydı. Kutadgu Bilig, onun için şöyle diyordu:

"Üçüncü Merih (Kürüd) gelir, korku gururlu yürür,

"Bir defa kime baksa, yeşermiş bile kurur!..."

"Utarit" (Merkür) uğurlu bir yıldızdı. Bunun için eski Türkler de ona, "Tilek" yani

"Dilek" derlerdi. Utarit'e karşı dilekler, dilenir ve bu dileğin yerine getirilmesi

beklenirdi. Yine çok eski bir Türk şairi olan Yusuf Has Hacib, onun için şöyle

diyordu:

"Sonra geldi arzu, "Tilek" arzular,

"Kime yakın gelse, özüne bağlar!..."

T

Türkler burçları da çok iyi tanırlardı:

Türkler, "Koç burcu" na, "Kuzu"; "Boğa burcu" na da "Ud" yani "Öküz" burcu

derlerdi. Sonradan boğa denmiştir. "İkizler" burcu için söylenen "Erendir" ile

"Akrep" burcunun Türkçe adları "Kuçık" da, çok eski türkçe deyimlerdir. Kutadgu

Bilig, bu burçları şöyle anlatıyor:

"Yaz yıldızı Kuzu, sonra da Boğa (ud) gelir,

"İkizler (Erendir), Akrep (Kuçık) ile, dostça yan yana gelir!..."

Eski Türkler, "Arslan burcu" na, yine "Arslan" derlerdi. "Başak burcu" için ise,

"Buğday " veya "Buğday başı" deyimi kullanırdı. "Yengeç" burcuna da "Çadan" yani

çayan derlerdi:

"Gök arslan burcu ile, komşu buğday başı,

"Sonra Terazî burcu (Ülgü), olduğu Yengecin (Çadan) eşi!..."

"Oğlak, Kova, Balık" burçlarının adları eski türkçede de değışik değildi. Eski

Türkler, Kova'ya "Koğa" derlerdi. Kova'nın daha eski türkçesi ise, "Könek"ti:

"Sonra da geldi Oğlak, Kova (Könek), ile hem Balık,

"Bunlar doğarsa eğer, aydın olur, gök kalık!..."

Anadolu'da Türkler, İslâmiyetin ve Batının tesirleri altında Kova burcuna, "Saka

yıldızı" da demişlerdi.

T

Türk Halk edebiyatında yıldızlar:

Eski Türk sözlüklerinde yıldızlar hakkında çok bilgi vardır.

Fakat bunları

mitolojideki yerlerine yerleştiremediğimiz için hepsinden söz açamadık. "Kutadgu

Bilig" de olduğu gibi, yerin çiçeğini göğün yıldızlarına benzeten halk şiirleri de

yok değildiler. Meselâ Ercişli Emrah'ın şu şiiri bunun için güzel bir örnektir:

"Kapıda yayılır Koyunla kuzu,

"Yerin çiçeğisin, göğün yıldızı".

Ordu içindeki asker sayılarını gökteki yıldızlara benzetme de, eski Türk

edebiyatının bir özelliğidir. Gerçi bu benzetmeğe, İran edebiyatında da

rastlanırdı. Fakat Karacaoğlan herhalde bundan habersizdi.

"Karacaoğlan der ki, burda durulmaz,

"Gökteki yıldızdan çoktur sayılmaz!"

Türk halk edebiyatında, yıldızlar için söylenmiş çok şey vardır. Bektaşî "Devriye"

lerinde sık sık burçlardan ve dervişlerin bu burçlara uğradıklarından söz açılır.

Bu, "İnsan-ı kâmil" in ruhunun yaptığı devirle ilgilidir. Yoksa devriyeler özel

olarak burçlar için söylenmiş şiirler değil idiler.

5

5. KUTUP YILDIZI

"Derler Kutup Yıldızı, Gökteki bir kapıdan,

" Aydınlatırmış bizi, nur verir üst yapıdan!..."

E

Eski Türk Efsanesi

T

Tanrı, dünya ile yıldızları Kutup yıldızına bağlamış:

Kutup yıldızı Türk mitolojisinin uzay ile ilgili, kozmolojik düşünce düzeninin,

temel noktasını meydana getirdi. "Göğün direği", "Kapısı" hep kutup yıldızından

geçerdi. Bütün gezegenler de Kutup yıldızının etrafında dönerdi. Onlara göre bu

düzenin bozulması demek, dünya ve kâinatın sonu demektir. Eski Türk mitolojisine

göre, "Dünya da dönüyordu. Dünyanın bu dönüşü, hem kendi ve hem de kutup yıldızı

ekseninde meydana geliyordu. Çünkü dünya, Kutup yıldızı ile göğe bağlı idi".

Dünyanın dönüşü üzerinde, bu bölümün girişinde biraz bilgi vermiştik.

Uygurlar Kutup yıldızına "Altun Kazuk", yani "Altın kazık" derlerdi. Diğer Türkler

ise, ona genel olarak "Temir-Kazık" yani "Demir Kazık" demişlerdi. Böyle denmesinin

sebebi de, yukarıda kısa olarak söylediğimiz ve aşağıda da geniş olarak

açıklayacağımız gibi, bu yıldızın göğün direği gibi tasavvur edilmesinden ileri

geliyordu. Buradaki "Kazuk" veya "Kazık" sözü, bugünkü Türkçemizdeki anlamını, az

çok karşılamaktadır.

Anadolu'da, eski Türk mitolojisinin Kutup Yıldızı ile ilgili izleri, hâlâ

yaşamaktadır. Zaten, "Demir kazık", "Demir Direk" gibi sözlerimiz, Anadolu

Türklüğünün de kutup yıldızı için kullandıkları müşterek deyimlerdir. Bu yıldıza,

bazı yerlerde de "Kuluçka" da denir. Bu ad da, yıldızın hareket etmemesinden dolayı

verilmiş olmalı idi.

Türkçede "kazık" demek, yerinde duran kımıldamayan, tahta veya demirden yapılmış,

büyük bir çividir. Buna bağlanan atlar da hayvanlar da onun etrafında döner

dururlardı. Kutuh yıldızı da gezmeyen bir yıldızdır. Yine Türk mitolojisine göre,

"Uzaydaki bütün yıldızlar, tıpkı bir at gibi ona bağlanmış ve onun etrafında

dönerler". Aynı zamanda "Göğün göbeği" de yine Kutup yıldızı idi. İşte Türklerin,

gökteki yıldızlarının düzeni hakkındaki astronomik düşüncelerini ve uzay

(Macrocosmos) ile ilgili tasavvurlarını, böylece özetledikten sonra, konunun daha

derinlerine inebiliriz.

K

Kutup Yıldızı, "Parlaklık" sembolü:

Türk mitolojisinde Kutup yıldızı, "Parlaklığın bir sembolü gibi idi. Ateş gibi

parlayan bir şey, ateş ile değil de; "Kutup yıldızı gibi" şeklinde tarif edilirdi.

Güneş, ışık ve sıcaklık saçan bir varlık idi. kutup yıldızının özelliği ise,

yalnızca parlamak ve parlak olmaktı. Uygurca Oğuz-Kağan destanına göre, "Oğuz Han

bir gün bir yerde Tanrıya dua ediyor ve yalvarıyormuş. Tam bu sırada, etrafı birden

bir karanlık basmış ve gökten, ay'dan da, güneşten de, parlak bir ışık inmiş.

Işığın içinde güzel bir kız oturuyor ve başındaki bir taç da, parıl parıl

parlıyormuş. Taç o kadar parlakmış ki, parlaklığı tıpkı Kutup yıldızının, yani

Altın Kazık'ı andırıyormuş". Bu konu ile ilgili tercümeleri Oğuz destanına ait

bölümümüzde vermiş bulunuyoruz.

K

Kutup Yıldızının, bir "Demir ağaç" gibi düşünülmesi:

Az evvel "Kazık" deyiimi üzerinde durmuş ve bunun bir "Direk" anlamına da gelip

gelmeyeceğini düşünmüştük. Aşağıda vereceğimiz örnekler bize gösterecektir ki,

Kutup yıldızı hem bir "Direk" ve hem de "Kazık" olarak düşünülmüştü. Türkler bu

direği, biraz da bir "Demir ağaç" gibi düşünmüşler ve bunu, kendi uzay (yani

kozmolojik) görüşlerine uydurmuşlardı. Ergenekon Efsanesi'ni incelerken

gösterdiğimiz gibi, nasıl bir "Demir dağ" var idiyse; bunun yanında, Kutup yıldızı

ile ilgili olarak, bir de "Demir ağaç" düşünölmüştü. Yalnız önemli olan nokta şu

idi: Bu demir ağaçla, "Hayat ağacı"nı birbirine karıştırmamak lâzımdır. Avrupa

kavimlerinde ve Cermen'lerde de, böyle bir gök direği düşünölmüştü. Avrupa

mitolojisinde buna, "Universalis Columna" yani "Uzay veya kâinatın direği" veya

sütunu denmişti. Ayrıca bu sütun, Kutup yıldızı ile de münasebete getirilmişti.

Türkler bu sütununa daha fazla canlılık vermiş ve onu bir ağaç olarak

düşünmüşlerdi.

Gökteki güneşin, yıldızların ve hatta bulutların hareket etmesi, insanlara göğün

bir eksen etrafında döndüğü hissini veriyor. Elbetteki dünya da bu eksene bağlı

idi. Onlarla birlikte dünya da dönüyordu. Ama en önemli olan göğün dönmesi idi.

Sibirya ve Ortaasya kavimleri bu fikir üzerinde birleşmişlerdi. Ama Türkler, daha

ziyade Kutup yıldızına önem vermişler, göğün ve bütün âlemin onun etrafında

döndüğüne inanmışlardı. Türkler bunun için Kutup yıldızına "Demir Kazık" demişler;

fakat yüksek bir edebiyat ve kültüre sahip olan Uygur'lar ise, buna daha da, büyük

bir önem vererek "Altun Kazuk" deyimini kullanagelmişlerdi. Öyle anlaşıyor ki

Uygurların bu deyimi, sonradan Moğollara da geçmiş ve Buryat, Kalmuk v.s. gibi

Moğol kabileleri de, Kutup yıldızına böyle demeğe başlamışlardı. Uygurların Cengiz-

Han ve oğulları ile, kurdukları devletler üzerine yaptıkları tesirleri iyi bilenler

için, böyle bir tesir, gayet tabîî görülebilirdi. Ama Moğollar için, ezelî ve

yüksek bir kültür düşünenler, ayrıca Ortaasya tarihinin ince noktalarını

bilmeyenler için ise, gerçekler karanlıktır.

Yakut Türkleri, "Demir Kazık" deyimine daha da mitolojik bir canlılık vermişler ve

buna "Demir-ağaç" demişlerdi. Onlara göre, "Yer ile gök yaratılmağa ve yavaş yavaş

büyümeğe başladığı zaman, bu demir ağaç da onlarla beraber yeşermiş ve yine onlarla

beraber büyüyerek, yerle gök arasında yükselmiş idi". Türk mitolojisindeki "Demir-

dağ" motifini Ergenekon efsanesi ile ilgili bölümümüzde incelemiştik. Şimdi burada

bir de demir ağaç ortaya çıkmaktadır. Böylece Ortaasya Türklerinin demir kazığının

yerine. Yakutlarda demir bir ağaç geçmiş bulunuyordu. Kutup yıldızı bu ağacın

tepesindeydi. Gök ve bütün uzay da, bu ağacın ekseninde dönüyordu.

K

Kutup yıldızının bir "At kazığı" gibi düşünülmesi:

At ile ilgili efsaneler, Ortaasya'da yaşamış ve yaşamakta olan kavimleri, dünya

mitolojilerinden ayıran, en belirli özellikler olmuşlardı. Zaten bugünkü tükçemizde

de "Kazık" sözü, hareketsizliğin ve bir yere bağlanışın ifadesidir. Ortaasya Türk

mitolojisi, günlük hayatta önemli yer tutan eşyaların, hayvanların ve olayların

sembolü, bir söylenmesinden başka bir şey değildi. Türkler, uzaya da, kendi evleri

ve yaylaları gibi düşünmüşler ve bu düşünce düzeninden hareket ederek, uzaydaki

varlıklara da, böyle ad ve deyimler buluvermişlerdi. Kutup yıldızının da bir "At

kazığı" şeklinde düşünülmesi, şüphesiz ki Türk mitolojisine en çok yakışan bir

eğilim olmuştur. Bu konu ile ilgili örnekleri, aşağıda kısa olarak vermeğe

çalışacağız:

Küçükayı burcunu incelerken göstereceğimiz gibi, bu burcun kutup yıldızının en

yakın olan iki yıldızı, birer at olarak tasavvur edilmişlerdi. Arkadaki dört yıldız

ise, bir gök arabası idi. tabîî olarak bu atların yularları Demir-Kazık, yani Kutup

yıldızına bağlanmışlardı ve onun etrafında dönüp duruyorlardı. Büyük ve Küçükayı

burçları ile ilgili bölümlerimizde de söyleyeceğimiz gibi, Büyükayı burcu da, yine

bu Demir-Kazık'a bağlanmış, "7 kurt" veya "vahşi köpek idiler.

Yakut Türkleri de bazı masallarda Demir-Ağaç deyimi yerine, "At-Kazığı" sözünü

kullanıyorlardı. Buna, "Toyon" deyimini de ilâve ederek onu kutsallaştırıyor ve bir

nevi, ikinci derecede bir Tanrı olarak görüyorlardı.

Yine bir Yakut efsanesi, yerle gök arasında yeşeren ve büyüyen bu Demir-Ağaç'dan

söz açmakta ve ona bazı ilâveler de yapmaktadır. Bu efsaneye göre Demir-ağaca, yedi

tane Ren geyiği bağlı imiş, bunlar, bağlarını koparmak ister ve bunun için de

ağacın etrafında koşar, dururlarmış. Kutup yıldızına bağlı iki at, 7 kurt ve 7

köpekten sonra, bir de ortaya 7 Ren geyiği çıkarmaktadır. Yakutların yaşadığı buzlu

tundralar, Ren geyiği bölgeleridir. Bu sebeple Ren geyiği burada daha öne

geçmiştir. Yakut efsanelerinde at da çoktur. Öyle anlaşıyor ki, bu örnekler

içinde, Türk mitolojisine en çok yakışan motifler, Kutup yıldızına bağlı olan

"Atlar" ile "7 kurt" idiler.

"

"At kazığı" Türkler için çok önemli bir aletti:

Şunu unutmamalıyız ki, "Göğün direği" veya "Demir ağaç" v.s. gibi mitolojik

motiflere rağmen, "At kazığı" eski Türklerde daha önemli sayılıyordu: "Türkün

çadırının veya evinin önünde, en kıymetli şeyi sayılan atını tutan ve atının

emniyetini sağlayan önemli eşyalarından biri de, at kazığı idi. Türk mitolojisi

temellerini mistik düşünceden almamıştı". Türkler daha ziyade, günlük hayatlarında

her an beraber oldukları şeylere birer şahsiyet vererek mitolojilerini meydana

getirmişlerdi.

Ortaasya'da yaşayan atlı Türklerin, her birinin evinin önünde, bir at kazığı vardı:

"Türkler, Tanrılarını da kendileri gibi düşünüyorlar ve onun da kutsal bir atı

olduğunu, bu atın da bir kazığa bağlanmasının gerektiğini tasavvur ediyorlardı".

Katanof bazı Türk hikâye ve efsanelerinde "Tanrının evi ile atını bağladığı bir

kazıktan" da söz açıyor. Bu hâkayelerde sözü geçen kazığın,
Kutup yıldızı olduğuna

dair herhangi bir açıklamada bulunulmamıştır. Bunu misâl
olarak vermekten

maksadımız, böyle bir düşüncenin de var olduğunu belirtmek
içindir. Türklere

nazaran, çok daha ilksel bir hayat yaşayan; fakat Proto-Moğol
kültürünün bozulmamış

birçok özelliklerini hâlâ kendi içlerinde yaşatan Buryatlarda
da, bu konu ile

ilgili bir efnase vardı: "Buryatlarda, demirci ve demircilikle
ilgili inanışlar,

önemli bir yer tutmuşlardı. Bir efsaneye göre demircilerin baş
Tanrısı Boşintoy'un

9 oğlu, insanlara da demircilik san'atını öğretmişlerdi. Bu 9
demirci, Kutup

yıldızından bir at kazığı ve Altın-Deniz adı verilen denizden de,
bir yarış yeri

yapmışlardı". Demircilerin, Kutup yıldızından bir at kazığı
yaptıklarına bakılırsa,

Kutup yıldızının da demir olması gerekiyordu. Yer yer
söylediğimiz gibi Buryatlarda

Demircilik san'atı, pek yayılmış değildi. Onlara göre, ateşle oynayan ve bir

sihirbazı benzeyen Demirciler, büyük Şamanlar olmalı idiler.

Bütün yıldızların, bir bağla Kutup yıldızına bağlanmış olması, yalnız Türklere özel

bir inanış değildi. Hint mitolojisinde ve Avrupalılarda da, bu düşünce düzenlerini

görüyoruz. Türklerin onlardan farkı, bu düzeni at kazığı, at arabası veya 7 kurt

gibi kendilerinin günlük hayatlarının birer parçası olan sembollerle ifade etmiş

olmaları idi.

K

Kutup yıldızının "Göğün kapısı" olarak düşünülmesi:

Ortaasya ve Altay mitolojisine göre Kutup yıldızı, yerden göğe açılan bir kapı gibi

idi. Tanrının bu kapısı herkesede açık değildi. Eğer Tanrının bu kapısı açılırsa,

insanlar Tanrıya sığınabilirlerdi. Gerçi diğer yıldızlar da göğün birer deliği gibi

düşünülmüşlerdi. Fakat, "Orta kapı ve Tanrı yolu, ancak Kutup yıldızı kapısı" idi.

Ülker ile ilgili bölümümüzde de söylediğimiz gibi bu yıldızın deliklerinden ancak

kötü ve soğuk havalar girebilirdi. Kutup yıldızı kapısı ile, Tanrı ülkelerinin

başladığı, bir gedik veya geçitti. Göğe çıkan erkek Şamanlar, bu kapıya kadar çıkar

ve daha ötesine gidemezlerdi. Orada kendilerini, Tanrının elçileri olan ruhlar,

(Utkuçı) lar karşılar ve Şamanlarla konuşurlardı. Bundan sonra da Şamanlar, yeniden

yere inerlerdi. Bundan öteye insanlar ve aşağısına da, kutsal ruhlar geçemezlerdi.

B

nu suretle maddî ve manevî dünya, birbirinden ayrılmış oluyordu. Fakat bazı Altay

efsanelerinde, "Bu geçit bazı Şamanlar tarafından seçilmişti. Kutup yıldızı göğün

5. katında idi. 6. katında ay ve 7. katında ise güneş vardı". Tabiî olarak, göğü 7

kat olarak tasavvur eden Türk efsanelerine göre bu böyledir. Göğün 9 kat olduğu

bölgelerde ise durum değişir.

T

Türklerin Kutup yıldızı ile ilgili inançları, yerli ve köklü idi:

Gerçekten Altay mitolojisinde, "Gök kapısı" düşüncesi çok yaygındı. Fakat bunların

bazıları, yerli bir düşünceden meydana gelmişler ve birçoğu da, dış tesirlerin

altında kalınarak söylenmişlerdi. Dışarıdan gelen bu tesirler de, az çok yerli

düşüncelere benzetilerek anlatıldığı için, eski yabancı şekillerini kaybetmişlerdi.

Meselâ "Yıldız düşmesi inancı", bugünkü Anadolu Türklüğünde yaygındır. Avrupa ve

Asya'nın bir çok milletleri de böyle bir olaya inanırlardı. Artık bu düşünce,

insanlığın malı olmuştur, diyebiliriz. Fakat böyle bir inanın yaygın olarak

görülmesi, Türklerin bu inancı muhakkak olarak dışarıdan aldıklarını gösteren bir

delil sayılmaz. Bir de, bu fikrin anlatılış ve ifade ediliş şekillerine bakmak

lâzımdır.

Tabîî olarak böyle bir düşüncenin meydana gelmesine, bazı temel tasavvurların

tesirleri de olmuştur. Gökyüzü bir çadır gibi düşünülmüştür.
Bunun sonucu olarak,

bu çadırın delikleri de yine zihinler de birer yıldız olmuşlardı.
Bu duruma göre

"Yıldız düşmesi" nin nereden ve nasıl olabileceğini, aşağıdaki
Yakut Türklerine ait

inanışın yardımı ile daha kolay anlayabiliriz:

Tanrı bir çadır kurmuş, yeryüzünü kaplamış,

Gökyüzü çadır olmuş, dünyamızı saklamış.

Göğü kötü ruh basmış, yere inmesin diye,

Tanrı çadırı aşmış, bir koca direk ile.

Bu direk dünyanın tam ortasından uzarmış,

Kutup yıldızını da, tam altından tutarmış.

Bu çadır dışındaki, uzay aydınlık imiş,

Kubbenin içindeki yerse karanlık imiş.

Dünya aydınlık olmuş, Tanrı delikler açmış,

Delikler yıldız olmuş, dünyaya ışık saçmış.

Göğün, yuvarlak bir çadır gibi düşünülmüş olması, yalnızca
Türklerde görülen bir

inanç değildir. Eski Babil metinleri de göğ, "Yeryüzünün
çoban Çadırı" demişlerdi.

Tevrat ise göğü, "Dünya yüzüne gerilmiş bir tül veya çadıra" benzetmişti. Bizce bu

düşünceyi, hemen bir Babil veya Tevrat tesiri olarak saymak, ilmi bir hareket

olmasa gerektir. Herhalde Evrasya'nın Türk ve Cermen atlı göçebelerinde çadır,

Babil halkına nazaran daha önemli bir rol oynuyordu. Esasen Ortaasya ve Sibirya

göçebelerinde çadır, göğün bir nevi, küçük bir sembolü gibi idi. din törenlerinde

de, çadırın içine girilir ve sanki göğün katlarında geziliyormuş gibi hareket

edilirdi. Çadırın zemini, yeryüzü olur ve bacası da, göğün kapısı gibi sayılırdı.

Bu konu ile ilgili Altay ve Ortaasya'da yapılmış bir çok din törenleri, seyyahların

kitaplarına geçmiştir. Kuzeydoğu Asya'nın, uç bölgelerinde yaşayan Çukçı ve Koryak

gibi iptidaî kabilelerde, bu inanış daha da belirli bir şekil alıyordu. Bu düşünce

düzeni, bu yolla Kuzey Amerika'ya da yayılır ve oranın yerlileri de, kutup

yıldızının göğün yere açılan bir kapısı olduğuna inanırlardı. Bu konu ile ilgili

olarak Çukçı'ların inanışları şöyle özetlenmiştir:

Bütün göklere yerden, açılmış bir kapı,

Bir büyük direk dipten, olmuş kapının sapı.

Derler Kutup yıldızı, gökteki bu kapıdan,

Aydınlatırmış bizi, nur verir üst yapıdan.

Şamanlar kartal olur, bu kapıyı aşarmış,

Tanrıya yoldaş olur, şeytanları basarmış.

Gökteki Kutup yıldızına paralel olarak düşünülen, Yer altı âleminin merkezi ve

"Demir Kazığı"

Yer altı âlemine Hanlık eden İrle-Han'ın da, gökteki düzene benzer bir dünyası

vardı. Bu konuyu ilgili bölümümüzde incelemiştik. Bu efsaneye göre, "Gökte bulunan

kutsal 'Dokuzdallı' ağacın bir eşi de, yer altı âleminde bulunuyordu. Kutup

yıldızının bir sembolü olan Demir-Kazık'a, Tanrılar nasıl atlarını bağlıyorlarsa;

yer altı Han'ı İrle Han da atını, yeraltındaki bu dokuz dallı ağaca bağlıyordu".

Biz şimdiye kadar yalnızca yeryüzünün göbeği ile Kutup yıldızını birbirine bağlayan

Demir-Kazık'tan söz açmıştık. Bu efsaneye göre, yalnız gökte değil; bunun aşağıda

devamı olarak, yer altı âleminde de, ikinci bir kutup ve merkez düşünülüyor

gibiydi. Bizce bunun da normal görülmesi lâzımdı. Çünkü Türkler 7 veya 9 kat gökten

söz açarken; bunun paraleli olarak, 7 veya 9 kat yerden de bahsediyordu.

6

6. KÜÇÜKAYI BURCU

"Ak, boz atlar çekermiş, Küçükayı burcunu,

"Tanrı kazığa germiş, dizginlerin ucunu!"

E

Eski bir Türk Efsanesi

Aşağıda da söyleyeceğimiz gibi Küçükayı burcu, eski ve öz Türk mitolojisinde, "Bir

arabayı çeken iki at gibi" düşünülmüştü. Anadolumuzun çoğu yerlerinde de bu burca

"Koyun ağılı" da derler. Eski Türk mitolojisinde Büyükayı burcunun, "Yedi kurt"

olduğu düşünülürse, Anadolu'da buna "Koyun ağılı" denmesi, herhalde boş olmasa

gerekti. Bu konular üzerinde, çok geniş bir bilgiye sahip olan Ahmet Vefik Paşa'ya

göre Küçükayı burcu, "Araba"dan başka bir şey değildi. Ahmet Vefik Paşa

Anadolu'daki halk inanışlarına büyük bir önem verirdi. Ortaasya'daki Kırgız

Türkleri, bütün burçların yıldızlarını, geyik ve "Dağ koyunları"na benzetmişlerdi.

Bunun için de Küçükayı burcuna, "Altı arkar", yani "Altı dağ koyunu" adını

vermişlerdi. Sibirya'ya doğru gidildikçe, yani Altayların kuzeylerinde bu burç, "İt

yettegen", yani "İt yedigen"i veya yedilisi olmuştu. Fakat öyle anlaşılıyor ki, bu

burç ile ilgili efsanelerin en öz ve en eski örnekleri, Güney ve Batı Türkleri

arasında yaşıyordu.

B

Büyükayı, Küçükayı'nın "Yedi bekçisi":

Bilindiği üzere Küçükayı burcu, Kutup yıldızına en yakın olan bir burçtur. Türk

mitolojisinde birinci derecede öneme sahip olan yıldız, hiç şüphe yok ki, Kutup

yıldız idi. Diğer burçlar ise, Türklere göre onun etrafında dönerledi. Kutup

yıldızı ile ilgili bölümümüzde bu konuyu geniş olarak ele almış bulunuyoruz. Zaten

Kutup yıldızına "Demir-Kazık" denmesinin sebebi de budur. Küçükayı burcunun kuyruk

tarafı. Kutup yıldızına en yakın olan yıldızdır. Bütün burç, bu kuyruk üzerinden,

kutup yıldızının etrafında döner. İşte bu sebepten dolayı Türkler Küçükayı burcuna

daha fazla önem vermişler ve Büyükayı burcunu da, adetâ onun bir peyki ve

koruyucusu bazan da düşmanı olarak tasavvur etmişlerdi. Ortaasya, Tanrı dağları ve

Batı Türkistan bölgelerinde, Büyükayı burcunu iyi bir gözle bakılmış ve bu burç,

Küçükayı burcunun "Yedi Bekçisi" olarak adlandırılmıştır. Kırgızlar arasından

toplanmış olan aşağıdaki inanış, bu konuda bize daha açık bir fikir vermektedir:

Derler ki Küçükayı, yıldızlı kuyruğuyla

Andırır arabayı, uzun ince okuyla.

Bunu çeken atların, renkleri ak, kır imiş,

Bu iki at gerçekten, çok soylu aygır imiş.

Büyükayıysa meğer, atları takip eder,

Bekçilik yapar imiş, kurtlar gelirse eğer.

Atları gözlerlirmiş, durmadan izlerlirmiş,

Bundan Büyükayıya, "Yedi Bekçi" derlirmiş.

Büyükayı, Küçükayı'nın "Yedi Düşmanı":

Büyükayı ile ilgili bölümümüzde de göstereceğimiz gibi, Kuzey
Asya ve Sibirya

halkları, Büyükayı burcunu, iyi bir gözle bakmıyorlardı. Bu
bölge halklarına göre

bütün gezegenler, bu burcu kovalamakta ve ondan intikam
almak istemekte idiler.

Bütün bu inanışlar, Büyükayı burcunun yanında gezen, küçük
yıldız (Alcor) hakkında

söylenmiş efsanelerin tesiri altında meydana gelmişlerdi.

Efsanelere göre bu küçük

yıldız, diğer gezegenlerden çalınmıştı. Bunun için de Büyükayı
burcunun yedi

yıldızı birer hırsız ve birer haydut idiler. Yine efsanelere göre bunlar,

haydutları koruyan, birer Tanrı idiler. İşte bu inanışların tesiri altındadır ki,

kuzey bölgelerinde Büyükayı burcu, Küçükayıyı kovalayan bir düşman olarak

sayılmıştır. Görülüyor ki, her iki efsane de konu itibarı ile birbirlerine yakın

idiler. Aralarındaki ayrılık, daha çok motif ve inanış farkından ileri gelmekte

idi:

ATLARI KOVALAYAN KURLTLAR

Büyükayı burcu da, yedi azgın kurt imiş,

Zincirlerin ucunda, gökler burca yurt imiş.

Kurtlar zincirler ile, kazığa bağlanmışlar,

Salınmasınlar diye, iyice sağlanmışlar.

Kutup yıldızı imiş, bu sağlam demir kazık,

Avları yıldız imiş, burçlaraysa çok yazık!

Küçükayı burcunda, iki ak, boz at varmış,

Zincirler ucundaki, kurtlara gökler darmış.

Her şeyi kaparlarmış, kurtlar bir salınsaymış,

K

Kıyamet de koparmış, düzensiz kalınsaymış.

Altay ve Güney Sibirya efsanelerinde de "Yedi Köpek" den sık sık söz açılıyordu.

Sembolik (Metaphorical) olarak söylenen bu deyim, Büyükayı burcunu ifade etmesi

muhtemeldi. "Cedey-Han'ın" "Yedi Köpeği", Altın Dağ'ın kapısında nöbet bekliyordu.

Bu Altın dağın, göğün direği ve dolayısı ile Kutup yıldızı, yani "Demir kazık"

olması muhtemeldi. Başka bir efsanede de, "Yedi Kurt bir kısırağı kovalıyorlardı".

Bu efsaneleri, gerçek anlamları ile değerlendirmek için, bu semboller de bilmek

lâzımdır.

7

7. BÜYÜKAYI BURCU

"Büyükanı burcu da, azgın kurt imiş,

"Zincirlerin ucunda, gökler burca yurt imiş!..."

E

Eski bir Türk Efsanesi

Bu burcun en eski türkçe adı, "Yediger"dir. Bu ad şimdi bile, Anadolumuzun birçok

yerlerinde yaşamaktadır. Tabîî olarak Anadolu Türkleri bu çok eski türkçe burc adını

anlamamışlar ve onu türlü şekillere sokmuşlardı. Kimi "Yedi kör" demiş, kimisi de

"Yedi ker", yani "Yedi eşek" anlamına getirmişlerdir. Böylece de Anadolu'da birçok

efsaneler türemiştir. Anadolu'nun kıyı bölgelerinde, bu burca "Gemi yıldızı" denir.

"Kömük" diyenler de vardır. Bu deyim de Türk kültürü bakımından ayrı bir önem

taşıır. Burcun en eski türkçe adı, hiç şüphe yok ki "Yediger" idi. X. yüzyıldan

sonra "Yedigen", yani "Yedili" haline girdi. Meselâ Kutadgu Bilig'de şöyle

deniyordu:

"Yedigen götürdü, ta yukarı başına,

"Başka bir ışık saçtı, parlattı her yanını!"

Altaylıların kuzeyindeki Türkler bu burca, "At yettegen", yani "Yedi at", "At

yedilisi" demişlerdi. Kırgız Türkleri ise, Büyükayı burcunun yıldızlarını "Yedi dağ

koyunu" gibi düşünmüşler ve bunun için de ona "Yeti arkar" adını takmışlardı.

Türkler, Büyükayı burcunun sağ tarafında parlayan ikili yıldız topuna da büyük

kıymet vermişlerdi. Anadolu'muzda bu iki yıldız "İki karındaş" veya "İki kardeş"

de denir. Ortaasya Türkleri ise bunları, "Koş Öğüz", yani "Çift Öküz" adı ile

anmışlardır.

"Büyükayı", yani "Yedikardeşler" burcu hakkında, Ortaasya ve Sibiry'a'da söylenen

efsaneleri, başlıca iki gruba ayırabiliriz:

1. Batı Sibiry'a halkları, Yedikardeşler burcuna, genel olarak "Geyik" adını

verirlerdi. Ortaasya Sibiry'a ve Altay dağlarının kuzeylerine gelince, efsaneler

daha da durulaşır ve bu burca, geyik denmesinin sebepleri anlaşılırdı. Meselâ

Yeniseyliler, yalnızca dört köşe olarak dizilen dört yıldız, "Geyik" adı

verilirken; baştaki üç yıldıza da "Avcı" derlerdi. Bu, "Üç avcı ve dört geyik"

motifi, Yedikardeş burcu ile ilgili efsanelerin en açık ve en berrak motifleri

idiler.

2. Yedi yıldızı, "Yedi kardeş" olarak kabul eden efsaneler, Orta ve Batı Asya

Türklerinin, inanışlarına da uygundur. Bu ikinci tür efsanelerde, yedi yıldızı, 4

ve 3 diye, ikiye ayırma pek görülüyordu.

Bunların hepsi de, "7 kardeş", "7han" veyahut da "7 hırsız" şeklinde, hep beraberce

rol oynuyorlardı.

Eski Türkler, Yedikardeşler burcuna, Yetigen derlerdi. Bundan da anlaşılıyor ki,

onlar da bu yedi yıldızı, bir bütün olarak düşünüyorlardı.

Büyükayı burcunun gezişi ve aldığı duruşlar, bir "Takvim" ve "Hava raporu" olarak

da işe yaramıştı. Kuyruğunun gösterdiği yöne göre, mevsim değiştirdi: "Kuyruk

doğuda ise bahar, güneyde yaz, batıda sonbahar ve kuzeye kayan kuyruk da, kışın

geleceğini haber verirdi. Burcun gerilemesi ve ışıklarının azalması, don

başlangıcını; daha ışıklı ve parlak olması da kar yağışı ile sıcakların artacağını

gösteren alâmetlerdi". Çünkü kuzey bölgelerde, karın yağması da bir müjde idi.

Ortaasya'nın eski atlı Türkleri, bu burca büyük bir önem verirlerdi. Anadolu ile

Ortaasya'yı bir derviş kıyafeti ile gezen H.Vambéry'nin de, bu burca verilen önem

gözünden kaçmamıştı. Bu meşhur yazarın anlattığı efsaneyi özetler kısmında

bulacaksınız. Ona göre, "Kırgızlar bu burca, Yedi Karaçık, yani Yedi haydut

derlerdi. En uçtaki iki yıldız, Ak-Boz at ile Kök-Boz adlı iki aygırdı. Ak-boz

deyimleri, bu atların renklerini gösteriyorlardı. Ortadaki yıldız da, bir nevi

arabanın oku oluyormuş. Bu suretle bu iki at, Kutup yıldızına koşulmuş olarak gökte

koşarlarmış". Vambéry de, bu efsanenin su katılmamış bir Türk görüşü olduğunu

söyledikten sonra, hayranlığını belirtmekten geri durmamıştı.

"

"Yedi Han" ve Büyükayı burcu:

Altay Türkleri genel olarak, Büyükayı burcunun yedi yıldızını, "Yedi Han" olarak

kabul etmişlerdi. Ortaasya'da Büyükayı burcu, diğer gezegenlerin düşmanı olarak

görölmüştü. Gezegenlere yaptığı savaşların sonu gelmezmiş. Bunun için de diğer

gezegenler, Büyüayı burcundan intikam alma ve kan davası peşinde imişler:

Göklerin "Yedi Han"ı, Yıldızların Sultanı",

Büyükayı burcuymuş, fakat çokmuş düşmanı.

Pek çok savaş yapmışlar, pek çok da can yakmışlar.

Bunun için yıldızlar, ona kanca takmışlar.

Yıldız "Erkek" ve küçük yıldız da, "Kız" olarak tasavvur edilmişti. Bu küçük yıldız

(Alcor), bundan sonra vereceğimiz efsanelerin bir çoklarında yer alacaktır.

Ortaasyalılara göre bu küçük yıldız, diğer gezegenlerden çalınmış bir parçadır.

Bunun için de diğer gezegenler, bu küçük yıldızlarını geriye almak için, Büyükayı

burcunu kovalar dururlardı. Yukarıda Altay Türklerinin söyledikleri "Yedi Han"

efsanesi de, böyle bir konu üzerine kurulmuş olmalıydı. Fakat hikâyenin kısa

tutulmuş olması sebebi ile, durum iyice anlaşılmaktadır.

Aşağıdaki özet, Kırgızlara

ait bir inanıştır:

Bir gezegenin iki, çok güzel kızı varmış,

Onların yokmuş eşi yıldızlar hep hayranmış.

Büyükayı burcunun, yedi kardeş yıldızı,

Bir de kızımız olsun, diye çalmışlar kızı.

Yedi kardeşle kalmış, bu parlak küçük yıldız,

Onlara neş'e salmış, Alkor da denen bu kız.

Yıldızlar hep küsmüşler Yedi Hırsız demişler,

Peşlerine düşmüşler, kalın kızsız demişler.

Bu inanışı, Moğollar'da da görüyoruz. Tabiî olarak bu inanışın, Kırgızlardan mı

Moğollar'a; yoksa Moğollardan mı onlara geçtiğini belirtmek çok güçtür:

Yedi kardeş akmışlar, bir yıldız çalmışlar,

Bundan dolayı onlar, "Hırsız" adı almışlar.

Tanrısı hırsızların, sevgilisi kızların,

Olmuşlar bunun için, düşmanı yıldızların.

"

"Yedi aygırlar" ve Büyükayı burcu:

Büyükayı burcunun yedi yıldızı, bazan da "Yedi Aygır" şeklinde düşünülmüştü. Diğer

inanırları tamamlamak üzere, aşağıdaki Buryat rivayetini özetlemeden geçemeyeceğiz.

Bu güzel efsanenin bazı motifleri, Türk mitolojisinin umumî çizgilerine de

benzerlik gösterir. Meselâ "Kuş dilinden anlama" Ortaasya masallarının bir

özelligidir. "Kargaların gelip fikir vermesi" de, Türk mitolojisine yabancı bir

motif değildir. "Dağ deviren", "Deniz yutan", "Ok atan" kardeşlere, yolda rastlama

motifi de Türk masallarının bir özelliğidir. Burada da küçük yıldız, yine

kaçırılmış bir kız rolündedir:

Fakir bir adam varmış, karga dili anlarmış,

Han'ın hasta kızına, kargadan derman almış.

Hastalığı gidermiş, Han'da rahata ermiş,
Armağan olsun diye, atlı ak aygır vermiş.
Adam yola koyulmuş, altı arkadaşbulmuş,
Altı arkadaşın da, hünerleri pek bolmuş.
Biri iyi koşarmış, biri deniz yutarmış,
Biri ise dünyada, ne dense duyarmış.
Atları paylaşmışlar, Han'la karşılaşmışlar,
Han kızını verince, alıp uzaklaşmışlar.

Halk kızıp hücum etmiş, öldürüp ezecekmiş,
Tanrı buna üzülmüş, onları göğe çekmiş.

Çin mitolojisinde de bu küçük yıldız (Alcor), önemli bir rol
oynar: "Büyükayı

burcunun dört yıldızının teşkil ettiği dörtgen, (Çinlilere göre),
büyük bir

Tanrının oturduğu, bir araba idi. Bu araba da üç yıldız
tarafından çekilirdi.

Burcun dirseğinde bulunan küçük yıldız ise, gökte uçan bir
melek tarafından

tutularak, arabadaki Tanrıya sunulmakta idi". Burada da
görülüyor ki, Çinliler, bu

küçük yıldızı burçtan ayrı saymışlardı. Bize göre, Buryatların
Büyükayı burcu

hakkındaki esas efsaneleri, daha başka türlü anlatılmıştı.
Buryatlara göre bu

burcun dört yıldızı, dört ölünün kafatası idiler. Onların
arasında anlatılan bir

efsaneye göre: "Büyük bir kahraman çıkmış ve 7 Kara-
Demirci'yi öldürmüştü. Onların

kafataslarını boşaltarak, bunlardan dört tane şarap kâsesi
yapmış. Sonra da,

kafataslarından yaptığı bu kâseleri, gökte unutmuş ve aşağıya
inmiş. Çünkü, bu

kafataslarından o kadar çok şarap içmiş ki, artık bunları
düşünemez olmuş. İşte,

gökte parlayan 7 demircinin bu kafatasları, Büyükanı burcunu
meydana getirmişler.

Bunun için de, Büyükanı burcu, her zaman demircileri
korurmuş. Demirciler de

onlara, kurban verirlermiş". İşte Buryat Moğollarının,
Büyükanı ile ilgili gerçek

efsaneleri bu olmalıydı. Çünkü Buryatlar da, "Demirci" deyimini,
sembolik olarak

Şamanlara verilen bir unvandı. Kara Demirciler ise Kara-Şamanlar'dı. Demircilerle

ilgili bölümümüzde bu konu üzerinde durmuştuk.

Orta Sibiryâ ile Batıdaki efsaneler, daha çok geyik motifi üzerinde kurulmuştur.

Bazılarına, meselâ Samoyed'lere göre Büyükayı burcu bir geyik idi. bir avcı olan,

Kutup yıldızı tarafından kovalanıyordu.

8

8. TERAZİ BURCU

"Terazi burcu gökte, bir yay gibi durmuş,

"Avcıları da sözde, yıldız bu burç korurmuş!..."

B

Bir Türk Efsanesi

Önasya kültürlerinde "Mizân" ve "Terazi" adı verilen bu burca, eski Türkler "Ülgü"

derlerdi. Öyle anlaşıyor ki bu eski türkçe deyim de, yine "Terazi" sözünden

tercüme yolu ile meydana gelmişti. Çünkü eski Türkler, teraziyi ülgü adını

veriyorlardı. Eski Türkler Terazi burcuna "Karakuş" da derlerdi. Bu burca niçin

Karakuş dendiğini bilmiyoruz. Fakat herhalde en eski Türk deyimi, Karakuş olsa gerekti.

Ortaasya Türkleri genel olarak İran kültürlerinin tesirleri altında kalmışlar ve

Anadolu'da olduğu gibi, "Terazi" veya "Tarazi" deyimini kullanmışlardı. Altay'daki

Teleüt ise, Terazi burcuna "Üç Miigak" demişlerdi. Bununla ilgili efsaneyi aşağıda anlatacağız.

Anadolu'da, "Terazi burcu" deyimi çok yaygındır. Fakat bu burca, Osmanlı devletinde

bile, "Beş karındaş" adı verilmişti. Köylüler arasında ise, onlara "Beş kardeşler"

denir. Türk mitolojisinde, üçü ana yıldız ile, iki yan yıldız birbirinden

ayrılmıştı. Üç yıldız, göğe kaçan geyikler ve iki yan yıldız ise, onları kovalayan

avcı ile yayı olmuşlardı. Bu burca, yalnızca "Üç arkar", yani "Üç dağ koyunu" diyen

Türkler de vardır.

Hiç şüphe yok ki, bu burcun en eski türkçe adı "Karakuş" idi. Bu burcun, genel

olarak doğudan doğması sebebi ile, Türkler Terazi burcuna ayrı bir önem

vermişlerdi? Türk dilinin ve kültürünün sonsuz bir hazinesi olan Kutadgu Bilig,

şöyle diyordu:

"Doğu yönden Karakuş kopup gökte yükseldi,

"Düşman ateşi gibi, gökleri ışık deldi!"

"Bakagördü doğudan, Karakuş çıkıp, doğup,

"Kopa gelmişti yerden, çıplak yalın teg olup!"

Bu burca, Ortaasya'da "Kesil" ve Andoluda'da, "Kuyruk yıldızı" diyenler vardır.

Fakat bu deyimlerin Türk mitolojisindeki yerlerini iyice belirtemiyoruz.

Bu burç, Arapların "Cevza" veya "Seyf ül Cebbar" dedikleri üçlü yıldız kümedir.

Avrupalılar, Arapların tesiri altında kalarak, "Orion kılıcı" deyimini de

kullanmışlardı. Anadolu'da bu burçla ilgili birçok inanışlar vardır. Ünlü

Gaziantep'li bilgin mütercim Asım Efendi'ye göre, "Bu burçta, hırsla çomak kaldırmış

ve başkasına vurmak isteyen bir adamın hayali de görülür.
Ayrıca iki yıldız

arasında da bir 'tavşan' vardır". Asım Efendi bu açıklamasında,
eski Türk inançları

ile İslâmiyetin getirdiği bilgileri, bir arada göstermeğe
çalışmıştır.

Ortaasya ve Sibiryâ efsanelerinde bu burç da, Büyük ve
Küçükayı burçları ve Kutup

yıldızı ile ilgili görülmüştü: "Terazi burcunun üç yıldızı (hemen
hemen bütün

efsaneler de) usta bir avcı tarafından amansız bir şekilde
kovalanan ve canlarını

kurtarmak için kendilerini göğşe atan Üç geyik gibi tasavvur
edilmişlerdi". Bu

efsanenin, dışına çok az yerlerde çıkmıştır. Meselâ Yenisey
vadilerinde, Terazi

burcunun üç yıldızının, üç geyik kafatası olduğuna inananlar
da vardır. Fakat bu

gibi hikâyelere çok az rastlanır.

Terazi burcu hakkındaki efsaneleri de Potanin toplamıştır.
Burada özetlerini

vereceğimiz inanışların çoğu, bu ünlü seyyahın kitaplarından
alınmıştır. Yalnız yine

bu kitapta bulunan Tunguzlara ait bir efsane, diğerlerinden açık bir şekilde

ayrılmaktadır. Bu sebeple bu efsaneye, daha başlangıçta özel bir önem vermeği doğru

buluyoruz. Bütün efsanelerde, "Üç geyik ile bir avcı" motifi, genel olarak görülen

bir özelliktir. Fakat Tunguz efsanesindeki bu avcının, "Başı insan ve gövdesi de

at" idi. Bu, eski Yunan mitolojisinin "Kentaur"undan başka bir şey değildi. Bu

motif, Sibirya'daki Tunguzlara nasıl gelmiş ve nasıl girmişti? Yoksa bu yerli, bir

motif mi idi? bu mesele şimdilik karanlıktır. Kentaur şeklindeki bu avcının attığı

oklar da, diğer efsanelerde olduğu gibi, birer yıldız olmuşlardı. Bu yıldızlar için

de, aynı efsaneyi anlatan Tunguzlar, onlara "Ateşli yıldızlar" adını verirlermiş.

Terazi yıldızı Çin'de zaman ölçme ve takvim bakımından çok önemli görülmüştü. Bu

sebeple Çin tesiri altında kalan bazı Ortaasya kabileleri, terazi burcuna bu

bakımdan da önem vermişlerdi.

Bununla beraber Bektaşîler yarı şaka da olsa, burçları ele alıp bazı şiirler

düzmemiş değıllerdir. Meselâ Azmî Baba, Terazi (Oron) burcu için şöyle diyor:

"Mizân iki göz terazi yaptın,

"Bakkal mısın, yoksa dükkâncı mısın?

Tabîî olarak bu şiir de İslâmî düşünceye göre söylenmişti. Eski Türkler Terazi

burcuna Kara-kuş derlerdi. Bunun için de herhalde ayrı bir efsane vardı.

Üç geyiğin bir avcı tarafından kovalanması ve bu geyiklerin göğre çıkararak, Terazi

burcunun üç yıldızını meydana getirmeleri ile ilgili efsaneler, Ortaasya

kavimlerinde çok yaygındır. Teleüt Türklerine ait inanışları, aşağıda özetlemekle

işe başlıyoruz:

Görmüş üç ay geyiği, Kuguldey adlı biri,

Tutamamış onları, ne ölü, ne diri.

Geyikler koşuşmuşlar, iyice yorulmuşlar,

Bakmışlar olmayacak, kalkıp göğre uçmuşlar.

Avcı arkadan bakmış, iki ok göğre atmış,

Tıpkı yıldızlar gibi, okları göğe çıkmış.
Geyikler gökte kalmış, her yana ışık salmış,
Avcıyı bekler gibi, üçlüce sıra almış.
İki ok gökte gezmiş, biri geyiği delmiş,
"Kanlı Yıldız" demişler, fakat parlak güzelmiş.
Öbür ok bir ak yıldız, atı bir parlak yıldız,
Avcının kendisi de olmuş bir şakrak yıldız.

Ortaasya'nın daha güney bölgelerinde anlatılan aşağıdaki
efsane, yukarıdaki Teteüt

efsanesinin biraz daha kısaltılmış ve oldukça da bozulmuş bir
şeklidir. Öyle

anlaşıyor ki, gökteki bazı yıldızlara da aç köpeği, av doğanı
gibi adlar

veriliyordu. Bu adlar da, böyle bir efsane ile birbirlerine
bağlanmıştı. Fakat

Terazi burcunun bir "yay" olarak tasavvur edilmesi, oldukça
yayılmış bir inanıştır:

Bir avcı varmış yerde, geyikleri avlarmış,
Geyik bulursa nereden, dünya geyiği darmış.
Bir son vereyim demiş, geyiklerin kökünü,

Tanrı avcıyı çekmiş, kendi mavi göğüne,
Avcının yayı oku, terazi burcu olmuş,
Doğanı ile atı, ayrı burca koşulmuş.
Terazi burcu gökte bir yay gibi dururmuş,
Avcılar da sözde yalnız bu burç korurmuş.

Aşağıdaki Kırgız Türklerinin efsanesinde de görüleceği üzere,
burada üç geyik
motifi yerlerini almışlardır. Şimdiye kadar gözden geçirdiğimiz
efsanelerde genel
olarak bir tek avcı vardı. Burada üç avcı yer almaktadır. Ayrıca
diğer efsanelerde
olduğu gibi, göğ e atılan oklar da birer yıldız olmuşlardı:
Terazi burcu imiş, üç tane dağ koyunu,
Üç avcı bitirmişler, bu geyiğin soyunu.
Uçup gökte durmuşlar, bu geyik kaçarak,
Birer yıldız olmuşlar, ışık, ısı saçarak,
Her üç avcı ok atmış, yıldız olmuş okları,
Etrafa ışık saçmış, gökte gezer çokları.
Avcıların her biri, olmuşlar birer yıldız,
Ama gökte solmuşlar, kalmışlar yapayalnız.

9. ÜLKER BURCU

"Gör, Ülker sivrulmuş,

"Uçukmuş tüne!..."

E

Eski bir Türk Şiiri

Ülker burcunun altı yıldızı, Dünya mitolojisinde olduğu kadar,
Türklerin günlük

hayatlarında ve efsanelerinde de önemli bir yer tutmuştur.
Anadolu'da da bu yıldıza

Ülker veya Ürker derler. Bu söyleniş, hemen hemen bütün
Türk lehçelerinde aynı

gibidir. Bu deyimın doğrusu, tabî olarak Ülker idi. Yine bütün
Türk kavimlerinde,

ikinci bir adı bulunmayan tek yıldız da bu idi.

"Ülker" sözü, Anadolu'dan Kuzey Buz Denizine kadar uzanan
bütün Türk ağızlarında,

"sıra ve dizi" anlamına gelir. Bu sebeple "Ülker" sözü,
burçların ve topyıldızların

umumi bir adı olarak kullanılmıştı. Ülker burcu, aslında altı
yıldızdır. Fakat

dünya mitolojilerinde bunlar, yedi yıldız olarak kabul edilmişlerdi. Bu sebeple

Avrupalılar da Ülker burcuna, "Yedi kız kardeş" demişlerdi. Anadolu'da, Ortaasya ve

Sibirya'da türkçe konuşan halklar ise bu yedi kızdan birinin, Büyükey burcu

tarafından kaçırıldığına inanıyorlardı. Bu sebeple Anadolu'da da Ülker burcuna,

"Yediger, Yedigen, Yedi Kardeş, Yediler, Yedi Kandil" adları verilmiştir. Aslında

"Yediger", Büyükey burcunun adı idi. Anadolu'da, bu iki burcun adlarını

kariştirenler pek çoktur. En eski türkçe bir deyim olan "Yediger" sözü, Anadolu'da,

"Yâdi ker, Yedi yar, Yedi yarlar" şekline girmiş ve bu bozulmuş deyimler üzerine de

efsaneler düzülmüştür. Ülker burcunun yıldızları çok yanaşıktırlar. Bunun için

Anadolu'da, onlara "Topçalar" da derler. Bu deyim oldukça geç zamanlarda meydana

gelmiş olmalıdır.

Eski Türkler, yıldızların da ışık verdiklerine inanırlardı. Anadolu'daki Türk

kızları, güzellik bakımından diğ r Türkler arasında büyük bir  n yapmışlardı. Bu

sebeple eski kültür hazinemiz Kutadgu Bilig,  lker yildızını Anadolu Türkmen

kızlarına benzetmektedir:

"Yüzün gizledi yere, Rumeli kızı,

"Acunun benzi oldu, bir zenci yüzü,

"Akı gelmedi durdu, baktı bir yana,

"G r,  lker savrulmuş,   ukmuş t ne!..."

Yıldızlar hakkındaki bölümümüzde giriş yaparak, Türk kavimlerinin yıldızları, tıpkı

göğün bir deliği gibi zannettiklerini söylemiştik. Fakat  lker burcunun altı

yıldızı, göğün en önemli deliklerinde altı tanesi olarak sayılıyordu. Gerçi Kutup

yıldızının deliği, göğün bir nevi kutsal kapısı idi. Tanrıya gidiş ve geliş hep bu

kapıdan olurdu. Fakat, " lker yıldızının altı deliği de, yeryüzüne sıcak veya soğuk

havalar sokan ve iklim değişiklikleri meydana getiren kapılardı". Bu meselenin

efsanelere konu teşkil etmiş olmasına rağmen, gerçekte de ilgisi yok değildi.

Anadolu'da bile, kasım ayında başlayan fırtınalara "Ülker dönümü" denirdi.

Yakut Türkleri, Ülker'in geziş düzeni ile meydana gelen iklim değişikliklerini daha

ince düşünmüşler ve bunu şiirleştirmişlerdi. Onlara göre, "Zühre yıldızı güzel bir

kız Ülker de yakışıklı bir delikanlı imiş. Her ikisi de birbirlerine kalpten

vurulmuşlar ve karşılaşmak için fırsat kollarlarmış. Karşılaşınca da gönüllerinden

taşan büyük aşk ve sevgi hisleri, yeryüzünün kar fırtınaları içinde kalmasına sebep

olurmuş". Tabîî olarak bu, güzel bir efsane idi. Fakat bu yakıştırma, Yakutların

oturdukları bölgelerin astronomik ve iklim gerçeklerine uyuyordu. Yine onlara göre,

"Ay ile Ülker arasında bir düşmanlık da vardı. Bir defa da kendi yollarında

çarpmışlardı".

Tanrı dağları ile Altay bölgelerinde Ülker, efsanevî bir böcek ile ilgili

görülmüştür. Efsanelerin özetini, bu bölümde vereceğiz. Sözü geçen böceğin de,

sıcak ve soğuk havalarla ilgisi vardı. Öyle anlaşıyor ki, "İnsanlara rahatlık

veren sıcak havaları da, yine Ülker burcu veriyordu". Nitekim Altaylarda söylenen

bir Şaman duasında Ateş için, "Ülker yıldızı arkadaşın ve Tanrıdan da fermanlısın"

denmektedir.

Genel olarak Dünya mitolojisinde de Ülker burcu, "Yedi Yıldız" olarak tasavvur

edilmiştir. Türklerde de böyledir. Efsaneye göre, "Büyükhay burcu, Ülker'in,

yıldızlarından birini çalarak yanında alıkoymuş. Bunun için de Ülker burcu gökte,

hep Büyükhay burcunu kovalar ve yıldızını almak istermiş". Herhalde bu efsaneden

dolayıdır ki, Kırgızlar, Büyükhay'ya "Yedi Karakçı", yani "Yedi haydut" demişlerdi.

Ülker burcu hakkında söylenen Kırgız Türklerinin efsanesi ile Altay efsaneleri

arasında büyük bir fark yoktu. Ayrılıklar, ancak küçük özellikler bakımındandı.

Meselâ Altay'da, "Meçin" adlı hayvan çok zararlı olarak gösterilmiştir. Kırgızlara

göre ise bu, faydalı bir hayvandır ve bunun için de Tanrı tarafından bile

korunmuştur. Her iki efsanede de inek, bu hayvanın başlıca düşmanı ve

yokedicisidir. Bu güzel Kırgız efsanesi şöyledir:

Ülker burcu da yine, yeşil iri böcekmiş,

Soyu kurtulsun diye, Tanrı göklere çekmiş,

Koyunlar çok severmiş, inekler yiyemezmiş,

Tanrı koyuna vermiş, kimse çiğneyemezmiş.

Deveyle inek gelmiş, tırnakla tekme vurmuş,

Yeşil böceği delmiş, böcek de öle durmuş.

Tanrı böceği çekmiş, altılı yıldız yapmış,

Kutsal güzel böcekmiş, insanlar ona tapmış.

Bazan yere göçünce, bereket bol olurmuş,

Bataklığa düşünce, kuraklık sel olurmuş.

Öyle anlaşılıyor ki, Ülker yıldızı ile "Meçin" adlı hayvan hakkında anlatılan

efsanelerin, bozulmamış şekli ve kökü, Kırgızlar arasında yaşıyordu. Aşağıdaki

Altay efsanesi, bilhassa ay ile ilgili efsanelerin fazla tesirinde kalmış gibi

görünüyor. Ay ile ilgili bölümümüzde verdiğimiz bir metinde bu efsanenin diğer bir

benzerini görebiliyoruz. Ay ile ilgili efsanede, "Yelbegen adlı bir dev,

yeryüzündeki bütün canlıları yeyip bitirmekle meşgul idi. Tanrı, insanların

k

"urtulması için, devin ortadan kaldırılmasını, ay ile güneşe emretmiş. Ay, bu emri

yerine getirerek, devi almış getirmiş ve yeraltına hapsetmiş". Burada ise Büyükayı

burcu, Göklerin hakanıdır. Yeryüzünü yeyip bitiren hayvanın yok edilme işini, at

ile ineğe verir. Tabîî olarak bu efsanede garip bir durum meydana gelmiştir. Kırgız

efsanesinin inek motifinden de ve Altay destan üslûbundan da vazgeçilmemiş, bu

yolla da, böyle karanlık bir efsane ortaya çıkmıştır:

İnsanları hep yermiş, Meçin adlı bir böcek,

Hayatlara son vermiş, çıkmamış yok edecek,
Yedi kardeşler burcu, tüm göklerin Hanıymış,
Atı ile ineği, kendi kahramanıymış.

İnek yerlere inmiş, böceği delmiş demiş,
Büyük soğuklar dinmiş, havalar güzelleşmiş.

Böceğin bacakları, çıkmış göklere uçmuş,
Yeşilmiş saçakları, ülkeler en güzel burçmuş.

Yedi Hakan kardeşler, bir parça aşırırmışlar,
Bunu duyan Ülkerler, peşine takılmışlar.

Aynı konu ile ilgili diğer bir Altay efsanesinde, yerli motifler
daha hafiflemiş ve

Kırgızların söylediği esas efsaneye daha çok bir yakınlaşma
olmuştur. Artık bu

efsanede, Kırgızların inandıkları iklim ile ilgili konular da yer
almıştır.

1

10. ZÜHRE YILDIZI

"Zühre yıldızı çıkar, çobanların korurmuş.

"Tayları doğurturmuş, atlar esen dururmuş!..."

B

Bir Türk Efsanesi

Batı âleminde Venüs, Önasya'da da Zühre, v.s. gibi adlarla anılan bu yıldız, her

iki dünya mitolojisinde de büyük bir yer tutmuştur. Türk mitolojisinde de bu, Kutup

yıldızından sonra, en fazla önem kazanan bir yıldız olmuştu. Türklere göre bu

yıldız, çok güzel bir kız idi. Batıdaki Venüs ve Zühre de, daima kadın güzelliğinin

bir sembolü olmuşlardı. Sibirya'nın buzlu tundralarında ve karanlık bölgelerinde

yaşayan, uzun zamandan beri medenî âlemle ilgilerini kesmiş bulunan Yakut Türkleri

Batıdan nasıl ilham almışlardı? Öyle anlaşıyor ki Türklük, çok eski çağlardan

beri Batı ve İran mitolojisi ile bu bakımdan bir bağ kurmuş bulunuyordu.

T

Türk Halk edebiyatında Zühre Yıldızı:

Türk lehçelerinde Zühre yıldızına ne gibi adlar verildiğini yukarıda incelemiştik.

Bu adların hepsi de bir efsanenin gereği olarak verilmişti. Veyahut da bu adlara

göre yeni efsaneler düzülmüştü. Türk halk edebiyatında bu yıldızlara umumiyetle

"Kervan Kıran" adı verilir. Bunun da bir efsanesi vardır.

Anadolu'daki "Kervan Kıran" deyimini, herhalde Türklerin çok eski ve müşterek bir

efsanesine dayanmış olsa gerekti. Tanrı dağlarının vadilerinde yaşayan Kırgız

Türkleri de Zühre'ye "Kervan Culduz", yani "Kervan Yıldızı" derlerdi. Herhalde

Anadolu'dan, ta Tanrı dağlarının vadilerine kadar gitmiş bir tesir pek bahis konusu

olmasa gerekti.

Osmanlıların ilk çağlarında bu burca, "Erte Yıldızı" denirdi.

"Erte, gece ile şafak

arasındaki zamandır". Sibirya'nın güneyindeki Tundralarda yaşayan Sağay Türkleri de

bu yıldıza, "Erta Solbanı", yani "Erte Çolbanı" derler. Yine aynı Türkler bu

yıldıza, Anadolu'daki "Tan yıldızı" gibi, "Tang solbanı" da derler. "Solban",

Anadolu'daki "Çolpan" dan başka bir şey değildi. Az sonra vereceğimiz örneklerle

açık olarak görceğimiz gibi Zühre, "Atları koruyan, çoban Tanrısı" idi.

Anadolu'daki bu burca "Çoban yıldızı" denmesi, Ahmet Vefik Paşa'yı bile hayrete

düşürmüştü. Gerçi "Çoban" ile "Çolpan" sözleri birbirlerine yakın idiler. Ama hiç

kimse de "Çoban"ın ile "Çolpan" dan geldiğini söyleyemiyordu. Bütün bunlardan

hissediyoruz ki, Bering boğazından Anadolu'ya kadar uzanan Türk âleminde, bazı

müşterek his ve fikirler vardı.

Bu yıldız sabaha karşı doğar. Bunun için de Anadolu'nun birçok yerlerinde "Sabah

yıldızı" da denmiştir. Bu yıldıza "Akyıldız" diyenler bulunduğu gibi, Doğu

Anadolu'da Sarı-Yıldız, Kanlı-Yıldız, Mavi-Yıldız da denir. Bilindiği üzere bir

kervan, bu yıldızın erken doğması yüzünden gece yarısı yola çıkmış ve bu yüzden de

haydutlar tarafından yok edilmişlerdi. Bu olayı anlatan Türkü, Şarkışlalı Âşık

Veysel tarafından söylenmişti. Fakat senelerce Erzurum'da öğretmenlik ve halkevi

reisliğı yapan Murad Uraz, bu türkünün daha orijinalini Erzurum'da bulmuştur.

Aşağıdaki şiir Murad Uraz'ın derlediğı şarkıdan alınmıştır:

"Kanlı yıldız, Sarı yıldız,
"Sunam ağlar, Sarı yıldız,
"Selâm götür, sen al yıldız,
"Yaldız ey, yıldız, yıldız, yıldız!"

Bu efsanenin Ortaasya varyantını da tespit etmiş bulunuyoruz. Eski Türkler de bu

yıldızla "Yaruk yulduz", yani "Parlak yıldız" derlerdi. Kaşgarlı Mahmud'un

sözlüğünde verilen çok eski bir Türk şiirinde, Zühre yıldızının doğuşu ve sabahın

oluşu şöyle anlatılıyor:

"Yaruk yulduz togarda, udhnu kelip bakarmen,
"Satulayu sayraşıp, tatlığ ünün kuş öter!"
"Parlak yıldız doğanda, uyanarak bakarım,
"Gevezilik ederek, tatlı sesle kuş öter!"

Eski Türk edebiyatında da Zühre, güzelliğın bir sembolü idi. Nitekim Karahanlı

çağının türkçe şaheseri Kutadgu Bilig, yıldızı için şöyle diyordu:

"Beşinci Zühre çıktı, vurdu güzel yüzünü,

"Sabah vakti karşıla, sen de avut gönlünü!..."

Yakut Türklerine göre Venüs veya Zühre, "Çok güzel bir kız imiş ve Ülker yıldızını

severmiş. Bu iki sevgili, gökte ne zaman karşılaşırlarsa, kalplerinden büyük aşk ve

sevgi fırtınaları kopar, bu suretle yeryüzü kar fırtınaları içinde kalırmış".

Yakutlar kötü havaların nedenini hep bu sebebe dayarlarmış, bu inanışta, bir gerçek

payı da yok değildir. Çünkü, Zühre ile Ülker'in yaklaşma zamanı, kuzey bölgelerinde

altınca aya tesadüf ediyordu. Tabîî olarak bu altıncı ay, Yakutların takvimine göre

hesaplanmış bir çağdır. Bu ayda kuzey bölgelerinde, büyük fırtınalar olurdu.

K

Kırgızlar'a göre ise, "Zühre yıldızı, Ay'ın kızı idi. Ülker de, Ayın oğludur.

Türkler, genel olarak bu yıldıza "Çolpan" derlerdi. Bu söz, diğer Türk lehçelerinde

"Çolpon" ve Anadolu'da da "Çoban yıldızı" haline girmiştir. Bununla beraber

Anadolu'da bu yıldızla çobanlar arasında bir çok bağlar bulunmuş ve buna göre de

türlü şekilde anlatılan birçok masallar düzülmüştür. Moğollar da bu yıldıza,

"Solbon" veya "Sulbun" derlerdi. Öyle anlaşıyor ki bu yıldızın adı, Moğollara da

Türklerden girmişti. Türkler, genel olarak bu yıldıza "Tang Yulduzu", yani "Tan

yıldızı" demişlerdir. Bu da, sabahla ilgisi dolayısı ile idi. Anadolu'da ise,

"Sabah yıldızı" deyimini kullanılır. Türkler, yıldızların parlaklıklarına bakarak, ad

vermişlerdi. Meselâ eski Türkler Zühre'ye "Yaruk yulduzu", yani "Işık yıldızı"

demişlerdi. Anadolu'da buna benzeyen bir deyim görüyoruz. Anadolu'nun birçok

yerlerinde Zühre'ye "Ak yıldız" denir.

Bu yıldız, Altay ve Sibirya efsanelerinde de önemli bir yer tutar. Meselâ, "Efsane

kahramanlarından biri gördüğü bir rüyada, sağ tarafından güneşin, sol yanında da

ayın durduğunu görmüş. Güneyde ise, Zühre yıldızı parlıyormuş". Bu bölgelerde Zühre

yıldızı genel olarak güneyi temsil eden bir sembol idi.

Z

Zühre yıldızı, "Atların koruyucusu":

Güney Sibiryâ halklarının birçoklarına göre Zühre yıldızı, atların ve at

sürülerinin koruyucusu idi. Bunun için büyük at sürülerine sahip olan kimseler,

Zühre yıldızına kurban keserler ve kurban etleri ile şarapları ateşin üzerine

dökerek, bunların dumanını ve kokusunu Zühre yıldızına gönderirlerdi. Zühre

yıldızının yanında parlayan iki küçük yıldız da, onun çobanları olarak kabul

edilirdi. Çünkü Zühre yıldızının da büyük at sürüleri vardı. Bu iki çoban da onun

sürülerine bakardı. Bunun içindir ki at çobanları da, bu iki küçük yıldızı

kendilerine uğur getiren bir yıldız olarak kabul etmiş ve onlar için kurbanlar

sunmuşlardı.

Hind mitolojisine göre Zühre yıldızı "Aşvin" adlı bir Tanrı idi. Bu Tanrının

diğerlerinden farkı, daha ziyade bir ata sahip olması ve at üzerinde gezmesi idi.

Öyle anlaşıyor ki, Sibirya an'anelerinde de biraz Budizm'in tesirleri mevcuttu.

Fakat Hindistan'da at kültürü ve büyük at sürüleri yoktu. Bu sebeple bu inanç

Ortaasya'ya gelince, atlı Türklerin hayatlarına uymuş ve tamamı ile yerli bir

inanış haline girmişti. Belki de bu inançlar, Ortaasya'da eskiden beri mevcut idi.

Bu efsanelerin en tipik örnekleri Buryat'larda görülür. Bu konuda bir fikir vermek

için, bu efsanelerin birer özetini sunmağı faydalı buluyoruz:

Z

ZÜHRE YILDIZI, ÇOBAN YILDIZI

Zühre yıldızınınmış, yerdeki bütün atlar,

Onları hep korurmuş, esen bulurmuş tüm atlar.

İki çobanı varmış, birinin adı Tuğluk,

Çobanlara bakarmış, onda imiş ululuk,

Tuğluk'a herkes tapar, keserlermiş kurbanlar,

Baharda tören yapar, içerlermiş çobanlar.

Kebapların kokusu, ta Zühre'ye çıkarmış,
 Şarapların tütsüsü, yıldızları yıkarmış.
 Bazan gençlerin çoğu, oynarlar çalarlarmış,
 Büyük şenlikler yapar, uykuya dalarlarmış.
 Ateşin içine kemikler atarlarmış,
 Kemik kokularıysa , Zühre'yi sararlarmış.
 Derler ki bazıları, Zühre bir Tanrı idi,
 Yalnız korur atları, görevi ayrı idi,
 Gece dünyaya iner, doğumları başlatır,
 Bazan atlara biner yeleleri ıslatır.
 Yayla güz arasında, Zühre parlak doğarmış,
 Zührenin ışığında, taylar apak doğarmış.
 Bazan Zühre yıldızı, batılara uğrarmış,
 Doğu sahipsiz kalır, kurtlara gün doğarmış.
 Bu mevsimde çobanlar, sıcaktan hep baygınmış,
 Ayıkmiş bütün kurtlar, son derece azgınmış.
 Zührenin bir çobanı, bir de köpeği varmış,
 Zühre yokken tamamı, hiç durmadan yatarmış.

"Ortaasyalılara, Samanyolu yol olmuş,

"Rüzgârdan atlılara, Avrupa hep kul olmuş!..."

Samanyolu, insanların hayallarını işleten ve hislerini geliştiren bir konu

olmuştur. Böyle güzel bir konunun, elbette ki Türk mitolojisinde de bir yeri vardı.

Türklerin çok önceleri, Samanyolu hakkında belirli bir düşünceleri ve bu yolun

nedenlerini bile açıklayan efsaneleri vardı. Yeni devletler kuruldukça ve Türk

kavimleri etrafa dal budak saldıkkça, bu düşünce yalnızca sözlerde kalmış ve yeni

dış tesirler kendilerini göstermeğe başlamışlardı. Meselâ bugün türkçemizde

kullandığımız Samanyolu deyimi, Türk mitolojisine ve Türk düşünce düzenine dayanan

bir söz değildir. Bu deyim, daha çok İran mitolojisi ile edebiyatından girmiştir.

İranlılar bu yola "Kahkeşân", yani "Saman çeken" derlerdi. Bu söz osmanlıcaya,

"Kehkeşân" şeklinde girmiştir. İran efsanelerine göre,

"Samanyolu, gökte saman

çekilirken, yere düşen saman tozlarından ve saman parçalarından meydana gelmişti".

Türkler bu efsaneleri alarak, kendilerine benzetmişlerdi. Onlara göre Samanyolu,

"Bir saman hırsızının bıraktıkları izlerdi". Bu sebeple eski Türkler bu yola,

"Saman oğrısı" yani "Saman hırsızı" derlerdi.

İslâmiyeti kabul eden Türkler, bu yolun güneydoğuya, yani Mekke'ye gittiğini

görerek, buna "Hacılar yolu" veya "Hac yolu" demeğe başlamışlardı.

"Hacılar yolu" deyimini de, türkçeye farsçadan gelmiştir. Anadolu'da söylenen,

"Samancı yolu, Samanlık yolu" deyimlerinin de ilim kaynağı da, yine Fars

edebiyatıdır. Fakat Anadolumuzda kullanılan iki önemli deyim vardır ki, bunun

üzerinde büyük bir dikkatle durulmalıdır. Bunlar da, "Gök kapusu" ve "Gök yaruğı"

sözleridir. Bu deyimler, Osmanlıların ilk çağlarında da kullanılmıştı.

Anadolumuzda Samanyolu için söylenen "Gökdere" ile "Gökyolu" deyimleri. Eski Türk

mitolojisinin izlerini taşımaktadırlar. Az sonra vereceğimiz, "Ordu yolu" adlı

şiirin okunmasını tavsiye ederiz.

Bütün bunların üstünde Samanyolu için söylenen eski ve orijinal bir deyim vardır

ki, o da "Kuşlar yolu" veya "Kuş yolu"dur. Gerçekten de Samanyolu, kuşların

göçettikleri yönlerle doğru uzanıp giden bir izdir. Bu fikrin altında da, bir efsane

ve mitolojik bir düşünce yatmaktadır. Bu efsanelerden bazılarının özetlerini,

ayrıca vereceğiz. Ortaasya'da doğan bu mitolojik düşünceleri, bütün Batı Sibiryâ,

Rusya ve Fin körfezine kadar yayılmıştı. Meselâ Kazan Türklerinde, bu kuşların

hangi kuşlar oldukları da belirtilmiş ve Samanyolu'na "Yaban kazlarının yolu"

denmişti. Bu deyimle ilgili, bir sürü de efsane vardır.

S

Samanyolu, "Göğün dikiş yeri":

Kuşlar yolu deyimini, diğerlerine nazaran eski olmakla beraber, en eski türk

düşüncesini yansıtmaktan da uzaktır. Yakut Türklerinin bazı hikâyelerinde

Samanyolu, "Göğün dikiş yeri" olarak gösterilmektedir. Artık Yakutlar bunu, bir kuş

izi v.s. gibi görmemişlerdi. Bütün uzayı (Cosmos) bir parçası gibi düşünen bazı

Sibirya kavimleri de yok değildir.

S

Samanyolu, "Tanrının ayak izi":

Yine Yakut Türklerinin şu düşüncesi, yukarıdaki uzay fikrini geliştirmekte ve bizi

yeni bir fikire eriştirmektedir: "Tanrı, ilk olarak dünyayı yaratmak istediği

zaman, bir müddet gök yüzünde gezmek zorunda kalmış. İşte gök yüzünde güzel bir

cadde gibi parlayan bu Samanyolu, Tanrının o zamanki ayak izlerinden başka bir şey

değilmiştir". Bizce bu düşünce, çok önemlidir. Bu duruma göre, kuzey-doğudan güney-

batıya doğru uzanan Samanyolu, bize Tanrının hareket ve gidiş yönünü de

vermektedir. Aşağıda, yine Sanayolu ile ilgili olarak, Kuzey-batı Sibirya

kavimlerinden ve Macarların akrabaları olan Voğullardan, bazı efsane özetleri

vereceğiz. Bu efsanelerde Samanyolu, artık Tanrının değil de; Tanrının sembolleri

olan geyik ve avcının ayak izleridir. Yakutlar ise bunu, her türlü sembollerden

kurtulmuş, saf bir din düşünmesi olarak tasavvur etmişlerdir.

S

Samanyoluna "Ordu-yolu" denmesi:

Aşağıdaki efsane konu bakımından, Atilla ve oğulları ile ilgilidir. Fakat ortaya

çıkış tarihi, daha çok Macarların Ortaavrupa'ya gelişinden sonra başlar. Ana

motifler itibari ile, Macar mitolojisinin özelliklerini taşır. Bununla beraber bu

efsane, Macarlar tarafından değil; Transilvanya'da oturan, Türk ve Macar karışımı

Sekeller tarafından söylenmiştir. Ortaasya tarihi ve Türk kültürü bakımından da,

fevkalâde bir öneme sahiptir. Eski Macar inanışlarına göre Macarlar, Ortaasya'ya

yakın olan yurtlarından Macaristan'a, göçerken, hep "Samanyolunu takip ederek"

gelmişlerdi. Bilindiği üzere Samanyolu, her memlekete göre az veya çok, yön

değiştirir. Güney Rusya'da ise Samanyolu, özellikle yaz aylarında, doğu ve batı

yönleri arasında uzanır: "Gerçekten Samanyolu burada, sanki Ortaasya ile Avrupa

arasında uzanan bir yolmuş gibi görülür. Büyük istilâlar ve göçler, hep bu yol

üzerinden yapılmıştır". Bilindiği üzere, Macarlar Ortaasya'dan Avrupa'ya gelişleri,

yine onların efsanelerine göre bir "Geyiği takip etme" yolu ile olmuştu. Bu

efsaneyi, geyikle ilgili bölümümüzde incelemiştik. Daha sonra bu ana efsaneye, bir

de Samanyolu motifi ilâve edilmiştir. Efsane şöyledir:

S

SAMANYOLU, "ORDU YOLU"

Samanyoluna Hunlar "Ordu yolu" demişler,

Batıya gelen Hunlar hep bu yoldan gelmişler,

Ortaasyalı'lara, Samanyolu yol olmuş,

Rüzgârdan atlılara, Avrupa hep kul olmuş.

Asya'dan ruhlar gelmiş güya Samanyolundan,

Avrupa'yı hep ezmiş, bu kahraman yolundan.
"Türk-Macar" asıllıdır, ünlü "Sekel" boyları,
Askeri akıllıdır, savaşçıdır soyları,
Sekeller bozulmuşlar, nasılsa bir savaşta,
Felekâti duymuşlar, akıl kalmamış başta.
Atılanın en küçük, er oğlu "Çaba" imiş,
Ama akılda büyük, tıpkı da baba imiş.
Gökten Samanyolundan Çaba'nın buyruğundan,
Erlerin ruhu gelmiş, Hunların ordusundan.
Ruhlar göklerden inmiş, kurtarmış Sekel'leri,
Düşman dağılıp sinmiş, almışlar bu illeri.
Doğu-Batı yoludur, kuzeyde Samanyolu,
Efsaneler doludur, Türklerin bir şan yolu.
Macarların, Asya'nın kuzey-batısında yaşayan Vogul kavimi ile
çok yakın ilişkileri
olmuştu. Hatta birçok Macarlar, kendilerinin Voğullarından
geldiklerine
inanmışlardı. Voğul mitolojisinde, "Samanyolu" ile "Geyik"
motifleri, yanyana
gelmişlerdir. Fakat bu efsaneler, çok mitolojiktirler. Ortaasya
mitolojisi gibi

gerçekçi, açık ve duru da değillerdir. Bize göre Macarlar, mitolojilerinin

köklerini, yine Ortaasya'da aramalıdırlar. Voğul mitolojisi de, Ortaasya

mitolojisinin yan tesirleri ile meydana gelmiş, daha mistik ve daha karışık

türlerinden başka bir şey olmasa gerekti. Tanınmış türkolog Radlof da Kırgız

efsaneleri ile Sibiry a efsanelerini karşılaştırırken, bu gerçeği söylemekten

kendisini alamamıştı.

S

Samanyolu, avcılar ın "Kayak izleri":

Bu inanış daha çok, Kuzey-Batı Sibiry a'da oturan Vogul kavmi ile, Orta Sibiry a'daki

Tunguz'lar arasında çok yaygındır. Bu bölgeler, senenin çoğu zamanlarında, karla

kaplıdır. Bu sebeple, böyle bir inanış ve söyleyiş, normal görülmemelidir. Buradaki

geyik tanrının bir sembolüdür. Ortaasy a efsanelerinde de bunu çok görüyoruz. Aynı

motif Macarlarda da vardır. Fakat Ortaasy a ve dolayısı ile Macarların geyik

efsaneleri, burada tam manası ile dinî bir şekle bürünmüştür. Bunların hangisi

orijinaldi? Elbette ki bu efsane daha mitolojik idi. Fakat Radlof'un gayet haklı

olarak dediği gibi, bu bölge halklarının hayat düzeni böyle bir düşünceyi;

güneydeki Türklerin daha gerçekçi düşünce ve hayat düzeni ise, başka türlü bir

mitolojiyi meydana getiriyordu. Samanyolu ile ilgili birkaç efsaneyi, aşağıda

özetlemeyi faydalı buluyoruz. Bu efsaneler, Türk mitolojisinin kuzey-batı

kanadının, uzak örnekleridirler:

Numi-Tarem adlı bir, Tanrı varmış kuzeyde,

Altı ayağı olan, geyik yapmış yüzeyde.

Geyik hızla kosarmış, hiç kimse tutamazmış,

Göğü delip aşarken, hiç kimse bakamazmış.

Bir avcı kayak takmış, geyiği kovalamış,

İki ayağın kırmış, yine de tutamamış.

Bunun için göklerde, kayak izi doluymuş,

K

Kutsal kayak izleri, beyaz Samanyolu'ymuş!

Avcı tarafından öldürülen geyiğin 7 yavrusu varmış. Diğer bir efsanedeki avcılar

da, 7 kardeş imişler. Vogul kavminin, daha doğrusu Fin-Ugor'ların büyük Tanrısı

olan Numi-Tarem'in de 7 tane oğlu vardı. Bütün insanlık, bu 7 oğuldan türemişti.

Yakut Türklerinin Yaratılış destanlarında da, "Tanrı, ilk defa 7 insan yaratmıştı

ve bütün insanlık da bu ilk 7 insandan meydana gelmişti". Bu da bize gösteriyor ki,

Türk mitolojisinin Doğu ve Batı kolları, ifade ve üslûp değişikliklerine rağmen,

yine de bir noktada birleşiyorlardı.

S

Samanyolu "Kuş yolu":

Bu fikir tam manası ile Türk mitolojisinin malı olan bir motiftir. Henüz daha

islâmiyetin ve dolayısı ile İran kültürünün tesirlerini iyice tatmamış olan

Türkler, genel olarak bu deymi kullanırlardı. Samanyoluna, Kırgızlar'ın "Kuş Colı"

Türkmen'lerin de "Kuşlar yolu" demelerinin nedeni de buradan geliyordu. Kazan

Türkleri ise Samanyoluna, "Kiyik kaz yulı" yani "Yabanî kaz yolu" derlerdi. Kazan

Türkleri bu bakımdan, Türk lehçelerinin uzak bir kolu olan Çuvaş'lar ve dolayısı

ile, Fin-Ugor kavimleri ile birleşmişlerdi. Aşağıda özetini vereceğimiz Voğul

efsanesi de, böyle bir düşünce düzeninin bir mahsülüdür.

Görüşümüze göre böyle bir düşüncenin, Kazan Türklerinden Çuvaş ve Vogul'lara geçmiş

olması, daha muhtemeldi. Yukarıda da gösterdiğimiz gibi, Samanyolu hakkında

voğullara hâkim olan düşünce, daha çok "Geyik" ve "Avcı" motifleri üzerinde

toplanıyordu. Kazan'da ve Çuvaşlarda ise, "Yaban kazlarının uçuş yolu", birinci

derecede bir rol oynuyordu. Görülüyor ki, bu düşünce tarzı, Ortaasya'dan başlıyor,

Güney Rusya Türk kavimlerinde yayılarak, kuzeydeki Fin halklarını bile sarıyordu.

Bu inanışın çok geri ve mitolojik bir anlatılışı olan, Vogul efsanelerinden birinin

özetini, aşağıya veriyoruz:

Bahadır bir ev varmış çok çok eski çağlarda,

Bazan gökte uçarmış, avlanırmış dağlarda.

Samanyolundan gelir, bahar olunca kuşlar,

Aynı yoldan gidermiş, artık gelince kışlar.

Er kuzeye kaçarmış, iyi günlerde yazın,

Samanyolundan uçar, göçer gelirmiş kışın.

Bu efsanede de görülüyor ki, Samanyolunun ötesinde "Hayat suyu" ve bir nevi

"Cennet" vardı. Aynı zamanda Samanyolu, ruhların ötesine ve Tanrıya giden bir

yoldu.

悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉+悉悉悉悉悉悉
悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉
悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉

悉

EBEKUŞAĞI

"Ebekuşağı çıkar,

Tilkiler düğün yapar."

Bir Anadolu Sözü

"Ebekuşağı, alyeşil bir kuşak veya göğün sembolü olan bir yay gibi":

Zaman zaman göğü bir taraftan diğer tarafa kadar, türlü renklerle saran, alyeşil

kuşak, Türklerin de hislerini okşamış ve aklını yormuştu.

Arapça "alâ'im el-semâ"

deyimi türkçemize, İstanbul yolu ile gelmiş ve Anadolu ile İstanbul'da, türlü türlü

şekillere girmişti. "Eleğim sağma", "İneğim sağma" gibi garip; fakat kulağa hoş

gelen deyimlerin hepsi, bu arapça sözden çıkmıştı. Deyimlere bakılırsa, öyle

anlaşıyor ki Anadolu Türklüğü, alâimisemayı daha ziyade bir "Kuşak" veya "Gök

kuşağı" şeklinde hayal etmişti. Nitekim Anadolu'da kullanılan, "Al-kuşak, ala-

kuşak, alyeşil kuşak, dedekuşağı, ebekuşağı, ebemkuşağı" gibi geniş ve zengin

sözlük, bu ihtimali daha da kuvvetlendirmektedir. "Ebe kuşağının bir yay gibi

düşünölmüş olmasına", daha ziyade İran mitolojisinde rastlanır. Bilindiğı üzere

iranlılar, ebekuşağına "Kavs-i kuzalı" derlerdi. "Kuzah" İran mitolojisinde,

insanlara kötölük getiren önemli şeytanlardan biri idi. "Kavs" sözü ise, arapçada

"yay" anlamına gelirdi. Birçok İranlılar da bunu farsçalaştırarak, "Keman-ı Şeytan"

yani "Şeytanın yayı" demişlerdi.

Altay ve Sibirya efsanelerinde de, böyle bir inanışa rastlamıyor değiliz. Fakat

türkçe konuşan kavimler, ebekuşağını insanlara kötölük getiren bir şeytanın yayı

gibi düşünmemişlerdi. Aksine, onunla Tanrılar arasında bir bağ görmüşler ve

ebekuşağına özel bir kutsallık vermişlerdi. Meselâ Sibirya'daki Soyot kabileleri

arasında toplanmış olan bir efsanede, şöyle deniyordu: "Gök gürlemesi, büyük bir

kahramanın sesidir. Onun yayı gökkuşağı, attığı oklar ise, yıldırımlar idi".

Gerçi bu efsane çok önemlidir. Fakat Altay ve Türk mitolojisinin öz motifleri ile

pek ilgisi yoktur. Hint mitolojine göre de ebekuşığı, Tanrı İnd'ranın bir silâhı

idi. İndra bu silâhla, Asura adlı diğeri bir Tanrı üzerine, yıldırımından oklar

atardı. Gerçi Türklerde, "Yay gök kubbesinin bir sembolü idi". Fakat gök yayının,

ebekuşığı ile bir ilgisi olup olmadığını bilmiyoruz.

"Ebekuşığı, Gök Kurt'un yelesi"

Ortaasya'da Kırgızlar bazı yerlerde, ebekuşığına "Kök-cele" yani "Gök yele"

diyorlardı. Kutsal atların bu dolayısı ile, "Bozkurdun gök yeleleri" ile ilgili

olan bu deyim, Türk kültürü bakımından büyük bir öneme sahiptir. Bazı Kırgızlar da

ebekuşığına "Kündüğ kulağı", yani "Güneşin veya güneş ışığının kulağı" adını

verirlerdi. Bu deyim de, Türklerin kozmolojik düşüncelerini belirtme bakımından

ayrıca önemlidir.

E

Ebekuşığı bir "Ak yol" veya "Cennet köprüsü" gibi:

Ebekuşağının eski Türklerde, daha çok bir "Köprü" şeklinde düşünülmüş olması, daha

muhtemeldir. "Ebekuşağı öyle bir köprü idi ki, bu dünyayı öbür dünyaya bağlardı".

Eski Türklerin dili de "bu acunu, ol acuna" bağlayan bir köprü idi. islâmiyetten

çok önceleri, hatta İslâmiyetin "Sırat Köprüsü" Türklerin hatır ve hayallerinde

bile yok iken, bu düşünce eski Türklerin zihinlerini yoran bir konu olmuştur.

Anadolu'da ve Osmanlılarda, zaman zaman Ebekuşağı için kullanılan bir "Akyol"

deyimi de vardı. Anadolu Türklerinin kullandığı bu "Akyol" deyimi, herhalde bütün

deyimlerin üstünde ve ebekuşağı için kullanılan sözlerin ve eskilerinden ve en

doğrularından biri olsa gerekti. Ebekuşağı, göğün ve yerin en güzel renklerini

kendisinden toplayan ve çok kısa ömürlü, güzel bir tabiat olayıdır. Rengi de "Ak"

değildir. Buna rağmen Türklerin ebekuşağına ak demelerinin önemli bir sebebi vardı.

"Bu yolun kutsallığı, iyi dünyalarla aramızda bir bağ kurması ve nihayet aklığın,

iyiliğin ve iyilerin yolu olması sebebi ile, ona böyle denmiş olmalı idi". "Ak" ve

"Aklık" deyimleri, eski Türk edebiyatını dolduran, iyilik, kutsallık ile güzelliğin

bir sembolü idiler.

Kuzeydeki Kazan Türkleri ebekuşağına "Salavat küpiri", yani "Salavat, selâmet

köprüsü" derlerdi. İslâmiyetin ve islâmi inanışların türlü şekillere girdiği bu

Türk bölgelerinde, ebekuşağının bir "Selâmet köprüsü" halinde düşünülmüş olması da,

üzerinde durulacak önemli bir noktadır. İslâmiyetle hiçbir ilgileri olmayan ve hâlâ

çoğu putperest veya Hristiyan olarak yaşayan Çuvaş Türklerinin de bu islâmî deyimini

alarak, "Azamet-keberri" veya "Saramat-keberri" haline sokmuş olmaları da, önemli

bir meseledir. Kazan Türkleri, yüzyıllarca kuzeyin akıl ve kültür hocaları

olmuşlardı. İster putperest, ister Hristiyan, isterse başka dinlere girmiş

olsunlar, kendi inanışlarına aykırı da düşse; Rusya'daki birçok kavimler, onların

deyimlerini almışlar ve zamanımıza kadar kullana gelmişlerdi.

"Ebekuşağının,

dünyadan ahirete giden bir köprü olduğuna dair bir inanç", Avrupa'da da çok

yayılmıştı. Fakat Kazan Türklerini etkileyen başlıca iki bölge, güneydeki islâm

âlemi ile Ortaasya'daki anavatan idi.

"Şaman davullarındaki resimler üzerinde"de ebekuşağını temsil eden sembolleri sık

sık görebiliyoruz. Bu semboller genel olarak, "Dünyanın orta direği olan Demir-

Kazık'ın iki yanına karşılıklı olarak çizilmiş altı yaydan ibaret idiler".

Ebekuşağının üzeri, yerle göğü birbirinden ayıran, bir çizgi ile ayrılmıştı. Bu

çizginin üzerinde de Tanrıyı temsil eden bir insan başı ile, ay, güneş ve yıldızlar

bulunuyordu. Bundan da anlaşılıyor ki, Şamanist Türkler ebekuşağına, birinci

derecede, büyük bir önem vermiyorlardı. Onlara göre,

"Ebekuşağı kutsal ve sonsuz

gökte değil; yeryüzünde meydana gelen bir olaydı".

Ebekuşağının karşılıklı olarak

duran üçer yaydan ibaret oluşlarının manası da, şimdilik pek anlaşılmıyordu.

Bunlarla, ebekuşağının "üç veya altı rengini" mi ifade etmek istiyorlar? Bu

davulları inceleyen etnoğraflar da, maalesef bu çizgilerin üzerinde durmamışlardı.

Şamanların göğre çıkarken takip ettikleri bir yolları vardı. Bazı araştırmacılara

göre, "Ebekuşağı, Şamanları göğre götüren bir yol idi". Fakat Altay edebiyatında bu

yolun, ebekuşağı ile bir ilgisi bulunup bulunmadığına dair hiçbir kayda

rastlamıyoruz. Gök ile ilgili bölümümüzde, Yakut Türklerinin göğre çıkma törenlerinde,

boy sırası ile dokuz ağaç dikildiğini, bunlar arasına bir ip gerildiğini ve bu

tipin de "Şamanın göğre çıkarken takip edeceği yolu gösterdiğini" söylemiştik. Yakut

Türkleri bu ipin daha ziyade "Siyah at kılından" yapılmış olmasına dikkat eder ve

yine aynı ip üzerine "Beyaz at perçemleri" asarlardı. Bu perçemler, her gök katı için Tanrıya kurban edilen atların semblü idiler. "Nerede, atla ilgili bir konu görülürse, hemen orada eski Türk âdetleri canlanır". Bu sebeple Yakut Türklerinin her inanışlarında, at ve atla ilgili konular, birinci derecede rol oynarlardı. Bu inanışlar, daha güneydeki Moğollar arasına yayıldıkça, orijinal şekillerini kaybeder, dejenerelerlerdi.

Yakutların güneydeki Buryat Moğolları da "Şamanların göğge çıkma törenlerinde", aynen Yakutlar gibi "Dokuz ağaç diyorlar ve ağaçların aralarına da, bir ip geriyorlardı. Bu ip üzerine, fazla olarak beyaz, mavi, kırmızı ve sarı bezler de asıyorlardı. (Bazı araştırmacılara göre bunlar), ebekuşağının renklerini temsil eden bezler olmalıydılar". Gök ile ilgili bölümümüzde gösterdiğimiz gibi, göğün yönlerini temsil eden renklerde vardı. Bu sebeple asılan bu renkli bezlerin, göğün yön

renkleri ile ilgili olması da muhtemeldi. Fakat bu törenlerde, gök katlarını temsil

eden dokuz ağacın yanına dikilen, başka kayın ağaçları da vardı. Bu ağaçlar üzerine

de, yalnızca "mavi" ve "beyaz ipler" bağlandığını görölüyordu. Bu törenleri daha

geçen asırda görüp de yazan etnoğraflar, "Yalnızca mavi ve beyaz iplerin

ebekuşağını temsil ettiklerini" söylemişlerdi. Ebekuşağının, yalnızca mavi ve beyaz

renklerle ifade edilmesinin de, ayrı bir önemi vardı:

"Bunlardan mavi, göğü ve

beyaz da, yeri temsil eden renkler idi". Daha gerçekçi ve orijinal inanışlara sahip

olan Yakut Türkleri, kendi törenlerine ebekuşağı vs. gibi olayları katarak, daha

mistik ve daha karışık bir yola gitmeği tercih etmiyorlardı.

Bunun yanında, bazı

yerlerde ebekuşağını göğre giden bir "Gök köprüsü" gibi gören Şamanlar da yok

değildi.

"

"Ebekuşıağı'nın Avrupa'da ve Türklerde Sırat köprüsü gibi düşünülmesi":

Kazan Türklerinin ebekuşıağına "Salavat" veya "Selâmet Köprüsü" demelerinin elbette

ki bir sebebi vardı. Avrupalı kavimler de ebekuşıağının, bir "Gök köprüsü..." (Pons)

olduğuna inanırlardı. Onlara göre ebekuşıağı, "Bu dünyada ölen insanların öbür

dünyaya geçtikleri bir köprü idi. Gökteki ruh âlemine insanlar, ancak bu ebekuşıağı

köprüsü ile gidebilirlerdi. Bu sebeple, göğün sonsuzluğu ile yerin derinliklerini

birbirine bağlayan ıııklı tek geçit de, yine ebekuşıağı idi. İnsanlar ölünce,

bedenden çıkan ruhları, yer altı âlemine gider ve bu âlemin bütün derinliklerini

dolaşırlardı. Bahar mevsimi gelince de yavaş yavaş dirilmeğre başlar ve bu köprünün

başında toplanırlardı. "Cephisus" adlı bir Tanrıça, onları, bu köprüde bekler ve

herkesi peşine takardı". Eski Yunan metinlerinde ebekuşıağına, "Cephisus Köprüsü"

denmesinin nedeni de, bundan ileri geliyordu. Alman destanlarının, "Edda Şarkıları"

adlı bölümlerinde de ebekuşağı, öbür dünyada geçilmesi gereken bir köprü idi.

Köprünün başında iyi ve kötü ruhlar bulunur ve köprüyü geçmekte olan insan

ruhlarını gözden geçirirlerdi. İslâmiyetteki "Zebani" lerin görevlerini yerine

getiren bu ruhlar, iyilere yardım eder ve kötülerini de Cehenneme düşürürlerdi".

Alman destanlarında anlatılan bu sahneler de nihayet, İslâmiyetteki "Sırat Köprüsü"

ne paralel doğmuş insani düşüncelerden başka bir şey değil idiler. Fakat Sırat

Köprüsü, Avrupa kültürlerinde daha da romantikleşmiş ve türlü, renkli ışıklarla

donanan bir ebekuşağı şeklinde düşünülmüştü. Avrupalı'lara göre ebekuşağı, gökteki

meleklerin yere inmelerine de yardım ederdi. Melekler yere inerken, hep bu köprüden

geçerlerdi. Sibiry'a'nın bazı bölgelerindeki Şamanlar ise, ebekuşağının kendilerini

göğre götüren bir yol olduğuna inanırlardı. Bu da nihayet, aynı yöndeki bir insan

düşüncesinin, çok uzak bölgelerde bile olsa, aynı şekilde görünmesinden başka bir

şey değildi. Öyle anlaşıyor ki Kazan Türklerinin ebekuşağına "Salavat Köprüsü"

demelerinin nedeni de, doğudaki kendi ana bölgeleri ile, batıdaki Avrupalı

komşularının, aralarında kalmış olmalarına dayanıyordu.

Yunus Emre de kendisini cahil, bilgisiz, Allahın büyüklüğünden ve vereceği

cezalardan habersiz bir insan yerine koyarak, Sırat köprüsü için şöyle demektedir:

"Sırat kıldan incedir, kılıçtan keskincedir;

"Varub anın üstine, evler yapasım gelir.

"Altında gayya vardır, içi nâr ile pürdür;

"Varub ol gölgelikde, biraz yatasım gelir.

"Tân eylemen hocalar, hatırlınız hoş olsun;

"Varuben ol Tamu'da, biraz yatasım gelir.

Kıldan köprü yaratmışsın.

Hele biz şöyle duralım,
Gelsün kullar geçsin deyu;
Yiğit isen geç a Tanrı! Nihayet

Anadolu'da ebekuşağına Akyol denmesinin bir sebebi
olmalıdır. Türk etnoğrafyası ve
folkloru üzerinde henüz daha geniş araştırmalar yapılmadığı
için, bunların hepsine
birden birer izah yolu bulmak şimdilik imkânsızdır.

"

"Ebekuşağı, bir elek veya davul kasnağı":

Ebekuşağı ile ilgili bölümümüzde böyle bir başlığın bulunması,
bizim de bu fikre

katıldığımızı ifade etmemelidir. Bu konu üzerinde bazı
kimseler durmuş ve bu yönde

bazı fikirler savunmuşlardı. Biz bu fikirleri özetleyip, kısaca bir
tenkit

süzgecinden geçirmeğe çalışacağız:

İki büyük Türk düşünürü, Mütercim Asım Efendi ile Ahmed
Vefik Paşa, arapça

d

"Alâimisema"nın türkçeleştirilmiş bir şekli olan "Eleğim
sağma" sözünü, büyük bir

önem vermişlerdi. Hem Anadolu ve hem de Ortaasya'daki Türk kültürü hakkında derin bir bilgisi olan Ahmed Vefik Paşa, Türklerin "Eleğim sağma" deyiminin arapça, "Alâimisema" dan geldiğini iyi biliyordu. Buna rağmen, meşhur "Lehçe-i Osmanî" sinde, alâimsiema için şöyle der: "Elek gibi eleğimsi, sağılmış kasnak şeklindeki 'alâim-i Semâiyeden kavs-i kuzah".

Türkler yabancı sözleri türkçeleştirdikten sonra, kendi inanışlarına göre, bir de onun bir açıklamasını yaparlardı. Ahmed Vefik Paşa, "Eleğim sağma" deyiminin köklerini ve nedenini çok iyi bilen bir kimse idi. buna rağmen bu deyim, halk inanışlarına göre, yeniden açıklamış olması, üzerinde durulacak önemli bir noktadır.

Davul, Ortaasya ve Sibiryâ Şamanlarının en önemli bir aleti idi. Şamanlar çok eski çağlardan beri, kötü ruhları davulları ile kovarlar ve yine, yardımcı olan ruhları

da, yine onunla çağırırlardı: "Havada uçuşan veya yerde saklanan kötü ruhlar, tıpkı

bir kelebek ağı gibi, hep bu davulla toplanır ve zararsız bir hale getirilirdi".

Şaman davulu, büyük bir "tef" den başka bir şey değildi. Bunun için de şekli

gerçekten bir eleğe benziyor idi. "Anadolu'da şeyhlerin çaldıkları ve tekkelerde

mazhar denen büyük tefler de, şekil bakımından Şaman davullarından başka bir şey

değil idiler". Şamanlar davul kasnaklarının, yerde ve gökte bulunan kutsal kayın

ağaçlarından; derilerinin ise, yine kutsal sayılan bazı geyik derilerinden

yapıldığına inanırlardı. Bu kayın ağaçları ile geyiklerin resimleri de, muhakkak

olarak, davulun derisi üzerine çizilirdi. Zaten davulun kutsallığı ve kötü ruhlara

karşı güç kazanması da, bundan ileri geliyordu. "Davul aynı zamanda Şamanın bir

silâhı idi. Davul, bilhassa Altay Şamanizminde, kutsal ok ve yayların de bir

sembolü olmuştu". Şamanların, kötü ruhlara karşı, güç kazanması da, bundan ileri geliyordu. Şamanlar, kötü ruhlara karşı, yalnızca davullarını çalarlardı. Fakat davullarını çalarken de, ellerinde tuttukları kutsal yaylar ile, kötü ruhlara karşı, ok attıklarına inanırlardı. Aslında ise, ellerinde yay yoktu. "Davul sembolik olarak yayın yerini tutuyordu". Elbette ki inanışların bir nedeni ve bin sebebi olmalıydı. Davul kutsal idi. Bunun için de, davulun adını anmak, onların inanışlarına göre "yasak" ve "tabu" idi. Davulu, sembolik adlarla anmak zorunda idiler. Batı Sibiry'a'daki Yurak-Samoyedlerindeki Şamanlar, davullarına "Yay ağacı" derlerdi. Onlara göre, "Davul, Şamanın yayından başka bir şey değildi". İşte bütün bu nedenlerden dolayı bazı araştırmacılar Şamanların davullarını tıpkı bir yay gibi düşünmüşler ve dolayısı ile ebekuşağı ile de bir bağ kurmağa

çalışmışlardı. Fakat elimizde Şaman davulunun, ebekuşağı ile ilgisini gösteren en

ufak bir delil bile yoktur.

Göktürk yazıtlarının henüz daha tamamlanmamış ve okunmamış bir bölümü ardır. Bu

bölüm, W. Thomsen'in okuyuşuna göre şöyledir.

Marttı Râsânen'e göre bu Göktürk yazıtındaki "Üze Tengri köbrügesi", "Ebekuşağı"

anlamına gelmeli idi. Tabiî olarak böyle bir nazariyenin kabûlüne de imkân yoktur.

Gerçi eski türkçede köbrüg sözü, "köprü" anlamına gelirdi. Fakat burada bu deyim

daha ziyade "davul" anlamında kullanılmıştı. "Gök davul" dendiği zaman, "Gök

kubbesi"den başka bir şey hatıra gelmemeli idi. Esasen yazıtın metninden de bu konu

açık olarak anlaşılmaktadır. Bütün bu meseleler de bize gösteriyor ki, ebekuşağının

eski Türk düşüncesindeki yeri henüz daha tam olarak bir açıklığa kavuşmuş değildir.

Fin-Ugor'lar gibi Türklerle yakın bağları olan kavimler de, ebekuşağına "Gök

Köprüsü" diyorlardı. Fakat bütün bunlar arasında bir bağ kurup, kimin haklı

olduğuna kesin olarak belirtmenin henüz daha vakti gelmediği kaanatındayız.

"

"Ebekuşağının bir hortum gibi düşünülmesi":

Altay bölgesinde ve Güney Sibirya'daki türkçe konuşan kavimlerin mitolojilerine

göre, "Ebekuşağı, yerden göğ'e çekilen bir su hortumundan başka bir şey değildi.

Göklerde yaşayan kutsal yaratıklar, su içmek istedikleri zaman, ağızları ile suyu

emip, yukarı çekiyorlar ve bu yolla susuzluklarını gideriyorlardı". Hatta Yakut

Türklerinin inanışlarına göre, "Gökteki bu yaratıklar, su ile birlikte insanları da

göğ'e çekebiliyorlardı". Bir efsaneye göre, "Kızın biri, bir gün tarlada çalışırken,

birdenbire kaybolmuş ve bütün aramalara rağmen bir türlü bulunamamış. Kızın yanında

bulunanlar bile, kızın nereye gittiğini, ne görebilmiş ve ne de hissedebilmişler.

Aradan epey bir zaman geçmiş ve uzak bir ülkeden, kızın bulunduğu haberi gelmiş.

Kız başından geçenleri anlatınca, ebekuşağının kızı çektiği ve sonra da başka bir

ülkeye bıraktığı böylece anlaşılmış. Ebekuşağı kızı alarak göklerde dolaştırmış en

sonunda Baykal gölünün güney kıyılarından bir yere bırakmış".

"

"Ebekuşağı ve tilkiler":

Yakut Türklerinin bazı efsanelerinde ise, ebekuşağına "Dişi tilkinin idrarı" adı

verilmişti. Bu gibi "dişi tilkiler" Altay efsanelerinde de önemli bir yer tutarlar.

Yakutların ebekuşağına bu adı niçin verdikleri, iyice anlaşılamıyor. Bununla

beraber Anadolu'da da, yağmur yağarken güneş açıp da, ebekuşağı görününce,

"Tilkiler düğün yapıyor" denirdi. Yakut Türklerinin bu deyimini ile, Anadolu

Türklerinin bu inanışlarının nedenlerini de pek iyi açıklayamıyoruz.

Altay efsanelerine göre ebekuşığı gökte oturan ikinci derecedeki Tanrılardan,

"Yayık-Hanı'nın dizgini" idi. Bu da, "Atlı kavimlerin", kültür özelliklerine dayanan önemli bir inanıştı.

SERÂP VE TÜRKLER

Serâp, ışık yansımaları ile ilgili bir tabiat olayıdır. Daha çok çöllerde görülen

bu olay, Türklerin hayvanlarını yadıkları yüksek yaylalarda ve sulak vadilerde,

çok az görülürdü. Buna rağmen Türkler, çöllerdeki bu ışık yansımalarını da deyimsiz

bırakmamışlardı. Türkler, bu erken çağlarda İran edebiyatı ile ilgiler kurmuş ve

yüksek Doğu edebiyatlarında, serâp sözü ile ifade edilen diğer mefhumları da

alabilmişlerdi. Bu sebeple, hayal kurma, hayale kapılma, hayalet görme v.s. gibi

anlayışları da hep bu deyimle ifade edegelmişlerdi.

Anadolu'da serâp için

kullanılan "İlgın-salgım" deyimini öz türkçe bir sözdür. Anadolu Türkleri serâp için,

"İlga, ılgım, ılgın, yalgın, ılgır, ılıkımak" gibi, sözler de kullanırlardı.

Bunların kökleri de, hep eski türkçeye dayanırdı.

"

"Eski Türkler Serâba Sakım derlerdi":

Eski türkçede serâp için kullanılan esas deyim, "sakım" idi.

Anadolu'da, aynı anlam

için söylenen, "sağın" şeklindeki sözlere de rastlamıyor değiliz.

Göktürkler

"sakınmak" fiilini, "düşünmek" ve yahut da "birisini veya bir meseleyi

hayallerinden geçirmek" için kullanırlardı. X. yüzyıldan sonra ise bu fiil, artık

yalnızca bir şeyi "hayal gibi görme" anlamına kullanılmağa başlanmıştı. Bu fiil,

sanmak ve zannetmek anlamlarına da gelirdi. Türkler yalnızca ışıkların değil;

seslerin de aksetme hali için yine aynı fiili kullanırlardı.

Söylenen şarkıların

dağlarda yansıyarak, tıpkı bir sesin hayali gibi bize dönmesi veya bir şarkı

sesinin, derinden derine çok uzaklardan bize yetişmesi de, yine bu fiil ile ifade edilirdi.

Kâşgarlı Mahmud "sakımak" fiilinin, "bir şeyin hayal gibi görünmesi" anlamına

geldiğini söyler. Eski türkçede, "Ol mening közüme sakıdı" deyimi, "o benim gözüme

hayal şeklinde göründü", anlamına geliyordu. "Sakığ sakıdı" denince de, doğrudan

doğruya "serap göründü" anlamı çıkarılırdı. "Sakımak" fiili, "sakırmak" türeyişi ile

de söylenirdi. "Anadolu'da serap anlamına gelen 'sağın' sözü de kökünü yine bu

fiilden almış olmalı idi". Aynı fiilden gelen eski türkçedeki "sağın" sözü de

"sanmak" zannetmek anlamına gelirdi. Şimdiki Ortaasya lehçelerinde "sakım" ve

"zakım" sözü, yalnızca "ışığın aksetme olayı" için söylenen bir sözdür. Bununla

beraber Kırgızlarda "zakımdanmak" fiili, "serapla örtülmek ve ılgım salgımla

kaplanmak" anlamına da gelir. Issız ve تنها bir yerde şarkı söylemek veya

başkalarına yalnızca uzaktan duyulabilecek bir tarzda ırlamak için de, bu deyim

kullanılırdı.

"

"Anadolumuzdaki Ilgım-Salgım sözü de eski bir deyimdi":

Anadolu Türkleri serâba, "pusarık" veya "busarık" da derlerdi. Pusarık, Türklerde

daha çok "alaca akşam karanlığı ile sisli havalar" için kullanılan bir deyimdi.

Buna rağmen, pusarık sözünün de serâb anlamına kullanıldığını, önemli

kaynaklarımızdan öğreniyoruz.

Anadolu'daki "ılgım-salgım" deyiminin sonundaki "salgım" sözünün aslı, başlangıçta

"sagım" şeklinde idi. Sonradan bu söz, "ılgım"a uydurularak "salgım" şekline

gelmiştir. Anadolu'da, uzaktan hayalet şeklinde görünen şeylere, "ılgın-yalgın"

görünmek da denirdi. "Yalkımak" fiili Türk lehçelerinde, genel olarak "parlamak ve

alev alev yanmak" anlamında kullanılırdı. Anadolu'daki "yalgın" veya "algım"

sözleri de köklerini aynı fiilden almışlardı. Fakat anlamlarında, esas fiile

nazaran, küçük bir hafifleme olmuştu. Anadolu Türkleri, yalgın sözünü daha çok,

altın, gümüş veya incilerin parlaması için kullanmışlardı. Elbette ki alevin

parlaması ile altının parlaklığı arasında bir fark vardı. Anadolu Türkleri "ılgın-

yalgın" derler iken, bu parlaklığa "ılgın", "ılgıt" sözleri ile, daha da bir

hafiflik katıyorlardı. İşte Anadolu'da "ılgım, ılgın, ılgır, ılkımak, yalgın"

sözlerinin serâp anlamında kullanılması, herhalde bundan ileri geliyor olsa

gerekti.

"Serâp" sözü, türkçemize farsça "serâp"dan bozularak girmişti. Öyle anlaşıyor ki

serâp deyimi, Kazan Türkleri yolu ile Çuvaş Türk lehçesine kadar yayılmıştı.

Çuvaşlarda, "serep" şeklinde görülen bu deyim, gerçek anlamını kaybetmiş ve

"Ebekuşağı" ve buna benzer anlamlar için de kullanılmağa başlanmıştı. Kazan

Türklerinden geldiğinde şüphe olmayan bu deyim, artık Çuvaş Türklerinin

Hristiyanlıkla ilgili bayram ve törenleri için de kullanılıyordu.

Bu bayram ve

törenlerde, eski Türk inançlarının da hâlâ yaşadıkları gözden kaçmıyordu.

Çuvaş Türkleri, erken çağlarda Hristiyanlığı kaybetmiş ve bir çok eski Türk

inançlarını unutmuşlardı. Çuvaş Türklerinde, "Serem", "Sören" veya "Serap" denen

bazı din törenleri görülüyordu. Hristiyanlığa uygulanan bu tören, genel olarak

Hristiyanların kutsal günlerine tesadüf ettirilirdi. Tören sırasında, "Bir çok

insanlar ellerine borular, tahta kılıçlar veya sopalar alarak duvarlara vururlar ve

büyük gürültüler çıkarırlardı. Çıkarılan bu görüntüler ile de, evlerindeki kötü

ruhları kovduklarına inanırlardı". Türklerde oldukça uzak Çeremisler de, bu törene

"Sürem" veya "Şürem" derlerdi. Bu deyimlerin köklerinin, türkçe "sürmek" fiilinden

gelmiş olması çok muhtemeldir. Çünkü bu törenin gayesi,
kötü ruhları evlerinden
kovmak ve "sürmek" idi.

ACUN VE DÜNYA

"Soğuk geldi yaslandı,
"Kutlu yazı kışkandı,
"Karla Acun kaplandı..."

Eski Türk Halk Şiiri

1

1. ACUN, İNSANLIK DÜNYASI

"Acun", esik türkçede dünya anlamına gelirdi. Fakat bu dünya,
maddî dünya olmaktan

ziyade, "İnsanlık dünyası" idi. Toprak ve su yığınınından ibaret
olan dünya, eğer

insansız kalsa idi, hiçbir manası olmayacaktı: "Bu dünya,
insanlıkla birlikte

düşünüldüğü için, insanların hayatı gibi fânî ve yine insanların
talihi gibi dönek

ve kahpe bir dünya idi". Bunun için eski Türkler yeryüzünde yaşayan varlıkların

tümüne, "Acunlar" demiş ve bu suretle Acun deyimi ile de, ne demek istediklerini

daha açık olarak göstermişlerdi. Eski Türkler, yeryüzünde yaşayan insanlara

"Acunluk" derlerdi. İnsanlar nihayet dünya için yaratılmış, dünyalık ve bu dünya

içinde güçleri ile kuvvetleri yeter olan varlıklardı. Onların iyilik veya

kötülükleri, Tanrının insanlara bahşettiği talihe, yani, "Kut"a bağlı idi. Tanrı

onlara kut verirse, zaten herkes iyi olur; kurt kuzuya bile katılıp giderdi:

"Acunluk belinge badı kurt kurı,

"

"Kozı birle kadlıp yorıdı böri!"

"İnsanlar bağladı kut kuşağını,

"Kuzuya katılıp yürüdü börü (Kurt)"

İnsanları idare eden ve bu işi meslek edinen hükümdara da "Acuncı" denir. Fakat,

Acuncı unvanı, daha çok bütün insanlığın hükümdarına verilen bir ad idi. Eski

Türklerde, "Cihanşümûl" (Üniversal) bir devlet fikri vardı. Onlara göre, "Türk

Hakanı, Tanrı tarafından bütün insanlığı idare için gönderilmiş bir hükümdar idi".

Türk devlet felsefesi, bütün dünyayı ve insanlığı içine alan bir anlam, yani

Universalismus ile dolu idi. Bunun için de Türk hükümdarının yine Tanrı tarafından

bahşedilen faziletle dolu olması lâzım geliyordu:

"

"Acunçika erdem gerek ming tümen"

"

"Acuncı'ya erdem gerek, on milyon!..."

Unutmamalıyız ki, insanların iki dünyası vardı: "Biri bu dünya ve diğeri de, öbür

dünya idi". maddî dünya ise, bir tane idi. Bunun için Acun sözü, maddî dünyanın çok

üstünde ve insanların gönlündeki diğeri dünyayı da, ahireti de ifade ederdi. Bu

sebeple eski Türkler, "Bu Acun" veya "Ol Acun" derken, bu iki dünyayı

birbirlerinden ayırmağı da ihmal etmezlerdi. Fakat bu dünya fâni, öbür dünya ise

ebedî bir dünya idi. bu sebeple de, öbür dünya ve ahiret için "Menggü Acun", yani

"Ebedî dünya" deyimini kullanırlardı.

"Bu dünya, o dünya", Anadolu'da da çok kullanılan bir deyimdir. Bektaşî

edebiyatında ise, bunun yerine hemen hemen hiçbir arapça söz tercih edilmemişti. Şu

güzel Bektaşî nefesinde, bunu açık olarak görüyoruz:

"Bu dünyadan, o dünyaya giderken,

"Tu yüzüne, lânet şanına Yezid!

"Hak evini yıkıp harap edersin,

"Tu yüzüne, lânet şanına Yezid!..."

- Teslim Sultan Abdal

Türklerde bu deyimler X. yüzyıldan itibaren söylenmeğe başlanmıştı. Elbette ki

bunların doğuşunda, İslâmiyetin de büyük tesirleri vardı. Fakat bu deyimler, daha

önceleri müslüman olmayan ve Buda dinine inanan, Türkler tarafından da söylenmişti.

Örnek olarak bunlardan bir tane verelim:

"Togrup takı kalmadı menggü eren,

"Ajun küni, yulduzı tutçı togar."

"Doğup da kalmamıştır, (dünyada) bir, tek

insan, ebediyen yaşayan,

"Acunun güneşiyle, yıldızlarıdır ancak, ebediyen

ışışan!..."

Acun insanlar için ebedî değildir. Ebedî olan şey, hergün doğan ve dünyaya bağlı

olan, güneş ve yıldızlardı. Burada "Dünyaya önem veren" (Geocentric) bir kâinat

görüşü, kozmoloji vardır. Bu görüşü, İran edebiyatında görmüyor değiliz. Fakat

Astronomi bakımından Ptoleme'nin sistemine bağlı olan bu inanış Çin'de de vardı.

Asıl şaşılacak nokta şudur: Kutadgu Bilig'deki bu şiirlerde, eski Uygur anlayış ve

deyimleri, en güzel bir şekilde ifade edilerek söylenmişti. "İran deyimleri" nin en

ufak bir izi bile yoktur. Eğer bu şiirler, İran edebiyatının mana ve mefhumları

kullanılarak yazılmış idiyse; nasıl oluyordu da, İran edebiyatının deyimleri ve

terminolojisi, bu şiirlerde, en ufak bir "sızıntı ve görüntü bile gösteremiyordu".

Meselâ Ahmed Yesevî ile Yunus Emre'de, bu dil saflığını göremiyoruz. Çok eski de

olsa, İran edebiyatının tesirlerini inkâr edemeyiz. Fakat bunun yanında, Kutadgu-

Bilig'den önce de var olan, bir tür düşünce düzeni ile bir Türk şiir an'anesinin

varlığını kabul etme zorunluluğa da vardır.

2

2. "ACUN", DÖNMEK ZAMAN VE KAHPE FELEK

"Süren, Erenler süreği,

"Süre gelmiş, süre gider!..."

Teslim Sultan Abdal "

A

Acun'un felek ve zaman anlamına kullanılması":

Astronomi bakımından, "Felek" ile ilgili ayrı bir bölümümüz vardı. "Acun" deyimini

dolayısı ile, burada bu konuya, yeniden döneceğiz. Türklerin Felek'e, astronomik

görüşle, "Çığrı" dediklerini söylemiştik. Az önce de söylediğimiz gibi Türkler,

dünyaya önem veren kâinat görüşleri (Geocentric) dolayısı ile, dönen feleği ve

değişen gece ile gündüzü de, Acun sözünde toplamış ve Acun deyimi ile ifade ede

gelmişlerdi. Değişen zaman, çağ ve talih de, artık, Acun sözü ile anlatılır

olmuştu:

"Ajun tüni kündüzi yedkin keçer

"Kimni kalı satgasa küçin kever."

"Acunun gecesiyle, gündüzü gelip geçer,

"Kimin üstüne varsa, gücünü ezip geçer!"

Felekten kurtuluş yoktur. Kader pususunu kurarak fırsat bekler ve farsatını bulunca

da insanı can evinden yaralar. Ne yazık ki, insanoğlu bu yaranın, nereden ve kimin

tarafından geldiğini bilemez. Yine de, çaresini ve yarasını sarmak için, gereken

yakıyı İnsanoğlundan arar ve ister:

"Urmuş Ajun pusuğın, kılmış anı balığ;

"Em sem angar tilenip, sizde bulur yakığ."

"Kurmuş Acun pususun, kılmış anı yaralı,

"İlâç, çare aranır, sizde bulur yakıyı!..."

Çarkı felek ile dünya, kahpe ve dönektir. İnsanlar, rahat ve uzun yaşamasınlar diye

zamanı bile çabuk geçiştir. "Acun, erlerin ve yiğitlerin değil; kötülerin

dostudur". Dünyayı iyi insanlardan ayırmak ve ayıklamak, sanki onların bir vazifesi

gibidir. Kaşgarlı Mahmud'un verdiği şu çok eski Türk şiirini, bugünkü türkçemize

çevirmeğe çalışalım:

"Zaman günleri çabuk, geçirip davrandırır,

"İnsanoğlunun ise, gücünü yıprandırır;

"Erleri seyrek yapar, Acun'dan hep kaldırır,

"Kaçsa dahi yetişir, canlarını aldırır!..."

Burada, Felek ve Acun yerine, "Zaman", (Ödhlek) geçmiş ve onların vazifelerini,

artık "Zaman" yapmağa başlamıştır.

3. ACUNCİ, DÜNYANIN SAHİBİ "TÜRK HAKANI"

"

"Acuncı, yani Dünyanın sahibi olan iyi bir Hakan, Feleğe karşı insanları korurdu":

Az yukarıda da söylediğimiz gibi hükümdar, bütün dünyanın sahibi gibi görülüyor ve

ona "Acuncı" adı veriliyordu. Bütün hükümdarlara, aynı ünvanın verilip,

verilmediğini bilmiyoruz. Fakat bu deyim, eski Türk metinlerinde aynı anlam için

birkaç defa kullanılmıştır. İranlıların "Efra siyab" ve Türklerin de "Alp Er Tonga"

dedikleri büyük kahraman ve hükümdar için Acun Begi deniyordu. Bu deymi, eski Türk

metinlerinde sık sık rastlıyoruz. Alp Er Tonga ölünce, Acun sahipsiz kalmıştı:

"Alp Er Tonga öldi mi?

"Ödhlek öçin aldı mı?

"İssız Acun kaldımı?

"

"Emdi yürek yırtılır!"

"Alp Er Tonga öldü mü?

"Felek öcün aldı mı?

"Kötü Dünya kaldı mı?

"Şimdi yürek yırtılır!..."

Bu çok eski ve güzel Türk şiirind, Acun'un arsız, utanmaz, kötü ve fena olduğu

söylenmek isteniyor. Bunun için dünyaya, "İssız Acun" deniyor. Eski türkçede "İsız"

sözü, daha çok haylaz, yaramaz, terbiye ve söz almaz çocuklar için söylenen bir

deyimdi. Eski Türkler, Dünyaya bu sıfatı vermekle, ona bir "Kişilik" de vermiş

oluyorlardı. Tıpkı bizim "Kahpe dünya" diyerek, dünyayı kötü bir kadına

benzettiğimiz gibi. Bu benzetmeler unutmayalım ki İran edebiyatında olduğu kadar

Budizmde de vardı. "Ödhlek" deyimi burada da karşımıza çıkıyor. Esas itibari ile

zaman için kullanılan bu söz, öyle anlaşılıyor ki, "Felek" karşılığı olarak da,

dilden düşürülmüyordu. Diğer bir şiirde, yine Alp Er Tonga'nın ölümü için şöyle

deniyordu:

"Zaman artık inceldi, süzüldü, yufkalandı,

"Cılız, zayıf erlerse, yavuz oldu davrandı!

"Erdem artık kalmadı, atıldı savsaklandı,

"Çünkü Acun'un Begi (Efrasiyab) yok oldu!"

Şairi bilinmeyen bu çok eski Türk halk şiiri, faziletin ve faziletli kişilerin yok

oluşunu, Hakan Efrasiyab, yani Alp Er Tonga'nın ölüşünü ve dünyanın sahipsiz

kalışına bağlıyor. Şiirin esas metninde Efrasiyab'ın adı geçmiyor. Fakat şiirin

söylenişinden, bö sözlerin Alp Er Tonga ile ilgili olduğu, açık olarak anlaşılıyor:

"Acun, erleri ve yiğitleri ayıklayarak, dünyayı yiğitlerden temizlemeği, âdeta

kendi için bir vazife bilirdi. Akıllı ve bilgi kişileri ise, istemezdi ve onlara

yar değildi. Bilgili insanları yok edip, dünyadan kaldırmasa bile, onları kovalar,

ısıtır ve etlerini koparırdı. Bu sebeple bilge kişilerin de vücutlarında açılan

yaralar, yavaş yavaş kopup çürümeğe başarlardı". Daha doğrusu şair demek istiyordu

ki, bilgelerin kafalarında bilge bulunmasına rağmen, kokmuş vücutlarında artık

fazilet barınamamağa başlamıştı. İşte, Acun'un bu marifetlerini anlatan şu çok eski

Türk şiiri bize şöyle diyor:

"Bilge, akıllı kişi, artık hep yoksul kaldı,

"Acun onları tutup, ısırды, etin aldı,

"Erdemli vücutlarsa, çürüdü, koku saldı.

"(Tükendi artık gücü) yere değip sürtülür!"

Yine çok eski ve çok manalı bir Türk halk şiirini Dede Korkut'un dilinden

dinleyelim:

"Kanı dedüğüm, Beg Erenler,

"

"Ecel aldı, yer gizleri,

"Dünya menüm diyenler.

"Bu dünya kime kaldı!..."

4

4. "ACUN", MADDİ DÜNYA ANLAMINA

"

"Maddî Dünya anlamına kullanılan Acun sözü":

"Acun" sözü eski Türklerde, esas itibari ile, içinde doğduğumuz ve yaşadığımız

Dünya anlamına gelirdi. Eski Türk şiirleri, her konuda dünyamıza bir kişilik verir

ve dünyayı güzellikleri ile bezeyerek, öyle anlatırlardı. Meselâ şu çok eski Türk

halk şiiri, tıpkı bir insan gibi, dünyanın nefesini ılındırmakta ve ondan sonra da

baharı getirmektedir:

"Kalkar kamug kölerdi,

"Ajun tını yılırdı,

"Taglar başı ilerdi,

" Tütü çeçek, çerkeşür!"

"Kuru yerlerin hepsi, yağmur ile göllendi,

"Dağların başı artık, göründü belirlendi,

"Dünyanın soluğuysa ılandı, meltemlendi,

"Türlü, türlü çiçekler, dizilip, demetlendi!..."

Diğer eski bir Türk şiiri de, soğukların ve kışın gelişini, mevsimler arasındaki

kıskançlık ve rekabete bağlıyor. Ona göre kış, yazın güzelliklerini kıskanmış ve

bunun için de bütün şiddet ve kuvvetini toplayarak gelmiştir:

"Tumlıg kelip kapsadı,

"Karlap Ajun yapsadı,

"Kutlug yayıg tepsedi,

"

"Et, yin üşüp, emrişür!"

"Soğuk geldi yaslandı,

"Karla Acun kaplandı,

"Kutlu yazı kiskandı,

"Vücut üşür, titreşir!..."

Mevsimlere "Kişilik" veren şair, yazı kıştan üstün tutarak, yaza

"Kutlu yaz" diyor.

Acun sözünü Uygurlar, "Acun" şeklinde yazıp söylerler iken;

Kaşgarlı Mahmud bu

sözü, "Ajun" şeklinde söylemeğe başlamıştı.

DÜNYANIN ŞEKLİ

Bumın Kağan, İstemi Kağan,

"Dört bucak" taki milletleri, Hep tabi kılmış!..."

G

Göktürk Yazıtları

1

1. DÜNYA, TÜRK OTAĞI, TÜRK DEVLETİ GİBİ

"

Türk dünyamızın şekli ile ilgili düşüncelerini, yer, gök ve yıldızları incelerken

de, belirtmeğe çalışmıştık. Fakat şunu unutmamalıyız ki, "Türkler, yeryüzünde en

çok hareket halinde olan kavimlerden idiler". Çağ çağ yeni devletler kurmuş ve

yeni, yeni kültürlerin tesirleri altında kalmışlardı. Tabiî olarak, dünya

görüşlerinde de derin değişiklikler olmuştu. Bütün bunlara rağmen, Türk toplumunun

alt yapılarında, müşterek inanışlar kaybolmamış ve bu inanışlar, yüzyıllar boyunca

devam edegelmişlerdi. Şunu da itiraf etmek lazımdır ki, belki binlerce seneden

beri, İran ve Çin kültürlerinin arasında gelişen Türk düşüncesi, bu komşu

kültürlerin tesirlerinden, pek kurtulmamıştı. Bütün bunlara rağmen, Ortaasya atlı

kavimlerinin başında gelen Türklerin günlük hayat tarzları ve yaşadıkları ortam

kendilerinin dünya görüşüne de tesir etmemiş ve yine kendilerine özel bir düşünce

düzeni meydana getirmişti. Onbinlerce ata sahip olan Ortaasyalıların, hayat

özellikleri üzerinde durmuştuk: "Atlı Ortaasyalıları, yer ile gökten başka bir şey

ilgilendirmiyordu. Onlar, ne ziraatçı kavimler gibi bitkilere, ne yerde sürünenlere

ve ne de Hindistan'ın orman halkı gibi, vahşi hayvanlara ve çöngellere önem

veriyorlardı. Üstlerinde açılan sonsuz, mavi bir gök kubbesi; atlarında ise, ya

sonsuz bozkırlar veyahut da vahşi, fakat güzel yaylalar ve karlı dağlardı". Tabî

olarak atlı Türkleri, bu iki büyük tabiat varlığından ayıran ve yüksekte tutan

üçüncü önemli bir şey daha vardı ki, o da "At" idi.

Türklere göre, "En kutsal ve en güçlü tabiat varlığı, gök idi. Bu sebeple bütün

an'aneler ve inançlar gök üzerine kurulmuştu. Gök, aynı zamanda kendi çadırının da

bir benzeri idi. Türk, kendi otağında oturduğu veya yattığı zaman da kendini yine

gök altında uyuyormuş gibi zannederdi. Bu sebeple, yuvarlak gök kubbesinin altında

saklanmış olan bu dünya da, elbette ki yuvarlak olacaktı". Ortaasya'nın atlı

Türklerinin dünya hakkındaki görüşlerini, başlıca iki ayrı düşünce düzeni içinde

toplayabiliriz.

1. Gök bilgisi, bakımından dünyayı görüş ve tanıyış: Gök kubbesinin yuvarlaklığına

ve yıldızların dönüşüne bakan Türkler, dünyanın da "Yuvarlak bir tepsi gibi"

olduğuna inanmışlardı. Bu düşünüş, biraz da insan düşüncesinin tabîî bir sonucu

gibi idi. İslâmiyetten önceki Türklerin bu konudaki düşünceleri, islâmî

devirlerdeki "Felek" ve "Felekiyat" anlayışına çok yakın idi.

2. Bir "İnsan topluluğu", teşkilâtlanmış veya teşkilâtlanması gereken bir "Devlet"

gibi kabul edilen bir dünya ise, bambaşka bir şekilde tasavvur ediliyordu. "Türk

devletinin şekli, iki veya dört yönlü idi". Bu sebeple dünya da, dört yönle

yönleniyordu.

Aynı durumda, Ortaasya ve Sibirya'da, halen türkçe konuşan kavimlerle ilgili, halk

bilgisi haberlerinde de görebiliyoruz. Meselâ Yakut Türklerine göre, "Dünya hem

yuvarlak ve hem de dört köşe idi". Milletlerin dünya görüşüne, şüphesiz ki Coğrafya

ortamının da çok büyük tesirleri vardı. "Ortaasya kendi bağrında kurulan devletler

için, dikdörtgen şeklinde bir yurt hazırlıyordu". Bu sebeple Türklerin dünyayı

anlayışları da, coğrafyanın sınır ve çizgilerine göre (Geogonical) olmalı idi.

2

2. DÜNYA, TÜRK DEVLETİ GİBİ DÖRT KÖŞELİ

"

"Dünyanın dört köşeli olarak düşünülmesi":

Büyük Ortaasya imparatorlukları, devlet teşkilatı bakımından "İki yönlü" idiler:

"Devlet, Doğu'dan Batı'ya doğru uzanırdı". Daha doğrusu eski Türk devletleri, ufkî

(Horizontal) devletler idiler. Elbette ki bu devletlerin, kuzey ve güney yönleri de

vardı. Fakat bunlar, ikinci derecede kalıyorlardı. Herhalde bu düşünce düzeninin

meydana gelişinde, Ortaasya'nın coğrafya durumunun da büyük tesiri vardı. Çünkü

devlet, ancak doğu ve batı yönlerinden genişleyebilirdi. Çin'deki devlet felsefesi

ise, yüzünü yalnızca güneye dönmüştü. Sibiryâ kavimlerine göre "Dünya güneyden

kuzeye doğru uzanmakta idi". Bu konuyu "Kutsal ırmaklar" ile ilgili bölümümüzde

incelemiştik. Sibiryâ halkları ve özellikle Yakut Türkleri, "Güneyi, dünyanın

yüksek yanı ve cennet tarafı; kuzeyi ise, aşağı kısmı olarak kabul ederlerdi".

Yakutların dünyayı böyle düşünmüş olmaları da, yine Sibiryâ'nın coğrafya durumuna

dayanıyordu. Çünkü bütün büyük nehirler, güneyden kuzeye doğru akıyorlar ve halk

da, bu nehirlerin etrafına toplanıyorlardı. Buna rağmen Yakut Türkleri, yönlere

büyük bir önem veriyorlar ve rüzgârların "Dört köşeden" isteklerini söylüyorlardı.

Göktürk yazıtları da, dünyadaki milletlerden söz açarken daima, "Tört bulungdaki",

yani, "Dört köşe ve yandaki" kavimleri sayarlardı. Göktürk yazıtlarının bu meşhur

deyimi, bu yazıtlar hakkında az veya çok bir bilgisi olan herkes için, bilinen bir

şeydir. Göktürk yazıtlarında "Bulung" sözünün "Köşe"mi; yoksa "Taraf" veya "Yön" mü

anlamına geldiği pek anlaşılamıyor. Türk dilinin en ince taraflarını tanıyan

Kaşgarlı Mahmud bile, "Bulung" sözünün, köşe mi, yoksa bucak mı anlamına geldiğini

söylememiştir. Bununla beraber bu sözün Uygur çağında, "taraf" veya "yön" anlamına

geldiği de bir gerçektir. Meselâ "Kündünki bulung" deyimi, "güney" anlamına gelirdi.

Bugünkü türkçemizde, "Dünyanın dört bucağı" derken, çok eski bir Türk düşünce

anlayışını canlandırdığımıza inanabiliriz. Fakat "Dünyanın dört köşesi" derken,

durum biraz daha değişir. Bu deyim daha ziyade farsçadaki "Çehar kûşe" göz önünde

tutularak sonradan meydana getirilmiştir. İslâm âleminde buna !Hudûd-u erbaa" da

denirde ki, işte bu deyim "Dört taraf" anlamına gelirdi. Büyük Hun devletinin

teşkilâtında da, "Dört köşe" veya "Dört boynuz" adlı dört memuriyet vardı ki,

bunlar imparatorluğun ve sarayın dört yönüne yayılmışlardı. Çin'de de, "Dört yön",

"Dört kapı", "Dört kutup" gibi, idarî teşkilât deyimlerini görmüyor değiliz. "Dört

köşe, Türk halk edebiyatında, doğrudan doğruya dünyayı ifade eden bir sözdü".

Aşağıda vereceğimiz bir halk ve bir Bektaşî şiiri, bu anlayışı açık olarak bize

göstermektedirler:

"Güleç yüze, tatlı söze doyulmaz,

"Yedi iklim, dört köşeden geliyor!

K

Karacaoğlan

"Üç çırak yanar şişede,

"Arslanlar gizli meşede,

"Yedi iklim, dört köşede,

"Ben Dedem Ali'yi gördüm!"

Kul Himmet Dede

Hem "Yedi iklim" ve hem de, "Dört köşe" anlayışları, eski türkçede ve Türk

düşüncesinde de vardır. Bu anlayışlar Türklere Önasaya'dan girmiş olsalar bile, bu

tesirlerin Göktürklerden çok önceki çağlarda meydana geldiği bir gerçektir. Çünkü bu

mefhumlar Göktürk çağında, yerli deyimler gibi kullanılıyorlardı. Öyle anlaşıyor ki

Türkler "İslâmiyete girdikten sonra, Arapların 'Yedi İklim' ve İranlıların da 'Dörk

Köşe' tabirlerini alarak, kendi deyimleri ile bağdaştırmışlardı". Çünkü

İranlıların, dünyanın dört yönünü ifade etmek için kullandıkları dört köşeden

başka, "Çehar erkân" vs. gibi, daha bir çok deyimleri vardı.

Yakut Türklerine göre, "Gök, yer ve yer altı olmak üzere, 'üç dünya' vardı. Ölümlü

insanların yaşadığı ve bitkilerin bitip kuruduğu yeryüzüne (Yakutlar), 'Orta-Doydu'

derlerdi". Yakut lehçesinde "orto", orta demektir. "Doydu" sözü ise, Çince "T'ai-

tu", yani büyük başkent sözünden alınmıştı. Şimdiye kadar bu konu üzerinde

yazanlar, bu deyim büyük bir önem vermişlerdi. Halbuki bunun yanında, en eski Türk

inanişlarını açıklayan çok daha önemli deyimler vardır: Yakutlar, "Üzerinde

yaşadığımız yeryüzüne, daha ziyade İye Doydu, yani, Ana Dünya demişlerdi". Çünkü

Yakut türkçesinde "İye" sözü, "Ana" anlamına geliyordu. Yine Yakut mitolojisine

göre, "İye" adlı bu "Yeryüzünü Anası"nın şekli, "Sekiz köşeli" idi. yakut dininde

"Sekiz Ana", "Sekiz iyi kadın ruh" v.s. gibi tanrılara da rastlamıyor değiliz. Türk

lehçelerinde sekiz köşeli şekillere, sekizlik denirdi. Öyle, anlaşılıyor ki,

"Dünyanın Sekiz köyeli olması" ile ilgili inançlar, Yakutlara Moğollardan girmiş

bir kültür tesiri idi. Çünkü 6 ve 8. Moğollarda önem kazanmış olan rakamlardı. Bu

sayıların Moğollara girmesinde şüphesiz ki, Çin'in büyük tesirleri olmuştu.

Yakut Türklerinin ayrıca "Dört köşeli bir dünyaya inandıklarını" da biliyoruz. Bu

sebeple Yakutlar, sonraki Moğol tesirlerine rağmen, en eski Türk inançlarını

saklıyabilmişlerdi. Esasen Moğollar da dünyayı köşeli değil; yuvarlak olarak kabul

ediyorlardı. Yakutlar yeryüzüne, "Durduğumuz yaşadığımız dünya" anlamına, "Turung

Doydu" da derlerdi. Dünya için verilen bu adların yanında, bir de kendi vatanları

ve Yakutlar ülkesi için söylenen deyimler vardı ki, bunlar arasında "Törüt Doydu"

yani, "Türediğimiz yer, vatan" sözü, gerçekten üzerinde durulmağa değer bir

deyimdir.

"

"Dünyanın yuvarlak olarak düşünülmesi":

Diğer insanlar gibi, Türklerin de, gök kubbesine bakınca,
dünyayı yuvarlak veya

daire şeklinde zannetmeleri ve böyle düşünmeleri, gayet tabî
bir şeydir. Yukarıda

da söylediğimiz gibi, "Büyük devlet hayatı yaşamış, geniş
bölgelerde ileri bir

devlet teşkilatı kurmuş, ve türlü yönler hakkında yeni ve
sağlam bilgiler edinmiş

Türkler, geri düşüncelerden kurtularak, yeni anlayışlar
edinmişlerdi. Buna rağmen

halk, yine eski görüşleri devam ettirmişlerdi". Dünyanın
yuvarlak olması ile ilgili

inanç, özellikle büyük devletler kurmamış olan kuzey-batı
Asya'daki Fin-Ugor

mitolojisinde, çok geniş ve köklü olarak yayılmıştı. Meselâ
Macar kavimlerinin çok

yakın akrabaları olan Wogul mitolojisine göre dünya,
"Başlangıçta yuvarlak bir

tepsi şeklindeydi ve kendi etrafında mütemadiyen
dönüyordu". Dünyanın kuşağı ile

ilgili bölümümüzde de söylediğimiz gibi, aynı Wogullar,
"Dünyanın etarının Ural

dağları ile çevrildiğine inanırlardı. Onlara göre, başlangıçta
dünya suların

üzerinde yüzen yuvarlak bir toprak parçasından başka bir şey
değildi. Bu sebeple

dünya yaratılırken, toprakların bir kısmı dağılıyor ve bir kısmı
da suların dibine

iniyorlardı. Bunu gören Tanrı, taş bir kuşakla bu toprakları
sarıp sıkıştırıyor ve

sonra da hepsini, bağlayarak bırakıyor". İşte onlara göre,
Tanrının dünyayı

bağladığı taş kuşak, "Ural" dağlarından başka bir şey değildi.

Göktürklerin menşe efsanesi ile "Ergenekon" destanlarını bu
Wogul efsanesi ile

karşılaştırdığımızda, aralarındaki yakın benzerliği kolaylıkla
görebiliriz;

"Göktürklerde, kurttan türeyen Türklerin ilk dünyası ile,
Ergenekon'un da etrafı,

dağlarla çevrili idi". Şunu da unutmayalım ki, "Kaf dağları" da,
dünyayı çeviren

bir dağlar zinciri idi. Görülüyor ki bu karşılaştırmalar uzadıkça,
yeni yeni

meseler çıkıyor ve bir bölgede kalamaz oluyoruz.

Altay yaratılış destanlarındaki dünya da yuvarlak idi. Esasen eski Türk

düşüncesinde de yer, gök yuvarlığına Demir-Kazık ile bağlı idi.

4

4. TÜRK BAŞKENTİ, DÜNYANIN GÖĞE YAKIN YERİ

"

"Dünyanın bölgelere ayrılması":

dünyamız, eski Çin'de "12 bölgeye"; eski İran ve Önasya kültürlerinde ise, "7

bölgeye" ayrılıyordu. Bu her iki rakam da, "Takvim" ölçülerini gösteren sayılardı.

Çinliler, "ayın hareketleri ile günün saatlarına" önem veriyorlardı. Bu katlara

ayırmada da, "Esas merkez, yine insan ve içinde yaşadığımız dünya oluyordu". Göğ,

aşağıdan yukarıya ve yere de, yukarıdan aşağıya doğru kat numaraları veriliyordu.

Daha doğrusu Türkler, "Kâinatın dikine (Vertical) bölünmesini, kendilerine

(Egocentric) ve yaşadıkları bölgeye (Geocetric) göre yapıyorlardı. Eski Türk

kaynaklarında, Türklerin yeryüzünü enine (Horzional) böldüklerine dair hiçbir

kayıt yoktur". En eski Türk devletlerinin, doğu ve batı diye ikiye bölündükleri bir

gerçektir. "İkili sistem", ilk Türk devlet teşkilâtının en önemli bir özelliği idi.

Fakat bu ikili sistem de, "Doğu", ağır basıyor ve önemli olan tarafı temsil

ediyordu. Bu sebeple, böyle bir düşünce düzenine göre yapılan bu, bölme de, pek

ikili bir düzenle sayılamazdı. Bu da ayrı bir münakaşa konusudur: "Doğu, terazinin

kafesinde oldukça ağır basıyor ve devlet içinde de yüksekte duruyordu. Yani bu

anlayışa göre, yeryüzü tam manası ile düz ve ufki değildi". Böyle bir bölmede,

yeryüzünün eşit parçalara ayrılmış olması nasıl bahis konusu olabilirdi? Bunun en

güzel örneğini Çin'de görüyoruz.

"

"Türk devletinin doğu tarafı, hem yüksek ve hem de gök yanı sayılıyordu":

Çin'de, dünyanın fizik yapısı ve bölümleri, devlet teşkilâtının sembolleri

oluyorlardı. Devlet, bir nevi dünya gibi görülüyor ve dünyaya uyduruluyordu.

Dünyayı da göğün içinde düşünüyorlardı. Çin İmparatoru, her sabah vazifesine

başladığı zaman, güneşin takip ettiği yol üzerinden, yani doğudan batıya doğru,

arabasına binerek insanları teftiş ediyor ve onları idare ediyordu. Bunu

söylemekle, Türklerdeki batı ve doğu yönlenmesinin, Çinlilerden alındığını iddia

ettiğimiz anlaşılmasın. Çünkü Çin'de önemli ve büyük olan yön, doğu değil; güney

idi. Dünyanın ve göğün başkenti ise doğuda bulunuyordu. "Türkler de bu ağırlık

doğuda, yani güneşin doğduğu yönde idi". Çinlilere göre dünya ve dünya devletini,

"Yer taşıyor ve gök de örtüyordu". Bu sözlere Kur'an'da da rastlıyoruz. Çin

imparatorunun sarayındaki "Dört sütunu, dünyanın dört dağından" ve "Dört kapısı da,

dünyanın dört yönünden" başka bir şey değil idiler. Bundan önceki bölümümüzde de,

Türklerin dünya için kullandıkları "Dört köşe" deyimini incelemiştik. İranlıların

Çehar kûşe'si ile hemen birleştirilip, mesele önemsizleştirilir korkusu ile, ayrıca

kendimizi uzun uzun müdafaaya çalışmıştık. Aslında ise, Çin düşüncesini iyi

bilenler için, böyle bir korku bahis konusu bile değildir.

Çin'de Güney, dünyanın yüksek ve gök tarafıdır. Böyle bir örneği elimize alarak

hareket ettiğimiz takdirde, "Türklerde de kutsal Ötügen orman ve dağlarının

bulunduğu tarafın, 'Yüksek ve gök yönü' olduğunu, kolaylıkla anlayabiliriz".

Sibirya'daki Lena ve Yenisey Türkleri de, bu nehirlerin kaynaklarını aldıkları

güneyi, "Gök ve cennet tarafı" olarak kabul etmişlerdi.

5

5. TÜRK BAŞKENTİ, DÜNYANIN ORTA YERİ

"Türk Kağanının başkenti, dünyanın ortası idi. dünya, Türk başkentinin çevresinde,

halka halka bölümlere ayrılırdı":

Bu açıklamalarımızdan da anlaşılacaktır ki, Türklerin yeryüzüne bölümlere

ayrılmaları, İran ve ve Önasya'dakilerden tamamı ile ayrı bir zihniyetle yapılmakta

idi. "Türk Hakanlarının otağlarını kurup oturdukları yerler, şüphesiz ki dünyanın

merkezi ve birinci derecede önemli yerleriydi". Göktürk ve Uygurlardaki "Ötügen"

dağ ve ormanları ile Oğuz Destanındaki "Or-Tağ" ile "Kür-Tağ"lar da, bu düşünce

düzeninin en açık örnekleri idiler. Bundan başka devleti kuran soylu boyların

oturdukları yerler de, dünyanın bölümlere ayrılmasında çok önemli rol oynuyorlardı.

Uygurların Menşe efsanesinde geçen, "Kut-Tağ" ile "Kamlancu" adlı yerlerin,

herhalde devleti kuran "Yaglakar" boyunun yeri ile bir ilgisi olsa gerekti. Bundan

sonra "Dokuz-Boy" geliyordu. Nihayet üçüncü derecedeki soylu, Bayırku ile Bugu

kabileleri, üçüncü halkayı teşkil ediyorlardı. Ediz, Tongra gibi kabileler dördüncü

halkayı, Moğollar Çinliler ise belki de 5. veya 10. halkayı temsil ediyorlardı. Bu

da çok eski ve hatta bugünkü Çinlilerin dünya görüşü idi. fakat Türklerdeki bu

görüŖ, Çinlilerinkinden açık çizgi ve prensiplerle ayrılıyordu. Türklerinki daha

çok boyların dinamizmine ve devletin kuruluşunda emeği geçenlerin güçlü ve

soyluluk derecelerine göre düzenlenmiŖti. Çin'de, dünyanın düzenine hakim olan

fikir bir teori idi. Türklerde ise, kaynağını hayatın gerçek zorunluklarından

alıyordu.

"

"Türklerin, dünyayı takvim düzenine göre bölgelere ayırmaları":

Çin düşünce düzenini, en iyi anlayabilmiŖ bilginlerin başında gelen M. Granet'nin

bir kitabında, "Zaman ve mekân" adlı bir bölüm vardı. Az evvel Çin düşencesine göre

dünyanın fizik yapısının, insan toplumları ile devlet teşkilâtının birer sembol ve

temsilcileri olduklarını söylemiştik. M. Granet de, bu önemli bölümümüzde, yalnız

dünyanın fizik yapısının değil, zaman ve takvimin de aynı rolü oynadığını açık

olarak göstermektedir. Daha açıkçası, "Çin'de zaman ve takvim, devlet teşkilâtının;

devlet teşkilâtı da, zaman ve takvimin birer örnek ve sembolü idiler". Devlet

teşkilâtındaki bölümler, sayılar ve sembollerin hepsi, zaman ve takvim ölçülerine

göre düzenlenmişti. Devlet teşkilâtı da yeryüzünün küçük bir örneği idi. Meselâ

dünya, Çin devleti, sarayı ve hatta İmparator'un tahtının bulunduğu salon bile,

onikili bir bölüme tabi tutulmuştu.

Oğuz testanlarındaki Oğuz boylarının "İkili", "dörtlü", "altılı" ve "yirmi dörtlü"

teşkilât sayıları da takvim rakamları olsa gerekti. Çin'deki Güneşin oğulları "Hsi"

ve "Ho"nun üçerden altı oğlu, bu bakımdan bizi aydınlayabilecek durumdadır. "Eski

Türk ve Çin oniki Hayvanlı takvimdeki aylar, 30 gün değil; 15 gün olarak hesap

edilirdi. Bu bakımdan 24 rakamı da, takvim bakımından bize yabancı değildir".

Büyük Hun devletinde, teşkilâtın temelini teşkil eden "Doğu" ve "Batı" diye, ikili

bir bölünme vardı. "4 köşe" ve "6 köşe" devletin soylu boyları idiler. Bütün ordu

ise 24 tümendi. Bunlar da Oğuz boylarının sayılarına uyan rakamlardı. Oğuz boyları,

Gök, yıldız, deniz, dağ, v.s. gibi, dünya ve âlemini tamamlayan unsurların

çocukları idiler. "Görülüyor ki Oğuz destanı, basit bir efsane ve hikâye değildi.

Binlerce yıllık Türk düşünce düzeni ve devlet anlayışı, onda billûrlaşmıştı".

Mitoloji tetkikleri ile, tarih tetkiklerinin metodları aynıdır. Mitoloji, dinlerin

ve düşünce düzenlerinin, masal ve hikâye yolu ile görümmeleridir. Bunların

açıklanması ve bir aydınlığa kavuşturulması için de, Türklere komşu olan kavimlerin

kültürleri hakkında gayet geniş bir bilgiye sahip olmak lâzımdır. Bunları mukayese

malzemesi olarak kullanabilmek, başarının birince şartını teşkil eder.

6

6. DÜNYA, YEDİ DOKUZ VE ONİKİ BÖLGE

"

"Dünyanın yedi kısma bölünmesi ve Yedi İklim, fikrinin Türklerde görünmesi":

Birçok bölümlerimizde söylediğimiz gibi, Altay kavimleri ile Türklerin

başlangıçtaki kutsal sayıları, "Dokuz" idi. Fakat zamanla "Yedi" sayısı da Türkler

arasında görünmeğe başlamış ve özellikle Batı Türklerinde, gittikçe gelişen bir

önem kazanmıştı. Bu olay, İran gibi bir komşuları olan ve büyük devletler kurmuş

Batı Türkleri için, normal sayılabilirdi. Fakat bu değişme yalnız güneydeki Batı

Türklerinde değil; Kuzey-Batı Asya'da ve Sibirya'daki Wogul, Ostiyak, Samoyed ve

Macar gibi. Fin-Ugor kavimlerinde de meydana gelmişti. Meselâ Macar'ların menşe

efsanelerinde de "7 oğul" ve "7 kardeş" ten sonra söz açılıyordu. Bunun sonucu

olarak, "Macar tahtı ve Macar toprağı da, yediye bölünmüş oluyordu".

Meşhur Batı Göktürk Kağan'ın "İstemi-Kağan", Bizans imparatoruna yazdığı mektupta, kendisinin "Yedi iklim hükümdarı" olduğundan söz açıyordu. Kanaatımıza göre, buna

da haddinden fazla önem vermek doğru olmasa gerektir. Çünkü İstemi-Kağan bu mektubu

nihayet Bizansa gönderdiği, Soğdlu Maniah'a veyahutta Soğdlu başka bir kâtibe

yazdırmış olabilirdi. Böyle olmasa bile "Yedi iklim", hristiyanlıkta da çok iyi

bilinen bir deyimdi. Bu sebeple bu söz, Bizanslı tarihçi tarafından da ilaâve

edilmiş olabilirdi. Ayrıca, Türklerin başka bir şekilde yazdıkları bir ünvanı,

Bizans tarihçisi kendi dili ve bildiği hristiyanlık deyimleri ile de, tercüme

etmiş olması muhtemeldi. Bununla beraber "İstemi-Kağan"ın bu deymi bizzat kendisi

de kullanmış olduğu da düşünülebilirdi. Türgeş çağında, Çin kaynaklarının

verdikleri habere göre, "Yedi Tuğlu" T'u-mi-tu adlı bir Karluk reisinden haberimiz

vardır. Göktürk yazıtları, İl-Teriş Kağan'ın ikinci defa devleti kuruşundan söz

açarlarken Türklerin onun etrafında nasıl toplandıklarını mitolojik bir dille

anlatıyorlardı. "Kül-Tegin yazıtı"na göre, "İl-teriş Kağan isyan bayrağını çekip

de, Çin'e karşı çıktığı zaman, yanında yalnızca 17 kişi varmış. Bu onyedî kişi

yetmiş yalnızca onyedî kişi varmış. Bu onyedî kişi yetmiş miş ve devleti kurmuş."

17, 70, 700 sayılarının hepsi, 7 den türemiş rakamlardır. Tıpkı 9 sayısının

Türklerde, 19, 90, 900, 9.000 ve hatta 99 şeklinde türeyişleri gibi.

Sâmi kavimleri ve dolayısı ile İslâmî ilimler, yeryüzünün insanlarla iskân edilmiş

bölgelerini yedi kısma bölmüşlerdi. Bu yedi bölümden herbirine "İklim" ve hepsine

birden ise, iklimin çoğulu olan "Ekalim" derlerdi. Mitolojiye göre bu her iklim

üzerinde de bir padişah vardı. Az sonra da göstereceğimiz gibi, bu fikir, İran yolu

ile Türkler arasına İslâmiyetin yayılışından çok daha önce girmiş olmalıydı. Bu

tabir, Bektaşî şairlerinin şiirlerinde de çok kullanıla gelmiştir:

"Bin bir âyet yazılıdır postunda,

"Yedi kral, yedi şah var destinde,

"Altın hilye örgüleri üstünde,

" Lâlledede var, Hacı Bektaş Veli'nin!"

V

Veli Baba

"

"Dünyanın dokuz ve oniki kısma bölünmesi":

En eski Türk düşüncesine göre dünyanın dokuz kısma bölünmesi lazımdı. Fakat bu konu

ile ilgili bir kayıt veya rivayete rastlamıyoruz.

"Türk Hakanlarının davul ve tuğları, 9 tane idi. her tuğun ve davulun da bir

bölgeyi temsil etmesi gerekiyordu". Fakat bu yönü de kuvvetlendirebilecek bir

delile, Şimdilik sahip değiliz. Yenisey Tatarlarının efsanelerinde, "Dokuz davullu

Katay Alep (Alp)'e, dokuz Han tabi idi" gibi, cümleler görüyoruz. Fakat bunlar da,

mitolojilerin ifadeleri içinde, açıklıklarını kaybederler. Bilindiği üzere oğullar,

Hakana ait devletin bir kısmının sahibi idiler. Buna rağmen yine bir çok efsaneler,

"Yedi oğul, dokuz kız" dan bahsediyorlar ve dokuz sayısını yalnızca kızlara

veriyorlardı. Bunanla beraber Yakut Türklerinde, "Kurt gibi dokuz oğul" dan da söz

açılmıyor değildi.

Bildiğimiz üzere "On iki memleket" veya iklim anlayışı, Çin düşüncesi ile ilgili

bir deyimdir. Türklerin Çin ile olan uzun yakın komşuluklarına rağmen, bu

düşüncenin de Türkler arasında yayıldığına dair bir belirti göremiyoruz. Sibiry

Türklerinin masallarında "12 Memleket" deyimine çok az olarak rastlıyoruz. Başka

mitolojik bir Han da "12 kurduna, kaçan bir kısrağı yakalamaları için emirler

veriyordu". Bununla beraber, Çin tesirine girmiş olan Moğol asıldan gelen Hıtay

(Liao) devletinde, "On iki" sayısı ile ilgili pek çok motif vardır. Bunların da,

"On iki hayvanlı Türk takvimi" sebebi ile meydana geldiklerine inananlar yok

değildir.

7

7. DÜNYA NEYİN ÜZERİNDE DURUYOR

"Yoktur bu dünyanın ucu bucağı,

"Sarı öküzden, balıklar aşağı!"

K

Kayıkçı Kul Mustafa

Dünyanın bir öküzün boynuzları üzerinde durduğu İslâmiyet ile Binbir Gece

masallarında da görüyoruz. Fakat şunu da unutmamak lâzımdır ki Arap göçebeleri,

sığır çobanı değil idiler. Belki de bu inanışın kökleri, en eski Önasya

Kültürlerinde aranabilirdi. "İnsanlığın benzer inanış ve âdetlerini tek bir köke ve

tek bir bölgeye bağlamak, ilmi bir metod değildir".

Benzerlikleri olduğu kadar,

ayrılıkları da göstermek bir kültür tarihçesinin vazifesidir. Bir misal arzedelim:

"Kırk" sayısının, islâmiyetteki önemi çok büyüktür. Bu sayı, islâmiyetin yerli ve

motifi de sayılabilir. Bununla beraber kırk rakamı, değil.

Ortaçağ'da, Bering

boğazına kadar uzanan halklarının bile dillerinden düşmeyen bir sayıdır. Bu

halkların çoğunun, değil islâmiyetle; komşu kültürlerle bile en ufak bir ilgileri

yoktu. "İslâmiyetteki 'Kırklar' ile ilgili inançlar tamamı ile Ortaasya'ya

bağlamak, bir kelime ile, ihtiyatsızlık ve ilmî olmayan bir hareket olur.

Ortaasya'yı tanımayanların yaptıkları gibi, kırkla ilgili Türk inançlarının tümünü

islâmiyete bağlamak da, ayrı bir hafifliktir". Bu sebeple dünyanın sarı bir öküz

üzerinde durması da, yine aynı metodla incelenmesi gereken bir konudur. Altay

dağlarının kuzey-batısında yaşayan Teleüt Türklerine göre,
"Dünya, dört öküz
tarafından tutuluyordu. Fakat bu öküzler, bir tabağa benzeyen
dünyayı, altına
girerek değil; kenarlarına koşulmuş olarak tutuluyordu. Bu
öküzlerin renkleri de,
eski Türk an'anesine göre, yine mavi, yani gök idi. Dünyaya
koşulu olan bu öküzler,
zaman zaman kımıldıyorlar ve bu yüzden de büyük zelzeleler
oluyordu". Bu efsaneyi
dinler dinlemez hatırmıza gelen ilk şey, birçok öküzlerle
çekilen ve üzerlerine
çadırkurulan, Cengiz Han devrinin kağnıları oluyordu. Çünkü
yine aynı Teleüt
efsanesine göre, "Tabak şeklindeki dünyanın, üstünde de
yuvarlak çadıra benzer, bir
gök kubbesi bulunuyordu". Bu efsanedde, Önasya inançlarına
benzer motiflerde yok
değildi. Fakat efsanenin kuruluşu, tam manası ile bir
Ortaasyalı'nın görüş,
anlayışı ve yaşayışına göre yapılmıştı. Hindistan ve Tibet'teki
bazı inanışlara

göre "Dünya ile üzerindeki Gök kubbesi dört filin üzerinde duruyordu". Şu halde,

Altay efsanesinde, fillerin 7 veya 9 tane olmayıp da, 4 tane olmasının da bazı

sebepleri vardı. Bu duruma göre, Altay efsanesinde Önasya tesirleri ararken,

karşımıza bir de Hint ve Tibet tesirleri çıkmaktadır. Bizce Hint tesirlerine de

fazla önem vermek doğru değildir. Çin düşüncesine göre de "Gök kubbesi dört sütun

üzerinde duruyordu". Türkler, bu sütunlar yerine, sembolik olarak dört tane "Gök-

Ö

Öküz" koymuş olabilirlerdi. Görülüyor ki mesele o kadar basit değildir.

Kırğızlara göre ise, "Yerin en altında büyük bir okyanus vardı. Bu denizin üzerinde

ise, çok kalın bir bulut dolaşırdı. Bulutun üzerinde çok büyük bir kaya ve kayanın

üzerinde de bir 'Boz Öküz' vardı. İşte dünya bu boz öküzün boynuzları üzerinde

dururdu". "Boz" ile "Gök" renkler, Türk mitolojisinde genel olarak birbirlerine

kariştırılmıştır. Kırgızların öküzüñün de gök renkte, bir "Gök Öküzü" olması çok

muhtemeldir. Tıpkı Türklerin Gök-Kurdu gibi. Esasen, "Kırgızların bir inekten

türediklerine dair efsaneler de vardır."

Anadolu'da ve kültür bakımından, Anadolu'nun tesiri altında bulunan Kırım'daki

durum daha başkadır. Halk şairi Kayıkçı Kul Mustafa'nın dediği gibi, "Sarı öküzüden

balıklar aşağı" dır. Bu inanişin başlıca iki değişik anlatışı vardır. Bilhassa

Anadolu'da çok görülen birinci şekle göre, "En aşağıda büyük bir deniz vardı.

Denizde büyük bir balık, balığın üstünde bir öküzü öküzüñ boynuzları üzerinde de,

dünya duruyordu". Kırım'da bu efsane, biraz daha değişik olarak anlatılır. Onlara

göre, "Dünya, bir boğazın boynuzları üzerinde duruyordu. Boğa ise, büyük denizde

yüzen, büyük bir balık üzerine tutunuyordu. Denizin altında rüzgârlar ve onun

altında karanlık bir dünya uzanırdı. Boğa yorulup da, boynuzlarını kımıldattıkça,

büyük zelzeleler olurdu". Anadolu ve Kırım Türklerinin inanışları arasında, ne gibi

farklar bulunursa bulunsun, inancın özünde bulunan İslâmiyetin tesirleri de

kolaylıkla gözden kaçmamaktadır.

Türk halk ve tasavvuf edebiyatında, dünyanın öküz üzerinde durduğuna dair pek çok

örnek vardır. Bu konu ile ilgili olarak, Pir Sultan Abdal'ın şu güzel şiirini de

vermeden geçemeyeceğiz:

"Musa söyler idi binbir kelâmı,

"Kudret eli ile çaldı kalemi,

"Öküze yükletti, cümle âlemi,

"Dünyanın temelin kuraldan beri!..."

Bilindiği üzere, dünyanın öküz üzerinde durduğuna dair şiiler , Fir-devsî'nin "Şah-

nâme"sinde vardır. Nitekim Diyarbakırlı bir Türk şairi olan Şerifi'nin XVI.

yüzyılda tükçeye çevirerek Mısır'da Kansu-Gavrî'ye sunduğu güzel bir Şah-nâme

tercümesinde de, bu fikri güzel bir türkçeye bürünmüş olarak görüyoruz. Şerifi'nin

bö öküzü, farsça deyimi tercüme etme yolu ile "Yer götüren öküz" diyor:

"Ağırlandı yer ol bâr-ı girândan,

"Gücendi yer götüren öküz andan".

"

"Dünyanın bir balık üzerinde durmasına gelince":

Bu, daha çok Kuzey-Batı Asya'daki Balina balıkçıları ile ilgili bir an'anedir.

Vaktiyle balıkçı tekneleri ne kadar iptidaî olurlarsa olsunlar, Kore'nin

kuzeyindeki bütün kıyı halkları, balina avcılığı ile ilgilenmişlerdi. Balıkçı

olmayanlar da, uzaktan gördükleri balinaların dehşeti karşısında hayallere

dalmışlardı. Bu konu da ikinci bir tesir de, güneyden, Hint denizlerinden gelmekte

idi. Fakat dünyanın büyük bir balık üzerinde durduğu inancı, bütün Sibirya

halklarını çok derin bir şekilde sarmıştı. Balinaya fazla önem vermemizin bir

sebebi de budur. Bu inançla ilgili bazı incelemeler yapılmıştır. Yaratılış

destanları dolayısı ile de, bu konulara dokunmuştuk. Yakut Türklerine göre, "Dünya,

Baykal gölündeki büyük bir balık üzerinde duruyordu".

Yakutların "Arat denizi" ile

"Arat balığı" efsanelerine de Okyanus ile ilgili bölümümüzde dokunmuştuk.

Yakutların bu büyük balıkları bir Mamut da olabilirdi. Çünkü Yakutlara göre,

"Mamutlar, suda yaşayan hayvanlardan başka bir şey değil idiler". Dünyanın Mamutlar

tarafından taşındığına dair Sibirya ve Altay Türkleri tarafından söylenmiş masallar

da vardı. Bu duruma göre böyle efsaneler, yerli de olabilirlerdi.

DÜNYANIN GÖBEĞİ

"Göğün göbeği yerde,

"Yerin göbeği gökte!..."

Altay Türk Şaman duası

Türkçemizde, "Şehrin göbeğinde, dünyanın göbeğinde, göbek taşı" vs. gibi, birçok

deyimler vardı. Böyle konuşur konuşmaz, ne demek istediğimiz, herkes tarafından

kolaylıkla anlaşılacaktır. İnsanın da her şeyin de orta yeri, bir göbektir. Bu

benzetme, yalnızca Türkler tarafından yapılmış değildir. Diğer medenî milletlerin

hepsinde de vardır. Fakat bunu, kimin kimden aldığını hemen söylemek de, kolay

değildir. "Dünyanın göbeği" deyimini ise, bambaşka mitolojik bir anlam taşır.

Çin devlet düşüncesine göre, "Dünyanın ortasında Çin imparatoru otururdu. Diğer

milletler, asâlet ve Çinlilere yakın derecelerine göre, dalga dalga genişler ve

dünyayı meydana getirirlerdi. Bu sebeple Çinliler, Çin'e Chung-kuo, yani 'Orta

memleket' demişler ve Çin'i dünyanın ortası olarak kabul etmişlerdi. Çin'in tam

ortasında oturan kimse de, tabii olarak, Çin imparatorundan başka birisi değildi".

Türk devlet düşüncesinde, bunu açık olarak göremiyoruz. Bir gerçek varsa, o da Türk

Hakan'ının Tanrı tarafından tayin edilmiş, yeryüzünün meşru hükümdarı olduğu idi.

hukuk tarihinde "Universalismus" denen bu devlet anlayışına göre, o milletin

hükümdarı, bütün dünyanın gerçek bir efendisi olarak kabul edilirdi. Eski türkçede

"Ordu", Türk Hakanının çadırını ve tuğunu diktiği yere denirdi. Hakanın başkenti

veya oturduğu yer, bir Ordu sayılırdı. Bu sebeple Uygurların başkentinin adı da,

"Ordu-Balı", yani "Hükümdârın oturduğu baş şehir", idi.

"Bugünkü orta sözümüz,

eski türkçede 'Ortu' şeklinde idi. 'Ordu' kelimesinin de bu sözden geldiğinden

hiçbir şüphemiz yoktur". Maalesef elimizdeki kaynaklar azdır. Bu sebeple Türk

hükümdarının oturduğu yerin, dünyanın ortası sayılıp, sayılmadığını da pek

bilemiyoruz. Fakat Türklerin devlet düşüncesi, "Cihan Devleti" yani, "Universal

devlet" prensiplerine dayanıyordu. Bu tip devlet düşüncelerine göre de, Türk

hakanlarının oturdukları yerin, dünyanın ortası şeklinde düşünülmesi gerekmekte idi.

Çinlilerde "T'ai-chi dairesi" adlı bir sembol vardır. Buna, "Büyük oluş" adı da

verilirdi. Bu düşünce düzenine göre, karanlığın sembolü olan "Ying" ile aydınlığın

sembolü "Yang", bu daire içinde eşit bir yer alır ve dönerlerdi. Dünyadaki on bin

türlü varlık da, bu dönüş sonucunda meydana gelirlerdi. Hun çağında, Altay

dağlarındaki kurgunlarda bulunan bir çok eserlerde de, bu inanişin izlerini

bulabiliyoruz. Bu inaniş, daha çok, 12 hayvanlı Türk takvimi ile gökte yıldız

burçlarının dönmesine dayanan bir düşünce düzeninden ileri geliyordu. Gök ve felek

ile ilgili bölümlerimizde, bu konuları incelemiştik. Çinlilerin geometrik olarak

ifade ettikleri bu dönüşü. "Türkler, karşılıklı hayvan ve kartal koymak sureti ile

ifade etmişlerdi. Bu sembolik hayvanların, ekseninde döndükleri merkez, göğün ve yerin ortasından başka bir şey değildi".

Türkçede de, bu deyim yok değildir. Ortaasya Türk lehçelerinde göbeği "Kindik"

denirdi. Aynı anlamdaki "Kindik" sözüne, Osmanlı edebiyatı ile, Anadolu'da da

rastlamıyor değiliz. Dış tesirlere uzun zaman kapılarını kapamış olan Altay

Türklerinde, dünyanın ortasına "Yerding kindiği" yani, "Yerin, dünyanın göbeği"

derlerdi. Bu deyme Altay mitolojisinde de sık sık rastlamaktayız. "Göbek ve göbek

kesimi, bir çocuk için bütün Türk halklarında önemli bir mânâ ifade ederdi. Bir

çocuğun "göbeğinin kesildiği yer" veya doğan çocuğun göbeğindeki kirlerin yıkandığı

yer onun vatani sayılırdı". Türklerin göçebe bir hayat yaşamaları bile bu inanişin

önüne geçemiyordu.

Moğol lehelerinde, Kii (Kalm), küyi, küi, "göbek" anlamına gelir. Fin Ugor

kavimlerinden Samoyedler de ortaya, ki derlerdi. Türkçedeki "Kindik" sözünün

aslının da "Kin" olması çok muhtemeldi.

Ahmet Vefik Paşa da, "Arzın göbeği" deyimini çok kullanırdı. Fakat Paşa, bunu

yeryüzünün değil; dünya yuvarlağının ortası için söylerdi.

T

Türk mitolojisine göre dünyanın göbeği:

Ortaasya inançlarını incelerken göstereceğimiz gibi, dünyanın göbeği, daha çok, yer

altı dünyasının açılan kapısı veya deliği olmalıydı. Kutsal mağaralar, genel olarak

yeraltına açılan bir kapı gibi görülmüşlerdi. Bu kitabın birçok yerlerinde

göstereceğimiz gibi, "Avcıların kovaladıkları geyikler birdenbire önlerindeki

kayalardan açılan kapıdan yer altı dünyasına girer ve avcıları da beraber

götürürlerdi". Göktürk efsanesindeki kurt da, mağaradan girerek yer altı dünyasına

girmişti. Burası da Turfan'ın kuzey batısındaki bir yerdi. Ergenekon destanı da,

Göktürk efsanesinin, biraz bozulmuş ve genişlemiş şeklinden başka bir şey değildi.

Dünya dağı ile ilgili bölümümüzde de gösterdiğimiz gibi, bu kutsal dağ, "Dünyanın

orta dağı idi. Bir nevi dünyanın direği olan ve Tanrının yeryüzü ile ilgi kurduğu

bu dağlar, yeryüzünün orta yerinde idiler". "Ötügen Ormanı" ile dağlarının

bulunduğu bölge, böyle bin yeryüzü ortası idi. Ortaasya İmparatorluklarının,

başkentlerini hep bir sebebi vardı. Göğün ortası veya kapısı Demir kazık yani kutup

yıldızı idi. Yakut Türklerinin, "Zirveleri ta Tanrıya kadar uzanan demir

ağaçlarının kökleri de", herhalde dünyanın göbeğinde bulunuyordu.

O

Ortaasya Türk halk bilgisine göre dünyanın göbeği:

Eski Türklere göre dünya, dört kenarlı (Tört bulung) idi. Türk kaynakları, bu dört

kenarlı dünyanın ortasında, ayrıca bir deliğin bulunup bulunmadığından söz

açmıyorlar. Kutsal ata mağaraları, herhalde bu dünyanın bir deliği idiler. Yakut

Türkleri, "Dünyayı yuvarlak olarak düşünürlerdi. Bu yuvarlak dünyanın ortasında da

bir delik vardı. Yakut Şamanları üzerlerinde taştan oyulmuş böyle dünya şekilleri

taşırlardı". Kuzey-Batı Sibirya'daki Fin-Ugor kavimlerine göre, "Dünya durmadan

kendi ekseninde dönerdi". Yakut Türkleri de dünyanın göbeğini en sakın, en

hareketsiz ve rahat bölge olarak kabul ederlerdi. Yakut Türklerinin bazılarına göre

ise dünya "Sekiz Köşeli bir Yer Ana" idi. Dünyanın ortası ise bu Yer-Ana'nın "Sarı

göbeği"nden başka bir şey değildi. Bazı Yakut masallarında dünyanın göbeğinden,

"Yer ortasının gümüş göbeği" şeklinde söz açıldığı görülürdü. Yine Yakutlara göre,

"Yerin yüksek memesi" de vardı. Bu deyim mahiyeti açık olarak anlaşılamıyor. Yer-

Ana'nın göbeğinden sık sık bahsedildiğine göre, yerin memesi de herhalde dünyanın

orta dağından başka bir şey olamazdı.

Yaratılış destanlarını incelerken, yeryüzünün bir avuç toprak parçasından meydana geldiğini görmüştük. Bu bir avuç toprak, yeryüzünün ilk çekirdeğini teşkil ediyordu. Dolayısı ile, dünyanın ortası da, bu ana toprağın bulunduğu yerd. Fakat bu ana toprağın bulunduğu yer hakkında, ne mitoloji ve ne de tarih belgeleri, bize hiçbir şey söylemiyorlar.

"Yerin kapısı"da, yukarıda söylediğimiz gibi, bu konuda bize yardım eden çok önemli bir motiftir. Göğün nasıl bir kapısı ve baca deliği var idiyse, Altay Şamanizmine göre, "Yerin de bir baca deliği vardı. Yer altında dolaşan Şamanlar da vardı. Bu Şamanlar, yere açılan bu delikten inip, yeraltında dolaşır ve yine aynı kapıdan yeryüzüne çıkarlardı. Yeraltına giden Şamanlar insan kılığını bırakır ve başka şekillere girerlerdi". Güney Sibiry'a'da yaşayan Minusinsk Tatarlarının masallarında, bir delikten yeraltına inen kahramanlar veya masum çocuklar, türlü

felâketlere uğrarlardı. Kısmen İslâmiyetin tesirleri altında kalmış olan bazı

Kırgız masallarında da, "Yerin deliği" ile ilgili konulara, rastlamıyor değiliz.

"

"Dünyanın göbeğini kesme":

İnancı da ayrıca üzerinde durulacak bir konudur. Türklerde göbek kesme, v.s. ile

ilgili bir çok inançlar ve atasözleri vardır. Fakat batı Sibirya'daki Votyak

Şamanlarının hastalara söyledikleri şu sözler, konumuz bakımından büyük bir önem

taşıtmaktadırlar:

"- Dünyanın ortasında yerin göbeği vardır. Eğer sen yerin bu göbeğini çözer de,

kesebilirsen, iyi olabilirsin!" Yakut Türklerinin de, dünyaya bir kişilik vererek,

"Yer-Ana" dediklerini ve bu ananın da bir göbeği, olduğunu, söylemiştik. Votyak

Şamanları bu sözleri ile, dünyayı büsbütün kişileştirmişlerdi. Şamanlar hastaya bu

sözleri ile iyi olmayacaklarını söylüyorlardı. Çünkü dünyanın göbeğini bulup, çözüp

de, kesmenin imkânı yoktu.

Yağmur duasına çıkan Şamanlar ise dualarının arasında şöyle derlerdi: "Tengerening

kindigi yerde! Yerding kindigi tengerede!",yani "Göğün göbeği yerde! Yerin göbeği

gökde!" Bundan da anlaşılıyor ki, yalnız yerin değil; göğün de bir göbeği vardı.

"Yerle göğün göbekleri de birbirlerine bağlı idiler".

Birçok Türk kavimleri, dünyayı düz bir tepsi gibi zannediyorlardı. Sibirya'da,

büyük nehirlerin kenarlarında oturan halkların anlayışı ise, daha başka türlü idi.

Onlara göre, "Bu büyük nehir, kaynağını gökten alıyordu. Bu sebeple güney, gök

tarafı ve nehirin denize döküldüğü yer ise, yer tarafı idi.

Yenisey ve Lena gibi

bol sulu nehirler denize dökülürken, büyük girdaplar yapıyorlardı. Bu girdapları

gören Sibirya halkları da, bunun yer altına giden bir kapı olduğuna inanıyorlardı".

Sibirya'daki Türk masallarına göre kuzeyde büyük bir deniz vardı. Bu denizin

ötesinde de yer altı âlemine giden mağara yolu bulunurdu...

悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉+悉悉悉悉悉悉
 悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉
 悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉

悉

DÜNYANIN ORTA DAĞI

"Yeri basan, tutan dağdır;

"Halkı basan, tutan Handır!"

Eski Türk Atasözü

1. TÜRKLERİN KUTSAL DAĞLARI

Büyük dağlar, diğer medenî milletlerde olduğu gibi, Türklerin kalplerinde ve

dolayısı ile dinî inanışlarında yer tutmuştur. Zirveleri gökleri deler gibi

yükselen ve başları bulutlar içinde kaybolan dağlar, sanki Tanrı ile konuşur ve

ilgi kurar gibi görünmüşlerdi. Göğün direği dağ, yeri bastıran dağ ve Tanrıya giden

en yakın yol da yine dağ idi. Bu sebeple, "Ortaasya'daki dağların çoğu, Tanrı ile

ilgili adlar almışlardı". Bu, yalnız Türklerde değil; Çin'de, Hint'de, İran'da ve

Sâmi dünyasında da böyle idi. İranlıların Elbûrz dağları, Hint mitolojisinin

Himalayaları (Himavat), Çinlilerin Kuan-lung ve Ki-lien sıra dağları ile Tûr-ı

Sina, Kafkas dağları, dünya mitolojisinin ana motiflerini teşkil ederler.

Büyük dağlar, Türk mitolojisinin de en önemli motifleridirler. Her Türk efsanesinde

bu kutsal dağlar, açık veya kapalı bir şekilde karşımıza çıkarlar. Uygurların

ataları olan Kao-çı Töleslerinin menşe efsanesinde, "Hakan, kızlarını Tanrı ile

evlenmeleri için bir dağ üstüne kor ve küçük kız, bu dağ üzerinde erkek bir kurtla

evlenerek yeni nesiller meydana getirir". "Erkek kurt" bu efsanede, Tanrının

sembolünden başka bir şey değildi.

Göktürklerin menşe efsanesinde ise, "Dişi kurt, çocuğu alarak Turfan'ın kuzey

batısındaki bir dağa gitmiş ve orada bulunan, bir mağaradan içeriye girmişti. Bu

mağara da, yer altı dünyasına giden bir yoldu". Bu yollar, umumiyetle yine böyle

kutsal dağlar içinde bulunurdu. Büyük Ortaasya İmparatorluklarının başkentlerinin

kurulduğu "Ötügen dağları" da, böyle kutsal dağlardan başka bir şey değildi.

Uygurların "Kut-Dağı" da çok meşhurdur. Ayrıca Uygurların menşe efsanesinde,

"Gökten ışık, iki ırmak arasındaki bir dağ üzerine inmiş ve Uygurların soyları bu

yolla türemişlerdi". Göktürklerin, doğudaki büyük sıradağlara "Kadır-Kan"

demelerinin sebebi, yine dinî sebeplere dayanıyordu. Oğuz Destanı'nda ise, durum

bambaşkadır. Oğuz-Han'ın kendi öz yaylaları olan, "Or-Tag" ve "Kür-Tag"lar, gerçek

mitolojik çehrelerini kaybetmişlerdir. Fakat adlarından da anlaşılacağı üzere,

onlar da Oğuzların kutsal dağları idiler. Oğuz Destanına göre, Oğuz-Han bütün

dünyayı zaptetmişti. Onun başkenti ve ordugâhı olan Or ve Kür dağlar da, tabî

olarak dünyanın ortası olacaktı. "Kazılık" dağı da Oğuzların dağlarından biri idi.

2

2. TÜRKLERE GÖRE "DÜNYA DAĞI"

"

"Türklere göre Dünya dağı":

X. ve XI. yüzyıllarda, büyük devlet kuran Türkler, oldukça realist bir düşünce

içine girmişlerdi. Böyle gerçekçi, bir düzene girmelerinde, şüphesiz ki İslâmiyetin

de büyük tesirleri olmuştu. Buna rağmen, Türk atasözlerinde ve şiirlerinde eski

inançların izleri de görülmüyor değildi. Şu eski Türk atasözü konumuz bakımından

büyük önem taşımaktadır.

"Yer basrukı tag, budun basrukı beg", yani "Yerin baskısı dağ, budunun baskısı ise,

bey veya hükûmdardır". Bu eski atasözünü, başka bir şekilde de türkçeye

aktarabiliriz: "Yeri tutan dağ, milleti tutan ise beğdir". Bu atasözüne göre, "Eğer

dağlar olması idi, yer, yer olamayacaktı. Belki de dağılıp gidecekti. Tıpkı

hükûmdarların toplumları tuttuğu gibi". Tabiî olarak bunu yapan da Tanrı idi. Bu

konuda başka bir atasözü de şöyle diyor: "Tengri, tag birle yerig basurdı". Yani

"Tanrı, dağ ile yeri bastırıp daha sağlam yaptı".

Dağa kişilik veren Türk inançları da çoktur. Yeri geldikçe bu konu üzerinde de

duracağız. Yalnız, bugün de söylediğimiz bir atasözümüzü, bin sene önceki söylenişi

ile, vermeği de faydalı buluyoruz: "Tag tagka kavuşmaz, kişi kişiye kavuşur". "Dağ

dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur". Türklerde dağlar hakkında pek çok deyimler

vardır. Bunların hepsini burada inceleyecek değiliz. Ancak güneş görmeyen, bin sene

önceki deyimle "kuz dağları" "Kutsal ardıçlı (Arduçlı) dağlar", Türk mitolojisinde

ve masallarında büyük bir yer tutuyorlardı.

Türk mitolojisindeki "Altındağ" lar da inceleyeceğiz. "Gök-Tepe", "Ala-Dağ" gibi,

kutsal renkler taşıyan dağlar da yok değildir. Fakat dağlar, Türk edebiyatında

genel olarak "kara" renkle anılırdı. Dede Korkut kitabında dağlar için söylenmiş

iki güzel soylamayı burada almağı, faydalı görüyoruz:

1. Kara tağum, yükseğı oğul! Karangulu

gözlerin aydını oğul!

2. Kara tağum, yükseğı oğul! Kanlı suyum,

t

taşkunı oğul!

Altay ve Sibirya masallarında Türk bahadırları anlatılırken, değil bütün vücutları;

baldır ve bacakları bile, dağlara ve dağ sağırlarına benzetiliyordu.

"

"Türk halk edebiyatında, Dünya dağı":

Hiç Şüphe yok ki, Anadolu'ya gelen Türklerde, eski Ortaasya mitolojisinin gökleri

delen Altındağ veya Akdağ'ları kaybolmuş ve onların yerini, "Kaf dağı" ile "Tür"

dağları almıştı. Zaten, efsanevi eski Türk dağları da mitolojide, Önasya'nın bu

dağlarının birer paralellerinden başka bir şey değil idiler.

Nitekim Yunus Emre

şöyle diyor:

"Kaf dağı zerrem değil Ay ve Güneş bana kul,

"Ben kuş dilün bilürüm söyler Süleyman bana!"

"Kuş dilini bilme", yalnız İslâmiyetten sonra değil; çok önceleri de Türk

mitolojisinde yaygındı. Fakat Yunus, aynı zamanda İslâmiyeti de çok iyi bilen,

bilgin bir insandı. Deyimleri ise, eski yüzyılların türkçesi idi. Fakat fikirleri,

İslâmi düşüncelerin en derinlerinden geliyordu.

Ermişlerin yükseldikleri dereceler de, "dağ" ve "yayla" deyimleri ile tarif

ediliyorlardı. Meselâ Hatayî, yani Şah-İsmail'in bir şiirini, buna örnek olarak

verelim:

"Çıktım Kırklar yaylasına,

"

"Çağırdım üçler aşkına,

"Yüzümü yerlere sürdüm,

"Yediler, kırkılar aşkına!"

"Tûr-ı Sinâ" dağı için, Türk halk edebiyatında söylenmiş mısralar sayısızdır.

Özellikle, Bektaşîlerin "Devriye" lerinin hemen hemen hepsinde, bu dağın adına

rastlanır. Bunlar arasında en arı türkçe ile yazılmış Muhyiddin Abdal'ın bir

şiiirini örnek olarak verelim:

"Güller açılır çağında,

"Kevser ile Tûr dağında,

"Bülbüller öter bağında,

"Koyun bile güttüm ben!"

"

"Kaf dağı", büyüklük ve yüksekliğin sembolüdür. Fakat mitolojiktir. Bu sebeple,

İslâmi edebiyat Kaf dağı yerine Tûr dağını tercih etmiştir.

Çünkü bu dağ, Tanrı ile

ilgi kuran bir dağıdır. Mutasavvıflar, ermişliğin yüceliğini de Tûr dağına

benzetirlerdi. Meselâ Seyyid Nesimi şöyle diyor:

Musa benim kim Hak ile daim münâcat eylerim,

Gönlüm tecelli Tûr'udur anın çün Tûr olmuşum.

Tabîa olarak bu, "Tecellî ve Südûr" nazariyesine göre söylenmiş bir şiirdir. Türk

mitolojisi ile ilgisi yoktur. Fakat Sibiryâ ve Altay'daki Türk masallarında da,

"İnsanlar kendilerini kutsal ve büyük dağlar gibi yüceltmeğe çalışmışlardı".

Türk düşüncesinde dağ ve tepeler, her şeyin ortası ve yerin düğümüdür. Nitekim bir

Erzurum atasözünde de şöyle deniyordu: .

"

"Kırk dereyi, bir tepe keser"

"

"Dünya dağı düşüncesinin astronomik temelleri":

Yer ile göğün, ya bir demirdağ veyahut da demir bir ağaçla birleşmiş olduğu

hakkındaki düşünceleri, muhtelif bölümlerimizde incelemiştik. Bu inanışlara göre,

dünyanın ortasından bir dağ yükseliyor ve kutup yıldızına kadar varıyordu. Bu

konuları "Kutup yıldızı" ile ilgili bölümümüzde incelemiş ve bu yıldızın Türklerin,

niçin "Demir-Kazık" dedikleri üzerinde durmuştuk. Bazı Ortaasya kavimlerine göre ise, "Bu dağın tam tepesinde, Tanrının altın tahtı bulunurdu". Türklerin kutsal yönleri doğu idi. Fakat Ortaasya ve Sibirya kavimleri arasında, "kuzeye tapınanlar" da yok değildi. Bunu sebebi de, Kutup yıldızının kuzeyde olmasından ileri geliyordu. Kuzey-Batı Sibirya'daki Türklerle ve bilhassa Macarlarla akraba Ostyak kavimleri, Kutup yıldızına "Demir Kazık Baba" derlerdi. Bundan dolayı da senenin belirli zamanlarında Kutup yıldızına kurban verirlerdi. Bu daha çok, Hint mitolojisine dayanan bir inançtır. Hint mitolojisine göre, dünyanın ortasından, tanrılara kadar yükselen "Sumeru" adlı büyük bir dağ vardı. Eski Hint metinleri zaman zaman bu dağa "Sumer-Baba" adını da verirlerdi.

3

3. ALTIN DAĞ VE AKDAĞLAR

"

"Türk mitolojisindeki Altındağ":

Yüksek dağlar Tanrıların yeri olara kabul edilirdi. Bu inanış, Türkler arasında çok

yayılmıştır. Bu konu ile ilgili kayıtları, eski İran kaynaklarında bile

bulabiliyoruz. Biliyoruz ki eski Türkler, ölen Türk büyüklerini, yüksek dağ

tepelerine gömerlerdi. Altay dağlarındaki rastlanan kurganların çoğunun, yüksek

dağlarda bulunmasının bir sebebi de bu idi. Bazı dağlar da, böyle Türk büyüklerine

mezarlık ettikleri için şöhret bulmuşlardı. Meselâ Göktürk yazıtlarının bahsettiği

"tinesi oğlu yatıgma tag", yani "Tinesi Oğlu'nun yattığı dağ", bunlardan birisidir.

Eski Türkler, çok yüksek dağlara "Kan" adını verirlerdi. Uygur iline yakın, çok

yüksek bir dağa da "Altun-Kan" derlerdi. "Altın" gibi dağlardan da, çok söz

edilirdi. Göktürk yazıtlarında da böyle dağlar vardır.

"Altındağ" motifi bütün incelikleri ile, yalnızca Altay Türklerine ait mitolojik

masallarda görülür. Onlara göre, "Gök kubbesinin altında, som altından yapılmış bir dağ vardı. Fakat bu dağın tabanı ve etekleri, yeryüzüne kadar inemiyordu. O, gökler âlemi ile ilgili ve göklerin bir dağı idi. Büyük Tanrı Bay-Ülgen, yeryüzünü yaratırken, bu dağda oturmuş ve yaratılışı, Altındağ'dan idare etmişti. Altındağ'ın üzerinde, ay ile güneşin ışıkları daima parlar ve gece denen şey, hiç görülmezdi".

Bazı masallarda bu dağın çöktüğü, ve bu yüzden dünyanın gölgelendiği de söylenirdi.

Kuzey-Doğu Asya'ya gidildikçe bu inanç, daha da iptidaileşir ve Amerika yerlilerine kadar uzanır. Doğu, Sibiry'a'daki Goldlara göre, "Bu dağ taştan yapılmış imiş, bunun için insanlar, bir gün bu dağdan bir taş düşecek diye, korkarlarmış. Tanrı, bu dağın insanlar tarafından görülmesini hoş görmemiş ve gözlerden gizlemek için, hava tabakasını yaratmış. O zamandan beri bu dağı yer yüzünden bir daha gören olmamış".

"

"Türk mitolojisindeki Akdağ":

Akdağ, Türk yer adları arasında, en çok gölenlerden birisidir.

Az yukarıda da

gösterdiğimiz gibi, Türk dilinde ve edebiyatında dağla beraber kullanılan renk daha

çok, kara idi. bir dağ, ne kadar beyaz olursa olsun, yine de toprak rengindedir.

Bir dağa eğer "Ak" denmişse, onda manevî bir sebep aranmalıdır. Uzun zamandan beri

dış âlemle ilişkilerini kesmiş ve dış tesirlere karşı kapılarını kapamış olan Yakut

Türklerine göre, "Tanrı bembeyaz ve ap ak bir dağ üzerinde oturmuş. Dağın tam

zirvesine kurduğu tahtına ise, üç basamaklı gümüş merdivenle çıkırmış". Yakut

masallarında "Tanrı, süt akında 7 katlı, beyaz dağ üzerinde tahtını kurmuş

oturuyor", tekerlemeleri, sık sık görülen şeylerdendir. Yakut Türkleri, vaktiyle

kuzeye göç etmişler ve yeni yurtlarını, Kuzey buz denizine yakın yerlerde

kurmuşlardı. Bu sebeple, güneydeki Türk âlemi ile ilişkileri, hemen hemen hiç

kalmamıştı. Güney Sibirya'daki, meselâ Abakan Tatarlarının ise durumu böyle

değildi. Eski Kırgızların toruları olan bu Türkler, daima türkçe konuşmuşlar ve

Türk âlemi ile, ilişkilerini kesmemişlerdi. Onların dünyayı görüş ve anlayışlarına

göre, "Kuzeyde büyük bir okyanus vardı. Efsanevî büyük hakanlardan biri olan Ak-

Han, bu büyük denizin kenarındaki Akdağ'ın eteklerinde, denizin köpükleri yanında

oturur ve bu kutsal denizden de su içerdi". Dede Korkut kitabındaki; masal

tekerlemelerine benzeyen, şiir halindeki bu sözlerde, dış tesirlerin bulunması pek

muhtemel değildir. Bunlar, yeni meydana gelen bir düşünce düzenini değil; halk

dilinin, insan ağzının, asırlardan beri söyleye söyleye, meydana getirdiği

verilerdir.

4

4. KUTSAL DEMİRDAĞ

"

"Türk mitolojisine göre dünyanın ortasından yükselen Demirdağ":

"Ergenekon" efsanesini incelerken, "Demirdağ" motifi üzerinde özel olarak

durmuştuk. Aynı konuyu burada yeniden inceleyecek değiliz. Bu Demirdağ'dan, birçok

Türk kaynaklarının söz açtığı bir gerçektir. Aynı zamanda Ergenekon da, bu

demirdağdan başka bir şey değildi. Fakat bu dağın, dünyanın ortasından

yükseldiğinden ve dünyanın direği ile göbeğinin, bu dağ olduğundan, pek az kaynak

bahseder. Eski Kırgızların torunları olan Abakan Tatarları ise kendi masallarında,

"Bu dağın, dünyanın ortasında bulunduğunu ve dünyanın göbeğinin de, burası

olduğunu" açık olarak söylerler.

"

"Dünyanın ortasındaki dağın katları":

Dünyanın ortasından yükselen, böyle bir dağın varlığı ile ilgili olan inanışların,

dağlarda ve yaylalarda yaşayan, at yetiştiren Türkler ve Türk mitolojisi için,

yerli bir motif olması çok muhtemeldir. Çünkü aynı düşünce, Hint, Babil ve Avrupa

mitolojilerinde de vardır. Bütün bunlar için bir tek kök aramak, meselâ Tevratın

Tûr-ı Sina'sının, Hintlilerin Sumeru dağından geldiğini söylemek, herhalde doğru

bir şey olmasa gerektir. Türk mitolojisinde durum, biraz daha başkadır. Daha

başlangıçlarda, her Türk halkına ait böyle kutsal bir dağın bulunduğu kutsal bir

gerçektir. Zaman geçtikçe, güneydeki büyük dinler Ortaasya'ya da sızmağa başlamış ve

zaman zaman, türlü şekillerde tesirlerini göstermekten geri kalmamışlardır. Müslüman

Türkler, kendi eski kutsal dağlarını, Kaf dağı ile birleştirirlerken; Budist

Türkler de, Hint mitolojisinin Sumer ve Meru dağlarının özelliklerini almışlardır.

"İran tesirleri ise, kendilerini Türklere, Budizm ve İslâmiyetten çok daha önce

kabul ettirmeğe muvaffak olabilmişlerdi". Altay mitolojisine göre, "Bu dağ üzerinde

7 Kudai bulunuyordu". "Kudai" sözü de Türklere, İran'dan girmiş bir deyimdir. Batı

Sibiryaya ile, Batıdaki Türk folklorunda, daha çok "Yedi" rakamının yaygın olduğunu

söylemiştik. Bu sebeple Batı bölgelerinin halkları, "Bu dağın, 'Yedi kat' olduğuna

inanırlardı". Bu inanış da, İran-Türk kültür ilişkilerinin bir sonucudur.

Moğollarda ise durum daha değişiktir. Onlar daha ziyade bu dağın 3 kat olduğuna

inanırlardı.

"

"Yaratılış destanlarında Dünya dağı":

Güney Sibiryaya Tatarlarının bazı efsanelerine göre, "Dünya henüz daha yaratılmadan

önce, yalnızca küçük bir tepe varmış. Bu tepe, yavaş yavaş büyüyerek, yerle göğü

birleştirmiş ve etekleri de yeryüzü olmuş. Türk halkları arasında bu dağa 'Temir-

Kazık' diyenlerde varmış". Bu inanışta, hafifçe de olsa, Hint mitolojisinin

tesirlerini görmüyor değiliz. Fakat yerli an'ane, Hint tesirlerini kendi içinde

eriterek, kaybetmiştir. Buna karşılık Buryat Moğollarında, Hint ve Çin mitolojileri

birbirlerine karışarak, yepyeni bir kompozisyon meydana getirmişlerdi. Onlara göre,

"Dünyanın türeyişinden önce, Tanrı bir kaplumbağa yaratmış. Kaplumbağanın üzerinde

de, bir dağ peyda olmuş ve yavaş yavaş büyüyerek, Sumeru dağını meydana getirmişti.

Kutup yıldızı bu dağın üzerinde dururmuş. Kaplumbağanın her ayağı ise, dünyanın

dört bölgesini meydana getirmiş". Bu inanışta, Kutup yıldızının durumundan başka,

diğer motiflerin hepsi, dışarıdan gelmiş inançlardır. İran mitolojisine göre de,

"Elburz dağı" diğer dağların hepsinin "Anası" idi.

5

5. KUTSAL DAĞLARIN "BİR İNSAN GİBİ" DÜŞÜNÜLMESİ

"

"Türkler büyük dağlara kişilik verirlerdi":

Dede Korkut kitabında şöyle deniyor: "Karşı yatan kara tağun; yıkılmış idi, yüceldi

ahır". Göktürk yazıtları da şöyle diyor: "Süngükin tağça yattı;
Beglik uri kul

boldı", yani, "Kemiklerin dağ gibi yattı; beğliğe yaraşır soylu
oğlun, köle oldu".

Dağın yatması, yıkılması, yücelmesi veya insan kemiklerinin
dağ gibi yatması, hep

Türk mitolojisinin ifade özelliklerindendir. Manas destanında,
"Dağların büyük

bahadırlar gibi, bahadırların da bir dağ gibi görülmesi", hemen
her sahifede geçen

özelliklerdir. Hint mitolojisinde Buda da, Himalaya dağları gibi
görünürdü. Zaten

bu dağlar Buda'nın; Buda da, bu dağların sembolü idi.

Büyük devlet kurmuş ve yüksek bir toplum hayatı yaşamış
Türk halklarında, dağların

kişileştirilmesi (Animizm), ancak böyle edebi bir benzetme
şekline girmişti.

Aslında ise, "Altay dağlarındaki Katun, yani Hatun, Bey v.s. gibi
adlar, yalnızca

birer coğrafya ve yer adlarından ibaret değil idiler. Bu dağlar,
tıpkı insan gibi

konuşan, duyan, evlenen, çoluk çocuk sahibi olan, ruhlar gibi
düşünüyor ve

efsanelerde de böyle geçiyorlardı". Şaman dualarında ve şiirlerde, bu dağların

adları geçtikçe, bunların insan mı; yoksa dağ mı olduklarını anlamak, âdeta çok güç

bir konu haline geliyordu. "Dağlar birer ruh ve ruhlara da dağ haline girmişlerdir".

Bunlar eski animizmin birer hatıraları idiler. Dağlara "Han-Tanrı, Kayrakan,

Othon- Tenggere, Buzdağ- Ata" v.s. gibi, kutsal adların verilmesinin sebeplerini

de, yine bu eski hatıralarda aramak lâzımdır.

"

"Altay dağları, bir Han gibi görülürdü":

Altay bölgesinde söylenen masallarda ve özellikle Şaman dualarında, Altay

dağlarının adı geçtikçe, onlara Han (Kan) dendiği görülürdü. Onlara göre "Altay

dağlarının tümü kutsal idi. İçlerinde herhangi bir tepe, bütün Altayları temsil

edemezdi. Göğe yükselen zirvelerin hepsi birden, Tanrı yerine kadar uzanıyorlardı.

Büyük Tanrı Bay-Ülgen'in oturduğu Altındağ'ın, Altay dağları olması da çok

muhtemeldi". Altay dağlarının adını anarak, ona kurban veriyorlar, dileklerde

bulunuyorlar ve ondan sonra da ağlayıp yalvarıyorlardı.

"

"Altay dağlarına 'Kayın babamız' da derlerdi":

Es ırmağının kenarındaki Sakçak dağlarında yaşayan Sagay gelinleri, bu dağları

kendi kayın babaları gibi görürler ve "Kayın babamız" derlerdi. Türk yer adlarında,

"Ata" sıfatı ile biten, pek çok dağ adları vardır. Bunlardan çoğu, üzerlerindeki

yatırlardan dolayı bu ismi almışlardır. Bir çoğu için de "Ata" sözü, dağın adı ve

ünvanı gibi kullanılmıştı. Uygur ve Göktürklerin ataları da, ya dağ üzerindeki

kayından veyahut da mağaradan türemişlerdir. Hıtay (Liao) devletinin Ata- Mabedleri

de, Mu-yeh dağının üzerinde bulunurdu. Fakat dağın bizzat bir ata olarak görülmesi

Ortaasya'da çok az rastlanan inançlardandı. Yalnızca Altay bölgesinde, Miras

Suyunun kenarındaki Kölin dağına, bazı Altay Türklerinin "Törediğimiz dağ"

dedikleri duyulmuştur.

"

"Dünya dağını temsil eden yapma tepecikler":

Toprak veya taşların yığılması yolu ile meydana getirilen bu höyükler, Sümerlerin

Zikkurat'ların hatırlatırlar. Türk ve Moğol kavimleri yaptıkları bu tepelere "Oba"

derlerdi ve bunun için de bu inaniş, "Oba kültü" denmiştir. Bu inaniş, göre,

"Obalar, bozkırlarda topraklardan ve dağ geçitlerinde ise, taşların yığılması ile

meydana getirirlerdi. En ufak bir tepecik bile bulunmayan geniş bozkırlarda, bu

tepecikler kutsal bir dağ yerini tutar ve bunun üzerine çıkarak, ibadet ederlerdi.

Bazı Ortaasya kavimleri ise, böyle bir tepe yerine, sırf ibadet etmek için bir

çadır kurarlardı. Kurbanlarını bu çadır içinde sunarlar ve dualarını da aynı yerde

yaparlardı. Bu sebepten dolayı, böyle çadırlara da yine Oba adını verirlerdi".

"Moğolların yaptıkları Obalar", büsbütün Hint Pagoda'larına benzerdi. Bu höyükler,

genel olarak su kenarlarındaki bir yere, taş ve topraktan yapılırdı. Höyüğün

üzerine de, at takımları ile elbise ve yiyecekler konurdu.

Höyüğün tepesine bir

ağaç dikilir ve kenarlarına da süsler asalırdı. Umumiyetle yay, ok, kılıç gibi,

kendilerinin kullandıkları günlük silâhlar konurken; bunların yanına Garuda

kuşlarına âit figürlerin konması da ihmal edilmezdi. Bazı Moğol obaları ise,

oldukça büyük ve adeta Pagoda'lar gibi yapılmıştı. Bu obalar genel olarak "12

seki"den meydana gelirdi. Bunlar dünyanın "Oniki bölümü"nü temsil ederlerdi. Çin'de

de dünya ve bütün devlet teşkilatı "12 bölüme" ayrılmıştı. Bu düşünce düzeninin,

Çin'den geldiğine hiçbir şüphe yoktu. Höyüğün orta yerine ise, sivrice yapılmış ve

bir dağ zirvesi şekli verilmişti. Onlara göre bu da, "Sumeru" dağından başka bir

şey değildi. Bu âdetlerden de açık olarak anlaşılıyor ki, eski Ortaasya âdetleri

ile Çin ve Hint mitolojileri birleşiyor ve yepyeni bir düşünce kompozisyonu meydana geliyordu.

Bir Altay efsanesi de, başlangıçta tıpkı Altay Türklerinin yerli türeyiş efsaneleri

gibi başlıyordu. Fakat az sonra, Budist safsataları konuya hakim oluyor ve yerli

motifleri âdeta ortadan kaldırıyorlardı.

6

6. KUTSAL DAĞLAR İÇİN YAPILAN "TÖRENLER"

"

"Dağ başlarında Tanrıya tapınma":

Etnograflar Ortaasya halkları arasında yaygın olan "Dağlara tapınma" hakkında

önemli yazılar yazmışlardır. Bu yazılar içinde, dağlar üzerinde yapılan törenler de

toplanmıştır. Bu yazıdaki bütün bilgileri buraya aktaracak değiliz. Bizim

aradığımız şey, daha çok şimdiye kadar söylenenlere bazı yeni bilgiler katmak ve

meseleyi, daha açık bir şekilde ortaya koymaktır. Çin kaynakları, Göktürkler

hakkında bilgi verirlerken, Göktürklerin atalarının, Altay sıradağlarından biri

olan büyük bir dağın eteklerinde oturduklarından söz açarlar.

"Bu dağın zirvesi

tıpkı bir miğfere benzermiş". Yine aynı kaynaklara göre,

"Göktürklerin bu dağla

ilgileri olduğu için, adlarını da yine bu dağdan almışlar imiş".

Cengiz-Han

çağındaki meşhur Burkan- Kaldun dağının Moğollar arasındaki şöhreti, bu konu ile az

çok ilgilenmiş herkes için, bilinen bir şeydir. Cengiz-Han

sıkıldıkça, "Bu dağın

üzerine çıkar ve güneşe selâm verirdi."

Altay dağlarında yaşayan Beltir Türklerinin dağ tepelerinde yaptıkları kurban

törenleri, Türk kültür tarihi bakımından büyük bir önem taşıyordu: "Beltirler,

kurban törenine başlamadan önce, doğuda ve batıda olmak üzere, iki büyük ateş

yakıyorlardı. Doğudaki ateşe, 'büyük ateş' (Ulugot), batıdaki ateşe ise, 'Küçük

ateş' (Kiçik-ot) derlerdi". Doğu'nun kutsallığı ve önemi bu törende de ortaya

çıkılmaktadır: "Göğe yükselen bu ateşlerin dumanları, Tanrıya bir nevi haber

götürürlerdi. Bundan sonra tören başlar ve beyaz bir koç kesilirdi. Koçun etleri

parçalandıktan sonra, bir kısmı yakılarak, dumanları ve kokusu Tanrıya

gönderilirdi". Kurban edilecek at ve koçların, "Beyaz" renkli hayvanlardan

seçilmesi de, eski bir Türk âdetidir. Manas destanında ise, kesilen kurbanların

genel olarak, "Sarı" kısıraklardan seçildiği görülür. Bu yeni inançların da, Çin

tesirleri ile meydana gelmiş olmaları çok muhtemeldi.

7

7. YER KUŞAĞI

"

"Dünyanın kuşağı" olan dağlar:

Bu inanca daha ziyade, Türk kültürünün akraba batı kanadı olan Fin-Ugor

kavimlerinde rastlıyoruz. Mesela Ural dağları bölgesinde yaşayan Türk ve Fin

halkları, Ural dağlarını "Dünyanın kuşağı" olarak kabul ederlerdi. Onlara göre,

"Ural dağları, dünyayı baştan başa saran, taş bir kuşaktan başka bir şey değildi".

Bunun için Ruslarda Ural dağlarına "zemnoy poyas", "Yer kuşağı" derlerdi. Türkler arasında şimdilik bu konu ile ilgili fazla bir bilgi bulamadık.

"

"Uygurların 'Yeşil yeşim taşı dağı' ile Kaf dağı arasındaki benzerlikler":

"Kaf-Dağı" da Önasya mitolojisinin en önemli bir motifidir. Kaf dağı hakkında

rivayetler pek çoktur. Fakat en köklü mitolojik kaynaklara göre Kaf dağı, "Dünyayı

çeviren büyük bir silsile" idi. Bu konuyu "Yer kuşağı" ile ilgili bölümümüzde

inceledik. Yine rivayete göre, "Kaf dağının etrafını da büyük bir okyanus

çevirmiş. Yeşil bir zümrütten yaratıldığı" da söylene gelen rivayetlerden

biridir. Bu bakımdan, Uygur efsanesindeki "Yeşil yeşim" dağı ile aralarında bir bağ

olsa gerekir. Mütercim Asım Efendi Kaf dağı için şöyle diyor:
"Her sabah güneş

çıktığı zaman yeşil ve mavi görünürmüş. Göğün her zaman
mavi görünmesinin sebebi

de, bu şuaların göğe aksetmesinden ileri gelirmiş. Bu renk,
Bahri Muhite de

aksedermiş ve deniz de bu rengi almış".

"Yedi iklim" ve "Yedi bölge" de, hep Kaf dağına göre
ayarlanırdı. Babil'de de, "7

altındağ zinciri" ile "7 gezegen burcu"ndan söz açılırdı.
Budizm'deki Pagoda'lar da

bir nevi dünya dağının sembolü olarak yapılıyordu. Budistlere
göre Pagoda, temsili

olarak Kutup yıldızına kadar uzanıyordu.

T

Türklere komşu olan kavimlerde "Dünya dağı":

İranlılara göre "Elburz" dağları, büyük yaratılışın 18. senesinde
yaratılmıştı.

Aradan bir sene geçtikten sonra, yavaş yavaş diğer dağlar da
ondan çıkmaya

başladılar ve bu yolla Elburz bütün dağların anası olmuştu.
Hürmüz'ün Kanunlarını

ilân ettiği yer de , yine Elburzların üzerindeki bir zirve idi. Bu bakımdan, İran

mitolojisi ile Tevrat arasında bir benzerlik vardır. Bildiğimiz üzere, Musa da

"Şerâiti"ni Tûr-ı Sina dağı üzerinde ilân etmişti. Bunun için büyük dağlar İran

mitolojisinde, "bilgi ve faziletin bir sembolü" gibi idiler. Gerçi Elburz dağları,

iyilik Tanrısı Hürmüz'ün bir yurdu gibi görülürdü. Fakat Hürmüz'ün yanında, kötülük

Tanrısı Ehrimen'in de adamları yok değildi. Bu bakımdan dağlar, iyi ruhlarla

birlikte, kötü ruhların da gezindiği, kutsal, fakat korkunç bölgelerdi. Bazı eski

İran metinlerine göre Elburz'un etrafı da, tıpkı Kaf dağı gibi büyük bir "Okyanus"

ile çevrilmişti.

Hindu ve Buda dini mitolojine göre "Sumeru" veya "Meru" dağı, Tanrının oturduğu bir

yer idi. Tanrı dünyayı yaratırken, bu dağ, çok önemli bir rol oynamıştı. Onlara

göre yukarıda, bir çok gökler vardı ve göklerin hepsi de, Meru dağının üzerine

kurulmuştu. Yeri tutan da, yine Meru dağı idi. Bu dağ aynı zamanda Buda'nın da bir sembolü idi. "Buda, bu dağın şekli ile görünürdü". Bundan sonra artık dağın etrafında, yeryüzü çevrelenirdi. "Yedi çevre"den meydana gelen yer yüzünden sonra, "Dış çevre" gelirdi. Bu dış çevre de, "Sekiz bölge"den meydana geliyordu. Dış çevrenin dışında da "Dört kıt'a " vardı. Onlara göre güneş, ay ve yıldızların hepsi, Meru dağının etrafında dönerlerdi. Sumeru dağı, adı ile birlikte Altay ve Moğol Şamanizmine de girmiştir. Türk ve Moğol halkları bu dağa zaman zaman "Sumbur, Sumur, Sumer" adları vermişlerdir. Hint mitolojisinin bu kutsal dağı, aslında Himalaya dağlarından başka bir şey değildi. Babil kozmogonisine göre de, gök ve dünya, bir dağ üzerine kurulmuştu. Avrupa'daki Kelt mitolojisinde de, böyle kutsal bir dağ vardı "Güneş sütunu veya direği" adını verdikleri bu dağ, Ron nehri

kıyılarında bulunur ve güneşle ay da, onun etrafında dönerlermiş Yunan

mitolojisindeki "Ossa" dağının önemi de, herkesçe bilinen bir şeydir. Tevrat,

"Ararat" yani Ağrı dağına fazla önem vermişti. Avusturalya yerlileri ise dağ

tepelerinin, göğe sokulmuş bir yer ve Tanrı ya da en yakın bir yol olduğuna inanır

ve böyle anlatırlardı.

KUTSAL IRMAKLAR

"Kanlı suyum, taşkunı oğul!"

Dede Korkut

1

1. DÜNYA NEHRİ

Kutsal ırmaklar, Türk mitolojisinde çok önemli bir yer tutmuşlardı. Türk kitleleri,

büyük devletler kurduktan ve yüksek bir toplum hayatına geçtikten sonra bile, eski

kutsal ırmakları unutmamışlardı. Elbetteki yüksek toplum hayatına geçen

milletlerde, mitolojinin birçok teferuatı, zihinlerden silinmiş ve unutulmuş

olurdu. Meselâ Uygurlar, Orhun ile Selenga nehirlerinin birleştikleri yere, büyük

bir önem vermişlerdi. Çünkü onların ataları, bu iki nehrin kavşağında bulunan bir

adacıkta, gökten inen bir nurla doğmuş ve türemişlerdi. Diğer yandan, yine Orhun

nehrinin kaynaklarını aldığı dağlar ve ormanlar, çok daha önemli sayılmış ve burası

yüzyıllarca, birçok imparatorluklara başkentlik etmişti.

"Ötügen, Ordu Balığı, Kara-

Korum" gibi ünlü başkentlerin hepsi de bu bölgedeydi. Bütün bu bilgileri bir araya

toplayınca, Orhun nehrinin yalnızca kaynağının veya birleştiği; döküldüğü yerin

değil; tümü ile birlikte, bütün ırmağın kutsal olduğunu kolaylıkla anlayabiliriz.

Neden ve niçin kutsal olduğunun incelenmesi de ayrı bir iştir. Fakat yukarıda da

söylediğimiz gibi, bu tüm kutsallığın sebepleri, mitoloji belgelerinin kaybolması

nedeni ile, karanlık kalmıştır. Bu durum karşısında bile, elimizi ve kolumuzu

bağlayarak, böyle bir yetersizliğe karşıdan bakmamız, bizi mazur gösteremez. Bunun

için de, "Mukayeseli halk bilgisi" metodlarına baş vurarak, bu nedenleri aydınlatma

yoluna gitmemiz gereklidir.

2

2. ÇOŞKUN AKAN SELLER VE TÜRKLER

"

"Büyük kağanlar, çoşkun akan selle doğuyorlar":

Sel Türklerin hayal ve hislerinde, daima önemli bir yer tutmuştu. Hatta "Selçuk"

adı bile, köklerini "Sel" den alsa gerekti. "Selcik", küçük sele benzeyen bir

çocuk!

Macarlar, mitoloji bakımından Türk kültür çevresine bağlı idiler. Macarların büyük

kralı "Almoş", Macar devletinin kurucusuydu. Annesi, Almoş'a hamile iken, şöyle bir

rüya görmüştü: "Gece uyurken, Almoş'un annesinin karnından bir sel boşalmış. Sel,

büyümüş ve bütün dünyayı kaplamış". Anne, korku ile uyanmış ve bir Şamana koşmuş.

Rüyanın tabirini istemiş. Şaman da ona şöyle demiş: "- Sen bir çocuk doğuracaksın.

Bu çocuk büyüyünce, büyük bir hükümdar olacak ve bütün dünyayı egemenliği altına

alacaktır!"

Gerçi, İran kralı Daryüs'ün doğuşu da, buna benzer bir efsaneye bağlanmıştı. Ama

bunun gibi ve buna benzer efsaneler, Türklerde bir tane değildir. Pek çok çeşitli

türleri vardır: "Manas-Han'ın hatunu gece uyurken, bir rüya görmüş. Rüyada

karnından bir ağaç yeşermiş. Yavaş yavaş büyüyen bu ağaç, bütün dünyayı gölgesi

altına almış". Bu da ağaçlı bir efsane türü idi. Böyle efsaneler, Osmanlı

devletinde de çoktur.

Cengiz-Han'ın öz kabilesinin adı "Kıyan" idi. Cengiz'in torunlarının saraylarında

oturup tarih yazan ve sonra da bu tarihi onlara sunarak, büyük hediyeler elde eden

tarihçilere göre, "Kıyan sözü, türkçe 'Kayan', yani selden geliyordu". Yine onlara

göre, ünlü yiğitlere, "Kıyan Bahadır", yani "Sel gibi güçlü Bahadır" denirdi.

Bunlar, halk etimolojisidir. Fakat, bir kavmin inanışlarını yansıtır. Zaten,

mitoloji incelemelerinin amacı da budur. Çünkü, Cengiz devletinin büyük

imparatorları, böyle yazılmasını istiyorlar ve böyle konuşulmasından

hoşlanıyorlardı.

"

"İnsanların, kuruyup coşan suları":

Bu, her şeye hayat veren bir Tanrı nimeti idi. Bektaşî ve Alevî şairleri ilham

alınması ve güdülmesi gereken fikirleri de suya benzetmişlerdi. Şah İsmail'in

Hatayî mahlası ile yazdığı şu çok güzel nefesde bunu açık olarak görüyoruz:

"Bir boyu boylamak gerek,

"Bir sudan sulanmak gerek,

"Bir dili söylemek gerek,

"Feriştehler bilmez ola!"

Hatayî

İnsanların hayat ve talihlerinin, durgunlaşıp canlanması da,
suların kuruyup

çağlamasına benzetilirdi. Dede Korkut kitabındaki, şu güzel şiir
de bunun güzel bir

örneğidir:

"Aklındılu, görkli suyn,

"Soğulmuş idi, çağladı ahır,

"Kaba ağaçda dal budağun,

"Kurumuş idi, yeşerüp, gögerdi ahır!"

D

Dede Korkut

Çağlayan sular ve akıntılı seller, Türk mitolojisinin en önemli
konuları ve

motifleri idiler.

Bektaşî şairleri ise, Yunus'un ifadesini daha basitleştirirler.

Âşık Hasan'ın

aşağıdaki şu şiirinde "Çoşkun akan sel" deyimini görüp de,
Macar Kralı "Almos"un

doğuş efsanesi ile, Cengiz Han'ın kabilesi "Kıyan" veya "Kıyat"
boyunu

hatırlamamanın imkânı yoktur:

"Erlik midir eri yormak,

"Irak yoldan haber sormak,

"Cennetteki ol dört ırmak,

"Çoşkun akan sel bizdendir!"

"Çoşkun akan sel" deyimi elbette ki İran ve Arap edebiyatında
da çok idi. Fakat bu,

Türklerin de his ve düşüncelerini kaplayan, en önemli mitoloji
motiflerinden biri

idi. Buradaki türkçe ifade, bizi çok gerilere götürüyor. Biz bu
şiiri okurken fikre

değil; türkçenin akışına, deyimlerine ve sözlerine önem
veriyoruz.

3

3. KUTSAL IRMAKLAR

"

"Kutsal ırmaklardan yardım dileyenler":

Onan ve Kerülen nehirlerinin, Cengiz-Han'ın hayatı ile Moğol İmparatorluğunun büyük

tören ve kurultaylarındaki, önemini çok iyi biliyoruz. Cengiz-Han'ın, Kereyit

Hükûmdarı Ong-Han'a mağlûp olmasından sonra, "Balcuna" adlı nehre nasıl sığındığı

ve bu nehirden su içerek, arkadaşları ile birlikte ne şekilde yemin ettikleri,

tarihin meşhur olaylarından biridir. Bu sebepten dolayı "Balcuna" nehri, şimdi bile

mukaddes sayılan ve üzerinde mabetler yapılan bir yerdir. Bundan önce de, aynı

bölge halkı arasında kutsal sayılıyor ve Balcuna ırmağına saygı gösteriliyordu.

"Kutsal ırmaklar ve ırmak Tanrıları":

;

Biliyoruz ki Kimek ve Kıpçak Türkleri, Altay dağlarının batısı ile Güney Rusya

içlerine kadar uzanıyorlardı. İrtiş ırmağı da bu Türk kavimleri arasında büyük bir

saygı görüyor ve âdeta ona, Tanrı gibi tapınılıyordu.

Önce Sibirya'da türkçe konuşan kavimlerin, Lena ve Yenisey nehirleri hakkındaki

düşüncelerinin inceleyim. Bundan sonra, daha aydınlanıp ve daha ferahlamış olacağız. Bu nehirler, bir kıt'ayı baştan başa kesip geçen, büyük ırmaklardır. Bu sebeple Yakut'lar ve diğer Türkler, " Bu ırmakların kaynağını, dünyanın başlangıcı ve denize döküldükleri yerleri de, sonu olarak kabul ederlerdi. (Sibirya efsanelerine göre), bu nehirlerin kaynağı, cennette idi. Yani onlara göre, bunlar, kaynaklarını cennetten alan, gökten inen ve bir süre yeryüzünde aktıktan sonra, denize dökülerek, yer altı dünyasında kaybolan kutsal sulardı." Bu inanış, Ortaasya mitolojilerine hâkim olan, umumî bir prensipti. İşte bundan sonra, Orhun nehrinin kaynaklarının niçin kutsal sayıldığını daha iyi anlayabiliriz. Bu konuya az sonra daha derin olarak girecek ve meseleleri geniş bir şekilde ele almağa çalışacağız.

4. IRMAK KAVŞAKLARINDAKİ "KUTSAL ADALAR"

Hem Oğuz destanında ve hem de Uygurların menşe efsanesinde, kutsal bir nehir

motifine rastlıyoruz. Sonradan, Kıpçak Türklerinin ataları olan ve ağaç koğuşunda

doğduğu için de, "Kıpçak" adı olan bir çocuk, iki tarafı çok sarp dağlarla çevrili,

bir nehrin ortasındaki bir adacıkta doğmuştu. Esasen bu adacığın, Oğuz-Han'ın

hayatında da önemli bir rolü vardı. Oğuz-Han, "İt-Barak" kavmine mağlûp olunca, bu

adaya sığınmış ve kendi maneviyatı ile askerlerini yeniden topladıktan sonra, İt-

Barak'lara taarruz ederek, onları yenmişti. "Güneş soylu Kırgızların" menşe

efsanesinde de, böyle kutsal bir nehir kaynağı vardır. Buna göre, "Güneşle ilgileri

olan Kırgızların hükümdar aileleri, büyük nehrin kaynağında oturuyorlardı." Aynı

nehre, bütün motifleri ile birlikte "Han-nâme" de de raslıyoruz.

Bilindiği üzere Kitanlar, doğudaki Proto- Moğolların en kudretli ve âsil

bölümlerinden biri idiler. Hıtay devletini kurarak, Moğollar içinde gerçekten en

kudretli ve şerefli bir soy olduklarını ispat etmişler ve Çin tarihinde "Liao"

sülâlesi, Önasya tarihinde de Kara- Hıtay devleti ile, adlarını ebedileştirmişlerdi. Aslında Kitanlar 840 dan önce, Uygur devletinin en sadık

kölelerinden biri idiler. Devleti kuran hükümdarın karısı, uygur soylularından biri

olduğu gibi, aynı devlet içinde ayrı bir orduya ve toprağa da sahipti. Bu sebeple

Kitan dininde ve mitolojisinde, Uygur tesirlerini görmek her zaman için mümkündür.

İşte bu Kitanların , "Erkek ataları, beyaz bir ata ve hatunu ise, boz bir öküze

binmiş olarak nehrin kaynağından aşağıya doğru inmişler ve ırmağın bir kavşağında

karşılaşarak evlenmişlerdi."

5

5. KUTSAL IRMAKLAR KAYNAKLARINI "CENNET"TEN ALIYORLAR

"Kutsal ırmakların kaynağı olan Cennet denizi":

d

Ortaasya ve Sibirya halkalarının çoğu. Cennetteki bir göl veya denizin sütle dolu

olduğuna inanırlardı. Bu sebeple Altay Türkleri bu göle, "Süt-Ak-Köl", yani "Süt

gibi Ak Göl" demişlerdi. Tabîî olarak, bu gölün süt ile mi dolu olduğu; yoksa

içindeki kutsal suların, süt gibi ak olduklarından dolayı mı bu adın ona verildiği,

ayrı bir münakaşa konusudur.

Yakut Türklerine göre, "Gök Tanrısının tahtı, süt gibi ak bir dağ üzerine

kurulmuştu. Bu dağın üzerinde de yine süte benzer bir deniz vardı." Bundan da

anlaşıyor ki buradaki "aklık", kutsallığın bir ifadesi ve rengi idi. Altay

mitolojisinde ise bu inançlar, dış tesirler dolayısı ile, büsbütün dejenere edilmiş

ve değiştirilmişti. Onlara göre, "Hayatın kaynağı Süt-Ak-Köl idi. Ruhlar orada

kaynaşır ve insanlara ruh veren Yaratıcı, yani, Yayıçı da, onun yanında otururdu.

Yeryüzünde bir çocuk doğacağı zaman, bu gölden bir ruh alınır ve doğacak çocuğa

gönderilirdi. Bu göl, Süro adlı bir dağın üzerinde bulunurdu."

Bu kutsal dağın adı,

Hint mitolojisinden gelmiştir. Fakat aynı Altay mitolojisinde, eski İran tesirleri

yok değildir. Meselâ aynı rivayete göre, "Bu kutsal dağın üzerinde, 7 Kudai, yani 7

Tanrı bulunurdu." Kudai veya Kuday sözü de İran'dan gelmiş bir deyimdir. Ayrıca

İran mitolojisinde de böyle bir "Gökdenizi" vardır. Eski İran düşüncesine göre,

"Göğün en üstünde bir Hayat Ağacı vardı. Onun altında Gök-Denizi ve onun altında da

Gök-Dağı bulunurdu. Dünyadaki bütün ırmaklar, kaynaklarını bu Gök-Denizi'nden

alırlardı. Bu denize de Ardvisûra denirdi." Ortaasya mitolojisinde Gök veya Cennet

denizi motifi, çok yaygın olarak görülürdü. Bunların çoğu da, Ortaasya'ya has

özelliklerini kaybetmiş ve türlü şekillere girmiş masallardı. Yarı masal ve yarı

efsane şeklindeki şu hikâyenin bir özetini vermeden geçemeyeceğiz:

"Bir Hanın kızı varmış gökte yaşarmış bu Han,

"Her yana elçi salmış vermiş dağıtmış ferman.

"Garuda adlı kuştan, demiş, bir kanat bulun,

"Seviniz hiç yoktan, bana bir damat olun!

"Fakir bir avcı varmış, yola çıkmış hemence,

"Ap ak bir dağa varmış, başı gökte ipince.

"Bu dağın üzerinde, bir 'Süt denizi' varmış.

"Sütün orta yerinde, kuşun kendisi varmış.

"Kuşun her dört yanına Kutsal orman çevirmiş,

"Ölümsüz bir hayatı Kutsal orman verirmiş".

Sibirya'nın içlerine ve kuzeye gidildikçe, Cennet denizi motifi orijinalliğini

büsbütün kaybederek, garipleşir. Meselâ Tunguzlara göre,

"Kutsal bir dağ ve bu

dağın üzerinde de gümüşten goncalar açan bir çiçek fidanı varmış. Dağın etrafı ise,

bir Süt denizi ile çevriliymiş". Tunguzlar Ortaasya'daki bu motifleri duymuşlar;

fakat meselenin iç yüzünü anlayamamışlardı. Bu yolla,
mitolojinin aslı ile hiçbir
ilgisi olmayan, yepyeni bir masal meydana getirmişlerdi.

G

GÖKTEN YERE İNEN "CENNET" IRMAKLARI

"Şol Cennetin ırmakları, "

A

Akar Allah deyu deyu!"

Y

Yunus Emre

Büyük devlet kuran Türklerde mitoloji, eski inceliklerini
kaybetmiş ve kutsal

ırmaklar hakkındaki inançlar da, ancak birer belirti gibi
kalmışlardı. Fakat türkçe

konuşan Sibirya halklarında ise, durum böyle değildi. Onlar
eski mitolojileri ile

yaşamışlar ve dış tesirlerle de çok az ilgileri olmuştu. Bunun
için, eski

inanişların ve en önemsiz taraflarını bile, kaybetmemişlerdi.
Uçsuz ve bucaksız

ormanlar içinde yaşayan ve kendi dünyalarından başka bir
yeri tanımayan bu

kavimler, dünyayı kendi dağlarından, ormanlarından ibaret görmüşler ve kendi

d

"ünyalarını da buna göre kurmuşlardı. Elbette ki bu inançlar, kendileri tarafından

yeni uydurulmuş şeyler değildir. Bu inanışlar, yüzyıllardan beri, akrabalık v.s.

gibi bağlarla bağlı oldukları, Altay ve Ortaasya kültür çevreleri içinde gelişmiş

an'anelerdir. Önce, birbirleri ile aynı ve benzer olan bu inanışlar, zamanla dış

tesirler ile güneyde kaybolmuş, fakat kuzeyde devam edegelmişlerdi. Yakut Türkleri,

herhangi bir sebepten dolayı, yine bilemediğimiz bir çağda, Sibirya'nın ta

kuzeylerine kadar göç etmişlerdi. Fakat onların gözleri ve gönülleri eski

yurtlarından hiç ayrılmamış ve eski günlerini, her zaman anar olmuşlardı. Onlara

göre, "Güneşli, yeşillik ve meyvalarla dolu bahçeler, hep güneyde idiler. Esasen

bunlar, cennet-ten başka bir şey de olamazlardı". Bunun için de Yakut

mitolojisindeki Cennet, güneyde idi.

Yenisey kıyılarında oturanlar ise, "Dünyanın bütün düzeninin, bu ırmağa göre

düzenlemiş olduğuna inanırlardı. Onlara göre dünya, güneyden kuzeye doğru uzanıyor

ve dünyanın diğer bölgeleri de Yenisey nehirlerine paralel olarak sıralanıyordu.

Bunun sonucu olarak da dünya, başlıca iki önemli yön arasında kurulmuş oluyordu.

Güney ve kuzey olan bu iki önemli yön arasında en kutsal sayılanı da, güney tarafı

idi. Çünkü güney, göğün bulunduğu yerin bir sembolü idi. Yenisey ırmağı da,

kaynaklarını gökteki Cennetten alarak yere iniyor ve kendi memleketleri içinde

akarak, dünyanın sonu sayılan Kuzey buz denizinde sona eriyordu". Dünyanın bir

tarafının gök ve diğer tarafının da yer olması ile ilgili bir inancı Türkler

arasında göremiyoruz. Bu düşünce düzenine göre, yeryüzü, "Yukarıdan aşağıya doğru"

(Vertical) sıralanmıştır. Türklerde ise, "İnsanların yaşadıkları dünya ayrı ve gök

ise, ayrı birer gök olarak düşünölmüştü". Türkler yeryüzünü, daha çok, ufki

(Horizontal) bir düzen içinde tasavvur etmişlerdi. Çin düşüncesine göre de dünyanın

güney yönü Tanrıların bulunduğu gök tarafı idi. Fakat Yenisey bölgesindeki

kavimlerde, böyle bir Çin düşüncesi düzeninin tesirlerini aramak, beyhude olur

kanaatındayız. Yakut Türklerinin bu konu ile ilgili düşüncelerini anlatırken,

güneydeki sıcak ve güzel ölkelerin onlar için, dünyada bile bir cennet örneği

olduklarını söylemiştik. Ayrıca Yenisey Türkleri, ırmağın kaynaklarını aldığı

dağlara Gök-dağı adını veriyorlar ve bu yolla kaynak bölgesini kutsallaştırıyorlardı. "Iрмаğın esas kaynağını göğün 7. katından aldığı" da

söyleyerek, bu dağları büsbütün mitolojinin içine sokuyorlardı. Sıcak ve mutedil

bölgelerde yaşayan Türklerde ise durum bambaşka idi. Türkler, "Yüzlerini güneşe ve

doğuya" dönmek sureti ile yönlerini belirtirler ve doğuya ön, batıya ise arka

derlerdi. Sibiryâ Türklerinde ise, "yüz güneye" çevrilirdi. Bu yolla Güneye ön ve

batıya da arka denir. Yakut Türkleri ise, Lena ırmağına önem vermişlerdi. Onlara

göre, "Lena, dünyanın ortasında geçen bir Dünya ırmağı" idi. Yenisey Türklerinin,

kendi suları hakkında düşündükleri şeylerin hemen hemen hepsi, Yakut Türklerinde de

vardı.

"

"Yedi bölge, Yedi derya ve Yedi deniz":

Yunus Emre'de "Yedi deniz, yetmiş derya"dan söz açar. "Yedi iklim", yani 7 toprak

parçası gibi, yedi de deniz, yani su parçası vardı. Dünyadaki ırmakların sayısı

çoktur. Türk Halk ve Tasavvuf edebiyatında bunların sayıları değişir. Yunus'a göre,

Cennetin ortasındaki gölden dört yöne, dört ırmak çıkardı. Yukarıda da söylediğimiz

gibi, Budist mitolojisinde de böyle düşünülüyordu. Yine Yunus Emre Cenneteki dört

ırmak için şöyle diyor:

"Bir göl idim, kıldı erenler nazar,

"Deniz oldum, dört yana ırmak ile".

Yunus "Yetmiş derya", yani ırmaktan söz açarken, en eski Bektaşî şairlerinden biri

olan Abdal Musa da, "Yedi derya bizim keşkülümüzde" der. Şüphesiz ki Abdal Musa,

Yunus gibi çok derin ve bilgili bir kimse değil idi. Nitekim XV. yüzyılda yaşamış

olan Germiyanlı Ahmed Dâi de, Ceng-nâme'sinde "Yedi derya'dan söz açıyor. Şair

yerden toz bulutlarının yükselerek Yedi derya'ya saçıldığını söylüyor. Öyle

anlaşıyor ki, burada derya sözü, daha ziyade deniz anlamına kullanılmıştır:

"Göge tozdan bulut yerden ağırdı,

"

"Yedi deryaya hep toprak yağardı!"

Y

Yunus, derya ile denizi birbirinden açık olarak ayırmıştır:

"Kimi Tapduk, kimiYunus,

"Her biri derya, deniz!

6. KUTSAL "IRMAK HANLARI" VE TANRILARI

İran kaynakları ise, İrtiş nehrinin Türklerin bir Tanrısı olduğunu söylerler.

Aslında ise bu, İranlılara tamamı ile yanlış geçmiş bir haberdır. Kutsal

ırmakların, tek ve yüce Tanrının yerine geçmiş olması, pek muhtemel değildir. İrtiş

nehri, Türk ve Kilem mitolojisindeki, kutsal şeylerin bir kısmından başka bir şey

değildi. Bilindiği üzere Kem ve Yenisey ırmakları, Kırgız Türklerinin en eski

yurtları idiler. Göktürk yazıları ile yazılmış olan yazıtlara, diğer yerlere

nazaran daha çok ve daha sık rastladığımız bu bölge, Türklüğün meydana geldiği ve

geliştiği en önemli bir saha idi. Kem nehri havzasındaki kültür ve inanışlar, en

eski ve bozulmamış Türk an'aneleri arasında, önemli bir yer tutarlar. Bu bölgedeki

Kırgızlara göre, "Kırgız-Han adlı efsanevi ve Kutsal bir Han, Kem ve Yenisey

ırmaklarının zengin ve kudretli bir hanı idi". Öyle anlaşıyor ki, Kırgızların

yayıldıkları ve asırlarca yaşadıkları bu nehir vadisi, onların bir ana vatanı

olarak, toplumların kalplerinde yer almış ve bu hisler, mitolojide de kendilerini

göstermişlerdi. Kırgızlar, kendi nehirlerinin Hanlığını, başka bir adla

adlandırılan, kutsal bir Tanrıya ve ruha vermemişlerdi. Kendi kutsal nehirlerini,

yine "Kırgız-Han" adlı bir Tanrının idaresinde görmüşlerdi. Kem ve Yenisey

nehirlerinin yakınlarında uzanan büyük Abakan bozkırları, ile Türklüğün kuzey

sınırları olmaları, bakımından, çok önemli bölgelerdir. Bu Bozkırların adını,

Göktüklerin menşe efsanelerinde de bulabiliyoruz. Bu bakımdan bizimle olan ilgileri

açıktır. Bu bölge halklarına göre, "Abakan-Han adlı bir Han varmış ve bu Han'ı

otağı da, Abakan nehrinin kaynağında imiş". Abakan ırmağının birçok kaynakları

vardır. Fakat bu efsanede önemle anılan kaynak, bugünkü Teles gölünün batısında bulunuyordu. Bu efsaneye göre Abakan Han, ırmağın kenarında oturur ve ırmak ile beraber, onun bütün havzasını hükmederdi. Yine Kırgızlara göre, "Abakan-Han, aynı zamanda bir yağmur Tanrısı idi. İnsanlara yağmur gönderen bir Tanrı olması sebebi ile, kurak mevsimlerde kıra çıkılır ve ona dua edilerek, kurban kesilirdi". Bu efsaneden de açık olarak görülüyor ki, zaman zaman "Su ve ırmak Tanrıları" ile "Yağmur Tanrıları" birleştiriliyor ve su ile ilgili her şeye hükmeden Tanrılar meydana getiriliyordu. Bu Tanrıların, Göktürk yazıtlarında geçen Yer-Su ruhlarından başka şey olmadıkları açık olarak anlaşılmaktadır. Su ve ırmak Tanrılarını Altay panteonunda da görebiliyoruz. Altay Şamanizminde, Talay ve Yayık-Han adlı iki Tanrı vardı ki, bu her ikisi de sularla ilgili Tanrılardı. Tabîî olarak bu küçük Tanrılar, Büyük Tanrı Bay Ülgen'in maiyetinde

bulunur ve ona yardım ederlerdi: Talay-Han, (adından anlaşılacağı üzere), bir deniz

veya okyanus Hanı idi. Bu Tanrı, kudretli yer Tanrıları arasında dördüncü sırayı

alırdı. Yayık-Han ise, (yine adından anlaşılacağı üzere), taşan ve kabaran suların

Tanrısı idi. Onun evi. 17 denizin birleştiği bir yerde bulunurdu. Yer yüzündeki

bütün suların hakimi Yayık-Han idi. Bilindiği üzere Türkler Ural ırmağına da, Yayık

derlerdi. Öyle anlaşılıyor ki Talay-Han, Altay Tanrıları panteonuna dışarıdan

gelmiş, yabancı bir Tanrı idi. Türklerin gerçek ve en eski "Irmak Tanrısı"nın,

Yayık olması çok daha muhtemeldi. Türklerin taşan sular ve sellerle ilgili

inancılarını ayrı bölümlerimizde incelemiştik.

Türk mitolojisinde, "Irmak kenarındaki dağlar da kutsal idiler". Uygurların menşe

efsanesindeki kutsal ışık, iki nehrin birleştiği yerdeki bir dağ üzerine düşmüştü.

Altay Türklerinin inanışlarında da, bunu görüyoruz. Meselâ Es ırmağının kenarındaki

Sakçak dağı ile, Miras suyu kıyısındaki kara-dağ'lar, böyle kutsal dağlar arasında

önemli bir yer tutarlardı. Gelinler, bu dağlara "Kayın babamız" derlerdi.

"

"Hindistan ile İran'da, kutsal ırmak inançları ve Türkler":

Kaynağını gökten ve cenneten alan ırmakların başında Gani nehri gelir. Bu inanış,

Hint mitolojisinin en önemli konularından birini teşkil eder. Hint mitolojisine

göre, "Marvo adlı bir gök gölünün ortasında, Zambu adlı bir hayat ağacı yükseliyor

ve bu gölden de dört ırmak çıkarak göğün dört yönüne akıyordu. Bu ırmaklar, gökte

yedi kıvrım yaptıktan sonra yere iniyorlardı. Her ırmağın 500 kolu vardı. (Bazı

söylentilere göre ise) bu dört ırmak, Gök dağından şelale şeklinde yere

düşerlerdi".

Bilindiği üzere Kalmuk Moğolları, Budizm ile Hint mitolojisinin çok derin tesirleri

altında kalmışlardı. Zaman, zaman bunlarda, Çin mitolojisinin tesirleri de

görölmüyor değildi. İşte Çin ve Hint motiflerinin birleştii bir kalmuk inanışına

göre, "Gökteki bir dağ üzerinden, dört tane ırmak çıkarmış. Bu ırmakların

çıktıkları her kaya ise, bir hayvan şeklini andırırmış. Bu kayalardan, doğuda

bulunan file, güneydeki öküze, batıdaki ata ve bir diğeri de arslana benzermiş".

Eski Önasyada da, dört yana akan, dört nehirden söz açılırdı. Hristiyanlara göre,

"Cennetteki dört nehir, (tıpkı Hint mitolojisinde olduğu gibi) kaynaklarını Hayat

Ağacından alırlardı. "Bütün bunlar bize gösteriyor ki, insanlığın da birleştii

bazı müşterek fikir ve inanışlar vardı. Hint-Türk karışımı eski bir efsaneyi de

özetlemeden geçemeyeceğiz:

"Başlangıçta her taraf, bir su ile kaplıydı,

"Bu suyun ortasına, sanki bir dağ saplıydı.

"Bu dağdaki mabette, otuz üç Tanrı vardı.

"Tanrılardan birisi, yaratıp, yeri aldı.

"Ayrıca da bir erkek, bir de kadın idiler,

"İnsanı doğurdular, torunlar edindiler".

YER VE YER ALTI

"Yukarıda Mavi Gök, "

Aşağıda Yağız Yer "Yaratıldığında,..."

Göktürk Yazıtları

1. TÜRKLERDE, "YERE", "KARA" VE "KARAYER" ANLAYIŞLARI

"Yer" sözü, eski türkçede de tıpkı Avrupa dillerinde olduğu gibi, toprak, bölge,

dünya yuvarlağı ile yeryüzü anlamına gelirdi. Çindeki "Ti" sözü de, "Yer" in ifade

ettiği bütün anlamları kendinde toplardı. Yer, maddî yönü ile bir topraktı. Anadolu

Türklerinin deyimi ile "Kara toprak". Bizi besleyen, ama sonunda da, yine bizi

sinesinde saracak olan toprak. Bu sebeple eski Türkler "mezara" da "yerçün" yani

"yerci" demişlerdi. "yere batmak", "yere bat!" yani "Kaybolmak", "yok ol" sözleri

de, hep bu büyük sonla ilgili deyimlerdi.

Yer sözünün ikinci anlamı da arazî, toprak, bölge, diyar, memleket, kara ve

nihayet, yer dediğimiz şeylerdi. Fransızlar buna "la terre", Almanlar "das Land"

derler. Eski türkçede bu deyimın içtimaî anlamları da vardı. Eski Türkler zaman

zaman "Yurt, il ve vatana" da yer derlerdi. Onlara göre "hemşehri", bir yerdeş idi.

Yerli ve yurtdaş da, bu eski deyimın nihayet bir devamından başka bir şey değildi.

Su ile ilgisi olmayan toprak parçalarına, bugün niçin "kara" dediğimiz üzerinde

d

öürmayacağız. Ama şunu da söyleyelim ki, yalnız biz de değil; Ortaasya ve Sibirya

Türklerinde bile, yere hep "kara yer" denirdi. Yere, kara denmesi de, yalnızca

Anadoluda başlamış değildir. Ortaasyalı çok eski bir Türk şairi şöyle diyor

"

"Ediz arştın, altın karaga tegi"

"En yüksekteki gökten, en aşağıdaki yere kadar". Göğün özelliği yücelik (edizlik),

yerin ise aşağılık, en altlık, (altın) idi. Bu suretle kâinatta "dikine olarak iki

uç" vardı. "Yukarıda gök ve aşağıda ise kara", yani yer vardı. Bu örneklerden de

açık olarak görebiliyoruz ki, eski Türkler yere, yalnızca "kara" demekle de

yetinebiliyorlardı. Yerin rengi üzerinde, diğer bölümlerimizde duracağız. Yalnız,

yere "kara" diyerek geçen Karacaoğlanın şu şiirini de almadan geçemeyeceğiz:

"Evvel sen de yücelerden uçardın,

"Şimdi enginlere indin mi gönül?

"Derya, deniz, dağ, taş demez geçerdin,

"Karada menzilin, adın mı gönül?

Yerin de tabîi olarak türlü türlü çeşitleri vardı. Eski türkçede, türlü yerler

için, çeşit çeşit deyimler söylenirdi. Ağaçsız yerlere, "ak yer", çöllere "çölig

yer", ormanlık bölgelere de "bükli yer" v.s. denirdi. Bugün Anadoluda'da, küçük

orman parçalarına "bük" denir. Eski Türkler, kılavuzlara da "yerçi" demişlerdi.

Çünkü kılavuz, yeri ve bölgeyi tanıyan, yol açan ve yer hakkında bilgi veren bir

kimse idi. Savaşçı Türklerde "Kılavuzluk", çok önemli bir meslekti.

2

2. "TÜRK YERİNİ VE SUYUNU", RUHLAR İLE TANRI KORUYOR

"Kutsal yerler ile bölgeler" de, Türk düşünce tarihinin en önemli kısımlarını

teşkil ederler. Türklere göre bazı yerler, Kâbe toprağı gibi kutsal yerlerdi.

Türklerin düşürce düzenine göre bu yerler, yalnızca coğrafya anlamında bir bölge

değil idiler. Bu yerlerin yeri v suyu, kutsal ruhlar tarafından temsil ediliyor ve

korunuyordu. Bugünkü türkçemizde, "yer" dendiğı zaman, toprağı ve içinde akan

suları ile birlikte, bir arazi parçası hatırimıza gelir. Bu anlayış. Eski Türklerde

de vardı. Fakat yer, "toprak" anlamında kullanılınca, o zaman durum değışiyordu.

Çünkü yer, yani toprak ayrı; sular ise, ayrı kutsallıklara sahip idiler. "Yeri ve

suyu koruyan ruhlar" da, yine ayrı ruhlar idiler. Bu sebeple eski Türk yazıtları,

Türk milletinin bir yere konduklarını söylemek isterlerken, "o yerin, yerine suyun

kondular", şeklinde bir ifade kullanırlardı. Meselâ aynı anlama gelen, "Yerin-gerü,

subıngaru konadı" deyimini, bunun en açık bir örneğidir. "Yerin, yani toprak ile

suyun ruhları, yalnız kendine konan Türk milletinin koruyucu melekleri değil; Türk

milletini idare eden Türk kağanlarının da başarı ve kutvericileri idiler".

"Yer bütünü ile, tıpkı gök gibi, kutsal ve ayrı bir bütündü. Yerde, Türk milletinin

töresi ve ictimâî düzeni, yer ile göğün isteğine göre kurulmuştu. Devlet içinde bir

karışıklık veya bir isyanın meydana gelmesi, yer ile göğün isteğine aykırı idi". Bu

sebeple Türk Kağanları, isyan eden âsileri mızraktan geçirdiklerini söylerler iken,

bunun "yer ile gök tarafından emredildiğini" söylemeği de ihmal etmezlerdi. Meşhur

Uygur hükûmdarı Bayançur Kağan, bu isyanları nasıl bastırdığını anlatırken şöyle

diyordu:

"Kulum, künim budunıg, Tengri Yir ayu birti, anda sançdım!":

"Kölem ve cariyem olan

bu budunu, Gök ile Yer emrettiği için, orada mızrakladım!".

Kuzey Altaylarda oturan

Türklerin efsane ve masallarında da böyle deyimlere rastlayabiliyoruz. Meselâ iki

savaşçı karşılaşınca birbirlerine: "Ne göğe ve ne de yere dua et!" derlerdi. Yani

bununla da "Seni, benim elimden hiç kimse kurtaramaz", demek isterlerdi. Bu

metinlerde yer ile gök, tıpkı kutsal birer eş gibi görünürlerdi.

"Gök ile yerin düzeni", devlet ile içtimaî hayat düzeninin de bir sembolü gibi idi.

Onlara göre, "Gökle yer bir düzen içinde bulunurlarsa, budun ve devlet de, düzen ve

asayiş içinde yaşırdı". Bilge Kağan'ın yazıtında, Dokuz Oğuz kavminin kendi budunu

olduğundan bahsediliyor ve "Tengri yir bulgakin üçün", yani "Gökle yerin karışması

sebebi ile" kendilerine düşman olduğundan söz açılıyordu.

Yerle gök niçin

karışmıştır ve bunun için de, kendi budunu olan Dokuz Oğuz kavmi, Bilge Kağan'a

niçin düşman olmuştur" Tabîî olarak, bunun izahı güçtür.

3

3. YERLE GÖK, BERABER YARATILDI

"

"Eski Türkler yerin de, Gökle birlikte yaratılmış olduğuna inanırlardı":

"Gökle ilgili bölümümüzde, gerçek ve sonsuz gökten başka, dünyayı bir kubbe gibi

kaplayan maddî bir göğün varlığından da söz açmıştık.

Göktürk yazıtlarında,

"Yukarıda mavi gök ve aşağıda yağız yer yaratıldığı zaman" şeklinde söylenen meşhur

giriş, hafızamızdadır. Az önce Kutadgu Bilig'den aldığımız bir şiir de, yine buna

benser bir ifade görmüştük. Kutadgu-Bilig elbetteki, kuvvetli bir şekilde,

İslâmiyetin tesirleri altına girmişti. Buna rağmen, eski Türk dilinde ve

edebiyatında kullanılan deyimler kaybolmamış ve o çağda da devam edegelmişti.

Meselâ Göktürk yazıtları göğün yüksekliği için "Üze" sıfatını kullanırlardı.

Kutadgu-Bilig de ise, bu sıfatın yerine, yine aynı anlamdaki "Ediz" sözü geçmişti.

Göktürkler, yerin kainattaki yerini göstermek için "asra" deyimini kullanıyorlardı.

Eski türkçede as sözü, "aşağı" demektir. Göktürkler, yere asra (= as-ra) demekle

de, aşağıya doğru bir yön göstermiş oluyorlardı. Türkçedeki asra sözünün manasını

daha iyi anlayabilmek için, buna örnek olarak başka bir deymi de gösterelim.

Meselâ eski ve yeni türkçede song, yani "son" sözü; sonuy, yani belirli ve tayin

edilmiş bir son ucu (terminus) gösteriyordu. Son sözüne bir yön eki takarak, sonra

(= son-ra) dediğimiz zaman, durum değişiyor ve söz, kendi kendine iki ayrı anlam

ifade etmeğe başlıyordu. Bu anlamlardan birincisi, sona doğru bir gidiştir; diğeri

de son denen noktadan, sonsuzluğa kadar uzanan bir mesafedir. Kanaatımıza göre

Göktürkler, "asra yağız yir" derler iken, yalnızca "aşağıda yağız yer"

demiyorlardı. Yeryüzünde, karanlık sonsuzluklara kadar gider "yer ve yer altı

dünyası" da, bu anlamın içine giriyordu.

Kutadgu-Bilig'in İslâmiyetin tesirleri altına girdiği bir gerçektir. Fakat şimdiye

kadar, "bu eser İran edebiyatının tesirleri altına girmiştir", denmiştir de;

kelimeler, deyimler ve cümleler bakımından eski Türk dilini ve edebiyatını devam

ettirmiştir, denmemiştir. Bir edebiyatın en kuvvetli silâhı, kendi dilidir. Eski

dilini kaybetmemiş bir edebiyat, nasıl oluyor da, İran edebiyatının bir kopyası

sayılıyordu? İşte anlaşılmayan nokta bu idi. Kutadgu-Bilig'den, yerle göğü yaratan

için söylenmiş iki cümle alalım:

1. "Yerin, kökni yaratgan": "Yeri, göğü yaratan!"

2. "Yerli, kökli yaratgan": "(Kâinatı), yerli, göklü, yaratan",
Şüphesiz ki bu her iki cümle de, İslâmiyetin tesiri altında
olarak söylenmişti.

Fakat bu sözlerin, türkçe bakımından olduğu kadar, mana
itibarı ile de, müslüman

olmayan Göktürk yazıtlarından bir farkı yoktu. Bunun nedeni
de, eski Türk dini ile

İslâmiyet arasında, büyük farkların bulunmasından ileri
geliyordu.

4

4. ÇÖKEN VE BATAN MADDİ DÜNYA

Eski türkçedeki "yer" sözü, yeni türkçede olduğu gibi, "dünya"
anlamına da

geliyordu. Meselâ şu eski türkçe metinde "şafağın söküşü ve
güneşin doğuşu ile

dünyanın nasıl aydınlandığı", şöyle anlatılıyordu. "Şafak söktü,
dünya aydınlandı;

gün doğunca her şeyin üzeri ışık doldu". Eski ve yeni
türkkçede "katı yer"

dediğimiz zaman, sert toprak aklımıza gelir. Bu deyim, Avrupa
dillerinde de vardır.

Yerin bütün sertliğine katılığına rağmen, yerin çökmesi, bir
benzetme, bir atasözü

gibi de olsa, eski Türk edebiyatında az çok yer almıştır:

"Ey Türk milleti!

"Gök yıkılmasa,

"Yer çökmese,

"

"Seni, kim ortadan kaldırabilir?..."

Bu sözlerden de anlaşılıyor ki, göğü yıkabilen bir kabuk gibi düşünen eski Türkler,

yerin de bir çatısı olduğuna inanıyorlar. En büyük felâket ve belki de "kıyamet",

göğün çökmesi ve yerin de yıkılması idi.

Bu düşünce, bugünkü konuşmalarımızda da yer almıştır. Osmanlı edebiyatında bile,

"büyük bir ordudan" söz açılırken, "Yer götürmez asker" denirdi. Yerin

taşımayacağını söylemek sureti ile, ordunun büyüklüğünü ifade etmek isterlerdi.

Altay dağlarında oturan Türkler bile, "Bu yerding üstündö", yani "Bu yerin üstünde"

derler iken, "bu dünyanın üstünde" demek isterlerdi.

Altaylılar yer sözünü,

yalnızca "dünya" için kullanırlarken, "Rusya" ve "Çin" gibi devlet ve ülkeleri

ifade etmek için de, "Orus yeri", "Kıtay yeri" demekten geri kalmazlardı.

5

5. YERYÜZÜ VE YERKABUĞU

"

"Türklere göre yeryüzü ve yer kabuğu":

Eski ve yeni türkçemizde "yer", bir "kumaşın veya başka bir şeyin yüzü" için de

söylenirdi. Meselâ eski Türkler, "yeşil yüzlü ipekli kumaş" için, "yeşil yerlig

barçın" derlerdi. Eski Türklerin "Yeryüzü" için kullandıkları en önemli deyim ise,

"yer kırtışı" dır. Kaşgarlı Mahmud'un sözlüğünde "kırtış" yalnızca "yer" sözü ile

beraber geçerdi. Uygurlar ise, bu söze daha geniş bir anlam verirlerdi. Meselâ,

"insan yüzü" ile başka şeylerin yüzüne de, "kırtış" derlerdi. Aslında ise "yer

kırtışı", dünyanın dış kabuğu veya yüzü olmalıydı. Bu deymi bugünkü Ortaasya Türk

lehçeleri ile karşılaştıracak olursak, esas anlamına daha iyi anlamış oluruz.

Meselâ Kırgızlar, "yerin sathına" veya "yer kabuğuna" "cerdin kırtışı" derlerdi.

Saban girmemiş, yaban yerlere de "kırtıştuu cer", "kırtışlı, kabuklu yer" adını

verirlerdi. Bunadan da anlaşılıyor ki, "Bir yer, sabanla çizildikten sonra, o yerin

bekâreti ve orijinal kabuğu kalmıyor ve Allahın yarattığı yeryüzü de bozulmuş

oluyordu".

Eski Türk kitaplarında, "dünyanın yüzü", yani "kırtışı" ile ilgili birçok bilgiler

vardır. Bunların en önemlilerini bir araya getirerek, bu konuyu aydınlığa

kavuşturmağa çalışacağız. Meselâ şu şiirde yeryüzünün, altın beyazı veya grisi gibi

bir renk aldığı söyleniyor:

"Ajun kırtışı boldı altun öngi,

"Yaşık za'feran kıldı, yakut öngi".

"Acunun yüzü oldu, altın beyazı,

"

"Güneş safran çıkardı, yakut beyazı!"

Aşağıdaki şiirin manası ise henüz daha iyice anlaşılmamıştır.

"Rumî kızı" okunması

gereken bu sözü Rodlof, "Rumî kozı" diye okumuştur. Buna rağmen çıkardığı mana, ne

kendisini ve ne de bizi tatmin edebilmiştir. Buradaki Rumî kızı'nın yani Rumî/eli

kızının güneşin bir sembolü olması çok muhtemeldir. Güneş yüzünü yere gizleyince,

yani batınca; dünyanın yüzü de tıpkı bir zenci gibi kapkara oluyordu:

"Yüzün gizledi yirke, Rûmî kızı,

"Ajun kırtışı boldı, zengi yüzi"".

"Yüzün gizledi yere, rumeli kızı,

"

"Acunun yüzü oldu, tıpkı bir zenci yüzü!"

Güneşin batıda batması dolayısı ile, "Rûm-eli" ile münasebete getirilmiş olması çok

muhtemeldir. Eski Türkler, "gökyüzü" için de "kalig kırtışı" derlerdi. Kalig

sözünün esas anlamını gökle ilgili bölümümüzde incelemiştik. Gökyüzü de zaman zaman

rengini değiştiriyordu:

"Usuz yattı, saknu bin ança odug,

"Kalıg kırtışı tuttı, kafur odug".

"Uykusuz yattı biraz, düşünüp ayık durdu,

"Gökyüzünün rengi de kâfur rengiyele doldu!"

"Kuğu'nun beyaz rengi", temizlik, saflık ve iyiliğin sembolü idi.
bu inanış, Altay

mitolojisinde olduğu gibi, Avrupa ve Önasya an'anelerinde de,
pek yaygın bir halde

idi. Ortaasya ve Avrupa mitolojilerine göre, "Kugu, aslında
kutsal bir kız idi. Bu

kız, kuğunun beyaz tülünü üzerine giyince kuğu olur ve
çıkarınca da, kız olurdu".

Bize göre eski Türk şiirlerinde "kuğu kırtışı" diye geçen bu
deyim, mitolojik "Kuğu

tülü" ile ilgili olsa gerektir. "Kuğunun beyaz tülü" ile ilgili iki
eski Türk

şiirini Kutadgu-Bilig'den alarak buraya koymağı faydalı
görüyoruz:

"Yaklaşık koptı, kögsin köterdi yana,

"Kuğu kırdışı boldı, dünya, sana".

"Güneş çıktı, göğsünü, (göğ) yükseltti yine,

"Kuğunun benzi gibi, beyaz oldu tüm dünya!"

Şair, güneşin ışıklarına büyük bir önem veriyor ve dünyanın apak olduğunu söylemek

istiyor. Ayrıca kuğunun beyaz tüyünün başa giyilmesi kâfi değildi. Gönlü de böyle

temiz yapmak lâzımdır diyor:

"Kuyu başka kirse kuğu kırtışı,

"Kuğu teg örüng kılgu könglin kişi!"

"Kimin başına girse, kuğunun beyaz dışı,

"Kuğu gibi gönlünü, beyaz etsin o kişi!"

"Eski Türkler Yeryüzüne, Yer sağrısı derlerdi":

Eski türkçede "deri"ye sağrı dendiği gibi, her şeyin yüzüne de sağrı denirdi. Yer

sağrısı deyimi, tam manası ile "Dünyanın kabuğu" anlamına geliyordu. Meselâ eski

Türklerde, "Kişi sağrısı yüz", diye bir de atasözü vardı. Sıcakla, soğukla ve türlü

hava şartları ile karşı karşıya olan yüz, insan derisinin en sert ve katı olan

tarafıdır. Bu sebeple gerçek deri, ancak yüz derisi idi. Bunun, başka bir anlamı da

olmalıdır:

"

"İnsan yüzü en katı derilerden biri olduğu için utanması da az olurdu"

6

6. TÜRKLER VE "YERİN RENGİ"

Bundan önceki bölümlerimizde yere yalnızca "kara" dendiği söylenmiş ve bununla

ilgili olarak, Ortaasya ve Anadolu edebiyatından örnekler vermiştik. "Kara toprak"

deyimi, Osmanlılarda olduğu kadar Kırgız Türklerinin edebiyatında ve Çağatay

lehçesinde de çok yaygındır. Özbekler, buna "kara tofrak" derlerdi. Rengi kara olan

topraklarla beraber, manevî anlamda toprağa ve "mezara" da böyle denirdi. Ali Şir

Nevaî, "cansız cisimden hiçbir şey hasıl olmaz; o, gülsüz bir kara toprak gibidir",

diyor. "Gülsüz kara toprak da, ay ışığı olmayan karanlık bir gece gibidir":

"Cismdin cansız ne hasıl, ey Müselmanlar kim ol,

"Bir kara tofrag tegdür, kim gülü reyhanı yok!

"Bir kara tofrak kim yoktur gülü reyhan ana,

"Ol karangu gece tegdür, kim mehi tâbanı yok!"

A

Ali Şir Nevaî

"Kara toprak" sözünde ve yukarıdaki şiirde, İran edebiyatının tesirleri yok

değildir. Ne yapalım ki "Kara yer" ve "Kara toprak" Türk âleminde, İran dilinden ve

edebiyatından hiçbir haberi olmayan Türklerde bile, kullanılan bir deyimdir. Bu,

Türk düşünce düzenine göre türemiş ve söylenmiş bir anlayıştır. Dede Korkut'da Ulaş

oğlu Kazan Beg'in otağını diktirmesini şöyle anlatıyor:

"Bir Gün Ulaş oğlu Kazan Beg yerinden turmuş idi. Kara-yerün üzerine otahların

diktürmüş idi. Bin yerde ipek halıçası döşenmiş idi..."

"Yağızlık, toprağın rengi idi": Türklere göre yer ve toprağın ilk rengi, herhalde

"Yağız" idi. "Kara-yer" deyimini bilmiyoruz ama, "Kara toprak" sözü daha sonradan

çıkması olsa gerekti. "Göktürkler ve Uygurlar" da yere "Yağız yer" derlerdi.

Kaşgarlı Mahmud'a göre "Yağız", kırmızı ile siyah arasında bir renktir. Toprağın

rengi, bu renk karışımına benzetilerek yağız denmiştir.

Bugünkü türkçemizde

kullandığımız, "Yağız at" ve "Yağız delikanlı" deyimlerimiz de aslını yine bu

toprak renginden almıştır. Yağızın yanlış olarak siyah renk anlamında kullanılması,

sözün aslını bilmemizden ileri geliyor. Yoksa Türkler kapkara bir zenciye, yağız

veya yağız delikanlı dememişlerdi. Altun Yaruk adlı meşhur Uygurca kitabı, Çince

paraleli ile karşılaştırdığımız zaman, karşımıza çok önemli meseleler çıkar.

Uygurcadaki Yağız yir, Çinde daima Ta-ti, yani "Büyük yer", "Büyük dünya" deyimini

ile karşılanmıştı. Bazan da Çincedeki "Büyük Dünya" deyimini türkçede "Ağır, ulug,

yağız yir", yani "Kutsal, saygıdeğer, büyük, yağız yer" şeklinde tercüme edilmişti.

Bundan anlıyoruz ki eski Türklerde Yağız yer deyimi, doğrudan doğruya bütün dünyayı

ve dünyanın tümünü ifade ediyordu. Bazan da yalnızca "Yağızlı" deyimi "Dünyalı"

anlamını karşılıyordu. Tıpkı Karahanlılardaki "Yirli, kökli" yani "Yerli, göklü"

gibi. Tabî olarak bütün bu anlamları Çince karşılıkları ile mukayese ederek

öğreniyoruz. Zelzele için de, "Dünya tepreniyor" anlamına "Yağız yir tepreyür"

denirdi.

Yalnız, "Yağız" sözü ile "Yavız"ı birbirinden ayırmak lâzımdır. Altun Yaruk adlı

Uygur kitabı dünyaya "Yağız yer" derken, "iyi olmayan alâmet, işaret belirtilerine"

de "Yavuz" diyordu. Yavuz sözü de, bu deyimden çıkmış olmalıdır.

Eski Türkler göğe renk verirken "Kök", yani "Gök", "Mavi" derlerdi. Karahanlılar

çağında ise göğe "Yaşıl", yani yeşil denmeğe başlanmıştı. Fakat yerin rengine

"Yağız" diyorlardı. Bu deyim değişmemişti. Aşağıdaki şiir, bunun güzel bir

örneğidir:

"

"Yağız yer, yaşıl kök; kün, ay birle tün"

"

"Yağız yer, yeşil gök; güneş, ay ile gece",

Göğün mavi rengine "yeşil" diyen eski Türkler, yeşil renk için de aynı deymi

kullanırlardı. Baharın gelmesi ile her tarafın yeşilliklerle donanmasını da şöyle

anlatıyorlardı:

"

"Yağız yer, yeşil torku yüze badı!"

"

"Yağız yer, yeşil ipekten bir tül bağladı!"

"

"Yerin bakır gibi kızıl olması":

Bu inanış Türk mitolojisinin önemli bir motifi idi. Sibirya'da olduğu gibi bu

deyim, Karahanlılar tarafından da biliniyordu: "Yağız yer bakır bolmangıça kızıl",

mısrasında, bu benzetme açık olarak görülmektedir. Bu bakımdan Altaylarda yaşayan

Telengit Türklerinin "Kıyamet günü" (Kalgancı çağ) hakkındaki şu şiirleri de önemli

bir vesikadır:

"Kıyamet çağı gelende,

"Gök demir olur kalır, yer bakır olup kalır;

"Hakanlar, hakanlara, düşmanlık içre kalır,

"Uluslar, ulusları, boğmağa hazırlanır,

"Parça, parça olarak, katı taşalar ufanır,

"Katı ağaçlar ise, yumuşayıp uzanır,

"İnsanların boyları, ancak bir karış kalır,

"İnsanların dizgini, küçüklür, çok kısılır,

"Bey ile soysuzları, kimse ayırmaz olur,

"Babalar, çocukları, bilmez tanımaz olur,

"Çocuklar, babaları, tanımaz saymaz olur,

"Sarımsak başta biter, yerlerde bitmez olur,

"Altın öyle büyür ki, at başı ölçmez olur,

"En iyi yemekleri, hiç kimse yemez olur,

"Yerden altınlar çıkar, hiç kimse bakmaz olur,

"Dünyada insan kalmaz, altın alınmaz olur!

Gerçi Yağız yer, kutsal ve büyük bir varlıktı. Fakat onun süsü ve iftihar ettiği

şey, yalnızca insan idi. Yer yüzünde bilgi ve fazilet, ancak insanoğlunun elini

uzatması sayesinde meydana gelmişti:

"Yağız yer üze, yalınguk oğlı elig,

"Kötürdi, kamugka, yetürdi bilig!"

"Yağız yerin üstünde, insanoğlu elini,

"Götürüp, yetiştirdi, herkese bilgisini!"

"

"Yağız yer" ile "Kara toprak" arasındaki fark:

Türkler "Yağız yer" deyimini, gök gibi kutsal ve güçlü dünyamız için söylemişlerdi.

Yağız yer de, Gök gibi insanların kaderine hükmeder, Türk devletinin karışmasında

ve düzeninde sözü olurdu. Türk Kağanına âsileri kırması ve düzeni kurması için,

buyruklar verirdi. "Yağız yer, Yüce Tanrının bir kolu ve bir parçası" gibi idi.

"Toprak" ise, maddî ve ölümlü dünyanın bir kısmı idi. Bu sebeple Türklerin çoğu,

"Kara toprak" sözü ile hemen "ölüm" ve "mezarı" hatırlarlardı. Anadolu'da, "Toprak

onun başına" bedduamızla, ne demek istediğimizi hepimiz biliriz. Toprak, ölümün bir

sembolü gibidir. Ölen bir dost için kullanılan, "Toprak salmak" deyimi de, Türk

kültür ve an'anesinin üzüntülü; fakat vefa hislerini canlandıran güzel bir

hatırasıdır. Çoğu Türk lehçelerinde "Toprak salmak" sözü, "ölen bir dostla

vedalaşmak" anlamına gelirdi. Ölen bir akraba veya dostun mezarının başına gidip,

birkaç kürek toprak atmak!... Toprak salmak sözünün başka manaları da vardır, fakat

en güzeli ve en hislisi budur. Ortaasya'daki bazı Türklere, "İnşallah buluşalım",

derseniz, onlar da "Topraktan dışarı olursak", yani ölmezsek, diye cevap verirler.

İslâmiyetin her türlü tesirlerine ve türlü düşüncelere rağmen Türkler, bir türlü

"Topraktan geldikleri" hakkındaki hislerini kaybetmemişlerdi. Topraktan türeyişle

ilgili konuları, yaratılış destanlarını anlatırken inceleyeceğiz.
İnsanın türediği

toprak, yapışkan ve sakızlı toprak, daha doğrusu eski Türklerin
dediği gibi "Sağız

toprak" dır. Biz Anadolu Türkleri, bu toprağa "Balçık" ve "Yağız
toprak" da deriz.

Fakat Türkler dışarıdan gelen bu inanca da fazla önem
vermemişlerdi. Türkler için

önemli olan, ya gökleri tutan "tozlu toprak" veyahut da,
baharın gebe bir kadın

karnı gibi şişen "kabarık" toprağı'dır. "Doğudan toprağın
kokusunu ver" sözü,

Anadolu'da ve Osmanlı edebiyatında söylenmiş bir
atasözüdür. Aşık Veysel'in toprak

şiiirini hepimiz biliyoruz. Bunu, burada, yeniden söz konusu
edecek değiliz. "Toz ve

tozlu topraklar, atlıların ve saççıların ayrılmaz
arkadaşlarıdır". Bu sebeple

eski Türk şiirlerinde toprak tozsuz, toz da topraksız olamazdı.
Aşağıdaki şu çok

eski Türk şiirinde, bir savaş başlangıcından söz açılıyor ve
"Oğrak" adlı bir

kabile ile de birleşilerek nasıl yola çıkıldığı anlatılıyor:

"Ağdı kızıl bayrak,

"Yetşü, kelip Ograk,

"Toğdı kara toprak,

"Tokuşup, anın keçtimiz!"

"Dalgalandı kızıl bayrak,

"Bize geldi, dost il Oğlak,

"Toza boğdu kara toprak,

"Döğüşük de geç kaldık!"

"Kara yer" ve "Kara toprak" ile ilgili bölümümüzü bitirirken,
yüzyıllarca önce,

güneyden Sibirya'nın buzlu Tundralarına sığınmış, belki de bin
seneden fazla bir

zamandan beri, Türk kültürünü büyük bir vefa ve sadakat ile,
kutsal bin emanet gibi

ruhlarında saklamış olan Yakut Türklerine dönmeden
yapacağız. Onlar da yere, "Kara

yer" derlerdi. Onlara göre de, her şeyin anası ve başladığı,
bittiği yer, kara yer

ve kara topraktan başka bir şey değildi. Yakut Türkleri de
birine beddua edecekleri

zaman, tıpkı bizim gibi, "Boğazın toprakla dolsun", derlerdi.

7. YER ALTI DÜNYASI

"

"Yer Ana adlı ruh, yerin ve toprağın sahibi gibi idi":

Yer altı ne kadar derinde ve nerelere kadar giderdi. Bunu o çağda kimse bilmezdi.

Ama Türklerin de bir düşüncesi vardı. Bunun için, Türk kültürünün en eski şekline

sahip olan Yakut Türkleri, dünyaya "Dipsiz dünya" demişlerdi. Yakutlar, "Yer ve

toprağı bir ana, tıpkı güçlü ve kutsal bir kadın gibi" düşünmüşlerdi. Bu sebeple

Yakut şiirlerinde toprağın adı geçtikçe, toprağa hep "Ana Toprak" dendiği

görülüyordu. "Ana Toprak" deyimini, "Kâinat ruhunun" umumi bir adı idi. Bunun için

Yakut efsanelerinde sık sık, "Sekiz köşeli Yer-Ana'nın sarı göbeği"nden söz

açılırdı. Bazan da yerin göbeği, "Yer-Ana'sının kalkık memesi" olurdu. Her şeye can

veren, taşıp ve çoşan kaynak, "Yer Ana"nın kendisinden başka bir şey değildi.

"Sekiz ayığ Ana" yani "Sekiz Yaratıcı Ana" gibi, yer ruhlarının çoğu da kadındı,

"Yerimi ve toprağımı temsil eden Sekiz Ana'ma, 6 yaşında bir boğa kurban ediyorum"

derlerdi. Bu Sekiz Ana'dan başka, diğer Sekiz Yer altı Tanrılarının da adları

geçerdi. İyilik gönderen ruhların yanında, insanlara ve hayvanlara hastalık ve

felâket gönderen ruhlar da vardı. "Yer altı dünyasının Sekiz Soyu türemiş ve dal

budak salmışlar; fakat aralarında bir geçim ve sulh düzeni kuramamışlardı". Bu

sebeple, onlardan söz açıldığı zaman, "Yeraltının Sekiz geçimsiz soyu" da denirdi.

Tıpkı İslâmiyetin "Eshab-ı Kehf"i gibi bunlara, "Uyuyan Sekiz Sersem Soy" lâkabı da

verilirdi. Yakut Türklerinin dininde, yer altı Tanrılarının büyük bir panteonu

vardı.

Yakut Şamanları zaman zaman şekil değiştirerek yeraltına inip, yer altı dünyasını

gezerler ve yukarı çıkınca da ne gördüklerini uzun uzun anlatırlardı. Fakat Yakut

dini ile ilgilenen otoritelere göre, Yakut Şamanlarının yer altındaki seyahatları,

onlara sonradan girmiş hurafelere göre düzenlenmişti.

Yakutların eski ve orijinal

Türk dinlerinde bu yoktu. Bununla beraber Altay ve Sibirya'daki türkçe efsanelerde

de, yeraltına inen ve orada büyük savaşırlara giren kahramanlara rastlamıyor değiliz.

"Göklerde hanlığını kurmuş olan Hakan'ın oğlu, göklerle beraber yeraltına da iner

ve babasının hanlığını teftiş ederdi". Tabî olarak, mitoloji ve masal ile,

dinlerin dayandığı esas prensipleri birbirinden ayırmak lâzımdır. Gerçi, mitoloji

de dinin bir aynasıdır. Fakat mitolojide anlatılan bir çok olay ve âdetler, çoktan

unutulmuş ve cemiyet hayatından silinmiş olabilirlerdi.

"Yeraltındaki kötü ruhların sembolü, siyah bir tilki idi":

Altay mitolojisine göre "Yer altı ruhları", genel olarak "Siyah bir tilki" şeklinde

görülürdü. Bu tilki, "Bazan avcılarını peşine takarak yerin deliğine götürür ve

oradan da yerin altına indirerek, avcı veya bahadırın, başına gelmedik felâket

bırakmazdı". Yeraltı Han'ı "Erlik-Han"dı. Bazı Altaylılar ise buna "İrle-Han"

derlerdi. Bu Han'la ilgili bir şiiri, bugünkü dilimize çevirerek alalım:

"Ölülerin hakan'ı çok büyük İrle-Han'dı,

"Han'ın bir kızı vardı, o da tam bir şeytandı!

"Bir siyah tilki olur, yeryüzünde gezerdi,

"Kötülükler saçarak, insanları ezerdi!"

"

"Yeraltındaki Yer Evreni Yılan ve Kutsal Öküz":

Yeraltındaki "Kırk kardeş" den söz açan, Altay efsaneleri de yok değildir. Bizce bu

efsaneler, Türk mitolojisine en uygun motifleri içlerinde toplarlar. Topkapı

Saray'ında bulunan bir Oğuz-Nâme parçasına göre, "Yer evreni yılan"dır. Bu da, Türk

mitolojisinin ruhuna uygundur. Bu yılan, bazan da "balık" olurdu. Bu inaniş, biraz

da Çin tesiri bulunan bölgelerde rastlıyoruz. Bir Altay efsanesine göre, "Katai-

Han, Ak-Han'ın çocuklarını esir alınca, 'Yeraltındaki kırk boynuzlu Öküz kızıyor ve büyük bir zelzele yapıyor". Yine başka bir Altay efsanesine göre, "Yeraltının hakani, Yedi kat yerin altında yaşayan Çılan-Mongus" idi. Altay türkçesinde "Çılan", "Yılan", demekti. Bu bakımdan, Oğuz-Nâme ile Altay efsaneleri arasında bir benzerlik kurulmuş oluyordu.

8

8. YER'İN KATLARI

"Batı Türklerine göre yer de, yedi kat idi": "Yedi" rakamı, Çin mitolojisinde de büyük bir önem taşıyordu. Fakat İran mitolojisinde bu sayının daha orijinal özellikleri vardır. "Türklerin kutsal sayısı ise dokuzdur". Bugün, İslâmiyet ve İran kültürleri ile, tarih boyunca hiçbir ilgi kurmamış olan Batı Sibiryâ ve Fin-Ugor kavimlerinde de, gök ve yer katlarının sayıları, yedidir. Bu inanışın İran mitolojisi yolu ile Ortaasya'ya yayılıp yayılmadığını bilmiyoruz. Böyle bir tesir

olsa bile, İslâmiyetten ve hatta İsa'dan çok önceleri başlamış bulunması daha

muhtemeldi. Eski Ortaasya ve Anadolu Türklerine göre yer, "Yedi kat" idi. hucendi

de Letafetname'sinde şöyle diyordu:

"Yaratkan Adem"ü hurü melekni,

"Tozatkan arş-ü kürsi vü felekni,

"Tokuz eflâkni askan muallak,

"Yeti kat yerni hem kılğan mutabbak!"

H

Hucendi

Yani: "Adem ile huri ve melekleri yaratan; göğü ve gök çarkını süsleyen. Dokuz

felek burçlarını hiçbir yere bağlamadan, boşlukta asan. Yedi kat yeri, hem yaratan

ve hem de birini diğeri üzerine dizen Tanrı!"

İslâmiyetin ve İran edebiyatının tesirleri, bu şiir üzerinde açık olarak

görülürler. Bunu inkâr etmeğe imkân yoktur. Ancak "Dokuz burç veya Felek" ile,

"Yedi kat yer", İslâmiyetle hiçbir ilgisi olmayan Sibirya Türklerinin

mitolojilerinde de vardır. "Dokuz gök, yedi kat gök" gibi deyimler, Sibirya Türk

edebiyatında çok görülen sözlerdi. Bu deyimlere göre: "Gök, dikine olarak yedi

kata; yüzeyine olarak da, döküz bölüme ayrılmıştı". Bu konu üzerinde diğer

bölümlerimizde de uzun uzun durulmuştur. Bu sebeple Hucendî gibi şairler, başlıca

iki tesir altında bulunuyorlardı: Bunlardan en önemlisi ve ağır basanı kendi

Muhitleri ve Türk halkları idi. Diğeri de İran edebiyatıydı. İran edebiyatının

tesiri altında yazılmış olan yukarıdaki şiirler, Türk halkına da yabancı

g

"elmiyorlardı.

Kırgızların şöyle bir atasözleri vardır: "Cer kulağı ceti kat", yani, "Yerin kulağı

yedi kattır". Kırgızlar demek istiyorlardı ki, "Yer gibi, kulağı da yedi kattır" ve

"Her söylenen şey duyulabilir". Ayrıca dünya bu sebepten dolaydır ki, haberler ve

yayınlarla doludur.

9. "TEPEGÖZ" EFSANESİ VE YER RUHLARI

Dede Korkut kitabındaki "Tepegöz" efsanesi ne kadar güzeldir. Gerçi, bu efsaneye

benzer masallar eski Yunanlılarda da vardı. Fakat, eski Türk dini ile inançlarını

iyeler bilenleri, bu gibi benzeyişler, hiçbir zaman bağlayamazlar. Bu konuyu pek çok

örnekle incelemek, elbette ki bu kitap içinde mümkün olmayacaktır. Ama ne de olsa

Türk okuyucularını, biraz olsun, bir aydınlığa kavuşturmağa çalışacağız. Türklerde

Tepegöz, bir nevi "Bir Yer altı Ruh" gibi görünüyordu. Yeraltından gelen bu ruh,

insanlara türlü kötülükler veriyordu. Dede Korkut kitabında Tepegöz'ün ortaya

çıkışı şöyle anlatılıyordu:

"Zaman ile Oğuz yine yaylaya köçti. Çoban gine bu bınara geldi. Gine koyun ürkdü.

Çoban ilerü vardı. Gördü kim bir yığınak yatur, yıldır yıldır yıldırar. Peri kızı

geldi, aydur: 'Çoban amanatın gel al, amma Oğuzun başına zavam getürdün', dedi.

Çoban bu yığınağı göricek ibaret aldı. Gerü döndi, sapan taşına tutdı. Urdukça

böyüdi. Çoban yığınağı kodı, kaçdı. Koyun ardına düşdi. Meğer ol dem Bayımdır Han,

begler ile seyrana binmişler idi. Bu bınarun üzerine geldiler. Gördiler kim bir

ibaret nesne yatur, başı göti belürsüz. Çevre aldılar, indi bir yiğit bunu depdi.

Depdükçe böyüdi. Birkaç yiğit dahı indiler depdiler, depdüklerinçe böyüde. Oruz

Koca dahı inüp depeledi. Mahmuzu tokındı. Bu yığınak yarıldı. İçinden bir oğlan

çıktı. Gevdesi adam, depesinde bir gözi var. Oruz aldı, bu oğlanı eteğine sardı..."

İli nehri boylarında meydana geldiği anlaşılan bir Kırgız efsanesinde de, aynı

motifi görüyoruz. "Er-Töştük" adlı Kırgız destanı, Türk kültürü bakımından, önemli

bir kaynaktır. Dede Korkut kitabında Tepe-Göz'ün, bir yığınaktan çıktığı

söyleniyor. Fakat bu yığınağın mahiyeti hakkında hiçbir açıklamada bulunulmuyordu.

Er Töştük destanında ise, pınar başın da yine atlar ürküyor ve suda yüzen bir ciğer

görülüyor. Ciğere vuruldukça şişiyor ve bundan "Yel-Moğus" adlı dev çıkıyor. Tabî

olarak burada ciğerden çıkan dev, Tepe-Göz değildir. Fakat mühim olan, Tepe-Göz

gibi bir devin, nereden ve nasıl çıkışıdır. Ertöştük efsanesindeki bu kısmı, kısa

bir özetle aşağıda vermeği faydalı buluyoruz:

İlemen-Bay'ın oğlu, Er-Töştü düğününden,

Dönerken sihirbazın, kaçamaz büyüsünden.

Bir çadır gibi eğri, bir kavağa gelirler,

İndirirler yükleri, konağa yerleşirler,

Atlar pınara gider, fakat ürker kaçarlar,

Göklere çıkmak ister, gibi kişner koşarlar.

Herkes pınara koşar, bakarlar ki bir ciğer,

Suda yüzüp duruyor, mızrakla biri iter.

İçinden bir dev çıkar, Bay'ın boynuna biner,

Oğlu da korkusundan, hemen oraya siner.

Cengiz Han'ın atalarından Duva-Sokor da "Alnında tek gözü bulunan" bir insan dev

(Cyclope) idi. Tek gözü ile, üç menzillik mesafede neler olup bittiğini de

görebiliyordu. Böyle bir devin yerin şişmesi sureti ile meydana çıktığına dair

başka bir efsanemiz daha vardır.

Yer altından çıkan pınarlar ve kaynaklar, Yer ve Su Ruhlarının toplandıkları

yerlerdi: "Yeraltından gelen pınarlar, yer altı ruhlarının dışarı çıkması için

âdeta bir yol vazifesi görüyorlardı". Bu sebeple Tepe-Göz'ün de bir yer altı ruhu

olması çok muhtemeldi.

g

EFSANELERİMİZ

Bu bölümdeki bilgiler, İnönü Üniversitesi'nce 1988 yılında düzenlenen Efsane

Derleme Yarışması'nda dereceye giren ve yarışmaya katılan bazı efsanelerin Prof.Dr.

Cahit KAVCAR ve Öğr. Grv. Mehmet YARDIMCI tarafından yayıma hazırlanmasıyla

oluşturulani "EFSANELERİMİZ" adlı kitaptan alınmıştır.

1

*

* Kanlı Mağara

*

* Baho Gölü

*

* Gudret Köprüsü

*

* Taş Mercimek Tarlası

*

* Fatmacık Kayası

*

* Sis Dağı-Gelinkaya

*

* Piri Baba ve Eski Hamam

*

* Dede Balıkları

K

KANLI MAĞARA

Vakti ile Toros dağları eteklerinde yaşıyan bir aşiret beyi vardı.
Bu bey

yoksullara yardım eder, fakirlerin karnını doyurur. Çok iyilik
severliği ile

tanınan sevilen ve sayılan bir beydi. Bir işi yapacağı zaman
aşiret büyüklerini

toplar, onların fikirlerini alır. Soracağı bir şey olursa sorardı.

Bey bir gün aşiret yaşlılarını topladı. (Hey ağalarım,
büyüklerim, akıldanelerim,

bilirsiniz benim oğlum akıllı ve düzenli işlerde bulunmaz. Ne
edeyim ki yerimi

tutacak, töremizi götürecek, ışığımı yakacak uslu bir evlat
olsun.) deyince aşiret

büyükleri (İyi dersin beyim oğluyun, senin yerini tutabilmesi
için, onu çekip

çevirecek bir kadına ihtiyaç vardır. En iyi çare onu
evlendirmektir.) deyince bey

yerinden kalkıp düşünerek çadırına gider. Oğlunu yanına
çağırarak:

- Hey oğul, büyüdün delikanlı oldun. Güneş karşısında boy
atan fidan gibi boy

attın. Ama aklın hiç büyümedi. Dağda taşta ah ile vah ile
günün geçirmektesin. Ne
edeyimki, benim çıramı ısıtıp, töremi götür, yokluğumu
bildirme, bana dilediğini de
ki merhem olam. Evlenmekse muradın töreme uygun, gözü
gözüme, yüzü yüzüme, aşı
aşıma benziyen birini bulup isteyeyim. Altın isterse takayım.
Adak isterse
göndereyim. Gölük isterse sürdüreyim. Sayvant isterse
döşeteyim. Bütün obalarım
davul çaldırıp, kaşık vurdurayım. Kırk gün yemek dökerek,
herkesi konuk edeyim.
Sürü kesip beyleri ağırlayayım. Deyince oğlan iki dizinin
üzerine gelerek;
"Babamsın" deyip elini öper. Çok iyi edersin, Atamsın,
büyüğüksün, ulusun,
zenginsin, herşeye gücün yeter. Sana saygım pektir. Deki öl
ölem. Benimde sana bir
deyeceğim vardır. (Ben Konya Beyinin kızı Ak sultana
vurgunum. Alırsan bana onu al,
gayri dünyayı versende istemem.)

Bey bu sözleri duyunca çadırından çıkıp biraz düşünür. Hemen etrafındakilere (Hey

Çobanlarım, kızanlarım, kadınlarım, hizmetçilerim, tez elden kırk atlımı hazır

edin. On tane buğur deveye hediye yükleyin. Kırk atlı önde, develer arkada yola

çıkılsın.) deyince beyin etrafındakiler kaynaşmaya başlarlar. Kısa bir zaman sonra

"yola hazırız" diyerek haber gelir.

Böylece büyük kabile hazırlanıp Konya'nın yolunu tutarlar. Toros dağlarının derin

vadilerinden, ormanlı yamaçlarından aşarak Konya'ya varırlar. Zaman geçirmeden

Konya beyinin sarayına misafir olurlar. Yerler içerler konarlar göçerler sözü esas

meseleye bağlarlar.

Allahın emri ile kızınız Aksultanı oğluma istemeye geldim. Karar ve söz senindir.

Deyince Konya beyi düşünür taşınır, "senden iyisine verecek değilim ya verdim

gitti. Allah bir iken bin etsin, oğulları uşak. Kızları hizmetçi kullansın sürüleri

ekiz doğursun, dördü sekiz doğursun. Deyip sözü keser."

Söz kesilir ama Aksultana hiç danışan olmaz. Aksultan bu söz kesmeden de hiç memnun

olmaz. Ne yapsın baba sözüdür, ölüm bile olsa uymak törenin gereğidir.

Konuklar oturup yiyip içip konuştuktan sonra müsaade alıp vedalaşarak Konya'dan

ayrılırlar. Geldikleri yollardan obalarına dönerler.

Günler haftaları haftalar ayları kovalıyarak düğün günü gelip çatar. Bütün obalara

haber salınır. Yemeklerin, ayranların, etlerin hazırlanması için gerekli bütün

hazırlıklar yapıldıktan sonra, bey kırk yiğidini alarak gelin almak üzere Konya'ya

hareket eder. Düğün alayı birkaç gün yolculuktan sonra Konya'ya gelirler. Hoş

beşten sonra yemekler yenip hazırlıklar tamamlanıp büyük bir törenle gelin

uğurlaması yaparlar.

Görkemli düğün alayı günlerce yolculuktan sonra Toros dağları arasında Eğri göl

isimli bir gölün kenarındaki geniş çayırılığa konak verirler. Bu çayırılıkta

gecelemeyi uygun bularak her tarafı çiğdem, sümbül,
akçırağan çiçekleri ile süslü

bir vadiye gelin çadırını kurarlar. Gelin çadırına yerleşip biraz
istirahattan

sonra, gelinlik elbiselerinin üzerindeki kırmızı örtüyü açıp
etrafı seyreder.

Gelin hanım çadırından çıkar gölün kenarındaki yamaca doğru
gezer. Etrafı iyice

seyrettikten sonra güneşin kırmızılıkları kaybolupta akşamın
alaca karanlığı

basmaya başlayınca çadırına dönmek isterken ayağı tökeziyip
düşer, bayılır. Kocaman

düğün alayı yolun yorgunluğu ve dağ havasının temiz ve hafif
rüzgarı ile ninniler

içinde uykuya dalar.

Gelin hanım sabaha kadar baygın olarak yatar. Sabahın ilk
ışıkları ile gözlerini

açtığı zaman baş ucunda görkemli boynuzları ile pervasız
vücudu yere doğru

yaslanmış bir geyik keçisi kıtır kıtır geviş getirerek beklediğini
Gelin yerinden

doğrularak dikkatlice geyik keçisine bakar. Keçinin ikiboyunu
arasında bağlı bir

kutu görür. Yanaşıp kutuyu çıkarır. İçini açar. Kutunun içinde yazılı bir kağıdı

görünce alıp okur. (Hey bu dağların çiçekleri kadar güzel, havası kadar temiz, gölü

kadar temiz ve berrak, toprağı kadar bereketli, güneşi kadar sehavetli, esen

rüzgarı kadar alçakgönüllü dilber , söyle muradını ne istersen merhem olayım.

İstersen bin üstüme seni mutluluk diyarına götüreyim.) Yazıyı okuyunca düşünüp

taşınır, dağa sorar, güneşe sorar, göle sorar, türüm türüm kokan çiçeklere sorar,

ötüşen kuşlara, ılgıt ılgıt esen yele sorar hepside (bin geyiğin üstüne, o seni

mutluluk ve huzur diyarına, güzellikler ülkesine götürecektir.) cevabını alır. Bu

cevabı alan Aksultan yerinden kalkıp geyiğin üzerine oturur. Geyik yerinden

sıçrayıp, enginlerden seller gibi, yükseklerden yel gibi giderek çok uzaklardaki

pamuk yığınları gibi bulutların kırmızı duvağı ile kaybolup gider.

Arkada kalan gelini çadırında sanarak çadırın açılmasını beklerler. Bir ses gelmeyince çadıra bakarlar. Bir de ne görsünler Aksultan gitmiş. Hemen durumu beye haber verirler. Bey büyük bir gazap içinde etrafındakileri haşlar. Haşlar ama kaç para eder gelin yok. Etrafı didik didik ararlar, fakat bir ize tesadüf edemezler. Etraftaki aşiretlerden yardım isterler. Yaşlı ve tecrübeli bir oban aramak üzere gelir. Dağ yamaçlarında ararken bir geyik izine tesadüf eder. Bu izi takip ederek Torosların en yüksek yerine kadar çıkar. İz büyükçe bir mağaranın ağızında son bulur. oban arkasından gelenlere dönerek (Aradığınız gelin bir geyiğē takılarak bu dibi olmıyan mağaraya gitmiştir. İz burada bitti. Gelinin kırmızı duvağından bi iblik burada bulundu. Bunların hepsinden başka bir de, yıllardır bu mağarayı tanırım. Mağaranın taşları kırmızı değildi. şimdi ise gelinin kırmızı duvağının

rengi mağaranın taşlarını boyamış. Varın söylen beyinize
Aksultan muradına ermiş. O

artık dağların olmuş.) deyince hepside birden ağlıyarak geriye
dönüp giderler.

Hepsi bir olup bir dua yaparlar. Göz yaşları ile yollarına devam
ederler.

O gündür bu gündür mağaranın taşları kıp kırmızıdır. Bütün
aşiretler toplanıp bu

mağaranın adı kanlı mağara olsun kimisi de kırmızı mağara
olsun bazıları da gelin

mağarası olsun derler.

Bundan sonra bu mağaraya kanlı mağara adını verirler.

Torosların en yüksek

tepesindeki dağda geyiğin adına, Geyik dağı, Geyik dağının
bitişindeki dağa da Ak

sultanın adı olan Ak dağ adı verirler. Bu adlarda baki kalır. Her
yıl aşiretlerin

bazıları bu mağaraya giderek bu anıları tekrarlarlar.

悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉+悉悉悉悉悉悉
悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉
悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉

悉

BAHO GÖLÜ

Baho Gölü'nün eteklerinde yer aldığı, Diyarbakır'ın Çarıklı Köyü - Kurtkayası

Mezraası'nda, yaşayan Baho adında bir çoban varmış. Gece-gündüz hiç ayrılmadığı

koyunlarını, hep bu gölün kenarında otlatırmış.

Baho, mutsuz, hüzünlü bir çobanmış. Hiç insan içine karışmaz, geceleri de gölün

kıyısına sırtüstü yatarak, yıldızları seyredermiş. Gökteki yıldızlardan birisi

çobana aşık olmuş ve bir gece gökyüzünden kayarak Baho'nun yanına gelmiş. Uzun,

yıldızlı, parlak saçları olan çok güzel bir peri kızı olmuş ve başını çobanın

omuzuna dayamış fakat, bu yıldız kızın bacakları ve ayakları yokmuş. Bacaklarının

yerinde, tıpkı deniz kızlarında olduğu gibi, parlak yaldızlı bir kuyruk varmış. O

geceden sonra, yıldız kız her gece gökten kayar gelir, başını Baho'nun omuzuna

koyar ve sabaha kadar öylece otururlarmış. Bazan da yanyana, gölün kenarındaki

çiçeklerin, çayırların üstüne sırtüstü uzanıp, hiç konuşmadan gökyüzünü

seyrederlermiş. Sabah yaklaşırken yıldız kız yine göğ'e dönermiş.

Çoban çok mutluymuş. Bu sırrını herkesten saklar ve kızı hergün bir an önce gece

olmasını istermiş çünkü, yıldız kızı çok özlermiş.

Çobanın çok kıskanç ve kurnaz bir karısı varmış. Bir gün Baho'nun omuzunda bir

parça yıldız tozu görmüş. Çok merak edip hemen dostu olan cinlere koşmuş ve bunun

ne olduğunu sormuş. Cinler de kendileri gibi olan gerçek dışı yaratıkların hiçbir

ölümlü insanla beraber olmasını istemezler, onları da çok kıskanırlarmış. Bu

nedenle kadına, çobanlı yıldız kızın beraberliğini anlatmışlar ve eğer kocan bu

yıldızın varlığından, bir ölümlüye sözederse, yıldız kaybolur, bir daha da hiç

görünmez demişler.

Kurnaz kadın, günlerce uğraşıp, ağlayıp sızlayarak, kocasının yıldızdan söz

etmesini sağlamış. Çoban tılsımı bilmediği için, karısının ısrarlarına dayanamayıp,

yıldız kızla beraberliklerini ve ona duyduğu sevgiyi anlatmış.

O günden sonra Baho yıldızı boşuna beklemiş, ama bir daha hiç görememiş. Bir süre

sonra çoban da ortadan kaybolmuş. Kimilerine göre çok uzaklara gitmiş kimilerine

göre de kendisini o, çok sevdiği göle atmış.

Şimdi ne zaman, gökten bir yıldız kaysa, Baho Gölü'nün suları ürpermiş. Bu halâ,

yıldız kızın dönmesini bekleyen, çoban Baho'nun ruhunun ürpertisiymiş.

Özellikle bahar aylarında, sevdikleri uzaklarda olanlar, bu gölü ziyaret edip,

gölün sularına çiçekler atarlar. Atılan çiçekler kıyıya doğru yaklaşırsa

sevgililere kavuşma zamanı yakın demektir. Kıyıdan giderek, gölün ortasına doğru

uzaklaşırsa, kavuşmak uzak bir zamana kalmıştır.

GUDRET KÖPRÜSÜ

Boğalı Köyü, Görele yakınlarında Haç Dağı'nın yamaçlarında kurulmuş bir Karadeniz

köyüdür. Köyün çevre irtibatı, vadinin dibinden akan dere üstündeki Gudret

köprüsüdür. Çevrede bu köprü için anlatılan ilginç bir efsane vardır. Bu efsaneyi

büyük küçük herkes bilir.

Vaktiyle Boğalı Köyünde Ebe Nine denilen yaşlı bir kadın yaşarmış. Çevre köylerin

bütün doğumlarını bu yaptırdığından bu isimle anılır. Ebe Nine kendisini başkasına

yardım etmek için adanmış sanki. Öyle ki bu yörede, tarlada kullanılmadığı için

kimse öküz beslemez. Besleyenler de, boğa olarak besleyip, getirilen ineklerden,

bir Got mısır veya fasulye alırmış. Ebe Nine ise, bir tek ineği dahi olmadığı halde

bir boğa besler ve hiçbir ücret almazmış. Çevre halkı her gün inekleriyle onun

yaşadığı köyün yamaçlarına tırmanırmış.

Ebe Nine, çevrenin bütün köylerinde hangi kadının ne zaman doğum yapacağını da çok

iyi takip eder ve bilirmiş. Bir kış mevsiminde, derenin karşısındaki Kandahor

köyündeki Gülüzar Kadının da doğumunun yaklaştığını böylece biliyordu. Bu mevsimde

dereden geçmenin imkansız olduğunu da bildiğinden, her gece uykusu kaçıyordu. Ya

derede sel olduğu bir gün Gülüzar Kadın hasta olur da onu çağırırlarsa... derenin

azgın sularından nasıl geçecek, Gülüzar Kadına nasıl yardım edecekti? Korktuğu da

başına geldi. Yağmurlu bir akşam, karşı köyden çağırıp, Gülüzar Kadının doğum

hastası olduğunu söylediler. Ebe Nine nasıl yardıma gidecek? Derenin azgın

sularından geçmek imkansız. Ömründe ilk defa birine yardım edememekten duyduğu

üzüntü ile Allah'tan affını diler, dua eder ve yatağına girip yatar.

O gece öyle bir deprem olur ki, yer yerinden oynar sanki. Ebe Nine şafakta uyanır.

Bir de ne görsün. Yağmur dinmiş, hava açmış. Üstelik derenin dar bir yerinin üstünü

öyle bir kaya kapatmış ki, derenin azgın sularının üstünde taştan bir köprü.

Üstünden üç tane yüklü katır yanyana geçer. Ebe Nine durur mu? Koşmuş hemen karşı

köye. Gülüzar kadının yardımına.

Ebe Nine bu gün yok artık ama, bu taş halâ bu köyün tek ulaşımını sağlayan yer

olarak durur. Adına da Gudret Köprüsü, Ebe Nine'nin köyüne de boğasından dolayı

Boğalı Köyü derler.

TAŞ MERCİMEK TARLASI

Bir mesire yeri olan Ağbaba, Hüseyin Gazi Tepesi'nin eteklerinde yer alır. Zile'ye

4-5 km. uzaklıktadır. Burayı ziyarete gelenler mutlaka Hüseyin Gazi Tepesi'ne

çıkıp, türbeyi ziyaret ederler ve hemen yanındaki tarladan mercimeğe benzer taşlar

toplayarak; - çocuklarımızı bize bağışla diye mercimek taşları tarlaya geri

fırlatıp Tanrı'ya dua ederler. Çocuğu olmayan kadınların, bu taşlardan çocuğu

olması için yuttuğu bile söylenir.

Yıllar önce kalabalık bir akraba gurubu ile Ağbaba'ya gitmiştik. Yenilip içildikten

sonra Hüseyin Gazi Tepesi'ni ziyaret etmek için tepeye tırmanmaya hazırlandık. Taş

ve kayalar arasında, kıvrılıp bükülen incecik bir patika yol dik ve yorucuydu.

Tepeye vardığımızda hepimiz nefes nefese ve ter içindeydik. Türbeyi ziyaret ettik.

Taş mercimek Tarlası dedikleri yere geçtik. Yere dikkatlice bakıldığında mercimek

şeklinde yeşil taşlar görölüyordu. Ben merakla topladığım taşlara bakarak:-

Mercimekler nasıl taş olmuş dediğimde Melek Aba :- Bunun hikayesini sen duymadın

mı? Buralarda çok anlatılır, bilmiyorsan ben anlatayım diyerek oturdu. Hepimiz

merakla çevresini aldık, anlatmaya başladı.

- Ailesini çok seven Güllü isminde bir gelin varmış. Güllü fakirmiş, yoksulmuş, ama çok mutluymuş. Günün birinde Güllü'nün mutluluğu kocasının ölümüyle uçup gitmiş.

Güllü Gelin, çaresiz bebeğini alıp anne ve üvey babasının evine gelmiş. Üvey babası

geçim darlığı çeken, kötü kalpli bir kişiymiş. Güllü'yü eve almak istememiş, ama

hasta anası:- Güllü'mü eve komazsan ev benim değil mi? Evimden Güllü'nün yerine sen

çık git demiş. Üvey baba istemeye istemeye Güllü ve bebeğinin eve almış, Güllü'yü

evden çıkartmak için sinsice çareler aramaya başlamış.

Hüseyin Gazi Tepe'sinde uzak ve çıkışı zor olduğundan ekmediği bir tarlası varmış

adamın. Bu tarlayı kazması için Güllü'ye bir kazma vermiş. Tarlaya göndermiş. Güllü

çaresiz çocuğunu sırtına sarmış ve tepeye tırmanmış, tarlaya gelmiş.

Bebeğini ziyaret duvarının kenarına yatırmış, toprağı kazmış kazmış... dinlenmek ve

bebeğe bakmak için kazmayı bırakmış. Hüseyin Gazi Türbesi'ne geçip Tanrı'ya el

açmış:- Allahım yardım et bana, güç ver diye yalvarmış. Bu durum günlerce sürmüştü.

Tarla kazılmış, bakımsızlık gıdasızlık ve soğuk çocuğun hasta olmasına sebep olmuş.

Güllü Gelin, üvey babasına bebemi hekime götür diye yalvarmış. Üvey baba kazma

işini bitir mercimeği ekelim. Çocuğu götürün demiş. Güllü yılmadan kazma işini

bitirerek ümitle eve gelmiş. Mercimek ekme günü üvey baba da Güllü ile tarlaya

gitmiş. Güllü Gelin iki elinde mercimek torbası, sırtında hasta yavrusuyla

tırmanmış tepeye. Tarlaya vardıklarında Güllü türbenin içine, bir kenara yatırmış

bebeğini. Üvey baba ile tarlayı ekmeye başlamışlar.

Bir müddet sonra Güllü Gelinin yüreğine bir ateş düşmüş. Çocuğuna bakmak için

türbeye gelmiş. Çocukta ne inilti ne de ses varmış. Güllü sarsmış bebesini, öpmüş

sallamış... Ses çıkmamış bebekten. Bebesinin ölmüş olduğunu anlamış Güllücük. Öyle

bir bağırmış ki, Yavrum... Yavrum... diye. Dağ taş sarsılmış.
Hüseyin Gazi'nin

Kabrinden bir ses yükselmiş, o zaman:

- Mercimeğin taş ola... Mercimeğin taş ola... diye ve tarlaya
atılan tüm mercimek

taş olmuş.

İşte söylentiye göre ermiş kişi Hüseyin Gazi Güllü Gelin'in
feryatlarına

dayanamamış. Kötü kalpli üvey babanın tarlaya ekilen tüm
mercimeklerini taş

çevirmiş.

FATMACIK KAYASI

Efsanemiz adını bundan üç asır önce yani XVII. yüzyıl'da
yaşamış olan "Sadrazam

Mehmet Paşa'dan almış bulunan, Darende'nin şirin bir köşesi
olan Mehmet Paşa

Mahallesinde geçer. "

Bu efsanede adı geçen Fatmacık Kayası Darende İlçesinin,
Mehmet Paşa Mahallesinin

karşısında yer alan Suvacık Tepesinin biraz aşağısındadır.

Efsaneye göre Mehmet Paşa Mahallesinde orta halli bir aile yaşarmış. Ancak evin

adamı öldüğü için evin geçimini oğlu sağlarmış. Bunların üç tane de koyunları

varmış. Bu koyunları bazen evin ihtiyar kadını bazen de gelini mahallenin hemen

karşı tarafında bulunan ve etekleri mahallenin bahçelerine kadar uzanan Suvacık

Tepesi diye anılan dağa yaymaya götürürlermiş.

Bir gün evin ihtiyar kadını hasta olduğu için gelinine koyunları bu gün sen götür

yay ben hastayım demiş. Adı Fatma olan geline mahalle'de dili tatlı, yüzü güleç

olduğu için 'Fatmacık' derlermiş.

İşte Fatmacık gelin, küçük çocuğunu da beşiğiyle birlikte alarak Suvacık Tepesine

koyunları yaymaya gitmiş. Kendisi çocuğu uyutmak için beşiği nenni çağıra, çağıra

sallarken aç olan koyunlar Fatmacığın yanından yayıla yayıla uzaklaşıp gitmişler.

Fatmacık biraz sonra etrafına bakınca koyunları ve sağa, sola bakarak aramış,

taramış; koyunları bulamayınca acaba geri eve mi kaçıp gittiler diye düşünmüş ve

çocuğu da beşikte uyuduğu için eve götürmeye kıyamamış, orada bırakarak hemen eve

gidip bakayım koyunlar gitmişler mi? Diye söylenerek Suvacık tepesinden hızlı,

hızlı inmeye başlamış. Koşa,koşa eve varmış hasta yatağında yatan kaynanasına ben

tepede koyunları yitirdim acaba eve mi geldiler diye bakmaya geldim demiş.

Aslında titizmi, titiz- cimrimi, cimri olan kaynanası "Gelin koyunları ister evde

ister dağda bul ama bulmadan gelme yoksa seni akşama oğlana der bir iyice kötek

attırırım demiş." Fatmacık koyunları evde bulamayınca acele, acele Suvacık tepesine

gitmiş bakmış ki çocuk halen mışıl, mışıl uyuyor başlamış koyunları aramaya ve

aramış, aramış bulamayınca naçar kalıp beşiği de iki eliyle kucaklayıp ağlaya

ağlaya Suvacık tepesinden inmeye başlamış.

Tepeden inerken uzaktan evleri ile karşı, karşıya gelmiş ve o anda kaynanasının

sözlerini hatırlamış ve ben şimdi eve nasıl gideyim diye korkmuş, beşiği kucağından

indirip yere koymuş. Bu arada çocukta uyanmış ağlar dururmuş, çocuğun ağlaması ve

kendisinin korkudan ağlaması ile kaynanasının sözleri birbirine karışınca Fatmacık

iyice yüreklenmiş ve efsaneye göre Allahım koyunları bulamadım, kaynanam bana

akşama kötek attırır konu komşuya rezil eder, dayak yiyip ve konu, komşuya rezil

olmaktansa "Ya beni taş et ya da kuş et" diye yalvarmış, işte o anda hava birden

kararmış bir uğultu gelmiş ve Fatmacık gelin çocuğu içinde beşiği ile birlikte taş

olmuş. O gündür, bu gündür bu taş Mehmet Paşa Mahallesinin karşı yamacında Suvacık

tepesinin biraz aşağı kısmında yüksekliği yaklaşık üç, dört metre çevresi bir buçuk

iki metre olarak ayakta durmaktadır.

Fatmacık kayasının baş kısmı yuvarlakça olup, boyun kısmına doğru hafif incelir

vaziyettedir. Ayrıca yanında koca bir sandığa benzer bir de taş bulunmaktadır ki

işte bu da Fatmacık gelinin beşiği ile birlikte çocuğu denilmektedir.

Şimdiye kadar dimdik ayakta duran Fatmacık kayası diye anılan taş daha nice yıllar

bu efsanenin cansız bir abidesi olarak karşımızda duracaktır.

SİS DAĞI- GELİNKAYA

Sis Dağı, Doğu Karadeniz dağ sırasında yer alan, denizden yaklaşık 2.200 m

yüksekliği olan bir dağdır. Giresun'un Görele ilçesinin 30 km güneyinde bulunan Sis

Dağı, yörenin en yüksek dağıdır. Görele ve çevre ilçelerin halkı, yazları Sis Dağı

yaylasına çıkıp, birkaç aylık burda kalırlar. Bu yaylada yaz aylarında kurulan ve

halk arasındaki yaygın adıyla "Sis Pazarı" olan panayır, yakın çevrenin çok renkli

bir festivali sayılır. Bu pazar-panayır, haftanın cumartesi günleri kurulur, tüm yaz boyunca sürer. Sis pazarında, türlü alış-verişin yanında, yenilip içilir, eğlenilir. Renkli yerel giysilerle genç kızlar, delikanlılar, davul-zurna ve kemençe eşliğinde horonlar oynar, folklor gösterileri yaparlar. Görele yöresi folkloru, Sis Dağı'ndan derin izler taşımaktadır. Halkın sevinci, üzüntüsü, neşesi, tasası hep Sis Dağı ile doludur. Sis Dağı, yöre halkının dünyasında, en büyük dağdır. Hani ne derler, ' Başka büyük yok' tur. Sis Dağı'nın doruğundan, Karadeniz'i, Görele'yi, Giresun'u, hatta İstanbul'u ve dünyanın öte ucunu görebilirsiniz. Halkın inancı budur. Çevre halkının ezgileri, türküleri, deyiş ve ağıtları Sis Dağı ile doludur:

Sis Dağı beri bakar,
Suyu bulanık akar.
İki gözümün biri,

D

Dayma(daima) güzele bakar.

Oy Sis Dağı, Sis Dağı,

Ben yemem koyun yağı.

Kızlar benden istiyor,

Zülüfüne gülyacı.

Oy Sis Dağı, Sis Dağı,

Eritemedin karı.

Bu yıl da böyle geçsin,

Yüreğimin efkârı.

Sis Dağı, çevre halkıyla nerdeyse bütünleşmiş, onların günlük yaşamının bir parçası

durumuna gelmiştir. Halk söylenceleri, efsaneler de Sis Dağı'ndan izler taşır.

Bunlardan birisi de "Gelinkaya Efsanesi"dir:

Gelinkaya, Sis Dağı'nın güneybatısında, Görele'nin 30 km güneyindedir. Kuşköy'ün

doğusundaki yamaçlarda bulunan doğal bir engebedir. Bu doğal kaya- engebe, Sis

Dağı'nın yamacına yaslanmış, 30-40 m yükseklikte ve bebeğini sırtında taşıyan bir

kadın görünümündedir. Halk arasındaki yaygın söylencesi şöyledir:

Uzun mu uzun, ama çok çok uzun yıllar önce, güzel bir gelin varmış. Bu gelinin, çok

sevdiği kocasıyla bir de çocuğu varmış. Karı kocayla birlikte oturan bir de yaşlı

kaynana varmış. Bu ailenin geçimi, hayvancılığa dayalıymış, küçük baş, büyük baş

hayvan besliyorlar, çobanlık yapıyorlarmış. Yaşlı kaynana, karı - koca - çocuk

üçgeninden oluşan bu mutlu ailenin mutluluğunu gölgeliyormuş. Kaynana çok titiz,

kavgacı, yüzü gülmez, gürültücü, sert ve geçimsiz birisiymiş. Cadalo, yöresel

deyişle 'acuze'nin tekiymiş. Hele hele genç gelinine karşı çok sert, kırıcı ve

acımasızmış. Genç gelin, çoktan bu yaşlı acuzeyi terkedip gidermiş ya, ne var ki

kocasını ve çocuğunu çok seviyormuş. Bu sevginin verdiği güçle, kaynanasının baskı

ve işkencelerini göğüslemeye çalışıyormuş.

Günlerden bir gün, genç gelin, yanında çocuğuyla birlikte, Sis Dağı'nın yamaçlarına

inekleri otlatmaya gitmiş. İneklerden biri, Sarıkız diye adlandırılan, çok hoyrat,

dikbaşı, ötekilere uymayan, onlardan ayrılıp ormanın derinliklerine giden bir

hayvanmış. Genç gelin, bebeğini avutup emzirirken, Sarıkız kaşla göz arasında yok

olmuş. Öteki sığırlardan ayrılıp, ormanın derinliklerinde yitip gitmiş. Gelin,

neden sonra ineğin yokluğunu, yittiğini farketmiş, aramaya başlamış.

Genç gelin, Sarıkız'ı bulabilmek için Sis Dağı'nı dolanıp durmuş, her yanı aramış.

Ama yok, yok, yok. Yer yarılmış da sanki Sarıkız onun içine girmiş, aramadık yer

bırakmamış, ama yine yok. Akşam yaklaştıkça, gelinin yüreğini korkular daha çok

sarmış. Hem de bu kez, iki kat korkmaya başlamış: eve gitse, ineksiz, Sarıkız'sız

nasıl gidecek? Burda, ormanda kalsa, börtü böceğin, kurdun kuşun elinde nasıl

kalacak? İşte böyle, iki katlı, iki yanlı korkular kaplamış körpecik yüreğini.

Tanrının günü kendisiyle kavga, gürültü yapan kaynanaya yeni silahlar verecekti.

İşte bu nedenle, gelinin yüreğinde kat kat korkular yığılmış. Öyle korkular

yığılmış ki "Sis Dağı kadar." Eve gitmesi de , ormanda geceleme de olanaksızmış.

Ne yapsın?

Umarsız, çıkar yol bulamayan genç gelin, çocuğu sırtında, bir süre daha ormanda

dolanmış, aramış. Hiçbir şey, hiçbir iz bulamamış, ağlamış, gözyaşları akan

derelere karışmış. Karanlık bir iyice bastırıp, gecenin yüreklere korku veren

sessizliği çökmüş, her yanı kaplamış. Korku, nerdeyse elle tutulur olmuş, gelinin

tüm dokularına işlemiş. Artık yapabileceği hiçbir şey yokmuş. Son bir çabayla,

"Tanrım, ya beni kuş et uçur, ya da taş et dondur." Diye
yakarmış. Gelinin
yalvarışları kabul olunmuş, o anda taş olup donmuş, öylece,
sırtındaki çocuğuyla
kalakalmış.

İşte o gün bu gündür, Sis Dağı'nın yamacına yaslanmış olan
Gelinkaya, sırtında
çocuğuyla, gelip geçenlere, binlerce yıl ötesinden, kendi
öyküsünü anlatıp durur.

悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉+悉悉悉悉悉悉
悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉
悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉

悉

PİRİ BABA VE ESKİ HAMAM

Merzifon demek Piri Baba demektir. Piri Baba'da Merzifon
demektir. Piri Baba

Merzifon'un kişiliğidir.

Piri Baba bazı efsanelerde ayakkabıcıdır. Bazı efsaneler de
ozandır. Bazı

efsanelerde de, Eski Hamamda tellaktır.

"Piri Baba öğlene kadar erler ile yıkanır imiş, öğleden sonra da avratlar ile

yıkanır imiş. Kendi halinde meczup bir veliymiş. Bazıları bu nasıl iştir diye

Sultan Mehmet'e durumu arzederler. Ama yine de Piri Baba'ya kimse dokunamaz imiş."

"Günlerden bir gün hamamda otururken, müşteriler hamamın terlemesinden yakınırılar.

Buz gibi soğuk su damlalarının sırtlarına düşmesinden rahatsız olduklarını

söylerler. Piri Baba parmağıyla tavanı işaret eder.

- Ya hamam! Terleme! Der.

O gün bu gün eski hamam terlemez."

"Bir gün dahi külhan yanarken cus edip mübarek elinde bir yük ekseri olup, ekseri

külhan ocağında bir taşa yumruğu ile kakar. İşte külhanın üzerine gelen halvette

Piri Baba'nın takunyalarının izi ve yumruğunun izi bulunmaktadır. "

"Piri Baba Sufilerin - Melâmatî dedikleri cinsten bir coşkun delidir."

Piri Baba'nın Eski Hamamda tellaklık yaparken gösterdiği pek çok kerumetten söz edilir. Bunlardan birinde de şöyle denir.

Günlerden bir gün Eski Hamamın külhancısı ağır hastalanmış. Hamam sahibi de

tasalanmış. Hamamın haznesini yakmak, külhancılık öyle kolay bir iş değilmiş. Her

babayiğit külhan ocağının karşısında sıcakta durupta odun atmaya dayanamazmış.

Hamam sahibi, hamamında tellaklık yapan genç delikanlı Piri Baba'yla dertleşmiş.

- Ben şimdi nereden külhancı bulacağım. Zor durumdayım, diye yakınmış.

Piri Baba'da ustasını çok severmiş.

Hiç üzülmeyin. Git sende dinlen. Kırk gün bu hamamın sorumluluğu bana ait. Yalnız

gözünün arkada kalmayacağına söz ver. Giderken dönüp arkana bakma bile. Kırk gün

sonra çık gel. Ama sakın şaşırıp yanıltta kırk günden önce çıkagelme, sözünde

durmazsan tüm çabam boşa gider.

Diye hamam sahibine tembih etmiş. Hamam sahibi de:

- Bu deli oğlan birşeyler kuruyor ama hadi hayırlısı. Dediğini bir yapalım bakalım, diye düşünmüş.

Gidip evine kapanmış. Yalnız her akşam üzeri hamama gelir hasılatı Piri Baba'dan

alırmış. Ama Piri Baba'ya verdiği sözü tutar külhanı hiç dolaşmazmış.

Günler günleri kovalamış. Eskiden eşeklerle katar katar odunlar hergün hamam

taşınırken; artık hamama kimsenin odun getirmez olduğu hamamcını ilgisini çekmiş.

- Yav, bu deli oğlan külhanı neyle yakar acep? İşin başına geçtiğinden beri hamama

ne bir oduncu uğradı, nede bir eşegin sırtında odun yüküne rastladım. Bu oğlan

külhanı neyle ısıtır acep? Diye meraklanır dururmuş.

Hamamcının merakı her gün biraz daha artmış. Günlerde 39'a dayanmış. "Otuzdokuz da

bir, kırkta bir. Artık dayanamıyorum gidip bakacağım" demiş. Doğru külhana

yollanmış.

Bir de ne görsün? Su haznesinin altında bir tek mum yanmakta. Koca hamam bu mum ile

ısınmakta.

Tam bu sırada içeriye Piri Baba girmiş:

- 39 gün bekledinde, bir gün bekleyemedin mi? Bir gün daha bekleseydin hamamı

gaipten ısıtacaktım, demiş.

Yani hamamcı bir gün daha bekleseymiş yeraltında sıcak su fışkıracakmış ve hamam

öyle çalışacakmış. Hamamcının aceleciliği ve merakı yüzünden Piri Baba'nın kerameti

bozulmuş. Hamamcı çok pişman olmuş ama iş işten geçmiş. Hamamı mumla ısıttığını

gelip görmeseymiş Allah'ta ona kudretten sıcak su gönderecekmış.

DEDE BALIKLARI

Balıkesir ili Pamukçu köylülerinden sorarak edindiğim bilgilere göre Balıklar

Efsanesi, çok eski tarihlere dayanmaktadır. Dede balıkların köye ne zaman

geldiklerini, kimin getirdiğini köyün en yaşlısı bile bilmemektedir. Köylülerden

edindiğim bilgilere göre Pamukçu köyüne 15 dakika uzaklıkta "Akpınar" denilen

mesire yerinde topraktan kaynıyan suların meydana getirdiği küçük bir su

birikintisinde "Göze-Kaynak" boyları 20-30 cm kadar olan siyahlı-beyazlı balıklar

varmış. Bu balıklar daha sonra Akpınar'dan yerin altından su yolu bularak köyün

ortasındaki pınarda görülmüşler. Bundan sonra Dede Balıkları ölünceye kadar köyün

ortasındaki pınarda yaşamışlardır.

Balıkların ne zaman, nereden geldiğini sorduğum Pamukçulu
71 yaşındaki Hüseyin Köse

Dayı şunları söyledi:

"Dede Balıklarının ne zaman geldiklerini hiç kimse bilmez. Bu
balıklar Akpınar'ın

suyundan doğmuştur. Dede balığı denmesinin sebebi; bu
balıkların İstiklâl Harbine

katılması ve harpten yaralı olarak dönmesindedir. Halk,
balıkların yaralı

dönmesinden sonra onlara karşı hem bağlılık, hem saygı,
hemde onları kutlu balık

saymıştır. Onun için bu ismi vermişlerdir. Balıklar pınardan su
alan köylülerden

hiç korkmazlar hatta onların ellerine dokunurlardı. Pınarın
suyunu hem içer; hem

yemeklerimize koyardık ve su balık kokmazdı."

Dede Balıklarının Harbe gidip yaralı döndükleri hakkındaki
sorumu 75 yaşındaki Hacı

Yakup Ergün şöyle cevapladı. "Balıklı Pınarındaki balıklar,
Balkan Harbi patlak

verdiğinde Pınar'dan kayboldular. O zamanlar balıkların
nereye gittiklerini hiç

kimse anlayamadı. Balkan Harbi bittiği zaman bir sabah
gördük ki balıklar pınara

gelmişler. Emme çok sevindik. Bir de ne görelim; Balıkların
çoğu yaralı,

sırtlarında bıçak izleri, suyun içinde oldukları halde
yaralarında kurumuş kanlar

vardı. Bazılarında kuyrukları yamrılmıştı. Yaralar bir sene
zarfında iğleştii.

Aradan bir müddet geçtikten sonra bu defa Seferberlik çıktı.
Seferberlikte de

balıklar yine pınardan kayboldular. Bu defa onların nereye
gittiklerini biliyorduk.

Balıklar, askerler gibi harbe gitmişlerdi. Seferberlik bittikten
sonra balıklar

pınara döndüler. Aradan yıllar geçti. Yunan Harbi çıktı. Balıklar
gene ortadan

kayboldular. Yunan Harbi bitince eskisi gibi pınara yaralı bereli
döndüler. Bu

balıklar uğurumuzdu. Halk balıklara zarar verilmesini istemiyordu. Yabancıların bilmeden tutmamaları için ellerinden geleni yapıyorlardı."

Yıl 1968

Balıkların uğruna ilişkin sorumu 56 yaşındaki Mustafa Özoğlu adındaki başka bir

köylüde şunları söyledi: "Balıklar köyümüzde yaşarken toprağın bereketi şimdikinden

daha fazlaydı. Yağmurlar vaktinde yağar, ekinler vaktinde biterdi. Köyümüzün

mahsulünün fazla olmamasının sebebi balıkların olmadığından mıdır, yoksa Allah'a

karşı ödevlerimizi iyi yapmadığımızdan mıdır orasını gari Allah bilir."

Balıkların neden öldüğüne ilişkin sorumu 65 yaşındaki Şuayip Yılmaz Dayı şöyle

anlattı:

"Yunan Harbi'nde Yunanlı Subayın bir köydeki Balıklı Pınardan su içerken Dede

Balıklarından bir kaçını yakalayıp pişirmeye kalkmış. Subay, balığın bir yanını

kızartmış, öbür yanını kızartmak için çevirirken balıklar tavadan kaybolmuş. Bu

durumu gözleri ile gören subay aklını kaçırmış." Yine Şuayip Yılmaz şunları

anlattı: " Köye gezmeye gelen iki yabancı pınardaki balıkları kimsenin ortalıkta

olmadığı bir zamanda tutmaya çalışmışlar ancak Dokuz tanesini yakalayabilmişler.

Köyün hocası sabah ezanını okumak için camiye doğru gelirken pınarın suyunun

bulanık olduğunu fark etmiş. O sırada balıkları tutanlar Balıkesir'in yolu üzerinde

oldukları halde Balıkesir yolunu bulamamışlar şaşırmışlar.

Erkenden kahveyi açan kahveci Şerif'e Balıkesir yolunu sormuşlar. Kahveci

ellerindeki ne olduğunu sormuş onların kahvesine çay içmeye çağırmış. Yabancılar

aylarını içerken bu balıkları nasıl yakaladıklarını sorar.

Onlardan binbir

güçlükle ancak 9 tanesini tutabildiklerini; bunları taa vura
vura güç ile

öldürdüklerini söylemişler. Ama yakaladıkları yeri
söylememişler. Kahveci onlara

Balıkesir yolunu göstermiş. Yabancılar yola çıkmışlar.
Artlarından pınardan abdest

alan Hoca, kahveci Şerif'e pınarın bulanık olduğunu söylemiş.
Kahveci Şerif de

hocaya olanları anlatmış ve derhal yabancıların peşlerinden
koşup yaka paa

yakalayıp köye getirmişler. Balıkları nereden nasıl tuttıkları
sorusu üzerine:

"Birimiz gözcülük ettik, diğeriğimiz tuttu. " deyince yabancıları
saplıkla dövdüler.

Bağrışları duyan halk olayı öğrenince yabancıları etrafı
yüksekçe bir yere koyup

bir daha güzelce dövdüler, akşama kadar da onları orada
beklettiler. Sonra muhtar

balıkları alarak bana (Şuayip Yılmaz' a) verdi. Bende dokuzunu
kefenledim, hoca

okudu ve köyün mezarlığına gömdük."

Y

Yıl 1968

Mehmet Özen şunları anlattı:

"Köyün, Balıklı Pınar'dan başka içecek suyu olmadığı için
Doktor Kemal Yalçın köye

temiz ve fenni su kazandırmak için Balıklı Pınar'ın olduğu yere
çeşme yapılması

için teşebbüse geçti. 1957 yılında Balıklı Pınar'ın yanında
geride kalan balıklara

zarar gelmesin diye bir kuyu kazılmış ve balıklar bu kuyuya
konmuştur. Balıklar

yeni yerlerini beğenmemişler, kuyunun suları tekrar eski
yerine kaçıp orada

birikmiş, susuz kalan balıkların hepsi ölmüş. Köylüler çok fazla
üzülmüşler, onları

kefenleyerek mezara gömmüşler."

Bu olaydan sonra köy yedi gün yedi gece sarsılmış sanki
zelzele oluyor gibi

topraklar çatlamıştır. Bu olayın sebebinin köylüler balıkların
ölmelerine

bağlamaktadırlar.

70 yaşındaki Mehmet Deniz şunları söyledi:

"Eskiden beri köyümüzde Balıklı Pınarında mevcut olan balıklar hakkında bir çok efsaneler söylenir bu söylentiler doğrudur. Bir çok delillerin bugün hâlâ ortadadır."

72 yaşındaki Tevfik Güngörmüş de şunları söyledi:

"Gelecek neslin Balıklara dokunmaması için balıkların pişmediğı, pişerken kaybolduğı ve pişirenin aklını kaçırdığı söylentisi ağızlarda dolandır.

Bugün Balıklı Pınar'a balık yavruları koymuşlarsa da balıklar yaşamamaktadır."

ŞEHİRDEN ŞEHİRE

Bu bölümdeki bilgiler, Mehmet ÖNDER tarafından hazırlanan,
Yapı Kredi Bankası -

Kültür Yayınları "ŞEHİRDEN ŞEHİRE (Efsaneler, Destanlar,
Hikâyeler)" adlı kitaptan

alınmıştır.

* Ankara

* İstanbul

* İzmir

A

ANKARA

Ankara ve çevresinin tarihi, zamanımızdan üç bin yıl ötelere,
tarih öncesi çağlara

kadar uzanır. Hititler, Frigler, Galat'lar, Bizans'lılar, en
sonunda da Selçuklu ve

Osmanlı Türkleriyle Ankara, devir devir yüzyılları kucaklar.
Ama, Ankara'yı Ankara

yapan, onu bugünkü ününe kavuşturan Atatürk olmuştur.
Ankara, Cumhuriyetten sonra

bir "Atatürk kenti" dir.

Ankara adı üzerine söylenen efsane ve hikâyeler diziye gelmez, bitmez tükenmez. Biz

birkaçını sıralayalım:

Ö

Önce, Ankara adının "Anker" yani "Gemi Çapası"ndan geldiği söylenir ve denir ki:

Bir zamanların bu bölgeye hâkim Frigya Kralı Midas'a rüyasında ilâhî bir ses: "-

Durma, kalk! Topraklarında bir gemi çapası ara! Onu bulduğun yerde bir şehir kur!

Bu şehir sana mutluluk getirecek!" diye seslenir. Sevinçle uyanan Midas, ülkesinin

her tarafına adamlar salar, gemi çapasını aramalarını emreder, sonunda, bir gün

Ankara Kalesi'nin bulunduğu tepelerde çapayı buldurtur, kısa zamanda burada bir

şehir kurarak, adını "Anker" yada "Ankira" kor. Gemi çapası, uzun yıllar bu şehrin

tapınağında saklanır.

Bir başka söylentiye göre, bu bölgeye hâkim olan Galatlar, bir ara güneyde

Akdeniz'e kadar uzanmış ve Mısır donanması ile büyük bir savaşa girerek, parlak bir

zafer kazanmışlar. Bu zaferin sembolü olarak da, gemilerin çapalarını sökerek alıp

getirmiş, tapınaklarına yerleştirmişler. Bu olaydan sonra, çapaları ile dolu

tapınakların bulunduğu bu şehre çapa şehri anlamına gelen "Angora" yada "Ankerium"

demişler.

Ç

Çapa Şehri:

Bir başka efsanede de, Tûfan'da Nuhun Gemisi'nin bir ara burada demirlediği ve

çapasının buraya düştüğü, sonradan bulunan çapanın yerine, Ankara'nın kurulduğu

söylenir.

Gerçekten Roma devrinde Ankara ve çevresinde basılan paralar ve madalyonlar

üzerinde, Ankara'yı temsil eden gemi çapası resimleri görülür. Bu resimlerle

efsaneler arasında bir ilişki var mı, yok mu kesin olarak bilinmiyor.

E

Engûri, Angarya:

Selçuklu Türkleri Ankara'yı fethettikten sonra, şehrin adı "Engûrî" olarak geçer.

Bir söylentiye göre, Ankara ve çevresinde Anadolu'nun en güzel üzümleri yetişir,

sultan sarayına üzüm buradan gönderilirmiş. Bundan böyle Ankara'ya "Üzüm şehri"

anlamına gelen farsça "Engûrî" denmiş. Bazıları Ankara kalesinin, zalim bir

hükümdar zamanında, zavallı halka "angarya" ile yaptırıldığı için şehrin "Angarya-

Ankara " adının aldığını söylerler ise de bu daha çok benzetmeden başka bir şey

değil. Bu arada bazı bilginler Hititler devrinde Ankara adının "Ankuva" olduğunu,

bundan dolayı Ankara dendiğini ileri sürerler.

Dediğimiz gibi, Ankara'nın adı üzerine çok efsane ve hikâye var. Onun son ve gerçek

efsanesi, Atatürk'le dile gelir. Gelecek kuşaklar yoktan nasıl bir şehir, yokluktan

nasıl bir Türkiye yaratıldığını uzun uzun anlatacak ve parmaklarıyla bir tepeyi

gösterecekler: "-Buna, Anıt-Kabir derler. Bu kadar güçlü, bu kadar büyüktü

Atatürk."

Tarihin en büyük gerçek efsanesi, Ankara'da Atatürk'ün yarattığı Türkiye ve Onun

başşehri Ankara değil midir? Cumhuriyetin ilânından az önce, 13 Ekim 1923'te,

Atatürk Ankara'yı başkent yaptığını bütün dünyaya ilân eder ve bu kararını şu

sözleriyle perçinler:

"Siyasî başkentimiz Anadolu'nun ortasında kalacaktır. Batının ve doğunun

temsilcileri, bizimle bu başkentte temas edeceklerdir. Bu başkentte her türlü

diplomatik meseleler görüşülecektir. Bu başkentte, memleketin iç ve dış politikası

idare edilecektir. Bu başkentte, milletin sinesinden doğan hükümet çalışacaktır.

Ankara Hükümet merkezidir ve ebediyyen Hükümet merkezi olarak kalacaktır.

A

Anadolu adı:

Ankara Türkiye demek, Anadolu demektir. Aslını ararsanız
Anadolu adının kökü,
kökeni de Ankara'dan doğmuştur. Biz söyleyelim, siz dinleyin:
Şöyle Ankara'ya yakın Kızılcahamam'a kadar uzanınız. Biraz
ötede Taşlıca köyü var,
köyün yamacında taştan bir oluk, oluğun yanında da bir türbe.
Sorarsanız size hemen
öyküsünü anlatırlar, derler ki:
Türk sultanı asker toplayıp sefere çıkar, dağ taş, dere tepe
demez, aşar da
aşarlar. Ağustos sıcaklığı dudakları çatlatır, damakları kurutur.
Asker susuz,
mataralar kuru. İşte bu sırada, boz-bulanık tepelerden,
omuzunda ayran bakracı, ak
saçlı ihtiyar bir ana görünür. Yanık bağırmanın, susuz
mataraların tek umudu bu
şefkat sembolü ihtiyar anada. Kadın yaklaşır:

- Yavrucaklarım, der. Hoş geldiniz. Alın, ananızın ak sütü gibi
helâl olsun, için
ayranımdan.

Omuzundan bakracını indirir, buradaki taş oluğa doldurur.
Asker oluğa üşüşür,
mataralarını doldurur.

- Doldur oğlum!

- Dolu ana.

- Doldurun yiğitlerim!

- Ana dolu.

İhtiyar ana: "Doldur!" dedikçe, askerler: "Ana dolu!" diyerek,
buz gibi ayranla

bağırlarını serinletirler. Bir bakraç ayran, bir orduya yeter de,
artar bile.

O günden sonra, bu kutsal topraklara "Anadolu" deyiverir
herkes.

Oluğun yanıbaşındaki mezar, bu ihtiyar ananıdır. Ziyaret
ederler. Daha doğrusu bu

mezar, bu toprakları kanıyla sulayan yiğitlerin anası,
Anadolu'nun ta kendisi, tüm

Türkiye'dir. .

E

Evet tüm Türkiye ve Onun baş şehri şanlı Ankara.. Atatürk
Ankarası...

İ

İSTANBUL

I

I. Yedi Tepe'de

Hikâyeleri, efsaneleri ve destanlarıyla İstanbul'u anlatmaya söz yetmez. İstanbul,

binlerce yıllık tarihi içerisinde, her köşesi, her taşıyla efsanedir, destandır,

hikâyedir aslında...

Ö

Önce adından başlayalım ve şu efsaneyi dinleyelim:

Megaryalı Bizans, kendi kabilesi için bir şehir kurmak ister ve fikrini almak üzere

Delf kâhinine baş vurur. Aldığı cevap kısa ve kesindir:

- Bu şehri, Körler Ülkesi'nin karşısında kur!

N

Neresidir bu Körler Ülkesi diye fazla düşünmez Bizans. Aramaya karar verir.

Yola düzüldükten aylar sonra, bugünkü Sarayburnu'nun bulunduğu yere gelir.

Boğaz'dan Kadıköy'ün yerinde bulunan bir şehri seyreder ve kendi kendine sorar:

- Bu şehri neden şu benim bulunduğum güzel yerde kurmamışlar da karşıki çorak

topraklar üzerine kurmuşlar? Bu adamlar kör mü? Niçin burayı seçmemişler?..

Sonra birden, Delf kâhininin sözlerini hatırlar: "Şehrini, Körler Ülkesi'nin

karşısında kur!" O an kararını verir. Körler Ülkesi karşısındadır. Kendisi de

şehri, Boğaz'ın yakasındaki yemyeşil yerde, yedi tepe üzerinde kuracaktır. Şehir

kısa zamanda Haliç'le Ligos burnu üzerinde kurulur. Adı, kurucusuna mal edilerek

Bizans olur.

Tarihçiler, bu olayın milâttan önce 660 yılında geçtiğini söyler ve bir süre sonra

şehrin "Bizantion" adını aldığını kaydederler.

Roma İmparatoru Konstantinus, başkent olarak bu şehri seçer ve ondan sonra şehri,

"Konstantin şehri" demek olan " Konstantinopolis" adı verilir.

Halk, bu uzun ve

söylemesi güç adı "Stin-Polis" şekline getirir; bu da zamanla "Stinboli", yahut

"İstanbolin" olur. Araplar, şehre "Konstantiniye" diyerek bu güzel şehri almak için

ordular gönderir, birkaç kez kuşatırlarsa da zaptedemezler. Anadolu'da Osmanlı

bayrağını dalgalandıran Osman Gazi şöyle vasiyet eder:

Osman Ertuğrul oğlusun,

Oğuz Karahan neslisin,

Hakkın bir kemter kulusun,

İstâmbol'u aç gülzar yap.

Bu vasiyet, kuruluşundan iki bin yılı aşkın bir zaman sonra Fatih Sultan Mehmet

eliyle yerine getirilir. Bizanslıların Konstantinopol, Türklerin Konstantiniye

dedikleri İstanbul'un, halk dilindeki adı kimi vakit İstânbol, kimi vakit

Sitambul'dur. Şair Nedim: "Bu şehr-i Sitambûl ki, bî misl-i behâdır" derken, Şair

Nabi: "İtsün İstânbol'u Allah mâmur - Andadır cümle me'lâlî umûr" der. Ne yazık ki

Tanzimattan sonra "İstâmbol" adı unutulur, "Konstantiniye" adı paralara varıncaya

dek yazılır. Atatürk, onu kesin olarak "İstanbul" yapar.

İşte İstanbul adının efsanesi de, hikâyesi de böyledir.

İstanbul'un Türkler

tarafından fethi, yalnız İstanbul'un kaderinde değil, dünya tarihinin kaderi

üzerinde de bir dönüm olmuş, bir çağ kapanarak, yeni bir çağ açılmıştır. Bu büyük

fethin her sayfası destanlarla, hikâyelerle süslüdür.

İsterseniz bunlardan birkaç örnek verelim. Önce Rumelihisarı'ndan başlayalım ve

Ulubatlı Hasan destanıyle sözlerimizi bitirelim:

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un zaptını kafasına koymuştu bir kere... Uzun uzun

düşündü, planlar kurdu, devletin ileri gelenleriyle görüşmeler yaptı, hazırlıklara

başladı. Önce, Boğaz'ın en dar yeri olan Anadoluhisarı'nın karşısına, ikinci bir

hisar yaptırmaya karar verdi. Bununla, hem bir yandan öte tarafa geçişler emniyete

alınacak, hem de Karadeniz'den Bizans'a gelecek yardımlar
önlenecekti. Hisarın yeri

gizlice tespit edildi. Lâkin burası Fatih'in elinde değildi. Bir
çare bulmak,

buradan bir miktar arazi kazanmak lâzımdı. Fatih, şimdilik
Bizans İmparatoruyle de

dostluğunu bozmak istemediğinden, Rumelihisarı'nın
bulunduğu araziye, dostça

istedi. İmparator şaşırtmıştı. Ne cevap vereceğini bilemiyordu.
Burasının Galata

Cenevizlilerine ait olduğunu, hisar yapılırsa, Cenevizlilerle
arasındaki dostluğun

bozulacağını söyledi. Fatih'in verdiği cevap pek ilgi çekicidir:

- Biz, imparatorun hatırına hürmeten böyle hareket etmiştik.
Mademki bu topraklar

Cenevizlilere aittir, onların hatırına hürmet etmek bizce
lüzumlu değildir...

V

Ve, Rumelihisarı'nın inşasına başladı.

F

Fatih'in Zekâ Oyunu

Ş

Şimdi hikâyeyi dinleyelim:

Fatih, Rumelihisarı'nın yerini tespit ettikten sonra, Bizans İmparatoru

Konstantin'e elçiler göndererek, burada bir av köşkü yapmak üzere az bir toprak

istemişti. İmparator, düşünmüş taşınmış, bu isteği de büstütün reddetmek işine

g

Belmediğinden, inşaata engel olmak için şu cevabı vermişti:

- Sultan, bir sığır derisi kadar toprağa razı olursa makbulümdür. Ama bir sığır

derisinden fazla olursa iznim yoktur. Sonra sulha mugayir olur.

Bu cevap, Fatih Sultan Mehmet'e ulaştırıldığı zaman, genç hükümdar önce kızmış,

sonra da dudaklarında tebessüm dalgaları dolaşmaya başlamıştı. İnce ve kıvrak

zekâsı bir anda parlamış, gelen elçilere:

- Kayser'in bu kararından çok memnun oldum. Selâm söyleyiniz. Bir sığır derisi

büyüklüğünde toprak kabulümdür, demişti.

Sonra, adamlarına semizce bir öküz boğazlamalarını, derisini hemen yüzmelerini, bu

deriden gayet ince bir sırim çıkarmalarını emretmiş, bir taraftan da mimarlarını

toplayarak, hisarın planını hazırlatmıştı.

Kısa zamanda sığır derisinden soyulan sırim, Rumelihisarı'nın bulunduğu geniş

sahayı çevirmiş, hisarın hududu tespit edilmiştir. İnşaata başlanıyordu. Buna haber

alan Bizans İmparatoru, elçilerini yollayarak Fatih'e:

- Biz kendilerine bir sığır derisi kadar toprağa müsaade etmiştik. Şimdi görüyoruz

ki, sulha uygun hareket edilmiyor, diye haber göndermişti.

F

Fatih, elçilere sığır derisinden kestiği sırimı göstererek:

- İşte biz şikârhanemizi bir sığır derisi cirminde bina ediyoruz; ziyade varsa

yıkalım, demişti.

E

Elçiler de, Konstantin de susmuştu.

Bir süre sonra, Rumelihisarı'nın yüksek burçlarından dalgalanan hilâl, karşısında

Yıldırım'ın yaptırdığı Anadoluhisarı'nda nöbet tutan
serdengeçtileri selâmlıyor,

İstanbul korkulu rüyalar görüyordu.

1453 yılı mart ayının 23'üncü Cuma günü Edirne yerinden
oynamıştı. Büyük Türk

Hakanı, Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmet, iki yüz bin
kişilik ordusu ve ağır

toplarıyla İstanbul yoluna düşmüş, ilerliyordu. Yürüyüş on
dört gün sürmüş, 6 nisan

Cuma günü İstanbul surları muhasara edilmişti. Tam elli üç
gün.

Bu elli üç gün boyunca, başta Fatih Sultan Mehmet olmak
üzere Türk ordusu, azmin,

cesaretin ve yiğitliğin en büyük örneklerini gösterdi. Bin yıllık
Bizans'ın kalın

surları, denizden ve karadan kuşatılmış, elli üç gün ağır
toplarla dövülmüştü.

Gaziler, " İstanbul elbette fethedilecektir. Onu fetheden
kumandan ne mesut, ne iyi

kumandandır, o askerler ne talihli, ne iyi askerlerdir" Hadis-i
Şerif'inin

müjdesine nail olabilmek için, aşkla, şevkle kılıç sallıyorlardı. O
havayı Yahya

Kemal'in aşağıdaki dörtlüğü ne de güzel dile getirir:

Vur pençe-i âlideki şemşir âşkına

Glbangi âsmânı tutan pir âşkına

Son savletinle vur ki açılsın bu srlar

Fecr-i hücum içindeki tekbir âşkına

Bizans, Fatih'in sulh tekliflerini kabul etmemiş, İmparator
11'inci Konstantin ne

pahasına olursa olsun direnmeye karar vermişti.

U

Ulubatlı Hasan Destanı

29 Mayıs 1453 Salı günü, muhasaranın elli üçüncü ve son
günüydü. şafak söker

s

gkmez, toplar surları döverken davullar, borazanlar hücum
emrini vermişti. Sancak-

ı şerif, tekbir sesleri arasında, elden ele, n saflara kadar
götürülmüş

dalgalanıyor, şehit olanların yerini, yenileri dolduruyordu.
Savaş, Topkapı ile

Yedikule surları arasında kızıışmıştı. Açılan gedikler büyüyordu.
İşte bu sırada,

Fatih'in gözde kumandanlarından Cafer Bey'in emrinde
gözünü budaktan sakınmayan

Ulubatlı Hasan, Bursalı Sinan, Serhatkulu Ahmet, Hoca Salim
gibi pişkin, bir avuç

yiğit de ön safları tutmuş, Sancak-ı Şerif'in etrafında
kenetlenmişlerdir. Ulubatlı

Hasan, kabına sığmıyor, bir elinde pala, öteki elinde sancak,
surlardan atılan taş,

ok, yağlı paçavra ve Rum ateşi altında dimdik ilerliyordu.

Bu sırada akisler yapan bir nara duyuldu:

- "Ne duruyorsunuz şehbazlarım, yürüyün aslanlarım!..

Bu, Fatih'in sesiydi. Ulubatlı Hasan, son bir gayretle, yerinden
fırladı. Çok

geçmeden onun, dokuz arkadaşıyla birlikte, surlardan açılan
delikten içeriye

girdiği görüldü. Sağ elindeki kılıcını şimşek gibi, sağa, sola
sallıyordu. Sancak

sol elindeydi. Az sonra, Topkapı - Edirnekapı arasındaki
burçlardan biri

zaptedilmiş, Ulubatlı Hasan sancağı dikmişti. Sancağı burca dikmişti ama, başsız

cesedi de burçtan aşağı yuvarlanmıştı.

Yeniçeriler açılan bu gedikten sel gibi İstanbul'a giriyor, köhne Bizans son

dakikalarını yaşıyordu. Bu anı şairimiz Bekir Sıtkı Erdoğan, "İstanbul Destanlar

İçinde" şiiriyle şöyle dile getiriyordu:

Yerin çekiminden kurtulmuş bir levent

Uçarcasına tırmanıyor burçlara,

Bir zaferin alaca sarhoşluğunda,

Doğdu hayal meyal burçlarda bir sîma;

Damladı Konstantin'e ilk mübarek kan:

İlk bayrağı çekti Ulubatlı Hasan! "

İnna fetahnâke fethan mübinâ"

Bir ayet yükseldi binlerce dudaktan...

I

II. Şehirlerin Tümü

İstanbul'un adı üzerine söylenegelmiş efsaneler üzerinde durmuş, İstanbul fetih

destanlarından örnekler vermiştik. Bu kez İstanbul'daki bazı semtlerin adı üzerinde

kısaca duralım:

Kadıköy'ün eski adı Kalkedoin. İstanbul'dan çok önce kurulmuş. Bizanslılar buraya

"Körler memleketi" derlermiş. İstanbul gibi bir yer dururken, burada şehir

kuranlara ancak ne denir, elbette Körler Memleketi diyecekler. Tarihçiler,

Kadıköy'ün kuruluşunu, Milâttan çok öncelere kadar götürürler. Alman Arkeoloğu

Prof. Bittel'in Kadıköy çevresindeki Fikir Tepesi'nde yaptığı kazılarda, Milâttan

üçbin yıl öncesine ait insan iskeletleri, taş âletler, çanak-çömlek parçaları ve ev

temelleri bulunmuş. Demek oluyor ki Kadıköy ve çevresinde, en az zamanımızdan

beşbin yıl önce insanlar yaşamış ve burada oturmuşlar..

Kadıköy'e bugünkü adını veren, İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey'dir. Nasreddin

Hoca'nın soyundan Sivrihisarlı Hızır Bey, Fatih Devri'nin namılı bilgin ve

şairlerindendir. Hazır cevaplılığı, zekâsı ve sohbetleriyle,
Nasrettin Hoca

soyundan geldiğini her zaman hatırlatan Hızır Bey, İstanbul'un
Fatih Sultan Mehmed

tarafından fethinden sonra, İstanbul'a kadı tayin edilmiş,
Kadıköy'ün bulunduğu

geniş arazi de kendisine arpalık olarak verilmiş. Hızır Bey,
burada çiftlikler

kurmuş, böylece bir köy meydana gelmiş, köye de Kadı Hızır
Bey'in köyü demek olan

"Kadıköy" adı verilmiş. Kadıköy'ün bir de Yeldeğirmeni
bulunuyormuş.

Söz yumağının ipini, Kadıköy'de düğümleyelim de Üsküdar'a
geçelim... Aslında

Anadolu'dan İstanbul'a, İstanbul'dan Anadolu'ya geçenler,
tarih boyunca, Üsküdar'da

konaklamış, bundan böyle buraya, farsça konak anlamına
gelen "Üsküdar" demişlerdir.

Şehirlerin Tümü

Rumeli Yakası'nda ise Yedi Tepe'ye kurulmuş, yedi iklim
havasını taşıyan Türk'ün ve

Türklüğün gözbebeği İstanbul bir şehir değil, birçok şehirlerin tümüdür. Beylerbeyi

var. Adını III. Murad devri beylerbeylerinden Mehmed Paşa'nın buradaki yalısından

alır. Cihangir'i var. Adını, Kanunî'nin pek sevdiği oğlu Cihangir adına, burada

yapılan bir cami'den alır. Kabataş, adı, iskele yönündeki kaba, büyük bir kayadan

gelmiş. Bu taş, Osmanlı devri ileri gelenlerinden Köse Yahya diye tanınan Mustafa

Necip Çelebi tarafından yontturulmuş ve yerine bu günkü Kabataş iskelesi

yaptırılmış.

Çemberlitaş adı, bilindiği gibi, meydanda dikili bulunan demir çemberli sütûndan

gelir. Bu sütûn, İmparator Konstantin zamanında Roma'daki Apollon tapınağından

getirilmiş, M.S. 330 yılında üzerine Konstantin'in heykeli ile Hz. İsa'yı çarmıha

mıhlayan çiviler yerleştirilmişti. Daha sonra üzerine İmparator Jülyen ve Teodos'un

heykelleri, son olarak da yaldızlı bir haç konmuş, büyük bir yangında sütûn taşları

yanmıştır. Sultan Mustafa II., yanık sütûn taşlarını onartarak demir çemberlerle

sarmış, bu tarihten sonra adı "Çemberlitaş" olmuştur.

Emirgân adı, Emirgüne'den gelir. Dördüncü Sultan Murad Revan seferi sırasında, esir

edip hizmetine aldığı Emirgüne oğlu Tahmasp Kulu Han'a, bugünkü Emirgân yerinde

bulunan Feridun bey korusunu hediye etmiş, o da burada kendisine köşk ve yalılar

yaptırmıştı. Bu yüzden semtin adı Emirgüne, daha sonra da Emirgân olmuştu.

Emirgân'ın az ötesindeki İstinye'nin eski adı Leostenis'tir. Boğaziçi'nin bu geniş

ve sakin koyu, tarihi boyunca gemicilerin uğrağı, balıkçıların ağı olmuş, etrafı

yalılarla süslenmiştir.

Eski adı Papazbahçesi olan Vaniköy, adını, Dördüncü Sultan Mehmed devri ileri

gelenlerinden Esseyid Mehmed Vanî'den almıştır. Mehmed Vanî (Vanlı) efendi,

kendisine padişah tarafından hediye edilen bu yerde, bir yalı ve iki ev yaptırmış,

daha sonra burada kurulan köye, "Vaniköy" denmiştir.

Ondokuzuncu Yüzyılda Kaptan-ı deryalıklarda, Valiliklerde bulunmuş ve yiğitliğı ile

tanınmış Çengeloğlu Tahir Paşa, Çengelköy'ün bulunduğı semtte bir mescid yaptırmış

bundan dolayı semtin adı Çengelköy olmuş...

Haydarpaşa adını, Üçüncü Selim'in veziri Haydar Paşa'dan alır. Bu zat, buradaki

Kışlayı da yaptırandır.

Harem, Üsküdar Sarayı'nın harem dairesine gidenlerin çıktıkları iskele olduğı için

bu adı almıştır.

Sarıyer adını, Sarı renkli tepelerinden alır. Bu konuda Evliya Çelebi şöyle der: "O

yüksek tepenin doğu yönünde altın madenleri vardır. Sarılık bu madenlerden gelir.

Sultan Ahmed Han devrine kadar bu madenler işletilirdi.

Sonradan cevheri ufak,

faydası azdır diye maden ocakları kapatıldı. Ama sultan ferman ederse bir âlâ

madendir.."

Okmeydanı, önceleri okçuların eğitim yaptıkları yerdir.

Nişantaşı adı da

nişancıların diktikleri taşlardan gelir.

İstanbul'un semt ve mahalle adları üzerine söylenenler anlatmakla bitmez. Her

semtin bir hikâyesi, her hikâyenin de az çok, gerçek bir yönü vardır. Bunların

hangisi doğru, hangisi uydurma, bunu tarihçiler araştıra dursun...İşte bir Yenikapı

ki, hikâyesi şöyledir:

Osmanlı Padişahı Dördüncü Murad, kıyafet değiştirerek, halk arasında dolaşmaktan

çok hoşlanırmış. Bir gün yine esnaf kılığında gezerken, Üsküdar'dan bir kayığa

binmiş. Kayıkçı yanına bir müşteri daha almış, boğaza açılmışlar.. Denizin

ortasında Murad, yanında oturan müşteriye sormuş:

- Senin adın ne?

- Bana Üsküdarlı remmal Ahmed Ağa derler.

Padişahın merakı artmış. Tekrar sormuş:

- Ne iş yaparsın?

A

Adam, sâkin cevap vermiş:

- Remil atarak gaipten haber veririm..
- Peki, bir remil at da görelim. Meselâ şu anda Sultan Murad nerededir?

Adam, karşısındaki meraklı kişinin yüzüne şöyle bir bakmış,
hatırını kırmak

istememiş, remilini atmış..

- Deniz üstünde görünüyor..
- Bir remil daha at bakalım. Bize yakın mı, uzak mı?

A

Adam, remilini tekrar atar atmaz gözleri parlamış:

- Sultan Murad bizimle beraber. Ben remmal Ahmed olduğuma göre, devletli Hünkâr da sizsiniz..

- Aferin, hüner sahibi adammışsın. Yalnız, bir remil daha at bakalım. Şimdi ben

İstanbul'un hangi kapısından gireceğim. Bilirsen seni ihya ederim. Bilemezsen..

Remilci, remilini dökmüş.. Dökmüş ama bu sefer söylememiş.
Bir kâğıda yazıp

Padişaha uzatmış:

-Bir şartla Sultanım. Bu kâğıdı kapıdan geçtikten sonra okumanızı dilerim. Demiş.

Sultan Murad kâğıdı cebine yerleştirerek, kayıkçıya sahile çekmesini söylemiş.

Karşısına gelen sur bedeninde nöbet tutan dizdarlardan birine:

- Ben Padişahım. Tiz buradan bir kapı açın, şehre gireceğim..

Padişah fermanı bu.. Derhal duvarı yıkarak bir kapı açmışlar. Padişah şehre girmiş

ve cebinden remmalın yazdığı kâğıdı çıkarmış. Kâğıtta şunlar yazılı imiş: "Devletlû

Hünkârım. Yeni kapınız mübarek olsun..".

O günden sonra, bu kapının ve semtin adı "Yenikapı" olmuş!.

I

III. Taşı-Toprağı Altın

Daha önce İstanbul'un semt adlarından örnekler vererek kısa hikâyelerini

anlatmıştık. Bu kez İstanbul'da, bazı tarihî eserlerin efsane ve hikâyelerinden söz

açacağız.

Önce hepinizin bildiği Kız Kulesi'nden bahsedelim. İstanbul boğazındaki bu deniz

feneri, Bizanslılar devrinde İmparator Manuel tarafından
gözetleme kulesi olarak

yaptırılmış ama, zamanla şöyle bir efsaneye konu olmuş:

İmparator Konstantin'in çok sevdiği ve üzerine titrediği bir kızı
varmış. Bir gün

falcılarını toplamış ve kızının istikbalini sormuş. Falcılar oturup
birer birer

kızın falına bakmışlar ve hep birlikte, kızın bir yılan
sokmasından öleceğini

söylemişler. Telâşlanan imparator, hemen mimarlarını
toplamış, denizin ortasına bir

kule yapmalarını emretmiş. Bir süre sonra, inşa edilen kulede,
kızını muhafaza

altına aldirmış. Aklınca, kızının kara ile bağlantısı kesilecek ve
yılanın

şerrinden kurtulacak.. gel zaman, git zaman, bir gün kızının
canı üzüm istemiş. Bir

sepet üzüm getirmişler. Meğer üzüm sepetinin bir köşeciğine
zehirli, minnacık bir

yılan yerleşmiş. Prenses, üzüm salkımını almak üzere sepete
el attığı zaman, bu

yılan zarif parmaklarından ısırırvermiş. Kız, oracıkta can vermiş.
Kızın cesedini,

Ayasofya'nın "İmparator Kapısı" altına gömmüşler.

Bir efsane de Ayasofya'dan dinlenir:

Tarihler, Ayasofya'nın Bizans İmparatoru Konstantin zamanında, milâttan sonra, 326

yılında yapılmaya başlandığını ve İmparator Justinyen devrinde tamamlandığını

yazarlar. Ayasofya'nın kuruluşu üzerine, hıristiyanlar çeşitli efsaneler söylerler

ve burayı kutsal sayarlar. Fatih'in İstanbul'u zaptı ve Ayasofya'yı cami

yapmasıyla, bu kez İslâmî efsaneler doğar ve yüzyıllar boyu söylenir durur.

B

Bunlardan biri şöyledir:

Ayasofya'nın duvarları yapıldıktan sonra, üzerine mimarlar büyük bir kubbe oturtmak

ister, fakat bir türlü tutturamazlar. O sırada Hızır, bir ihtiyar kılığında ortaya

çıkarak, mimarlara yaklaşır, der ki:

- Siz böyle büyük bir kubbeyi oturtamazsınız. Boşuna çaba sarfetmeyin. Ancak bir

are vardır. İslâmın son peygamberi Hz. Muhammed'in izniyle zemzem suyunu, Mekke

toprağıyla karıştırarak kubbenin harcına katarsanız tez kubbe yerine oturur. Bunu

derdemez kaybolur. Mimarlar durumu rahiplere anlatırlar. Rahipler bunda bir hikmet

vardır, diyerek Mekke yolunu tutarlar. Peygamberi ziyaretle iznini alır. Sonra, 70

deveye Mekke toprağı, 70 deveye de zemzem yükleyerek İstanbul'a dönerler. Mimarlar

da toprakla zemzemi harç yapıp, kubbeyi yerine oturturlar.

Ayasofya'nın yapılması, Peygamberin zuhurundan çok önce olmakla birlikte, Hz.

Muhammed zamanında zelzeleden yıkıldığı, kubbesinin göçtüğü ve yeniden yapıldığı da

tarihî bir gerçektir. Fatih Sultan Mehmed, Ayasofya'nın kubbesinin ortasına bir

zincir ile "mutlu olsun" diye altın bir top astırmıştır. Bunun altına rastlayan

yerin Hızır'a ait makam olduğu, O'nun, zaman zaman burada sabah namazı kıldığı

söylenir.

B

Beyazıt Camii konuşur:

Bir başka efsane de Beyazıt Camii üzerine söylenir. Şöyle ki:

Sultan İkinci Beyazıt bir gün İstanbul'u gezmeğe çıkar. Bakar ki halk deniz

kenarına yayılmış, kimi ağ, kimi oltayla balık avlar. Yanındaki Bostancıbaşı'ya

sorar:

- Bunların ellerindeki nedir, deryaya bırakırlar?..

B

Bostancıbaşı cevap verir:

- Balık ağlarıdır hünkârım.

- Çok balık çıkar mı?

-

y Baht işidir, devletlim.

- Bir de benim bahtıma bırakın, bakalım ne çıkar?

Hemen ağlar gerilir, denize atılır. Bir süre sonra çekerler, bir de ne görsünler?

Ağlar arasında nur topu gibi bir deniz kızı var. Denizden çıkarıp, Sultanın

huzuruna getirirler. Sultan:

- Söyle bakalım bahtım. Sen nesen?

C

Cevap yok. Sultan emreder:

- Götürün, çarşı Pazar gezdirin. Bakın ki ne yapar? Bana haber getirin.

Bugünkü Beyazıt Camii'nin bulunduğu yerdeki pazarı gezdirirler. Deniz kızı okka

okka soğan satan bir satıcı görür, güler. Sarımsak satan birini görür, güler.

Gaipten haber veren bir falcıyı görür yine güler. Padişaha duyururlar:

- Bahtınız deniz kızı, pazarda üç kez güldü, derler. Sultan, kızı tekrar huzuruna

getirir. Neden güldüğünü sorar. Kız, bu sefer konuşmaya başlar:

- Soğancıya güldüm, çünkü insanlara zararlı olan şeyi okkayla satar, sarmısakçıya

güldüm, çünkü, faydalı nesneyi taneyle satar. Ama falcıya çok güldüm. Zira oturduğu

yerin altında üç küp altın gömülüdür, onu bilmez, halkı aldatır, gaipten haber

verdiğini söyler.

Sultan bunu öğrenince, hemen falcını bulunduğu yere
adamlar gönderir, toprağı

kazdırır, gerçekten üç küp altın bulunur. Bunun üzerine
Beyazıt, deniz kızına izin
verir, denize bırakırlar.

Bulunan üç küp altınla da Beyazıt Camii'i yaptırılır.

Bu, sadece bir efsane. Aslında Beyazıt Camii, Sultan İkinci
Beyazıt'ın helâl
malından 1501-1506 yıllarında yaptırılmış, bir mimarî
şaheserdir.

Yine, bir efsaneye göre, Sultan Beyazıt Camii yapılırken, usta
ve işçilerin

gündelikleri hesaplanmış ve herkesin ne kadar akçe alacağı
kendilerine bildirilmiş.

Sonra da camie ayrılan altın akçeler bir küpe doldurularak bir
köşeye bırakılmış.

Akşam paydosunda herkes gider, hakkını almış. Birisi fazla
bir akçe alırsa o akçe
ya kurşun, ya da bakır olurmuş.

Bir efsane daha... Sultan Beyazıt zamanında Galata'nın arkası kır ve ormanlıkmış.

Bir kış mevsimi lapa lapa kar yağarken, Beyazıt burada avlanıyormuş. Yanındakilere:

- Burnuma gül kokuları geliyor! demiş. Araştırmışlar. Ormanın ortasında bir kulübe

görmüşler. Gerçekten kulübenin içi dışı gül bahçesi imiş. İçinde de ak sakallı, nur

yüzlü bir ihtiyar.. Padişaha haber vermişler. İhtiyar:

- Hünkârım, demiş; güllerim var ama bülbülleri noksan. Buraya bir okul yaptır da

ahir ömrümde çocukları okutayım. Onlar bu güllerin bülbülleri olsunlar, demiş.

Padişah emir vermiş. Bir okul yapmışlar.

Adına da "Galatasaray" demişler.

Sinan Çelebi İstanbul Unkapanı'nda, Atlamataşı'na yolunuz uğrarsa, Sağrıcılar Camii

önünde bir mezar taşı görürsünüz. Bu taş, üzerinde yazılı olduğu gibi, Fatih'in

kapıcıbaşlarından olan Sinan Çelebi'ye aittir. Dediklerine göre, bu zat, o

zamanlar, Unkapanı kalesinin muhafızıymış. Akşam oldu mu, İstanbul surlarının bütün

kapıları kapanır, sabaha kadar açılmazmış. Bir gün Fatih, kıyafetini değiştirerek

kale dışına çıkmış. Şurası burası derken akşam olmuş.. Kale kapıları kapanmış.

Fatih, şehre girmek üzere Unkapanı'na geldiği zaman; bir de ne görsün, kale

kapıları kapalı.. Kapiya yaklaşmış, nöbet tutmakta olan Sinan Çelebi'ye: "-

Yiğidim, geç kaldım. Aç şu kapıyı da şehre gireyim," demiş. Sinan Çelebi,

karşısındakinin kim olduğunu bilmeden: "- Olmaz, demiş. Padişahımızın emri var.

Kapılar sabaha dek kapalı kalacak. Yeni bir ferman olmadıkça açamam." Fatih, ısrar

etmiş, yalvarmış, para teklif etmiş nafile.. Sinan Çelebi, Nuh diyor, Peygamber

demiyor. Fatih'in sabrı tükenmiş, bakmış ki olacak gibi değil, belinden divitkalem

ıkararak, kâğıda : "Kulum Sinan elebi'ye... Sabrı tükendi
Muhammed Han'ın, aç

kapıyı girsin sultanın." diye yazmış, tuğrasını çekmiş, Sinan
Çelebi'ye "Al

istediğın fermanı." diyerek uzatmış. Sinan elebi kâğıdı
okuduktan sonra, şöyle bir

toparlanmış, yine aynı vekarla: "Ferman Padişahımındır!"
diyerek, demir kapılara

yüklenmiş, tek başına kanatlarını açmış. Fatih, kapıdan
girdikten sonra Sinan

Çelebi'ye: "Sen ne yavuz er imişsin.." diye iltifatta bulunmuş.
Ne istediğini

sormuş. O da civarda bir cami yaptırılmasını dilemiş. İşte
Sağrıcalar Camii, Sinan

Çelebi adına Fatih tarafından böyle yaptırılmış. Sinan'ın adı da
"Yavuz er Sinan"

kalmış.

S

Sözlerimizi Yahya Kemal'in "Aziz İstanbul" adlı şu güzel şiiri ile
bağlayalım:

Sana dün bir tepeden baktım aziz İstanbul!

Görmedim, gezmediğim, sevmediğim hiçbir yer.

Ömrüm oldukça, gönül tahtıma keyfince kurul!
 Sâde bir semtini sevmek bile bir ömre değer.
 Nice revnaklı şehirler görülür dünyada.
 Lâkin efsunlu güzellikleri sensin yaratan.
 Yaşamıştır derim, en hoş ve uzun rüyada
 Sende çok yıl yaşayan, sende ölen, sende yatan...

悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉+悉悉悉悉悉悉
 悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉
 悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉悉

悉

Ege'nin İncisi

i

İZMİR

Batı Anadolu şehirlerini, efsane, hikâye ve destanlarıyla dile
 getirirken, Ege

sahillerinin incisi, güzel İzmir'le söze başlamak, önsöze
 İzmir'den girmek, yada

söz yumağının ipini İzmir'den çekmek gerek...

Ö

Önce, İzmir adının efsanelerinden, İzmir'in kuruluşundan söz edelim:

Bir zamanlar, Anadolu'yu kasıp kavuran, baskınlar yapan, şehirleri yağma ederek tüm

erkekleri kılıçtan geçiren bir "Amazonlar Çetesi" varmış.

Bunlar, erkeklerin

egemenliğinden kurtulmak için, onlara isyan eden savaşçı kadınlarmış.

Dal gibi vücutlu Amazonlar, atlara çıplak biner, oklarının yaylarını daha iyi

çekebilmek için sağ göğüslerini kestirirlermiş!.. bundan dolayı, kendilerine

"memesiz" anlamına gelen Amazon adı verilmiş.

Esir ettikleri erkekleri köle gibi, ağır hizmetlerde kullanır, bir süre sonra da

zevk için öldürürlermiş..

İşte böyle bir Amazonlar Çetesi, bir gün Ege sahillerinde dört nal at koştururken

İzmir körfezi kıyılarına gelmiş. Burayı çok beğenerek bir şehir kurmaya karar

vermişler.

Başkanlarının adı Zmirna olduğu için, yeni kurdukları şehre de Zmirna adını

vermişler. Bu ad, zamanla "İzmir" olmuş...

Mitoloji, İzmir adını bu efsaneye bağlar. Bazıları da İzmir adını, babası krala

âşık olan, bu yüzden de ilâhlar tarafından mersin ağacı şekline getirilen "Zmirna=

Smirna" adlı genç ve güzel bir kızın hayat hikâyesiyle birleştirir. Her iki

efsanede de, İzmir'in eski adının "Smirna" olduğu üzerinde karar kılar...

i

İskender'in At Başı

Gerçekten de İzmir'in eski adı, Smirna'dır. Tarihçiler, İzmir'in Efesliler

tarafından milâttan bin yıl önce kurulduğunu, eski İzmir'in bugünkü Bornova ile

Bayraklı arasında olduğunu söylerler. İzmir, ikinci defa, bugünkü yerinde Büyük

İskender tarafından kurulmuş. Hikâye edildiğine göre, rüyasında İskender'e:

- Sabahleyin kalk, atının başı hizasında bir şehir kur!... demişler...

O da sabahleyin kalkmış, atına atlamış, onun istediği yöne dört nal sürmüştü, at koşu

koşa İzmir körfezine gelerek orada durmuş. İzmir şehri burada kurulmuş.

Bazıları derler ki, İzmir körfezi bir at başına benzediği için İskender, burayı seçmiş ve şehrini kurmuş.

İzmir körfezinin güneyindeki tepeye Kadifekale Tepesi, eski adı ile Pagos Dağı

denir. Eskiden kalenin giriş kapısı üzerinde, şehrin Amazonlar tarafından

kurulduğunu ifade eden Amazon Smirna'ya ait, mermerden bir kadın heykeli varmış.

Türkler, buna Saba Melikesi Kaydafa adını vermişler. Kaleye de Kaydafa Kalesi

demişler. Bu isim zamanla Kadifekale olmuş. Efsaneye göre, Saba Melikesi Kaydafa,

adamlarını toplamış:

Adamlar, dünyayı gezmiş, dolaşmış, sonunda, Kadifekale'nin bulunduğu tepede karar

kılmışlar. Bir de kale yaparak şehirlerini kurmuşlar. Saba Melikesi Kaydafa, kırk

gemisiyle Yemen'den kalkmış, İzmir körfezine gelmiş. Gerçekten de manzaraya doyum

olmuyormuş. Burayı çok beğenen Kaydafa, kaledeki şehre yerleşmiş ve ömrünün sonuna kadar mutluluk içinde yaşamış.

Ç

Çaka Bey'in Destanı

İzmir'i İzmir yapan, bu güzel şehri 1076 yıllarına doğru fetheden, Anadolu Selçuklu devletinin kurucusu Kutalmış oğlu Süleyman, ondan sonra da Çaka Bey'dir.

Bir Türk beyinin oğlu olan Çaka Bey, Orta Asya'da bindiği atının dizginlerini Ege sahillerinde çekmişti. Gençti, güçlüydü, gözünü budaktan sakınmazdı ama, tecrübesizdi. Bu yüzden de Bizanslılarla yapılan bir savaşta, Bizans komutanı Kabalika Aleksandr'a esir düşmüştü. Anadolu, Türk akıncıları tarafından şehir şehir, oba oba fethediliyor, Türkleşiyordu. Ege sahillerine gelindiği ve İzmir'in fethedileceği bir sırada Çaka

Bey'in esir edilişi, gerçekten bütün Türk beylerini üzmüştü. Ama, herkes onun er geç, sağ salim ordusunun başına döneceğine ve fetihlerini sürdüreceğine inanıyordu.

Bizanslılar, aka Bey'i esir aldıktan sonra, onu, imparatora bir savaş hediyesi

olarak sundular. İmparator, aka Bey'den ve onun mertliğinden, efendiliğinden pek

hoşlanmıştı. Yanına aldı, kendisine yüksek rütbeler verdi. Çaka Bey, sarayda bir

prens muamelesi görüyordu. Rumcayı ğrendi. Onun Bizans sarayında kaç ay, kaç yıl

kaldığını bilenimiz yok... Bildiğimiz tek şey, 1081 yılında Bizans sarayından

kurtularak, tekrar İzmir'e, ordularının başına döndüğü ve yeni fetihlere

giriştiğidir. Hem bu sefer, karalar az gelmiş gibi denizlere açılıyordu. Kırk

gemilik bir donanma kurmuş, bu gemilere demir pazılı leventler doldurarak Ege

adalarına yürümüştü. Kısa sürede Midilli, Sakız, Sisam ve Rodos adalarını fethetti.

Bizans'ın en güçlü komutanlarının idaresinde bulunan tecrübeli donanmaları, bu

donanmaları dolduran kiralık denizciler, Çaka Bey'in kırk parçalık donanması

karşısında eriyor, yanıyor, kayboluyordu. Türkler, güçlerini yalnız karada değil,

Çaka Bey'le ve onun öncülüğü ile denizde de gösteriyordu.

Çaka Bey, denizde ve karada zaferler kazanıyor, Anadolu fethini tamamlanıyordu.

Onun bütün hedefi, Bizans'ın kalbi ve beyni olan İstanbul'du. İstanbul'u almak, onu

Türkleştirmek... İşte fetihlerin en büyüğü, en kutsalı buydu...

Bizanslılar onun maksadını anlamışlardı. Çaka Bey'i ortadan kaldırmak gerekiyordu.

Önce, İznik Sultanı ve Çaka Bey'in damadı Kılıç Aslan ile Çaka Bey'in arasını açmak

l-âzımdı. Çaka Bey, Kılıç Aslan'la birleşir, Bizans üzerine yürürse, Bizans'ın hali

haraptı. Bunu biliyor ve tedbirini önceden almak istiyorlardı. Bizans imparatoru

Aleksios, Kılıç Aslan'a gönderdiği bir mektupta:

"Senin sultanlığın babadan ve dededen kalmadır. Halbuki kayınpederin Çaka, senin

yerine göz dikmiştir. Senin tahtına oturacaktır. Buna izin vermemeli ve uyanık

olmalısın..." diye yazmış, onu Çaka Bey aleyhine kışkırtmıştı. :

Kılıç Aslan, Çaka Bey'i sarayına davet etmiş, verdiği bir ziyafette onu

öldürtmüştü. Böylece Çaka Bey, düşmanlarının haince tuzağına düşmüştü.

İzmir Fatih Çaka Bey öldü. Ama fetih destanlarının sonu gelmedi. Anadolu

fetihleri, Fatih Sultan Mehmet'e kadar aralıksız sürdü.

Çaka Bey'den sonra İzmir'in ikinci fatihleri 1320 yılında Aydınoğulları oldu. 1344

yılında Rodos şövalyeleri İzmir'in iki kalesinden birini, aşağı kaleyi almışlardı.

İzmir, 1403 yılında tekrar Aydınoğullarının, daha sonra da Osmanlıların eline

geçti. Artık İzmir, bundan sonra, Türklerden başkasının değildi ve olamazdı.